

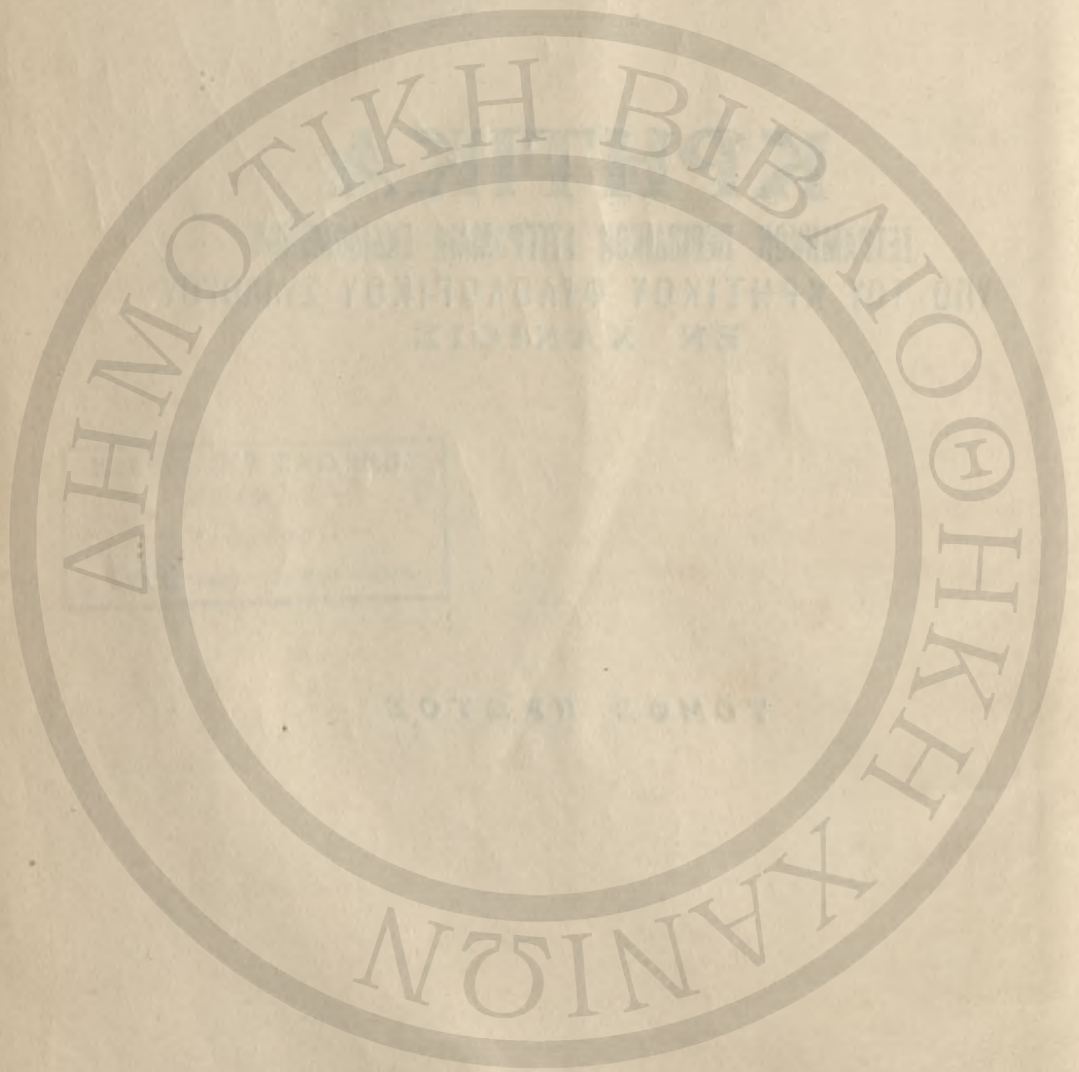
ΚΡΗΤΙΚΑ

ΤΕΤΡΑΜΗΝΙΟΝ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟΝ ΣΥΓΓΡΑΜΜΑ ΕΚΔΙΔΟΜΕΝΟΝ
ΥΠΟ ΤΟΥ ΚΡΗΤΙΚΟΥ ΦΙΛΟΛΟΓΙΚΟΥ ΣΥΛΛΟΓΟΥ
ΕΝ ΧΑΝΙΟΙΣ

ΔΗΜΟΤΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ
- ΧΑΝΙΩΝ -
- Περιοδικά ³³⁸²
Αξων αριθμός τόμου ~~319~~

ΤΟΜΟΣ ΠΡΩΤΟΣ

ΧΑΝΙΑ 1930

Γ. Ν. ΧΑΤΖΙΔΑΚΙ

ΚΑΘΗΓΗΤΟΥ ΤΟΥ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟΥ, ΑΚΑΔΗΜΕΙΚΟΥ

ΓΛΩΣΣΟΛΟΓΙΚΑ. ΠΕΡΙ ΤΗΣ ΑΡΧΗΣ ΚΑΙ ΑΝΑΠΤΥΞΕΩΣ ΤΗΣ ΓΛΩΣΣΗΣ

Ἡ γλῶσσα εἶναι ἡ πρώτη καὶ ἡ μέγιστη κατάκτησις τοῦ ἀνθρώπου, εἶναι μετὰ τῆς ὀρθοστασίας καὶ ὀρθοβασίας τὸ κύριον χαρακτηριστικὸν αὐτοῦ· ἄνευ τῆς γλώσσης θὰ ἦτο ἐν τῶν πολλῶν ἐπὶ τῆς γῆς κτηνῶν. Εἶναι ἀληθές ὅτι καὶ τούτων πολλὰ ἐκβάλλουσι φωνὰς τινάς, δι' ὧν συνεννοοῦνται μεταξύ των, ἀλλὰ πάντοτε περὶ ἐλαχίστων, συγκεκριμένων, παρόντων, ἐνῶ οἱ ἄνθρωποι πάντες, καὶ μόνον οἱ ἄνθρωποι, περὶ πλείστων, περὶ παρελθόντων, περὶ ἀφηρημένων ἐνοιῶν, λ. χ. περὶ ὑπάρξεως ἄλλου κόσμου, περὶ πνευμάτων, περὶ θεοῦ ἢ θεῶν κλπ.

Καὶ λοιπὸν ἐρωτᾶται πῶς ἠδυνήθησαν οἱ ἄνθρωποι ν' ἀποκτήσουν τὸ μέγα τοῦτο ἀγαθόν. Ὁ ἄπλοος ἄνθρωπος, ὅπως καὶ τῆς παλαιᾶς Διαθήκης, θεωρεῖ τοῦτο αὐτονόητον, ἦτοι ἀναπροσπάτως συνδεδεμένον μετ' αὐτῆς τῆς φύσεως τοῦ ἀνθρώπου· τούτου δ' ἕνεκα παρουσιάζει εὐθὺς ἐν ἀρχῇ τὸν Ἄδὰμ, ἐν ᾧ ἀκόμη εἶναι μόνος ἐπὶ τῆς γῆς (ἐν ᾧ ὁ ἄνθρωπος ἦτο ἀρχῆθεν καὶ εἶναι πάντοτε ζῶον κοινωνικόν, ἦτοι μόνον ἐν κοινωνίᾳ ἐν συμβιώσει μεθ' ὁμοίων ἠδυνήθη ν' ἀναπτύξη τὰ τε ἄλλα καὶ τὸ θεμελιῶδες ἀγαθὸν καὶ γλῶσσαν), παρουσιάζει λέγων αὐτὸν ὡς ἔχοντα γλῶσσαν, δι' ἧς καὶ τὰ ζῶα ὀνομάζει καὶ ἅμα ἰδὼν τὴν μετ' αὐτὸν καὶ δι' αὐτὸν πλασθεῖσαν ὑπὸ τοῦ θεοῦ Εὐᾶν «τοῦτο νῦν ὅσπου ἐκ τῶν ὀστέων μου καὶ σὰρξ ἐκ τῆς σαρκός μου (Γεν. 2). Τὸ δὲ ἐρευνητικὸν πνεῦμα τῶν Ἑλλήνων, ἐπειδὴ ἐνόησε καὶ ἐξετίμησεν ἀρκούντως τὸ εὐεργέτημα τῆς γλώσσης ἀπέδωκεν αὐτὸ εἰς τοὺς θεοὺς. Οἱ δὲ νεώτεροι ἐρευνηταὶ ἠθέλησαν νὰ λύσωσι τὸ μυστήριον τοῦτο κατ' ἄλλον τρόπον. Εἶπον δὲ ὅτι κατ' ἀρχὰς οἱ ἄνθρωποι, ὅπως καὶ πολλὰ ἄλογα ζῶα, διὰ χαρὰν, διὰ φόβον, δι' ἐκπληξιν καὶ λοιπὰ αἰσθήματα καὶ συναίσθηματα ἐξέβαλλον φωνὰς ἢ κραυγὰς τινάς ζητοῦντες βοήθειαν παρὰ τοῦ ἢ παρὰ τῶν πλησίον, δι' αὐτῶν ἐπαναλαμβανόμενων πολλάκις συνήψαν βαθμηδὸν ἐννοίας τινάς, τῶν προκαλούντων αὐτὰς αἰτίων· ὅτι ἀκούοντες συχνὰ ἄλλους φυσικοὺς ἤχους, ἀνέμων, καταιγίδων κλπ. καθὼς καὶ φωνὰς ζῶων συνηπτον ταύτας μετὰ τῶν παραγόντων αὐτὰς, ἐμιμοῦντο, ἐπανελάμβανον ἀναμιμνησκόμενοι τὰ αἷα αὐτῶν καὶ οὕτω κατεσκεύασαν ἀριθμὸν τινὰ φθογγικῶν συμπλεγμάτων, ἃς ὀνομάσωμεν αὐτὰ λέξεις, ἔστω καὶ στοιχειώδεις καὶ ἀμόρφους, ἀρκεῖ ὅτι δι' αὐτῶν ἐσημαίνοντο τὰ παράγοντα αὐτὰς φυσικὰ φαινόμενα, ζῶα, αἰσθήματα κλπ. καὶ ὅταν ἀκόμη δὲν ἦσαν παρόντα. Ἐν ἄλλοις λόγοις ἀπέκτησαν στοιχειώδη τινὰ γλῶσσαν. Ἐπειδὴ δὲ προσέτι συγχρόνως προέβαινε καὶ ἡ σωματικὴ καὶ ἡ πνευματικὴ αὐτῶν ἐξέλιξις καὶ ἀνάπτυξις (ὀρθοβασία καὶ ἐκ τούτου καταλληλοτέρα τακτοποιήσις τοῦ ἐν τῇ ἐγκεφάλῳ αἵματος) ἠδυνήθη νὰ αὐξήσῃ τὸν γλωσσικὸν τοῦτον θησαυρὸν καὶ νὰ ἐκφράσῃ τὸν ἔσω καὶ ἔξω κόσμον.

Ἄλλὰ τώρα γεννᾶται ἡ ἀπορία : ἡ γλῶσσα δὲν συνίσταται μόνον ἐκ τειοῦτων ἀκτεργάστων ὡς εἶπεν λίθων, ἐκ φυσικῶν ἀπλῶν φθόγγων, ὅπως εἶναι αἱ φωναὶ τῶν ἀλόγων ζῶων καὶ τινὰ ἐπιφωνήματα, καὶ ὅπως κατὰ τὰ λεχθέντα θὰ ἦσαν καὶ αἱ πρῶται ἐκεῖναι στοιχειώδεις λέξεις, ἀλλὰ τὸνναντίον τὰ πλείστα καὶ τὰ σπουδαιότερα μέρη τῆς γλώσσης τῶν πλείστων ἐθνῶν τῆς γῆς, ἂν μὴ πάντων, τὰ δνόμητα καὶ τὰ ρήματα φαίνονται ὡς λίθοι καταλλήλως κατεργασμένοι, ἦτοι αἱ πλείστα λέξεις σχηματίζονται ποικιλοτρόπως καὶ οὕτω «χρησιμεύουσιν εἰς τὴν

κατασκευῆν τοῦ λόγου. Καὶ λοιπὸν ἐρωτᾶται πῶς ἐπετεύχθησαν ταῦτα, ἤτοι ἡ κλίσις, ἡ παραγωγὴ κλπ. ;

Εἰς τὴν ἐρώτησιν ταύτην ἀπαντῶντες λέγομεν ὅτι κυρία πηγὴ πάντων τούτων ὑπῆρξεν ἡ σὺ ν θ ε σ ι ς. Διότι καὶ ἡ κλίσις τῶν ὀνομάτων καὶ ρημάτων καὶ ἡ παραγωγὴ καθόλου (καὶ προφανῶς τὰ σύνθετα) διὰ τῆς συνθέσεως ἐπετεύχθησαν. Ἡ μόνη διαφορὰ ἐν τούτοις εἶναι ὅτι ἡ σύνθεσις ἐν τοῖς κλιτοῖς καὶ τοῖς παραγώγοις ἐτελέσθη πολὺ παλαιὰ καὶ διὰ ταῦτο οὔτε περὶ τῆς πρώτης ἀρχῆς οὔτε περὶ τῆς πρώτης μορφῆς οὔτε περὶ τῆς πρώτης σημασίας τῶν προστιθεμένων εἰς τὰ θέματα στοιχείων δυνάμεθα νὰ ἠξεύρωμεν τίποτε βέβαιον λ. χ. περὶ τοῦ —τωρ (ρήτωρ) τοῦ —της (ψάλτης) τοῦ —ς (θεός), τοῦ —ν (θεόν) κτλ. οὐδὲν δυνάμεθα νὰ εἴπωμεν βέβαιον οὔτε περὶ τῆς ἐτυμολογικῆς ἀρχῆς, περὶ τῆς πρώτης μορφῆς, σημασίας κλπ.

Εἶναι ἀληθές ὅτι ἄλλοτε ἐξεφέροντο γινῶμαι περὶ αὐτῶν κατὰ τὸ μάλλον καὶ ἤττον ἀληθοφανείς, ἀλλ' ὁ χρόνος ὁ κατὰ παλαιὰν ῥῆσιν γενῶν ἀλλὰ καὶ κατατρώγων τὰ τέκνα του, ἀπέρριψεν αὐτάς, δ.δ.ά.ξ.ς ὅτι, ὅπως ἐν πολλαῖς νεωτέραις γλώσσαις παρατηρεῖται σήμερον, τὰ στοιχεῖα δι' ὧν δηλοῦνται αἱ σχέσεις αὐταὶ μεταβάλλονται πολλάκις μέχρι τοῦ ἀδιαγνώστου. Οὕτω λ. χ. τὸ —ς, ὅπερ ἦτο χαρακτηρ τῆς αἰ. π. πληθ. ἐν τῇ Λατινικῇ γλώσσῃ (feminas) εἶναι σήμερον χαρακτηρ τοῦ πληθ. ἐν τῇ Γαλλικῇ (femines), τὸ menta ἀπὸ ἀφαιρετικῆς τοῦ ὀνόματος mens mentis ἔγινε κατάληξις ἐπιρρηματικῆ vera mente—veramente Ἴταλ., καὶ vraiment Γαλλ. δηλοῦσα σχέσιν.

Τὸ ρῆμα habeo κρύπτεται σήμερον ἐν τῇ κατάληξι τοῦ Γαλλ. μέλλοντος j' aimer—a i tu aimer—as κλπ. Τὸ ρῆμα θέλω καὶ ὁ τελικὸς σύνδεσμος εἶναι κρύπτονται σήμερον ἐν τῇ μορφῇ θ ἄ (θ ἄ γράψω) καὶ σημειωτέον ὅτι δι' αὐτῶν δὲν δηλοῦνται σήμερον θέλησις, ἀλλὰ ἀπλῶς τὸ μέλλον (πρόβλ. θ ἄ π ε θ ἄ ν η, θ ἄ φ ἄ η ξ ὄ λ ο ν). Ἡ —ὠ δ η ς ἡ ὀποιᾶ ἐν τῷ ε ὠ δ η ς δ υ σ ὠ δ η ς σφῆζει τὴν ἔννοιαν τοῦ θέματος ὄ ζ ε ι ν, ὄ δ ω δ α, ἐν τῷ ἄ ν δ ρ ὠ δ η ς, σ ω μ α τ ὠ δ η ς, δὲν δηλοῖ πλέον τοῦτο, ἀλλ' εἶναι ἀπλῶς κατάληξις δηλοῦσα πλησμονήν. Καὶ σημειώσατε ὅτι στοιχεῖα σύνθετα (οἷον ε ὠ δ η ς) δύνανται νὰ κλιστώσι παράγωγα (ἀνδρώδης ἢ καὶ κλιτὰ (j' aimerais) ὅριον β. μως χωρίζον ἀκριβῶς τὰς τρεῖς τάξεις τάξεις, κλιτὰ, παράγωγα καὶ σύνθετα, ἀπ. ἀλλήλων δὲν ὑπάρχει.

Ταῦτα διδασκόμενοι ἡμεῖς σήμερον ὑπὸ τῆς μελέτης τῶν νέων γλωσσῶν ἐν παραβολῇ πρὸς τὰς παλαιότερας αὐτῶν φάσεις, πρὸς τὴν ἱστορίαν αὐτῶν, μνησθάνομεν ὅτι προκειμένου περὶ τῶν ἀρχαίων γλωσσῶν, ὧν ἀγνοοῦμεν τὴν ἐτι παλαιότεραν κατάστασιν ἀνάγκη νὰ περιοριζώμεθα περὶ τῶν ἀπλῶς ὅτι ταῦτα ἢ ἐκεῖνα τὰ στοιχεῖα τῆς κλίσεως καὶ παραγωγῆς τοῦτο σημαίνουσι, περὶ δὲ τῆς ἐτυμολογικῆς ἀρχῆς τῆς πρώτης μορφῆς καὶ σημασίας ignoramus καὶ ἴσω ignorabimus.

(*ΛΘ. 1929)

Γ. Ν. ΧΑΤΖΙΔΑΚΙΣ

ΕΜΜ. Γ. ΓΕΝΕΡΑΛΙ Δ. Φ. ΓΥΜΝΑΣΙΑΡΧΟΥ

Η ΙΕΡΑ ΜΟΝΗ ΤΗΣ ΚΡΗΤΗΣ ΓΟΥΒΕΡΝΕΤΟ

Είμεθα ἐξ ἐκείνων, οἵτινες δὲν χωρίζουσι τὴν νεωτέραν Ἑλληνικὴν Ἱστορίαν ἀπὸ τῆς ἱστορίας τῆς Ὀρθοδόξου ἐν τῇ Ἀνατολῇ Χριστιανικῆς Ἐκκλησίας. Ἀπὸ τῆς ἀλώσεως τῆς Πόλεως καὶ ἐξῆς μέχρι τῆς ἀπελευθερώσεως τοῦ ἔθνους εἶναι συνέκδημοι ἔθνος καὶ Ὀρθοδοξία Ἑλληνική. Κοινὸι οἱ ἀγῶνες, κοινὰ τὰ μαρτύρια, οἱ αὐτοὶ πόθοι. Πάσον καὶ κομποσχοίνοι μὲ φουσταγιέλλαν καὶ δράκκαν ἀποτελοῦσιν ὁμάδα ἀκαταγώνιστον κατὰ τῆς Τουρκικῆς τυραννίας, τσοσούτῳ συνηνωμένην, ὥστε πλειστά—ἂν μὴ τὸ σύνολον—ἱστορικὰ τῆς δράσεως αὐτῆς σημεῖα, νὰ εἶναι ἀδιαχώριστ. Διὰ τοῦτο νομίζομεν ἔθνικόν ἔργον τὴν ἐξέτασιν τῆς Ἱστορίας τῶν τῆς Ἑλλάδος Μονῶν ἀπηλαθωμένως καὶ τῶν ἐν Κρήτῃ ἰδιαιτέρως ὑπὸ Κρητῶν ἀρμοσίων, οἵτινες—ἄς τὸ ὁμολογήσωμεν—ὠλιγόωρησαν τοιαύτης ἐργασίας. Καὶ ταῦτα, ἐν ᾧ τσαῦτα ἐν τῇ ἄλλῃ Ἑλλάδι ἔχρουσι περὶ τῶν Μονῶν γραφῆ, τῆς τε ἡπειρωτικῆς καὶ τῆς νησιωτικῆς Ἑλλάδος. Ἐὰν ἐξαιρεθῶσιν ὅσα κατὰ τὸν ὀλιγοχρόνιον βίον τῆς ἔγραψεν ἡ ἐν Ἡρακλείῳ ἐκδιδομένη ἐπὶ μικρὸν Χριστιανικῇ Κρήτῃ καὶ τὰ πολὺ ὀλιγώτερα τοῦ ἐν Χανίοις ἐκδιδομένου Χριστιανικοῦ Φωτός, ἀγνοοῦμεν ἂν ἔχη τι πουθενὰ γραφῆ.

Ἡμεῖς ἀπὸ τῶν ἄνω πεποιθήσεων ὀρμώμενοι ἐποθήσαμεν καὶ ἐπεζητήσαμεν ἀπὸ δικτατίας νὰ συλλεθῆ ὄλικόν, διὰ νὰ συγγράψῃ ἐν ἀπωτέρω μέλλοντι ἐνθουσιώδης τις ἐπιστήμων, λευτέρης ἢ λαϊκῆς, ἐκ τῶν νεωτέρων, τὴν Ἱστορίαν τῶν ἐν Κρήτῃ Ἱερῶν Μονῶν. Πρὸς τοῦτο ἀποτείναμεν πρὸς τοὺς Ἐπισκόπους καὶ Μοναχοὺς τὴν κατωτέρω ἐκκλησίαν, δημοσιευθεῖσαν εἰς τὸ «Χριστιανικὸν Φῶς» Χανίων (15 Σ)βρίου 1921 ἀριθ. (39)—15).

(Πρὸς τοὺς Θεοφιλετάτους Ἐπισκόπους καὶ τοὺς εὐλαβεῖς Μοναχοὺς).

«Ἀποφασίζοντες νὰ ἀσχοληθῶμεν περὶ τὴν Ἱστορίαν τῶν ἐν Κρήτῃ Μονῶν, ὡς ἐδηλώσαμεν ἐν τῷ προηγουμένῳ φύλλῳ, ἀναγνωρίζομεν ὅτι ἐπιχειροῦμεν ἔργον πολὺ δύσκολον. Ἴσως ἐκ πρώτης ὄψεως δὲν φαίνεται τοιοῦτον. Θὰ ὑποθέτῃ πιθανῶς πᾶς τις, ὅτι ἐν ἐκάστη Μονῇ θὰ ὑπάρχῃ κτητορικόν τι, κώδικες παλαιοί, αὐτοκρατορικὰ καὶ πατριαρχικὰ σιγίλλια ἢ καὶ φερμάνια σουλτανικά, ἐκ τῶν ὁποίων θὰ δυνηθῇ ὁ ἐπιμελὴς μελετητῆς νὰ συγκροτήσῃ κατὰ τὸ μᾶλλον καὶ ἥττον τὴν ἱστορίαν τῆς Μονῆς. Ἀλλὰ δὲν ἔχει οὕτω τὸ πρᾶγμα. Δὲν ἔχρουσι ὅλοι αἱ Μοναὶ ἀρχεῖα, οὐδὲ βιβλιοθήκας. Ζήτημα δὲ εἶναι καὶ ἂν κατὰ παράδοσιν σφύζουσιν εἰδήσεις, σχετικὰς πρὸς τὰς περιπετείας ἐκάστης Μονῆς, μάλιστα λαμβανόμενων ὑπ' ὄψιν τῶν ἐν Κρήτῃ ἐπαναστάσεων, αἵτινες μάλιστα ἐπὶ τῶν Μονῶν ἐπέδρων, φθείρουσαι πολυειδῶς ταύτας καταστρέφουσαι δὲ ἐνίοτε ἄρδην.

Διὰ ταῦτα ἐπιχειρήσεις, ὁποῖα ἢ ἀνωτέρω, μόνον διὰ συνεργασίας θὰ ἐπιτύχῃ. Ἡ συνεργασία δὲ αὕτη θὰ ἔχη ἐργάτας πρὸ πάντων τοὺς ἀνήκοντας εἰς τὸν ἱερὸν κληρὸν. Οἱ λογιώτεροι μοναχοὶ καὶ οἱ ἐκ ταύτων ζηλωταὶ τῶν πατρίων θὰ χρησιμεύσωσιν ὡς πρῶτοι συντελεσταί. Οὗτοι θὰ συναγάγωσιν, ἐὰν ἐμφορηθῶσι θεῖου ζήλου νὰ ἀποθαναιστῆ ἡ Μονὴ τῆς μετανοίας αὐτῶν, πολὺ χρήσιμον

ὕλικόν ἐκ διηγήσεων τῶν γερόντων τῆς Μονῆς των, ἐκ τῶν σημειώσεων, αἱ ὁποῖαι εἶναι πολλάκις ἐπὶ τῶν ἐσωφύλλων παλαιοτάτων, σκωληκοδρότων συνήθως, διδύλων, ἐκ λαϊκῶν ἁσμάτων, ἐκ τοπωνυμιῶν περὶ τὰς Μονὰς καὶ ἄλλων τοιούτων ἀσημάντων νομιζομένων, τὰ ὁποῖα ὁμως οὐχὶ σπανίως εἶναι διακρωτιστικώτατα εἰς τὸ ἐν λόγῳ ζήτημα. Προφανὲς δὲ εἶναι ἡ τοιαύτη ἐργασία ἀπαιτεῖ πολλὸν χρόνον καὶ ὑπομονήν. Συναγωγή ὁμως ὕλικου κατὰ τοιοῦτον τρόπον θὰ εἶναι ἀνεκτίμητον στοιχεῖον χάριν τοῦ εἰρημένου σκοποῦ. Πόσῃ δὲ ἠθικὴν ἐκκαλοποιήσιν θὰ παράσχη τοιαύτη ἐργασία εἰς μοναχόν! Ὑποθέτομεν δὲ ὅτι δὲν θὰ ἐπιζητῇ ἀμοιβὴν ἄλλου εἶδους ἐκεῖνος, ὅστις θὰ γίνῃ ἀρωγὸς συναγωγῆς τῆς χρησίμου ὕλης, διὰ τὴν γραφὴν ἢ ἱστορίαν τῆς Μονῆς, εἰς τὴν ὁποῖαν ἀφιέρωσεν ὀλόκληρον τὴν ὑπόστασίν του. Διότι, ὅταν κατὰ τὴν ἀνωτέρω μεθοδικὴν ὑπόδειξιν συναχθῇ καὶ δημοσιευθῇ πλοῦσιον ὕλικόν, θὰ διευκολυνθῇ ἡ ἐργασία τοῦ μέλλοντος ἱστορικοῦ τῶν ἐν Κρήτῃ Μονῶν.

Τοιοῦτους ζηλωτὰς ἀπεκδεχόμεθα τοὺς ἡμετέρους Ἐπισκόπους, οἱ ὁποῖοι βεβαίως ἔχουσι πλήρη γνῶσιν τῶν Μονῶν τῆς ἐπισκοπικῆς του ἑκάστος περιφέρειας, εἴτα δὲ τοὺς λογίους μοναχοὺς καὶ τοὺς σήμερον σπουδάζοντας. Ἐν Κων-σταντινῶν ὑποθέτομεν ὅτι δὲν θὰ ἐλλείπωσι στοιχεῖα σχετικὰ πρὸς τὰ ἀνωτέρω ἐν ταῖς βιβλιοθήκαις τῶν ἐθνικῶν Σχολῶν καὶ ἐν τῇ βιβλιοθήκῃ τῶν Πατριαρχείων καὶ τοῖς ἀρχείοις τούτων. Δύνανται λοιπὸν νὰ ἐπωφεληθῶσι τούτων οἱ ἐκεῖ σπουδάζοντες Κρήτες. Ἀλλὰ καὶ ἐν Ἀθήναις, ἔνθα ὑπάρχουσι καὶ πολλὰ καὶ πλουσιώτατα βιβλιοθήκαι, ἄνδρες δὲ θεολόγοι καὶ μεσαιωνοδίφαι πολλοὶ καὶ σοφοί, δὲν θὰ ἀμοιρήσῃ ὁ φιλότιμος σπουδαστῆς στοιχείων ὁμοίων, διὰ τὴν βοήθησιν τοιοῦτον ἔργον.

Ἐκ τῶν ἀνωτέρω καταφαίνεται, πιστεύομεν, ὅτι εἰς ἄλλον, ὅσονδὴποτε ἐπιμελῆς καὶ φιλότιμος καὶ ἂν εἶναι, δὲν ἐπαρκεῖ. Καὶ τὸ Χριστιανικὸν Φῶς ἐπομένως ἂν δὲν βοηθηθῇ ἐκ τῶν ζηλωτῶν μοναχῶν καὶ τῶν λογιωτέρων ἐκ τῶν ἀγνωστῶν καὶ συνδρομητῶν του, οὐδὲν θὰ κατορθώσῃ. Ἐὰν ὁμως, καθ' ἃ ἀνωτέρω ὑπέδειξεν, ἐξ ὧν τῶν Μονῶν πεμφθῶσι πρὸς τοῦτο ἐκθέσεις, σημειώσεις, παραδόσεις ἐκ διηγήσεων ἂν καταστῇ εἰς αὐτὸ γνωστὸν τί ἔχει γραφὴ περὶ τινος Μονῆς ποῦ καὶ πότε, θὰ διευκολυνθῇ τὸ ἐπιχειρούμενον ἔργον, θὰ δοκιμάσῃ δὲ τὸ Χ. Φῶς τὴν εὐχαρίστησιν, ὅτι θὰ χρησιμεύσῃ ὡς ἡ ἀποθήκη τρόπον τινὰ τοῦ ὕλικου, ἀπὸ τοῦ ὁποῖου ὁ δεξιὸς τοῦ μέλλοντος ἱστορικὸς θὰ καταρτίσῃ τὴν ἱστορίαν τῶν Κρητικῶν Μονῶν. Πείθεται δὲ ὅτι δὲν ἀντίκειται τοιαύτη προσπάθεια πρὸς τὸν σκοπὸν, τὸν ὁποῖον ἐπιδιώκει ἡ ὑπαρξίς αὐτοῦ.

Ἴσως τινὲς ἄγαν νεωτεριστὰι καὶ ὅλως προσηλωμένοι εἰς τὸ κατὰ κακὴν τοῦ ἔθνους μοῖραν ἐπικρατήσαν ὀλιστικὸν φρόνημα τῶν συγχρόνων θὰ ὑπομειδιάσωσιν, ἂν δὲν μυκτηρίσωσιν ὅλως, τοιαύτην ἐργασίαν. Περὶ τούτων δὲν φροντίζει τὸ Χ. Φῶς. Ἄς κυλιώνται οὗτοι εἰς τὸν ἐλεεινὸν καὶ δυσώδη βόρβορον τῆς ψυχρῆς ὕλης. Τὰ θρησκευτικὰ καὶ τὰ πατριωτικὰ ζήτηματα διὰ τούτους γίνονται ἀπορροή νὰ χλευάζωσι τοὺς μὴ ἀποβαλόντας, ὅτι ἱερὸν, τίμιον καὶ ὅσιον ἔχει ὁ Ἕλληνας. Δι' αὐτοὺς θρησκεία καὶ Θεὸς δὲν ὑπάρχει, πατρίς δὲ λογαριάζεται ἢ Κόσμος καὶ τὸ Συγγεγραμμά. Περὶ τῶν τοιούτων οὐδὲ λόγος. Ἡμεῖς ἀποδλέπομεν εἰς τοὺς ἀληθεῖς Χριστιανούς, εἰς μὴ νόθους Ἕλληνας. Οἱ τοιοῦτοι γνωρίζουσιν ὅτι, ἂν αἱ Μοναὶ — ἀπανταχοῦ τῆς Ἑλλάδος — δὲν ἔσφζον τὰ Ἑλληνικὰ γράμματα μὲ τὸ κρυφὸ των σχολειό, μὲ τὸ σταυρὸ βοήθει μοι καὶ μὲ τὸ κτωήχι καὶ φάλτηρι τοῦ ἀμαθοῦς ἐκ

μοναχῶν διδασκάλου, θὰ ἐδυσκολεύετο νὰ γίνῃ ἡ ἐθνικὴ Ἀνάστασις. Πολλὸ δὲ τολμηρὸς, διὰ νὰ μὴ εἴπωμεν τραχύτερον, θὰ ἦτο ἐκεῖνος, ὁ ὁποῖος θὰ ἤρνεϊτο ἀφωσιωμένον πατριωτισμὸν εἰς τὸν Ἑλληνα καλόγηρον, ἀπὸ τῶν πρώτων κατὰ τοῦ Σουλτάνου ἀνταρσιῶν, δέκα μόλις ἔτη ἀπὸ τῆς ἀλώσεως, ἦτοι ἀπὸ τοῦ 1463, μέχρι τῆς ἀπελευθερώσεως τῆς Κρήτης. Ἡ ἱστορία τοῦ ἔθνους γέμει ἡρωϊσμῶν τοῦ καλογηρικοῦ βίου. Καὶ ἂν δὲν εἶναι τις ἐντελῶς πεπωρωμένος καὶ ἐθνικῶς ἀσυνείδητος, θὰ πικραδεχθῇ ὅτι οὐδὲ ἐν Κρήτῃ ὑστέρησαν οἱ Μοναχοὶ καὶ αἱ Μοναὶ κατὰ τοὺς μακροὺς αἰῶνας τῶν ἐθνικῶν ἀγώνων πρὸς ἀπελευθέρωσιν τῆς πατρίδος μας. Αἱ δὲ συμβολαὶ αὐτῶν κατὰ τὰς διαφόρους μάλιστα ἐπαναστάσεις δὲν ἦσαν κατώτεραι τῶν λαϊκῶν. Δησημονεῖται εὐκόλως τὸ Γουβερνέτο ἐπὶ τῆς Ἐνετοκρατίας; Τίς ἀγνοεῖ τὸν Ἰωσήφ Ξεπατέρα τῆς Ὁδηγητρίας, τὸν ἡγούμενον τῶν Ἀσωμάτων Ἰωσήφ ἐπὶ Ὀσμὰν πασσα, τὸ Ἀρχαδί τοῦ 66, τὸν Παρθένιον τῆς Κυρίας—Γωνιάς, τὸν Πρέβελιν ὡς τὸ καταφύγιον τῶν ἐπαναστατῶν καὶ τόσα ἄλλα τῶν Κρητικῶν Μονῶν ἀγαθὰ ἔργα, ἅτινα δὲν θὰ ἦτο ὀρθὸν νὰ ταφῶσιν ἐν λήθῃ; Δὲν ὑπάρχει οὐδεμία ἐν Κρήτῃ Μονὴ ἢ μικροτάτη σκήτη, ἀπὸ τὴν Χρυσοσκαλίτισσα μέχρι τοῦ Τοπιλοῦ, ἢ ὁποῖα νὰ μὴ ἔχῃ προσφέρει ἀνεκτιμήτους ὑπηρεσίας διὰ τῶν μοναχῶν τῆς καὶ διὰ τῆς περιουσίας τῆς, θυσίας μεγάλως εἰς τὸν βωμὸν τῆς πατρίδος πρὸς ἀνάστασιν καὶ ἀναγέννησιν ταύτης.

Θὰ ἦτο λοιπὸν ἀδίκημα μέγα εἰς τὴν ἐθνικὴν μας ἱστορίαν, ἐὰν δὲν ἐσφίζοντο ὅσα καλὰ ἔχουσιν ἐθνικῶς προσέλθει ἐκ τῶν Κρητικῶν Μονῶν. Ἡ ἴδρυσις τούτων, οἱ διακριθέντες ἐν τοῖς θεολογικοῖς, εἴτε τῆς θύραθεν σεφίας, οἱ ἐξέκουστοι μοναχοὶ ἐπαναστάται, οἱ θυσιασθέντες εἰς τὸν βωμὸν τῆς Πατρίδος, εἴτε ὑπὸ τῆς τυραννίας ἐν τῇ εἰρήνῃ, εἴτε κρατοῦντες τὸ δπλον εἰς τὴν μίαν χεῖρα καὶ τὸν σταυρὸν εἰς τὴν ἄλλην, ἢ ποικίλη δρᾶσις τούτων ἐν πολέμῳ καὶ εἰρήνῃ, ἰδοὺ τὰ θέματα, ἐφ' ὧν ζητεῖ τὸ Χ. Φῶς τὴν συνεργασίαν μάλιστα τῶν Μοναχῶν. Ἄς συνεργασθῶσι καὶ ἄς εἶναι ἐβέβαιοι ὅτι προσφέρουσιν ἐθνικὴν ὑπηρεσίαν μὴ δυνάμενην νὰ ἐκτιμηθῇ, θὰ σκιρτήσωσι δὲ ἐξ εὐγνώμονος χαρᾶς τὰ ὅσα τῶν πρὸ αὐτῶν μοναχῶν, οἵτινες ζήσαντες, ἐν αἰς καὶ οὗτοι ζῶσι Μοναχοὶ ἀφιέρωσαν τὴν ζωὴν τῶν ὑπέριξ Πίστιος καὶ τῆς Πατρίδος, ὡς ἐχπρακτηρίζετο ἀπὸ τοῦ 1821 καὶ ἐξῆς πᾶς ἱερὸς καὶ ἅγιος ἀγὼν τοῦ Ἑλληνικοῦ Γένους, διότι ἡρμήνευε τὴν θρησκευτικὴν καὶ ἐθνικὴν συνείδησιν».

Μετὰ τὴν ἐκκλήσιν ταύτην θὰ περιέμενον ἴσως πᾶς ὅτι θὰ ἐπλημύρῃσαν τὸ «Χριστιανικὸν Φῶς» εἰδήσεις καὶ ὑπομνήματα, ἀντίγραφα σιγιλλίων ἢ φερμανίων, ἢ πληροφορίαι οἰαιδήποτε. Δυστυχῶς ὄχι. Οὐδὲν οὐδαμῶθεν ἐπέμψθη εἰς τὸ Χριστιανικὸν Φῶς. Μόνον ὁ φιλόπατρις ἔμπορος Χανίων κ. Γ. Κίρμιζάκης ἔστειλε μίαν ἀξιόλογον ἐπιστολὴν περὶ τῆς καταστροφῆς τῆς Μονῆς Ἀγίου Βασιλείου (Χρ. Φῶς 1 Μαΐου 1922 ἀριθ. (535) καὶ ὁ λόγιος Διευθυντὴς τοῦ Ἱστορικοῦ Ἀρχείου κ. Ν. Παπαδάκης πολλοῦ λόγου ἀξίαν ἐπιστολὴν ἐν σχέσει πρὸς τὴν Μονὴν Κυρίας Γωνιάς, τὴν ὁποῖαν ἐδημοσίευσεν τὸ «Χρ. Φῶς» ὡς ἑσημαντικὴν εἰς τὸ ἔργον τοῦ συμβολῆν, εἰς ἣν ἐνταῦθα ἀναδημοσιεύομεν (Χρ. Φῶς 1 Φεβρ. 1922 ἀρ. 22) διὰ τὴν ὑπόδειξιν μάλιστα τοῦ τρόπου τῆς ἐργασίας περὶ τοῦ ἐν λόγῳ θέματος.

«Κύριε Διευθυντά τοῦ «Χριστιανικοῦ Φωτός»,

Οὐδὲν τὸ ἄξιον λόγου ἔχω νὰ προσθέσω εἰς ὅσα γράφετε περὶ τῶν Μονῶν

ἐν τῷ «Χ. Φωτί». Οὐχ' ἤττον παρακινούμενος ἀπὸ γενικὴν πρόσκλησίν σας σημεῖω τὰ ἐπόμενα ἀναφορικῶς πρὸς τὴν Μονὴν Γωνιάς.

Ὁ Βενέδικτος Τζαγκαρόλος, ὁ ἰδρυτῆς ἢ, ὡς γράφετε ὁ συμπληρωτῆς τῆς Μονῆς Γωνιάς, φαίνεται ὅτι τὸ πρῶτον ἐμόνασεν ἐν τῇ αὐτῇ Μονῇ μετὰ τῶν συγγενῶν αὐτοῦ ἀδελφῶν Τζαγκαρόλων (Λαυρεντίου καὶ Ἱερεμίου), τῶν ἰδρυτῶν τῆς Μονῆς Ἀγίας Τριάδος. Οἱ ἀδελφοὶ οὗτοι Τζαγκαρόλαι εἶναι γνωστὸν ὅτι τὸ πρῶτον ἐμόνασαν εἰς τὴν Μονὴν τοῦ Ἁγίου Ἰωάννου τοῦ Ἐρημίτου, τὴν ἐπικλουμένην Γουβερνέτον (α) Ἐν τῇ Μονῇ λοιπὸν ταύτῃ ἐμόνασε καὶ ὁ Βενέδικτος καὶ ἐκεῖ συνέταξε καὶ τὴν ἀκολουθίαν τοῦ Ἁγίου Ἰωάννου ἣ ὁποία ἐν τῇ ἀκροστιχίδι φέρει τὸ ὄνομά του. Μετὰ ταῦτα, ὅταν οἱ ἀδελφοὶ Λαυρέντιος καὶ Ἱερεμίας ἀπῆλθον εἰς Γουβερνέτον, συναπῆλθε καὶ ὁ Βενέδικτος καὶ συνειργάσθη μετ' αὐτῶν ἐν τῇ ἰδρύσει τῆς Μονῆς Ἀγ. Τριάδος. Ἀποθανόντος δὲ τοῦ ἰδρυτοῦ τῆς Μονῆς Γωνιάς Βλασίου τοῦ Κυπρίου κατὰ τὸ 1631 ἐκλήθη Ἁγ. Τριάδος ὁ Βενέδικτος, ἵνα συνεχίσῃ τὸ ἔργον τοῦ Βλασίου, ὡς ἔχων, πρὸς τῇ μεγάλῃ πνευματικῇ μορφώσει, καὶ παῖραν σχετικὴν καὶ ὡς δυνάμενος ἴσως, νὰ ἔχῃ καὶ τῶν Ἐνετικῶν Ἀρχῶν τὴν εὐνοίαν.

Ἐκτοτε «ἔμεινεν εἰς τὸ μοναστήριον καὶ ἐδούλευσε πιστῶς μὲ πόνους καὶ μόχθους καὶ ἔζησε χρόνους ἰδ'» ὡς ἀναφέρει ὁ Κώδικς. Ἐκ τῆς πληροφορίας αὐτῆς τοῦ Κώδικος, ὅτι ἔζησεν ἐν τῇ Μονῇ χρόνους 14, καὶ ἐκ τῆς ἐτέρας πληροφορίας, ὅτι ἀπῆλθε κατὰ τὸ 1645 εἰς τὰ νησιά, συνάγεται ὅτι προσῆλθεν εἰς τὴν Μονὴν τῷ 1631, ὅτε καὶ διεδέχθη τὸν Ἡγούμενον Βλάσιον. Ἐπειδὴ δὲ ἦτο κάπως δύσκολον, ἂν μὴ καὶ ἀντικανονικὸν νὰ ἐκλεχθῇ ἀμέσως, ἅμα τῇ προσελεύσει αὐτοῦ, Ἡγούμενος, ἂν αὐτόκλητος προσήρχετο, διὰ τοῦτο συμπεραίνω ὅτι καὶ ἀνωτέρω εἶπον, ὅτι ὁ Βενέδικτος ἐκλήθη ὑπὸ τῶν Ἀδελφῶν τῆς Γωνιάς, οἱ ὅποιοι εἶχον γνωρίσει αὐτὸν καὶ τὰς ἀρετὰς αὐτοῦ ἐν Ἀγία Τριάδι καὶ οἱ ὅποιοι μεταξὺ αὐτῶν δὲν εἶχον τὸν ἰσάξιον τοῦ Βενεδίκτου (β).

Ἡ ὄρασις τοῦ Βενεδίκτου ἐν τῇ Μονῇ Γωνιάς ἦτο τόσον ἀξιόλογος, ὥστε ἐπὶ πολὺν χρόνον μετὰ τὸν θάνατον αὐτοῦ ἡ Μονὴ ἐκαλεῖτο ἀκόμη μὲ τὸ ὄνομά του. Τοῦτο βλέπομεν εἰς τὴν διαθήκην τοῦ Μητροπολίτου Κρήτης Νικηφόρου Σκωτάκι, τὴν συνταχθεῖσαν πενήκοντα περίπου ἔτη μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Βενεδίκτου, ἣτοι κατὰ τὸ 1693. Ἐν αὐτῷ ἀναγινώσκομεν, «ἕτερα ριάλια ἐκατὼ στήν Κυρία τοῦ Τζαγκαρόλου στή Γωνιά». (Χρ. Κρήτη ἔτος Α' τεύχος Γ'. σελ. 516).

Ταῦτα περὶ Βενεδίκτου περὶ δὲ τῶν ἐπὶ τοῦ υπερβύρου τοῦ Ἡγουμενίου ἐφθαρμένης ἐπιγραφῆς, ἧς μία μόνη λέξις—«παίθεσθαι»—ἀναγινώσκεται, ὡς καὶ περὶ τῆς γριφώδους ἐπιγραφῆς τῆς Ἀγ. Τριάδος Β. Γ. Υ. Θ. Τ. Π τῆς ὁποίας ἀπὸ τριῶν περίπου αἰώνων δὲν ἐπετεύχθη ἡ ὀρθὴ ἀνάγνωσις καὶ ἐρμηνεία, ἐπιφυλάττομαι νὰ σᾶς πέμψω ἐν καιρῷ πραγματεῖαν μου, ἂν χρεῖασθῇ. Ὁμοίως καὶ περὶ τοῦ φερομένου ὡς ἰδρυτοῦ ἢ ἀνακαινιστοῦ τῆς Μονῆς Χρυσοπηγῆς Ἰωάννου Χαρτοφύλακος, περὶ οὗ ἐσχάτως ἐπέτυχον σημαντικὰς πληροφορίας ἐκ τῶν ἀρχείων τῆς Βενετίας.

Ἐπὶ τῇ εὐκαιρίᾳ ταύτῃ θεωρῶ ἐπιβεβλημένον νὰ σᾶς συγχαρῶ, κ. Διευθυντᾶ, διὰ τὴν ἐξαιρετικὴν ἐργασίαν, τῆς ὁποίας ἐπελήφθητε ἐπὶ τῆς Ἱστορίας τῶν Μονῶν. Ἡ ὕπηρεσία μάλιστα τοῦ Ἀρχείου μας σᾶς εὐγνωμονεῖ, διότι οὕτω σπουδαίως διευκολύνετε τὸ ἔργον αὐτῆς. Τὴν ἱστορίαν τῶν Μονῶν θεωροῦμεν πολὺ ἐνδιαφέρουσαν οὐ μόνον δ' οὕς λόγους ἐγράψατε εἰς τὸ Χ. Φ. ἀλλὰ καὶ διότι αὕτη

σχετίζεται καὶ πολλαχοῦ ταυτίζεται μετὰ τὴν πολιτικὴν τοῦ Τόπου. Διαφωτιζομένης δὲ τῆς μιᾶς διαφωτίζεται καὶ ἡ ἑτέρα. Ἐσκέφθημεν λοιπὸν ὅτι ἐκ τῶν κυριωτέρων τοῦ Ἀρχείου μας ἐργασιῶν μίαν πρέπει νὰ εἶναι καὶ ἡ ἐξέτασις τῆς Ἱστορίας τῶν Μονῶν, ἐξ ἧς πολλὰ ἴσως καὶ τῆς πολιτικῆς Ἱστορίας σημεῖα θὰ διεφωτίζοντο. Ἐσχεδιάζομεν δὲ νὰ ἐνεργήσωμεν ὡς ἀκολούθως:

α) νὰ περισυλλέξωμεν πάντα τὰ μέχρι σήμερον περὶ Μονῶν γραφέντα καὶ νὰ συγχωνεύσωμεν αὐτά.

β) διὰ τινὰς ἐκ τῶν παρουσιασθησομένων ἀποριῶν νὰ παρασκευάσωμεν ἐρωτήσεις, τὰς ὁποίας διὰ τῆς Προϊσταμένης Ἀρχῆς καὶ διὰ τῶν Ἐπισκοπῶν νὰ ὑποβάλωμεν εἰς τὰς Μονὰς πρὸς συμπλήρωσιν.

γ) νὰ ἐπισκεφθῶμεν μερικὰς Μονὰς καὶ νὰ ἐξετάσωμεν τὰ ἐν αὐτοῖς ὑπάρχοντα ἱστορικὰ στοιχεῖα καὶ ἄλλα μνημεῖα.

δ) νὰ συμπληρώσωμεν τὰς οὕτω συλλεχθησομένας πληροφορίας ἐκ τῶν ἐν Κ) πόλει καὶ ἐν Βενετίᾳ ἀρχείων, ὅταν θὰ γίνῃ, ὡς ἐλπίζομεν, ὑπὸ εἰδικῆς ἀποστολῆς ἀναδίφησις αὐτῶν.

ε) νὰ μεληθῶμεν ν τῆς ἐκδόσεως τῆς οὕτω καταρτισθησομένης Ἱστορίας τῶν Μονῶν.

Διὰ τοῦ τρόπου τούτου πιστεύομεν ὅτι θὰ ἔχωμεν τὴν πληρεστέραν καὶ ἀκριβεστέραν ἱστορίαν τῶν Μονῶν. Σήμερον ὑμεῖς ἐκτελεῖτε τὸ α' μέρος καὶ τὸ ἐκτελεῖται καθ' ὅν τρόπον ἡ ὑπηρεσία τοῦ Ἀρχείου μας θὰ ἠδυνάτῃ βεβαίως νὰ τὸ ἐκτελέσῃ. Θὰ ἐκτελέσῃτε ἴσως καὶ τὸ β' ἐν ἡμέρῃ: δὲ καὶ τὸ γ' μέρος. Διὰ τοῦτο εἶπον καὶ ἐπαναλαμβάνω ὅτι, πλὴν τῶν Μονῶν, καὶ ἡ Ὑπηρεσία τοῦ Ἀρχείου μας σὰς εὐγνωμονεῖ. Θὰ ἤρχτο μόνον ὅπως περισσότερος τοῦ Χ. Φ. χώρος δικτιθεται ἐκάστοτε διὰ τῆς Ἱστορίας τῶν Μονῶν.

Ἐν Χαλέπα μηνὶ Δ)βρίφ 1921.

Ν. Ι. ΠΑΠΑΔΑΚΙΣ

Διευθυντῆς Ἱστορικοῦ Ἀρχείου Κρήτης

Σημ. Χ. Φ. Εὐχαρίστως δημοσιεύομεν τὴν ἀνωτέρω διατριβὴν τοῦ κ. Παπαδάκι, ἀόκνον ἐπιμελητοῦ καὶ ἐξεταστοῦ τῶν εἰς τὴν Ἱστορίαν τῆς Πατριδοῦς ἡμῶν ἀναφερομένων. Ἀποδεχόμεθα δὲ, ἐκφράζοντες καὶ τὴν εὐγνωμοσύνην ἡμῶν καὶ τὴν συνεργασίαν αὐτοῦ, ἥτις μέλλει νὰ εἶναι πολύτιμος δι' ὃν προσιθέμεθα σκοπὸν, τὴν δυναγωγὴν τοῦ ὑλικοῦ τῆς συγγραφῆς Ἱστορίας τῶν Κρητικῶν μονῶν. Εἶναι δὲ βεβαίως λίαν κατάλληλος ἕνεκα τῆς εἰδικῆς ἐνασχολήσεως αὐτοῦ, ὡς διευθυντοῦ τοῦ Ἱστορικοῦ Ἀρχείου τῆς Κρήτης. Ἐγ κρίνομεν δὲ καὶ τὰς ἀντιλήψεις αὐτοῦ ὡς πρὸς τὴν συλλογὴν τῶν στοιχείων, ἅτινα ἀπαιτεῖ ἢ ἐν λόγῳ μέλλουσα συγγραφῆ. Καὶ εὐχόμεθα να χρυσιμεύσωσι τὰνωτέρω ὡς κί ν η τ ρ ο ν καὶ ἄλλων, καὶ δὴ τῶν λογίων μοναχῶν καὶ τοῦ ἄλλου ἡμῶν ἱεροῦ Κλήρου, εἰς τὸ νὰ διενεργήσωσι τὸν ἔργον τῆς περὶ τὸ ὅπου δαῖον τοῦτο ζήτημα μελέτης καὶ πείρας αὐτῶν, διὰ νὰ εἰσδοθῆ ταχύτερον καὶ ἀσφαλέστερον ὁ διοκόμενος σκοπός, (α) Ὁ ἐν τῇ Γωνιᾷ Κώδιξ (ὄελ. 328 καὶ 734) ὀνομάζει τὴν Μονὴν ταύτην αὐτοῦ Ἀγ. Ἰωάννου τοῦ Γ δ ε ρ ν ε τ ο υ ». Καὶ ἡ διαθήκη τοῦ Μητροπολίτου Κρήτης Νικηφόρου Σκωτάκι ὁμοίως καλεῖ αὐτὴν Γ δ ε ρ ν ε τ ο υ καὶ Δ ε ρ ν ε τ ο υ. (β) Ἐνεῦθεν ἐδημιουργήθησαν συγγενικοὶ οὕτως εἰπεῖν, δεσμοὶ μεταξὺ τῶν δύο Μονῶν καὶ ὁμοίως ἀδελφικαὶ καὶ φιλικαὶ, αἱ ὁποῖαι ἂν καὶ ὁ λόγος αὐτῶν ἐληθμονήθη πλέον, διατηροῦνται μέχρι σήμερον.

Ἡμεῖς λοιπὸν ἐπὶ τῇ βάσει τῆς ἐργασίας τοῦ Θεοφιλεστάτου Ἐπισκόπου Κισσάμου Σελίνου κ. Ἀνθίμου Λελεδάκι καὶ τῶν στοιχείων ὅσα συνελέξαμεν ἐκ τῆς βιβλιοθήκης τῆς Γωνιάς, ὅπου διετρίψαμεν ἱκανὸν χρόνον τῶν διακοπῶν μας, ἐδημοσιεύσαμεν Ἱστορίαν τῆς Ι. Μ. Γωνιάς, ἀτελῆ ὅμως πάντως καὶ δεσμένης ἐπανορθώσεως ἡμαρτημένων καὶ συμπληρώσεως ἐλλείψεων. Ὅπως δὲ ποτε ἐγράφη καὶ τι περὶ τῶν ἐν Κρήτῃ Ἱερῶν Μονῶν καὶ τῆς Ἱστορίας τῆς Κυρίας—Γωνιάς.

Πολύτιμα βεβαίως εἶναι τὰ ἐν τῇ Χριστιανικῇ Κρήτῃ δημοσιευθέντα ἔγγραφα περὶ τῆς Μονῆς Ἀρετίου, Χρυσοπηγῆς καὶ Ἁγίου—Ἡλίου Ρουστίκων ὑπὸ τοῦ ἀειμνήστου Ξανθουδίδου καὶ τοῦ κ. Α. Βουρδουμπάκι Γυμνασιάρχου. Ἀλλὰ δὲν ἀποτελοῦσιν Ἱστορίαν τῶν Μονῶν τούτων συστηματικὴν, καίτοι ὡς συμβολὴ εἶναι ἄριστα. Δὲν ἔχομεν λοιπὸν οὔτε ἐν ὄλῃ Ἱστορίαν τῶν Μονῶν τῆς Κρήτης, οὔτε ἐν μέρει, ἐκτὸς τῆς Κυρίας Γωνιάς τοῦ Ἐπισκόπου Κισσάμου—Σελίνου, ἧς ἀνωτέρω ἐμνημονεύσαμεν καὶ τῆς τοῦ Χριστιανικοῦ Φωτός. Τὴν τοῦ Ἀρκαδίου ἐμάθομεν ὅτι παρὰσκευάζει ὁ Θεοφιλέστατος Πέτρος κ. Διονύσιος Μαργακουδάκης.

Ἀφορμὴν εἰς τὴν κατωτέρω δημοσιευομένην συνοπτικὴν καὶ ἀσφαλῶς ἀτελῆ Ἱστορίαν τοῦ Γουβερνέτου παρέσχεν ἡ συνεργασία ἐν τῇ Μεγάλῃ Ἑλληνικῇ Ἐγκυκλοπαίδειᾳ. Καταρτίζοντες τὰ σύντομα ταύτης ἐπὶ Κρητικῶν Ἱστορικῶν καὶ Γεωγραφικῶν ζητημάτων θέματα συνηγάγομεν ὅσας ἐδυνήθημεν σχετικὰς εἰδήσεις. Οὕτω συνετάχθη Ἱστορία τοῦ Γουβερνέτου, ἔχουμεν δὲ καὶ τὰ στοιχεῖα διὰ τὰς Ἱ. Μονὰς Ἀρκαδίου, Ἀσσανίου, Ἀσωμάτων, Ἀπεζανῶν καὶ Γοργολαίνης, ὧν περιληπτικώτατα ἄρθρα ἐδημοσίευσεν ἡ Ἐγκυκλοπαίδεια. Καὶ ταῦτα βραδύτερον εἶναι δυνατόν νὰ καταρτισθῶσιν εἰς ἄρθρα δημοσιεύσιμα ἐν Κρητικῶς Χρονικοῖς.

ΓΟΥΒΕΡΝΕΤΟ. Ἱερὰ Στυροπηγιακὴ Μονὴ τῆς Κρήτης κειμένη εἰς τὸ ΒΑ μέρος τοῦ ἱστορικοῦ Ἀκρωτηρίου (τοῦ Κυάμου τῶν ἀρχαίων 254 μ. ὕψ. Raulin) παρὰ τὴν πόλιν Χανίων, τιμωμένη ἐπ' ὄνόματι τῆς Θεοτόκου (Κυρίας τῶν Ἀγγέλων), ἧς τὰ Εἰσόδια (21 Νοεμβρίου) πανηγυρίζει. Κεῖται εἰς τὸ κέντρον λεκανοπεδίου, τὸ ὁποῖον περιβάλλουν βουνῶδεις λόφοι ἐπάλληλοι κατάφυτοι ἐκ θάμνων καὶ θαμνοειδῶν δέντρων, σχίνων, ἐρεικῶν, ἀγριελαιῶν, κερατεῶν, ἀζιλάκων, κομάρων, χαρουπεῶν καὶ τῶν τοιούτων. Τὸ σχῆμα τῆς Μ. εἶναι τὸ σύνηθες φρουριακὸν μέγα περαλληλόγραμμον, πέριξ τοῦ ὁποῖου εἰς δύο ὀρόφους εἶναι περὶ τὰ πενήκοντα οἰκήματα. Τούτων πολλὰ εἶναι θολοειδῆ λίθινα μόνον, χρησιμοποιούμενα καὶ ὡς κελλία τῶν Μοναχῶν καὶ ὡς ξενῶν διὰ τοὺς ἐπισκετομένους τὴν Μ. ἐστιατόριον, ἡγουμενεῖον καὶ διὰ τὰς ποικίλας ἀνάγκας τῆς ἀδελφότητος, ἀποθηκῶν σταύλων καὶ τῶν τοιούτων. Ἐν τῇ μέσῃ δὲ τοῦ περιόλου τούτου ὑψοῦται περικαλλῆς ὁ Ναὸς τῆς Θεοτόκου με ὠραῖα βενετικὰ γλυπτὰ εἰς τὴν πρόσοψιν, ἐπ' ἧς καὶ τὸ κωδωνοστάσιον, με μέγαν τρολλὸν εἰς τὸ μέσον τοῦ κεντρικοῦ θόλου καὶ δύο μικροὺς ἐκατέρωθεν εἰς τινὴ ἀπόστασιν ἀπὸ τοῦ μεγάλου. Εἰς τὴν ἔμπροσθεν μὲν δυτικὴν πλευρὰν τοῦ Ναοῦ εἶναι ὁ νάρθηξ, ἐκκτέρωθεν δὲ δύο παρεκκλήσια, τὸ ἐν τιμῶμενον ἐπ' ὄνόματι Ἁγίου Ἰωάννου τοῦ Ἐρημίτου, τὸ δ' ἕτερον ἐπ' ὄνόματι τῶν Δέκα Μαρτύρων τῶν ἐν Κρήτῃ ἐπὶ Δεκίου μαρτυρησάντων. Ὅπισθεν τοῦ Ναοῦ ἀνατολικῶς εἶναι τὸ Νεκροταφεῖον Κοιμητήριον με παρεκκλήσιον τοῦ Ἁγίου Προκοπίου. Εἰς

τὴν δορυμνήν δὲ πλευρὰν τοῦ Ναοῦ εἶναι μεγάλων διαστάσεων δεξαμενὴ συνάγουσα τὰ θμβρια ὕδατα. χρήσιμα εἰς πόσιν καὶ διὰ τὰς ἄλλας ἀνάγκας τῆς Μονῆς.

Ἰδρυσις τῆς Μονῆς Βιβλίον κτητορικὸν ἢ κώδιξ δὲν σφίζεται καὶ ἀνποτε ὑπῆρξεν, ὥστε ἐξ αὐτοῦ νὰ ὀρισθῇ ἀκριβῆς χρονολογία τῆς ἰδρύσεως. Τὸ ἀρχαιότερον σφζόμενον βιβλίον τῆς Μονῆς εἶναι Κτηματολόγιον καὶ Μοναχολόγιον ἀμα ἀπὸ τοῦ 1832 ἀρχόμενον μὲ χάρτην παχύτατον φέροντα μέτραν καὶ ἐπ' αὐτῆς ἡμισέληνον. Ἐκ τούτων μανθάνομεν τὰ μετόχια τῆς Μονῆς. Καὶ ἕτερον τοῦ 1835 ἀναγράφου ἀφιερῶσεις εὐλαβῶν Χριστιανῶν, ἀλληλογραφίαν Μονῆς καὶ Πατριαρχείου φιλοφρόνων εὐχῶν καὶ συμβόλαια τουρκικὰ ἀγορᾶς κτημάτων. Ἡ ἐπὶ τοῦ ὑπερθύρου τῆς κυρίας εἰσόδου χρονολογία ΑΧΛΑ (1631) δὲν δύναται νὰ ληφθῇ ὡς χρόνος τῆς ἰδρύσεως, διότι ἡ πλευρὰ, ἐφ' ἧς ἡ πύλη τῆς εἰσόδου εἶναι μεταγενέστερον κτίσμα. Οὐδ' ἡ ἐν τῇ κοιμητηρίῳ ἐπὶ τινος θυρίδος ΖΝΣ' (705' ἀπὸ κτίσεως κόσμου θεθαίως ἦτοι 1548), διότι καὶ αὕτη εἶνε μεταγενεστέρα. Κατ' εἰκασίαν λοιπὸν ὀρίζεται ὅτι ἡ ἰδρυσις συμπίπτει πολὺ πρότερον τῶν ἄνω χρονολογιῶν μετὰ τὸν 11ον αἰῶνα, ὅτε αἱ πειρατικαὶ ἐκδρομαὶ δὲν ἐπέτρεπον τὴν διαμνην τῶν Μοναχῶν ἐν τῇ Μονῇ τῆς παραλίας (Καθολικῷ περὶ οὗ κατωτέρω). Ἐπ' ἴσης καὶ ἐξ ἀναγλύφων ἀραβουργημάτων (κατὰ τὸν Ἐπίσκοπον Κυδωνίας Ἀγαθάγγελον) τοποθετημένων προσηκόντως εἰς τὴν πρόσοψιν τοῦ Ναοῦ. Τότε λοιπὸν ἐγκαταλειφθέντος τοῦ Καθολικοῦ ἐθεμελιώθη ἡ νῦν Μονὴ ἐπὶ ἀσφαλεστέρας ἀπὸ τὰς πειρατίας θέσεως καὶ ὀλίγον κατ' ὀλίγον ἔλαβεν ἣν ἔχει σήμερον μορφήν. Ἱστορία τῆς Μ. Οὔτε ἱστορικῶς εἶναι ἀπηκριβωμένα τὰ τῆς Μ. Ἐκ τῶν Κρητικῶν Γάμων τοῦ Ζαμπελίου μνηθάνομεν ὅτι τῷ 1570 συνεκλήθη ὑπὸ τοῦ Γ. Καντανολέου σύνοδος τῶν Ριζαρχῶν τῆς δυτικῆς Κρήτης εἰς τὸ Καθολικόν, διὰ τὴν προπαρασκευὴν τῆς ἐπαναστάσεως κατὰ τῆς ἐνετοκρατίας κατ' ἣν ἀπεκλήρουσαν τὴν ἐνετικὴν δημοκρατίαν καὶ ἀνεκλήρουσαν τὴν Κρήτην πανευθέραν ὑπὸ τὴν προστασίαν τοῦ Ἀγίου Γεωργίου, καὶ ὅτι πεντήκοντα πρότερον ἔτη εἶχε λεηλατηθῆ ἡ Μονὴ ὑπὸ τῶν Βενετῶν, διότι παρέοχεν ἄσουλον εἰς ἐπαναστάτας κατὰ τῆς δημοκρατίας. Ὅτι δὲ καὶ βραδύτερον ὑπέστη καταστροφὰς ἐπὶ τῆς τουρκοκρατίας δηλοῦται ἐκ τῶν ἀναμφισβητήτων ἐμπρησμῶν, οἷτινες ἤχθησαν εἰς φῶς εἰς ἐπισκευὰς γενομένας πρὸ ὀλίγων ἐτῶν. Οἱ ἐσωτερικοὶ τοῦ Ναοῦ τοῖχοι εἶχον πυρποληθῆ εἰς βάθος δύο ἑκατοστῶν τοῦ μέτρου. Κατὰ τὰς ἀνακαινήσεις δὲ δωμάτων τὸ θέρος τοῦ 1928 εὐρέθησαν τὰ ἀμμοκονιάματα κατὰμαυρα, τὰ ὁποῖα φανερόνουν τὴν πυρκαϊάν, ἣτις θὰ ἔγινε πρὸ τοῦ 1765, διότι τότε εὐρέθη δοκὸς ἐκ κυπαρίσσου, ἔχουσα χαραγμένην τὴν χρονολογίαν 1765 Μαρτίου 7, ἣτις μαρτυρεῖ τὴν μετὰ τὴν πυρκαϊᾶν ἀνακαινίσιν. Κατὰ τὴν μεγάλην δὲ ἐπανάστασιν ὑπέστη ἡ Μ. νέαν καταστροφὴν, ἣν ἀναφέρει ἄγραφος παράδοσις. Ἐρχομένου, λέγει αὕτη, τοῦ Πασσᾶ τῶν Χανίων εἰς τὴν Ἀγίαν Τριάδα, ἄλλην Μ. τοῦ Ἀκρωτηρίου, ἐκρούοντο οἱ κώδωνες τοῦ Ναοῦ ἰσχυρῶς καὶ ἐπὶ πολὺ, διὰ νὰ μεταβαλίνωσιν οἱ Χριστιανοὶ εἰς προσκύνησιν τοῦ Πασσᾶ καὶ προσφορὰν δώρων. Ἐπειδὴ δὲ οἱ μοναχοὶ τοῦ Γουβερνέτου ἐβράδυναν νὰ προσέλθωσιν ἐπεμψεν ὁ Πασσᾶς γενιτσάρους μὲ διαταγὰς νὰ σφάξωσι τοὺς μοναχοὺς ὅπου ἤθελύν τους εὐρεῖ. Συνητήθησαν ὄντως εἰς τὴν μεταξὺ Μ. καὶ Κουμρέ, μετοχίαι τῆς Μ., φάραγγα καὶ ἐσφάγησαν ἅπαντες, ἐκτὸς ἑνός, ὃν ἔσωσεν ἡ ἀκουσθία. Σταυροὶ κεχαραγμένοι ἐπὶ βράχου τῆς φάραγγος δεξιᾷ τῷ ἀνερχομένῳ εἰς τὴν Μ. μαρτυροῦσι τὸ κηκούρημα. Εἰς δὲ σταυρὸς μεγαλύτερος φανερῶνει ὅτι συνεσφάγη καὶ ὁ Ἡγούμενος. (Ψιλάνη Ἱ.Κ.τ.Γ.σ 360). Προχωρήσαντες δὲ κατόπιν οἱ γενιτσαροὶ ἐνέπρησαν κλιελεηλάτησαν τὴν Μ. ἐκ νέου. Κατὰ δὲ τὰς κατόπιν ἐπαναστάσεις οἱ μοναχοὶ τῆς Μ. διεκρίθη-

σαν, ὡς συνῆβαινε ἐν Κρήτῃ, ἐπὶ φιλοπατρίᾳ καὶ ἀνδρείᾳ κατὰ τοὺς ὑπὲρ ἐλευθερίας ἀγῶνας καὶ συνῆδραμον ὀλικῶς. Σφίζεται ἀγραφὸς παράδοσις, καθ' ἣν ἀνὴρ Πελοποννήσιος ἐκ τῶν μεμνημένων ἦλθεν εἰς τὴν Μ. διὰ πλοιαρίου συνήντησε πολλοὺς ἐκ τῶν προκρίτων καὶ ἐπανῆλθεν εἰς Πελοπόννησον μὲ πολλὰ χρήματα, τὰ ὅποια ἔλαβε παρὰ τῆς Μ. Ἐπειδὴ δὲ ἦτο ἀνάγκη νὰ μείνῃ πολλὰς ἡμέρας πρὸς συνάντησιν τῶν ἀρχηγῶν ἠναγκάσθη νὰ φορέσῃ καλογηρικὴν ἐνδυμασίαν, ὥστε καὶ ἀξίωματινὸς Τεῦρκος νὰ ἀπατηθῇ ἐπισκεφθεὶς τὴν Μ. ὅτε οὗτος ἔμενε ἐκεῖ.

Τὰ ἐκτὸς τῆς Μονῆς. Εἰς ἀπόστασιν 20 μ. περίπου ἀπὸ τῆς Μ πρὸς Β. ὑψηλότερον ταύτης, εἶναι ἐκτισμένον οἰκημα, εἶδος στοᾶς, ἐστεγασμένης μὲ παράθυρα εἰς τὰς 3 πλευρὰς καὶ ἀνοικτὸν καθ' ἑλὴν τὴν θόρειον, ἔχον γύρω λιθοκτίστους καναπέδες, ἀναπαυτήριον κατὰ τοῦ καύσωνος τοῦ θέρου καὶ Καλύβα ὀνομαζόμενον. Παρέχει λαμπρὰν θέαν πρὸς τὴν θάλασσαν καὶ τὴν θρεινὴν καὶ ἀγρίαν πέριξ φύσιν.

Ἄξια ἀναγραφῆς εἶναι τὰ παρ' αὐτὴν ἐν εἶδει ἐξαρτημάτων σφισόμενα ἔρειπια. Πρῶτον μὲν τὸ σπήλαιον, ὅπερ λέγεται: τῆς Ἀρκούδας. Τοῦτο κεῖται εἰς ἀπόστασιν δέκα περίπου λεπτῶν πρὸς ΒΑ κατηφορικῶς (196 μ. ὕψ. Raulin). Τὸ ὄνομα ἔχει ἀπὸ μέγαν σταλακτίτην ἔχοντα τὸ σχῆμα Ἀρκτου τῆς ὁποίας οἱ ἐμπροσθοὶ πόδες, ὀρθῶς ἱσταμένης ἐπὶ τῶν ὀπισθίων, στηρίζονται ἐπὶ τῶν τοίχων μεγάλης δεξαμενῆς πληρουμένης ὑπὸ τοῦ ἐκ τῶν σταλακτιτῶν καταρρέοντος τὸν χειμῶνα ὕδατος καὶ ἀκκομυδῶντα εἰς τὸν τοίχον μεγάλης δεξαμενῆς ἰδρυμένης εἰς τὸ μέσον περίπου τοῦ σπηλαίου καὶ πληρουμένης ἐκ τῶν καταρρέοντων ἐκ τῆς στέγης τρόπον τινὰ τοῦτου, ἦτοι τῶν ἀπὸ ταύτης κρεμασμένων σταλακτιτῶν, ὧν πληθὺς ἔχει τὸ σπήλαιον κακοσχημῶν καὶ μυρισμένων ἐκ τῶν ἀναπτομένων ἐντὸς πυρῶν. Ἐμπροσθεν δὲ τοῦ σπηλαίου εὐρίσκειται ναῖσκος καὶ ἔξωθεν ἀμέσως κελλία ἠραιπωμένα, μετὰ κήπου περιτετελιχισμένου. Ὁ Σαβαρῆς ἐπισκεφθεὶς τὸ Ἀκρωτήριον τῇ 1779 ἀναφέρει σπήλαιον, τὸ ὅποιον δὲν ὀνομάζει μὲν, ἀλλὰ φαίνεται ὅτι εἶναι τὸ τῆς Ἀρκούδας καὶ λέγει περὶ τῶν σταλακτιτῶν αὐτοῦ «Ἐν τῇ ἐκτεταμένῃ αὐτῇ σπηλαίῳ πανταχόθεν λαμπροὶ κρέμανται σταλακτίται, τῶν ὁποίων οἱ μὲν πυραμιδοειδῆς ἔχουσι σχῆμα, οἱ δὲ μὲ σωλῆνας ὄργανου ὁμοιάζουσι καὶ ἕτεροι πάλιν ἐπὶ τοῦ θόλου προσκεκολλημένοι φαίνονται ἀπειλοῦντες τὴν κεφαλὴν τοῦ θεωροῦντος αὐτοὺς φιλοπεριέργου· ὄλο δὲ ὡς κρύσταλλος ἀντανκλώσι τὸ φῶς τῶν δάδων» (Κρητ. Ἐπιστολὴ Σαβαρῆ—Ζυγομαλὰ σ. 135). Εἶναι ὁμοῦ ἀνακριδῆς καὶ ἐν ἄλλοις καὶ ἐν τῇ καθορισμῶ τῶν ἀποστάσεων ἀπὸ τῆς Μ, Εἶτα εἰς ἀπόστασιν 20 λεπτῶν εἶναι τὸ λεγόμενον Καθολικόν. (70 μ. ὕψ. Roulin) Τοῦτο πιστεύεται ὅτι ἦτο ἡ πρώτη ἰδρυθεῖσα Μ. εἰς τὸν μυχὸν μεγαλοπρεποῦς ἐν τῇ ἀγριότητι αὐτῆς φάραγγος. 15 μ. μήκους ἐλικοεδοῦς μέχρι τοῦ μυχοῦ πρὸς Δ. καὶ ὀνομαζόμενου Αὐλακίου ἢ σπηλαίου τοῦ Ἀγ. Ἰωάννου. Ἰαῶς δὲ καθ' οὗς χρόνους εἰσῆθη καὶ εἰς τὴν Κρήτην ὁ μοναχικὸς βίος. Δηλαδή τὸν 6ον ἢ τὸν 7ον αἰῶνα, ἢ πρότερον καίτοι δὲν ἔχομεν ἀσφαλῆ περὶ τούτου μαρτύρια, (Ἰδὲ Χριστ. Φῶς Χανίων ἔτος στ' 1921 φ. 1ῶ σ. 126 ἔξ). Τὸ Καθολικὸν ἦτο ἐκτισμένον εἰς τὴν ἐτέραν δὲξὴν μεγάλου καὶ ὀρηκτικοῦ ρύακος βαθυτάτου δέ, καὶ ἐν τῇ μέσῃ περίπου τῆς φάραγγος οὕτως, ὥστε νὰ μὴ εἶναι καταφανὲς οὔτε ἐκ τῆς θαλάσσης οὔτε ἀνωθεν. Τὸν ρύακα ζευγνύει λιθίνη γέφυρα ὕψους 30 μέτρων διὰ τὸ μέγα βάθος τοῦ ρύακος μὲ πλάτος περὶ τὰ 15, ὥστε ἀπετέλει οἶοναί τὴν αὐλὴν τῆς Μ. Διὰ τοῦτο παρὰ ταύτην ἦσαν ἐκτισμένα τὰ χρήσιμα διὰ τὴν Μ. οἰκήματα, ὧν σφίζονται ἱκανά, ἐν οἷς καὶ ναὸς ἐξ ὀλοκλήρου λελαξευμένος ἐπὶ δρόχου ἐκτὸς τῆς προσόψεως. Ἐν ἔρειπίοις δὲ περισσώτερα καὶ ὑπόγειοι θόλοι. Εἰς τὴν ἄλλην δὲ

τοῦ βύκκος ὄχθην εἶναι τὰ ἐρείπια τοῖχου, ὅστις περιέβαλλε μέγαν περίβολον ὡσεὶ μάνδραν, ὅστις ἦτο πιθανῶς μελισσόκηπος. Δύο δὲ κελλία κλιβανοειδῆ σφρα καὶ ἄλλα ἡρειπωμένα, τοσοῦτον χαμηλά, ὥστε ἔρπων μόνον νὰ δύναται τις νὰ εἰσέλθῃ, οὐδαμῶς δὲ νὰ σταθῇ ὄρθιος. Βεδκίως δὲ θὰ ἦσαν ταῦτα κελλία μοναχῶν, ἦτοι κατοικίαι κατὰ τὴν ἀντίληψιν τῶν πρώτων Χριστιανῶν περιφρονητῶν αὐστηροτάτων πάσης ἐγκοσμίου εὐζωίας καὶ ἐν τῇ στερήσει νομιζόντων ὅτι εὐαρεστοῦσι τῷ θεῷ. Τοιαύτη ἀντίληψις ἐπικρατεῖ καὶ σήμερον ἐν Καλύβαις τοῦ Ἁγίου Ὁρους, ἐν αἷς ζῶσι μοναχοὶ μόνον ξηρὸν ἄρτον τρώγοντες. Ἐκ τούτων κρίνεται ὅτι συμπίπτει ἡ ἔδρασις τοῦ Καθολικοῦ κατὰ τοὺς πρώτους τοῦ μοναχικοῦ ἐν Κρήτῃ βίου αἰῶνας. Περὰ δὲ τὸν ναὸν τοῦ καθολικοῦ ὑψηλότερον κατὰ 30 θαμνίδας κλίμακος εἶναι τὸ σπήλαιον τοῦ Ἁγίου Ἰωάννου τοῦ Ἐρημίτου, ἐξ οὗ ὠνομάσθη ἡ Μ. τοῦ Καθολικοῦ. Τὸ σπήλαιον τοῦτο ἔχει εἴσοδον μὲν στρογγύλην με ἀνοιγμα δύο περίπου μέτρων, βάθος δὲ 150, πλάτος δὲ φθάνον ἑνιαχοῦ τὰ 40 καὶ ὕψος ἀπὸ 3 μέχρι 2), ὡς ἐμετρήθη ὑπὸ τῶν περιηγητῶν Ποκόκκς καὶ Σονίνι. Ἐντὸς τούτου ἀπέθανεν ὁ ἐξ Αἰγύπτου καταγόμενος Ἁγιος, ὅστις ἐκληφθεὶς ἕως θήρυμα ὑπὸ κυνηγῶν ἐτραυματίσθη καὶ εἰσερπύσας εἰς τὸ σπήλαιον ἀπέθανεν ἐκεῖ ὅπου σήμερον εἶναι ἡ εἰκὼν αὐτοῦ τοπιθετημένη καὶ πλήθος πολὺ εὐλαδῶν, ἡ ἀπλῶς περιέρχων, εἰσέρχεται εἰς τὸ σπήλαιον καὶ φθάνει μέχρις αὐτοῦ. Εἰς τὴν εἴσοδον τοῦ σπηλαίου ὑπάρχει δεξαμενὴ δι' ὀχτεοῦ ἔξωθεν δεχομένη τὰ ὕδατα καὶ ὀστεοθήκη. Ἀπὸ τοῦ σπηλαίου ἄρχεται μεγάλη κλίμαξ ἐλικοειδῆς ἀριθμοῦσα 134 θαμνίδας. Ἐκτὸς τοῦ σπηλαίου τούτου τοῦ Ἁγίου Ἰωάννου ὑπάρχουσι καὶ πολλὰ ἄλλα εἰς τὰς πλαγίαις τῆς μεγάλης φάραγγος. Καὶ εἰς μὲν τὴν πλευρὰν τῶν κλιβανοειδῶν κελλίων εἶναι μικρὰ καὶ εὐρίσκονται ἐν αὐτοῖς ἀνθρώπινα ὀστᾶ εἰς ἐν μάλιστα ὀλοκλήρος σωρός, ὥστε ἐνομισθῆ κοιμητήριον. Εἰς τὸ βάθος δὲ ὑπάρχει μέγα τοιοῦτον 60 μέτρων τὸ εἶδος ὀμαλὸν ἐσωτερικῶς καὶ μὲ πολὺ ὕδωρ ἐντὸς ὄραχιδῶν κοιλοτήτων. Πρὸς δὲ τὴν θάλασσαν, ὅπου ἀπολήγει ἡ φάραγξ εἶναι λιμενίσκος καὶ παρ' αὐτὸν λελαξευμένος τερσανθᾶς θολοειδῆς καὶ λατομεῖον μακροῦ λίθου, ἐξ οὗ ἐλατομοῦντο οἱ χρησιμοποιηθέντες διὰ τὸ Καθολικὸν λίθοι. Ἐνταῦθα ἡ ἀκτὴ εἶναι ἀγρία καὶ ἀποτόμως κρημνώδης παρουσιάζει δ' ἐπὶ μιᾷ πλευρᾷ φοβερὸν χάσμα ὀνομαζόμενον Τρυπητή. Ἡ φάραγξ ἔχει μήκος ἀπὸ τῆς θαλάσσης μέχρι τοῦ μυχοῦ αὐτῆς 1500 μ. χωροῦσα πρὸς Δ. ἀπὸ τῆς θαλάσσης ἐλικοειδῶς καὶ φέρει τὸ ὄνομα αὐλάκι ἢ Σπήλαιον Ἁγίου Ἰωάννου. Δυτικώτερον δὲ τῆς φάραγγος διανοίγεται μικρότερα τοιαύτη, ἐν ἣ ὑπάρχει ἄλλο σπήλαιον, εἰς οὗ τὴν εἴσοδον εἶναι εἰς ἐρειπιώδη κατάστασιν ἐκκλησία τοῦ Ἁγίου Γεωργίου, ἐπονομαζομένου Ἀπιδιώτου (ἴσως ἐξ ἀπίων). Ἐνταῦθα δὲ εὐρίσκονται καὶ ἐρείπια οἰκημάτων, κήπων, δεξαμενῶν καὶ μελισσοκήπων. Καὶ πιθανῶς ἦτο ἐξάρτημα τοῦ Καθολικοῦ. Διότι δυσκόλως ἐρμηνεύεται ἡ ὑπὸ τοῦ Ζαμπελίου μνημονευομένη ὑπαρξίς 15) μοναχῶν, οἵτινες τὰ οἰκήματα τοῦ Καθολικοῦ δὲν ἠδύναντο νὰ χωρῶσιν. Ἀνωθεν δὲ τῆς ἀριστερᾶς ἀπὸ θαλάσσης πλευρᾶς τῆς μεγάλης φάραγγος ὑπάρχει νεῖσκος τοῦ Ἁγίου Ἀντωνίου μὲ κελλία θολοσκεπῆ ἔξωθεν, δεξιμεναὶ καὶ ξηρόκηποι, διήκοντες δεξιότερον μέχρις ἄλλου 15 μ. σπηλαίου, τοῦ ὁποῦοι ἡ εἴσοδος εἶναι λαξευτὴ, φαίνονται δ' ἐρείπια κήπων καὶ αὐλῆς ἐκ ξηρωτοῖχου. Ταῦτα δὲ πάντα εἶναι τρανὰ μαρτύρια ὅτι κατ'ἴκον ποτὲ ἐκεῖ ἀνθρώποι. Καὶ ἴσως λεπτομερεῖς ἐπὶ τόπου ἔρευναι θὰ ἀποκαλύψωσι καὶ προϊστορικοὺς κατοίκους (ὡς φρονεῖ ὁ κ. Μαρτινάτσι) ὅστις καὶ ὀστᾶ περιβεβλημένα σταλακτιτικὸν πέτρωμα, ἅτινα ἐν τῷ σπηλαίῳ τοῦ Καθολικοῦ τοῦ Γουβερνέτου ἀνεῦραν, θεωρεῖ προερχόμενα ἀπὸ τὰ ζῷα, ἅτινα οἱ προϊστορικοὶ ἄνθρωποι ἐθυσία-

ζον εἰς τὴν Κρητικὴν θεάν. Ἐπειδὴ δὲ ἡ ἐπίλωσις τῶν σπηλαίων εἶναι μεγάλη χρειάζεται καὶ μεγάλη ἔρευνα εἰς ἐξέτασιν καὶ μελέτην τούτων. Γενικῶς δὲ καθ' ὄλον τὸ Ἀκρωτήριον ὑπάρχει πλῆθος σπηλαίων καὶ πιθανῶς προϊστορικῶς ἦσαν κατοικημένα κατὰ τὴν παλαιολιθικὴν ἐποχὴν ἢ τοῦλάχιστον τὴν νεολιθικὴν.

Εἰς τοιοῦτόν τινα τρόπον ἄγριον, ἀπρόσιτον καὶ ἀφανῆ ἦτο δυνατόν νὰ συνέρχωνται καὶ νὰ βουλεύωνται οἱ ἐπανιστάμενοι κατὰ τυραννίας εἴτε τῶν Σαρακηνῶν, εἴτε ἐνετικῆς, εἴτε τουρκικῆς. Καὶ οὕτως ἐρμηνεύεται ἡ σύναξις τῶν Ριζαρχῶν ὑπὸ τοῦ Καντανολέου κατὰ τὸν Μάϊον 1570, ἣν τόσῃ γλαφυρῶς, ἀλλὰ καὶ μὲ ποιητικὴν φαντασίαν ἀπιστεύτως τολμηρὰν ἐξωγράφησεν ὁ ἐνετολόγος Ζαμπέλιος ἐν τοῖς Κρητικοῖς αὐτοῦ Γάμοις, ἀπαθανاتیσας μάλιστα πάντων τῶν Ἡγούμενον τοῦ Καθολικοῦ Ἀνανίαν, τὴν νουνεχῆ τοῦ ὁποῦ συμπεριφορὰν διεξοδικῶς περιγράφει, ὡς καὶ τὴν πατριωτικὴν δρᾶσιν (Κρητ Γάμοι σ. 108 ἐξ). Διότι ἄλλως καθ' ὄλον τὸν μακραίωνα τῆς ἐνετικῆς καὶ τουρκικῆς τυραννίας ἐχρησίμευσε πολλάκις ὡς τόπος τῶν συναθροίσεων τῶν προκρίτων τῆς νήσου καὶ παρέσχεν ἄσυλον εἰς τοὺς καταδιωκομένους. Τὴν ἐθνικὴν δὲ σηβολὴν ἐπλήρωον διὰ τοῦ ἰδίου αἵματος οἱ μονασταί, (Ξηρουαῖκι—Μπουνιαλῆ ὁ Κρητικὸς Πόλεμος 1646—1669 σελ. 38 σημ.).

Καὶ μετὰ τὴν καταστροφὴν τοῦ 1821 ἀνέλαβεν ἡ Μονὴ καὶ διὰ τὴν φιλοπονίαν τῶν μοναχῶν καὶ διὰ τῶν δωρεῶν τῶν εὐλαδῶν, οἵτινες ὀλοκλήρους περιουσίας ἀφίερον, ὅτε μάλιστα ἐκινδύνευον νὰ γίνωσι λεία τῆς ἀρπαγῆς τῶν Τούρκων, οἵτινες ἐφοβοῦντο καὶ ἀπέφευγον τὴν ἀρπαγὴν τῶν ἀφιερωμάτων εἰς Μονάς. Οὕτω δὲ ἐν τῇ ἀμῆ τοῦ πλοῦτου αὐτοῦ τὸ Γουβερνέτο εἶχε περὶ τὰ δέκα μετόχια ἐν Ἀκρωτηρίῳ καὶ ἀλλοχοῦ καὶ εἰς τὴν Σμύρνην αὐτὴν (Κουμαρές, Χωρδάκι, Στέρνες, Καμπάνι, Ἀρώνι, Κορκιές—Καλογραίων—, Χαλέπα Χανίων, Μουρνιές, Νεροκούρι, Γαλατὰ Κυθωνίας, Παλαιόκαστρον Κισσάμου), μέγα δὲ πλῆθος αἰγοπροβάτων καὶ πολλὰ ζεύγη βοῶν ἀροτήρων. Ἐλαιον δὲ καὶ οἶνος εἰς μεγάλας ποσότητας· εἰσοδεῦετο καὶ δημητριακὰ ἄφθονα. Καὶ μέχρι τοῦ 1860 ἀναφέρει ὁ Βιδυλάκις (Πρωεὺς τῶν ναυτιλλομένων ἐν Κρήτῃ σ. 60) εἶχεν ἡ Μ. 60 μοναχοῦς. Ὄνομασίαι τῆς Μονῆς. Πόθεν προῆλθε τὸ ὄνομα Γουβερνέτο δὲν εἶναι ἀπηκριβωμένον. Ἐλέχθη καὶ ἐγράφη ἐν τῇ συγχρόνῳ χρονογραφίᾳ ὅτι ἦτο ἡ πρώτη τῆς Κρήτης Μ. καὶ εἶχε τρόπον τινα τὴν διοίκησιν τῶν ἄλλων τῆς Κρήτης Μ. ἦτοι ἐκυβέρνησεν ταύτας (gouvernare). Ἀλλὰ τὸ τοιοῦτον εἶναι εἰκασία οὐδαμῶθεν μαρτυρουμένη. Ἄν συνεκροτήθη ἐν τῇ Καθολικῇ ἡ σύναξις τοῦ Καντανολέου ἢ ἐγένοντο ἐπὶ τουρκοκρατίας ἄλλαι σύνοδοι, τοῦτο ἀποδοτέον μᾶλλον εἰς τὸ ἐρημικὸν αὐτῆς, παρὰ τὴν γαινίκισιν τῶν Χανίων. ἢ εἰς τὸ ὅτι εἶχε τὰ πρωτεία τῶν Μ. Κρήτης, ὡς φρονεῖ ἀμαρτύρως ὁ Π. Κριάρης ἐπὶ τῶν Ἐνετῶν, θὰ ἐσφίζετο γραπτῆ τις μαρτυρία ὅτι ὑπῆρξεν ἔδρα διακυβερνήσεως τῶν ἄλλων Μ. πρὸ τῆς ἐνετοκρατίας, ἐπ' αὐτῆς ἢ μετ' αὐτὴν, καὶ θὰ ἐδικαιολόγει καὶ τὴν γνώμην ταύτην καὶ τὸ ὄνομα. Ἀλλὰ δὲν ἀνεκαλύφθη τοιαύτη. Ὅ,τι σφίζεται μαρτυρεῖ ὅτι τὸ ὄνομα Γουβερνέτο εἶναι παραφθορὰ τοῦ ἀπικνύοντος εἰς γραπτὰ μαρτύρια ὀνόματος Γδερνέτο ἢ Γδερνέτω ἢ ἄνευ τοῦ Γ—Δερνέτου. Καθὼς δηλ. πολλὰ Μ. φέρουσι τὸ ὄνομα ἰδρυτῶν (Χρυσόπηγῆ τοῦ Χρυσοφύλακος, Ἁγία Τριάς Τζαγκαρόλων, Ἁγιοῦ Γεώργιου τοῦ Γοργοπήνη, Ἁγίου Ἰωάννου τοῦ Πρέβελη κ.τ.δ.), οὕτω καὶ ἡ τοῦ Ἁγίου Ἰωάννου τοῦ Ἐρημίτου ἐλέγετο τοῦ Γδερνέτου ἢ τοῦ Γδερνέτω. κατ' ὄνομα οἰκογενειακόν ὁ Γδερνέτος ἢ τοπωνυμικόν στὸ Γδερνέτο. Ὁ Κορνήλιος ἐν τῇ Sacla Creta (Ισ. 225) λέγει: Monasterium Sautti Jonannie Eremitae deGoerneto—ἔσφαλμένως ἀντὶ τοῦ gderneto. Διότι ἂν ἦτο Γουβερ-

νέτο, θὰ ἐγγράφετο governeto. Ὡς γνώριμος δὲ ἡ λέξις δὲν θὰ ἐφθείρετο. Ἐν τοῖς Κώδικι δὲ καὶ ἐν ἐγγράφοις τῶν Μονῶν Ἀγίας Γραϊάδος Τζαγκαρόλων Ἀκρωτηρίου καὶ Κυρίας Γωνιάς Κισσάμου πολλάκις οὕτω—Γδερνέτο — μνημονεύεται. Ἐπ' ἴσης δὲ ἐν τῇ διαθήκῃ τοῦ ποτὲ Μητροπολίτου Κρήτης Νικηφόρου Σκωτάκι τὸ 1684 Γδερνέτο ἀναφέρεται (Χριστ. Κρήτη σ. 512—514, 521). Τῶν πληθυσίων δὲ Μ. οἱ Κώδικες ἔχουσι μεγάλην σημασίαν, διότι ἀν ὀνομάζετο Γουβερνέτο θὰ ἦτο ἀδύνατον νὰ παρεποιεῖτο εἰς Γδερνέτο. Δὲν εἶναι δὲ ἡ κατάληξις ἔ τ ο ς ἀνήκουστος ἐπὶ τῆς ἐνετοκρατίας, ἀφ' ἧς περιήλθε καὶ εἰς ἡμᾶς σφζομένη καὶ σήμερον (Μιχαλέτος, Μαλινδρέτος, Τζανέτος κ.τ.τ. πρὸλ. τὸ Καπελέτος καὶ Καπουλέτος τῶν Ἐνετῶν). Οὐδεμία δ' ὡσαύτως μαρτυρία ὑπάρχει ὅτι ἡ Μ. αὕτη προῖστατό ποτε τῶν λοιπῶν τῆς Κρήτης Μονῶν, οὐδ' ὅτι ἐν αὐτῇ ἤδρευεν ἀρχὴ τις διοικητικῆ τῶν ἄλλων, ὡς εἶναι ἡ ἐν Καρυαῖς τοῦ Ἀγίου Ὀρους. Ἀλλὰ τὸ Γουβερνέτο θὰ ἐπλάσθη ἢ ἐκ τοῦ ἐν τῇ Sacra Creta ἐσφαλμένου goerneto προστεθέντος μεταξὺ τοῦ ο καὶ ε ἐνδὸς υ, ἢ ἐξ ἀμαθείας ἀντιγραφῆς τινός, εἰς ὃν ἐφαίνετο τὸ goerneto (Γουβερνέτο) καλλιπέστερον τοῦ Γδερνέτο. Ἴσως δὲ καὶ τὸ ὄνομα τοῦ Μετοχίου τῶν Μουρνιῶν Γουβερνέτο νὰ ἐδόθη εἰς τὴν κεντρικὴν (ἀν δὲν συνέθη τὸ ἐναντίον) διὰ τὸ κακῶς ἤχουσι καὶ ὡς σαρκασμὸς δυνάμενον νὰ θεωρηθῇ. Ἴσως ὅμως καὶ νὰ κατεσκευάσθη ἡ λέξις ἐν ἀναφορᾷ πρὸς τὴν Θεοτόκον, ἣτις κυβερνᾷ τοὺς πιστοὺς καὶ δοηθεὶ τοῖτους. Γνωστὸν ὅτι μετόχιον τοῦ Παναγίου Τάφου παρὰ τὸ χωριὸν Ποταμιὰς Πεδιάδος ἔχει ναὸν ἀναχερόμενον εἰς τὴν Παναγίαν Γουβερνιώτισσαν.

Εἰς τὴν Μ. ζῶσι σήμερον ἕξ μοναχοὶ ἀκολουθοῦντες τὸ κοινοβιακὸν σύστημα ἐκ τοῦ μικροῦ ἐπιδόματος, ὅπερ πρὸς ἡ Μοναστηριακὴ Ἐπιτροπεία τοῦ Ν. Χανίων καὶ ἐκ κλλιεργείας τῶν ὀλίγων κτημάτων, ἅτινα ἀφήκεν εἰς τὰς μοναστ. ἐπιτροπείας ὁ δημοτικὸς τῶν μοναστηριακῶν περιουσιῶν ὑπὲρ τῶν Ἐφῆδρων τελευταῖος νόμος.

Πολύτιμα σκευὴ καὶ ἄμρια δὲν ἔχει ἡ Μονή, ἢ ἐλάχιστα καὶ λόγου ἀνάξια ἕνεκα τῶν ἐπανειλημμένων καταστροφῶν. Σφῆζει μόνον τρεῖς θήκας Ἀγίων λειψάνων μὲ χρονολογίας ἀναγεγραμμέναις ἐπ' αὐτῶν 1817, 1839, 1864.

Ἡ δὲ διδασκίαι αὐτῆς εἶναι ἀναξία παντάπασιν λόγου. Δὲν ἠδύνατο βεβαίως μετὰ τὰς λεηλασίας καὶ καταστροφάς, ἃς ὑπέστη διὰ μέσου τῶν αἰῶνων, νὰ σωθῇ καὶ ἀν ποτε κατηρίσθη. Ἄλλ' οὐδ' ἐκ παραδόσεως εἶναι τι σχετικῶς γνωστὸν. Ὅμοίως καὶ ἀν ὑπῆρξαν ἐν αὐτῇ Μοναχοὶ λόγιοι εἶναι γνωστὸν. Διὰ τοῦτο καὶ ἡ ἔκθεσις ἡμῶν αὕτη εἶναι λίαν ἀτελής. Ἄς ἐλπίσωμεν ὅτι οἱ τρόφιμοι τῆς Μονῆς σύγχρονοι ἀρχιμανδρίται Ἀγαθάγγελος Ξηρουχάκης καὶ Μισαήλ Μαζοκοπάκης, ἀμφοτέρω θεολόγοι κατ' ἐπιστήμην θὰ θελήσωσι νὰ συμπληρώσωσι τὰ νωτέρω διὰ τῶν ἑαυτῶν μελετῶν. Ὁ μὲν πρῶτος ἐν Βενετίᾳ ὅτε καὶ ἐξέδωκε τὸν Κρητικὸν πόλεμον Διακρύψη καὶ Μπουνιαλῆ), ὁ δὲ δευτέρω ἐν Ἀμερικῇ, κέντροις προσόδου καὶ πολιτισμοῦ διατρίβοντες θὰ ζητήσωσι νὰ ὠφεληθῶσι συνάγοντες ὅτι ἀν εὐρωσι περὶ τῆς Μονῆς τῶν καὶ τῆς Κρητικῆς ἐν γένει. Ἱστορίας, διὰ νὰ διαφωτίσωσι ταύτην.

Πηγαί. Χριστιανικὴ Κρήτη. Ἱστορία Κρήτης Ψυλάκι. Κρητικοὶ Γάμοι Ζαμπελίου. Χριστιανικὸν Φῶς Χανίων. Ἀρχαιολογ. Ἐρευναι ἀνά τὴν δυτικὴν Κρήτην Μαρινάτου Πρωτῶν Ἀθηνῶν Ἀπρίλιος 1927. Ἐπιστολιαιαὶ πληροφορίαι Ξανθοῦδίδου. Σημειώσεις Βενεδικτοῦ Κατσανεβάκι Ἡγουμένου Γωνιάς καὶ Εὐμενίου Παπαδάκι Ἡγουμένου Γουβερνέτου. Τρεῖς ἡμέραι ἐν Ἀκρωτηρίῳ Ε. Γενεράλι Αὐγούστου 1924.

*Ἐν Χανίοις 4 Αὐγούστου 1929

Ε. ΓΕΝΕΡΑΛΙΣ

Ν. Β. ΤΩΜΑΔΑΚΗ

ΕΝΘΥΜΗΜΑ ΠΕΡΙ ΓΙΕΙΝΗΣ 1655

‘Ο φίλος και μαθητής μου κ. Μ. Γ. Πλουμίδης μου έδειξεν αντίτυπον παλαιάς χρονογραφίας έκδεδομένης τόν ΙΖ’ αιώνα, ως συνεπέρανα έκ τών εις αυτήν άνκφερομένων τελευταίων γεγονότων υπό τόν τίτλον «Σύνοψις Ιστοριών». ‘Επειδή τοῦ διβλίου λείπουν και αἱ πρώται και αἱ τελευταῖαι σελίδες δ συγγραφεύς και ἡ χρονολογία του μου εἶναι άγνωστα. Κατά παράκλησιν τοῦ κατόχου ἡρεύνησα σχετικῶς, έσχημάτισα δὲ τὴν γνώμην δτι ἡ χρονογραφία αὕτη εἶναι ἡ έκδοσις τοῦ 1637 ἢ 1639 τῆς χρονογραφίας τοῦ επισκόπου Μονεμβασίας Δωροθέου. ‘Οπως μ’ ἐπληροφόρησεν ὁ κάτοχός του τὸ διβλίον προέρχεται έκ τῆς ἐν Κρήτη μονῆς ‘Απκνωσήφης, κτήμα καλογήρου προφανῶς.

‘Αριετῆς σπουδαιότητος ένθύμημα άνεύρομεν εις μίαν τῶν σελίδων τῆς χρονογραφίας. ‘Υπῆρξε δὲ και ποιὰ τις δυσκολία εις τὴν άνάγνωσιν, διότι νεώτερος τοῦ βιβλίου κάτοχος τὸ ἔδωσε, κόψας μέρος τοῦ περιθωρίου και τοῦ ένθυμήματος.

—1655 ἀπρυλος 10

Βανο υτε θυμουσος εἶγι
 να μεγαλυ απο τυς απο
 μεγαλες τοσο οποῦ υ ανθρωπου
 μαρτυρουσανε απο τυ πυνα και
 ξυμαδου επυγενε το προτου
 κο ασπρα μα τστες και το παρυ
 νε το θατζελι ρυαλυα δυο μα
 βρυσκανε 1655 τον αυτον χρ
 βρεχε ο απρυλος εος που ε
 εος 13 και κρυαδες μεγαλε
 ητοι, αν καλωσ ανεγνωσα και συνεπληρωσα.

5

10

—1655 ‘Απριλίου 10

Βάνω εις σε θυμησι πὼς εἶγι(νε πει)
 να μεγάλη από τοις από (τοις)
 μεγάλες τόσο πὼ οἱ ανθρωποι
 μαρτυρήσανε από τὴν πείνα και (πα—)
 ξιμάδι ἐπήγαινε τὸ πρῶτον (εἶ)
 κο(σι) ασπρα μα τστες και τὸ πάρη
 (;) νε τὸ Βατζέλη ριάλια δυο μά (δὲ)
 βρίσκανε 1655 τὸν αυτὸν χρ(όνον ε)
 βρεχε δ ‘Απρίλις εως πὼ εἶπήγε
 εως 13 και κρυάδες μεγάλε(ς).

5

10

‘Εντύπωσιν ἔκαμεν εις τὸν γράψαντα ἡ ὑπερτίμησις τοῦ διπυρίτου, τοῦ ὁποίου ἡ τιμὴ ἔδωδεκαπλασιασθή. ‘Επίσης και αἱ βροχαἱ και τὸ ψυχος, πράγματα οὐχὶ άσυνήθη κατὰ τὴν ανοξιαν ἐν Κρήτη.

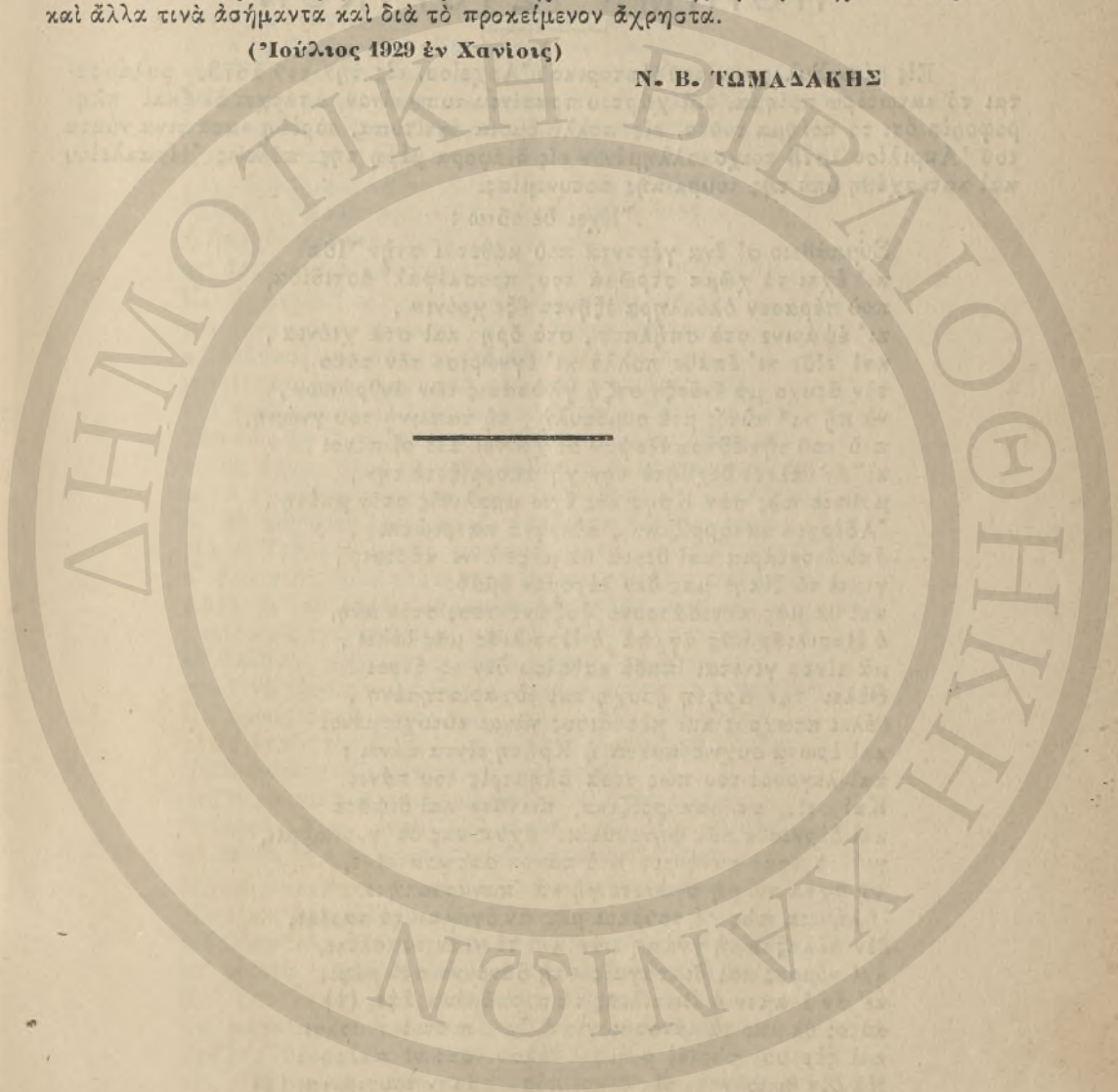

Ἡ πείνα ὡς φανερόν προήρχετο ἐκ τῆς ἐμπολέμου τῆς μεγαλονήσουκαταστάσεως, ἀφοῦ κατὰ τὸ ἔτος 1655 τὸ Ἡράκλειον περιερχεῖται ὑπὸ τῶν Τούρκων καὶ ἡ Κρήτη πολλὰ ὑποφέρει. Ἐν τούτοις ὁ γράψας τὸ ἐνθύμημα δὲν σημειώνει πολεμικὸν γεγονός, γράφων ἴσως εἰς ἐξοχὴν ἢ μοναστήριον ἐξησφαλισμένον.

Ἡ «σύνοψις διαφόρων ἱστοριῶν» ἔχει καὶ ὑπογραφὰς μοναχῶν νεωτέρης, καὶ ἄλλα τινὰ ἀσήμαντα καὶ διὰ τὸ προκείμενον ἀχρηστα.

(Ἰούλιος 1929 ἐν Χανίοις)

Ν. Β. ΤΩΜΑΔΑΚΗΣ

ΔΗΜΟΤΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΧΑΝΙΩΝ
ΔΙΕΥΘΥΝΣΗ ΔΙΔΑΚΤΙΚΗΣ

ΝΙΚ. ΙΩ. ΠΑΠΑΔΑΚΙ
ΔΙΕΥΘΥΝΤΟΥ ΤΟΥ ΙΣΤΟΡΙΚΟΥ ΑΡΧΕΙΟΥ ΚΡΗΤΗΣ

ΠΟΙΗΜΑ ΙΣΤΟΡΙΚΟΝ

Εἰς μίαν Συλλογὴν τοῦ Ἱστορικοῦ Ἀρχείου, εἰς τὴν τοῦ 1873, φυλάσσεται τὸ κατωτέρω ποίημα, ἐπὶ χάρτου πρασίνου τυπωμένον, ὑπάρχει δὲ καὶ πληροφορία ὅτι τὸ ποίημα τοῦτο, εἰς πολλὰ ὅμοια ἀντίτυπα, εὑρέθη κατὰ τινὰ νύκτα τοῦ Ἀπριλίου 1873 τοιχοκολλημένον εἰς διάφορα μέρη τῆς πόλεως Ἑρακλείου καὶ κατεσχέθη ὑπὸ τῆς τουρκικῆς ἀστυνομίας.

Ἔχει δὲ οὕτω :

Συμπάθειο σ' ἕνα γέροντα ποῦ κάθεται στὴν Ἰδα
κι' ἔχει τὸ χῶμα στρωμά του, προσκέφαλ' ἀστιδίδα,
ποῦ πέρασεν δλόκληρα ἔξηντα ἔξε χρόνια,
κι' ἐψάρινε στὰ σπήλαια, στὰ ὄρη καὶ στὰ χιόνια,
καὶ εἶδε κι' ἔπαθε πολλὰ κι' ἐγνώρισε τὸν τόπο,
τὸν ἄτυχο μὰ ἔνδοξο στή γλώσσαις τῶν ἀνθρώπων,
νὰ πῆ κι' αὐτὸς μιά συμβουλή, τῆ ταπεινῆ του γνώμη,
πὺ τοῦ τὴν ἐδασκάλεψαν οἱ χρόνοι καὶ οἱ πόνοι,
κι' ἂν θέλετε δεχθῆτέ τὴν γῆ ἀπορρίξετέ τὴν,
μάθετε πὼς σὰν Κρητικὸς ἔχω μπαλιαῖς στὸν μπέτη.
Ἄδέρφια κακορρίζικα, ἀδέρφια πατριώταις,
ἀπὸ λιοντάρια καὶ θεριά θὰ μᾶς λίνε κότταις,
γιατὶ τὸ δίκιο μᾶς δὲν λέγομεν ὁμάδι:
καὶ θὰ μᾶς κατεβάσσουνε ἄλοζώντανους στὸν ἄδη,
ὁ Βασιλιάς μᾶς ἀγκιπᾶ, ὁ Βασιλιάς μᾶς θέλει,
μὰ εἰντα γίνεται ἡπαδὰ καθόλου δὲν τὸ ξέρει.
Θέλει τὴν Κρήτη ἡσυχὴ καὶ εὐχαριστημένη,
θέλει πτωχοὺς καὶ πλούσιους νάβαι εὐτυχημένους
καὶ ἐρωτᾶ συχνὰ πυκνὰ ἢ Κρήτη εἰντα κάνει;
καὶ λέγουσὶ του πὼς ντοῦ ὀλημερίς του κάνει.
Καὶ σεῖς, φτικκακορρίζικα, πεινᾶτε καὶ διψᾶτε
καὶ δέρνεσθε καὶ ψήνεσθε κι' ἄχνα σας δὲ γροικᾶται,
γιατὶ τὸ κακὸ συνήθειο πὺ πάντα σας κρατεῖτε,
γῆ ἄχνα νὰ μὴ θγάνετε γῆ νὰ ἡπαναστατήτε.
Ἄλήθεια πὼς οἱ τοῦρκοι μᾶς ἂν θγάλαν τὸ σαρίκι,
δὲν ἀλλάξαν τὴ γνώμη των καὶ τὸ γιανταχλίκι,
καὶ νόμους καὶ δικταγαῖς τῆθ θάνουνε στὸ ράφι,
κι' ἂν ἔκαμεν ὁ Βασιλιάς τὰ περσισμένα ἄφι, (1)
αὐτοὶ δὲ μᾶς τὰ κάνουνε γιατί! ἂνι πιστοὶ τοῦρκοι
καὶ ξέρευσ: πὼς οἱ ῥομηῶ! θέλουν σκοινὶ πλοῦσι
Μὰ δὲν θυμοῦντα: οἱ ἄδικοι πόσῃ κάμιν τουγιάνια, (2)
στὸ ἴδιο τὸ ντοβλέτι των μὲ τὰ γαρακαζάνια, (3)
πόσους Πισσάδες ἔδιωξαν στελμένους ἀπ' τὴν πόλι
γιατὶ ἠεσαν νὰ σφάζουνε καὶ τρώων τὴν Κρήτη ὀλη;

κι' ὕστερα ὁ Μεχμέτ—Ἄλῃς, τοῦ Μισιριοῦ τὸ νάμι, (4)

εἶπε τοῦ Μουσταφᾶ—Πασσᾶ νὰ φέρῃ τὸ νιζάμι,

κι' ἔκοψε μυχδοκεφαλαῖς κι' ἐκρέμασε σπρίκια

κι' ἐξώρισε τὸ Ἄγάδες μας μὲ τὰ ψαροκατῆκια,

κι' ἔκαμε γάλα τὸ νερὸ, τὸ ξύδι τότες μέλι,

τὸν ἀγριόγατο λαγὸ καὶ τὸ φειδάκι χέλι.

Τότε τὸ Μουσταφᾶ—Πασσᾶ ἐλέγαν Παπαγιάννη,

γιατὶ δὲ τζοὶ βεήθανε καὶ κάμουνε τουγιάνι,

νὰ δλαστημοῦνε χριστιανούς, νὰ σοὶ δερνοκοποῦνε,

δικασοῦνῃ νὰ ζητοῦν καὶ ποῦ νὰ τὴν εὑροῦνε.

Καὶ πέρασαν οἱ Κρητικοὶ εἴκοσι τρία χρόνια

σὰν τὰ ἀδέρφια τὰ καλὰ καὶ σὰν τὰ χελιδόνια.

Ἐφυγ' ὁ Μουσταφᾶ—Πασσᾶς, ἐχάθ' ἡ ἴσοτιμία,

ἡ ἡσυχία χάθηκε, ἐχάθ' ἡ ἰσονομία.

κι' ἀρχίσανε κι' ἐκάνανε τὰ πρῶτα μὲ οὐσοῦλι (5)

Κι' ἐχώνανε ἓνα βουνὸ μέσα σ' ἓνα σακκοῦλι,

καὶ ἐπερνοῦσαν τὸ νερὸ πό τ' ἄγερα ποκάτω

κι' ἐλέγασί σου πάτησε καὶ εὑρισκες τὸν πάτο,

γιατὶ σκαπέτι εἶχανε τοῦ φετουφᾶ τὸ χάρτη (6)

καὶ φτιάρι μπέντι ψεύτικο τοῦ Δίκηου Σεραάτι. (7)

Σὰν νὰ μὴν εἶχα ξέρονε πὼς εἶμαστ' ὅλοι ἀδέρφια

κι' ὡς ἔχομε ὅλοι: τὰ καλὰ ἔχομε καὶ τὰ ντέρτια (8)

κι' ὅ,τ' εἶν' ἡ τύχη μας ἐμᾶς θὰ ν' ἦναι κι' ἡ δική τους,

κι' ἂν πάθωμεν ἐμεῖς κακὸ, κακὸ τὴν κεφαλὴ τους.

Μὰ οἱ Τοῦρκοὶ μας δὲ φταίουνε, φταίουνε οἱ Διοικητάδες

κ' ὅ,τι τοὺς ποθν πιστεύουνε φαντατικοὶ ζορμπάδες. (9)

Αὐτὰ κι' αὐτὰ μᾶς κάμανε κι' ἐκάμαμε τουγιάνι

ὁ πᾶσα εἰς ποῦ πνίγεται καὶ τὰ μαλλιά του πιάνει,

κι' ἐπέσαμε χαρούμενοι στοῦ χάρου τὴν ἀγκάλαις,

παρὰ νὰ τρώμε τὴν ξυλιαῖς, καλλιὰ χαμε τὴν μπάλλες.

Κι' ὁμως, φτακακορρίζικα, καλλιὰ τανε τὰ πρῶτα,

τότες ἐτρώγαμε τ' ἄρνι, κι' ἐδὰ τ' ἄρνιοῦ τὰ χόρτα.

Ἐδὰ ἀπολογιάζετε εἶντα θ' ἀπογενῆτε

στὸ πέρασμα τοῦ ποταμοῦ μπορεῖ ν' ἀποπνιγῆτε.

Ἀδέρφια, ξέρω το κι' ἐγὼ εἶντά' χετε στὸ νοῦ σας,

μὰ δε θὰ βγῆ περὶ καλοῦ, μόνον περὶ κακοῦ σας.

Μὴν ἀφουκρᾶστε τοῦ ἐχθροῦ νὰ πιάσετε τουφέκι,

δὲν εἶναι ὦρα, ἀδέρφια μου, λογιᾶστε τὰ παρέκει.

Μᾶς ἀπατοῦν σὰν μᾶς εἶροθν περίσσια πονεμένους

κι' ὕστερα μᾶς ἀφίνουνε στὸ κάμπο ξαπλωμένους.

Καὶ ἀποθένουνε ἐμᾶς καὶ ζωντανεύουν ἄλλους,

καὶ μακελεύουν Κρητικούς καὶ κάνουνε (μεγάλους).

Γράφειτ' ἀδέρφια, ναφορὰ στὸ δίκηο Βασιλιάν μας

καὶ πέτε του τὰ πάθη μας μ' ἐλπιδὰ καὶ μὲ θάρρος

νὰ ὀδῆ ντι μαστροβέυεται στήν Κρήτη πάλ' ὁ Χάρος.

Νᾶναι: μὲ γλώσσα φρέν-μη, μὲ δύναμι καὶ λέξι,

κι' εὐθύς, νὰ το κατέχετε, πὼς θὲ νὰ μᾶς γικτρέψη.

Ἐκαμα μίαν ἀναφορὰ κι' ἀνίσως σὰς ἀρέση,
 καὶ τὴνε κρίνετε καλή, γράφετέ τὴν ἐδέτσι.
 « Ὡ Βασιλιᾷ μας δυνατέ, τοῦ Μεγαλοδυναμοῦ,
 ὁποῦχεις τὰ θασίλεια σὰν τὰ κουκκιά τῆς ἄμμου,
 ἔποῦσαι ἄξιος καὶ καλὸς καὶ σ' ἔχει ἴπυροπό του
 καὶ διοικᾷς καὶ ὀδηγᾷς ἓνα πολὺ λαὸ του,
 ἀποῦσαι μέγας Βασιλιᾷς Ἀνατολῆς καὶ Πόλης
 κι' εὐρίσκεισαι ἀνάμεσα τῆς οἰκουμένης ὅλης,
 γύρισε δέ μας μιά φορά μ' ἀγάπη καὶ μὲ ζέσι,
 σπλαχνίσου μας σὰ δούλους σου σὴν τωρινή μας θέσι,
 ἔξετασε εἰντα γίνεται εἰς τὴν παντέρμη Κρήτη
 καὶ μὴ ρωτᾷ; Πασσάδες σου μήτε Μητροπολίτη,
 γιατί κι' αὐτὸς ἐγένηκε ἓνα μὲ τσοὶ Πασσάδες,
 ψυχὴ, ζωὴ του καὶ τιμὴ δίνει γιὰ τσοὶ παράδες.
 Ρώτησε μ' ἄνθρωπο πιστὸ τὰ δυστυχῆ παιδιὰ σου,
 παράπονο δὲν ἔχομε ἀπὸ τὴν ἀφεντιά σου,
 μὰ δὲ μπορούνε νὰ θωροῦν νὰ διοικᾷτ' ἡ Κρήτη
 ἔπο μεχτοψίδες τοῦ ὀρτᾶ καὶ ἀπὸ τὸ Χαμίτη, (10)
 γιατί οἱ Βελήδες σου ποτὲ δὲν ἐρωτοῦν κανένα,
 κι' ὅ,τι τοὺς ποῖν ἐκεῖν' οἱ τρεῖς γράφουνε μὲ τὴν πέννα,
 γιατί πρέπει πῶς ξέρουνε καὶ παίζουνε τὴν πιστόλα,
 μὰ δὲν κατέχουνε σκιαουλιᾷς νὰ διοικουνε κιάλα,
 κι' ὀλημερῆς καὶ ὀληνυκτῆς βουλώουνε τακίρια,
 ἀλήθειαις σοῦ τσοὶ λέγουνε καὶ εἶναι παραμύθια.
 Μὰς δίνεις τὰ προνόμια κι' ἐκεῖνοι μὰς τὰ παλρουν,
 μὰς λέεις νᾶμαστ' ἀδερφοὶ κι' ἐκεῖνοι μᾶς δέρνουν.
 Ὅλα τὰ δικαστήρια εἶναι βασανιστήρια,
 οἱ νόμοι σου γενήκανε στὰ χέρια τῶν καρῦδια.
 *Κεῖνος ὁ μέγας καὶ πολὺς τῆς Κρήτης ὁ Ὀργανισμὸς
 ἐγένηκε κουφός, τυφλὸς στὴ κεφαλή μας πειρασμός.
 Ἐκαμες μὲ συνέλεψι τὸν πόνο μας νὰ λέμε,
 κι' ἐκεῖνοι μᾶς παίζουνε καὶ φεύγουμε καὶ κλαίμε,
 καὶ συνορίζεται ὁ γεῖς, κι' ἄλλος ἀπὸ τὸν ἄλλο
 ποῖός θὰ φανῆ πιστότερος, κάνουν κακὸ μεγάλο.
 Μικρὰ ἄνε ζητήσωμε, μικρὰνε καὶ δὲν κάνει,
 παρὰνω ἄνε γράψωμε, πολλὰναι καὶ πλειὸ φτάνει.
 Ἄν ποῖμε ὅσα πρέπουνε μᾶς στραβοκοιτάξουν
 κι' ἐχθροὺς τὴ Βασιλείας σου μᾶς παρονομάξουν.
 Δὲν εἴμαστε, μ' ἄν γίνωμε, θᾶναι αὐτοὶ αἰτία,
 οἱ ὀχεντρες, οἱ ὀφειδες, τὰ τρομερὰ θηρία,
 ποῦ μὰς πατοῦνε στὸ λαιμὸ ἐχθροὶ σου νὰ γεννοῦμε,
 μὰς τυραννοῦσι ζωντανούς κι' ἀπολλομένους φτιούνε.
 Καράβι δίχως ναύκληρο καλὸ καὶ καπετάνιο,
 νὰ σπάση θέλει, Βασιλιᾷ, εἰς τὰς στεριαῖς ἀπάνω.
 Εἰντα θὰ φταῖνε τότεσὰ οἱ νκῦται καὶ οἱ μοῦτσαι,
 σὰν οἱ καρβοκύριδες δὲν ἔχουν νοῦ κουκοῦτσι ;
 Δὲν σοῦχουνε παράπονο τὰ δυστυχῆ παιδιὰ σου,

δὲν θέλουν ἄλλο Βασιλιᾶ παρὰ τὴν ἀφεντιά σου.
Μὰ θέλομε νὰ μᾶς θωροῦν οἱ ἀντιπρόσωποι σου
Ἰσους σὰν τᾶλλά σου παιδιὰ ὡς εἶν' ἡ προσταγή σου
Σπλαχίσιου μας, ὦ Βασιλιᾶ, ἂν εἶναι ὄρισμός σου,
Στὸ Θιὸ θὰ κάνωμε ντοᾶ νὰ ἦναι δοηθὸς Σου.

Εἶμαστε δοῦλοι πιστικοὶ
Χριστιανοὶ οἱ Κρητικοί.

—ο—

Ἔτσ' ἀνε κάμωμε, δουλειὰ θὰ κάμωμε ἀδέρφια,
Σὲ Βασιλιᾶ σὰ γράφουνε, γράφουν σὲ γλῶσσα τέτοια».

—ο—

Αἱ ἐν τῷ ποιήματι τουρκικαὶ λέξεις καὶ φράσεις ἐρμηνεύονται οὕτω πε-
ρίπου :

1) Ἄ φ ι, συγχώρησις, ἀμνηστία. 2) Τ ο υ γ ι ἄ ν ι, ταραχή, στάσις, ἐπανάστασις. 3) Κ ρ α κ α ζ ἄ ν ι α, τὰ καζάνια τῶν Γενιτσάρων, οἱ Γενιτσα-
ροὶ (Μ. Ε. Ἐγκυκλοπαιδεία, ἐν λέξει Γενιτσαροί). 4) Ν ἄ μ ι, δόξα. 5) Ο ὕ σ ο ὕ λ ι, τάξις, τακτική, ἔθιμον. 6) Φ ε τ ο υ φ ᾶ τ ὸ Χ ἄ ρ τ η, ἐννοεῖ πιθανῶς τὸ Χάτι—Χουμαγιὸν. 7) Μ π ἔ ν τ ι τ ο ὕ Χ ε ρ ἄ ἄ τ, ἄρθρον τοῦ θρησκευτικοῦ Δι-
καίου. 8) Ν τ ἔ ρ τ ι α, κακά, στενοχωρία, ἀσθένεια. 9) Ζ ο ρ μ π ᾶ ς, βίαιος
τουρνανικός. 10) Μ ε χ τ ο υ π σ ῆ δ ε ς τ ο ὕ Ὀ ρ τ ᾶ κ α ἰ Χ α μ ῆ τ—Βέην
Χανίων, οἱ ὅποιοι ἤσκουν ἐπιβολὴν ἐπὶ τοῦ Γενικοῦ Διοικητοῦ εἰς ἄραρος τῶν
Χριστιανῶν.

Σκοπὸς τοῦ ποιητοῦ ἦτο προφανῶς νὰ προτρέψῃ τοὺς συμπατριώτας τοῦ
χριστιανοὺς τοὺς κατὰ τῆς Τουρκικῆς Κυβερνήσεως δυσηρεστημένους ἕνεκα τῆς
ἐφαρμογῆς τοῦ Ὄργανισμοῦ τοῦ 1868, νὰ μὴ κινηθῶσιν εἰς ἐπανάστασιν ἀκού-
οντες τὰς ὑποδείξεις καὶ παρορμήσεις τῶν τούρκων, ἀλλὰ νὰ υποβάλλωσι πρὸς τὸν
Σουλτᾶνον ἀναφορὰν «μὲ γλῶσσα φρόνιμη, μὲ δύναμι καὶ λέξι».

—ο—

Ἀπὸ τὴν ἀποτροπὴν τοῦ ποιητοῦ :

«μὴ ἀφουκᾶστε τοῦ ἐχθροῦ νὰ πιάσετε τουφέκι,
δὲν εἶναι ὦρα, ἀδέρφια μου, λογιᾶστε τὰ παρέκει»

προκύπτει τὸ παράδοξον ὅτι αὐτοὶ οἱ Τούρκοι παρῶρμον τοὺς Χριστιανοὺς εἰς
ἐπανάστασιν καὶ φαίνεται τοῦτο ἀπίστευτον. Ἄλλ' ὑπάρχει ἐν τῷ Ἱστορικῷ Ἀ-
ρχεῖφ (εἰς τὴν αὐτὴν Συλλογὴν τοῦ 1873) ἐκθεσις ἐμπιστευτικὴ, ἐκ Ρεθύμνης
προερχομένη καὶ περὶ ἐκλογικῶν ἀποτελεσμάτων πραγμκτευομένη, ἐν τῇ ὁποίᾳ
ἀναφέρεται ὅτι οἱ Ὄθωμανοὶ Δικασταὶ Μυλοποτάμου, καίτοι ὑπεστηρίχθησαν
πρὸς ἐπανεκλογὴν, ἐν τούτοις δὲν ἔγιναν δεκτοὶ ὑπὸ τοῦ Ἐπαρχοῦ, διότι «κακὴν
ἐντύπωσιν προῦξένησεν εἰς τὴν Διοίκησιν ἡ τελευταία πορεία των νὰ παρακινῶσι
τοὺς χωρικοὺς εἰς ἐπανάστασιν χ ἄ ρ ι ν ἐ π ι τ υ χ ῖ α ς ἰ δ ι ο τ ε λ ῶ ν σκοπῶν»

Διόδημα παρόμοιον πρὸς τὸ τῶν Ὄθωμανῶν Δικαστῶν Μυλοποτάμου φα-
ίνεται ὅτι εἶχε λάβει χώραν καὶ ἐν ταῖς Ἐπαρχίαις Ἡρακλείου καὶ αὐτὸ προφα-
νῶς εἶχεν ὑπ' ὄψιν τοῦ ὁ ποιητῆς. Ἰδιοτελεῖς δὲ σκοποὶ ἦσαν πολλοί, διότι οἱ Ὄ-
θωμανοὶ ἐγνώριζον πάντοτε νὰ ἐκμεταλλεύωνται ποικιλοτρόπως τὰς ἐπαναστάσεις
τῶν χριστιανῶν. Ἐκτὸς τοῦ ὅτι ἀπήλαυον καὶ αὐτοὶ πάντων τῶν προνομίων τῶν
διὰ τῶν ἐπαναστάσεων τῶν Χριστιανῶν ἀποκτωμένων, εἶχον καὶ οἰκονομικὰς, οὐχ

μικράς, ὠφελείας κατὰ τὴν διάρκειαν τῶν ἐπαναστάσεων, οἱ ἐν ταῖς πόλεσι μάλιστα διαμένοντες.

Ἄλλὰ κατὰ τὴν ἐποχὴν ταύτην (1873) εἶχεν ἀναφυῆ καὶ τὸ ζήτημα τῶν «παλαιῶν χρεῶν», τῶν πρὸ τῆς ἐπαναστάσεως τοῦ 1866 συναφθέντων. Ἀπὸ τὸν διακανονισμόν δὲ τοῦ ζητήματος τούτου ἤλπιζον πολλὰ οἱ Ὀθωμανοί. Διὰ τοῦτο καὶ εἰδικὴν ἐπιτροπὴν ἐπέμψαν εἰς Κων(λιν), ἀλλ' ἄνευ ἀποτελέσματος διότι ἀντέδρων οἱ Βέηδες καὶ οἱ ἕνοι ὑπήκοοι.

Τὸ ζήτημα τῶν παλαιῶν χρεῶν, περιληφθὲν βραδύτερον εἰς τὴν Σύμβασιν τῆς Χαλέπας, ἐκανονίσθη κατὰ τὸ 1879 κατὰ τρόπον ἰσοδυναμοῦντα πρὸς μερικὴν «εισόδα» ἢ «ἀλλ' ἢ ἐκ τῆς δευτέρας ταύτης ὠφέλεια τῶν ἀπόρων ὀφειλετῶν ἀπεδείχθη ἐντελῶς προδωρικὴ ἢ καὶ ἀμφίβολος.

Ἐπὶ ὠφελόμενοι λοιπὸν οἱ Ὀθωμανοὶ τῆς ἐκ λόγων πολιτικῶν ὡς καὶ Οἰκονομικῶν δυσαρσεκείας τῶν χριστιανῶν κατὰ τῆς Κυβερνήσεως, ἐξώθουν αὐτοὺς πρὸς ἐπανάστασιν, ἀπὸ τὴν ὁποίαν προτρέπει ὁ ποιητὴς νὰ προφυλαχθῶσιν οἱ Χριστιανοί, διότι «δὲ θὰ θγῆ περὶ καλοῦ, μόνο περὶ κακοῦ» των.

—ο—

Γενῶνται ἡ ἀπορία, διὰ τί, ἐνῶ ἡ προτροπὴ ἀπηυθύνετο πρὸς τὸν χριστιανικὸν λαὸν καὶ ἰδίᾳ πρὸς τοὺς Ὀπλαρχηγοὺς αὐτοῦ, τοὺς ἐν τῇ ὑπικτιβίῳ χώρᾳ κατοικοῦντας, ἐτοιχοκολλήθη τὸ ποίημα εἰς τὴν ἀγορὰν Ἡρακλείου πρὸς γνῶσιν τῶν Ὀθωμανῶν καὶ τῶν ἐν τῇ πόλει Τουρκικῶν Ἀρχῶν.

Φαίνεται ὅτι καὶ ἀπώτερος σκοπὸς ὑπῆρχε καὶ ὅτι μάλιστα αὐτὸς θὰ ἦτο καὶ ὁ κυριώτερος σκοπὸς τοῦ ποιήματος. Ἐπεδιώκετο δηλ. νὰ προειδοποιηθῶσιν αἱ Ἀρχαὶ καὶ οἱ συνένχοι αὐτῶν Ὀθωμανοὶ ὅτι, ἂν δὲν ἤλλασον τακτικὴν, ἡπειλεῖτο κίνδυνος εἴτε ἐπανάστασις, ὁποῖαν καὶ χριστιανοὶ καὶ ὀθωμανοὶ συνεβούλευον, εἴτε ἀναφορὰς πρὸς τὸν Σουλτάνον, ἡ ὁποία ἀναφορὰ θὰ ἦτο καὶ αὐτὴ θρασεύα, διότι ἠδύνατο, ὡς καὶ ἄλλοτε, ν' ἀποτελέσῃ τὸ προσίμιον ἐπανάστασεως.

Κατὰ τὸ ἔτος ἐκεῖνο (1873) Γενικὸς μὲν Διοικητὴς ἐν Χανίοις ἦτο ὁ Σαφβέτ—Πασσᾶς, (ἐντὸς τοῦ ἔτους διὰ δευτέραν φοράν ἦλθεν ὁ γνωστότερος Ρεούφ—Πασσᾶς), Ὑποδιοικητὴς δὲ ἡ Μουτεσσερίφης Ἡρακλείου ἦτο ὁ Μουσταφᾶ Νουρῆ—Πασσᾶς. Ὁ τελευταῖος οὗτος ἐθεωρεῖτο πολὺ ἀσθηρὸς καὶ πολὺ φανατικὸς Τούρκος. Οὕτω τοῦλάχιστον χαρακτηρίζει αὐτὸν—ἐν τῷ Ἀρχιεῖῳ ἐπίσης εὐρισκομένη—ἀναφορὰ Δημογερόντων τοῦ Τμήματος Ἡρακλείου, ἀπευθυνομένη πρὸς τὰ Πατριαρχεῖα καὶ πραγματευομένη περὶ τινος θρησκευτικῆς ὑποθέσεως ἀφορώσης τὸ παρὰ τὰ Κελύδεια Μεσσαρᾶς θαυματουργὸν Ἐξωκλήσιον τῆς Θεοτόκου.

Φαίνεται λοιπὸν ὅτι ἡ ἀπειλὴ ἐπανάστασεως ἢ ἀναφορᾶς ἀπευθύνετο καὶ πρὸς τὸν Ὑποδιοικητὴν τοῦτον καὶ διὰ τοῦτο τὸ ποίημα ἐτοιχοκολλήθη εἰς τὴν ἀγορὰν Ἡρακλείου. Ἄλλ' ἐπεζητεῖτο πιθανῶς νὰ λάβῃ γνῶσιν καὶ ὁ ἐν Ἡρακλείῳ Μητροπολίτης τοῦ ὁποίου ἡ διαγωγή ἠλέγχετο (ἀδίκως) ὡς φιλότουριος καὶ φιλοχρήματος.

—ο—

Ἄλλη ἀπορία εἶναι ἡ ἐξῆς : Ποῦ τὸ ποίημα ἐτυπώθη :

Ἰδιωτικὰ τυπογραφεῖα δὲν ἐλειτούργουν τότε ἐν Κρήτῃ. Μόνον ἐν Χανίοις ὑπῆρχε Τυπογραφεῖον εἰς τὸ ὁποῖον ἐξετυπώτο ἡ ἡμετέριος ἐφημερίς «Κρήτη» ἀπὸ τοῦ 1868 καὶ ἐντεῦθεν. Βραδύτερον καὶ δυνάμει τῆς Συμβάσεως τῆς Χαλέπας

(ἄρθρον 15) ἰδρύθησαν ἐν Κρήτῃ ἰδιωτικά τυπογραφεῖα, εἰς τὰ ὁποῖα καὶ πολιτικαὶ ἐφημερίδες ἤρχισαν νὰ ἐκτυποῦνται ἀπὸ τοῦ ἔτους 1881.

Τὸ ποίημα λοιπὸν ἐξετυπώθη ἐν Ἑλλάδι. Ἐκεῖ ἴσως καὶ συνετάχθη. Ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει, πρέπει νὰ παραδεχθῶμεν ὅτι δὲν προήλθε τοῦτο ἀπὸ τὴν σκέψιν καὶ τὴν ἐνέργειαν ἐνὸς μόνου προσώπου, τοῦ ποιητοῦ. Θὰ προήλθεν ἀπὸ τὴν σύσκεψιν τῶν μετὰ τὴν ἐπανάστασιν τοῦ 1866 καταφυγόντων εἰς Ἑλλάδα συμπατριωτῶν μας, ἢ μόνον τῆς μετριοπαθεστέρως μερίδος τούτων, διότι εἶναι γνωστὸν ὅτι ὑπῆρχε καὶ μερὶς αὐτῶν, ἢ ὁποῖα ἐσκέπτετο διαφοροτικῶς. Καὶ πιθανώτατα ἢ φιλοπόλεμος αὐτῆ μερὶς θὰ εἶναι ἐκείνη ὁ ὁποῖα βραδύτερον, (τῷ 1876), ἐξέπελυσεν ἀποστόλους εἰς Κρήτην. Ὑπάρχει ἐν τῷ Ἱστορικῷ Ἀρχεῖφ μία ἐπιστολὴ ἐμπιστευτικῆ τοιαύτην ἐνέργειαν τῶν ἐν Ἀθήναις καταγεγέλουσα πρὸς τὸν τότε ἐν Σφακίοις Ὑποδιοικητὴν Σαρτίνσκην—Πασσάν, τὸν καὶ μετὰ ταῦτα Γενικὸν Διοικητὴν Κρήτης.

—ο—

Ἐκ τῶν ἀνωτέρω παρατηρήσεων καὶ ἐκ τῆς ἐπισταμένης ἀναγνώσεως αὐτοῦ τοῦ ποιήματος προκύπτει, νομίζω, ὅτι δὲν στερεῖται τοῦτο μεγάλου ἱστορικοῦ διαφέροντος. Τὸ ἱστορικὸν τοῦ ποιήματος διαφέρειν θὰ καταδειχθῆ πολλῶ μεγαλύτερον, ἂν ληφθῆ ὑπ' ὄψιν ὅτι τῆς ἰδίας ἐποχῆς δὲν ἔχομεν ἱστορικὰ στοιχεῖα καὶ ἢ ἱστορία τῶν χρόνων ἐκείνων εἶναι ἐν πολλοῖς σκοτεινῆ.

Διὰ τοῦτο πατριωτικὸν καθήκον θὰ ἔπραττον, νομίζω, ὅσοι τῶν ἐπιζώντων θὰ ὑπεδοθήκεν τὴν διαφώτισιν τῆς Ἱστορίας πέμποντες εἰς τὸ Ἱστορικὸν Ἀρχεῖον ὅσας τυχόντως κατέχουσιν ἀρχαιοτέρως ἢ πληρεστέρας περὶ τοῦ ποιήματος πληροφορίας ἢ ἄλλα σχετικὰ ἔγγραφα.

Εἶναι καὶ τοῦτο εἰς πλεόν λόγος ὁ ὁποῖος ἐπέβαλε τὴν δημοσίευσιν τοῦ ποιήματος, νὰ ἐπιδιωχθῆ δηλ. ἢ διαφώτισις τῶν σχετικῶν ζητημάτων διὰ τῶν ἐπιζώντων προσώπων.

ΝΙΚ. ΙΩ. ΠΑΠΑΔΑΚΙΣ

(ΣΥΜΠΛΗΡΩΣΙΣ)

Μετὰ τὴν ἀποστολὴν πρὸς τὰ «Κρητικὰ» τῆς ὑπὸ τὸν τίτλον «ποίημα ἱστορικόν» μικρᾶς πραγματείας μου, παρετήρησα ὅτι καὶ ὁ Ψιλάκις ὁμιλεῖ ἐν τῇ Ἱστορίᾳ του περὶ τοῦ ποιήματος τούτου (Γ' σελ. 1296 κ. ἐ). Πιθανὸν μάλιστα αὐτὸς ὁ ἴδιος νὰ ἦτο καὶ ὁ ποιητής.

Λέγει δ' ἐκεῖ ὅτι ἢ πολιτικὴ αὐτῆ σάτυρα, ὡς καὶ μία ἄλλη πρὸ αὐτῆς, ἢ φάρουσα τὸν τίτλον «τῆς Κρήτης ὁ Ὄργανισμός, τοῦ Δοδλετισμοῦ ὁ στολισμός», διεσκορπίσθησαν κατὰ τὸ 1875 ἐπὶ Γενικῶν Διοικητῶν Ρεοῦφ καὶ Μουκτάρ. Ἐγὼ ἔγραψα ὅτι τὸ ἐν λόγῳ ποίημα εὐρέθη τοιχοκολλημένον ἐν Ἡρακλείῳ οὐχὶ κατὰ τὸ 1875 ἀλλὰ κατὰ τὸ 1873, τέλη Ἀπριλίου.

Νομίζω ὅμως ὅτι εἰς τὴν προκειμένην περίπτωσιν δὲν ἔχει μεγάλην σημασίαν ἢ χρονολογικὴ αὐτῆ διαφορά, διότι καθ' ὅλην τὴν διάρκειαν τῆς ἰσχύος τοῦ Ὄργανισμοῦ τοῦ 1868, ἦτοι μέχρι τῆς Συνθήσεως τῆς Χαλέπας (1878) ἢ πολιτικὴ κατάστασις καὶ ἢ τακτικὴ τῶν Τουρκικῶν Ἀρχῶν, καὶ ἂν ἤλλασσεν τὰ πρόσωπα, ἦτο πάντοτε σχεδὸν ἢ αὐτῆ. Ἡ ἐν λόγῳ λοιπὸν σάτυρα, εἴτε τῷ 1873 ἢ ἐκυκλοφόρει, εἴτε τῷ 1875 εἴτε καὶ ἐν ἄλλῳ ἔτει τῆς δεκαετοῦς περιόδου τῆς ἰσχύος τοῦ Ὄργανισμοῦ, θὰ ἦτο πάντοτε ἐπίκαιρος. Ἐν τούτοις φρονῶ ὅτι αὐτῆ

ἐκυκλοφόρησε τῷ 1873, διότι καὶ τὴν εὐρήκα ἐντὸς ἐγγράφου τοῦ ἔτους τούτου.

—ο—

Σοβαρὰ ὁμως καὶ μεγάλη ἀνακρίβεια τῶν σχετικῶν πληροφοριῶν τοῦ Ψιλᾶκι εἶναι ἢ ἀφορῶσα τὸν Μητροπολίτην Κρήτης περὶ τοῦ ὁποίου ἢ οἶαυρα λέγει :

«γιατὶ κ' αὐτὸς ἐγένηκε ἔνα μὲ τσοὶ Πασσάδες»

«ψυχὴ, ζωὴ του καὶ τιμὴ δίνει γιὰ τσοὶ παράδες».

Ὁ Ψιλᾶκις ἀναφέρει ὅτι πρόκειται ἐνταῦθα περὶ τοῦ Μητροπολίτου Διονυσίου, τοῦ ἐξ Ἀδριανουπόλεως, (ὑστερον Πατριάρχου). Τὴν ἐσφαλμένην δ' αὐτὴν ἰδέαν φαίνεται ὅτι εἶχεν καὶ ὅταν ἔξω τῆς Κρήτης εὐρισκόμενος συνέθετε τὸ σατυρικὸν ποίημα. Διὰ τοῦτο καὶ ἔγραψε τοὺς ἀνωτέρω στίχους. Ἄλλ' ὁ Διονύσιος, κατὰ τὸν Βιογράφον αὐτοῦ Γεδεών, «μὴ δυνάμενος νὰ μείνῃ ἐν Κρήτῃ μετὰ τὴν ἐπανάστασιν τοῦ 1866, ἦλθεν εἰς Κόρινθον ὅπου ἐψηφίσθη κατὰ Νοέμβριον τοῦ 1868 Μητροπολίτης Διδυμοτείχου, τὸν Μάιον τοῦ 1873 μετετέθη εἰς τὴν Μητρόπολιν Ἀδριανουπόλεως καὶ μετὰ ἑπταετίαν εἰς Νίκκιαν». (Μ. Ε. Ἐγκυκλοπ. ἐν λέξει Διονύσιος δ' Ε')

Δὲν ἦτο λοιπὸν κατὰ τὸ 1875 Μητροπολίτης ἐν Κρήτῃ ὁ Διονύσιος, οὐδὲ κατὰ τὸ 1873. Καὶ θετικῶς, ἐξ ἄλλου, γινώσκομεν ἀπὸ ἐπισήμων πηγῶν (Συλ. Ἱστορικοῦ Ἀρχείου 1873—1875) ὅτι Μητροπολίτης ἐν Κρήτῃ, διαδεχθεὶς τὸν Διονύσιον, εἰκοστὸς δὲ τρίτος τὴν σειρὰν ἐπὶ Τουρκικῆς Κυριαρχίας, ἦτο ὁ ἐκ Καλύμνου Μελέτιος μέχρις ἀρχῶν τοῦ 1874, ὁπότε ἀντεκατεστάθη διὰ τοῦ ἐκ Διδυμοτείου Σωφρονίου.

Περὶ τῆς διαγωγῆς τοῦ τελευταίου ὀλίγας ἔχομεν (ἐν τῷ Ἀρχεῖφ) πληροφορίας· ἀλλὰ διὰ τὸν Μελέτιον ἔχομεν ἐκθέσεις μακρὰς καὶ ἐπαινετικάς. Πάντως, οὔτε διὰ τοῦτον οὔτε δι' ἐκεῖνον ἦτο δεικνυόμενον νὰ γραφῆ ἐν τῇ σατύρῃ ὅτι «ἐγένηκε ἔνα μὲ τσοὶ Πασσάδες». Γνωστὸν, ἀπ' ἐναντίας, εἶναι ὅτι ὁ Μελέτιος περιῆλθεν εἰς τοιαύτην ρῆξιν πρὸς τὸν ἐν Ἡρακλείφ Μουτεσαρίφην Μουσταφᾶ Νουρῆ—Πασσᾶν ἐξ ἀφορμῆς διαφόρων ζητημάτων ἐξωμωσιῶν, συνήθων τότε, καὶ ἐκ τῆς ὑποθέσεως τῆς «Καλυβιανῆς Παναγίας», ὥστε νὰ καταστῆ δύσκολος πλέον ἢ ἐν Κρήτῃ παρμονὴ του. Διὰ τοῦτο καὶ κληθεὶς ὑπὸ τοῦ Πατριάρχου εἰς Κωνόπολιν (1874) δὲν ἐπὶνῆλθε πλέον εἰς Κρήτην. Ἀνεκλήθη δὲ ὑπὸ τῆς Πύλης καὶ ὁ Μουτεσαρίφης Ἡρακλείου. Τὴν αὐτὴν ἠκολούθησε καὶ ὁ Σωφρόνιος τακτικῶν ἐπὶ τῶν ἐκκρεμῶν θρησκευτικῶν ζητημάτων καὶ δὴ ἐπὶ τοῦ τῆς Καλυβιανῆς Ἐκκλησίας ἕως ὅτου δι' Αὐτοκρατορικοῦ Διατάγματος (Σ)δρ:ος 1875) διηυθετήθη ὅπως δῆποτε τὸ ζήτημα τοῦτο μετὰ τοῦ φορολογικοῦ ζητήματος τοῦ «προσθέτου τετάρτου τῆς δεκάτης».

Τὸ ἐν τῇ σατύρῃ λοιπὸν ὑβριστικὸν δίστιχον ἐγγράφη μὲ τὴν ἐσφαλμένην ἰδέαν ὅτι Μητροπολίτης ἐν Κρήτῃ ἦτο ἀκόμη ὁ Διονύσιος.

—ο—

Παράδειγμα καὶ τοῦτο τῶν πολλῶν καὶ χονδροειδῶν ἐν τῇ Ἱστορίᾳ Κρήτης ἀνακρίβειῶν περὶ προσώπων καὶ πραγμάτων.

Πόσο; χρόνος καὶ πόση ἐργασία θὰ χρειασθῆ ἕως ὅτου νὰ ἐκκαθαρισθῶσιν αἱ ἀνακρίβειαι, νὰ διαφωτισθῶσι τὰ σκοτεινὰ μέρη καὶ νὰ δυνάμεθα νὰ εἰπώμεν ὅτι ἔχομεν τὴν κατὰ τὸ δυνατόν ἀκριβεστέραν Κρητικὴν Ἱστορίαν;

Ν. Ι. Π.

Ν. Β. ΤΩΜΑΔΑΚΗ

ΣΥΜΒΟΛΗ ΕΙΣ ΤΑΣ ΤΟΠΩΝΥΜΙΑΣ ΤΟΥ ΣΕΛΙΝΟΥ

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Παρασκευάζοντας γενικωτέρην μελέτην ὑπὸ τὸν τίτλον «Ενετικὸν Σέλινον» ἐθεωρήσαμεν ἀναγκαίαν τὴν ἐξέτασιν τῶν τοπωνυμιῶν τῆς δυτικῆς ταύτης ἐπαρχίας πρὸς γενικωτέραν διαφώτισιν πολλῶν αὐτῆς ζήτημάτων. Καὶ ὀλίγας μὲν ἔχομεν συλλέξει σημερινῆς τοπωνυμίας, πρᾶγμα τὸ ὅποιον ἀφήνομεν εἰς ἄλλων τὴν φροντίδα καὶ τὴν ἐπιμέλειαν, τῶν ἐντοπίων. Ἐφ' ὅσον ὁμως αἱ τοπωνυμίαι θέλουσι ποιᾶν τινὰ γλωσσικὴν καὶ ἱστορικὴν ἐξηγήσιν καὶ δὲν συλλέγονται διὰ τὴν ποικίλιαν τῶν ἐκφράσεων τοῦ λαοῦ ἢ τὰς γραμμιατικούς τύπους, τοῦ συλλογέως τὸ ἔργον δὲν εἶναι ἀρκετόν. Ἡ Κρήτη χώρα πολυπαθῆς, εἰς τὴν βᾶξιν τῆς ὁποίας ἀφήκαν ἴχνη ἐπιδρομαὶ καὶ κυριαρχίαι διάφοροι, διετήρησεν εἰς τὸν ἀγροτικὸν πληθυσμὸν καὶ τὰ ὀρεινότερα μέρη τὴν Ἑλληνικότητα τὴν μεσαιωνικὴν, ἣ ὅποια ἐκπλήσσει,

*Ἐφ' ὅσον αἱ τοπωνυμίαι μᾶς χρειάζονται καὶ διὰ τὴν ἐθνολογίαν καὶ τὴν ἱστορικὴν γεωγραφίαν καὶ τὴν γνώσιν τῆς διοικητικῆς, καὶ δι' ἄλλους ἀκόμη τῆς φιλολογίας χρήσιμους κλάδους, ἡ ἐξέτασις των καὶ ἐπιτεκτική εἶναι καὶ προσηκόντως δεῖον νὰ γίνεται.

Ἀυστυχῶς ἡ διπλωματικὴ τῆς Κρήτης ἀρκετὰ σκοτεινὴ, ἀφήνει ἐπίσης σκοτεινὰς ἐποχὰς καὶ αἰῶνας ὀλοκλήρους, αἱ τοπωνυμίαι τῶν ὁποίων εἰκάζονται ἐξ' ἀσφαλῶν ἀποδείξεων μεταγενεστέρων μόνον. Ἀπὸ τὴν πρώτην Βυζαντινὴν ἐποχὴν, ἀπὸ τὴν κυριαρχίαν τῶν Ἀράβων καὶ μέχρι τῆς ἀποστολῆς τῶν ἀρχοντοπούλλων εἰς Κρήτην ἐπὶ τοῦ πρώτου Ἀλεξίου (1092), δὲν ἔχομεν ἔγγραφα δεηθητικά, καὶ κατὰ πᾶσιν πιθανότητα τὰ διπλώματα τῶν ἀρχοντοπούλλων ἔχουν μερφὴν νεωτέρην. Αἱ συνθήκαι καὶ ἄλλα τινὰ ἔγγραφα τῆς Ἑνετικῆς ἐν Κρήτη κυριαρχίας, τὰ ὅποια οὐχ' ἦττον πρέπει μετὰ τῆς δευτέρας νὰ μεταχειριζώμεθα δυσπιστίαις, καὶ τὰ ἐξ ἀρχαίων δημοσιευθέντα ἔγγραφα καθιστῶσι τῆς ἀπὸ 1204—1669 ἐποχῆς εὐκολωτέραν τὴν ἔρευναν. Συμβάλλουσι δέ πολὺ εἰς τὴν τῶν 105 δεκάτου ἔκτου καὶ δεκάτου ἐβδόμου αἰῶνων ἔρευναν χάρται γεωγραφικοί, σχεδιάσματα καὶ ἄλλα κειτασκευάσματα ὅσα ἐσημείωσεν ἡ ὄχι ὁ πολὺς Gerola εἰς τὸν *Elenco di antiche riproduzioni di località abitate e monumenti Cretesi* εἰς τὸν Α' τόμον τῶν *Monumenti Veneti* (σ. 43—59).

Καὶ τῶν μὲν ἔγγράφων ὁ ἀναγνώστης εἰς διαφόρους θέλει πλινθηθῆ ἐποχὰς ἐν μέσῳ συνθηκῶν, εἰσηγητικῶν ἐκθέσεων, στατιστικῶν, καταλόγων, ποικίλων ὑπηρεσιακῶν ἐγγράφων καὶ χειρογράφων ἔτι. Ὁ ἔρευνητῆς ὁμως τῶν χαρτῶν, σχεδιάσματων, ἀναγλύφων καὶ λευκωμάτων τῶν σχετῶν ἐχόντων μὲ τὴν Κρήτην, δὲν θὰ διέλεγῃ τὸν οὐδὸν τοῦ δεκάτου ὀγδοῦ αἰῶνος οὐδε θ' ἀτενίσῃ τὸν δέκατον ἔκτον. (1)

1) Οἱ ὀχρετικοὶ μὲ τὸ Σέλινον χάρται, κατὰ τὴν τάξιν καὶ τὸν κατάλογον τοῦ Gerola εἶναι 1ον) *O XXI τοῦ Fr. Basilicata τοῦ 1512 2ον) ὁ XXI τοῦ αὐτοῦ τοῦ 1615 3ος) τοῦ αὐτοῦ ὁ XXIII τοῦ 1618 4ος) *O XXVII τοῦ G. Corner

Ἐν τοσοῦτῳ δὲνπραβλέπομεν τὰς ὑπαρχούσας δυσκολίας διὰ τὴν ἐργασίαν τῶν μεσαιωνικῶν τοπωνυμιῶν. Ἐνθεν μὲν τὸ ἀπρόσιτον τῶν διαφόρων χαρτῶν διὰ τὸν ἐν Ἑλλάδι ἐργαζόμενον, δυνάμενον νὰ εἶδῃ ἐν Ἡρακλείῳ μὲν τὸν χάρτην τοῦ Basilicata τοῦ 1815 (1) καὶ τὸν τοῦ Boschini ἐν Χανίοις (?), οὐδένα δ' ἴσως ἄλλον, τὸ ἀπρόσιτον τῶν ξένων ἀρχείων εἰς τὸν φιλησούχως ἐν τῇ πατρίδι του γράφοντα, ἢ ἔλλειψις στοιχειωδισταύτων βιβλίων, πολλάκις, καὶ ἔνθεν τὸ πέλαιος εἰς τὸ ὅποιον βίπτεται τις ὑποχρεωμένος νὰ κολυμβήσῃ μεταξὺ τῶν πικρῶν τῶν διαφόρων τοπωνυμιῶν, εἰς τοὺς διαφόρους χάρτας πικρῶν τῶν ἐξ αἰτίας τῶν ἀνελληνίστων γεωγράφων καὶ σχεδιαστῶν. Εἰς ταῦτα προσθέτω καὶ τὴν τυραννίαν τοῦ μὴ γνωρίζοντος τὰ σημερινὰ τοπωνυμια καὶ προσπαθοῦντος νὰ μάθῃ ταῦτα ἀπὸ ἀντίγραφα χειρογράφων τῶν ἐν Ἑνετῆς Κρητικῶν ἀρχείων, ἀλλὰ καὶ τὴν ἀμφιβολίαν καὶ τὴν δυσκολίαν τοῦ γνωρίζοντος νὰ διακρίνῃ τοὺς παλαιότερους τύπους ἀπὸ τὰ λάθη.

Ἰπὸ τοιοῦτους ὁρους ἢ ἐργασία καταντᾷ δύσκολος. Δι' αὐτὸ τὴν παρούσαν μελέτην δὲν χαρακτηρίζομεν ὡς ἀποτελεσμένην, ἀλλ' ἀπλῶς σημειώματα, ἅτινα ἐπ' εὐκαιρίᾳ ἔρχονται εἰς φῶς διὰ τὴν διαφώτισιν τῆς μεσαιωνικῆς τοῦ Σελίνου καταστάσεως.

Εἰς τὴν σύνταξιν δὲ τῶν σημειωμάτων αὐτῶν ἔχουμεν ὑπ' ὄψει τὰς σχετικὰς πρὸς τὸ θέμα ἡμῶν μελέτας, εἰς ἧς τυχὸν παραπέμπομεν. Κυρίως δ' ἐβοηθήθημεν ἐκ τῆς Στατιστικῆς τοῦ Καστροφύλακος (ΙΣ' αἰῶν) (3) καὶ τοῦ χρονικοῦ τοῦ Trivan (ΙΖ' αἰῶν) χρησιμοποιοῦσαντες ταῦτα ἐκ τῶν ἀντιγράφων τοῦ ἐν Χανίοις Ἱστορικοῦ ἡμῶν ἀρχείου, ἐκ τοῦ χάρτου τοῦ Boschini (1651), τῆς Sacra-Creta (1775) τῶν ἐγγράφων τῶν ἀρχοντοπούλλων (1092—1095) τὰς περιγραφὰς τοῦ Meursius καὶ τοῦ Dapper, ἐκ τῶν Monumenti Veneti δὲ τοῦ Gerola τὸν χάρτην τῆς Κρήτης τοῦ Coronelli (τόμος Α'. tavola 1), καὶ νεωτέρους χάρτας τοῦ Raulin (1668), τοῦ Πετρόφ καὶ τοῦ Μπικιάκη.

Τὸ Σέλιον εἶναι ἐπαρχία τὰ μάλιστα ὄρεινὴ καὶ ὀλίγον κατωκημένη, ὑπέστη δὲ τὴν τύχην τῶν ἀγροτικῶν περιοχῶν τῆς μεγαλονήσου.

τοῦ 1625 6ος) Ὁ XXXIII τοῦ R. Monanni τοῦ 1631 6ος) Ὁ LI τοῦ M. Boschini τοῦ 1631 7ος) Ὁ LXXXVII τοῦ Vincenzo Goronello τοῦ 1689 καὶ ὁ δὲ Dapper ἔχει εἰς τὴν ἐκδοδὴν τοῦ 1703, μὴ περιλαμβανόμενος εἰς τοῦ Boschini. Οἱ ὁχρετικοὶ μὲ τὴν Γαῦδον εὐρίσκονται εἰς τοῦ Boschini καὶ τὸν XXV τοῦ R. Monanni τοῦ 1622.

1) Fr. Basilicata Gittà, fortezze, castelli, siti, spiagge, porti e redoti del regno di Candia, 1615. Εἰς τὴν βιβλιοθήκην τοῦ Μουσείου Ἡρακλείου.

2) M. Boschini il regno tutto di Candia, 1651. Εἰς τὸ Ἱστορικὸν ἀρχεῖον Χανίων.

3) Τὴν ἐκδοδὴν τῆς στατιστικῆς τοῦ Καστροφύλακος προανήγγειλεν ὁ κ. Ἀγαθ. Ξηρουχάκης ἥδη ἀπὸ τοῦ 1909, χωρὶς ὅτι νὰ πραγματοποιηθῇ. Ἦδη ἔξ ἀπὸ τοῦ 1921 ὁ καθηγητὴς κ. Ξ. Καλιτσονάκης ἔλαβε ἀντίγραφον ἐκ τῆς Μαρκιανῆς, ἰσχυζόμενος ἕκαστος διὰ τὴν ἐκδοδὴν του. Τὸ ἀντίγραφον, ὅπερ ἔχομεν ὑπ' ὄψει εἶναι τοῦ κ. Σ. Θεοτόκη ἐν τῷ Ἱστορικῷ τῆς Κρήτης ἀρχεῖῳ. Λαμβάνομεν δ' ἐκ τούτου μόνον τὰ ὁχρετικὰ τοπωνυμια, χωρὶς νὰ χρησιμοποιοῦμεν προχείρως ἄλλας πληροφῶριαι, ἀφοῦ ἄλλος ἐπιμελεῖται τῆς στατιστικῆς. Αἱ παραπομπαὶ εἰς τὴν στατιστικὴν γίνονται δι' ἐνὸς K καὶ τοῦ ἀριθμοῦ τοῦ φύλλου τοῦ χειρογράφου.

Ἐπαρχία εἰς ἣν ἤκμασεν ἡ Ἐλύρου, ἡ Λισσός, ἡ Κάντανος, ἡ Ἰρτακίνη καὶ ἡ Συτά κατὰ τὴν Κρητικὴν καὶ Ἑλληνικὴν ἐποχὴν, διετήρησε τὸν Ἑλληνισμόν της, ὡς μαρτυρεῖ ἡ μέχρις ἡμῶν διάσωσης τοπωνυμιῶν ἀρχαίων ὡς: Κάντανος (ἡ) (1) σημερινὴ πρωτεύουσα τῆς ἐπαρχίας, κειμένη ὁμοῦς μικρὰν τῶν ἐρειπίων τῆς ἀρχαίας Καντάνου. Σούγια (ἡ) (2) ἐπὶ τῆς θέσεως τῆς ἀρχαίας Σύτας, τὸ ἐπίνειον τοῦτο τῆς Ἐλύρου, ἐπίνειον καὶ σήμερον, ἂν δυνάμεθα νὰ μεταχειρισθῶμεν τὸν ὄρον, τῶν ἐσωχωρίων τοῦ Δυτικοῦ Σελίνου. Καὶ τὸ τοπωνύμιον Τεμένια (τὰ) (3) θεωρῶ ἀρχαιοπρεπές. Ἡ δὲ πολίχνη ἡ μεταβυζαντινὴ ἥτις ἐσώζετο κατὰ τὴν Ἑνετικὴν ἐποχὴν ἐπὶ τῆς ἀρχαίας Ἐλύρου (σήμερον Κεφάλα μεταξὺ Ροδοβανίου καὶ Ἀγριλέ), ἐλέγετο Βασίλικὴ ἢ Κεφάλια (4) ἔχουσα ἐκκλησίαν βυζαντινὴν τιμωμένην ἐπ' ὀνόματι τῆς Παναγίας. Ἡ ἐκκλησία αὕτη, ἥτις ἐκρημνίσθη διὰ τὴν ἀντικατασταθῆ ὑπὸ ἄλλης μεγαλυτέρας, χωρὶς τοῦτο νὰ ἐπιτευχθῆ, εἶχε φαίνεται καὶ ζωγραφίας, πάντως δὲ ψηφιδωτὰ, ὧν τεμάχια εὕρισκονται ἐπὶ τόπου εἰσέτι (5).

Τὸ Σέλιον κατὰ τὴν μετὰ τὸ 1092 γενομένην διανομὴν τῆς Κρητικῆς γῆς εἰς φέουδα τῶν ἀρχοντοπούλων, περιῆλθεν εἰς τοὺς Χορτάτσας καὶ τοὺς Ἀγυροπούλους ἢ Ἀγυροστεφανίτας, οἵτινες ἔλαβον ὡς φέουδα τὰ χωρία του. Καὶ πῶς μὲν εἶχε τὸ τιμάριον τῶν ἀρχοντοπούλων δὲν δυνάμεθα εἰμῆ νὰ συμπεράνω μὲν ἐκ τοῦ ἀναδασμοῦ τῶν Ἑνετῶν. Πάντως οἱ ἀγρόται ἐδίδον φόρους ὑποτελείας, ἢ καὶ ἐκαλλιέργουν τὰ κτήματα τῶν φεουδαρχῶν, ἀποζῶντες ἐκ τούτου. Μετὰ τὴν ἐν ἔτει 1204 παράδοσιν τῆς Κρήτης εἰς τοὺς Φράγγους καὶ τὴν μετὰ ταῦτα διανομὴν τῶν κτημάτων εἰς τοὺς Ἑνετοὺς εὐπατρίδας καὶ τὸν χωρισμὸν Ἰπποτῶν καὶ πεζῶν ὁ ζυγὸς θὰ κατέστη βαρύτερος. Ὅχι μόνον φόρους κατέβαλλον καὶ ὑπερέβαινον τοὺς φεουδάρχας ὡς δουλῆταικοι, ἀλλὰ καὶ εἰς τὰς ἀγγαρείας ἐσύροντο οἱ ὄρεινοι Σελινιώται ὕριστάμενοι ἐν τοῖς κατέργοις πᾶσιν κακουχίαν θλασσίην καὶ ἀποδεκατιζόμενοι.

Ὅστω ὁ πληθυσμὸς τοῦ Σελίνου ἦτο πολὺ ὀλιγώτερος ἢ ἐπὶ Τούρκων καὶ αὐτονομίας. Δὲν πρέπει δὲ νὰ λησμονηθῆ ὅτι ὄχι μόνον Ἑνετοὶ καὶ οἱ ἐκ τῆς διασπορᾶς Φράγγοι ἀλλὰ καὶ Ἕλληνες ἦσαν φεουδάρχαι καὶ δὴ οἱ ἐκ τῶν ἀρχοντοπούλων καυχώμενοι ὅτι κατόγονοι. Ὅλοι δ' αὐτοὶ εἶχον πρὸς τὸ regno di Candia, σχέσεις περὶ ὧν τὸν λόγον δὲν ἀριζοῖ νὰ στρέψωμεν ἐδῆ. (6)

1) Ἡ Κάντανος ἐλέγετο Gantano (Trivan). Ὁ Meursins τὴν γράφει Cantanus. Βλέπε καὶ Boschini 1.

2) Ἡ Soggia τοῦ Trivan.

3) Ἰδὼς καὶ τὸ Τραχινιακόσ (5). Temegnia παρὰ Goronelli, καὶ Κ 224, 23. Βλέπε καὶ τὸ ὑπὸ Νικηφόρου Φωκά παρὰ τὸν Χάντακα κτισθὲν Τέμενος. Ὁ Τραχινιακόσ παρὰ Trivan Κ. 224, 239, 253.

4) Vasilichi Chiefala Κ 253. Vasilichi Chiefala πρέπει ν' ἀναγνωθῆ καὶ παρὰ Trivan καθ' ὅτι χωρίον μὲ ὀνομασίαν Κούφαλος δὲν μαρτυρεῖται. Βασιλάκι νῦν μετόχι παρὰ τὸν Πελλεκάνον.

5) Ἡμεῖς ἔχομεν ὀλίγας ψήφους τοῦ δαπέδου. Βλέπε παρακατιῶν εἰς τὴν μελέτην τοῦ κ. Ἱ. Μαθιουδάκη περὶ τῶν τοπωνυμιῶν Σκάφης τὰ τοπωνύμια ἀρόλιθος (5) καὶ Ἐλλήνα παθιά, ἐκπλακτικὰ τῶ ὄνει. Περὶ ἀρολίθων βλέπε τὸ τελευταῖον κεφάλαιον τοῦ διβλίου Δέφυρο Ὀδοιπορικὰ ἐντυπώσεις κ.λ.π.

6) Μετὰ τὴν δημοσίευσίν τῆς Στατιστικῆς τοῦ Καθεροφύλακος θέλουσι διαφωτισθῆ πολλά ὀκοτεινὰ ἦδη ζητήματα.

Τὸ Σέλινον ὁμως δὲν ἔχει γνωρίσει τοὺς Ἐνετοὺς μόνον ὡς κυρίους. Οἱ Ἄραβες καὶ οἱ πειραταί, ἂν πρέπη τις νὰ διαστείλῃ τὰ δύο ταῦτα, ἀφήκαν ἴχνη ἐπὶ τῆς νήσου. Ὁ Νικηφόρος Φωκάς κατὰ τὴν Βαν Βυζαντινὴν περίοδον ἐγκαθίστα ὑπηκόους τοῦ Βυζαντινοῦ κράτους εἰς τὴν νήσον. Σλάβοι, Ἀρμένιοι καὶ Τσάκωνες π. χ. ἐγκαθίστανται ἀφήγοντες ἐκ τοῦ ἐθνικοῦ των ὀνόματος τὸ τοπωνύμιον εἰς τὸ πόλισμα ὁπερ οἰκοῦσιν (1). Οὕτω ἔχομεν τὴν ἐν Σελίνῳ Σ κ λ α β ο π ο ὕ λ λ α (ή) περὶ ἧς περισσότερον λόγον θέλομεν κάμει περαιτέρω. Τὰ περισσότερα τοπωνύμια εἶναι Βυζαντινά, Νεοελληνικά δηλαδή, μετὰ τὴν Ἐνετικὴν περίοδον ἔχομεν καὶ Τουρκικά τοπωνύμια (π. χ. Ζεβερμιάνα), ὧν τινων δείγμα εὑρίσκει τις εἰς τὴν μελέτην τοῦ φίλου κ. Μαθιουδάκη περὶ τῶν τοπωνυμίων τῆς Σκάφης.

Καὶ κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη σχηματίζονται τοπωνύμια πλεῖστα ὄσα, τῶν ὁποίων ἡ μορφή προδίδει τὴν νεότητά. Ἐκάστη συνοικία λαμβάνει τὸ ὄνομα ἐκ τοῦ ἐπιθέτου τῶν ἐν αὐτῇ οἰκούντων, ἐπειδὴ δ' ἔτυχε ν' αὐξηθῶσι συνοικίαι καὶ ν' ἀποτελέσωσι χωρίον, καὶ τοῦτο λαμβάνει ἐκ τῆς οἰκογενείας τὸ ὄνομα. Τὸ φαινόμενον δὲν εἶναι νέον. Οὕτω ὀνομάσθησαν καὶ τὰ ἐπὶ Ἐνετῶν χωρία Παπαδιανά, Φαλεριανά, Ζγουρφριανά, Φουμιστιανά (2)

Τὰ ὀλίγα ταῦτα σχετικὰ μὲ τὴν ἱστορίαν τῆς ἐπαρχίας. Διὰ νὰ διαφωτισθῇ αὕτη πρέπει νὰ προστρέξωμεν εἰς χρονογράφους, περιηγητάς, ἱστορικοὺς καὶ δημοσιευθέντα ἢ μὴ ἔγγραφα. Ἄλλ' ἐπιβάλλεται καὶ ἐξέτασις ἀπὸ ἀπόψεως ἐπιστημονικῆς μὴδὲν ἐχούσης τὸ ρωμαντικὸν καὶ στενοκεφάλως τοπικιστικόν. Πρέπει νὰ χρησιμοποιηθῇ καὶ τὸ ἤδη εἰς φῶς ἑλθόν, πάντως ὁμως μετὰ τῆς προσήκουσας δυσπιστίας καὶ ἐρέσεως πρὸς ἔρευναν. Ἐκτὸς ὁμως τῆς καλῆς διαθέσεως καὶ τῆς ἐπιστημονικῆς μεθόδου, ὁ μελετητὴς πρέπει καὶ τὸν τόπον νὰ γνωρίσῃ μὴ περιπίπτων εἰς ἀνιχνῶς θεωρίας ἀπὸ τὰς ὁποίας καλῶς προφυλάσσεται ὁ ἐπὶ τόπου ἀσχοληθεῖς.

Μετὰ τὰς παρεκβάσεις αὐτὰς ἀναφέρω τὰ χωρία περὶ ὧν ἔχομεν εἰδήσεις ὅτι καταφύοντο κατὰ τὴν Ἐνετικὴν ἐποχὴν καὶ δὴ τοὺς τελευταίους ἑκατὸν χρόνους τῆς Ἐνετικῆς κυριαρχίας (1570—1669).

Πολλοὶ συνοικισμοὶ ὀνομάσθησαν ἐκ τῶν ἐν αὐτοῖς φυσμένων θάμνων ἢ δένδρων. Οὕτω ἔχομεν κατὰ τὴν ἐποχὴν ταύτην ἐν Σελίνῳ τὰ χωρία δ' Ἀ ζ ο γ υ ρ έ α ς (ἀνάγυρις), δ' Ἀ ρ γ ι λ έ ς (ἀργίλι), οἱ Ἀ χ λ α δ ι ά κ ε ς (ἀχλαδιὰ ἢ ἀγρικαπιδία), οἱ Ἀ λ υ γ ο ι (λυγκριά), δ' Ἀ σ φ ε ν τ η λ έ ς (ἀσφύδελοι), δ' Κ ά λ α μ ο ς, ἢ Κ α λ α μ ι ο Ὑ (καλάμι), ἢ Δ ρ Ὑ ς (δρῦς), δ' Π λ α τ α ν έ α ς (πλάτανος), δ' Μ ε ρ τ έ α ς (μύρτος), τὸ Σ έ λ ι ν ο (σέλινον), δ' Β λ η θ ι α ς (βλήτων) δ' Β ε λ α ν ι δ έ α ς (βελανίδι), οἱ Σ τ ρ ο β λ έ ς (στρόβιλος εἶδος πεύκης), (3) ἢ Μ α ζ α (μαζιές, μαζα εἶδος φυτοῦ *poterium spinosum*) (4) δ' Λ ι β α δ ά ς, ἢ Λ ι β ά δ α τὸ Ἀ ν η σ α ρ ά κ ι (5).

1) Βλέπε καὶ Σ τ ε φ. Ξ α ν θ ο υ δ ι ὶ δ ο υ Χριστιανικὰ ἐπιγραφαί. Ἐν Ἀθῆναις ΙΕ' δ. 116, τοῦ αὐτοῦ Χάνδαξ—Ἡράκλειον δ. 31.

2) Φ ο υ μ ι ὶ τ ι α ν ά ἡ συνοικία τῶν Φούμνων. Φούμν ἐπιένετοκρατίας ἢ φήμν. Φούμνης οἱ φημιθήμενοι. Τὸ ἐπίθετον διαδεδομένον εἰς ὄλην τὴν Κρήτην. Περὶ τούτου βλέπε περιόδωτα εἰς τὸ φυλλάδιον τοῦ κ. Κ. Φ ο ὕ μ ν Ἀναίρεσις ὀνομασίας κατὰ τῆς οἰκογενείας Φούμν κ.λ.π. Χανιά 1902.

3) Βλέπε Σ ι μ ο υ Μ ε ν ά ρ ὶ ο υ τὸ τοπωνυμικὸν τῆς Κύπρου. Ἀθῆναις ΙΗ' δ. 340. Στρόβιλος (ὁ) καὶ νῦν ἐν Κύπρῳ (Κυθρία).

4) Αὐτόθι βλέπε δ. 363.

5) Ἀνθαράκι (τὸ) ἐκ τοῦ ἄνθηον, ἄνθηον τῶν Ἀρχαίων (ὁ σημερινὸς ἄνθος). Ἡ πιθανότερα ἐκδοχή. Βλέπε ἡμέτερον ἄρθρον «τοπωνυμικὰ εἰς Ἀ-λ ἡ θ ε ι α ν ά ρ. 1665 εἰς 12 Σεπτ. 29.

Εἰς τὴν φυσικὴν κατασκευὴν τοῦ ἐδάφους ὀφείλουσι τὴν ὀνομασίαν των τὰ χωρία ἢ Σκάφη, τὰ Σκαφίδια, τὰ Καμάρια, τὸ Κουφαλωτό, τὸ Κακοπόταμο, τὸ Τρίγωνο, τοῦ Καμπανοῦ, ἢ Σπίνα.

Ἐξ ἐκκλησιῶν καὶ μοναστηρίων ἔχομεν τὰ τοπωνύμια Χασί Ἁγίος Θεόδωρος, ἢ Μονή, τὸ Χριστόγακο (Χριστογιέρακο) ἢ Ἁγία Εἰρήνη, ἢ Ἁγία Θεοτόκος, Πρόδρομοι (οἱ;) εἰ Ἁγιοι Πατέρες.

Ἐάνων ἐπίδρασιν φανερώων τὰ τοπωνύμια Σπίνα, Σαρακήνα, Σκλαβοπούλλα (ἦ).

Ἐκ τῶν οἰκογενειακῶν ἢ φεουδαρχικῶν ἐπιθέτων ἔχομεν τὸ Βιτσάμανον, τὸ Κάδρος Τσαγκαρόλων, τὸ Χασί Περάσιο, τὰ Φουμιστιανὰ, τὰ Σγουραφινὰ, τὰ Φαλεριανὰ, ἢ Καλογεροῦ, τὸ Κατωμπαμπακάδω, (κάτω Βαμβακάς) Κοδροῦ (τεῦ;) οἱ Κοπετοί, Μουστάκω (1), ὁ Σπανιάκος, ὁ Λάκκος Σγουράφος, τὰ Παπαδιανὰ, κ.ο.κ.

Ἀρχαία τοπωνύμια διατηρούμενα ὡς ὀνομασίαι συνοικισμῶν ἔχομεν ἢ Κάντανος ἢ Σούγια, καὶ πιθανῶς τὰ Τεμένια, ἢ Βασιλική Κεφάλα (2) καὶ ὁ Τραχινιάκος.

Τέλος ἀναφέρω τὰ ὑπολοιπόμενα τὸ Ἀπανωφλώρι καὶ τὸ Κατωφλώρι ἢ Μεσαφλώρι, ὁ Πελλεκάνος, τὸ Ἀργαστήρι, (μαγαζι ἔχον ἀργαλιόν), ὁ Μυλωνές (μύλος;) Κατσομιτάδω (Κατσοματάδω ἢ κατσομιτάτο;), τὸ Κακοδίκι, τὸ Κοντοκυνήγι τὰ Τσιοκιανὰ, τὸ Βαρκαλικό, τὸ Ροδοβάνι, ὁ Σισές, τὰ Ζυμπροῦ ἢ Ζυμπραγοῦ, (3) ὁ Τζαγκαριάκος. Πλὴν τῶν τοπωνυμῶν τῶν συνοικισμῶν ἀναφέρω καὶ τὰ εἰς τὸν χάρτην τοῦ Boschini ἢ τοῦ Coronello ἀναφερόμενα παράλια τοπωνύμια.

Ἡ Τροπητὴ (ἀκρωτήριον), ὁ Φλωμέας (ποταμός), Γιανισκάρες, Γιανισκάδω (:), (4) ὁ Σταυρωμένος, (5) ὁ Βλητέας (Βλητιάς, ποταμός Καντανιώτης), τὸ Σέλινοκαστέλ, ὁ Τρόχαλος (ἀκτὴ), ὁ ΣτάΚαμένα (ἀκτὴ), Στόνησί, τὸ Γωνί, ἢ Χαράκα, στήν Κουντούρα σπὸ χάράκι, ὁ Ἁγίος Ἰωάννης (: San Zuano) τοῦ ἀκρωτηρίου Κριός (di capo Crios παλαιότερον Κρισὸ μέτωπον) ἢ Ραγισμένη, ὁ Βράχος τοῦ Λαφονησιοῦ. Τέ-

1) Μουστάκω. τὸ χωριὸ τῶν Μουστάκων. Ἡ γενικὴ κτητικὴ. Ἐκ τῆς φράσεως δαδὼν Μουστάκω (εἰς τῶν Μουστάκων) ἢ παρανόησις δαδὼ Μουστάκω καὶ ἐκείθεν ἢ ὀνομαστικὴ ὁ Μουστάκος. Τὸ πρῶγμα δύχνον.

2) Κεφάλα τόπος ἴσος, γήλοφος. Εἰς πολλὰς σημερινὰς τοποθεσίας Κεφάλαι ὑπῆρχον ἀρχαῖαι πόλεις, ὡς Κεφάλαι (Κνωδοῦ), Κεφάλαι (Φαιδοῦ), Κεφάλαι (Ἀμφιμάλλων). Βλέπε Μ. Δέδνερ Ὅδοιπορικαὶ ἐντυπώσεις ἀπὸ τὴν Δυτικὴν Κρήτην δ. 33.

3) Ἰδὸς Κανιδκάδω (τῶν) ἐκ τοῦ οἰκογενειακοῦ ἐπιθέτου Κανιδκάς, ὅπερ ἀπαντῶμεν εἰς Χριστ. ἐπιγραφὴν τοῦ 1413. Παρέβαλε Ξανθοουδίον ἐ.κ.ά.δ. 411

3) Ζυμπραγά λέγονται τὰ δίδυμα ἐν Σελίνῳ.

3) Ὁ Coronello γράφει Στὰ γριαιμένα

λος καὶ τὰς τοπωνυμίας τῶν μεσογείων *Ar n à* ('Ὀρνὰ ἢ 'Αρνὰ) καὶ *O m a l o* ('Ὀμαλός).

Περὶ τῆς ὀνομασίας κυριώτης τινος *Μπαρμπάροσσα Πατέλλα* (ή), πραγματεύεται δ κ. Μ. Ξανάκις. Καὶ ἡμεῖς ὁμῶς παρατηρήσαμεν ὅτι εἰς τὰ βουνὰ ἀπεδίδεδαί ἡ ὀνομασία (*patella* ἰταλ.=λεκάνη), ὡς *πατέλλαρι* (τὸ) *πατέλλαρα* (ή), μὲ τὴν ἔννοιαν τοῦ φαλακρός, ἄδενδρος.

Τὸ Σέλινον ἀντικρύζει τὴν Γαῦδον, τὴν ὁποίαν πρέπει νὰ πιστεύσωμεν ὡς ὀρμητήριον τῶν πειρατῶν. Γεωγραφικῶς ἡ Γαῦδος μετὰ τῆς παρακειμένης Γαυδοπούλλας ἀνήκει εἰς τὸ Σέλινον μᾶλλον ἢ τὰ Σφακιά εἰς ἃ τὰ νῦν διοικητικῶς ὑπάγεται. Καὶ οἱ κάτοικοι τῆς κατὰ τὸ θέρος περιέρχονται τὸ Σέλινον ἐργαζόμενοι εἰς τὴν ἐπεξεργασίαν τοῦ λινοῦ (λιναριοῦ) κυρίως. Οἱ σημερινοὶ κάτοικοι τῆς ἀσχολοῦνται μὲ τὴν ἀλιείαν, πρᾶγμα τὸ ὁποῖον δὲν θὰ ἔμαθον χθές.

Κατὰ τὴν ἀρχαιότητα ἐλέγετο Κλαυδία, Κλαυδός ἢ Γαῦδα Ἰσως καὶ Θήρη, ὠνομάσθη δὲ κατόπιν Γόγον, Γόζι, 'Αντίγοζον, ὑπὸ δὲ τῶν 'Ενετῶν *Isola de Gozzi di Candia*, πρὸς ἀντιδιαστολὴν ὁμωνύμου νήσου πρὸς τὴν Μάλταν. 'Ἰσως δ' εἶναι ἡ ἀρχαία Κνίδος ἢ πλησίον τῆς Λισσοῦ (*Λισσαία*) (1). Τὸ 1550 αἱ δύο νῆσοι, Γαῦδος καὶ Γαυδοπούλλα εἶχον ἐξήκοντα κατοίκους 'Ελληνας ζῶντας μὲ γάλα καὶ τυρόν. Εἶχε λιμένα *Ἀβγάζο*, ὅπου ἐστῆλ- λοντο οἱ 'Ενετοὶ ἐξόριστοι. (2). Ἐκ τῶν σημερινῶν τοπωνυμιῶν εὐρίσκονται εἰς τὸν χάρτην τοῦ *Boschini* αἱ ἐξῆς: ἡ *Καμαρέλλα*, ὁ *Τσοῦνος*, ὁ *κόλπος τοῦ San Zorzi*. Ἄλλαι τοπωνυμίαι: ἡ *Κεφαλή*, ἡ *Γλωσσα*, ὁ *Ποταμός*, *Capo San Zuano* (ἀκρωτήριον τοῦ 'Αγίου Ἰωάννου), ὁ *Πελαγόδρομος*, *Porto Sarachinico* (λιμὴν Σαρακηνῶν) ἡ *Φώκια* (φώκη) ἡ *Βωλάκα*, τὸ *Καστρι* (φρούριον;), οἱ *Ἀλυκές*. Ἐπίσης *Plaga Turcostasi* (ἀκτὴ τουρκοστάσι) *Plaga di lochia* (ἀκτὴ τῆς Φώκιας), *Bertoni di Tunesi* (πορνεῖα τῶν ἐκ Τύνιδος).

Φανερόν ὅτι οἱ ἐκ Τύνιδος πειραταὶ καὶ οἱ Σαρακηνοὶ καὶ οἱ Τούρκοι, εἶχον σχέσεις μὲ τὴν μακρυνὴν καὶ ἀπόκεντρον νήσον. Ἐκ τούτου ἐξηγεῖται ἡ ἐπιδρομὴ τῶν εἰς Σέλινον (πιθανῶς 1539 ἐπὶ *Χαρεδίν*) (3).

Εἰς τὰ παρατιθέμενα τοπωνυμια τοῦ Σελίνου δὲν περιλαμβάνονται αἱ ὀνομασίαι βουνῶν, κορυφῶν, φαράγγων κλπ. ὡς *Ἄϊ Ζήνας*, *Ποροσέλλι*, *Σταυρός* κλπ. διότι αὗται δὲν μαρτυροῦνται γραπτῶς κατὰ τὴν ἐξεταζομένην ὑφ' ἡμῶν ἐποχὴν. Ὑποθέτομεν δ' ὅτι ἡ τοποθέτησις ἐκάστης τῶν τοπωνυμιῶν ὡς ἀνεφέραμεν εἰς τὸ ἀντίστοιχον χωρίον δὲν εἶναι δύσκολος. Παραμιπτῶς ἀναφέρομεν

1) Βλέπε πρῶξων τῶν 'Αποτόλων 27, 3.

2) Παράβαλε καὶ Δάπερ μετάφραδιν Βερνάρδου εἰς δ. 203 καὶ 208.

3) Τὰ τῆς ἱστορίας τοῦ *Castel Selino* ἐκτίσαμεν καλὸν νῦν ἀντιγράψομεν ἀπὸ τῶν *Gerola* Οἱ ἐπιθυμοῦντες πληροφορίας περιόδου τῆς ἴσου τὸν πρῶτον τόμον εἰς δεξιάς 232—236. Ἐπίσης προθέτομεν ὅτι τὴν μὲν Γαῦδον δὲν ἐπεδκέθησαν ἀκόμη εἰς οὐδένι δὲ τῶν χαρτῶν ἐκ τῶν νεωτέρων οὐς ἔχομεν ὑπ' ὄψει εἶδομεν τοπωνυμίας ἀντιστοιχούσας πρὸς τὰς δέκα τοιαύτας ἐκ τῶν παρατιθεμένων. Πληροφορίας εἶναι δύσκολον νὰ ἔχη τις ἐξ ἔνοπιων, ἀπλῶς διότι εἶναι δύσκολον νὰ εὑρῇ ἔξω τῆς Γαῦδος τοὺς κατοίκους τῆς.

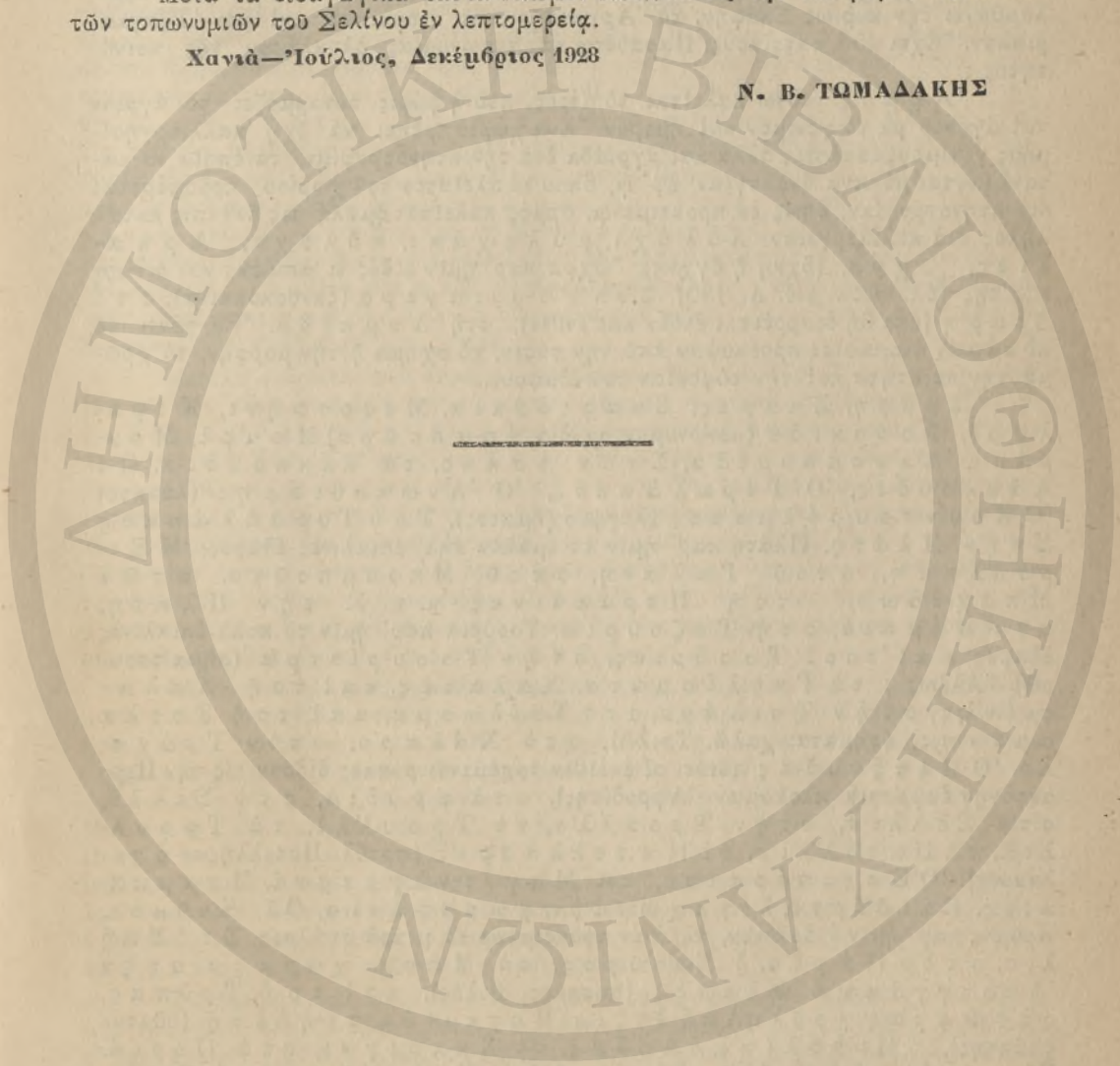

ὅτι τὸ χωρίον Μαρᾶλια (τὰ) δὲν ἀναφέρεται εἰς τὴν στατιστικὴν, οὐδ' εἰς τὸν Trivan ἴσως διότι εἶναι νεώτερον, ἐνῶ ὑπὸ τὴν τοπωνυμίαν Ἀπανιχώρι (τὸ) εἰκάζομεν ὅτι κρύπτεται ἡ συνοικία Σγουραφιανᾶ (τὰ) τὴν ὁποίαν κανεὶς δὲν θὰ εὔρη πλεόν εἰς τὸν παλαιὸν Δήμον Καμπανοῦ, τὴν καὶ νῦν ὡς Λάκκος Σγουράφος (δ) ἀκούομενον.

Μετὰ τὰ εἰσαγωγικὰ ταῦτα θέλομεν εἰσελθεῖ εἰς τὴν ἐπὶ μέρος ἐξέτασιν τῶν τοπωνυμιῶν τοῦ Σελίνου ἐν λεπτομερεῖα.

Χανιά—Ἰούλιος, Δεκέμβριος 1928

Ν. Β. ΤΩΜΑΔΑΚΗΣ

I. E. ΜΑΘΙΟΥΔΑΚΗ

ΤΟΠΩΝΥΜΙΑΙ ΤΗΣ ΚΟΙΝΟΤΗΤΟΣ ΣΚΑΦΗΣ

Ἡ κοινότης Σκάφης εἶναι μία τῶν 12 κοινοτήτων τοῦ Σελίνου καὶ περιλαμβάνει τὴν κυρίως Σκάφην, τὸ Ἀργαστήρι, τὰ Λουκιανὰ καὶ τὸν Τζαγκαριάκον. Ἔχει 450 κατοίκους. Παραθέτω τὰς τοπωνυμίας ὁλοκλήρου τῆς κοινότητος :

Ἄρμος· οὕτω καλεῖται τὸ μέρος, πρὸ ἢ φύσις συναρμόζει τὸ ἄγριον καὶ ἄγονον μὲ τὸ γόνιμον καὶ ἡμερον. Ἐνα χωρὶς πρέπει νὰ ἔχη καλλιεργησίμους γόνιμους ἐκτάσεις ἀλλὰ καὶ ἀγριάδα διὰ τὴν κτηνοτροφίαν, τὰ ὅποια νὰ κατανέμονται μὲ τινα ἀναλογίαν ἐφ' ᾧ, ὅπου τὸ πλεῖστον τοῦ χωρίου προσφέρεται διὰ κτηνοτροφίαν, ὅπως ἐν προκειμένῳ, ἄρμος καλεῖται ὁμαλὴ τις ἐκτασις κατάλληλος διὰ καλλιέργειαν. Αὐλόχοι, αὐλοχάκι, αὐλόχα, Ἄρκιλιές, Ὀχρα, (ἄχνη ἢ ὄγχνη). Ὀχρα παρ' ἡμῖν εἰδός τι ἀπιδέας καὶ ὁ καρπὸς τῆς (βλ. Θεοκ. εἰδ. Α. 130). Στὰ Ρούσια νερά (ξανθοκόκκινα), στὸ Διάρη (ἐπειδὴ διαρρέεται ἐνθεν καὶ ἐνθεν), στὴ Λεμπίδα. Ἐν γένει δὲ αἱ κάτωθι ὀνομασίαι προέκυψαν ἀπὸ τὴν φύσιν, τὸ σχῆμα ἢ τὴν μορφήν, τὸ χρῶμα τὴν ποιότητα καὶ τὴν εὐφορίαν τοῦ ἐδάφους.

Σκάφη, Σκάφες, Σκαφιδάκια, Μεσοσφήνη, Κεφαλαρά, Φουσκιδὲ (συνώνυμον σχεδὸν ἢ παποῦρα) Μουρί, Μουράκι, Ἀκρομουρίδα, Στὸν Λάκκο, τὰ λακκούδια, Οἱ Λάκκουδες, Ὁ Γέρω λάκκος, Ὁ Ἀνωκαθιάρης (λάκκος) Ὁ Κουντουρόλακκος (λόγῳ σχήματος), Τοῦ Τυρᾶ δάκκος Στὴν Πλάτη. Πλάτη παρ' ἡμῖν τὸ ὁμαλὸν ἀλλ' ἐπικλινὲς ἔδαφος. Ἡ Εὐρόπλατη, στοῦ Γαλλάνη, στοῦ Μπουμποῦτο, στῶν Μπαχάδων, τῆς Περάκαινας κ. τ. λ. τὴν Πλάτη, στὰ Καμπιά, στὴν Τσοζούρια. Τσοῦρια παρ' ἡμῖν τὸ πολὺ ἐπικλινὲς ἔδαφος· καὶ τσοῖ Τσοῦριες, στὴν Τσοῦρίστρα (ρῆμα τσοῦρῶ). Ἄλλως : τὰ Γκυλίσματα. Χαλασές, καὶ τσῆ Χαλασμένης, στὴν Τσιλάρα, στὸ Τσίλασμα, καὶ τσῆ Τσιλαομένης, (ρῆματα: χαλῶ. Τσιλῶ), στὸ Χάλαρο, στὸν Τρόχαλο. Ὁ Πλεξουδαῖς (διότι οἱ ἐκεῖθεν ἀρχόμενοι ρύακες δίδουν εἰς τὴν Περσεφόνην ἐκφρῶσιν πλοκάμων Ἀφροδίτης), στὰ φρύδια, στὸ Σελλί, στὰ Σελλιά, στὴν Τρουλλά, τὸ Τρουλλι, τὰ Τρουλλιά, τὰ Πατέλλια, οἱ Πατελλοῦρες (προβλ. Πικτελλῆς= ὁ φαλακρός), Ὁ Κακοπέρατος, τὰ Μαγλινά γρεμνά, Μπαμπικιές, Γαῖδάρες, λίγχοχώραφι, χωραφάκια, Οἱ Κοῦμοι. Κοῦμος παρ' ἡμῖν ὁ ὄρνιθων, ἀλλὰ ἐν προκειμένῳ τὰ μικρὰ σπῆλαια. Στὸ Σπήλιο, στὸν Πάρδο, ὁ Σκοῦρος, τὰ Μαυροχώραφα στὴν Ἀτσιγγάνα, ὁ Φλεμές (ποταμὸς θολός), καὶ τσῆ Τρύπας, στὸ Φαραγγουλι, Δαβέτζια Ποταμίδα στὴ Δέση (ὕδατοφράτης), τὸ Πυρολίκι, ὁ Ὄλας, τὸ Σκαφίγκι, στὰ Ποριά. Πόρος ὁ ἀχὴν ἀπὸ τὸν ὅποιον διέρχεται ἐρόμος, Στὸν Πόρο, τοῦ Σταυροῦ (ἄρος), ὁ Πόρος τοῦ Μοναστηῖ ἢ Μαναστρᾶ (μοναστηρᾶ;) στοῦ Καλυβιοῦ, στοῦ Δράκοτὸν Πόρον, καὶ τσοῖ Πόρους.

ἢ Πορίστρα, (δι' ἧς εἰσερχοῦνται εἰς τὴν οἰκίαν του), στὸ πλάϊ, στὴν πλαγιὰ δα, στὸ ἔωπλαγο, τὸ θούλισμα, καὶ Βουλισμένης, (τὰ μέρη εἰς ἃ ἔπεσαν κεραυνοὶ καὶ ἐσχημάτισαν βαθεῖας τάφρους). Λιβάδι, ἢ Μπουμπουλέ, ὁ Κάψαλος (καίω), ὁ Μιτσοῦς, ἢ Κόρδα (γραμμὴ διαχωρίσεως ὕδατων), ὁ Μολυβάς.

Ὀνόματα ἀπὸ τὴν θέσιν τῆς τοποθεσίας καὶ τὰ ἐν αὐτῇ διακριτικὰ :

Οἱ Ρίζες (πρόποδες) καὶ ῥίζωμα (ἀναπεπταμένη τροπὸν τινὰ τοποθεσία). Ὁ ἀνήφορος λέγεται ῥίζωμα ἀντιθ. χύτης. Τζόντα (ἢ) (συνήθης ὀνομασία δυσκοτόπων πλησιέστατα συνοικισμῶν). Οἱ Κονταροὶ (διακριτικὸν κήπων πλησίον συνοικισμῶν πρβ. καὶ Κονταρίδα τὸ μονοπάτι ποῦ συντέμνει τὸν δρόμον), Δίστρατα, (τὰ) Καλιντιρίμι, (τὸ) Σταλίκτρα, ἢ Κοούρα, Μιτάτο, (τὸ) τὰ Καῦμένα μιτάτα, Πατητήρα (ἢ πατητήρα παρ' ἡμῖν σχοινίον τι ἢ δέρμα τοῦ ἀργαλειοῦ) τὸ πατητήρι δὲ ὁ λιγὸς). Στὸ Ἀλωνάκι, στὸ Κοκκαλώνι, στὸ Καῦμένο ἄλωνι, στὸ Παληάλωνο, τὰ Τρία Ἀλώνια, τὰ Καμίνια, τὰ Καμινάκια, ἢ Καμινιάστρα, τὸ Κελύβι (ἄνω κάτω), στὸν Ἀστράτηγο (ἐκκλησία Μ. Ἀρχάγγελος), ὁ Χριστός, ὁ Ἀϊ—Διάς, ἢ Παρσκή (ἁγία Παρασκευή), Ἀγία Μαρίνα, Ἀγία Κυριακή, ὁ Ἀϊ—Σταυρωμένος, Ἀϊ—Γιῶργης, Ἀϊ Ζήνας, Ἀϊ Βασίλης κτλ.

Μερικὰ ὀνόματα, ποῦ σήμερον δὲν λέγουσιν τίποτα. Τὸ Σώχωρο, τὰ Περικύκλα, τὰ Πέργυρα, τὸ Περγυράκι ἀλλὰ καὶ ὁ Πέργυρος, ὁ Πλέχτης. Ἄλλα, ποῦ δὲν ἐννοεῖται ἡ σημασία των. Τὸ Δρακολάκι, ὁ Χαρβάτος, τὰ Σελινίδια, καὶ τσοὶ Κοντόπουλους, Ἀνεξιανή καὶ Μπριτζιανή. Ἄλλα ὀνόματα δίδονται κατ' εὐφημισμὸν. Ἀράπη πῆδημα (πῆδημα ἀντὶ γκρέμισμα). Μερικὰ συμβατικά, χτυπητὰ ὄσον καὶ ὠραία ὀνόματα Ἀρόλιθος, Ἐλληναπαθιά (Ἀρόλιθοι ἀρχαιολογικῶς). Δι' ἀμφοτέρων διακρίνουσιν λακκίσκους ἐπὶ δράχων τῶν ὀπείων ὃ εἰς ἔχει σχῆμα ποδός. Στήν Καθιά (θῆκος ποιμενικός), χοπέυτρα, κοίμητέ, πεταχταρὲ (τῶν πτηνῶν τὸ πρῶτον καὶ κατ' ἐπέκτασιν τῶν ζώων), καὶ τσοὶ Γλυκηδες.

Ἀπὸ τοῦς δράχους (χαράκια) προέκυψαν τὰ ὀνόματα: Στουχάρκου, στὸ χάρακα (ἄλλο τοῦ προηγουμένου) στὸ Στρογγυλό, στὸ Σκουφτὸ κτλ. χαράκι, στὰ Μονοχάρακα, στὰ Ριζοχάρακα (πρβλ. «σὲ ριζιμιὸ χαράκι» τῶν δημοτικῶν τραγουδιῶν), στὰ χαράκια, στοῦ Λαγοῦ στὰ χάρακια, στὸν Νεραϊδοχάρακα. Στὰ Πλακωτά, στὴ Πλάκα, στὰ Πλακιά, τὰ Πλακάκια, οἱ Πλακοῦρες, καὶ τσοὶ Βωλάκους, στὸ Γαῖδουροβώλακα, Βῶλος=χῶμα, ὑστερον ὁμοίου σχήματος λίθος. Γαῖδουροβώλακας τῶρα ὁ ἀνωμάλου ἐπιφανείας λίθος, Βωλάκη, χοχλάκη (καὶ ὁ βώλακας ἢ ὁ χόχλακας) παρ' ἡμῖν ὁ μικρὸς χειροπληθῆς λίθος (ρ. Βωλακοβιλῶ καὶ χοχλακοβιλῶ). Ὁμοίως Πετραδιάρης (ἐνεκεν πληθῆος χειροπληθῶν λίθων).

Τὰ περισσότερα ὅμως τῶν ὀνομάτων δίδονται ἀπὸ τὸν ἀριθμὸν, τὸ εἶδος καὶ τὴν φύσιν τῶν δένδρων. Οἱ Δρυάδες, ε' τσοὶ Τρεῖς Ἀχλάδες, ε' τσοὶ Γερεῖς Ἀχλάδες, ἢ Στρογγυλῆ Ἀχλάδα, οἱ Ἀπιδοπούλες, οἱ Μκλαπιδιές, ε' τσοὶ Μαυραπιδιές, στὴν Ἀσπραπιδιὰ (εἶδη ἀπιδέας). Στὸ Πέθο, στὰ Τρία Πλατανάκια

(τὰ ὅποια εἶναι καὶ τὸ ὄρολόγιον τῆς κοινότητος διὰ τὸ «κολατσιό»), εἴ τσοὶ Τρεῖς Πλάτανους, στήν Πλατανίδα, στὸ Πλατανέ, στὸν Πλάτανακα, στὸν Κουφωτὸ Πλάτανο, εἴ τσοὶ Κατσοφυλλάδιες (πυκνοὶ μικροὶ πλάτανοι), στή Φυλλάδι (μικρὸν πλάτανον). Ὁμοίως στήν κατσοπρινιά (πυκνοὶ μικροὶ πρίνοι) καὶ στήν Πριναριά, στὸν Πριναρέ, στὸ Συμμισιακὸ πρίνο, (σὺν —ήμισυ), εἴ τσοὶ Χοντροβέλανους (πρίνους), στή Συκουρὲ, οἱ Συκοποῦλες, εἴ τσ' ἀγριοσυκιές, εἴ τσοὶ χειμωνικές, στή Μωραϊτικὴ κτλ., στὸν Ἄμυγδαλέ, Ἄμυγδαλοποῦλες, οἱ Γλυκαμουγδαλιές, εἴ τσοὶ Πλάτσες (ποικιλία ἀμυγδαλῆς), εἴ τσ' Ἄκονιζιές, στὰ Φτερωπά, στὸ Φτερέ, στὸ Σπαρτέ (σπάρτον), στή Σταρέ, στὸν Ἄρδαχτυλινέ (δανάκανθον), στή Λινέ ἢ Ἄγοραστὸ (πλήρης ἐλαιῶν τοποθεσία). Λιναρὲ ὀνομάζεται τὸ μέρος, ποῦ σπείρουν τὸ λίνον. Τὸ Διόφυτο, στὸ Διόφυτάκι, εἴ τσ' Ἐννιάριζες (ἐλιές), στήν Κηπέ, στὸ Τζίγκουνα, εἴ τσοὶ Ἰρουλοῦς, εἴ τσοὶ Βορθοῦς, στὸν Ἀθανάτο, εἴ τσοὶ Ἐρομουρινιές, ὁ Σφακιδὲς (σφάκι = μικροδάφνη), εἴ τσοὶ Λαηνάτες (ποικιλία ἀμουσκλέας, ἣς οἱ καρποὶ ἔχουν σχῆμα στάμνας—λαγίνας), Ρημάμπελα, Ρμαμπέλες ἀλλὰ καὶ Μαρμπέλες, στὸ Γεροντάμπελο, στὸ Κισσό, στή Σελινέ (ἐλαιόφυτον, ὅπου ἢ πυκνότης τῶν δένδρων εἶναι πολὺ μεγάλη, ὅπως καὶ εἰς τὴν «Δινέ», ὅθεν νομίζω ὅτι ἢ πυκνότης προσέκλεσε τὰ ὀνόματα) εἴ τσοὶ Καλογρές. Καλογρές ὀνομάζουσι μικρὰ ἐκρινὰ ἄνθη, ἀτινα πράγματι εἶναι μικρογραφία Καλογραίας κάτω νεοῦσης.

Ἄλλα ὀνόματα προήλθον ἀπὸ τὰ ζῶα καὶ πρὸ παντὸς τὰ πτηνὰ ποῦ ἐνδαισιῶνται εἰς τὸ μέρος.

Στὸ Βοῦιθόθεμα (μέρος κατάλληλον διὰ βόας), στοῦ Τρουλίτη, στῶ Σπουργίτω, ὁ Κουτσοφούς, τὸ Κουτσοφούρακο, οἱ Ποντικιές, εἴ τσοὶ Κορακιές, στὸ Καναδόνερο, εἴ τσοὶ Μέλισες, στὸ Μελισσόκηπο (βλέπε ἀνωτέρω τοῦ Λαγοῦ τὰ χαράμια).

Οἱ μὲν Σπουργίται ἐνδαισιῶνται εἰς μέρη ὑπὸν ὄνομα οἱ δὲ Τρουλίται, ὅμοιοι σχεδὸν μὲ τοὺς Σπουργίτας, εἰς ἀναπεπτεμμένα μέρη. Εἶναι πτηνὰ λίαν δξύχολα, δι' ὅσους δξύθυμοι καὶ ἰδιότροποι ἄνθρωποι λαμβάνουσι, σκωπτόμενοι παρὰ τῶν ἄλλων, τὸ ὄνομα τῶν.

Ἄνόματα πηγάζοντα ἀπὸ πηγᾶς :

Μάνα (ἀπηρίξ), Γοῦλα. Γοῦλα παρ' ἡμῖν πᾶσα πηγὴ μικροτέρα τῆς «μάννας» καὶ μὴ δακρυνομένη δι' ἄλλου ὀνόματος. Ἡ Κουτσοῦνάρα, ἢ Πετροκουστουνάρα. Κουτσοῦνάρα λέγεται ὁ κρουνοὺς εἴτε εἶναι ἐκ πέτρας εἴτε ἐκ ξύλου. Στὴ Γοῦρνα (ὕδροδόχη ξυλίνη ἢ λιθίνη), στὰ Κολύμπια, καὶ τσοὶ Κολύμπες, στή Στέρνα, Καρές—στέρνες, Γρά—στέρνα, Κατωστέρνι, Μυλόστερνα, τὰ Βρυσιά, τὸ Στερνί, ἢ Βρύση (μὲ τὴν συνοικίαν ποῦ τὴν χραιομοποιῖ π. χ. ἢ Γνκρικανὴ δρύσι καὶ ἢ Τζιγχιδιανὴ στέρνα), τὸ Πλουσίδι (τὸ στερνί εἰς τὸ ὅπιον πλύνουσι) τὸ Κρυ(γι)λ νερό, τὰ Ρουμάτσια (ρέω) (καὶ τὸ ἀναφερθὲν Ρούσια νερά, Στὰ γοῦρνάλια

Αἱ «γειτονιές» ἀναφέρονται μὲ τὸ ὄνομα τῆς μεγαλυτέρας ἢ πλέον γνωστῆς οἰκογενείας ποῦ τὴν κατοικεῖ :

Τὰ Γναφινά, Τωμάδιανά, Μαθιοῦδιανά κλπ. Αἱ

ἐρημωθείσαι συνοικίσι διατηροῦν τὰ ὀνόματα τῶν Τούρκων, Τουρβασιανὰ, στοῦ Χεσανακιοῦ, τὰ Τζιγαδιανὰ, Νουρεντιανὰ, Ζαμπεθιανὰ, Μπομποδιανὰ, Ντοριαλή, Κομματσουλιανὰ κτλ. Ἐπίσης διατηροῦνται Τουρκικὰ ὀνόματα δεικνύοντα κυριότητα π. χ. τοῦ Ντοριαλή τὸ μουρί, στοῦ Ρορίτση, στοῦ Μπιλάλη τοῖ πεζοῦλες, στοῦ Ροδολῆ τ' ἀμπέλι, στοῦ Τουρασᾶ τὸν Πλάτανον κτλ. ἀλλὰ ἄργα πλὴν σταθερῶς ἐκτοπίζονται κ' ἐκεῖ π. χ. στοῦ Λαγούδη. Λαγούδης λέγεται ὁ κωνηγός. Στοῦ Καστρινοῦ τὸν λάκκο, ε' τῆς Μαρίας τ' ἀλῶνι, ε' τῆς Κυριακῆς τὸ ἐλιές, στοῦ Τράκα τ' ἀμπέλι, στοῦ Παπᾶ τὸ ἀχλάδες, στοῦ Χατζῆ τὸν λάκκο κτλ. (1).

Τὸ ὄνομα Τζαγκαριᾶκος εἶναι τ' ὄνομα φεουδάρχου τινὸς τοῦ μεσαιῶνος ἔφου ἢ παράδοσις διατηρεῖ ὅτι εἰς τὴν τοποθεσίαν εἰς ἣν σήμερον τὸ χωρίον ἦτο ἢ θερινή ἔδρα τοῦ «ἀρχου» οὗτος εἶχεν ὑπὸ τὴν δικαιοδοσίαν του τὸν παλαιὸν δῆμον Καμπανοῦ, Ἄλλὰ περὶ τούτου περισσότερα ἄλλοτε. Στοῦ Κανιγιο (ἐλαιόφυτον). Ἴσως ἐκ Λατίνου τινὸς ἰδιοκτητοῦ.

Τουρκικὰ ὀνόματα ἐκτὸς ἐκείνων ποῦ δεικνύουσιν τὴν ἰδιοκτησίαν εἶναι ὀλίγιστα π. χ. Καντιρίμι, Χημίστρες, Τζόντα, Πυρολίκι.

Φθινόπωρον 1928

ΙΩ. ΜΑΘΙΟΥΔΑΚΗΣ

ΣΥΜΠΛΗΡΩΜΑ ΤΟΠΟΝΥΜΙΩΝ ΣΚΑΦΗΣ

Στοῦ Μαίωνει (στοῦ παγώνει) στὸ μέρος ποῦ ἀπὸ τὸ πολὺ ψυχρὸς παγώνει τις. Στὴν Τσουριάρα, στὸ Ζουριδιὸ ἢ τὸ Βουτσὶ τοῦ μύλου, ε' τοῖ Κουφάλες, στὰ Μεζάρια, στὸν Τσοῦνακα, στὸν Πύργο. Οὕτω καλεῖται ὁ ἐπὶ τοῦ Σταυροῦ ἐρείπωμένος Πύργος.

Στὸν Μαυρέ, στοῦ Φεντέκου, ε' τοῖ Κατσάρες, στὰ Καταλύματα (ἐρείπις), στὰ Σφυριδιανὰ, στὴ Κυλίντρα, στὸ Βιτσιλόρουμα (Βιτσιλα—ρέμα), στὸ Μαγατζέ (λόγῃ εὐφορίας) ε' τοῖ Δρακολάκκους, στὸ Καδοῦσι, στὸν Πρίνακα, στοῦ Δασιώτη, στὸ Μοναστηρικὸ, ε' τὸ ἐλιᾶς τ' αὐλόχι, στὰ Ρυάκια, στὸ Ρέτζακα, στὴν Καταβάρθα, στὸν Ἀργαλειό. Οὕτω καλεῖται τὸ μέρος εἰς τὸ ὁποῖον σιγήνεται ἢ «σβίγα» τὸ πρωτόγονο μηχάνημα ἐξαγωγῆς μεταξῆς. Στὸ Μαγγοῦρᾶ (ρύαξ) στὸ Χελικειὰ, στὴ Χαλικιάρε, στὸ Λουπόρυακο, στὰ Σιόπατα, στὸ Πατῆχι, στὴ Μαντόνα, στὰ Ψιμοστάφυλα, ε' τοῖ Περδικόκοιτες, στὸ Κουρτί (ἄνω καὶ κάτω), στὸ χαρακοκάμπι, στὸ Πλατύβολο, Στὸ Τρικέφαλο.

I. E. M.

(1) Εἰς ταῦτα νὰ προστεθοῦν: Κοῦτδακας (κόπτω), στοῦ Λουλούδου τὸ πλάϊ (=στὸ ἀνθιδμένο πλάϊ), ὅπου ἡ γενικὴ δὲν εἶναι κυριότητος, τοῦ ὄκουτελὲ ὁ πλάτανος, Κουφάλες καὶ Σκουράρι (ὄκουρο ἄρνις). Ἐπίσης ὁ μιτδὸς καὶ στοῦ μιτδὸυ (κύκλοι, πέργυροι).

ΙΩ. Ε. ΜΑΘΙΟΥΔΑΚΗ

ΤΡΑΓΟΥΔΙΑ ΣΕΛΙΝΟΥ

Κοινωνικά, δασυρικά, εὐτράπελα καὶ μὲ χιοῦμο

Αον

Ὁ Μανώλης ὁ κνεκνὲς(1)
Ἰπαντρεύγουντον' ὀψές,
καὶ καλεῖ τὸν Καπετόνιο
Καὶ τὰ δύο χωριὰ τὰ πάνω,
Μὰ τὸ κάτω δὲν καλεῖ
Γιατ' εἶναι τ' ἀσκέριν του πολὺ
Κ' ἔχει καὶ πολλὰ κωπέλλια
Κι' (θ)ὰ (2) τοῦ γλύψουν τὰ σκουτέλια

Βον

Σκουφιδάτη μου πουλάδα, (3)
Πρόβαλε στὴν κμινάδα (4)
Νὰ μοῦ πῆς ποιὸς πάει περὶ . . .
—Τοῦ παπᾶ ἢ θυγατέρα
καὶ φορεῖ καὶ δαχτυλίδια,
Δεκαπέντε βουλλωτήρια. (5)

Γον

Ἄγαπᾶς τονε μωρὴ
Τὸν Πατσουφρانيκοῦ ;
—Ἄγαπῶ τονε μαθᾶς (6)
Μὰ κλλιὰ ν' αἶ παρὰ σᾶς.
Ὅντεν ἔρθῃ μοῦ δαστᾶ
Πεταλίδες κι' ἀλατσάνι
Κι' ἀχινιὸς στὸ Καλαθάκι

Δον

Ἄνατολὴ καὶ πόλη
Δέξου τοῦ σπανοῦ τὸ βέλι,
Πέντε πόλες θὰ περάσῃ
Κι' ἄλλες πέντε θὰ χαλάσῃ

- 1) Κνεκνὲς (ὄρν. ὄρνικον κουνὲς) ὁ νοικελῆς, ὁ ψόφιος, ὁ μὴ ζωηρὸς.
- 2) Καὶ θὰ τοῦ γλύψουν . . .
- 3) Πουλάδα=μικρὰ ὄρνιθα καὶ κατ' ἐπέκτασιν κωπέλλα.
- 4) Κμινάδα ἢ ἀνηφορὰς=καπνοδόχος, ἐντ. τὸ ἀφ' ὑψηλοῦ
- 5) Βουλλωτήρι=μεγάλον δαχτυλίδι, δακτυλίδι μὲ βούλλαν
- 6) Μαθᾶς καὶ διὰ τὴν ὁμοιοκαταληξίαν μαθᾶς=δέβαια.

Εον

Ἄχ! μάννα μου νὰ σ' εἶχα
 Τὸ καιρὸ ποῦταν τὰ σῦκα,
 Νὰ σὲ θγάνω στὰ κορφάλια
 Νὰ μαζώνῃς τὰ κουνάλια
 Καὶ τὰ σῦκα νὰ μὴν εἶχα
 Εἶντα σ' ἤθελα νὰ σ' εἶχα!

ΣΤ'

Ἐμαλώσαν' οἱ Γαυγιῶτες (1)
 Πῶς τσοὶ λέγανε Κουνιῶτες,
 Κουκκοζοῦμι τῶνε πάνε
 Δὲ συδδάζονται νὰ φάνε.

Ζ'

Ἐμαλώσανε οἱ —γι— Ὀβραῖοι (2)
 Γιὰ ἓνα φάρι γιὰ ἓνα χέλι
 Γιὰ ἓνα κόκκινο τζεμπέρι.
 Ἔβγα πάνω στὴ μηλιά,
 Κόψε μῆλο δροσερὸ,
 Νὰ μοῦ δώσῃς τὸ μισό,
 Νὰ τὸ πάω τοῦ Σγουράφο, (3)
 Νὰ μοῦ κάμη δαχτυλίδι,
 Πυλωτό, καμαρωτό,
 Νάχῃ ἀνώγεια καὶ κατώγεια
 Κι' ἓκατὸ παραθυράκια,
 Γιὰ νὰ μπένουν' οἱ Κωπέλλες
 Τοῦ παπᾶ οἱ θυγατέρες
 Μὲ τσοὶ κόκκινες ὀμπρέλλες.

Η'

Ἄρκαλος ἐπαντρεύτηκε
 Καὶ πῆρε τὴ ζουρίδα
 —Πάρε τονε ζουρίδα μου
 Μὰ νοικοκύρης εἶναι :
 Τὸν Μάϊ πᾶει στὰ κουκιά,
 Τὸν Αὔγουστο στ' ἀμπέλι
 Καὶ τὰ Γεννάροφλέβαρα
 Σ' τσοὶ τρύπες μπαινοβγαίνει.

Θ'

Τὸ Γιάννη μας ἐμπέψαμε
 Στὸ μύλο γιὰ ν' ἀλέσῃ

1) Γαυγιῶτες οἱ κάτοικοι τῆς νήσου Γαύδου τοὺς ὁποίους δκώπτουν ὡς νοχελεῖς.

2) Ὁλο τὸ ποίημα φαίνεται ἀπίθανον.

3) Σγουράφος=ζωγράφος, γλύπτης, χαράκτης κτλ.

Βρίσκει τὸ μύλο κι' ἔστρεψε
 Καὶ τὸ νερὸ κομμένο, (1)
 Πηδᾷ καὶ δάνει τὸ νερὸ
 Κι' ἀλέθει καὶ ξαλέθει,
 Στὸν Πετεινὸ τὸ φόρτωσε,
 Ἐκάπουλλα καθίζει,
 Στὸ χύτη καὶ στὸ ῥιζωμα
 Ζόρε πολὺ τοῦ δούδει.
 Στὴ στράτα τ' ἀπαντίζουνε
 Σαρακηνοὶ (2) καὶ Μόδοι, (3)
 Ἐσεκίζουν του τὸν πετεινὸ
 καὶ χύνουν του τ' ἀλεῦρι,
 Κουκκί—κουκκί τὸ μάζωνε
 Κι' ὅστε νὰ τὸ μαζώξῃ !
 Οἱ—ν—ῶμοιν του πονέσανε
 Ὡστε νὰ τὸ φορτώσῃ ! !

Γ'.

Ἡ οἰκοδέσποινα πρὸς τοὺς ὑπηρέτας καὶ τὰς ὑπηρετριάς της :

- Νυστάζω καὶ κλονίζω καὶ ποιὸς θὰ πάῃ στὸ μύλο ;
- Θέσε, κερά, κοιμήσου κ' ἐγὼ θὰ πάω στὸ μύλο.
- Νυστάζω καὶ κλονίζω καὶ ποιὸς θὰ πάῃ στὰ ξύλα ;
- Θέσε, κερά, κοιμήσου κ' ἐγὼ θὰ πάω στὰ ξύλα.
- Νυστάζω καὶ κλονίζω καὶ ποιὸς θὰ μοῦ ζυμώσῃ ;
- Θέσε, κερά, κοιμήσου κ' ἐγὼ θὰ σοῦ ζυμώσω.
- Νυστάζω καὶ κλονίζω καὶ ποιὸς θὰ μοῦ φουρνίσῃ ;
- Θέσε, κερά, κοιμήσου κι' ἐγὼ θὰ σοῦ φουρνίσω.

ΙΑ'.

Ἡ μεγάλη ἀπόφασις

Ἦρθε ὁ μῆνας κι' ὁ καιρὸς
 Π' ἀποκένει (4) ὁ καρπὸς.
 Ἦρθε ὁ μῆνας κι' ὁ Γεννάρης
 Π' ἀποκένει τὸ κριθάρι.
 Κι' ἤθελα νὰ παντρευθῶ
 Καὶ δὲν εἶχαμε καρπὸ.
 Πασπατεύω ὅ. τὸ πιθάρι
 Βρίστω μιὰν ὀκᾶ κριθάρι.
 Πασπατεύγω τὸ βρασκί ὅ.
 Βρίστω μιὰν ὀκᾶ φακὴ (ἢ τὰή).

1) Κόβω τὸ νερὸ=παροχετεύω

2) Σαρακηνοὶ=Ἀραβες

3) Μόδοι=προφανῶς δαίμονες ἢ ἴδως οἱ Μῶροι

4) Ἀποκένω (ἀποκάμνω)=τελειώνω

5) Πασπατεύω ἢ πασπατεύγω=ἔρευνῶ

6) Βρασκί=μικρὸ καὶ χονδρὸ πιθάρι.

Πιάνω κοσκινίζω το
 Καὶ ξεπασχαλίζω το 1.
 Πάω το τοῦ Μυλωνᾶ
 Καὶ κρατίζει μιὰν δαῖ,
 Κι' ἀπομένει μου καρπὸς
 Πάντε δακάδες κι' ἑκατό.
 Καὶ καλιῶ τσοὶ Συμπεθέρους
 Για νὰ δῶ εἶντα θὰ μοῦ φέρου.
 Καὶ καλιῶ καὶ τσοὶ Κουμπάρους
 Για νὰ δῶ εἶντα θὰ μοῦ δάλου.
 Καὶ καλιῶ τσοὶ Σφακιανούς
 Νὰ μοῦ φέρου τσοὶ κριγιούς.
 Καὶ καλιῶ καὶ τσοὶ Λακκιῶτες
 Νὰ μοῦ φέρου χιλαλιῶτες.
 Καὶ καλιῶ τσοὶ Κισσαμίτες
 Νὰ μοῦ φέρουν κολοκύθες.
 Φέρνονέ μου οἱ Συμπεθέροι
 Ἕνα σκουτελάκι ἀλεῦρι.
 Φέρνονέ μου κι' οἱ Κουμπάροι
 Ἕνα μπρατικὸ κριθάρι.
 Φέρνονέ μου οἱ Σφακιανοὶ
 Ἕβδομηῆντα—δυὸ κριγιόι.
 Φέρνονέ μου κι' οἱ Λακκιῶτες
 Σὰν τρακόσιους Χιλαλιῶτες.
 Φέρνονέ μου οἱ Κισσαμίτες
 Πεντακόσιες κολοκύθες.

ΙΒ'

Χαριτωμένος διάλογος

--Καλημέρα μπάρμπα Γιάννη,
 --Λέ' στὸ Ροδοβάνι
 --Εἶντα κάνουν τὰ παιδιὰ σου;
 --Λέ' κριθάρι πᾶ' νὰ πάρω.

ΙΓ'

Τὸ Κοινωνικὸ ντυάγιο

Μιὰ φορὰ κι' ἕναν καιρὸ
 Ἕπιασ' ἡ Κάτα (2) στὸ χορὸ,
 Μὰ δὲν ἤξερε καλὰ
 Καὶ τσοὶ κόψαν τὴν δρᾶ.
 Καὶ τὴν πᾶνε σὴν Ἀθήνα
 Καὶ τὴ δγάνουε Κατίνα,
 Καὶ τσοὶ δούδουεγλυκὸ

1) Ὁ πάδαπαλος (ὁ-παδπαλίζω) ἢ δόκνη, ὁ κονιορτὸς
 2) Κάτα ἢ Κατσούλα—γάτα

Καὶ δὲν εἶπ' εὐχαριστῶ,
 Τὴν πετοῦνε στὸ γυαλό
 Καὶ τὴν τρῶνε μαῦρα ψάρια
 Καὶ γελοῦν τὰ παληκάρια.

ΙΑ'

Ἀνάθεμά τ' ἔγινε γιὰ ρόκα (1)
 Κι' ἀπὸ τ' ἔγινε πρωτορώτα,
 Πῶς τσοὶ κωπελλιῆς μαραίνει
 Καὶ τσοὶ γράδες κουζουλαίνει,

ΙΕ'

Ἄδρος χαρακτηρισμὸς
 Τὰ μάθια σου ἔναι σὰν τ' αὐγά,
 Τ' αὐχιά σου σὰν τοῦ χοίρου
 Κι' ἡ μύτη σου ἔναι πατσωτή (2)
 Σὰν καὶ τοῦ κατσοχοίρου (3)

ΙΣΤ'

Ἄντι κοπλιμέντου

Μῦθι—μῦθι—μῦθαρος

Κι' ἡ κοιλιά σου πίθαρος.

Καί : Μιὰ φορὰ ἔχα ἓνα μπάριμπα κι' ἐφόριε στούπινη δράκα
 Σήκω νὰ σοῦ τὸ πῶ ἀπὸ τὴν ἄκρα. (τὸ παραμῦθι)
 Μιὰν φορὰ ἔχα ἓνα μπάριμπα κι' ἐφόριε στούπινο βρακί
 Κάτσε νὰ σοῦ τὸ πῶ ἀπὸ τὴν ἀρχή.

ΙΖ'

Σαράντα μῆνες πολεμῶ νὰ κᾶμω ἓν' ἀρδάχτι
 Μὰ (δ)ὲν τὸ δγάνω ς' τδδγορο νὰ μοῦ τὸ πιάση μάτι.
 Ἢ νὰ μὴ μὲ πιάσ' ἄμμάτι.

Καὶ ἄλλως : Εἴκοσι μῆνες πολεμῶ τοῦ γέρω μου μιὰ ζώνη
 Κι' οὔλον τὸ φάδι λείπομα: καὶ τὸ μισὸ στημῶνι.

1) Ρόκα = ἡλακάτη. 2) Πατσωτὸς—ἡ—ὀ—πεπιτωμένος. 3) Κατσοχοίρος =
 Σκαντζόχοιρος, ἀκανθόχοιρος

Κ. Γ. ΦΟΥΡΝΑΡΑΚΗ

ΕΛΙΣΑΒΕΤ ΚΟΝΤΑΞΑΚΗ Ἡ ΒΑΣΙΛΑΚΟΠΟΥΛΑ

Εἰς παλαιότεραν ἐποχὴν ἐν Κρήτῃ τοῦλάχιστον ἔζησαν γυναῖκες, αἱ ὁποῖαι ἔδρασαν ποικιλοτρόπως καὶ διακρίθησαν ἂν καὶ τοιαῦται γυναῖκες ἐξέχουσαι ἐν τῇ Κοινωνίᾳ καὶ Πολιτείᾳ δὲν παρουσιάζονται συνήθως. Ἀλλὰ καὶ ἐν τυχόν παρουσιάζονται σήμερον, αὗται δὲν δύνανται νὰ παραβληθῶσι μὲ ἐκείνας, ἐὰν ληφθῆ ὑπ' ὄψιν ἡ ἐποχὴ, κατὰ τὴν ὁποίαν ἔζησαν καὶ αἱ περιστάσεις ὑπὸ τὰς ὁποίας ἔδρασαν. Σήμερον ὁπότε ὁ πολιτισμὸς ἔχει εἰσχωρήσῃ ὁπωσδήποτε, εἰς ὅλας σχεδὸν τὰς κοινωνικὰς τάξεις, ἡ παιδεία δέ, τὰ γράμματα, αἱ τέχναι καὶ αἱ ἐπιστῆμαι ἔχουν διαδοθῆ τόσον, δὲν εἶναι θεαίως φαινόμενον ἐὰν μία ἢ πολλαὶ ἀντιπρόσωποι τοῦ ὠραίου φύλου διακρίνονται ἐπὶ κοινωνικῇ μαρρώσει καὶ ἀλλοίαις πνευματικαῖς ἀρεταῖς, ἐὰν διαδραματίζουσι σπουδαῖον πρόσωπον εἰς τὴν σταδιοδρομίαν τοῦ βίου αὐτῶν. Φαινόμενον εἶνε ἐὰν μία γυνὴ ἐν τῷ μέσῳ τῆς ἀμυγείας καὶ τῆς ἀπαιδευσίας ἀποκτήσῃ ἀγωγὴν ἀνωτέραν καὶ ἐκπαιδευθῆ ὑπὸ δυσκόλους περιστάσεις καὶ δράσῃ καὶ ἀναδειχθῆ. Μία ἐκ τῶν σπανίων τούτων γυναικῶν, αἱ ὁποῖαι κατὰ τὰ ἔτη τῆς δουλείας διήλθον ὀλέκληρον βίον δράσεως ἐν τῇ πόλει μας εἶνε ἡ Ἐλισάβετ Κονταξάκη ἢ Βασιλακοπούλα, ἣτις κατήγετο ἐκ τοῦ χωρίου Ἀλικιανοῦ τῆς Κυθωνίας, ὅπου ἐκέκτητο καὶ κτηματικὴν περιουσίαν. Ἄγνωθ' ἐὰν ἐγεννήθη εἰς τὸ χωρίον καὶ μετέφησε εἰς Χανιά ἢ ἐὰν ἐγεννήθη ἐντὸς τῆς πόλεως. Ἐγὼ τὴν ἐγνώρισα, ὅταν πλέον εἶχε γηράσῃ διατηροῦσα ἴχνη κιλλονῆς καὶ ἐπιδεικνύουσα τρόπους κομψομοιῆς καὶ εὐγεννοῦς κυρίας, βιοῦσα ἀριστοκρατικῶς καὶ ἐνδυσμένη κατὰ τὸν εὐρωπαϊκὸν συρμόν. Μόνῃ ἢ Ἐλισάβετ Κονταξάκῃ λογιὰ τῆς ἐποχῆς, γλωσσομαθῆς καὶ ἀρκούντως ἀνεπτυγμένη διετήρει σχέσεις μετὰ τῶν ἀντιπροσώπων τῶν ξένων Δυνάμεων, ἰδίως δὲ μετὰ τῶν Πασσάδων, ἀνεμινύετο δὲ προπάντων εἰς τὴν πολιτικὴν τοῦ τόπου. Ἐμεσολάβει μετὰ τῆς Τουρκικῆς Διοικήσεως καὶ τῶν Προξένων καὶ μεταξὺ τούτων καὶ τῶν ἐπιναστατῶν, πολλὰ δὲ ζητήματα ἐλύθησαν ἐνδιαφέροντα τὸν τόπον διὰ τῆς μεσολαθήσεως αὐτῆς. Ἄν ἐνεπνέετο ἀπὸ ἐπαναστατικῆς ἰδέας ἀνῆκε τοῦναντίον εἰς τὰς συντηρητικὰς τάξεις, ἴσως νὰ ἦτο καὶ φιλότουρκος. Οὕτως ἢ ἄλλως ἦτο κειροφυγμένη κατὰ πάσης ἐπαναστατικῆς κινήσεως, τὴν ὁποίαν ἐθεώρει ἄσκοπον. Ἐν τούτοις χάρις εἰς τὰς σχέσεις τῆς μετὰ τῆς Τουρκικῆς Κυβερνήσεως καὶ τοῦ Προξενικοῦ σώματος ἐν συνεννοήσει μετὰ τῶν ἀξιωμακαρίστων Ἐπισκόπων Μισαήλ καὶ Γαβριήλ πολλοὺς Χριστιανοὺς ἔσωσε καὶ διάφορα κοινοτικὰ συμφέροντα ἐπροστάτευσε. Ἡ οἰκία τῆς κειμένη εἰς τὴν συνοικίαν τῶν Ἁγίων Ἀναργύρων συνεκοινῶνε μετὰ τῆς Ἐπισκοπῆς πλουσίως καὶ πολυτελῶς ἐπιπλωμένη. Ἦτο τὸ προσκυνητήριον ὅπου προσήρχοντο πλεῖστοι ὅσοι Χριστιανοὶ καὶ ἐπεκαλοῦντο τὴν μεσολαθήσιν καὶ τὴν συνδρομὴν τῆς πρὸς τακτοποίησιν ἰδιωτικῶν μετὰ αὐτῶν καὶ τῶν Τουρκικῶν ἀρχῶν ὑποθέσεών των. Καὶ ἡ Ἐλισάβετ φιλόανθρωπος οὖσα πρὸς τούτους, εἶναι ἀληθές, ὅτι δὲν ἔπαυε νὰ ἐλεῆ καὶ παρακολουθῆ τοὺς πάντας.

Ἡ λογιὰ καὶ πολιτικολόγος αὕτη γυνὴ ἔκαμε τὰς σπουδὰς τῆς εἰς τὴν ἐν Ἀθήναις Ἐθαγγελικὴν σχολήν, ἣρχισε δὲ ν' ἀναφαίνεται ἀναμινυομένη εἰς τὴν πολιτικὴν τοῦ τόπου ἀπὸ τῆς ἐποχῆς τοῦ Βελῆ Πασσᾶ καὶ τοῦ Ὁμὲρ Πασσᾶ μετὰ

τῶν ὁποίων εἶχεν συνδεθῆ. Πολλὰ εἶνε τὰ χειρόγραφα, αἱ ἐπιστολαί, τὰς ὁποίας ἀντήλλαξε μετὰ τῶν Πασσάδων, τῶν Βεζύριδων καὶ τῶν ἀρχηγῶν τῶν ἐπαναστάσεων, ἐν τούτοις ὀλίγα ἐξ αὐτῶν ἔχουν διασωθῆ. Ἐκ τῶν ἐπιστολῶν τούτων, αἱ ὁποῖαι εἶνε κατατεθειμέναι εἰς τὸ Ἱστορικὸν Ἀρχεῖον Κρήτης ἐδημοσίευσά τινὰς ἀπευθυνομένας πρὸς τοὺς ἀρχηγοὺς τῶν ἐπαναστάσεων, κατεχώρησα δὲ καὶ εἰς τὴν Ἱστορικὴν Μονογραφίαν μου ὑπὸ τὸν τίτλον «Διοικήσεις καὶ Δικαιοσύνη ἐπὶ Τουρκοκρατίας ἐν Κρήτῃ». Μετὰ τὴν δημοσίευσιν τῶν ἐπιστολῶν ἐκείνων μετὰ τῶν ἀπαντήσεων, ἐκ μέρους τῶν ἀρχηγῶν, εἶδα νὰ δημοσιευθῆ ὑπὸ τινος φέροντος τὴν ὑπογραφήν Γ. Χ. . . . λάκης εἰς τὴν ἐνταῦθα ἐκδιδομένην ἐφημερίδα «Παρατηρητῆς» τὸ ἐξῆς: «Ἡ Ἐ λ ι σ ά β ε τ Κ ο ν τ α ξ ά κ η εἰς τὸ Γ ο υ β ε ρ ν έ τ ο». «Κάποτε ἀνέγνωσα, ἀλλὰ δὲν θυμάμαι τὴν πρῶτην ἐφημερίδα ἀκριβῶς μίαν σύντομον βιογραφίαν τῆς Εὐδανθίας Μητσοτάκη, τὴν ὁποίαν δὲν εἶχα γνωρίσῃ. Τὴν βιογραφίαν αὐτὴν τὴν εἶχε γράψῃ καὶ δημοσιεύσῃ ὁ κ. Φουρναράκης, κατὰ τὸν ὅποιον ἢ συμπολίτης μας ἐκείνη εἶχε παίξει πρὸ πολλοῦ χρόνου σπουδαῖον ρόλον ἐπὶ Τουρκοκρατίας κατορθώσασα μάλιστα χάρις εἰς τὴν παρὰ τὴν Ὑψηλὴν Πύλῃν ἐπιτροπὴν τῆς ν' ἀνακληθῆ ἕνας Πασσᾶς. Προχθὲς πάλιν ἀνέγνωσα εἰς τὸν «Παρατηρητῆν» μίαν ἄλλην βιογραφίαν ἄλλης συμπολίτιδος, τῆς Ἐλισάβετ Κονταξάκη ἢ Βασιλακοπούλας, γραμμὴν ἀπὸ τὸν Ἰδιὸν κ. Φουρναράκην. Οὔτε περὶ αὐτῆς γνωρίζω τίποτε ἀλλὰ θὰ προσθέσω κἄθε τι, λαθῶν ἀφορμὴν ἀπὸ τὴν δημοσιευθεῖσαν βιογραφίαν τῆς. Πρὸ πέντε περίπου ἐτῶν εἶχα κάμει μετὰ τινῶν φίλων μίαν ἐκδρομὴν μέχρι τῆς ἐν Ἀκρωτηρίῳ Μονῆς τοῦ Ἁγίου Ἰωάννου (Γουβερνέτου). Ἀφοῦ περιήλθολεν τὸ Μοναστήριον εἰσῆλθοντες εἰς τὸ Σπήλαιον μετὰ τοὺς σταλακτίτας ἐκρατούσαμεν ἕνα κερὶ, μετὰ τὸ φῶς τοῦ ὁποίου διεκρίναμεν καὶ ἀνεγνώσαμεν ἐπὶ ἐνὸς δράχου χαραγμένου τὸ ἐξῆς ὄνομα: Ἐλισάβετ Κονταξάκη 1845».

Ἐκ τούτων ἐσυμπεράναμεν ὅτι κυρία τις ἐπισκεφθεῖσα καὶ αὐτὴ τὸ σπήλαιον ἐχάραξε τὸ ὄνομά τῆς παρὰ τὸ σπήλαιον. Ἡ χρονολογία ὅμως μοῦ ἔταμα ἐντύπωσιν καὶ ἐρωτήσαμεν τὸν γεροντότερον ἐκ τῶν Μοναχῶν, ὅστις μᾶς εἶπε ὅτι ἐκ παραδόσεως γνωρίζει ὅτι ἡ Ἐλισάβετ Κονταξάκη ἦτο μία λογία γυναῖκα ἐπισκεπτομένη τὰς Μονὰς καὶ μελετῶσα εἰς τὰς Βιβλιοθήκας, συνόδευε δὲ πολλὰκις ξένους μετὰ καθάξῃδες ἢ μετὰ χωροφύλακας. Ἄρα ἡ Ἐλισάβετ ἤρχισε νὰ δρᾷ ἀπὸ τῆς ἐποχῆς ἐκείνης εἰς ὄριμον ἡλικίαν, διότι θεωρουμένη λογία καὶ σχετιζομένη μετὰ πρόσωπα ἐπίσημα δὲν ἦτο δυνατόν νὰ ἦτο μικρᾶς ἡλικίας».

Εἶπον ὅτι ἡ Ἐλισάβετ Κονταξάκη ἔγραψε καὶ ἔστειλε ἐπιστολὰς πρὸς τοὺς ἀρχηγοὺς τῶν ἐπαναστάσεων, πρὸς τοὺς Πασσάδες καὶ πρὸς τοὺς Βεζύριδες, μεταξὺ τῶν ἐπιστολῶν τούτων εἶναι καὶ αἱ ἐξῆς ἀνεκδοτοί. Μία ἐκετήριος πρὸ τὸν Γενικὸν Διοικητὴν Κρήτης Χουσανῆ Πασσᾶ, διὰ τῆς ὁποίας ζητεῖ χάριν ὑπὲρ ἐνὸς Θεοχάρους Ράπτου, ὅστις κατεδιώχθη καὶ ἐφυλακίσθη, διότι εἶχεν ἐκφρασθῆ κατὰ τῆς Τουρκικῆς Κυβερνήσεως, φέρει δὲ χρονολογίαν 5 Ἰουλίου 1859, ἑτέρα ἀπευθυνομένη πρὸς τὸν Κύριον Ὀλλεῖ, ἄγγλον Πρόξενον, ἀπουσιάζοντα ἐκ Χανίων, ἐν τῇ ὁποίᾳ γίνεται λόγος περὶ τοῦ θανάτου τοῦ Μητροπολίτου Κρήτης Ἰωακείμ. Δὲν φέρει χρονολογίαν πιθανῶς ὅμως ἀνάγεται εἰς τὸ ἔτος 1859 (Ἰουλίου), ἑτέρα ἀπευθυνομένη πρὸς τὸν Sir Wyse T.B. Πρέσβιν πληρεξούσιον τῆς Α. Β. Μεγαλειότητος εἰς Ἀθήνας κατακερματισμένην φέρουσιν δὲ χρονολογίαν 11 Αὐγούστου 1859, καὶ ἑτέρα πρὸς τὸν Σαμῆ Πασσᾶν, Ὑπουργὸν τῆς Παιδείας εἰς Κων)πολιν τὴν ὁποίαν καὶ παραδίδω εἰς τὴν δημοσιότητα ἐπ' εὐκαιρίᾳ τῆς ἐκδόσεως τοῦ περιοδικοῦ «Κρητικά».

«Ἰουνίου 5—1859

Πρὸς τὴν αὐτοῦ ἐξοχότητα τὸν Σαμῆ Πασσᾶν ὑπουργὸν τῆς Παιδείας κ.λ.π.
κ.τ.λ. κ.τ.λ. Εἰς Κων)πολιν.

Ἐξοχώτατε,

Σήμερον μόνον ἔλαβον τὴν εὐγενικὴν σας τῆς 2)14 τοῦ παρελθόντος Μαΐου καὶ χαίρω διὰ τὸ αἴσιον τῆς πολυποθῆτου μου υἱείας σας. Πρὸς ἐπιβεβαίωσιν τῶν πληροφοριῶν, τὰς ὁποίας εἰς τὰς προηγθείσας ἐπιστολάς μου σὰς ἐκοινοποίησα, ἐξαπέστειλα καὶ τὸν ἀδελφόν μου μὲ ἄλλας πολὺ σοβαρωτέρας τῶν πρώτων καὶ πιστεύω ὅτι, ἐὰν ὁ θεὸς κατευδῶσε τὸ ταξειδίον του πρέπει νὰ εὑρίσκειται τώρα ἐν τῷ μέσῳ Σας. Σήμερον πάλιν μὲ λύπην μου Σὰς πληροφορῶ ὅτι ἡ πολιτικὴ μηχανὴ μας ἐχάλασεν ὀλοτελῶς!!! Κρίνω ἀηδὲς καὶ περιττὸν ἐν ταύτῳ νὰ περιγράψω πλέον τὰς μωρολογίας τοῦ Χουσνῆ Πασσᾶ καὶ νὰ ἀπασχολήσω τὸν πολὺτιμον καιρὸν σας εἰς τὴν ἀνάγνωσιν αὐτῶν, ἀπορῶ ὁμῶς πῶς ἡ Σεβαστὴ Κυβέρνησις μας ἀπεφάσισε νὰ ἐμπιστευθῇ τὰ συμφέροντά της ἐν τῇ Νήσῳ μας εἰς ἀνθρώπον, ὅστις δὲν ἔχει τὸν ἀναγκαῖον νοῦν. Ἐκείνους ὅπου πρέπει νὰ ὑβρίζῃ χαϊδεύει καὶ αὐτοὺς ὅπου πρέπει περιποιῆται ὑβρίζει. Ἄνοσσότερον καὶ ἀνοητότερον ὑπάλληλον ὡσὰν αὐτὸν δὲν ἔχει ἡ Ὁθ. Κυβέρνησις. Τὰ πράγματά μας πάλιν, ὡς εἶπετο, εἶνε κάκιστα, χειρότερα ἀπὸ ὅ,τι ἦσαν ὅταν ἀνεχώρησεν ὁ Βελῆ Πασσᾶς. Ἡ ἐξοχότης ἐνόμιζεν ὅτι μετὰ φλυαρήματα τῆς Χαλιμᾶς μὲ τὰ ὅποια μᾶς ἐναναρίζον ἀκαταπαύστως οἱ ἐχθροὶ τῆς ἡσυχίας καὶ τῆς Κυβερνήσεώς του ἤθελον καμφθῆ καὶ τέλος ἡσυχάσῃ, ἀλλ' ἠπατήθη μεγάλως. Οἱ τοιοῦτοι γνωρίζουν νὰ περιπαίζουσι πολλοὺς ὡσὰν καὶ τὸν Χουσνῆ Πασσᾶ ἐνῶ δὲ ἡ ἐξ. ἔχαιρεν εἰς τὴν ἐπιτυχίαν του ὅτι καθησύνευσεν ἐντελῶς τὸν τόπον, ὁ Κωστάρᾶς, τὸ γνωστικὸν κεφάλι ὅπως τὸν ἔλεγον ὀρεινὰ ἔκαμνε τὰ σχέδιά του εἰς τὰς Χανιώτικας ἐπαρχίας καὶ ὁ Κόρακας τὰ ἰδικά του εἰς τὸ Ἡράκλειον καὶ τέλος πάντων ἡ Ἐξοχότης του ἀφοῦ ἔκαμε ὄλας τὰς ὀρέξεις του καὶ ἐσήκωσε καὶ τοὺς Ἄλθανοὺς ἀπὸ τὰς θέσεις των ἠῶραν ὅτι ὁ εὐγενέστατος Κωσταρᾶς καὶ ἡ Χανιώτικη συντροφία του, οἱ σαρδελέμπωροι καὶ οἱ ὄμοιοι των, τοὺς ὀπείους ἡ ἐξ. ὠνόμαζε φίλους του ἦσαν ἔτοιμοι νὰ σηκώσωσι καὶ αὐτὸν τὸν ἴδιο ἀπὸ τὸν τόπον, Πληροφοροῦμαι μετὰ θετικότητος ὅτι ἀναφορὰ ἐγράφη ἐναντίον του, τὴν ὁποίαν ἔστειλαν εἰς τοὺς Πρόξενους διὰ νὰ τοὺς βοηθήσωσι κ.τ.λ. ἀλλ' οἱ Πρόξενοι οἱ ὅποιοι φαίνεται δὲν ἔχουσιν ὄρεξιν νὰ ταξειδέωσιν τόσον ὀγλήγορα τοὺς ἀπεκρίθησαν ὅτι αὐτοὶ δὲν θέλουσι νὰ λαμβάνωσιν μέρος εἰς τὰ τοιαῦτα καὶ τοὺς ἐσυμβούλευσε νὰ τὴν στείλωσι μὲ ἀνθρώπων των. Ἄς εἶναι λοιπὸν εἰς εἶδησιν τῆς Σ. Κυβερνήσεώς μας ὅτι ἡ ἐξουσία τῆς Κρήτης σήμερον ἐπέρασεν εἰς χεῖρας τοῦ Κωσταρᾶ καὶ Κόρακα καὶ οἱ δύο οὗτοι ἀρχηγοὶ τῶν ἀνεμοκεφάλων ὀρεινῶν δὲν πλησιάζουσι πλέον εἰς τὰς χώρας, ἀλλὰ ἐτοιμάζουσι ἑαυτοὺς καὶ τὸν λαὸν εἰς νέαν ἀνταρσίαν!!! Ὁ θεὸς ἐδορήθησε καὶ οἱ Πρόξενοι δὲν τολμοῦσιν νὰ κινῶνται ὡς ἐπὶ τῶν ἡμερῶν Σας. Ἄλλως ὁ τόπος μας πρὸ ἡμερῶν ἤθελον εἶσθαι ὄλος εἰς τὸ πόδι. Ἀπὸ ἀξιόπιστον μέρος ἔμαθον ὅτι πενήντα χιλιάδες ὀπλ. εὐρίσκονται τώρα εἰς χεῖρας ἀνδρῶν ἀνδρείων!!! Ἰὴν φορὰν ταύτην ὄσα καὶ ἂν ἀκούσω διὰ τὰς προετοιμασίας τῶν ἐπαρχιῶν τὰ πιστεύω, διότι ἠξέυρω ὅτι εἶναι ἀληθινὰ. Πιστεύσατε λοιπὸν αὐθῆντα μου ὅτι ὁ τόπος οὗτος καθὼς κατήντησε εὐρίσκεται εἰς παραμονὰς σοβαρᾶς ἐπαναστάσεως καὶ ὅτι ἐὰν ἡ Σ. Κ. δὲν στείλῃ ἀνθρώπον γνωστικὸν μὲ χρήματα καὶ στρατιωτικὰς δυνάμεις, ἡ Κρήτη θὰ γ λ υ σ τ ρ ῆ σ η ἢ ἀπὸ τὰς χεῖρας τῆς Κυβερνήσεως τοῦ Σουλτάνου καὶ δὲν θὰ περάσῃ καιρὸς!! Τὸ γελοῖον ὁμῶς εἶνε ὅτι

καὶ αὐτοὶ οἱ χειρότεροι ἐχθροὶ τοῦ Χουσεΐν Πασσᾶ λέγουν παρρησία : "Ἀχ! τί ἐκάμαμε, ὁ Β. (Βελη Πασσᾶς) ὡς πρὸς τοῦτον τὸν σαλιάρην ἦταν ἄγγελος! ἦταν φωστήρ! ἦταν ἄνδρας λαμπρὸς καὶ ἄλλα πολλὰ πρὸς ἔπαινον καὶ δόξαν τοῦ Β. Π. (Βελη Πασσᾶς) . . ." Ἡ ἐπιστολή φαίνεται ὅτι ἔχει καὶ συνέχειαν. Τὴ περιέχει ἄγνωστον. Ἐκ τῆς ἀναγνώσεως δὲ τοῦ σωθέντος μέρους ἐξάγεται ὅτι ἡ Ἐλισάβετ ἐξήσκει ἐπιρροήν τινα ἐν Κωνιπόλει, ἀφοῦ εἶχε τὸ θάρρος νὰ καταγγέλλῃ καὶ τοὺς ἐν Κρήτῃ Πασσᾶδες εἰς τὴν Ὑψηλὴν Πύλῃν, ἥτις βιδαίως θὰ εἶχε ἐμπιστοσύνην εἰς τὰ γραφόμενα καὶ καταγγελλόμενα ὑπ' αὐτῆς, πρᾶγμα, τὸ ὁποῖον θὰ ἀπήτει μεγάλην τόλμην δι' οἰονδήποτε ἄλλον καὶ δὴ ἀλλόθρησκον νὰ κατηγορῇ ἄνωτέρους ὑπαλλήλους τοῦ Κράτους.

Χανιά Ἰανουάριος 1930

Κ. Γ. ΦΟΥΡΝΑΡΑΚΗΣ

ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΚΗ
ΚΑΝΙΣΤΩΝ

ΛΟΓΟΓΡΑΦΙΚΑ ΣΥΜΜΕΙΚΤΑ ΕΚ ΚΑΣΤΙΔΟΝΙΟΥ ΣΗΤΕΙΑΣ

Ἡ κατωτέρω δημοσιευομένη λογογραφία ἀποτελεῖ μικρὰν συναγωγὴν αἰνιγμάτων, καθαρογλωσσοειδῶν, εὐχῶν καὶ τραγουδιῶν τὰ ὅποια συνέλεξα κατὰ τὸ θέρος τοῦ 1929 ἐκ τοῦ χωρίου Κατσιδονίου τῆς ἐπαρχίας Σητείας.

Αἰνίγματα

- 1) Μνιὰ νοικερὰ φορεῖ ἐκατὸ ποκάμισα καὶ ὁ κῶλος στογ φαίνεται. (=φυλλάδα κράμβη).
- 2) Ἀπὸ δυὸ σκαλοθυρίδες κατεβαίνουν δυὸ κυρίες πέδε δάγιες (1) τῇ γκρατοῦνε χάμιι τῇ ἡολυταροῦνε (2) (=μίξες ἢ βλέννα). Παρ. Λαογ. τ. 3.6.340, ἀρ. 53.
- 3) Ἀπὸ δυὸ σκαλοθυρίδες προβαίνειν δυὸ κυρίες (=βλέννα).
- 4) Γονατίζω μπήχνω σου τη ἀνεσπῶ καὶ δείχνω σου τη (=λεπίς τοῦ θγαίνου ἀπὸ τῆ γῆ τὰ χόρτα).
- 5) Χιλιοτρύπητο φλασκὶ στῆ πόλι πάει τὸ κρασί (=σπουγγάρι) Παρ. Λαογ. Ζ. 2. 6.193. ἀρ. 1.
- 6) Χιλι:στρύπητο λαῖνι (3) ποῦ ποτὲ νερὸ δὲ(ν) χύνει (=σπουγγάρι).
- 7) Στὸ τσίμα τσίμα (4) κρέμεται στὸ γκαμπανὸ πουλιέται τὸ χρυσοκοκκαλάκι του μέσ' στῆ κοπρὰ κυλιέται. (=ὁ καρπὸς τῆς ἐλαίας).
- 8) Κοκκινόμυτίκο πουλι σσιφίδα μπουκωμένο στῆ πόλι: πάει κι' ἔρχεται καὶ δέ(ν) τηνε πωτρώει (=μουλάρι=ἡμίονος ἔχων τὸν χαλινὸν εἰς τὸ στόμα).
- 9) Σιδερένιο d' ἄλογό μου καὶ ἡχιακερῆ καρδιά δου (=λύχνος) Παρ. Λαογ. 1. 3. 354. ἀρ. 83.
- 10) Σιδερένια τὰ πλευρά δου καὶ ἡχιακερῆ καρδιά δου. (=λύχνος).
- 11) Ἀντίπερα στὸ ἡοταμὸ κάθιτ' ἡ θεία μου ἡ Ταρταροῦ καὶ ξεῖ τὰ ταρταράκια τῆς χορεύουν τὰ πα δάνια τῆς. (=χαρουσιά).
- 12) Πέδε πέδε κουδαλοῦνε τὰ σφυργιά σφυροκοποῦνε κι' ἡαλαχλοῦ -(5) μαζώνει κι' ὁ τσοκούσης ξοφορτώνει. (=ἡ λειτουργία τῆς πέψεως εἰς τὸν ἄνθρωπον). Παρ' Λαογ. Ζ. 6. σ. 87. ἀριθ. 30.
- 13) Ὅσο τῇ δριδω τρίβεται ὅσο τῇ γζῶ χοιραίνει ψιλή τρομάρα τῇ γκρατεῖ στῆ δριπα ἀποῦ ἡκίνει (=ἡ κολούρα τὸ ψωμί εἰταν ζυμώνεται καὶ τίθεται εἰς τὸ φούρνο).
- 14) Δυὸ καλογεράκια ὄγάναν ἐνὸς τ' ἄλλου τὰ γένεια. (χειρόκτενα). Παρ. Λαογ. τ. 2. σ. 338 ἀρ. 38.
- 15) Κάτω σὲ δάνω κι' ὄτι ἔχω σοῦ δάνω (σωφρὰς, εἶδος τραπέζης).
- 16) Κόκκινη καὶ κλλιιαρῆ γιά τὸ γκῶλο σου εἶν' καλή (=κουβέρτα).
- 17) Ἀνεχασκίζει ὁ κλλιιαρὸς καὶ ἡκίνει ὁ ρετζωμένος (6) (=ἀσκὸς καὶ μπαίνει ὁ ἀέρας).

1) Βάγια—ὑπυρότρια. 2) Ἡολυταροῦ—οἰπτω χωμαί. 3) Λαῖνι—μικρὰ ὕδρια. 4) Τσίμα—ἄκρη. 5) ἡαλαχλοῦ—ὁ δόμαχος. 6) ῥετζωμένος—ὀγκωμένος.

- 18) Σφαλίζω τή γκασέλα μου τὰ κροῦσσα (1) ἴφινω ὄξω, (=οἱ ὀφθαλμοὶ δταν κλείωνται καὶ μένουν ἔξω οἱ ὀφρύες), Παρ. Λαογ. τ. 2. 6. 339. ἀρ. 44.
- 19) Γιὰ σένα ἐκοπίσα κηῶκα τὸ βαρᾶ μου γιὰ νὰ σὲ εἶνω ἀνάσκελα νὰ κάνω τὴ δουλειά μου (=σκάφη). Παρ. Λαογ. τ. 3. 6. 352. ἀρ. 121.
- 20) Ἡ κοιλιά σου κι' ἡ κοιλιά μου καὶ στή μέση παλουκάκι.(2) (=χειρόμυλος). Παρ. Λαογ. τ. 2. 6. 331. ἀριθ. 14.
- 21) Ἐλάτε νὰ πᾶ θέσωμε κι' ἔγνοια νὰ μὴν ἔχωμε, τὰ δυὸ μεργιὰ νὰ σμίξουν· κι' οἱ κῶλοι νὰ κτυπήσουνε καὶ τὸ μικρὸ στή μέση νὰ ἤῃ νὰ χαρχαλέψη (3) (=ἡ θύρα τὴν ὁποῖαν κλείομεν δταν πηγαινόμεν πρὸς ὕπνον).
- 22) Ἀνελὺμ τὴ ζώνη μου κι' ἀνελυμὸ δὲν ἔχει. (=δρόμος),
- 23) Ἀπὸ πίσω μακραίνει κι' ἀπὸ ἔρως κοθαίνει (=δρόμος).
- 24) Τοῦ χωργιοῦ μας οἱ κοπελιῆς κατουροῦν ὄλες μονοιταριστές (4) (=κουτσουνάρες). (5).
- 25) Κοκκινοβήτικο πουλὶ τὴ γῆ τρυπᾶ καὶ βαίνει (ἀσφαράγκι ἢ ἀσκορδοῦπακας).
- 26) Πάπλωμα πκπληματίζει χάμαι θέτει καὶ μουγκρίζει. (=θάλασσα).
- 27) Ἀσπρο εἶναι σᾶ(ν) τυρὶ μ' αὐτὸ τυρὶ δὲν εἶναι, ἔχει φύλλα σᾶ(ν) δεδρι αὐτὸ δεδρι δὲν εἶναι, ἔχει βοδικοῦ ὄρᾶ μὰ βοδικὸς δὲν εἶναι (=ραπάνι). Παρ. Λαογ. τ. 2. σ. 336. ἀρ. 36 καὶ Λαογ. τ. 2, σ. 193. ἀρ. 2.
- 28) Γαλανὸ τὸ διάζομαι (6) κόκκινο τὸ φαίνω κι' ἂν θέλῃ ὁ θιὸς κι' ἡ μοῖρα μου μαῦρο τὸ ξετελεύγω (7) (=δατόμυρον).
- 29) Σάχλα μάχλα (8) τήνε εἶνω ξυλωμένη τήνε δγάνω (=ἡ κουλούρα τὸ ψωμί).
- 30) Σὲ κῆπο δὲ (ν) φυτεύγεται σὲ περιδῶλι ὄχι ὁ βασιληᾶς τὸ γεύγεται κι' ὄλος ὁ κόσμος τῶχει (=ἀλάτι). Παρ. Λαογ. τ. 3. 6. 345. ἀρ. 82.
- 31) Ἐνα θεργιὸ μου πάδηξε (9) τρικέφαλο ἐξάρτικο καὶ πολυποδαρᾶτο καὶ ἔχει καὶ μὰ τὸ θεὸ ἀνυχους πενήντα δυὸ (=τὸ ζευγάρι)
- 32) Ὁ Θεὸς μ' ἀπαγορεύει ὄλο τὸ καλοκαίρι μὴ τρώγω τὸ πρωτὶ ψωμί μήτε τὸ μεσημέρι καὶ τὸ βράδυ νηστικὸς μὲ τὸ στόμα τὸ κλειστό. (=χοχλίσος.)
- 33) Χίλιοι μύργαι καλογέροι σ' ἕνα βᾶσο τυλιγμένοι (βρόγδι).

Ἡ κ α θ α ρ ο γ λ ω σ σ ῆ δ ι α

- 1) Ἡ μάνα μου ἴναι στή Φουρνὴ ὀρθὴ γδυμένη ψωμί πουλεῖ κι' ὄσοι ἐξεψωμόσνε σση μάνας μου ποσώσανε.
- 2) Πάνω στή πιθρόπλακα στή πιθρόπλακά μας εἶναι μνιὰ δίπλη τουλουμιὸ κι' ἀνεγυρίζει καὶ φιλεῖ τὴ δρίπλη δίπλη τουλουμιὸ (1).
- 3) Ἀνεσήκωσε τὸ γάδο κι' ἀνεμεύρης ἀπὸ κάτω ἀνεμιδιγάδισέ με, ἀνεμιδιγάδισέ μέ . . . (τὸ τελευταῖον λέγεται πολλάκις). Παρ. Λαογ. τ. 2. σ. 205. ἀριθ. 26.
- 4) Πέρασα πὸ ἴνα δουνὶ μακρὸ φαροῦ πλατύ.
- 5) Εἰς ὕγειαν τῶν γυροτραπεζοκαρεκλοκαθιζομένων.
- 6) Ἐνα γομαράκι ξύλα ἀπὸ κατσοπρινοκουρμολοδαυλακόξυλα.

1) Κροῦσσα—κλωσται. 2) Παλουκάκι—ξύλον ἐπίμυκας. 3) Χαρχαλεύω—θορυβῶ. 4) Μονοιταριστές—ὁμοῦ. 5) Κουτσουνάρες—νεροχῆται τῆς ὀτέγης. 6) διαζομαι—ἀρχειδιάζω. 7) Ξετελεύγω—τελειώνω. 8) Σάχλα μάχλα—ἀπαλή. 9) Παδήκω—δυνατῶ.

- 7) Ἐγκλησά μολυβωτή μολυβδογλυκοκονδυλοπελεκητή ἀπὸ τὸ γλυκοκονδυλοπε-
λέκησε τοῦ μολυβδογλυκοκονδυλοπελεκητή ὁ γυϊός,
8) Μαθήλα μου χονδρόξοβλη μὲ τὴ χονδρὴ, ξοβλάρα ἀποῦ σὲ χονδροξόβλιασε τοῦ
χονδροξόβλ' ἡ μάνα.

Πεὺχαι

- 1) Ἄϊ Γιώργη μετὰ σοῦ Παναγιᾶ Κατιστασοῦ, δένε καὶ χαλίνωνε τὸν ὄφι καὶ
τὴν ὄχεδρα, τὸ σκορπιό καὶ τὴ σκυλόπετρα καὶ τὸ μαῦρ' ἀρογαλίδι καὶ
τὸ κωλοβελονίδι τὸ μικρὸ τὸ λιακονάκι ἀπὸ κάτω στὸ πλακάκι. (Λέγεται ὅ-
ταν πηγαίνουν νὰ κοιμηθοῦν).
2) Ἐξημέρωσ' ὁ θεὸς καὶ εἶδαμε τὸ ἅγιο φῶς, προσκυνοῦμε τὸ θεὸ καὶ τὸ δίμιο
σταυρὸ ποῦ μᾶς σὲ βλέπει ἀπὸ κατὸ κι' ἀπὸ καθὲ πειρασμῷ, πράγματα κακὰ
λείπει' ἀπὸ πά κι' εἰ ἀγγέλοι εἶν' ἐπαδὰ κι' εἶναι καὶ ἡ Παναγιᾶ τριγύρω
στὴ κλίνη μας. (Λέγεται ὅταν σηκωθοῦν ἐκ τοῦ ὕπνου).
3) Δῶσε ἤλιε νὰ λιαστῶ καὶ κουλούργια σοῦ βαστῶ μὲ τὸ μέλι μὲ τὸ γάλα μὲ
τὴ σιδηροκουτάλα (Λέγεται ὅταν εἶναι ψυχρός).
4) Δῶσε ἤλιε κάψε ράχι κάψε τοῦ βοσκοῦ τὴ ράχι κάψε καὶ τὴν ἐδικὴ μου νὰ
σοῦ δώσω τὴν εὐκὴ μου. (ὁμοίως ἐπὶ ψύχους).

Ἐνειροκωντέα

Παρακάλεσις στὸ Γεννάρη νὰ ἰδοῖ εἰς τὸ ὄνειρό της ἡ κοπελιὰ κείνον ποῦ θὰ πάρῃ.

Ἡ Γεννάρη κλαδάρη τῶν ἀλλῶ μηνῶ κλωνάρι
ἀπὸ τὴν ἔρημο περνᾷ καὶ τοὶ μοῖρες χαιρετᾷς
ἐκεῖνὰ γκεμένα ἡ μοῖρα μου κι' ἄμε χαιρέτα μου τη
κι' ἀπόψε νὰ τονε ἄνειρευτῶ γῆ πλοῦσος εἶναι γῆ φτωχός.

Παρ. Λαογ. τ. Η. σ. 559.

(Τὰς ἔγραφα καθ' ὑπαγόρευσιν τῆς θείας μου)

Τραγοῦδια

Ἄφουκραστῆτε (1) νὰ σᾶς ἴπῳ τὸ ἔρημό μου χάλι 1
στο' ἀγάπης μου ἐπήγαινα κῆπεσα στὸ πηγάδι,
ὡς τὸ λιμὸ ἐχώστηκα μέσ' στὰ Πατέρμα (2) βοῦρα
δὲν ἤλεγα τὰ πάθη μου μὰ τὰ πατέρμα ροῦχα
κι' ἐπέρασ' ἕνας ἄνθρωπος κι' ἤκαμε τὸ σταυρὸ δου 5
«δὲν εἶμι' ἰγὼ ἀραδαξᾶ (3) ἄνθρωπος εἶμι' ὁ ξένος
στο' ἀγάπης μου ἐπήγαινα κῆπεσα ὁ καυμένος»
καὶ βίχουνέ μου τὸ σκοινὶ καὶ θγαίνω ἀπὸ πάνω
καὶ πέρνω κάτω τὸ στρατὶ καὶ πάω στὰ λειβάδια

1) Ἄφουκράζομαι—ἀκούω. 2) Πατέρμα—τὰ ἄτυχα. 3) ἀραδαξᾶ—φάντασμα.

και θρίσκω¹ κειά δυό καλογρές και κάναν τηλιγάδια 10
 κι² ἀρπά μ³ ἡ μινα ἴπο τὸ βερτσέ (1) κι² ἡ ἄλλη ἀπὸ τῆ θράκα
 κι² ἐγρήκουνα τὰ δόδια τση και κάναν τράκα τράκα (2)
 δὲν εἶμαι γὼ περήφανος καλῆ κακῆ τῆ βέρνω
 Και οἱ ἀράχγες τοῦ σπιτιοῦ ἦτανε τὰ προικιά τση
 κι² οἱ ψεῖρες και οἱ κόνιδες ἦταν τὰ μετροητά τση, 15
 πὸν σταῆ γειτονοπούλα; τση πάει στ³ ἄλευροσάκκι
 πὸν νὰ τὸ πάρη ὁ διάβολος γιὰ νοικοκεραδάκι,
 πὸν σταῆ γειτονοπούλας σταῆ ἐπήγαινε στὸ γάζι
 ἀνάθεμά σε γιὰ φτωχειά ἀπὸν σὲκάμει χάξι.
 Κι² ἦτονε και νοικοκερά κι² ἦκλωθε και βαβάκι 20
 σαράδα μέρες ἦκλωθε τὸ κάθε τουλουπάκι
 κι² ἦτονε και νοικοκερά κι² ἦκανε και ηουγάδα
 πολὺ γκαιρὸ τῆν ἦκανε ἀπὸ τῆν ἐβδομάδα
 κι² ἀπειτεις τῆν ἀπόπλυνε πάει νὰ τῆν ἀπλώση
 σαράδα μέρες ἦκανε νὰ τῆν ἀνκμαζώξη. 25
 Ἄχ! κεραγειτόνισσα παληά μου φιλενάδα!
 δὲν εἶδες τῆν ηουγάδα μου αὐτῆ τῆν ἐβδομάδα;
 Εἶδα τῆ τῆ ηουγάδα σου στὸ σόχωρ³ ἀπλωμένα;
 ἴσ ἐνα κλωνάρι τῆς σουκιᾶς ἦτονε κρεμασμένη.
 Κι² ἀπειτεις (3) τῆν ἐμάζωξε πάει νὰ τῆνε ράψη 30
 κι² ἀπειτεις τῆν ἀπόραψε πάει νὰ τῆνε δάλλη
 κι² ἡ φτέρνα τῆς τοιε παληά και ξανασικίξει πάλι.
 Ἄνάθεμά σε φτέρνα μου δουλειᾶ; πὸν μοῦ τσ³ ἀνοιγεις
 νὰ βράπτω γὼ τῆ φτέρνα μου και σὺ νὰ μοῦ τῆ σικίσεις.

*2

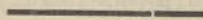
Ἄφουκραστῆτε νὰ σᾶς πῶ γιὰ τὸ Σιορτζανάκι 1
 μὲ εἶδα νοῦ και λογισμὸ θὰ πάρη τὸ Λενάκι
 μὲ φορεσὲς μὲ ἀλλαξές πο³ καὶ περνοδιαβαίνει
 και τὸ βγιολι στῆ χέρα του και τὸ Λενιὸ τρελλαίνει
 στέκει και συλλογίζεται νὰ πέψη δακτυλίδι 5
 και μὲ χαρὰ τοῦ δούλου του κράζει και τοῦ τὸ δίδει
 ἄμμε μπρὲ και κτύπησε μὲ τῆ δαπεινωσύνη
 κι² ἀνέ σου γοῖξη τὸ Λενιὸ δόσση τὸ δακτυλίδι
 και τὸ Λενιὸ ὡς ἦνοιξε τὸ πρόσωπό τῆς δρώνει
 και τὸ γκαλό τῆς δουλευτῆ ξυλιᾶς τοιε φορτώνει. 10
 «Καλῶς τοιε τὸ δούλο μου μὰ ἦργησε λιγάκι»
 και λόγος δέ(ν) δον ἦφτασε λόγος δέ(ν) δοιε φτάνει
 και πάει και στολιζεται και δάνει τὸ φουστάνι
 χρυσοῦς φελλοῦς στὰ πόδια του και σᾶν γκορίτσι πάει.
 Ἄνοιξε μπάρμπα, ἀνοιξε κι² ἡ ἀνηψά σου εἶμαι 15
 και τσ³ ἀδερφῆς σου τὸ παιδι ἀπὸ τὰ ξένα εἶμαι.
 Πάρε τῆ θυγατέρα μου και βγητε στὸν οἶκόν σου

1) βερτσέ—κόμν. 2) Τράκα—ὁ ἦχος ποῦ κάνουν τὰ δόντια ὅταν κτυποῦν.

3) Ἄπ. τίς ἀφοῦ.

- χρυσᾶ σεδόνια στρώσσετε νὰ κοιμηθῆῖ κοδά σου.
 Κι' ὁ δὲ νε ἀνεβαίνανε σαράδα δυὸ σκαλόνια
 ἔλα ἔξεδέρφη νὰ μοῦ ἴπῃς θέλω νὰ μ' ὠφελέσης,
 — Τίνος εἶναι ἡ ἰτόρια πὸ ἔχεις γιογραμμένη ; 27
- Σιορτζανάκι ἀγαπῶ κ' ἔχω τῆ ἰτόρια δου
 κι' ἔχω καὶ τὸ σκουφάκι δου μὲ τὸ βαγὶ πλεμένο
 κι' ὅταν θὰ τὸ ἄνεστορηθῶ τῶχω κι' ἀγκαλιασμένο.
 Κι' ὥστε νὰ ἠῖ κι' ὥστε νὰ βγῆ ἦτονε ξεδυμένος 25
 μὲ τὰ χρυσᾶ πζπλώματα ἦτονε σκεπασμένος.
 Ἄνεσηκῶνει πᾶπλωμα θωρεὶ τῆ ἰτόρια δου
 κι' ἀμέσως ἐλιγώθηκε κι' ἦπεσε στῆ ἠοδιά δου.
 ἐννιᾶ λοδιῶ μυρωδικὰ ἐφέραν ἴπο τῆ χῶρα
 κι' ἐκεῖνα δὲ (ν) προφθάσανε ἐκεῖνη δὰ τὴν ὠρα,
 ἐννιᾶ λογιῶ μυρωδικὰ ἐβάστα ἴπο τῆ ἠέλι:
 κι' ἐκεῖνα ἐπροφθάσανε κι' ἐξελιγῶθ' ἡ κόρη.
 — μὰ σῶπα δὰ Λενάκι μου καὶ μῆ σοῦ βαρυφάνη
 καὶ Χριστιανοὶ ἴμαστε κι' οἱ δυὸ καὶ θάνομε στεφάνι.
 Δεσπότης τὴν εὐλόγησε μὲ τὸ Μητροπολίτη 35
 κι' ὁ βασιλεῖς κουμπᾶρος τως κι' εὐλόγησε τὴν Κρήτη.

N. B. ΤΩΜΑΔΑΚΗ

ΛΟΓΟΓΡΑΦΙΚΑ ΣΥΜΜΕΙΚΤΑ. Α΄ ΔΙΣΤΙΧΑ ΕΚ ΚΙΣΑΜΟΥ

Ἡ Κρητικὴ λογογραφία εἶναι πλουσία ὅσον οὐδεμία ἄλλη κατὰ μέρος Ἑλληνικὴ εἰς δίστιχα, μ α ν τ ι ν ἄ δ ε ς καλούμενα, ποικίλου περιεχομένου. Τὰ περισσότερα εἶναι ἔρωτικά, ἀλλ' ἄρκετὰ εἶναι καὶ συμβολικά καὶ λυρικά γενικῶς καὶ σατιρικά ἀκόμη. Αὐτοσχεδιάζονται μετὰ μεγάλης εὐκολίας καὶ διατηροῦνται μετὰ μεγαλυτέρας εἰς τὸ στόμα τῶν χωρικῶν μας. Πολλάκις γίνεται ὁλόκληρος ἄγων μὲ μαντινάδες. Ἀμιλλῶνται οἱ μαντιναδολόγοι καὶ ἀπαντᾷ ὁ εἰς εἰς τὸν ἄλλον εἴτε μὲ ἄλλων δίστιχα, εἴτε μὲ αὐτοσχεδία.

Ἡμεῖς γεννηθέντες ἐντὸς πόλεως καὶ μὴ ἐρχόμενοι εἰς συχνὴν ἐπικοινωνίαν μὲ τοὺς χωρικοὺς μας δὲν ἔχομεν δυστυχῶς νὰ ἐπιδειξώμεν συλλογὴν μεγάλην καὶ γνῶσιν χιλιάδων διστίχων. Συνελέξαμεν ὀλίγα ἀπὸ στόματος χωρικοῦ ἐκ Κισάμου, προτρέποντες ἄλλους ὅπως συλλέξουν καὶ περισσότερα καὶ ὠραιότερα. Ἡθέλαμεν ὁμῶς νὰ ἐπιστήσωμεν τὴν προσοχὴν τῶν συλλεκτῶν εἰς τινὰ σημεῖα.

Δίστιχα λέγομεν συνήθως τῆς μαντινάδες. Δὲν δύνανται ὁμῶς πάντοτε νὰ θεωρηθοῦν ὡς δίστιχα, ἀφοῦ μερικὰ ἔχουσαι πλειότερους στίχους εἶναι εἶδος ἔρω ταπεικρίσεως:

- Ὅσ' ἄστρα ἔχει ὁ οὐρανὸς τόσα παιδιὰ νὰ κάνης
 τόσες φορὲς νὰ παντρευτῆς καὶ χήρα νὰ πεθάνης.
- Ὅσ' ἄστρα ἔχει ὁ οὐρανὸς καὶ φύλλα τὸ σπαρμένο
 τόσες φορὲς νὰ σέ φιλῶ, μάθια μου, δὲ χορταίνω.
- Ὅσ' ἄστρα ἔχει ὁ οὐρανὸς τριγύρω στὸ φεγγάρι
 τόσα καληνυχτίσματα σοῦ μπέμπω κάθε βράδι.

Ὅμοια εἶναι τὰ α' ἡμιστίχια ἐκάστου α' στίχου. Πρέπει δηλαδὴ νὰ συλλεχθοῦν ὅλα τὰ δίστιχα ποὺ ἀρχίζουν μὲ τὸ «ὅσ' ἄστρα ἔχει ὁ οὐρανός».

Ἐνίοτε ἔχομεν συνεχῶς τέσσερας στίχους, ὡς :

— Μιὰ κωπελλιὰ μ' ἀπάντηξε κι' εἶπε μου νὰ κατοιάσω,
 νὰ μοῦ τ' ἀξιῶση ὁ θεὸς τὰ πόδια τῆς νὰ πιάσω.

Ἐφάνηκέ μου καὶ καλὴ καὶ πιάνω τῆς τὸν ἕνα,
 μὰ κείνη ἢ διασλόπιστη τάχε κατουρημένα.

Ἡ ἄλλο : Τριαλαλὰ στὸν ποταμὸ, τριαλαλὰ στὴ δρύσι,
 πάρε τό μαντηλάκι μου νὰ μοῦ τὸ σαπουρίσης.
 Νὰ μὴν τ' ἀπλώσης στὰ κλαδιά, μοῦδὲ στὰ χορτράκια,
 μόνο στὸν ἄσπρο σου λαιμὸ καὶ στὰ σπρῶ σου βυζάνια.

Ἡ τρίτον : Στὸν οὐρανὸ θαν' ἀνεβῶ νὰ διπλωθῶ νὰ κάττω
 νὰ πάρω μπέννα καὶ χαρτὶ τὰ κάλλη σου νὰ γράψω.
 Καὶ ποῦ θὰ βρῶ παλιὸ χαρτὶ καὶ σκουριασμένη μπέννα,
 νὰ γράψω τὰ πεισματικά ποῦ μοῦ χεῖς κμωμένα.

Εἰδικὴν συλλογὴν μὲ μαντινάδες δὲν ἔχομεν ἐν Κρήτῃ. Καὶ θὰ ἔπρεπε ἀπὸ δῆλος τῆς μεγαλονήσου τὰς ἐπικρατίας νὰ συλλεχθοῦν καὶ δημοσιευθοῦν ἐπιμελημένως. Ἐκτὸς τῶν συνήθων περατηρήσεων διὰ τὴν ἀκριβῆ ἀπόδοσιν τοῦ συλλεγο-

μένου ὀλιγοῦ, παρατηροῦμεν ὅτι δέον νὰ καταβάλλεται ἡ ἀναγκαιοῦσα προσοχὴ ὅπως μὴ συλλέγωνται δίστιχα μὴ ἔχοντα Κρητικὸν γλωσσικὸν ἔνδυμα, διαδεδομέ-
να ἐκ τῶν ἡμεροδεικτῶν καὶ ἀνθολογιῶν, ἐφ' ὅσον ταῦτα δὲν ἔχουν ἀξίαν διὰ τὴν
λαογραφίαν. Πρέπει νὰ συλλέγωνται ἀπὸ στόματος ἐντοπίων μὴ ἔχόντων πολλὰς
σχέσεις μὲ τὰς πόλεις καὶ τὰ σχολεῖα καὶ τὰς ἐφημερίδας. Κατὰ τὸ δυνατόν δὲ
πρέπει ν' ἀποφεύγεται ἡ συλλογὴ διστιχῶν δημοσιευθέντων εἰς λαογραφικὰς
συλλογὰς (Κριάρη 1921 π. χ.) καὶ περιοδικὰ ἐπιστημονικά.

Μετὰ λύπης παρατηροῦμεν ὅτι τὰ σατιρικά δίστιχα, ὅπως ἄλλωστε καὶ
τὰ σατιρικά ποιήματα δὲν ἔχουν συλλεχθῆ. Ἐπειδὴ πολλὰκις θίγουν πρόσωπα
ὄρισμένα δὲν συλλέγονται. Ὁ ἐπιμελὴς συλλογεὺς πρέπει νὰ παραβλέψῃ τὸ
πρᾶγμα.

Ἡμεῖς ἐχωρίσαμεν εἰς δύο τὰ συλλεχθέντα δίστιχα. Εἰς τὰ ἐρωτικά καὶ
διάφορα ἄτινα ἐπροτάξαμεν, καὶ εἰς τὰ σατιρικά, ἄτινα καὶ ἐπακολουθοῦν. Ἡ κα-
τάταξις ἐγένετο ἀλφαριθμητικῆ, ἀν καὶ θὰ ἠδυνάμεθα νὰ κατατάξωμεν κατὰ τὰ ὁμοιοτῆ
τὰ δίστιχα, ὡς συνήθως κατατάσσουσιν τὰς παροιμίας.

Ι Ἐρωτικά καὶ διάφορα

Ἀλάργο εἶναι καὶ μακρὰ τὸ ρόδο ποῦ μὲ κρίνει
κι' ὀποῦ μοῦ παίρνει καὶ τὸ νοῦ καὶ δὲ μοῦ τὸνε δίνει.

* Ἀλάργο μὲ ξορίσανε ξένο ψωμί νὰ τρώγω
γιὰ νὰ μὴν εἶμαι στὸ χωριὸ νὰ σ' ἀποκαμαρώνω.

* Ἀλάργον εἶσαι καὶ μακρὰ καὶ ποταμὶ καὶ δάση,
κι' ἄ στείλω καὶ χειρῆτισμὸ δὲν ἔχει πῶς περάση.

* Ἀνάμεσα στὴ θάλασσα ἀμπέλι θὰ φυτέψω,
καὶ καθαλλάρης καὶ πεζὸς θὰ μπῶ νὰ τὸ τρυγήσω.

* Ἀνάμεσα στὴ θά' ασσα θὰ χτίσω 'να σχολεῖο
νὰ μπαينوβαλίνη ὁ δάσκαλος μὲ τὸ χρυσὸ βιβλίο.

* Ἀντίκρυτά ρθες κι' ἕκατσες σάν ἥλιος σάν φεγγάρι
κι' ἐρούφηξες τὸ αἷμα μου σάν τὸ ξερὸ σφουγγάρι.

* Ἀρνί φαες κι' ἀρνήθηκες, ρίφι κι' ἐξέχασές με
κι' ἀπὸ τὸ λησμοδότανο καὶ ξαλησμόνησές με.

Βασιλικὸ καὶ ροσμαρὶ δὲ δένω μπλιὸ στ' αὐτί μου
γιατὶ μοῦ τήνε κλέψανε τὴν ἀμπολιάρικὴ μου.

Βασιλικὸ πλατύφυλλε, κατέβα 'πο τὸ δῶμα
κι' ἐκείνη ποῦ σὲ πότιζε τὴν ἔφαε τὸ χῶμα.

Βασιλικὸ ἐφύτεια ἀπάνω εἰς τὴ γάστρα
κι' ἐγύρισε κι' ἐσκέπασε τὸν οὐρανὸ μὲ τᾶστρα.

Βασιλικὸς πλατύφυλλος καὶ κοκκίνοκορφᾶτος
χρυσὰ πωλλάνια κάθονται στισὶ κλώνους τ' ἀπὸ κάτω.

Βασιλικὸς ἐφύτευγα κι' ἔγραφα τὸν σμά σου
κι' ἐβγήκανε μπουμπουτσιωτοὶ ὡσάν τὴν ἀφεδιά σου.

Γιὰ σένα ροῦσα καὶ ξαθιά καὶ κρυσταλλένια βρύσι
θὰ βάλω τὸ κορμάκι μου στὴ φυλακὴ νὰ λύση.

Δὲ θέλω 'γὼ παράδεισο μοῦδ' ἐκκλησιὰ νὰ γιῶσω
μὰ θέλω τὸ κορμάκι σου νὰ τὸ σφιχταγαλιάσω.

Δὲ θέλω μπλιὸ νὰ μοῦ μιλήσῃ νὰ λὲς καὶ τὸνεμά μου
γιατὶ ποτὲς δὲν ἔκανες, σκύλλα, τὸ θέλημά μου.
Αὐτὸ ἀδερφίδες εἶσαστε ποῦ νὰ σὰς πιάσῃ ζάλη
πρῶτα νὰ πιάσῃ τὴ μικρὴ κι' ὕστερα τὴ μεγάλη.

Εἶντα χαῖρι διάφορο κι' ὁ κούμαρος ν' ἀθίζῃ;
σαφῆς πλατανοκούμαρα τὸν κόσμο θὰ γιομίζῃ.

Η—ἀγαπῶ μοῦ χόλιασε γιὰ νὰ τζαμπι σταφύλι
πῶς δὲν τὸ φάγαμε μαζὶ μοῦπιασε κακοσύνη.

- ✓ **Καμαριανό** ναι τὸ νερό, **Καμαριανὴ** κι' ἡ θρύσι
Καμαριανὴ κι' ἡ κωπελλιὰ ποῦ πάει νὰ γιομίσῃ.
✓ **Κι' ἄ** δὲ μοῦ δῶσ' ἡ μάνα σου τὸ κάτω τζι χωράφι.
ὡς μὲ θωρεῖς κι' ὡς μὲ θωρῶ θὰ μείνης εἰς τὸ ράφι.
✓ **Κι' ἄ** δὲ μοῦ τήνε δώσουνε τὴ Ντουρουντανεζήνα
μὲ τὸ μαχαίρι. θὰ τὸ δῶ καὶ μὲ τὴ λαζαρίνα.

Λόμπις θαρρεῖς πῶς σ' ἀγαπῶ κι' ἐγύρισα καὶ σ' εἶδα;
τὸ μαντηλάκι μοῦπιασε κι' ἔσκυφα καὶ τὸ πήρα.

- ✓ **Μάθια** μοῦ τὸ μουστάκι σου μ' εἶντα τῶχεις κομμένο;
μήπως μὲ τ' ἀνουχάκι σου τῶχεις ψαλιδισμένο;
Μὴ μὲ θωρεῖς κοντὸ κοντὸ καὶ χαμηλοζωσμένο
ἀπὸ τὴ γῆς δὲ φαίνουμαι μὰ τοῖ καρδιὲς μαραίνω.
Μικρὴ σ' ἀρραβωνιάσανε, σπάσε τὸν ἀρραβῶνα
κι' ἄ σὲ μαλλώνῃ ἡ μάνα σου πὲς τοὶ μικρὴ σ' ἀκόμα. ✓

- Ο** ἥλιος εἰς τὰ νέφαλα κρύβεται σὰ ρωλόι
σὰ θέλω γὼ νὰ σ' ἀγαπῶ κιανεῖς δὲ μὲ μαλλώνεις.
"Οντε θ' ἀθίσῃ ὁ πλάτανος καὶ κἀνὴ ἐλιὲς τσουνάτες
τότες θ' ἀπαρνηθῶ κι' ἐγὼ ξαθὲς καὶ μαυρομμάτες.
"Οντε περνᾷς λεβέντη μου χτύπα τὸ χαλινάρι
γιὰ νὰ προβαίνω νὰ θωρῶ πιδὸς εἶν' ὁ καβαλλάρης.
✓ "Ὅσ' ἄστρα ἔχει ὁ οὐρανὸς καὶ φύλλα τὸ ρεδίθι
τόσα τζιμποφιλήματα κἀν' ὁ γαμπρὸς τοῖ νύφης.

- ✓ **Παπαδοπούλλα** τοῦ παπαῦ, ἀγάπα με κι' ἐμένα
γιατὶ θὰ κάμω τὸν παπαῦ κακὰ κι' ἀσβολωμένα.

Ρῆξε τα τὰ ξαβὰ μαλλιὰ ἀπὸ τὸ παραθύρι
νὰ κἀνω σκάλαϊν' ἀνεβῶ νὰ σὲ φιλῶ στὰ χεῖλη.

- Σ**τὸν οὐρανὸ θὰ ν' ἀνεβῶ στὸν ἐτίτζε τοῦ κόσμου
νὰ κἀνω παρεκάλεσι νὰ σὲ κερδίσω φῶς μου.
Στέλνω σου χαιρετίσματα μὲ μιὰ χρυσὴν ἀηδὼνα
καὶ μέσα στή φτεροῦγα τζι ἔχει τὸν ἀρραβῶνα.
Στὸ παραθύρι κάθεσαι τὸ ξεχαλαρωμένο
κι' ἕνα κωπέλλι σὲ ζητᾷ ποῦναι κουζουλαμένο.
✓ **Σ**τὸν οὐρανὸ ἀναστράφηκα κι' εἶδα νὰ μανυσάκι
νὰ τὸ χαρῆς, ντελικανή, τὸ μαῦρο σου μουστάκι.

Στὸ πρᾶθῦρι πού σαι σὺ γαροφαλιά δὲν πρέπει
γιατὶ σαι σὺ γαροφαλιά κι' ὅπου χει μάθι' ἄς βλέπη.

- Τὰ μάθια σου ὄπιος τὰ δῆ και δὲν ἀναστενάξη
ἀστροπέλεκι και φωτιά νὰ πέση νὰ τὸν κάψη.
Τέσσερα ζάλα στὸ χορὸ, κάνεις τα, δὲν τὰ κάνεις
ἄγγελος νᾶναι ἄνθρωπος θά τονε κουζουλάνης.
Τῆ μαντινάδα δυὸ φορὲς εἶπα σου μὴν τῆ λέξη
γιατὶ θαρροῦν οἱ κωπελλιὲς πῶς ἄλλη δὲν κατέεις. (Κριάρη 472)
Τὸ γιασεμί ἐπέρασε κ' εἶπε τοῦ κρίνου γιά σου.
—ἀνάθεμά σε, γιασεμί, κ' εἰντά ναι ἡ μυρωδιά σου.
Τὸ γιασεμί στὴν πόρτα σου νὰ λύση και νὰ δέση
και τὸ λιγνό σου τὸ κορμί στὰ χέρια μου νὰ πέση.
Τὸ δαχτυλίδι πού φορεῖς τὸ κοκκινοπετράτο
θυμᾶσαι ὄντε σοῦ τῶδωσα στὴν καρυδιά ἴπο κάτω;
Τὸν Ἰορδάνη ποταμὸ πὸς ἄστρα δὲ βουλλοῦνε!
πόσες καημένες κωπελλιὲς τὸν ἄντρα πεθυμοῦνε.
✓ Τσι χήρας τὸ προσκέφρλο μυρίζει σάν κυδῶνι
και τὸ μυρίστηκα κ' ἐγὼ κι' ὁ νοῦς μου δὲ μερώνει.
Τοῦτος ὁ κόσμος, μάθια μου μοιάζει τοῦ περιστρόφου
τὸ φάε, πιέ, και γλέντησε εἶν' ἡ ζωὴ τ' ἀνθρώπου.
✓ Χήρα, νὰλλάξης τῶνομα, χήρα νὰ μὴ σὲ λένε
γιατὶ κενεσ τὰ μάθια μου μέρα και νύχτα κλαῖνε.

Ὡς εἶν' ὁ ἀμυγδαλαθὸς και τὸ καλάμι ντρέττο
ἔτσ' ἀγκιπῶ μιὰν κωπελλιὰ μὰ δὲν τὴν παίρνω φέτο.
Ὡς στέκει τᾶδολο κρασί στὴ φαρφουρένια κοῦπα
ἔτσά σοῦ στέκου, μάθια μου, τὰ τσοχαδένια ροῦχα.
Ὡς στέκει τὸ γαρούφαλο στοῖ νύφης τὸ πανέρι
ἔτσά σοῦ στέκει, μάθια μου, τᾶσημωτὸ μχαίρι. ✓

Ἱ Σ α τ ι ρ ι κ ᾶ

- * Ἀγάπη μου ξινόρογδη ξαρωστικὸ λεμόνι
ὄλον τὸν κόσμον ξαρωστᾶς κι' ἐμένα θανατώνεις.
* Ἀγάπη μου ξινόρογδη και γαῖδουρομανέστρα
τὴν Κυριακὴ σουν ὠμορφη και τὴ Δευτέρη χέστρα.
* Ἀνίσως και σ' ἀπαρηθῶ ν' ἀδικοθανατήσω
κι' ἀπὸ ταῦγὸ νὰ γκρεμιστῶ στᾶχερα νὰ χτυπήσω.
* Ἀπόνταν ἐγεννήθηκα δὲν ἔφαγα λαγάνια
κι' ἐψές ὄντε τὰ ψήναμε ἔφαγα δυὸ καζάνια.
Δὲν πᾶς μωρὲ στὸ διάολο, διάολε, διαολιάρη,
μὰ σένα ἡ ἀγάπη σου τσινᾶ σάν τὸ μυσλᾶρι.
Διάλε τὴν τρίχα ποῦθελε νὰ ξεψυχήσω μπρὸς τσι
ὄντε τὴν εἶδα κι' ἔλυσε τὸ καρτσοβσταχτό τζι.
Κι' ἔτσά μου διώχνει ὁ διάολος νὰ πὰ νὰ θρῶ τὸ γέρο.
μὲ τὸ καλὸ μὲ τὸ κακὸ τὴν κωπελλιὰ τῆ, θέλω.

Κι' οὐλ' οἱ διαόλοι μπήκανε τοῖ γρᾶς καὶ μουρμουρίζει
 σὰ νῆμουνα γαῖδούρι τζι νὰ μ' ἀχεροταίτζη.
 Μιὰ μχνινάδα θὰ σοῦ πῶ μάναι πολὺ ντροπή σου
 ὡσάν τὸ κρεμυδόφυλλο γιαιλίξ' ἢ κεφαλή σου.
 Νὰ κάνω θέλει μιὰ δουλειὰ πρὸ δὲν τὴν κάναν ἄλλοι
 νὰ πέσω στὸ σικτόλακκο νὰ δῶ ποιὸς θὰ μὲ θγάλη.
 Σαράντζι μυζιθρόπιπτες πάνω στὴ μιὰ τὴν ἄλλη
 δὲν τὴν ἀφήνω τὴ μικρὴ νὰ φάω τὴ μεγάλη.
 Στὸν οὐρανὸ ἀναστράφηκα κι' εἶδα μιὰ μπροβατίνα
 κι' ἐφόριε τὸ λεράκι τζι κι' ἐψόφ' ἀπὸ τὴν πεῖνα.
 Στὸν οὐρανὸ ἀναστράφηκα κι' εἶδα νὰ πορτοκάλι
 κι' ἐπένταξά το στὸ γιαιλὸ κι' ἐγίνηκε καράδι.
 Τὴν κουζουλή σου κεφαλή κριθάρι θὰ τὴ σπείρω
 νὰ βάλω τὸ βωλόσυρο γιὰ νὰ τὴ βωλοσύρω.
 Τσι μοίρας μοῦτανε γραπτὸ νὰ πάρω νὰ χωριάτη
 νὰ βγάγη τοῖ στιβάνες του ἀπάνω στὸ κρεβδάτι
 ✓ Χήρξ ν'ἀλλάξης τὸ βρακὶ νὰ βάλῃς παντελόνι
 νὰ ξεκουμπώνῃς μὲ κουμπιὰ κι' ὄχι μὲ βρακοζώνη.
 Χίλια καλῶς ἐπρόβαλες, σὰν τὸν κοριὸ μυρίζεις
 σὰν τὸ τσουκαλοστούπωμα ἀθεῖς καὶ λουλουδίτζεις.
 Χίλια καλῶς ἐπρόβαλε ἢ λαμπερὴ σου μύτη
 ἀπὸ τὴνε πεθύμουνα νὰ κάνω ὀρνιθοκοιτὴ.
 Χίλιες καλῶς ἐπρόβαλες μὲ τοῖ καπουλοδέτες
 πρὸ ὄψι ἀργὰ σ' ἐφόρτωνε κουτσούρι' ἀπὸ τοῖ δέτες.

Ἄ λ ἄ ρ γ ο = μακρόν. Ἄ μ π ο λ ι ἄ ρ ι κ ῆ μ ο υ = ἐκείνη πρὸς διάλεξα.
 Ἄ δ ο λ ω μ ἔ ν α = χτυπημένα. Ἄ φ ε δ ι ἄ δ ο υ (ἦ) = δύ. Β ο υ λ λ ο ῦ ῖ ν ε = δτιζουν, λάμπουν. Γ α ἰ ῖ ο υ ρ ο μ α ν ἔ δ τ ρ α (λέξ. πεποιυ. διὰ τὴν ὁμοιοκαταληξίαν) = γαῖδουρόδοντα. Ε ἰ ν ε α = τι. Ἐ ἰ τ ζ ἔ (ε) = ψυλά. Ζ ἄ λ α (τά) = δήματα. Ἰ ο ρ δ ἄ ν η ς π ο τ α μ ὄ ς = ὁ Γαλαξίας. Κ α π ο υ λ ο δ ἔ τ η ς (ὀ) = λουριὰ δτὰ καπούλια τοῦ ὄνου. Κ ο ρ τ ο β ἄ δ τ α χ τ ὀ (ἦ) = ἡ βοαικοζώνη. Κ α τ ὀ ἰ ἄ δ ω (νἄ) = νὰ ζαρώδω. Λ α ζ ἄ ν ι α (τά) = ζυμαρικῶν εἶδος. Λ α ζ α ρ ἰ ν α (ἦ) = ὄπλον παλαιόν. Λ ὀ μ π ι ς = Μήτωρ. Μ π ἔ μ π ω (πέμπω) δτέλλω. Μ π λ ἰ ὀ = πλέον. Μ π ο υ μ π ο υ τ ὀ τ ὀ ς = φουντωτός. Ν τ ρ ἔ τ τ ο ς = εὐθύς. Ξ α ρ ω δ ε τ ι κ ὀ = θεραπευτικόν. Ὅ ρ ν ι θ ο κ ο ἰ τ η ς = κοτέτσι. Ρ ἰ φ ἰ (τό) = εἰρήσιον. Σ α φ ἰ ς = ὄλο, μονάχα. Τ ζ ι (κτετικὴ ἀντο νυμία) = τις. Τ ὀ ἰ = (τζι πρὸ δ) ἄρθρον τῆς, τοῖς, τὰς, κ.λ.π. Τ ὀ ν ἄ = κλω τῶς. Τ ὀ κ α λ ο δ τ ο ῦ ἄ μ α = δκέπασμα τῆς χύτρας. Τ ὀ ο υ ν ἄ τ ε ς = εἶδος ἐλαιῶν. Τ ὀ ο χ α δ ἔ ν ι ο ς = μάλλινος. Χαῖρι = ὄφελος.

Χανιά Σεπτέμβρ. 1929

Ν. Β. ΤΩΜΑΔΑΚΗΣ

ΛΑΟΓΡΑΦΙΚΑ ΔΙΑΦΟΡΑ

Α' ΠΑΡΟΙΜΙΑΙ

Μελετώντες τὰ δημοτικά ᾄσματα, τὰ παραμύθια, τὰς παροιμίας καὶ τοὺς θρύλους τοῦ Ἑλληνικοῦ λαοῦ, τὴν κρυσταλλώδη πηγὴν ἐπὶ τὴν ὀπίαν ἄφθονος ἀναβλύζει ἡ ἀνθρωπίνη σφίξ, θὰ γνωρίσωμεν τὸν λαὸν μὲς με ὅ,τι βελύτερον πιστεύει καὶ ἀισθάνεται, θὰ ἴδωμεν τὸν σύνδεσμον ὁ ὅποιος ἐνώνει τὸν Νεώτερον Ἑλληνα μὲ τὸν ἀρχαίον, τὸν ὅποιον δὲν κατάρθρωσε νὰ λύσῃ τὸ πέρσμα τοῦ χρόνου καὶ ἡ κυριαρχία τοῦ τυράννου. Δὲν ὑπάρχει συνλίσθημα, τὸ ὅποιον νὰ μὴ συνεχίνησε τὸν ἄγνωστον ποιητὴν, τὴν ἐργάτην τοῦ βουνοῦ καὶ τοῦ κάμπου, τὸ ὅποιον νὰ μὴ τὸν ἔκαμε νὰ ἀποκρυσταλλώσῃ εἰς παροιμίας καὶ ἀποφθέγματα τὰς δευτέρας του σκέψεις.

Ἀπὸ «τίς κρυφές λιγύλοες παροιμίες» παραβέβω ὅσας συνέλεξα κατὰ καιροὺς ἀπὸ διάφορα χωρία εἰς τὰ ὅποια ἔζησα, συμφώνως μὲ τὴν ἐννοίαν των ἐφύσον βεβαίως τοῦτο κατέστη δυνατόν, ἀφοῦ πλείσται ἐξ αὐτῶν ἔχουν σχέσιν μετὰ τῶν.

I. Παροιμίας ἀναφερόμεναι εἰς τὰς μεταξὺ τῶν ἀνθρώπων σχέσεις

— Ἀ θ ρ ω π ι ᾶ

Κάτσε καλλιὰ καλόγερε κλεισμένος στὸ κελλί σου
ἂ θέλῃς νάχῃς πάντα σου τὴν ἀθρωπιὰ καὶ τὴν τιμὴ σου. (Σέλινο)

— Κ α κ ο θ ε λ η τ ῆ ς

Τόνε κλειδώνει ἡ πόρτα μου, τόνε σφαλλᾶ ἡ ἀδλή μου
γιὰ γάϊδαρο τὸν ἔχω γὼ τὸν κακοθελητὴ μου. (Σέλινο)

— Μ ο ν α ξ ι ᾶ

Εἶντα χω γὼ νὰ πάθω ἀπὸ τὴ μοναξιά μου
οὐκ ἀθώμαι στὸ σπίτι μου καὶ κάνω τὴ δουλειά μου (Σέλινο)
Ἄφῃς τὸ μύλο κι' ἄς θροντᾶ καὶ τὸ νερό κι' ἄς τρέχει
ἄφῃς τονε καὶ τὸν ἄτιμο μὰ διάφορο δὲν ἔχει. (Σέλινο)

— Τ ι μ ι ὅ τ η ς

Γέμια πορπάτι κι' ὅσο θέλεις πάτα (Περιβόλια)

— Ἀ γ ᾶ π η

Ἡ ἀγάπη φούρια δούδει κι' ὅσπερα κακκοποῖ οἶδε (Γεράνι)

Σημειώδεις τῆς διευθύνσεως. Τὰ λαογραφικά τῆς διδος Κυρμιζάκη περιλαμβάνουν ἐκτὸς τῶν παροιμιῶν τραγοῦδια, γυθιές καὶ παραμύθια. Δι' ἔλαττον χώρου δημοσιεύεται καὶ τὸ τεῦχος τοῦτο μόνον τὸ α' μέρος (παροιμιαί).

— Ἄνδρες

Ποτέ σου νὰ μὴ μπιστευτῆς στὸν ἥλιο τοῦ χειμῶνα,
στὸ ἥσκιο τοῦ καλοκαιριοῦ, καὶ στῶν ἀντρῶ τὰ λόγια (Περιβόλια)

- Ὅποια πιστεύει τῶν ἀντρῶ καὶ τῶνε δίνει θάρρος
καλλιὰ τοὶ κακορρίζικης νὰ τήνε φάη ὁ χάρος (Περιβόλια)
— Ἄντρα ἔχεις κόντρα ἔχεις, πεθερὰ καμπάνα ἔχεις (Γεράνι)

— Ἐὐκαιρία

Ἄνάθεμα ποῦ βρῆ καιρὸ κι' ἄλλον καιρὸ ἀνημένει
γιατ' ὁ καιρὸς τὰ πράγματα πολλῶ λογιῶ τὰ φέρνει (Σέλινο)
— Κάθε πουλάκι στὸ κλαδί εἰς τὸν καιρὸ του κελαηδεῖ (Γεράνι)

— Φιλία

Ἄνάθεμα σὲ δυὸ φιλῶ μὴδὲ φίλος μὴδ' ὄχτρος. (Περιβόλια)
Συντέκνοι καὶ συμπέθεροι κι' ὅτι φᾶν τὸν πρῶτο χρόνο (Γεράνι)
Ἦβρηκα φιλιά καὶ μπήκη κι' ἀπὸ τῆ δικῆ σου βγήκη (Περιβόλια)
Πῶς πᾶνε εἰ στραβοὶ στὸν Ἄδη; ὁ ἕνας τὸν ἄλλο σέρνει (Γεράνι)
Ποῦ ἀπόθανε ἄς κοιμᾶται καὶ ποῦ ζῆ μὴν τοῦ θυμᾶται. (Γεράνι)

— Γάμος

Ἡ κωπελλιὰ σὰν παντρευτῆ κι' ἀλλαξομουσουδιάση
τὰ πρῶτα τοὶ νὰ θυμηθῆ κι' ἀπὸ καρδιάς νὰ κλάψη (Κεραμειὰ)

— Προικιά

Πλιά εἶναι τὰ ἔξοδα τοῦ γάμου πρὸς τὰ προυικιά τοὶ νόψης. (Γεράνι)
(ἐπὶ πραγμάτων φερόντων ὀλίγην ὠφέλειαν)

III. Γονεῖς καὶ τέκνα

Τὸ μῆλο θὰ πέση στῆνι μηλιὰ ἀπὸ κάτω (Γεράνι)
Κατὰ ποῦ ἦταν ἡ τοικάλα, ἦτανε καὶ ἡ κουτάλα (Ψαθογιάννος)

— Κακὰ ἀναθρεμμένος

Ἄραγε ξανακούστηκε χοίρου τριχιὰ μετᾶξι;
καὶ τοῦ κακναθρεμένου τὸ παιδί νάχη ἀθρωπιὰ καὶ τάξη; (Περιβόλια)

— Μάνα

Ὅποιος δὲν ἔχει μάνα δὲν ἔχει μάθια (Ψαθογιάννος)
Ἡ μάνα κάνει κι' ἡ μοῖρα μοιράζει (Περιβόλια)

— Παιδία

Καὶ τὸ καλὸ παιδί θέλει τὸ δικό του καὶ τὸ κακὸ παιδί θέλει τὸ δικό του (Γεράνι)
Ὅποιος δὲν ἔχει παιδιὰ μουδὲ σκα, μὴδὲ γελα. (Σέλινο)
Ὅποιος ἔχει δυὸ ἔχει ἕνα κι' ὅποιος ἔχει ἕνα δὲν ἔχει κανένα (Σέλινο)
Καημὶς τοῦ ποῦ τῶχει ἕνα στὸ κουράδι (=κοπάδι) (Γεράνι)

— Κοπελιά

Τοὶ καλομοίρας τὸ παιδί τὸ πρῶτο τοὶ εἶναι κωπελλιὰ
κι' εἶντα ναι ἡ καλομοιριά τῆς, γιὰ νὰ κἀνη τῆ δουλειὰ τῆς (Κεραμειὰ)

— Μικρὸς

Ὅπου ναι δυὸ καὶ τέσσερις, τρέχα μικρὸ μου τρέχα (Γεράνι)

—Παιδιὰ — μοῖρα

Ἐὸ θεὸς πού μπέμπει τὸ παιδί, μπέμπει καὶ τὴν κυβέρνησή του
(κυβέρνηση: τὰ μέσα τῆς συντηρήσεώς του) (Σέλινο)

Κάθε παιδί μὲ τὸ κισμέτι του. (Σέλινο)

Ἐὸ πλούσιος μὲ τὰ φλωριά του κι' ὁ φτωχὸς μὲ τὰ παιδιὰ του.
(μόνο στήριγμα τῶν πενήτων τὰ τέκνα των) (Κεραμειὰ)

—Χοιμὰς

ἘΑπότ'ν ἔκαμεν ἡ γουρούνα γουρουνάκια δὲν ἐχάρηκε χοιμὰ. (Γεράνι)

III Ἐπιτηδειότης

Κακὸς τσαγκάρης κουρκουὰ κακὸς ζευγάς φωνάζει
κακὴ συγκόφτρα τοῦ πανιοῦ κλαίει κι' ἀναστενάζει (Σέλινο).

Φέξετέ μου νὰ κουρέψω πάντε δέκα καὶ τὸ μεσοκουρεμένο.

(ὁ ἀνάξιος ποῦ νομίζει ὅτι δλα θὰ τὰ κατορθώσῃ σὲ λίγη ὥρα) (Ψαθογιάν.)

Σεῖσμα λίγισμα στὸ φόρος καὶ στὸ σπίτι διάλεξ τὸ δῶρος (Σέλινο).

—Ἐφελούμενα

Πολλά ναι τὰ ὠφελούμενα μὰ λίγοι τὰ κατέχουνε (Γεράνι)

—Ἐαγελάδα

Ἐστραβὴ ἀγελάδα δὲ βλέπει τὴ δικιά τ'ζι ἀλειτριά παρὰ τὴν ξένη (Ψαθ.)

—Ἐσιγύρισε

Σιγύρισε τὸ σπίτι σου νὰ σοῦ φανῇ μεγάλο

καὶ στόλισε τὴν ἀντρὰ σου νάσαι καλλιὰ ἀπὸ ἄλλο. (Γεράνι)

IV Γιὰ τὸ φαγητό.

—Ἐμπουκιὰ

Ἐμιά μπουκιὰ εἶναι τρυπάνι καὶ ἡ ἄλλη δὲν τὴ φτάνει (Περιδόλια).

—Ἐψωμί

Ἐὸλκ ναι φάδια τσι κοιλιᾶς μὰ τὸ ψωμί στημόνι

καὶ τὸ παντέρμο τὸ κρασί δλα τ' ἀντιστηλώνει (Σέλινο).

—Ἐεργασία—Ἐτροφή

Σὰν τὸ σκλάβο δούλευε καὶ σὰν τὸν ἄρχο γεύγου (Σέλινο).

—Ἐτροφή—Ἐπνός

Ἐὸπου φάει καὶ διπλάρει πέντε δράμια ξύγκι κάνει (Σέλινο).

—Ἐεἶπνο

Ἐὸ κλοδεπινημένος τὸ πρῶτ ναι λιμωμένος (Γεράνι)

Ἐὸπου δὲ φάει δειπνο κακὰ θωρεὶ τὸν ὕπνο (Γεράνι)

—Ἐπρόγευμα

Ἐἀπὸ καλὴ νοικοκερὰ ἄκουσα ἕνα λόγο

πρῶτ πρῶτ σὰ σηκωθῆς νὰ χεύγεσαι ντελόγκος (Περιδόλια)

—Ἐκρόρδο

Φάε σκρόρδο νὰ πετάξῃς καὶ κρομμύδι νὰ βερειμάσῃς (Γεράνι)

—Ἐψάρι—Ἐκρέας

Πλύνε τὸ ψάρι νὰ νοστιμίση καὶ τὸ κρέας νὰ νοσιτίση (Γεράνι)

—Κομμάτα

Πότες πρόκοψε ἡ ἀκαμάτρα; ὄντεν εἶδε τὴν κομμάτα (Περιβόλια)
—Φροτσούλι νᾶναι καὶ ρεμέντιο γίνεται (Σέλινο)

V Ξένες ἔγνοιες

—Δεσέ μέλλει

Τὸ δεσέ μέλλει μὴ ρωτάς, γιὰ νᾶσαι κερδεμένος (Περιβόλια)

—Ποδιὰ

Ἄμα εἶναι ὄξω ἀπὸ τὴν ποδιά μου ἄς εἶναι κι' ἡ ἀμπλά μου (Γεράνι)

—Κουλλούρι

Κουλλούρι ποῦ δε σοῦ μέλλεται, μὴν τᾶποκαμαρώνης. (Σέλινο)
Κουλλούρι μου ποῦ μέλλεσαι καὶ ποῦ σε μελετοῦνε
καὶ ποῦ σε κκακόδγουνε καὶ ποῦ θὰ σε γευτοῦνε; (Σέλινο)

—Λύρα

Κατὰ ποῦ σοῦ πικίζουνε τὴ λύρα χόρευγε (Ψαθογιάννος).

—Παράξενα

Πόσα παράξενα θωρεῖ ὁ ἥλιος τὴν ἡμέρα
καὶ τὸ φεγγάρι τὴν αὐγὴ καὶ τᾶστρα τὴν ἐσπέρη! (Περιβόλια).

—Ἄντα πῶδι σεις

Μὴν κάμης μὴ σοῦ κάμουνε μὴν πῆς γὰ μὴ σοῦ ποῦνε
κι' ἂν κάμης θα σοῦ κάμουνε ἂν πῆς θενά σοῦ ποῦνε (Σέλινο).

—Μαντατοφόρος

Ποιὸς ἔκαμε τὸ φόνος; ὁ μαντατοφόρος (Γεράνι).
Μαντατοφόρου κεφαλὴ δὲν κόβεται (Γεράνι).

—Ἄλεποῦ

Ἡ ἄλεπού' ἔχε ἐργαθιά κι' ἄλλου ἐργατολόγα (Γεράνι).

—Ζηλιάρης

Τοῦ ζηλιάρη εἶναι γραμμένο, νᾶναι τὸ σκότι του πρισιμένο (Περιβόλια).

—Συνορισιὸ

Συνόρι τοῦ συνορισιου πάει τὸ καράθι τοῦ ρημοῦ (Σέλινο).

VI Μάταια ἐλπίδες

—Πρίστος (ἄγγουρο σῦκο)

Περίμενε γρά τὸν πρίστο νὰ γνιώση (Γεράνι).

—Λιμπίνους

Λιμπίνους μαγερεῦομε κάτσατε νὰ ψηστοῦνε
νὰ πᾶ νὰ τσί γλυκάνουμε νὰ φάμε καὶ νὰ πιοῦμε.

(Λέγεται ἐπὶ ὑποσχέσεων ἀνεκτελέστων, ἐπειδὴ οἱ λιμπίνοι θέ-
λουν τέσσερε ἡμέρας περίπου διὰ νὰ γίνουν φαγώσιμοι.
Συνήθως μεταχειρίζονται τὰς δύο πρώτας λέξεις μόνον).
(Σέλινο).

—Πόσα λέγονται

Πόσα καὶ πόσα λέγονται; καὶ πόσα δὲ λογιοῦνται
πόσες ἀρραδωνιάζονται κι' ὕστερα δὲ βλογοῦνται (Γεράνι).

— Ἄπληστος

Ὅποιος θέλει τρουλλί, δὲν τρώει θρουλι (Περιβόλια).

VII Ἀχαριστία

Δεντρὸ πού δὲ μὲ σκέπει, ἄς ξεριζωθῆ νὰ πέσῃ (Γεράνι)

Κι' ἂν καλοδόσκω χουμὰ πίνω κι' ἂν κακοδόσκω χουμὰ πίνω, ἄς κακοδόσκω κι' ἄς τότε πίνω. (Γεράνι)

VIII Πεπωμένον

— Θεός

Θέλει ὁ θεὸς καὶ φταίνει οἱ μῆνες (Περιβόλια)

— Τύχη

Ἀλλάζεις μέρος, ἀλλάζεις τύχη (Περιβόλια)

— Θάνατος

Ἄν ἄγοραζόνταν ὁ θάνατος σάν ἔλα μὲ τὸ μάλλι (χρῆμα)
ἤθελε εἶναι τσι φτωχοὺς μιὰν ἀδικιὰ μεγάλη (Γεράνι)

— Θεοσζημία

Τοῦ θεοῦ ἡ ἐζημιὰ, ποτές ζημιὰ δὲν εἶναι (Γεράνι)

Παπᾶ μουλάρι, παπᾶ σπαρμένο, ζημιὰ δὲν εἶναι (Περιβόλια)

— Οὐδὲν κρυπτόν

Ὁ οὐρανὸς ἐμνωξε στὴ γῆς τίποτα νὰ μὴ γενῆ καὶ νὰ μὴ μολοθῆ (Σέλινο)

IX Ἐξωτερικὴ ἐμφάνισις

Ἀσκημοφόργιε καὶ μὴν ἐργᾶς. (ἐργῶ=κρυώνω) (Περιβόλια)

— Ἐυπόλυτος

Ὅπου μαθε ξυπόλυτος, ντρέπεται καλικωμένος (Γεράνι)

— Κάλλη

Τὰ φάνε μου τὰ κάλλη μου, τὰ ροῦχα ἢ—ἐμορφιά μου
καὶ τὰ καλλὰ τὰ ἄρματα εἶν' ἢ παλληκαριό μου. (Γεράνι).

— Κοντός

Κοντὸ γαῖδούρι πάντα πουλάρι. (Γεράνι)

— Μακρὺς

Ὁ μακρὺς συκολογᾷ κι' ὁ κοντὸς θωρεὶ καὶ σκᾷ (Ψαθογιάννος).

— Μακρυὰ—κοντὴ

Ὁ μακρὺς μὲ τὴν κοντὴ πᾶνε σάν τὸ γιασεμί, ἢ μακρυὰ μὲ τὸ κοντὸ πᾶνε
σάν τὸν πειραμὸ κι' ἀποὺ εἶναι ἴσια πᾶνε σάν τὰ κυπαρίσσι. (Γεράνι).

— Παχούλα

Ὅπου δῆς παχούλα, ὑπνομάχα καὶ βαριούλα. (Γεράνι).

X Πρόνοια

— Ὑστερον ἄ

Ὅντε βαστᾷς τὴν πέτρα, τὰ στερνά σου μέτρα (Γεράνι)

Τοῦτος ὁ κόσμος εἶν' ἄβητος πού ἀνθρώπος δὲν τὸ βάνει

καὶ ὅποιος τὰ ὕστερα μετρᾷ κερδίζει μὰ δὲ χάνει (Περιβόλια)

- Κατάντια
Ἔφρου καὶ νὰ κάτεχα καὶ πῶς θὰ κατηντήσω
ἀνθρώπου δὲ θάνατοιγα τὸ στόμα νὰ μιλήσω (Σέλινο).
- Πρώιμο
Τὸ πρώϊμο σπαρμένο εἶναι καὶ πρόθυμο (Περιβόλια)
- Πρᾶμα
Ἄπουχει πρᾶμα κι' ἀπολεῖ, θέλει τρεῖς στήν κεφαλή. (Γεράνι)
- Κακὸς γείτονας
Ὁ κακὸς γείτονας κἀνει τὸν ἄλλο νοικοκύρη (Γεράνι)
- Πρωτοπληρώση
Ὁποῦ πρωτοπληρώση κακὰ θενὰ φιλήση (Περιβόλια)
- Δίγα ἄρνιᾶ
Τὰ λίγα ἄρνιᾶ βόσκονται κλλιᾶ (Γεράνι)
- Ἡμερο ἄρνι
Τὸ ἥμερο ἄρνι τρώει πολλῶ μανάδω γάλα, τ' ἄγριο καμιάς.
Δὲ θὰ τότε πῆς Ἄλή; πέστονε καὶ Μαστρ—Ἄλή (Γεράνι)
- Περιοίησις
Δὲ σὲ θυμιᾶζω γιατί σ' ἀγαπῶ, παρὰ γιὰ νὰ μὴ με πειράξης. (Γεράνι)
- Πολλοὶ
Ὅντὲ θωρεῖς κι' εἶναι πολλοί, τὸ σακκοῦλι σου μὴ λεις. (Ψαθογιάννος)
- Μικρὸ χαλίκι
Ἄπὸ μικρὸ χαλίκι τοίχος δὲ χαλᾶ (Περιβόλια)
- Βερεσὲ
Τὸ βερεσὲ κρασι δυὸ φορὲς μεθεῖ (Ρέθυμνο)

ΧΙ Πονηρία

- Ἄπουχει ἀντρείες παλληκαριὲς καὶ μαρισλιὲς δὲν ἔχει
ἀναφυλλὲ πὺ βασανίζεται ὅ,τι κι' ἀνὲ κατέχη. (Περιβόλια).
- Στραβῶνω
Ἐγὼ στραβῶνω καὶ πουλῶ καὶ σὺ πὺ βλέπεις παῖρνε (Περιβόλια)
- Δόγια
Εἴσου πρᾶμα εἰς τὸ σπίτι μου καὶ λόγια μὴ μου βγάνης. (Κεραμειᾶ)
- Ὅρκος
Δίκια κι' ἄδικα ἀπὸ τὸν ὄρκο λείπε. (Κεραμειᾶ).

ΧΙΙ Διάφορες

- Νοτιᾶ
Ἄκουσε το ἦ νοτιᾶ πῶς ἀνθοῦνε τὰ κουκιᾶ (λέγεται ἐπειδὴ κατὰ τὴν ἐποχὴν πὺ ἀνθίζουσι τὰ κουκιᾶ πνέουσι νότιοι ἀνεμοί). (Γεράνι).
- Πεσματιᾶ
Ἡ πεσματιᾶ δὲν θέλει ἀντρείᾶ μάχει γρηγοροσύνη. (Περιβόλια),
- Διάβολος
Ὁ διάβολος μουδὲ σπέρνει μουδὲ θερίζει μουδὲ κι' ὄφκαϊρος καθίζει. (Περιβόλια).

- Χώρα—Χωριά
Ἡ χώρα κάνει τὸ ἄρχοντους καὶ τὸ χωριὸ χωριάτες. (Ψαθογιάννος).
- Ἄνυδριά
Ἡ θάλασσα στὴν ἀνυδριά γλυκειά ναι σὰν τὸ μέλι. (Γεράνι).
- Ἄπιδια—Ἀχλάδια
Ἄπιδια μὲ περικαλοῦν κι' ἀχλάδια θὲ νὰ φάω
ἀγάδες κι' ἀγαδόπουλα καὶ σένα θὲ νὰ πάρω ; (Σέλινο).
- Τσόχος—Βρούδα
Ἐχόλιασέ μου ὁ τσόχος, ὄφου καημὸ πού τώχω,
ἐχόλιασε μου ἡ βρούδα τὸ σύχαστρο τοῖ ρούγας. (Σέλινο).
- Ὀνειρο
Ἄλλοῦ τῶνειρο, ἄλλοῦ τὸ θάμκ. (Σέλινο).
- Πλούτη
Ἄνὲ πλουτίση καὶ κανεὶς θαμπώνεται τὸ φῶς του
καὶ δὲ θωρεῖ τὸν ἄθροπο ἂν εἶναι κι' ἀδερφός του. (Περιβόλια).
Τὰ πλούτη πάνε κι' ἔρχονται κι' ἄθροπος δὲ φτωχαίνει
τὰ κάλλη κι' ἡ παλληκαριά γκάβγει μὰ δὲ γαέρνει. (Γεράνι).
- Δέβουλα
Βασιλικὸ μολύδι δὲ βουλαῖ. (Περ.βόλια).
- Καθώντας
Ὅσα κι' ἂν ἔχεις ξόδευγε καθώντας νὰ πηγαίνης
- Ὀπου χάσει
Ὅπου χάσει τὴ βελόνα του τὸν κόσμον του ἀφορᾶται.

ΑΓΛΑ-Γ-Α ΚΥΡΜΙΖΑΚΗ

N. B. T. και M. Γ. Π.

ΕΓΓΡΑΦΟΝ ΚΑΙ ΕΝΤΥΠΑ ΣΧΕΤΙΚΑ ΜΕ ΤΟ ΘΕΡΙΣΟΝ

Κατὰ τὰς ἀρχὰς Μαρτίου 1904 ἐπεδόθη εἰς τὸν πρίγκιπα Γεώργιον τῆς Ἑλλάδος Ἰπατοῦ Ἀρμοστήν τῆς Κρήτης ἐμπιστευτικὸν ὑπόμνημα τῶν προκρίτων τοῦ Νομοῦ Χανίων διὰ τοῦ ὁποῖου ἐζητεῖτο νὰ ἐπανέλθῃ αὐτός εἰς τὸ συνταγματικὸν πολίτευμα. Ἐπειδὴ ὁμοῦς τὸ ὑπόμνημα εἶχεν ὑπογραφή ὑπ' ὀλίγων μόνον προκρίτων, ὁ Πρίγκιψ ἐσχυρίσθη ὅτι οἱ ζητούντες τὰ ἐν τῷ ὑπομνήματι ἦσαν μικρὰ μειοψηφία. Ἡ ἀντιπολίτευσις διὰ νὰ ἀποδείξῃ τὸ ἐναντίον ἠῦρεν εὐκαιρίαν κατὰ τὰ ὑπὲρ τῆς ἐνώσεως λαοψηφίσματα τῆς ἔκτης Αὐγούστου 1904 νὰ κάμῃ ἰδίαις συναθροίσεις διὰ νὰ καταδείξῃ τὴν δύναμίν τῆς. (1). Τὸ ὑπόμνημα ἦτο ἐμπιστευτικόν. Δὲν ἐδημοσιεύθη ὁμοῦς τὸ πρῶτον εἰς τὸ «Νέον Ἄστυ» τῆς 17ης Μαΐου 1905 ὡς νομίζεται ἀλλ' εἰς τὸ φυλλάδιον ἐξ οὗ ἡμεῖς τὸ μεταφέρομεν, δόλοκληρον πλὴν τῶν ὑπογραφῶν. *Ο κ. Γ. Παπαντωνάκης ἀναδημοσιεύει ἀποσπάσματα μόνον. (2).

Ἀρχομένου τοῦ 1905 ὁ πρίγκιψ προεκήρυξε βουλευτικὰς ἐκλογὰς διὰ τὴν 20 Μαρτίου τοῦ ἰδίου ἔτους. (3). Θὰ ἐξελέγοντο 64 βουλευταί, εἰς τοὺς ὁποίους θὰ προσετίθεντο καὶ οἱ ὑπὸ τοῦ πρίγκιπος συμφώνως τῷ συντάγματι διοριζόμενοι δέκα. Ἡ ὑπὸ τὸν Βενιζέλον δρῶσα ἀντιπολίτευσις πιεζομένη εἰς ἄκρον ἀπὸ τ' ἀνελεύθερα μέτρα τῆς Ἀρμοστείας, ἀπεφάσισε ν' ἀπόσχη τῶν ἐκλογῶν. Τὴν ἀπόφασιν ταύτην ἀγγέλλει εἰς τοὺς φίλους του ἐκλογεῖς ὁ ἐκ τοῦ νομοῦ Χανίων πολιτευτῆς Ἐμμ. Παπαδερὸς διὰ προκηρύξεως τυπωμένης εἰς φύλλον χάρτου. Ἡ προκήρυξις εἶναι χαρκτηριστικὴ διὰ τὰς ἀπαιτήσεις τῶν ἐπαναστατῶν καὶ τὰ προσχήματα. Φυσικὸν εἶναι νὰ μὴ διατηροῦνται αἱ προκηρύξεις καὶ τὰ ἐντυπα τοῦ ἔδου τοῦτου εἰς πολλὰ ἀντίτυπα. Ἐφ' ὅσον δὲ δὲν ἐσυνειθίσασμεν πράγματα ἐπιφανειακῶς ἀνάξια λόγου ἢ σπάνις των ἐξηγεῖται. Ἡ προκήρυξις δημοσιεύεται δευτέρα.

Μετ' ὀλίγον τὸ κίνημα τοῦ Θερίσου ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν τῶν Ἑλ. Βενιζέλου, Κ. Μ. Φούμη καὶ Κ. Μάνου εἶναι γεγονός. Οἱ ἐπαναστάται καταλαμβάνουσι τόπους ἀχυρούς, τελωνεῖα, τχυδρομεῖα, περιοχάς, κηρύσσουσι τὴν ἕνωσιν καὶ ἐπιδοκιμᾶζονται ἐν μέρει καὶ εἰς αὐτὰς τὰς τρεῖς πόλεις τῆς νήσου διὰ συλλαλητηρίων (4) Τὴν 12 Μαρτίου ὁ ἡγεμὼν ἀπευθύνει ἠλίαν προκήρυξιν. Ἡ τάξις ὁμοῦς εἶχε διασαλευθῆ. Αἱ ἐκλογαὶ ἐνηργήθησαν εἰς ὅλην τὴν νήσον πλὴν ὀλίγων τμημάτων τῆς Δυτικῆς περιοχῆς. Εἰς τὸ ὑπ' ἀριθμὸν 18 φύλλον τῆς ἐφημερίδος τῆς Κυβερνήσεως τῆς 22 Μαρτίου 1905 δημοσιεύεται τὸ διάταγμα περὶ ἐπαναλήψεως ἐκλογῶν ἐν τισὶ τμήμασιν ἦται Παλαιῶν Ρουμάτων, Λάκκων, Πρασέ, καὶ Πύργου

(1) Βλέπε καὶ Γ. Παπαντωνάκη. Ἡ πολιτικὴ σταδιοδρομία τοῦ Ἑλευθ. Βενιζέλου τόμος Α' δελ. 140—144.

(2) Ἐνθα καὶ ἀνωτέρω.

(3) Βλέπε ἐπίσημον ἐφημερίδα τῆς Κρητικῆς πολιτείας τόμον Ζ' τεῦχος Α'. Τὸ διάταγμα τῆς προκηρύξεως βουλευτικῶν ἐκλογῶν ἐδημ. οἰεῖθη 17 Ἰαν. 1905 εἰς τὸ δεῦτερον φύλλον.

(4) Βλέπε Γ. Παπαντωνάκην ἔνθα καὶ ἀνωτέρω σ. 147 κ. ἔ.

Ψηλονέρου τοῦ Νομοῦ Χανίων καὶ Ἀρμένων, Βάμου, Ἐμπροσνέρου, Ἀσπ—Γωνιάς, Γιωργιουπόλεως καὶ Πατσιανοῦ νομοῦ Σφακίων διὰ τὴν 27 Μαρτίου. Ἡ ἐπαναστατικὴ συνέλευσις ἀπαντᾷ διὰ τῆς δημοσιευομένης προκηρύξεως πρὸς τοὺς κατοίκους τῶν ἐπαρχιῶν Ἀποκορώνου Κυδωνίας καὶ Κισάμου, συνταχθεῖσα τὴν προτερσίαν τῶν ἐκλογῶν (26 Μαρτ.). Τὸ ἔγγραφον, ὅπερ ἀνεύρομεν πολυγραφημένον φέρεῖ ἰδιόχειρον τὴν υπογραφήν τοῦ Κ. Μάνου.

Τὸ τέταρτον δημοσιευόμενον εἶναι στιχοῦργημα σατιρικὸν ὅπερ ἀντεγράψαμεν ἐξ ἐντύπου δισελίδου. Σατυρίζονται οἱ ἐν Θερίῳ καὶ οἱ ἐν Χανίοις φίλοι των.

Τὸ πέμπτον ἀφορᾷ εἰς τὴν ἀπομάκρυνσιν τοῦ πρίγκιπος ἐκ τῆς νήσου, ἔμμεσον τῆς ἐπαναστάσεως ἀποτέλεσμα (Σεπτ. 1906). Ἔχει κυκλοφορήσει εἰς δεκαεξασέλιδον φυλλάδιον. (1) Περιέχει τὸν πρόλογον ἐκ στίχων δέκα, τὴν κεντρικὴν διήγησιν ἐκ στίχων 247 καὶ τέλος «Χαιρετισμὸν ἐπὶ τῇ ἑορτῇ τοῦ πρίγκιπος Γεωργίου» ἐκ στίχων 28, τὸν ὅποιον παραλείπομεν ὡς ἄσχετον πρὸς τὸ Θέριον. Τὸ ἐντυπον ἀντεγράψαμεν ἀποκαταστήσαντες τὴν ὀρθογραφίαν του, ὡς ἐγινε καὶ διὰ τὰ λοιπὰ ἐνταῦθα δημοσιευόμενα στιχοῦργήματα.

Τὰ δύο τελευταῖα ἐντυπα δὲν μᾶς χαρίζουν τὸ ὄνομα τοῦ ποιητῆρος ἢ ριμαδόρου. Ριμαδῶροι τοιοῦτοι δὲν εἶναι ὀλίγοι κατὰ τὰ τελευταῖα ταῦτα ἔτη. Ἄναφέρομεν τοὺς ἀδελφοὺς Ντουνῆ καὶ τὸν Μ. Θεοδωράκη τῶν ἑποίων τὰ ἄσμηκα κατήντησαν δημοτικὰ καὶ περιελήφθησαν εἰς συλλογὰς δημοτικῶν ἄσμάτων (2) Ἀγαποῦν ἐν τούτοις τὴν λογιᾶν γλῶσσον, ὃ εἰς ἐπιθυμεῖ τὴν ἀνάστασιν τοῦ Σούτσου. Δὲν στεροῦνται ὁμῶς χάριτος.

Τὸ ἕκτον δημοσιευόμενον εἶναι τὸ ποίημα τοῦ Θερίου τοῦ Γ. Βλαχάκη, πολλὰ ποιήσαντος καὶ ἐκδώσαντος, ὡς φαίνεται ἀπὸ τὴν «Γενικὴν περὶ Κρήτης διβλιογραφίαν». Ὁ ριμαδῶρος οὗτος εἰργάζετο ἐπὶ παραγγελίᾳ ὡς καταφαίνεται ἐκ τῶν τελευταίων του στίχων. Τὸ τραγούδι τοῦ Θερίου ἀντεγράψαμεν ἐκ τοῦ ἱστορικοῦ Ἀρχείου ὅπου ὑπάρχει εἰς φυλλάδιον δεκαεξελίδου ἐντυπον.

Καὶ τοῦ ἑβδόμου, ὅπερ ἀκολουθεῖ, ὃ στιχοῦργὸς Ἰω. Παντελάκης εἶναι γνωστός. Τοῦτο ὀνομάζεται «ἱστορικὸν ποίημα τῆς ἀρμοστείας Πρίγκιπος Γεωργίου ἀπὸ τῆς ἀφίξεώς του μέχρι σήμερον» (1907), ἐκδοσθέν ἐν δευτέρῳ καὶ τοῦ ὁποίου ἀντεγράψαμεν τὸ πρῶτον μέρος «ἡ ἔλευσις τοῦ πρίγκιπος καὶ ἡ πολιτικὴ πορεία αὐτοῦ» ἐκ στίχων 756. Τὸ βιβλίον ἔχει καὶ τὴν φωτογραφίαν τοῦ ριμαδόρου πανόπλου κατὰ Μάρτιον 1905. Ὁ στιχοῦργὸς θερμὸς ὁπαδὸς τοῦ Θερίου ἐπιτίθειται λαύρωσιν καὶ ὑβριστικῶς κατὰ τῶν ἀντιθέτων, δὲν δυνάμεθα δὲ σήμερον νὰ συμπερισθῶμεν οὔτε τὰς ἰδέας, οὔτε τὰς ὑβρεῖς του. Ἐν τούτοις ἡ διήγησις καὶ οἱ στίχοι του εἶναι ἀρκετὰ καλὰ, ὥστε νὰ ἔχουν θέσιν εἰς τὴν παρούσαν σειρὰν. Πικροχόλως ἀποκαλεῖ τὸν πρίγκιπα $\delta \lambda \alpha \sigma \tau \delta \nu$ καὶ $\alpha \rho \rho \alpha \delta \omega \nu \alpha$ (ἴτοι βλαστὸν τῆς Ἑλληνικῆς δυναστείας καὶ ἀρραδῶνα τῆς ἐνώσεως). Ἐπακολουθοῦν εἰς τὸ ἴδιον διβλίριον πέντε τραγούδια ἐκ τῶν ὁποίων τὸ πρῶτον «Δημαρχιακὰ» ἐκ στίχων 49 ἀναφέρεται εἰς τὴν ἐκλογὴν τοῦ 1905, τὸ δεῦτερον ἢ «Ἐθνοσυνέλευσις» (1906) ἐκ στίχων 56, τὸ τρίτον «Ἡ ἀνχώρησις τοῦ πρίγκιπος» ἐκ στίχων 28, τὸ τέταρτον «Βουλευτικὴ περίοδος 1907» ἐκ στίχων

(1) Ἐδωρῆν εἰς τὸ τυπικὸν χειρογράφον ἀρχεῖον καὶ συλλογῶν τῆς διβλιοθήκης τοῦ Κρητ. Φιλολογικοῦ Συλλόγου ἀπὸ τῶν διβλιοθηλάκων τῆς κ. Σ. Βογιατζάκη. Ἐκεῖθεν τὸ ἀντεγράψαμεν.

(2) Παράθελε Ν. Β. Τωμαδάκη Κρητικὰ Λαογραφικά, Περιοδ. Δελτίον Χανίων δ. 31 καὶ ἑξῆς. Χανιά 1927.

136 καὶ τὸ πέμπτον εἶναι δίστιχα ἀρχόμενα ἀπὸ τῶν γραμμάτων τοῦ ἀλφαβήτου εἰς στίχους 48.

Νομίζομεν ὅτι ἐκτὸς τῶν δύο προκηρύξεων ἀναμφισβητήτου σημασίας καὶ τὰ τραγούδια ἔχουν νὰ δώσουν κάτι. Γὰ δημοτικὰ τραγούδια τὰναφερόμενα εἰς παλαιότερας ἐπαναστάσεις εἶναι πηγὴ πολλὰκις διὰ τὴν ἱστορίαν. Καὶ ἂν τοῦτο δὲν συμβαίῃ μὲ τὰ δημοσιευόμενα ἔργα τῶν ριμαδόρων, ἔχομεν ἐν τούτοις ἔξ αὐτῶν πληροφορίας ἀσφαλεῖς διὰ τὴν ἀπήχησιν τῶν πολιτικῶν γεγονότων εἰς τὰς λαϊκὰς τάξεις καὶ τὴν σύγχρονον ἀντίληψιν τῶν πραγμάτων. Καὶ ἀφήνομεν εἰς τοὺς ἱστορικοὺς τὴν κρίσιν τῶν ποιημάτων αὐτῶν ὡς δοκουμενῶν.

Χανία Ἰούλιος.—Ὀκτώβριος 1929.

Ν. Β. Τ.—Μ. Γ. Π.

ΑΝΑΦΟΡΑ

Πρὸς τὴν Α. Β. Ἐψηλότητα τὸν Πρίγκιπα Γεώργιον τῆς Ἑλλάδος
Ἑπατον Ἀρμοστήν ἐν Κρήτῃ.

Τῶν Προκρίτων τῶν ἐπαρχιῶν, Σελίνου, Κισάμου,
Κυδωνίας καὶ Ἀποκορώνου.

Ἐν Χανίοις, ἐκ τοῦ Τυπογραφείου Στ. Α. Ἀνδρουλακάκη, 1904

Πρὸς τὴν Α. Β. Ἐψηλότητα τὸν Πρίγκιπα Γεώργιον τῆς
Ἑλλάδος Ἑπατον Ἀρμοστήν ἐν Κρήτῃ

Ἐψηλότατε,

Οἱ εὐσεβῶς ὑπογεγραμμένοι λαμβάνομεν τὸ θάρρος νὰ ἐπικαλεσθῶμεν τὴν Ἐψηλὴν εὐμένειαν τῆς Ἐμετέρας Βασ. Ἐψηλότητος ὅπως ἐπιτρέψῃ ἡμῖν νὰ τῇ υποβάλωμεν τὰς ἐπομένους εὐλαβεῖς ἡμῶν σκέψεις καὶ προκαλέσωμεν τὴν ἐπ' αὐτῶν μελέτην Αὐτῆς. Προσενεγκόνειες αἰετοτε, Ἐψηλότατε, τὰς ἀσθενεῖς ἡμῶν δυνάμεις εἰς τὴν ὑπηρεσίαν τῆς πατρίδος ζῶντες δ' ἐν μέσῳ τοῦ λαοῦ καὶ ἔχοντες ἱκανὴν πείραν τοῦ χαρακτήρος αὐτοῦ καὶ τῶν πραγμάτων καὶ τῆς ἱστορίας τοῦ τόπου, ἔθεωρήσαμεν ἱερὸν ἡμῶν καθήκον καὶ πρὸς τὴν Ἐμετέραν Βασιλικὴν Ἐψηλότητα καὶ πρὸς τὸν τόπον ἡμῶν νὰ προδῶμεν εἰς τὸ παρὸν διάδημα ὅπως διωφωτίσωμεν Αὐτὴν περὶ τῆς ἀληθοῦς καταστάσεως τοῦ τόπου.

Ἐψηλότατε, Οὐδεὶς εἶναι ὁ ἀνομολογῶν ὅτι τὸ ἠμιοιουργηθὲν, ἄκοντος τοῦ Κρητικοῦ λαοῦ μεταβατικὸν καθεστῶς, μακρὰν τοῦ νὰ ἐκπληροῖ τὰ ἔθνικα τοῦ λαοῦ ἰδεώδη δὲν περιέχει τοὺς ἀπαιτούμενους κτλ στοιχειώδεις ὄρους ὅπως ὁ Κρητικὸς Λαὸς δυνήθῃ νὰ ἐξέλθῃ τῆς οἰκτρᾶς καταστάσεως, εἰς τὴν μακραίων σκληρὰ δουλείαν τὸν εἶχε ρίψει, καὶ παρακολουθήσῃ τοὺς ἄλλους λαοὺς εἰς τὸ στάδιον τοῦ πολιτισμοῦ καὶ τῆς προόδου, ἢ ὑπὲρ τὸ μέρον δὲ παρατεινομένη ἀναβολὴ τῆς λύ-

σεως τοῦ Ἐθνικοῦ αὐτοῦ ζητήματος ἦτο φυσικὸν ὅτι ἐγέννησε δυσφορίαν καὶ ἀ-
 νυπομονησίαν ἣτις πολλοῦ ἤδη χρόνου, ἔλαβε καὶ ἕτερον χαρακτήρα σχέσιν ἔχοντα πρὸς
 τὴν ἐσωτερικὴν τοῦ τόπου κατάστασιν. Ὁ Κρητικὸς λαὸς κληθεὶς νὰ συμπράξῃ ἐ-
 λευθέρως μετὰ τῆς Ἱμετέρας Βασιλικῆς Ἱψηλότητος εἰς τὴν διατύπωσιν τοῦ προ-
 σωρινοῦ αὐτοῦ Πολιτεύματος κατέδειξε διὰ τῆς Συντακτικῆς αὐτοῦ Συνελεύ-
 σεως (1) ὅτι τὸ μόνον Πολίτευμα ὅπερ προσηρμόζετο εἰς τὸν Ἐθνικὸν αὐτοῦ χα-
 ρακτήρα καὶ τὴν ἱστορίαν ἦτο τὸ Συνταγματικὸν Πολίτευμα ὅπερ καὶ ἐψήφισε
 ἀλλὰ τὸ Σύνταγμα τοῦτο εὐλόγως δύναται τις νὰ ὑποστηρίξῃ ὅτι δὲν λειτουργεῖ
 ἤδη ἀφοῦ αἱ κυριωδέστεραι αὐτοῦ διατάξεις ἔπαυσαν ἀπὸ ἱκανοῦ ἤδη χρόνου νὰ
 ἐφαρμόζωνται. Οὕτως ἡ ἐλευθερία τοῦ τύπου κατηργήθη, ἀφοῦ, ἐναντίον ρητῆς
 διατάξεως τοῦ Συντάγματος, ἡ ἐκτελεστικὴ ἐξουσία ἔπαυσε δίδουσα ἀδείας πρὸς
 ἐκδοσὶν ἐφημερίδων, ἀπέσπασε δὲ παρὰ τῆς Βουλῆς καὶ νόμον ἐπιτρέποντα αὐτῇ
 ν' ἀνακαλῆ διοικητικῶς τὰς ἤδη χορηγηθείσας ἀδείας. Ὁ λαὸς ἀφῆρέθη τὰς δη-
 μοτικὰς αὐτοῦ ἐλευθερίας, τῆς Κυβερνήσεως συγκεντρωσάσης εἰς χεῖρας τῆς ὀχι-
 μόνον τὸν διορισμὸν τῶν Δημάρχων, ἀλλ' ὅπερ ἀπίστευτον καὶ αὐτῶν τῶν Δημοτι-
 κῶν Συμβούλων καὶ Παρέδρων. (2).

Τὰ λυπηρὰ ἀποτελέσματα τῆς τοιαύτης συγκεντρώσεως δὲν ἐβράδυναν νὰ
 καταδειχθῶσι. Πικρομολογούμενον εἶναι ἤδη ὅτι παρεβαλλομένων τῶν ἀποτελεσ-
 μάτων μετὰ τῶν λαϊκῶν ἐκλογῶν προγενεστέρων καὶ τῶν γενομένων διορισμῶν ὑπὸ
 τῆς ὑπευθύνου Κυβερνήσεως οὐδὲ σύγκρισις δύναται νὰ ὑπάρξῃ περὶ τοῦ ὅτι ὁ λαὸς
 ἐποίησατο πολλῶ καλλίτερον χρῆσιν τοῦ δικαϊώματός του, ἀλλὰ τὸ θλιβερότερον
 εἶναι ὅτι ἡ τοιαύτη κακὴ ἐκλογὴ ἐγέννησε δυσαρεσκείας καὶ πικράριον ἐξερχό-
 μενα τοῦ κύκλου τῶν κατὰ τὸ Σύνταγμα ὑπευθύνως Κυβερνόντων οὓς ἡ κοινὴ
 γνώμη ἐσυνήθισεν ἤδη νὰ μὴ λαμβάνῃ ποσῶς ὑπ' ὄψει. Ἐφ' ὅντι, ὕψηλότετε, ὁ
 τόπος ἐπὶ πᾶσιν αἰσθάνεται ἐκθύτατα τὴν ἀπουσίαν ὑπευθύνου Κυβερνήσεως κατὰ
 τὸ Σύνταγμα.

Τὰ πράγματα βεβαιοῦσιν ἤδη ὅτι τὸ καθιερωθὲν Κυβερνητικὸν σύστημα
 τείνῃ νὰ ἀπομακρύνῃ τῆς ὑμετέρας Βασιλικῆς Ἱψηλότητος πάντα ἄνδρα ὅστις
 καὶ λόγῳ τῶν πρὸς τὴν Πικρίδα ὑπηρεσιῶν καὶ λόγῳ ἱκανότητος καὶ λόγῳ τῆς
 πρὸς αὐτὸν ἐκτιμήσεως τοῦ τόπου θὰ εἶχε τὴν ἀπαιτουμένην ἐπιβολὴν ὅπως συν-
 τελεθῇ ἵνα ἀσκήται ἐν ὀνόματι τῆς Ἱμετέρας Βασιλικῆς Ἱψηλότητος, ἀλλὰ καὶ
 πράγματι ὑπευθύνως ἡ ἐκτελεστικὴ ἐξουσία.

Οὕτω δὲ ἡ Ἱμετέρα Βασιλικὴ Ἱψηλότης περιεστοιχίσθη κατὰ μικρὸν ὑπὸ
 προσώπων ἅτινα δὲν δυσκολεύονται κἄν δημοσίᾳ νὰ δικηκρύτωσιν ὅτι οὐδεμίαν
 ἔχουν ἰδίαν γνώμην περὶ τῶν θεόντων γενέσθαι, καὶ ἅτινα, ὅπως παρατείνουσι ὅσα
 τὸ δυνατόν περισσώτερον τὸν Κυβερνητικὸν τῶν βίον ὄλην τῶν τὴν δραστηριότητα
 ἐξαντλοῦν εἰς τὸ νὰ εἶναι πειθήνια ὄργανα ἐπιτηδεῶν προσώπων οὐδεμίαν ἔχον-
 των σχέσιν πρὸς τοὺς ὑπὸ τοῦ Συντάγματος διαγραφομένους Κυβερνητικούς πα-
 ράγοντας καὶ εἰς τὰ ὅποια κοινὴ συνείδησις κρατεῖ ὅτι συγκεντρώθη ὄλη ἡ Κυ-
 βερνητικὴ ἐξουσία ἐπὶ μεγάλη βλάβῃ τοῦ γοήτρου τῆς ἀρχῆς τῆς Ἱμετέρας Βασι-

1) Ἡ συνέντευξις αὕτη συνεκλήθη κατὰ τὰς ἀρχὰς Φεβρουαρίου 1899.

2) Ἡ ἐφημερὶς αὕτη τῆς Κρητικῆς πολιτείας 1903, τεύχος Α', ἀριθ. 35 τῆς
 10 Ἰουλίου, Δημοτικὸν νόμον (ἀριθ. νόμον 497), ἀρθρα 13 καὶ 14 (ἀρθ. 13 ὁ
 Δήμαρχος καὶ Δημορχιακὸς Παρέδρος διορίζονται δι' Ἱγεμονικοῦ Διατάγ-
 ματος... Ἡ αὐτὸς καὶ οἱ δημορχιακοὶ Παρέδροι... Ἀρθρ. 14. Τὰ μέλη
 τῶν δημοτικῶν συμβουλίων διορίζονται δι' Ἱγεμονικοῦ Διατάγματος).

λικῆς Ὑψηλότητος. Ἡ πράγματι κατάργησις τῆς θεμελιώδους ἀρχῆς τοῦ νὰ κυβερνᾶται ὁ τόπος δι' ὑπευθύνου Κυβερνήσεως, κατέστησεν οὐσιαστικῶς ἀδύνατον καὶ τὴν ἀσκήσιν παντὸς ἐλέγχου τῶν κυβερνητικῶν πράξεων, ὄχι μόνον ὡς ἐκ τῆς μνημονευθείσης δεσμεύσεως τοῦ τύπου, ἀλλὰ καὶ ὡς ἐκ τῆς ἀπροκαλύπτου ἐπεμβάσεως κατὰ τὴν ἐνέργειαν τῶν ἐκλογῶν, ἣτις ἐπέμβασις καθιστᾷ ἀδύνατον τὴν ἐλευθέραν ἐκδήλωσιν τῆς λαϊκῆς θελήσεως.

Τὰ ἀποτελέσματα τοῦ συστήματος τούτου ἤρχισαν ἀπὸ πολλοῦ ἤδη νὰ γίνωνται καταφανῆ εἰς τὰ ὅμματα πάντων. Διαβεβδιούμεν δὲ τὴν Ὑμετέραν Βασιλικὴν Ὑψηλότητα ὅτι ὁ λαὸς ἐφθασε νὰ μορφώσῃ τὴν ἀπελπιστικὴν δι' αὐτὸν πεποίησιν ὅτι πᾶσα ἡ Κυβερνητικὴ δραστηριότης καταναλίσκεται ὄχι εἰς τὸ μέγα πρόβλημα τῆς δυνκτῆς προόδου καὶ εὐημερίας τοῦ τόπου κατὰ τὴν μεταβατικὴν περίοδον ἣν διανύομεν, ἀλλ' εἰς τὴν ἐξυπηρέτησιν προσωπικῶν καὶ φατριαστικῶν καθαρῶς συμφερόντων τοῦ κυβερνωτὸς συστήματος. Διότι καὶ τοῦτο ἀκόμη πρέπει νὰ ἐξαρθῇ ὅτι ἡ παῦσις τῆς λειτουργίας οὐσιωδῶν διατάξεων τοῦ Συντάγματος, καὶ ἡ ἐγκαθίδρυσις ἀπολυταρχικῶν ἀρχῶν, μακρὰν τοῦ ν' ἀπκλλᾷξῃ τοῦλάχιστον ἡμᾶς ἀπὸ τὰς φατριαστικὰς διαμάχας, εἰς ἃς ἐκτρέπεται ὁ κομματικὸς ἀνταγωνισμὸς εἰς τὰ ἐλεύθερα πολιτεύματα, ἐξῆψε, τὸναντίον, τὸ φατριαστικὸν πνεῦμα καὶ ἐμόρφωσε παρ' ἡμῖν, παράδοξον πολιτικὸν σύστημα ἀπολυταρχίας, στηριζομένης ἐπὶ τῶν φατριῶν. Οὕτω δὲ πάσχομεν ἐκ τῶν κακῶν ἀμφοτέρων τῶν εἰδῶν τούτων τῶν πολιτευμάτων χωρὶς ν' ἀπολαμβάνωμεν τὰ κκλά κανενὸς ἐξ' αὐτῶν.

Τὸ φατριαστικὸν τοῦτο πνεῦμα ἐξηγεῖ πῶς ὑπὸ τὸ κθεστὸς τὸ δημιουργηθὲν διὰ τῶσιν ἀπαραμίλλων ἀγῶνων καὶ θυσιῶν πολλᾶκις, πρὸς σκάνδαλον τῆς κοινῆς συνειδήσεως καὶ παρὰ ρητὰς δικτάξεως τοῦ Συντάγματος, ἐκλήθησαν νὰ καταλάβουν δημόσια ἀξιώματα καὶ ἐτιμήθησαν δι' ἰδιαιτέρας εὐνοίας ἄνθρωποι τῶν ὁποίων καὶ τὸ πατριωτικὸν παρελθὸν καὶ ἡ ἠθικὴ ὑπόστασις δὲν ἦσαν ἀμειπτα.

Τὸ αὐτὸ φατριαστικὸν πνεῦμα ἐξηγεῖ πῶς τὸ ζήτημα τῆς ὀρειλομένης ἐπικουρίας εἰς τὰ ἐπιζῶντα λείψανα τῶν ὑπὲρ ἐλευθερίας ἀγῶνων, οὐ μόνον δὲν κατωρθώθη μέχρι σήμερον νὰ λυθῇ ἀλλὰ καὶ διεξήχθη μὲ ταιαύτην ἔλλειψιν πνεύματος δικαιοσύνης ὥστε νὰ δραβευθῶσι μὲν πολλᾶκις οἱ ἀνάξιοι, νὰ παραγκωνισθῶσι δὲ οἱ ἀξιόιοι, νὰ ἀδικηθῶσιν ἐπαρχίαι ὅλαι καὶ Δῆμοι νὰ ἐξεφερθῶσι δὲ μεταξὺ τῶν διαφόρων οἰκογενειῶν καὶ τῶν διαφόρων μερῶν τοῦ τόπου πάθη τὰ ὁποῖα ἄγνωστον εἶναι πότε θὰ κατασιγασθῶσι. Τὸ αὐτὸ πνεῦμα ἐξηγεῖ πῶς ὑπὸ τὸ ἐγκαθιδρυθὲν σύστημα ἀουστόλως ἐνεργεῖται, φθείρουσα τὰς ὑπηρεσίας, ἡ συναλλαγῇ, ἣτις ἀντικατέστησε τὴν ἀπαιτουμένην ἐνδεδειχθῆ κυβερνητικὴν μέριμναν διὰ τὰ μέσα τῆς συγκοινωνίας καὶ τὴν αὔξησιν τῆς παραγωγῆς δι' ἣν πᾶσα κυβερνητικὴ μέριμναν πλέον ἐγκατελείφθη. Ἀδρὸν μισθολόγιον καθωρίσθη διὰ θέσεις ὅλως ἀργομισθίας καὶ περιττὰς καὶ ἐν πολλοῖς ἀσκόπως σπαταλᾶται τὸ ἐκ τῶν ἐδρώντων τοῦ λαοῦ ἀφαιρούμενον ὑπὸ τοῦ Δημοσίου Ταμείου χρῆμα, οὐδεμίαν δὲ κυβερνητικὴν μέριμναν κατεδείχθη πρὸς ἐφεύρσιν καὶ ἐξοικονόμησιν πόρων διὰ τὰ μέσα τῆς συγκοινωνίας, καὶ αὐτοὶ δὲ οἱ τῶς ὁμοῖοι δρόμοι κατέστησαν ἀδιάβατοι καθ' ὅν χρόνον οὐδὲ οἱ μικροὶ ἔκτακτοι πόροι οὓς ὁ προὔπολογισμὸς τῆς παρ' ὑσῆς διετίας διαθέτει ὑπὲρ τῶν δημοσίων ἔργων θὰ καταστῇ δυνκτὸν νὰ διατεθῶσιν ἐνεκὸν τῆς μὴ ὀργανώσεως ἔτι ἐπαρκούς ὑπηρεσίας δημοσίων ἔργων καὶ τῶν ψηφισθέντων ἀποτόχων νόμων περὶ ἐκτελέσεως αὐτῶν. Εἰς τὸ αὐτὸ φατριαστικὸν πνεῦμα καὶ εἰς τὴν ἀπορρόφησιν, ὅλης τῆς Κυβερνητικῆς προσοχῆς εἰς τὴν ἐξυπηρέτησιν τῶν προσωπικῶν ἢ φατριαστικῶν συμφερόντων τοῦ κυβερνωτὸς συστήματος πρέ-

πει ν' ἀποδοθῆ καὶ ἡ ἀδιαφορία ἣτις ἐπεδείχθη περὶ τὴν ὀργάνωσιν τῆς Χωροφυλακῆς. Παρὰ τὰς ἐξαιρέτους ὑπηρεσίας ἅς οἱ Ἱταλοὶ Βασιλικοὶ Καραβινοφόροι προσέφεραν διὰ τῆς μορφώσεως ὑποδεστέρου προτοπικοῦ τῆς Χωροφυλακῆς, ὁ τόπος ὑλίζεται βαθύτατα βλέπων ὅτι ἐπὶ τῇ 1)2 περίπτω ἔτη ἀπὸ τῆς ἐπ' αἰσίοις ἐγκαθιδρύσεως τοῦ μεταβατικοῦ τούτου καθεστώτος καμμία δὲν ἐλήφθη πρόνοια περὶ μορφώσεως Κρητῶν ἀξιωματικῶν τῆς Χωροφυλακῆς δυναμένων ν' ἀναλάβωσιν ἡμέραν τινὰ τὴν διοίκησιν αὐτῆς καὶ νὰ παρουσιάσουν τὸν τόπον κεκτημένον αὐτάρκη δημοσίαν δύναμιν ὅπως ἐπαρκῆ εἰς τὴν τήρησιν τῆς δημοσίας τάξεως. Ἡ ἔλλειψις αὕτη θίγει αὐτὴν τὴν ἐθνικὴν φιλοτιμίαν τοῦ Κρητικοῦ Λαοῦ, ἀναλογιζομένου ὅτι παρὰ τὰς δημοσίως ἀνομολογουμένας στρατιωτικὰς αὐτοῦ ἀρετὰς δὲν ἐκρίθη ἰκανὸς ὅπως εἰς διάστημα 5 1)2 ἐτῶν ἐπαρκέσῃ εἰς συγκρότησιν ἐνὸς τάγματος χωροφυλακῆς. Ἀλλὰ καὶ ἡ πρακτικὴ λύσις τοῦ ζητήματος τῶν ἀποζημιώσεων, ζητήματος κατ' ἀρχὴν τελειωτικῶς ἤδη καὶ ἀνεκλήτως λελυμένου καθυστερεῖ ἀδικαιολογήτως ἐπὶ τρία ἤδη ἔτη ἐνῶ ἔγκαιρος κυβερνητικὴ πρωτοβουλία θὰ εἶχε ἤδη λύσει αὐτὸ πρὸς μεγάλην ἀνακούφισιν τῆς κατατροχούσης τὸν τόπον οικονομικῆς δυσπραγίας. Ζηηρότατα ἀνησυχούντες διὰ τὰς συνεπειὰς ἅς τοιαύτη κατάστασις πραγμάτων δύναται νὰ γεννήσῃ ἐνομίσαμεν ἱερὸν ἡμῶν καθήκον ν' ἀπευθύνωμεν πρὸς τὴν Ἑμετέραν Βασιλικὴν Ἑψηλότητα τὴν εὐλαβῆ ταύτην ἀναφορὰν ὅπως ἐπιστήσωμεν τὴν προσοχὴν αὐτῆς ἐπὶ τῶν κινδύνων οὓς ἐγκυμονεῖ τοιαύτη κατάστασις, οὓς εἴμεθα βέβαιοι ὅτι ἐπιμελῶς ἀποκρύπτουσιν ἀπ' αὐτῆς οἱ περιστοιχοῦντες αὐτὴν καὶ οὓς κινδύνους ἡ Ἑμετέρα Βασιλικὴ Ἑψηλότης καὶ τὴν θέλησιν καὶ τὴν δύναμιν ἔχει νὰ προλάβῃ ἅμα ὡς ἀντιληφθῆ αὐταύς.

Ὡς ἐκ τοῦ σκοποῦ δὲ τούτου τῆς παρουσίας ἡμῶν ἀναφορὰς προειμήσαμεν νὰ μὴ ἐπεκτείνωμεν τὴν ὑπογραφήν αὐτῆς εἰς εὐρὴν κύκλον ἀλλὰ νὰ διατηρήσωμεν εἰς αὐτὴν τὸν χαρακτήρα ἐμπιστευτικῆς ἐπικλήσεως. Ἡ Ἑμετέρα Βασιλικὴ Ἑψηλότης ζητοῦσα ἀμερολήπτους πληροφορίας περὶ τῆς καταστάσεως θέλει δυναθῆ νὰ ἐκτιμήσῃ κατὰ πόσον τὸ διάβημα ἡμῶν τοῦτο διερμηνεῖ τὸ φρόνημα τῶν συνεπαρχιωτῶν ἡμῶν.

Διατελούμεν τῆς Ἑμετέρας Βασιλικῆς Ἑψηλότητος ταπεινότατοι καὶ εὐπειθέστατοι θεράποντες.

**Οἱ πρόκριτοι τῶν ἐπαρχιῶν Σελίνου, Κισιάμου,
Κυδωνίας καὶ Ἀποκορώνου**

[Ἔπονται 310 ὑπογραφαί]

ΠΡΟΣ ΤΟΥΣ ΕΝ Τῷ ΝΟΜῷ ΧΑΝΙῶΝ ΦΙΛΟΥΣ ΜΟΥ

Ἀγαπητοὶ φίλοι,

Διὰ τῆς παρουσίας μου καθιστῶ ὑμῖν γνωστὸν ὅτι κατόπιν ὀρίμου σκέψεως ἀπεφασίσαμεν ἅπαντες οἱ ἀντιπολιτευόμενοι ν' ἀπόσχωμεν τῶν προσεχῶν βουλευτικῶν ἐκλογῶν καὶ νὰ μὴ ἐκτεθῆ κανεὶς ὡς ὑποψήφιος βουλευτῆς ἀπὸ τὴν μερίδα μας, κατὰ τὰς προσεχεῖς Βουλευτικὰς ἐκλογάς.

Ἐνεκεν τούτου δὲν θὰ ἐκτεθῶ καὶ ἐγώ.

Ἡ ἀφορμὴ ἢ ἐξαναγκάσασα ἡμᾶς νὰ προδῶμεν εἰς τὴν ἀπόφασιν αὐτὴν, εἶνε γνωστὴ εἰς ὅλους σας, καὶ διὰ τοῦτο εἶμαι βέβαιος ὅτι θὰ ἐπικροτήσητε εἰς τὴν ἀπόφασίν μας.

Εἶναι γνωστὸν ὅτι ἡ Ἀντιπολίτευσις εἶναι ἰσχυροτάτη καὶ τοῦτο ἀπεδείχθη πασιφανῶς κατὰ τὴν βῆν Αὐγούστου π. ἔ. ὅτε ἐγένοντο αἱ λαϊκαὶ συναθροίσεις, καὶ ἀναμφιδόλως δὲν θὰ διέφυγε τὴν προσοχὴν σας, ὅτι οἱ ὑπὸ τὴν σημαίαν τῆς Ἀντιπολιτεύσεως συναθροισθέντες τότε εἰς διάφορα τῆς Νήσου μέρη, καὶ προπάντων εἰς τὴν Χρυσοπηγὴν (1) ἦσαν πολλαπλάσιοι τὸν ἀριθμὸν ἀπὸ τοὺς Κυβερνητικούς.

Ἐν τούτοις μετὰ τὴν ἰσχὴν καὶ τὴν δύναμιν τοῦ κόμματός μας, ἐσχηματίσαμεν τὴν πεποιθήσιν ὅτι ὅπως ἔχουσι τὰ πράγματα ἐν Κρήτῃ, δὲν θὰ δυνηθῶμεν νὰ διορθώσωμεν τὰ κακῶς ἔχοντα διὰ τῆς βουλῆς.

Ὅπως ἔγραψα ὑμῖν καὶ ἄλλοτε, διὰ νὰ εἶναι δυνατὴ ἡ διόρθωσις τῶν κακῶς ἐχόντων ἤτο ἀνάγκη νὰ συγκληθῇ Ἐθνοσύνλευσις, πρὸς ἀναθεώρησιν τοῦ Συντάγματος καὶ τροποποιήσιν πολλῶν διατάξεων αὐτοῦ, καὶ οὕτω θὰ κατωρθοῦτο, ἔστω προσωρινῶς, νὰ βελτιωθῇ ἡ θέσις μας, καὶ νὰ ζήσωμεν ὡς ἄνθρωποι, μέχρις ὅτου ἔλθῃ ἡ ἡμέρα τῆς Ἐνώσεως τῆς αἱματοδρέκτου πατρίδος μας μετὰ τῆς μητρὸς Ἑλλάδος.

Καὶ ἄλλοτε δι' ἐπιστολῶν μου σας κατέστησα γνωστὸν ὅτι ὅταν κατὰ τὸν παρελθόντα Ἰούλιον μετέβησαν εἰς Ἀθήνας οἱ Ἀρχηγοὶ τῆς ἡνωμένης Ἀντιπολιτεύσεως κ. κ. Ἐλευθέριος Βενιζέλος, Κωνσταντῖνος Φούμης, καὶ Κωνσταντῖνος Μᾶνος, καὶ συνεπέει τῆς μεταβάσεώς των ὁ ἐν Ἑλλάδι τύπος ἤρξατο συζητῶν περὶ τῶν Κρητικῶν πραγμάτων, τότε ὁ Πρωθυπουργὸς τῆς Ἑλλάδος κ. Θεοτόκης ἐδήλωσεν ὅτι ἐὰν ἡ Κρήτη δὲν ἐνωθῇ τώρα μετὰ τῆς Ἑλλάδος, τοῦλάχιστον τοῦ λοιποῦ θὰ διοικεῖται συμφωνῶν μετὰ τοὺς ἐλευθέρους θεσμοὺς τοῦ Ἑλληνικοῦ Βασιλείου, μέχρις ὅτου ἔλθῃ ἡ ὥρα τῆς Ἐνώσεως, δηλαδὴ ὅτι θὰ κυβερνώμεθα μετὰ τὸ αὐτὸ φιλελευθέρον πολιτικὸν μακρὸν μετὰ τὸ ὅποιον κυβερνᾶται καὶ ἡ Ἑλλάς. Τὴν δῆλωσιν αὐτὴν ἐδημοσίωσαν τότε ὡς ἐνθυμείσθε ὅλοι οἱ Δημοσιογράφοι.

Ἐπομένως ὁ κ. Πρωθυπουργὸς τῆς Ἑλλάδος ἀνεγνώρισεν τὴν ἀνάγκην τῆς συγκλήσεως Ἐθνοσυνελεύσεως, διότι μόνον ἡ Ἐθνοσυνέλευσις εἶναι ἀρμοδίαι νὰ ψηφίσῃ ἐκεῖνο ὅπερ εἶπεν. (2).

Ὡς γνωρίζετε, ἀγαπητοὶ φίλοι, ἡμεῖς οἱ ἀντιπολιτευόμενοι ἔχομεν πολλὰς δικαίας, νομίμους, καὶ ὀρθὰς ἀπειτήσεις, καὶ σπουδαιότεροι τῶν ὁσίων εἰσὶν αἱ ἐξῆς :

1) Ἀπαιτοῦμεν καὶ θέλομεν ἐλευθεροτυπίαν, διότι ἕκαστος πολίτης πρέπει νὰ ἔχῃ τὸ δικαίωμα νὰ ἐκφράξῃ ἐλευθέρως τὴν γνώμην του διὰ τοῦ τύπου· ἐὰν δὲ περιπέσῃ εἰς παράπτωμά τι ὑπάρχει ὁ Ποιν. Νόμος ὅστις θὰ τὴν τιμωρῇ. (3)

2) Ἀπαιτοῦμεν, θέλομεν, καὶ ἐπιμένωμεν, καὶ θὰ ἐπιμένωμεν, ὅπως ὁ λαὸς ἐκλέγῃ τοὺς Δημάρχους, τοὺς Δημοτικούς συμβούλους, καὶ τοὺς ἐξεδιτικούς Παρέδρους, τὸ δικαίωμα ἐνὸς ἐλευθέρου λαοῦ νὰ ἐκλέγῃ

1) Ἰδὲ πρόλογον. Χρυσοπηγὴ, ἡ Μονὴ Ζωοδόχου πηγῆς Χαροφύλακα, ἀνατολικῶς τῶν Χανίων.

2) Συμφώνως τῷ συντάγματι τοῦ 1890 (ὑπογεγραμμένον) κεφάλαιον θ' ἀπερὶ ἀναθεωρήσεως. 3) Βλέπε καὶ ἀναφορὰν.

τοὺς Δημοτικούς του Ἄρχοντα, εἶνε δικαίωμα πολύτιμον, καὶ αὐτὸ τὸ δικαίωμα ἡμεῖς οἱ ἀντιπολιτευόμενοι δὲν ἐννοοῦμεν ν' ἀφαιρεθῆ ἀπὸ τοῦ λαοῦ.

Ἀληθῶς εἶναι ἀπελπιστικὸν νὰ σκεφθῆ τις ὅτι ἐνῶ κατὰ τὴν παρελθούσαν μύρην καὶ σκοτεινὴν ἐποχὴν ὁ λαὸς εἶχε τὸ δικαίωμα νὰ ἐκλέγῃ τοὺς Δημοτικούς του ἄρχοντα, σήμερον ἀφῆρέθη τὸ δικαίωμα τοῦτο ἀπ' αὐτόν.

Οἱ Κυβερνητικοὶ ἀντιτάσσουσι σήμερον ὅτι δὲν ἐνέχονται εἰς τὴν κατάργησιν τῶν δημοτικῶν ἐλευθεριῶν, διότι ταύτας κατήργησεν ἡ μακαρία τῇ λήξει παρελθούσα Βουλὴ, λησμονοῦσιν ὅμως ὅτι οἱ πλεῖστοι τῶν Βουλευτῶν τῆς παρελθούσης ἀμαρτωλῆς Βουλῆς δὲν ἐξέπροσώπουν τὸ φρόνημα τοῦ λαοῦ, ὅτι δὲν ἦσαν γνήσιοι ἀντιπρόσωποι τοῦ λαοῦ, διότι ἔνεκον τῶν γνωστῶν ἐπεμβάσεων τῶν Κυβερνητικῶν ὀργάνων οἱ πλεῖστοι εἰσηλθόντες εἰς τὴν Βουλὴν ἀπὸ τὸ παράθυρον καὶ οὐχὶ ἀπὸ τὴν θύραν.

3) Θέλομεν νὰ ἔχωμεν τὸ δικαίωμα τοῦ συνέρχεσθαι, δηλαδὴ νὰ ἔχωμεν τὸ δικαίωμα νὰ κάμνωμεν ὑπαιθρῶν συναθροίσεις, ὁσάκις ἡ ἀνάγκη τὸ καλέσῃ πρὸς σύσκεψιν πραγμάτων ἀφορώντων τὴν πατρίδα· ἀρκεῖ αἱ συναθροίσεις νὰ εἶνε ἀσπλοὶ καὶ εἰρηνικαί.

4) Ἄξιόσμεν νὰ ἔχωμεν ὑπεύθυνον Κυβέρνησιν.

5) Ζητοῦμεν νὰ γείνουσι αἰκονομίαι εἰς τὰς μεγάλας ὑπαλληλικὰς θέσεις, καὶ νὰ καταργηθῶσιν αἱ περιτταὶ θέσεις διότι ὁ τόπος εἶναι πτωχός, καὶ δὲν ἀντέχει νὰ πληρῶνῃ τόσους μεγάλους μισθοὺς, καὶ νὰ διατηρῆ ὑπαλλήλους περιττοὺς. Φαντασθῆτε ὅτι διὰ μίαν ἐντελῶς περιττὴν θέσιν τοῦ Νομικοῦ Συμβούλου, πληρῶναι ὁ τόπος 25 χρυσῶν εἰκοσὸφραγακῶν τὸν μῆνα, ἐνῶ τὴν ὑπηρεσίαν αὐτοῦ δύναται πολὺ καλὰ νὰ ἐκτελῇ ὁ Γενικὸς Εἰσαγγελεὺς. Πλὴν δὲ τῆς θέσεως αὐτῆς εἶνε καὶ πολλαὶ ἄλλαι θέσεις αἵτινες πρέπει νὰ καταργηθῶσι καὶ πολλοὶ μεγάλοι μισθοὶ οἵτινες δεόν νὰ περιοποῦσι.

6) Ζητοῦμεν νὰ πληρωθῶσιν αἱ ἀποζημιώσεις εἰς τοὺς ἀτυχεῖς καταστραφέντας καὶ μέχρις ὅτου ἐξευρεθῇ τὸ ἀπαιτούμενον δάνειον πρὸς πληρωμὴν αὐτῶν, νὰ διανεμηθῇ ἐπὶ τοῦ παρόντος κατ' ἀναλογίαν εἰς τοὺς καταστραφέντας τὸ ὑπὸ τῶν Τελωνεῶν εἰσπραχθέν μέχρι τοῦδε ποσὸν ἐκ τοῦ φόρου τῶν 3 ο).

7) Θέλομεν νὰ περιορισθῇ ἡ σπατάλη τοῦ δημοσίου πλούτου καὶ νὰ γείνουσι δημόσια ἔργα καὶ πρὸ πάντων ἀγροτικὸι δρόμοι, οἵτινες κατέστησαν ἐντελῶς ἀδιάβατοι καὶ ἔνεκον τούτου οἱ ἀτυχεῖς χωρικοὶ ὑποφέρουσι τὰ πάνδεινα ἰδίως τὸν χειμῶνα.

8) Νὰ ἀναιθετηθῶσιν αἱ ἀποφάσεις αἱ ἐκδοθεῖσαι διὰ τοὺς ἀγωνιστάς, διότι πολλοὶ ἀγωνισταὶ οἵτινες μεγάλας προσέφεραν εἰς τὴν πατρίδα ἐκδουλέσεις παρηγκωνίσθησαν καὶ ἠδικήθησαν, κατετάχθησαν δὲ εἰς τὴν τάξιν τῶν ἀγωνιστῶν πολλοὶ κατωτέρας ἀξίας τῶν παρηγκωνισθέντων.

9) Ἐπιθυμοῦμεν νὰ εἰδῶμεν ἐν τῇ Κρητικῇ Χωροφυλακῇ καὶ Κρήτας Ἀξιωματικούς, ἀφοῦ ὡς πασίγνωστον χάρις εἰς τὰς ἀόκνους φροντίδας καὶ εἰς τὴν ἐπιμέλειαν τῶν Ἰταλῶν Βασιλικῶν Καραβινοφόρων, πολλοὶ ἐκ τῶν ἐν τῇ ὑπηρεσίᾳ τῆς Χωροφυλακῆς Κρητῶν ἐμορφώθησαν τελείως καὶ εἶνε λίαν ἱκανοὶ ὅπως γίνωσιν ἀξιωματικοὶ κτλ. κτλ.

Ἐὰν ἐξετεθέμην καὶ ἐπετύγχανά μετὰ τῶν ἄλλων θὰ ἐζήτηον καὶ τὰ ἐξῆς τὰ ὅποια ἐσκόπουσι νὰ ὑποβάλω εἰς τὴν ὀλομέλειαν τοῦ κόμματός μας πρὸς ἔγκρισιν καὶ ὑποστηρίξιν.

1) Νὰ καταργηθῇ ὁ περὶ ὀπλοφορίας Νόμος, καὶ νὰ ἐπιτραπῇ εἰς πάντα

Κρήτα νὰ ἔχῃ τὸ δπλον του, ἀρκεῖ νὰ μὴ φέρῃ αὐτό, ἀλλὰ νὰ τὸ φυλάττῃ μόνον ἐν τῇ οἰκίᾳ του, διότι ἐὰν ἐξακολουθήσῃ ἐφαρμοζόμενος ὁ Νόμος αὐτός, θὰ εἶνε ἐθνικῶς καταστρεπτικόν, διότι μετὰ πάροδον ἀκόμη ὀλίγου χρόνου θὰ λησμονήσωμεν ἐντελῶς τὸν τρόπον τοῦ χειρισμοῦ τοῦ δπλου, καὶ θὰ εἶμεθα ἐντελῶς ἀχρηστοὶ καὶ ἀνίκανοι καὶ δὲν θὰ μᾶς εἶνε δυνατόν νὰ φανώμεν χρήσιμοι εἰς τὸ Ἔθνος ἐν καιρῷ.

2) Νὰ καταργηθῶσι τὰ τσελέκια καὶ νὰ μὴ ἔχῃ δικαίωμα ἢ χωροφυλακὴ νὰ κάμνῃ χρήσιν αὐτῶν, παρὰ μόνον κατὰ τῶν κατηγορουμένων ἐπὶ κακουργήματι, ζωοκλοπῇ, κλοπῇ, καὶ ἀντιστάσει κατὰ τῆς ἐξουσίας.

3) (Τὸ κκὶ σπευδαιότερον). Νὰ μᾶς πληρορορήσῃ ἡ Κυβέρνησις, ἐὰν ἐπιλήφθῃ τῆς λύσεως πολλῶν ζητημάτων σπουδαιῶς ἐνδιαφερόντων τὸν τόπον, ὡς λ. χ. τοῦ ζητήματος τῶν φάρων, κ.λ.π. καὶ ποῖα τ' ἀποτελέσματα τῶν ἐνεργειῶν τῆς.

Καὶ ταῦτα μὲν πάντα εἶναι ἀληθῆς ὅτι ὑπάγονται εἰς τὴν δικαιοδοσίαν τῆς Βουλῆς.

Ἵπάρχουσι ὅμως καὶ ἄλλα πολὺ σπουδαῖα ἅτινα δὲν δύναται νὰ ἐπιληφθῇ ἡ Βουλὴ, παρὰ μόνον ἡ Ἔθνοσύνλευσις, ὡς ἐν παραδείγματι τὸ τῶν δέκα ἀρίστων Βουλευτῶν.

Ὡς γνωρίζετε ἡ Συντακτικὴ Συνέλευσις ἐψήφισεν ὅπως διορίζονται ὑπὸ τῆς Α. Β. Υ. τοῦ ἀνωτάτου ἀρχόντος 10 Βουλευταὶ. (4) Ἐκ τῶν πραγμάτων ἀπεδείχθη ὅτι οἱ 10 αὗτοι Βουλευταὶ εἶναι ἐντελῶς περιττοὶ καὶ ἀδίκως μάλιστα πληρῶναι δι' αὐτοὺς τὸ δημόσιον Ταμεῖον 30⁰ χρυσᾶ εἰκοσόφραγκα εἰς ἐκάστην περίοδον πάντες δὲ παραδέχονται ὅτι ἐν τῇ Βουλῇ πρέπει νὰ παρκαθήγεται μόνον οἱ ὑπὸ τοῦ λαοῦ ἐκλεγόμενοι. Ἀνάγκη ὅθεν τῆς συγκλήσεως Ἔθνοσυνελεύσεως διὰ νὰ κατορθωθῇ ἡ ὑπὸ τοῦ Συντάγματος ἀπάλειψις τοῦ σχετικοῦ ἀρθροῦ τοῦ ὁρίζοντος τὸν διορισμὸν τῶν δέκα τούτων Βουλευτῶν. Πλὴν ὅμως τούτου εἶνε καὶ ἄλλα πολλὰ ζητήματα τὰ ἑποῖα μόνον ἡ Ἔθνοσυνέλευσις δύναται νὰ λύσῃ ἅτινα χάριν συντομίας παραλείπω.

Ταῦτα ἔχοντες ὑπ' ὄψει καὶ βέβαιοι ὄντες ὅτι διὰ τῆς Βουλῆς οὐδὲν θὰ κατορθωθῇ ἀπεφασίσασμεν νὰ μὴ ἐκτεθῶμεν κατὰ τὰς προσεχεῖς Βουλευτικὰς ἐκλογάς.

Ἐν τούτοις πρέπει νὰ γνωρίζετε ὅτι ἡμεῖς θὰ ἐξακολουθοῦμεν πολιτευόμενοι ἔστω καὶ ἐκτὸς τῆς Βουλῆς. Δὲν θὰ ἐγκαταλείψωμεν τὴν πολιτικὴν, διότι τὴν πατρίδα μας δὲν θὰ τὴν ἀφίσωμεν ἔρμαιον εἰς τοὺς πολιτικοὺς ἀντιπάλους,

Θὰ ἐντείνωμεν τὰς δυνάμεις μας καὶ θὰ προσπαθῶμεν νὰ βελτιώσωμεν τὴν κατάστασιν τοῦ τόπου μέχρις ὅτου ἐνωθῶμεν μετὰ τῆς Ἑλλάδος. Θὰ ἐξακολουθῶμεν ἀγωνιζόμενοι ὑπὲρ τῶν ἐλευθεριῶν τοῦ τόπου μας. Πλὴν τῆς Βουλῆς ὑπάρχει καὶ ἄλλη ὁδὸς ἣν δυνάμεθα νὰ τραπῶμεν πρὸς βελτίωσιν τῆς καταστάσεως τοῦ τόπου, καὶ ἡ ὁδὸς αὕτη εἶνε ὁ ἐν ἐλευθέρᾳ Ἑλλάδι: τύπος καὶ ἡ Ἑλληνικὴ Κυβέρνησις. Θὰ μεταχειρισθῶμεν ἅπαντα τὰ νόμιμα μέσα πρὸς δὲρθῶσιν τῶν κακῶς ἐχόντων, καὶ νὰ εἴσθε βέβαιοι ὅτι θὰ ἐπιτύχωμεν, διότι τὸ δίκκιον εἶνε ὑπὲρ ἡμῶν.

Δὲν θὰ σᾶς ἐγκαταλείψωμεν, ἀγαπητοὶ φίλοι, ἀλλ' ὅπως καὶ πρὶν, οὕτω καὶ ἐν τῷ μέλλοντι θὰ ἐξακολουθοῦμεν ἀγωνιζόμενοι ὑπὲρ τῶν μεγάλων τοπικῶν καὶ ἐθνικῶν συμφερόντων.

4) Βλέπε τὰ ἀρθρὰ 37 καὶ 42 τοῦ Συντάγματος τοῦ 1899 [ὑπαγεγραμμένου]

Πρέπει νὰ ἔχετε ὑπ' ὄψει ὅτι ὁ ἀγὼν μας εἶνε μέγας καὶ ἱερός, τοσοῦτο μάλιστα καθόσον προσκρούει εἰς πολλῶν, πολλὰ ἀτομικὰ συμφέροντα, διὰ τοῦτο ἀνάγκη νὰ ὑπάρχῃ ὁμόνοια μεταξὺ ἀντιπολιτευομένων διὰ νὰ δυνηθῶμεν νὰ ὑπερπηδῆσωμεν τὰ ὑπὸ τῶν Κυβερνητικῶν παρεμβαλλόμενα προσκόμματα, καὶ ἐπιτύχωμεν τὴν βελτίωσιν τῆς καταστάσεως τοῦ ἀτυχοῦς τόπου μας.

Νὰ ἔχετε πεποιθήσιν εἰς τοὺς ἀρχηγούς τῆς Ἠνωμένης Ἀντιπολιτευσέως Βενιζέλον, Φούμην καὶ Μάνον καὶ νὰ ἀποφεύγετε πᾶσαν ἀνάμιξιν εἰς τὰ κομματικὰ τῶν Κυβερνητικῶν.

Αὐτοὶ ἄς κάνουν μόνοι τὴν Βουλὴν.

Δράττομαι τῆς εὐκαιρίας ταύτης ὅπως εἰς ὄλους ἀνεξαιρέτως τοὺς φίλους ἐκφράσω τὰς ἀπείρους εὐχαριστίας μου καὶ τὴν εὐγνωμοσύνην μου διὰ τὴν ὑποστήριξιν ἣν μοὶ παρέσχον πλειστάκις καὶ τὴν ὁποῖαν ὑποστήριξιν ἐλπίζω ὅτι θὰ ἔχω καὶ εἰς τὸ μέλλον.

Καὶ κατὰ τὰς δύο παρελθούσας περιόδους μὲ ἐξελέξατε Βουλευτὴν σας καὶ τολμῶ νὰ εἶπω ὅτι ἐξετέλεσα τὸ καθήκον μου, ὑπερασπισθεὶς τὰ δίκαια τοῦ λαοῦ, τοῦτο πρέπει νὰ ἔχητε ὑπ' ὄψει καὶ σεῖς καὶ συνεπῶς νὰ εἴσθε βέβαιοι ὅτι καὶ τοῦ λοιποῦ μετὰ τῶν λοιπῶν ἀντιπολιτευσομένων θὰ ἐξακολουθῶ ἐργαζόμενος ὑπὲρ τοῦ καλοῦ τοῦ τόπου μας.

Περαινῶν τὴν παροῦσαν εὐχομαι ἡμῖν ὑγείαν.

Χανία 1 Φεβρουαρίου 1905

Σᾶς ἀσπάζομαι δλοφύχως

Ὁ δμέτερος

ΕΜΜΑΝΟΥΗΛ ΠΑΠΑΔΕΡΟΣ

τέως Βουλευτῆς Νομοῦ Χανίων

Ἄριθ. Πρωτ. 44

Π ρ ὄ ς

Τοὺς κατοίκους τῶν ἐπαρχιῶν Ἀποκορώνου,

Κυδωνίας, Κισιάμου

Αἱ ἀρχαὶ τῆς Ἀρμοστείας συνεχίζουσαι τὴν ἀντίπραξιν αὐτῶν κατὰ τοῦ ἀγῶνος τῆς ἐπικινδύνουσας καὶ τὰς προσπάθειας τῶν πρὸς ἀναστήλωσιν τοῦ καταρρέυσαντος καθεστώτος, ἀδιαφοροῦσαι δὲ ἂν ἢ ματαίαι ἐπιδιώξεις τῶν σκοπῶν τούτων μέλλῃ νὰ προκαλέσῃ τὴν χύσιν ἀδελφικοῦ αἵματος ἐπιμένον νὰ προβοῦν τὴν ἐρχομένην Κυριακὴν εἰς ἐκλογὰς βουλευτῶν καὶ εἰς ἐκεῖνα τὰ ἐκλογικὰ διαμερίσματα εἰς τὰ ὁποῖα αἱ ἐκλογαὶ ἐματαιώθησαν τὴν περασμένην Κυριακὴν.

Ἀπέναντι τοιαύτης ἀχαρακτηριστοῦ συμπεριφορᾶς τῶν ἀρχῶν τῆς Ἀρμοστείας ἐντεινουσῶν τὸ πείσμά των μέχρι τοῦ ἐμφυλίου σπαραγμοῦ, ἢ ἐπανάστασις ὡς ἐκπροσωποῦσα τὴν τάξιν καὶ διερμηνεύουσα τὰς συντηρητικωτέρας γνώμας τοῦ

Κρητικὸς πληθυσμὸς, ὀφείλει νὰ πράξῃ ὅτι ἀπ' αὐτῆς ἐξαρτᾶται ὅπως μὴ ἀφήσῃ τὰς ἀρχὰς τῆς Ἀρμοστείας νὰ αἰμματοκυλίσουν ἀνευ ἀνάγκης τὸν τόπον.

Πρὸς τοῦτο παραγγέλλομεν ὑμᾶς νὰ μὴ ἐμποδίσωσι τὴν ἐνέργειαν τῶν ἐκλογῶν τούτων κατὰ τὴν ἐρχομένην Κυριακὴν. Ἐξ ἄλλου οἱ κάτοικοι τῶν μερῶν ὅπου πρόκειται νὰ γίνουσι αἱ ἐκλογαὶ αὗται ἔχουσι καθήκον νὰ μὴ λάβωσι μέρος εἰς αὐτάς.

Μετὰ τὴν γενίκευσιν τοῦ ἐπαναστατικοῦ κινήματος εἰς ὅλην τὴν νήσον, μετὰ τὰ ὑπὲρ τοῦ ἀγῶνος ἡμῶν συλλαλητήρια τῶν πόλεων Χανίων, Ρεθύμνης καὶ Ἡρακλείου καὶ τῶν διαφόρων ἐπαρχιῶν τῆς νήσου, μετὰ τὴν εἰς τὸν ἀγῶνά μας συμμετοχὴν τοῦ κ. Ἰω. Σφακιανᾶκη, οἱ ἀντιπράκτοντες κατὰ τοῦ ἱεροῦ ἀγῶνος τῆς ἐπαναστάσεως κάμνουσι ἔργον ἀντιπατριωτικόν.

Τοιαύτην δὲ ἀντιπράξιν σημαίνει ἡ προσέλευσις αὐτῶν εἰς τὰς κάλπας.

Θέρισον τῇ 26 Μαρτίου 1905

Ὁ Πρόεδρος τῆς Συνελεύσεως

Ὁ Γραμματεὺς

Ἰ. Ἀν. Παπαγιαννάκης (Τ.Σ.)

Κ. Μάνος

Δώσετε λίγη προσοχὴ καὶ εἰς ἐμὲ συγνώμη
 κάτι γιὰ νὰ σᾶς διηγηθῶ ποῦ εἶναι φρέσκο ἀκόμη
 Ἡ διηγηθῶ τί ἐγίνε σ' αὐτὴν τὴν ἀναρχίαν
 ποῦ ἐδημιουργήθηκε ἀπὸ τοὺς Παισανίας
 Γιατί ἐδημιουργήθηκε τὸ ξαίρετε βεδαίως
 νὰ μὴ λαμβάνω δὰ καὶ ἡ γῶ τὸν κόπον νὰ σᾶς λέω
 Σημαίαν ἐτραυήσανε τὴν ἔνωσι ζητοῦνε (1)
 οἱ δόλοιοι τῶνε σκοποὶ διὰ νὰ καλυφθοῦνε
 τὸν Πρίγκιπα νὰ διώξουσι γράφει τὸ πρόγραμμά των,
 καθὼς τὸ ἀποδείξανε στὸ τέλος τῶν πραγμάτων
 Μόνον αὐτὸ δὲ γίνεται, Κύριε Βενιζέλο
 ὅσο κι' ἂν σου ἴπε δ' Ἰταλὸς θὰ σὲ συνδράμω θέλω
 Κι' ὁ Γάλλος σοῦ ἴπε κάμε το, κάμε ὅ,τι συλλογᾶσαι
 κι' ἀπὸ τοὺς διεθνεῖς στρατοὺς τίποτε μὴ φοβᾶσαι. (2)
 Κι' ὁ Νέγρης (3) ὅπου ἔσκασε, σοῦ ἴπε ὁ συγχωρεμένος

1) Βλέπε ποίημα Παντελάκη εἰς τὴν ἐπανάστασιν τοῦ Θερίδου ὄστιχον 338»

2) Γράφει ὁ Κουγδούρος εἰς τὸ Ἡμερολόγιον τοῦ «Κατὰ τὸ 1905 τῆ ὑπερβολῆ καὶ τῆ ὑλικῆ ὑποδουριζῆ τοῦ Γαλλικοῦ καὶ ἰδιαιτέρως τοῦ προξενείου τῆς Ἰταλίας, ἢς ἡ νησιωτικὴ πολιτικὴ ἐθαίνετο μᾶλλον ἐνδιαφερομένη, ὁ Βενιζέλος μετὰ τῶν ὁπαδῶν του ἀνῆλθον εἰς τὸ Θέριδον, εἰς τὸ διαμέρισμα τῆς Ἰταλικῆς κατοχῆς...» Ἐκ τῶν στρατῶν τῆς Κατοχῆς μόνον ὁ Ρωδιτικὸς δυνεκροῦσθαι δις ἐν Ἀτόπιποπούλλῳ καὶ Γεωργίουπόλει οὓς διεδρόμισε, ἀλλ' εἰσῆρχοντο εἰς τὸ διαμέρισμα τῆς Ἰταλικῆς κατοχῆς ὅπου ἔμενον ἀκαταδίωκτοι (Μανούδου Κουγδούρου, πολιτευτοῦ, Ἡμερολόγιον—Ἱστορικαὶ καὶ διπλωματικαὶ ἀποκαλύψεις—ἐν Ἀθήναις 1921).

3) Νέγρης, προξενος τῆς Ἑλλάδος ἐν Χανίοις—δυνεργάτης τοῦ Βενιζέλου, νομιζόμενος ὡς ἐχθρὸς τῆς ἐνώσεως.

ἄν χρειασθῆ Σύνυπατος ἐγὼ θά τονε φέρω
 Ἐπῆρες καὶ τοὺς Φούμηδες (4) ἐπῆρες καὶ τὸ Μάνο (5)
 κι' ἐπῆγες κι' ἔτσαντήρωσες στὸ Θέρισο ἀπάνω
 Ἐκαψες σπῖθια καὶ δεινδρά κι' ἐσκότωσες κι' ἀνθρώπους
 νὰ σοῦ πληρώνῃ ὁ Θεὸς τοὺς εὐγενεῖς σου κόπους. 20
 Εἶπατε κι' εἰς τὸν Κλέαρχο (6) θάλασσα νὰ περάσῃ
 τὸν τύπον τὸν Ἑλληνικὸν γιὰ νὰ ἐξαγοράσῃ.
 Ὅσον κι' ἂν ἐμοχθήσατε ἀπέτυχε ὁ σκοπὸς σας
 καὶ τὸ καλὸ ποῦ κάμετε ἄς εἶνε στὸ λαιμό σας.
 Ποτὲ δὲν περιμένετε τόσῃ ἀποτυχίαν 25
 Νὰ μὴν τὸ καταρθώσετε νὰ πῆσῃ ἡ Ἀρμοστεία. (7)
 Κι' ἔρχεται: τώρα τ' ἄρχηγὸν νὰ σκοτωθῆ, νὰ σκάσῃ
 Ἰπομονὴ ἐξοχώτατε, καὶ τοῦτο θά περάσῃ.
 Πάρτε μελάνι καὶ χαρτὶ καὶ γράψετε στὸ Νέγρον
 νὰ μὴ σκοτίζετε ἄδικα συνύπατο νὰ εὖρη. 30
 Γράψετε καὶ στὸν Κλέαρχο νὰ μὴ στενοχωρᾶται,
 καὶ τοῦ Τιτόνι (8) γράψετε νὰ σᾶζε στείλῃ ἐργάτες.
 Μαστόρους θάχετε Ἰταλοὺς καὶ χῶμα ἀπὸ τῆ Γαλλία
 κι' ἀπ' τὴν Ἑλλάδα γράψετε νὰ ἔλθουν ἐργαλεῖα
 Ἀπ' τὴν Ἑλλάδα νὰ ἔρθουνε μολύβια καὶ καλούπια 35
 νὰ κάτσετε στὸ Θέρισο νὰ κάμετε κουρβύπια.
 Τὸ χῶμα ἀλέθει ὁ Ἀρχηγὸς κι' ὁ Φούμης κοσκινίζει
 κι' ὁ Μάνος τ' ἄλλα ὀλιὰ γιὰ νὰ τὰ κανονίξῃ.
 Παπαγιαννάκης (9) πρόεδρος, ὁ ἄρχων ὁ ρετούρης, (10)
 κι' αὐτὸς δὲ μένει ἄεργος, δὲ κάθεται κουτσοῦρι 40
 εἶναι ὁ γεροντότερος κι' ἔχει περίσσια γνῶσι,
 εἶναι ὁ εἰδικώτερος γιὰ νὰ τὰ μολυδώσῃ.
 Τὸν Κυδωνάκη (11) θάλετε τὸ φοῦρο νὰ σᾶς κτίσῃ
 ποῦ ν' αὖνι καταλληλότερος τὸ θόλο νὰ γυρίσῃ
 Τὸ Διγενάκη (12) θάλετε ν' ἀνάψῃ τὸ καμίνι 45
 Βάλτε καὶ τὸν Παπαδερό (13) ποῦ ξαίρει νὰ τὰ ψήνῃ
 ὁ Πιστολάκης (14) τὸ κλαδί ἀνέλαβε νὰ φέρῃ
 γιὰτὶ ν' αὖνι Ἀκρωτηριανὸς καὶ ἀπὸ τέθια ξαίρει.

- 4) Γεώργιος καὶ Κωνσταντῖνος Φούμης, ἐκ Σελίνου.
 5) Κωνσταντῖνος Μάνος, ὁ ποιητής.
 6) Κλέαρχος Μαρκαντωνάκης
 7) Νῶ ἄλλαξῃ δῆλον ὅτι τὸ πρόδωπον τοῖς Ἀρμοσταῖ.
 8) Τιτόνι, ὁ Ἰταλὸς πολιτικός. Ἐξ Ἰταλίας ἔφερεν ὁ Κ. Φούμης ἔλαι
 οκλαδευτάς· τοῦτο ὑπαινιδόσεται ὁ ποιητής.
 9) Ἰδὲ Βλαχάκη, στίχον 39
 10) Ρετούρης—rettore, rector, ἐνεστὸς ἄρχων
 11) Λυκοῦργος Κυδωνάκης, ὁ κατόπιν πρόεδρος τοῦ Δήμου Χανίων
 12) Κωνστ. Διγενάκης. Θεοιδιανὸς ἐκδόσας καὶ πατριωτικά ποιήματα
 13) Δικηγόρος καὶ πολιτευτής. Διοικῶν ἐπίτροπος (3 Ἀπριλίου—2 Μαΐ-
 ου 1912), τοῦ ὁποῦ δημοδιεύεται ἡ προκήρυξις διὰ τὴν ἀποχὴν ἀπὸ τὰς ἐκλο-
 γὰς τῆς 20 Μαρτίου 1905
 14) Νικ. Πιστολάκης, ὁ καὶ διευθυντής τοῦ Κοινωφελοῦς ταμείου σύμμα-
 χητῆς τοῦ Βενιζέλου καὶ εἰς Ἀκρωτήρι

Πέστε καὶ τοῦ Κολοκυθᾶ ποῦ ἔγινε Τελώνης
 ν' ἀφίση τὰ κατάστιχα τῆ λάσπη νὰ ζυμῶνη. 50
 Βάλτε καὶ τὸν Καλογερῆ (15) νὰ θγάνη τὰ χαλκίαια
 ποῦ τοῦ μιλοῦσανε πολλὰ καὶ ὅμως δὲν ἔγροτκα.
 Τὸν Λεκανίδη (16) δάλετε νὰ κἀνη ἐργασία
 ποῦ κἀθεταὶ τόσον καιρὸν καὶ εἶναι ἄμαρτία.
 Καὶ τὸν Κακούρη (17) βάλετε τ' αὐθιά νὰ τῶνε δάνη 55
 δὲν εἶναι πρώτη του φορὰ ὅπου κουρούπια κἀνει.
 Βάλτε καὶ τὸν Ἀβεσαλώμ (18) νὰ τὰ στρηφογορίζη,
 καὶ βέλετε καὶ τὸ Ζερβὸ γιὰ νὰ τὰ καθαρίζη.
 Πάρτε καὶ τοῦ χαμάλακα τοῦ Στάθη (19) μίαι μπεγίρα 60
 Γιὰ νὰ φορτώση μερικὰ νὰ τῶνε κἀνη γύρα
 Καὶ σεις Μουντάκη (21) καὶ Σκουλαῖ (20) ποῦ ὁθε γιαιτροὶ ντετέροι
 γραφτό σας ἦτανε κι' αὐτὸ νὰ γίνετε μαστόροι.
 Ὑπομονὴ νὰ κἀνετε καὶ τοῦτο θὰ περόση,
 στὸν κόσμον ὅποιος ἐργάζεται τιπτοτα δὲ θὰ χάση
 Καὶ σὰν τὰ τελειώσετε νὰ στείλετε μίαι μόστρα 65
 νὰ τὴν τοποθετήσετε εἰς τῶν Χανιῶν τὴν πόρτα
 Καὶ οἱ ἐμπόροι τῶν Χανιῶν πολὺ τὰ ἐκτιμῆσαν
 σὰν καὶ τὰ γραμματόσημα (21) ὅταν κυκλοφορῆσαν
 Καὶ ὁ καθένας εἰμπερεὶ νὰ πάρη ἀπὸ τρία
 κι' ἔτσι θὰ τὰ ξεδέψετε καθὼς καὶ τὰ λαχεῖα (21) 70
 Οἱ Ἀγγλοὶ τὰ ξεδέψουνε ἄν εἶναι κι' ἄλλα τόσα
 καὶ τὸ Στεργιάδη βάλανε καὶ πῆρε ὀκτακόσια
 Ὁ Σφακιανάκης (22) ἔβαλε καῖκι νὰ φορτώση
 καὶ μὲ δικὰ του ἔξοδα στὴς φίλους νὰ τὰ δώση
 Ἄδικα τὸν Οὐρμπάνοβιτς (23) τὸν λέγετε Χασάνη 75
 γιαιτὶ μπορεὶ στὸ Ρέθυμνο ξόδεψη νὰ σᾶς κἀνη.
 Τοῦ Μαρκαντώνη (24) στείλετε ἕνα στὸ φαρμακεῖο,
 καὶ ἀγωνίστηκε κι' αὐτὸς καὶ στέκει του βραβεῖο.
 Πέστε καὶ στὸν Ἐπίσκοπο νὰ σᾶς τὰ εὐλογῆση
 νὰ στείλῃ κι' ἕνα Ἱερῆ νὰ σᾶς τὰ λειτουργῆση. 80
 Τώρα σᾶς εὐχομαι κι' ἐγὼ ἀπ' τὸ δικό μου μέρος
 νᾶχετε ξόδεψη καλὴ κι' ἕνα μεγάλο κέρδος.

13) Ἰωάν. Καλογερῆς, ἀρχηγὸς ἐκ Κάμπου Κυθωνίας

16) Ἰωσήφ Λεκανίδης, δικηγόρος, πολιτικὸς Ἀποκορώνου

17) Κακούρης ὀπλαρχηγὸς ἐξ Ἀποκορώνου αἰδὲ 232 Ποντελάκης

18) Ἀβεδούλωμ Ἰω. Ε. Παπαδάκης ἐξ Ἀποκορώνου.

19) Εὐστάθιος Παπαδάκης, διευθυντὴς τοῦ «Θάρρους».

20) Ἐμμ. Μουντάκης ὁ τέως Δήμαρχος. Β. Σκουλαῖς βουλευτὴς Ρεθύμνης

21) Ἡ Συνέλευσις τοῦ Θερίδιον ἔξεδωκε γραμματόσημα δύο ὀκτράς. Ἐπι-
 δης γραμμάτια εἰκοθὶ χιλιάδες ἐκ ὀρχ. ἔνευτε ἑκάστον ἡδὲ πατριωτικὸν δά-
 νειον 100 χιλιάδων δραχμῶν. (1 Σεπτ. 1903). Ἀνεπτυγον γραμματίου ἔχει τὸ
 τυπὸν χειρογράφων, ἔνευτων καὶ ὀλλογῶν τῆς Βιβλιοθήκης μας.

22) Γ. Σφακιανάκης πρόεδρος τοῦ Ἐκτελεστικοῦ (1898). Ἐλαβε μέρος
 εἰς τὸ κίνημα τοῦ Θερίδιον (ἴδε ἔγγραφο).

23) Ἀρχηγὸς τῶν ἐν Ρεθύμνῃ Ρωστικῶν στρατευμάτων.

24) Γ. Μαρκαντωνάκης φαρμακοποιὸς, Γρουδιαστῆς (1926).

**Ἡ ἱπομίσχουσις τῆς Α. Β. Ὑψηλότητος τοῦ Πρίγκιπος
Γεωργίου ἐκ Κρήτης πρὸς τὴν θέλησιν τοῦ λαοῦ 1906**

Στὰς Σεπτεμβρίου δώδεκα ἡμέρα μαυρισμένη
 πὸ Τρίτῃ ἐξημέρωνε μέρα κατηραμένη
 τὰ μάτια τῶν Χριστιανῶν ἦτανε θουρκωμένα
 καὶ μόνον οἱ ἀλλόθρησκοι γέλοιά ᾗχανε κρυμμένα
 γιὰ μιὰ γραφή τοῦ Πρίγκιπος (1) πὸ ἀποχαιρετοῦσε 5
 καὶ μὲ τὰ λόγια τοῦ Χριστοῦ μᾶς ἐπαρηγοροῦσε.
 Ἄνθρωποι πὸ δὲν ἐκλαψαν ποτὲ γιὰ πεθαιμένους
 τὸ διάδασαν καὶ τὸ ἔβλεπεσι στὰ δάκρυα πνιγμένους
 καὶ ἀπὸ τότε ἐμαύρισε καὶ ἐκλείδωσε ἡ καρδιά μας
 καὶ μοναχὰ ἡ Ἐνωσις θὰ φέρῃ τὴν γιαντριά μας. 10

**Τὸ κίνημα τῆς Μαλλάξας.—Ἡ εἰσβολὴ εἰς τὴν Χαλέπα
Ἡ ἀναχώρησις τοῦ Πρίγκιπος**

Τιμὴ καὶ δόξα τῷ ἄρχηγῷ καὶ εἰς τὰ παλληκάρια
 τοῖς Κρητικῶσι στχυροετοῦσι τ' ἀτρόμητα ληοντάρια
 πὸ ὡς ἔμαθον, ἀναχωρεῖ ὁ στολισμὸς τῆς Κρήτης
 ὁ λατρευτὸς Γεώργιος ἡ ἐθνικὴ ἐλπίς τῆς 5
 πὸ ὅταν τὸν ἐπλασε ὁ Θεὸς πολλὴν πιδεξιοσύνην
 ἔβαλε καὶ τὸν ἔκαμε μὲ τόσην καλωσύνην
 πὸ ἄνθρωπος γενοῦμενος στὸν κόσμῳ δὲν ὑπάρχει
 μὴδ' ἄλλο βασιλόπουλο τοῖς χάρες του γιὰ νᾶχη
 τὴν εὐμορφίαν τὴν λεβεντιὰ καὶ τόσην του γλυκάδα
 ἀνδρείαν, περιφάνειαν, μιλιὰ καὶ ἐξυπνάδα 10
 πὸ ἂν πῶ τῆς καλωσύνης του δὲν ἔχω ᾗγὼ κεφάλι
 κι' ὅσα ποιήματα κι' ἂν πῶ λίγα του θᾶναι πάλι.
 Πὸ καθενὸς εἰς τὴν καρδιά, σὰν τῶν ἐρωτευμένων
 τὸ ὄνομά του τὸ γλυκὺ θαθεῖα εἶναι γραμμένον.
 Εἰς τὴν Μαλλάξαν (2) ἐνοπλον τὸν κόσμῳ προσκαλοῦνε 15

1) Ἰδὲ διάγγελμα εἰς ἐφημερίδα τῆς Κρητικῆς Πολιτείας 1906 Α' 48 τῆς 11 Σεπτεμβρίου.

2) Παραιτηθέντος τοῦ Πρίγκιπος Γεωργίου ἀγνώσθῃ ἡ ἀπόφασις εἰς ἣν εἶχον καταλήξει αἱ διεννοήσεις τῶν 4 Δυνάμεων. Δι' αὐτῆς ὁ Βασιλεὺς τῶν Ἑλλήνων μετὰ τῶν 4 ἐν Ἀθήναις πρεσβευτῶν ἀπέκτων τῷ δικαίωμῳ νὰ ὑποδεικνύουν τὸν Ἀρμοστήν. Ἐν τούτοις ἡ ὑπόδειξις δὲν ἦτο ὑποχρεωτικὴ διὰ τὰς Δυνάμεις. Ἡ Εὐρωπαϊκὴ διπλωματία εἶχε ἐξασπατῆσαι τοὺς ἐν Ἀθήναις καὶ τὸν Πρίγκιπα. Εἰς τὴν περιστασίαν ταύτην ἐδόκῆθην ὅτι μιὰ ταχεία καὶ ἀποφασιστικὴ ἀντίδρασις ἐκ μέρους τοῦ τόπου πρὸ τῆς ἀναχωρήσεως τοῦ πρίγκιπος ἠδύνατο νὰ ἐπανορθώῃ τὴν κατάστασιν....» (Ἡμερολόγιον Κουνοῦρου δελ. 282 κ. ε.). Διὰ τοῦτο ἀπέδειλεν ὁ Κοῦνδουρος ἔμπιστον του εἰς Κράπην ὅπου ἐκάλεσε τὸν λαόν. Ἐπειτα διεννοήθη μετὰ πολιτευομένων καὶ ὀπλαρχηγῶν καὶ οὕτω μετὰ μιαν ἐβδομάδα ἐνοπλοὶ κατελάμβανον τὴν Μαλλάξαν.

τὸ τί πρέπει νὰ πράξουνε ἀμέσως νὰ σκεφθοῦνε
καὶ ἀπ' ἐκεῖ σὰν λέοντες στὴ Σούδα κατεβήκυν'
κανόνια δὲ λογάριασαν, δόμβες δὲ φοβηθήκυν.

"Απόφασιν εἶχαν ἐκεῖ νὰ στήσουνε κάρτερι
ὅταν ὁ Πρίγκιψ θὰ περναῖ νὰ ἀπλώσουνε τὸ χέρι 20
νὰ σταματήσουν τ' ἄλογα, τὰμάξια νὰ σταθοῦνε
κι' οἱ ἀρχηγοὶ νὰ τρέξουν ἐμπρός του νὰ τοῦ ποῦνε :

-- Ποῦ πάγεις Ἰψηλότατε ; δὲν ἔφθασε ἡ ὥρα
χωρὶς νὰ γίνῃ ἡ ἔνωσις πῶς φεύγεις ἀπὸ τώρα ;
Πατέρα μας γλυκύτατε τὸ θέλει ἡ καρδιά σου 25
νὰ δῆς αἱματοκύλιστα ἐμπρός σου τὰ παιδιὰ σου,
στὰ πτώματα μας νὰ πατοῦν, τὸ θέλεις, τ' ἄλογα σου ;

κλι νὰ γλυτώσης μόνο σὺ νὰ πᾶς στὰ γονικά σου ;
"Οχι δὲν φεύγεις ἀπ' ἐδῶ σὲ θέλομεν κοντά μας
γιατὶ εἶσαι μέσ' στὰ σπλάχνα μας μέσα στὰ σωθηκά μας' 30
μ' ἂν ἐπιμένῃς πρόσμενε νὰ φύγῃς μὲ τὴν τάξι
ὡς εἶσαι βασιλόπουλλο νὰ στρώσωμε τὸν τάπη,

ἀπὸ βελοῦδο κόκκινο νὰ φθάνῃ ὡς τὸ λιμάνι,
τὸ αἷμα μας θὰ χύσωμε, τὸ ἴδιο χρῶμα κάνει,
"Ἄλλ' ὄχι δὲ σ' ἀφήνομε, ἔλα γιὰ λίγο χρόνο 35
ἔλα μαζί μας στὰ βουνὰ νὰ στήσωμε τὸ θρόνο.

"Ἐλα μαζί μας στὰ βουνὰ κλι βλέπε ἕνα ἕνα
ἔλα νὰ δῆς ἂν χύνωμε τὸ αἷμα μας γιὰ σένα
ἔλα νὰ δῆς στ' ἀντάρτικο οἱ κλέφτες πῶς περνοῦνε
τὸ πῶς χορεύουν πῶς γλεντοῦν πῶς τρώνε πῶ, δειπνοῦνε 40
ἔλα νὰ φᾶμε κλέφτικα, ἀρνάκια σουβλισμένα

ἔλα ν' ἀκούσης Κρητικὰ τραγούδια τιμημένα
ἔλα καὶ βάλε Κρητικὰ καὶ ζώσου τ' ἄρματά σου
κι' ὁ πιὸ δεῖλός θὰ γίνεταὶ παλληκαρᾶς κοντά σου.

Σὲ θέλομε ἄρματωλὸ σὲ θέλομε ἀντάρτη 45
σὲ θέλομε κλεφτόπουλο σὲ θέλομε στρατάρχη
ἔλα νὰ κάμῃς θαύματα, τὸν κόσμον νὰ τρομάξῃς
τὲ Σοῦτσο νὰ ἀναστηθῇ τραγούδια νὰ συντάξῃ.

Κι' ὅποιος κονιά σου φονευθῇ ἀθάνατος θὰ μείνῃ
γλυκύτερος του θάνατος δὲ θὰ μπορῇ νὰ γίνῃ. 50
"Ἐλα νὰ γίνῃς ἀρχηγὸς δύναμιν νὰ μᾶς δώσης
"Ἐλα, ἐσένα θέλομε νὰ μᾶς ἐλευθερώσης.

Αὐτὰ ὁ κόσμος λόγιαξε ἐκεῖ κι' ἐκαρτεροῦσε
μὰ ὁ Πρίγκιψ δὲ ἐφαίνετο κι' ἡ ὥρα ἐπερνοῦσε.
Πῶς ἄλλαξε νὰ τὸ πιστεῦῃ ἀρχίξῃ 55
σὰν εἶδεν καὶ τὴ μουσικὴ ὀπίσω νὰ γυρίξῃ.

Τότε σὲ βράχο, ὕψηλὰ βγαίνει ὁ Δασκαλογιάννης (3)
«Παὲ τῆς Κρήτης» φώναξε, «τὴν ὥρα νὰ μὴ χάνῃς
"Ο Πρίγκιψ δπως φαίνεται ἀπ' τὰ Χανιά θὰ φύγῃ

3) Γεώργιος Δασκαλογιάννης, πολιτευόμενος· τοῦτον ἀπέδειξε ὁ Κουν-
δογρος εἰς Κράτην (ἰδὲ ὑπόσημ. 2 καὶ "Ἡμερολ. Κουνδοῦρου δελ. 293).

κι' ὁ χωρισμός του δέβαια πληγὴ μεγάλη ἀνοίγει. 60
 Λοιπὸν ὡς βλέπετε, ἀδελφοί, τὸ σχέδιον ἀλλάσσει.
 πρέπει μὲ κάθε κίνδυνον νὰ πάμε στὸ Παλάτι (4)
 καὶ νὰ τὸν ἐρωτήσωμεν ἂν εἶναι ἀπὸ δικό του
 μεγάλο ἔναι τὸ σφάλμα του, πολὺ τὸ βλάβημό του.
 Νὰ τὸν παρακαλέσωμεν στὴ θέσιν του νὰ μείνῃ 65
 γιατί κακὸ ἀμέτρητο στὴν Κρήτη θέλει γίνεαι.
 Μ' ἂν ἴσως ἤθελε μᾶς πῆ πὼς εἶν' ἀπ' τὴν Εὐρώπη
 καὶ ὅτι τὸν ἀνάγκασαν οἱ ἄνομοί της τρόποι
 τότε πὼς ἔνωσις ποτὲ δὲν γίνεται σημαίνει 70
 καὶ τότε πλέον εἰς ἡμᾶς θάνατος μόνο μένει
 Νὰ φύγῃ δὲ θ' ἀφήσωμε, στὰ ὄπλα θὰ σταθοῦμε
 κι' ἂν ὄλοι πέσωμε νεκροὶ κι' ἂν ὄλοι σκλαδωθοῦμε.
 Μ' ἂν ἴσως ἤθελε μᾶς πῆ πὼς εἶναι στρατιωτής 75
 κι' ὅτι τὸν ἐδιέταξε νὰ φύγῃ ὁ Θεοτόκης (5)
 τότε ἄς πάγῃ στὸ καλὸ καὶ στὴν καλὴ τὴν ὥρα
 μὰ ἡμεῖς φωτιὰ θὰ δάλωμε νὰ κάψωμε τὴν χώρα.
 Εὐθὺς ὄλοι ὀρκίζονται θάνατο δὲν ψηφοῦνε
 μὲ προθυμίαν τρέχουνε εἰς τὰ Χανιά νὰ μποῦνε.
 Μὰ ἔκει τοὺς ἐπερίμενε νικηλωμένη σφαῖρα, 80
 Ἡ πρώτη ποὺ ἐπέχτηκε ἦτονε στὸν ἄερα
 Μὰ κείνοι δὲν ἐδείλιασαν, τρέχουνε μικροὶ μεγάλοι
 πρῶτοι στὸ κρέας ἔπαιξαν οἱ εὐγενεῖς οἱ Γάλλοι (6)
 Οἱ ἔνοπλοι τῶν ἀπαντοῦν καὶ τοὺς ὑποχρεώνουν
 νὰ διπισθοδρομήσουνε, καὶ μὲ τιμὴν ὑψώνουν 85
 τὴν ἔθνικὴν σημαίαν μας ἐπάνω τῶν μεγάρων
 τῆς θέμιδος κι' ἠμπόδισαν τὴν εἴσοδον τῶν Γάλλων.
 Δεύτεροι ποὺ τὴν ἔπαιξαν μὲ πάθος καὶ μὲ λύσσα
 Ἴταλοὶ οἱ λεγόμενοι καὶ ἀδελφοὶ μας ἦσαν
 Κι' αὐτοὺς μὲ περιφρόνησιν οἱ ἔνοπλοι περνοῦνε
 σὰν τὰ πουλιά τοὺς σκόρπισαν, τὸν δρόμον τῶν τραυσοῦνε. 90
 Οἱ Ρῶσοι οἱ ὀμόθηθοι ἦσαν ὀχυρωμένοι
 κι' ἔπαιξαν νὰ σκοτώσουνε τὸν Τόγκον οἱ καυμένοι
 Ἄλλ' κι' αὐτοὶ τὰ ἔχασαν ὡς τᾶχασαν κι' οἱ ἄλλοι
 τὰ ἴδια ὀ.τι ἔπαθαν οἱ Ἴταλοὶ κι' οἱ Γάλλοι.
 Μὲ λίγα λόγια, τεχνικὰ δὶχθυὰ χανε πλεγμένα 95
 νὰ μὴν ἀφήσῃον εἶχανε στὸ νοῦ τῶνε κανένα

4) Ἐννοεῖ ὡς φαίνεται τὴν οἰκίαν τοῦ Προϊγκίπος εἰς Χαλέπαν καὶ ὄχι τὰ νῦν γραφεῖα τῆς Μεραρχίας ἐν Χανίοις (τὸ Παλάτι).

5) Ὁ τότε πρωθυπουργὸς τῆς Ἐλ. Ἄδος.

6) Τὴν παραμονὴν τῆς ἀναχωρήσεως τοῦ Προϊγκίπος, ὁ Κοῦνδουρος ἀπέστειλε ἄνθρωπόν του εἰς Περισβόλια παραγγεῖλαι εἰς τοὺς ἐκεῖ ἐνόπλους νὰ καταλάβουσι τὸν λόφον τῆς δεξαμενῆς Χανίων. Πράγματι τὴν ἐπομένην κατελήφθη οὗτος. Τοῦτο δὲ ὁ Κοῦνδουρος ἀνήγγειλε εἰς τοὺς ἐνόπλους τῆς Μαλάξας καὶ κατέβησαν καὶ οὔτοι εἰς τὸν λόφον τῆς δεξαμενῆς. Περὶ τὴν μεσημβρίαν ἐγένετο ἐπέλαδις κατὰ τῆς Χαλέπας ὑπὸ 1.000 ἐνό. λων καὶ συνεπλάκυσαν μὲ τὰ Εὐρωπαϊκὰ ὀπλοεργεῖα ἐμπροσθεν τῶν προξενείων. (*Ἡμερολ. Κοῦνδούρου 294 κ. ἔ.).

- καὶ μοναχὰ δὲν ἔπαψαν Γάλλοι, Ἴταλοὶ καὶ Ρῶσοι·
μαζὶ μ' αὐτοὺς καὶ Κρητικοὶ σὲ γράμματα καὶ γνώσι,
τοὺς ξένους ἴσως ἀδικῶ γιὰτὶ ἦσαν στρατιῶται
καὶ ὅπως τοὺς διέταξαν· ἀλλὰ οἱ πατριῶται; 100
Κατάρρα καὶ ἀνάθεμα καὶ τρεῖς ἀνάθεμά τους!
Μόνο πῶς ἐμουντζούρωσαν τὸ γένος, τὸ ὄνομά τους.
Μὰ οἱ μπάλες δὲ σκοτώνουνε μὴδὲ καὶ τὰ φυσέκια
Σκοτώνει μόνο ὁ Θεὸς καὶ μὲ χωρὶς ντουφέκια.
Γιατροὶ δὲν ἐχρείσθησαν ὅσοι κι' ἂν πληγωθῆσαν 105
μόνο πολλῶν φορέματα κόσκινα ἐγενῆσαν.
Ἄπ' ὄλους εὐγενέστεροι πλέον πολιτισμένοι
γενναῖοι ὑπερήφανοι Ἄγγλοι οἱ φημισμένοι
ἐφάνησαν. Δὲν ἐπαιξαν ἄπ' ὄλους αὐτοὶ μόνοι,
Ἄναγνωρίζουν, σέβονται καὶ τοῦ μικροῦ τὴ γνώμη 110
Πολύλογα εἶδε πράγματα ὅποιος ἐπεθεῶρα
νὰ λέγωνται νὰ γράφονται πάντα κι' εἰς κάθε χώρα.
Μὰ ἄν δὲ ξαίρω νὰ τὰ πῶ ὅλα νὰ τὰ ταιριάσω
γιὰτὶ δὲν εἶμαι ποιητὴς νὰ τὰ τεχναριάσω.
Τέλος ἀφοῦ ἐφθάσανε εἰς τὸ παλάτι ὁρμῶνε 115
Λουμπάσκη (7) δὲ λογάριαν Φασιώτη δὲν ρωτοῦνε.
Ἐίσραχεται ἐπιτροπὴ τὸν Πρίγκιπα ἀνταμώνει
Ἐλαμπε σὰν τὸν ἥλιον, τὰ μάθια του θαμπώνει,
Πέφτουνε καὶ τὸν προσκυνοῦν τὰ πόδια του φιλοῦνε
κλαῖνε σὰν τὰ μωρὰ παιδιὰ καὶ τὸν παρκαλοῦνε 120
ἐὰν πιστεύη στὸν Θεὸν τὴν γνώμη του ν' ἀλλάξῃ,
πέτρα νὰ κάμῃ τὴν καρδιὰ τῆς πίκρης νὰ βαστάξῃ.
Γλυκιὰ φωνὴ ἀκούεται· ὁ Πρίγκιψ ὠμιλοῦσε
κι' ἐνόμισαν πῶς ὁ Θεὸς ὁ ἴδιος ἐλαλοῦσε
—Τι εἶν' αὐτὰ ποῦ ἐκάματε, τῶν λέγει, μὰ δακρύζει 125
καὶ ἡ φωνὴ του κόβεται, μὰ τέλος τοὺς ὀρκίζει
νὰ φύγουν τὸ ταχύτερον νὰ πὰν νὰ ἡσυχάσουν
ἂν θέλουνε τὴν ἐθνικὴν ἔνωσιν νὰ μὴ χάσουν.
—Μᾶς φεύγεις, Ἰψηλότατε, πᾶμε νὰ τρελαθοῦμε!
Σὰν χάσωμε τὸν ἥλιο μας τί μέλει νὰ γενοῦμε; 130
—Μ' ἂν φύγω μὴ πικραίνεσθε καθόλου μὴ λυπησθε·
τώρα πιστεύομε ἐθνικῶς καλλίτερον πῶς εἰσθε
καὶ εἰς ἐμὲ ποῦ πάντοτε τὸ ὄνειρον μου εἶναι
ἡ ἔνωσις ἢ ἐθνικὴ, εἰς θέσιν τώρα εἶμαι
νὰ ἐργασθῶ καλλίτερον, ἂν εἶμαι καὶ μακρὰ σας 135
νὰ πληρωθῇ ταχύτερον ὁ πόθος κι' ἡ χαρὰ σας.
Καὶ ἂν χατήρι ἔχω ἐγώ, κι' ἂν ἴσως μ' ἀγαπᾶτε
μὲ τᾶξι καὶ μὲ φρόνησι στὰ σπίτια σας νὰ πᾶτε;
Ὁ εἰς τὸν ἄλλο ἔδλεπε μὰ τί θελε νὰ ποῦνε;
Πῶς δὲ τοῦ ὑπακούουνε; πῶς δὲν τὸν ἀγαποῦνε; 140

7) Ὁ Lubanski Γάλλος ὑνταγματάρχης († 4 Δεκεμβρίου 1906) ἀρχηγὸς τῶν ὀργανισμῶν κατοχῆς, βλ. πρὸς Μ. Πιθαρά Σύνοδος 267 κ. ἑ. Χανιά.

- Χωρὶς νὰ βγάλουε μιλιὰ στέκουσιν συλλογισμένοι.
 Τὰ λόγια τοῦ σα μαχαιριῆς καὶ φεύγουσιν πληγωμένοι
 Κι' ἐν' ᾧ αὐτοὶ ἐξήρχοντο ὁ Πρίγκιψ τοὺς διδάσκει
 Τὴν φρόνησιν, περὶ τρῶμασιν εἰσέρχεται ὁ Λουμπάσκη
 Φέρει σέβας τοῦ Πρίγκιπος κι' ἔξω μπάλα δουλεύει 145
 κάτι ἀρχίζει νὰ τοῦ πεῖ μὰ ἡ γλῶσσα τοῦ μπερδεύει.
 τοῦ λέει, «Ύψηλότατε, ζητῶ τὴν συνδρομὴ σου
 τὴν τάξι γιὰ νὰ φέρουμε, ὡς καὶ τὴ συμβουλὴ σου».

 Εὐθύς ἔχαμογέλασε ὁ Πρίγκιψ καὶ τοῦ κράζει, 150
 Μὲ μιὰ φωνὴ σὰν τὸν λαγὸν τὸν κάμνει καὶ τρομάζει,
 — Αὐτὸ σὺ ποῦ γράφεις καὶ ἐνεργεῖς ὡς ἄλλος Ναπολεὼν
 στὴν Κρήτην πῶς ἐπιτροπὴν ἐγὼ δὲν ἔχω πλέον
 τὴν σήμερον δὲ μάλιστα τοῦ Ἄρμιστῆς δὲν εἶμαι;
 Πῶς τάξιν τώρα μοῦ ζητεῖς; μόνος σου τώρα κρίνε
 Καὶ πῶς δὲν μὲ ἐρώτησες πρὶν νὰ ἀνοίξῃς μάχην; 155
 Τώρα θεοὺ καὶ δύναμιν πρέπει κανεῖς γιὰ νᾶχη.
 — τὴν ἔχει ἡ Ύψηλότης σας καὶ τώρα ἅμα θέλει
 μ' ἓνα λόγο δύναται τὸ πᾶν νὰ κάμῃ μέλι.
 Πρὸς τὸν ὑπασπιστὴν Μελᾶν ὁ Πρίγκιψ λέγει τότε,
 — Πρὸς τοὺς ἐνόπλους ἱρέξατε καὶ ὀδηγῆτε δότε 160
 ἂν θέλουσιν ἀφοῦ μ' ἀγαποῦν νὰ μ' εὐχαριστήσουσιν
 νὰ φύγουσιν τὸ ταχύτερον ἤσυχον νὰ μ' ἀφήσουσιν.
 Καθόλου νὰ μὴ θλίδωνται κι' ἂν φύγω θὰ φροντίσω
 τὴν δρᾶσιν των τὴν ἐθνικὴν νὰ ἱκανοποιήσω.
 Ταῦτα νὰ εἶπῃ ὁ Μελᾶς εἰς τοὺς ἐνόπλους; τρέχει. (8) 165
 Μαζὺ μ' αὐτὸν κι' ὁ Κούντουρος ἂν κι' ἀπὸ μπάλλες βρέχει
 Οἱ ἔνοπλοι τῶν ἀπαντοῦν «δὲν εἶναι ἀπὸ δικό μας,
 ἀφοῦ καὶ δὲν γνωρίζομεν τὸν φίλον ἢ ἐχθρὸν μας.
 Πρὸς τὸν Λουμπάσκη στρέφουσε ὅπου μπροστὰ των στέκει
 «Πρῶτα οἱ στρατοὶ σας ἀνοίξαν στὸ κρέας τὸ ντουφέκι». 170
 τοῦ λέγουσιν, «ὡς νὰ εἶμεθα κλέπται, λησταί, κακοῦργοι
 Ἔτσι σας εἶπαν φαίνεται; δόλιοι καὶ πανοῦργοι.
 Γι' αὐτὸ παρεγνωρίσατε τὰ ἄντρες τοὺς τιμημένους,
 Δὲν ἔγομα μετὰ κεντριστοῦς κι' ἀλλάξοπιστεμένους.
 Μετὰ εἶμεθα οἱ Κρητικοὶ καὶ ὄχι οἱ Ἑβραῖοι 175
 Τοῦρκου, μασσόνου κι' οἱ λαῖποι εἶναι μουςαφιρέου
 κι' ἐμεῖς ἐὰν σκοτώσετε εἶμαστέ παντρεμένοι
 καὶ τὰ παιδιὰ μας θὰ φανοῦν κι' αὐτὰ ἀντρειωμένα
 κι' αὐτὰ θ' ἀκολουθήσουσιν τὸ δρόμον τὸ δικό μας
 τὴν πίστιν δὲ θ' ἀλλάξουσε, μηδὲ τὸ λογισμό μας. 180
 Στὸ δικίον τοῦ δὲ κι' ὁ μικρὸς μεγάλα ἔργα κάνει.

8) Δύο ὥρας μετὰ τὴν συμπλοκὴν προεβόυσε πρὸς τὸν Πρίγκιπα ὁ Λουμπάσκη ζητῶν τὴν συνδρομὴν διὰ νὰ ἐπαναφέρῃ τὴν ταξιν καὶ νὰ ἀποδουλοῦσιν οἱ ἔνοπλοι ἐκ Χαλέπας. Τότε ἀπέστειλε ὁ Πρίγκιψ τὸν ὑπαδιστὴν τοῦ Κ. Μελᾶν (ὅτι εἶπε καὶ ὁ Κούντουρος δὲν τὸ ἀναφέρει εἰς τὸ "Ἡμερολόγιον τοῦ") πρὸς τοὺς ἐνόπλους οἱ ὁποῖοι ἀπεδύρησαν. ("Ἡμερολ. Κουνδοῦρου 293).

- Μέμμικας κάνει κυνηγὸν τὴν πέρδικα νὰ χάνη.
 Καὶ ὁ θεὸς ἀπὸ ψηλὰ τὸ δίκη προστατεύει
 καὶ εἰς τὴν Κρήτη θὰ δοθῆ ἑκείνο ποῦ γυρεύει.
 Τέλος ἀφοῦ νὰ φύγωμε ὁ πρίγκιψ ἐπιμένει 185
 νὰ γίνῃ τὸ χατήρι του· φεύγωμε πικραμένοι.
 Μὰ πρέπει πρῶτα ἡ φωτιά πο τὴς στρατοῦς νὰ παύσῃ
 γιατί ἂν ἐξακολουθῆ αὐτοὺς πρέπει νὰ καύσῃ.
 Ἰδύθῃς δὲ λόγον ἔδωκε ὁ Λουμπάσκη τῆς τιμῆς του
 τὸ πῦρ νὰ παύσῃ, κι' ἔπαισε ἐκ τῆς διαταγῆς του 191
 Πρὸς τὴν Μαλάξα ἔστρεψαν τὰ δῆματά των τότε,
 κι' ἔφυγαν ὑπερήφανα ὡς Κρήτες, ὡς ἱππῶται.
 Μὰ κι' ἂν ἐτραυηχθήκανε ὄλοι οἱ ἀρματωμένοι
 ὁ κόσμος ὁ ἐπίλοιπος στὴ στρατά περιμένει
 μὲ καρδιοκτύπι νὰ ἴδῃ ἑκείνον ποῦ λατρεύει, 195
 ν' ἀκούσῃ πῶς ἀνχωρεῖ, δὲ θέλει νὰ πιστεῦῃ.
 Μὰ σὰν ἐνύκτωσε καλὰ ἀκούοντι κινόνια
 Τέσσαρα παίζου στὴ γραμμὴ βασιλικά παπῶρια.
 Τὶ πόνος τότε στὴ καρδιά τί σπαραγμὸς στὰ στήθη
 "Ἐφυγε ὁ Γιωργος, ἔφυγε δὲν εἶναι παραμυθί! 201
 Θεέ, πὺ εἶσαι στὰ ψηλά, καὶ κυβερνᾷς τὴ χώρα
 Θε μου, καὶ σὺ δὲν ἔκλαψες ἐκείνη δὲ τὴν ὄρα;
 "Ἐφυγε ὁ Γιωργος, ἔφυγε, στὴ νύκτα στὸ σκοτάδι
 καὶ ἡ καρδιά μας πλάκωσε σὰν νᾶμαστε στὸν "Αἶδη.
 "Ἐφυγε ὁ Γιωργος, ἔφυγε, κανένας δὲν τὸν εἶδε, (9) 205
 σὰν κλέφτης βράχους πέρασε παράστρατα ἐπῆγε,
 Βουνά, Λαγκάδια κλαύσατε κάμπη περιβόλια δάση.
 'Ο κρίνος ποῦ σὰς στόλιζε δὲ θὰ ξαναπεράσῃ.
 Κλαύσατε σεῖς οἱ ἀγωνισταὶ κλαύσατε οἱ ἀντρωμένοι
 κλαύσατε γυναικόπαιδα, γέροντες ἀσπρισμένοι 210
 καὶ σεῖς λεβέντες κλαύσατε ὅσοι εἴσθε τὸν καιρὸν σας.
 "Ἐνα λεβέντη χάσετε, τὸ πιὸ καλῖτερο σας
 "Ἄμε λεβέντη στὸ καλὸ καὶ στὴν καλήν τὴν ὄρα,
 καὶ νὰ γεμίξῃ ἡ στρατά σου ἀπὸ μυρισμένα ρόδα,
 "Ἄμε καμᾶρι στὸ καλὸ, καὶ νὰ γυρίσῃ πάλι, 215
 χαρούμενος καλόκαρδος μὲ δόξα πιὸ μεγάλη.
 Πήγα.νε Γιωργο στὸ καλὸ καὶ νὰ σὲ ξαναἰδοῦμε.
 ὅπως ἐπιθυμοῦμε ἐσὺ κι' ὅπως ἐπιθυμοῦμε.
 "Ἄμε πουλλί μας στὸ καλὸ γρήγορα νὰ γυρίσῃς
 σὰν ἄγγελος νὰ μᾶς εἰπῆς χαρούμενες εἰδήσεις, 220
 νὰ μᾶς εἰπῆς νὰ παύσωμε πλιὸ τὰ παράπονά μας;

9] Ὁ Πρίγκιψ ἐπρόκειτο νὰ ἀναχωρήσῃ ἐκ Χανίων, ἀλλὰ πληροφορηθεὶς ὅτι ἡ ἐμφάνισις θὰ προσέκλινε ἐκ μέρους τῶν φίλων του καὶ ἴδως ἐπυροπολοῦντο αἱ Τουρκικαὶ δυναστεῖαι διὰ τοῦτο ἀνεχώρησε ἐκ τῆς παραλίας τῆς κάτωθι τῆς κατοικίας του, τῶν Ταμπακαριῶν. Τὸν παρέλαβε δὲ τὸ ἐλληνικὸν θωρηκτὸν «Ψαρά» (π. 127) τοῦ 1906. (*Ἡμερολ. Κουρδούρου 296).

νὰ μᾶς εἰπῆς πῶς ἔληξαν πλέον τὰ θάσανά μας
Γιῶργο μας, ἄμε στὸ καλὸ καὶ νὰ σὲ καρτεροῦμε
"Ἡ ἔνωσιν, ἢ στὸ θουνὸ στρατάρχη νὰ σέ ἴδοῦμε !

ΠΟΙΗΜΑ

Ἡ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΙΣ ΤΟΥ ΘΕΡΙΣΟΥ

ὑπὸ ΓΕΩΡΓΙΟΥ ΒΛΑΧΑΚΗ

Ἐν Χανίοις ἐκ τοῦ Τυπογραφείου Ἰωάννου Παπαδάκη 1907

ΠΟΙΗΜΑ ΤΗΣ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΕΩΣ ΤΟΥ ΘΕΡΙΣΟΥ

Στὰ χίλια ἐνιακόσια καὶ πέντε ἔτος, πάλι
 ἡ Κρήτη ξανακίνησε ἡπανάστασι μεγάλη.
 Δὲν πολεμᾷ πλιὰ Βενετιὰ μηδὲ καὶ τὴν Τουρκία,
 μὰ θέλει νὰ καταργηθῆ νὰ φύγῃ ἡ Ἀρμωστεία.
 Λιὰ τὰ γίνῃ ἔνωσιν νὰ γίνῃ Ἐλευθερία,
 νὰ πύσσουν πλιὰ τὰ θάσανα καὶ ἡ ἀπολυταρχία. 5
 Τρεῖς ἄνδρες εἶναι οἱ ἀρχηγοὶ οἱ πρωτοπαναστάτες,
 ποὺ στοὺς προξένους γράφουνε κι' εἰς ἄλλους διπλωμάτες.
 Ὁ Βενιζέλος εἶναι ὁ εἰς Φούμης Κωστής ὁ ἄλλος,
 κι' ὁ Μάνος ποὺ φημίζεται πῶς ἔχ' ἀνδρεία καὶ θάρρος. 10
 Κι' οἱ τρεῖς εἶν' ἄνδρες φρόνιμοι κι' οἱ τρεῖς γραμματισμένοι,
 σ' Εὐρώπη καὶ σ' Ἀνατολή παντοῦ νε ἔξακουσμένοι.
 Σ' οὐλὴ τὴν Κρήτη γράψανε καὶ σ' οὐλες τσ' ἐπαρχίες,
 στὸ Θέρισο νὰ ἔλθουνε νὰ κάμουν ὀμιλίεζ. 15
 Νὰ ἀφήσουν ὀλοι τοῖς δουλειές κατὰ μεριάς τὰ πάθη,
 νὰ πᾶν ἐκεῖ γιὰ νὰ σκεφθοῦν γιὰτ' ἡ πατρις ἐχάθη.
 Παιδιὰ μᾶς ἐγελάσανε ποὺ ἔλεγαν νὰ μᾶς δώσουν,
 προσωρινὸν πολίτευμα καὶ πῶς θὰ μᾶς ἐνώσουν.
 Τὰ ἔξε χρόνια εἶχαν διαβῆ καὶ μῆνεζ τρεῖς ἀκόμη
 ποὺ ἀρνεῖτο ἡ Ἀρμωστεία μας, νὰ φαρμωστοῦν οἱ νόμοι. 20
 Διῶριζε δέκα βουλευτάς, καὶ τοὺς Δημάρχους οὐλοζ
 καὶ ὑπαλλήλους μυστικούς ραδδούχους καὶ συμδούλους.
 ὠς καὶ παρέδρους εἰδικούς εἰς ὀλα τὰ χωρία,
 ὀπου δὲν εἶχε ὀρια τέτοια ἀπολυταρχία.
 Τσ' ἐφημερίδες μπόδιζε, τὴ δημοσιογραφία (2) 25

2) Ἰὸδὲ ἀναφορὰν καὶ προκέρυξιν Παπαδερῶδ.

<p>γιὰ νὰ μᾶς ἔχη κτήνη της κι' ὄχι γι' ἄλλην αἰτία. Μὰ τάλλα τ' ἀποσιωπῶ τὰ ξαίρει κι' ἡ Εὐρώπη, καὶ ὄλοι οἱ εὐγειεῖς λαοὶ καὶ ὄλοι οἱ ἀνθρώποι. Γιὰ ὄλα αὐτὰ τὸν Μάρτιον ἐβγήκε τ' ἀρχηγεῖο, στὸ Θέρισον (3) ὅπου ἴστεθε καθέδρα καὶ γραφεῖον. Κι' ἀπὸ τὸν Ἀποκόρωνα ὁ Παπαδάκης φθάνει μὲ τὸ τυπογραφεῖον του, κι' ἐφημερίδα βγάνει. «Θέρισον» (4) τὴν ὠνόμασε, τοὺς Κυβερνήτας ψάγει, κι' ἀπὸ μεγάλον ὡς μικρὸν κανένα δὲ διαλέγει. Σὰν ἦρθαν κι' ἄλλοι ἀρχηγοὶ κι' ἄλλοι καπεταναῖοι γέροντες ἀσπρομάλλιδες κι' ἀρματωμένοι νέοι, Τότε ἔγινε συνέλευσις τὸν πρόεδρον ἐκλέξαν, τὸν πλέον γεροντότερον ἀπὸ ὄλους ἐδιαλέξαν. Ἔβγαλαν ἀπ' τὴν Κίσαμο Γιάννη Παπαγιαννάκη, κι' ἐστέλιωσε τὴν ἔδρα του σὲ ριζημιὸ χαράκι. Ποῦ δὲ φοβᾶται μ' ἀστραπὲς μηδὲ κι' ἀστροπελέκια, μηδὲ κανόνια τρομερά, μηδὲ μακρυὰ τουφέκια. Ἔβγαλαν καὶ γραμματικὸ τὸν Κωσταντῖνο Μάνο, κι' ὄλημερὶς γράφει χαρτιὰ εἰς τὸ γραφεῖο ἴπάνω. Κι' ἀπὸ ἴκει ἴπάνω ὁ πρόεδρος ἐκδίδει τὰ χαρτιὰ του σφραγίζει τοὺς διορισμοὺς, καὶ τὰ διατάγματά του. Ἔκαμε ἐξήντα λοχαγούς, τριακόσιους ἄνωματάρχας, φρουράρχους εἰκοσιοκτῶ καὶ τρεῖς ἀρχιστρατάρχας. Βγαίνει εὐθύς διαταγὴ γιὰ νὰ τὴν ἐνεργήσουν, τοὺς ἐκλογὲς τῶν βουλευτῶν νὰ τρέξουν νὰ μπιδίσουν (5) Πολλοὶ ὄπλιτες τρέχουνε Κίσαμο Κυθωνία, σ' οἴλη τὴν Κρήτην τρέχουνε καὶ μέσα στὴ Σητεία. Μὰ δὲ τοῖς ἐπροκάμανε κι' οἱ ἐκλογὲς ἴγενῆκαν, κι' ἀπὸ τοῖς ἀρμοστιακοῖς οἱ βουλευταὶ ἐκλεχθῆκαν. Μὰ τότε ἄλλη διαταγὴ τὸ Θέρισο μᾶς βγάνει κι' ὄλα τὰ παλληκάρια του σὲ ἐνέργεια τὰ βάνει. Τοὺς στέλνει σ' ὄλους τοὺς σταθμούς, κι' ὄλους τοὺς ἀποκλεισθῆναι διώχουνοι τοὺς χωροφύλακας ὅπου κι' ἔνε τοὺς βροῦνε. Σκοτώνουσι τρεῖς στίς Βουκολιές, (6) καίνε καὶ τὸ σταθμὸ τοῦς κι' ὄστε νὰ φύγουν οἱ λοιποὶ εἶδαν τὸ διάολόν τοῦς Τοὺς διώχουνοι κι' ἀπὸ τὴν Κάντανον, (7) πολιορκουὺν τὸ Βάμρο, τρέμουσι οἱ χωροφύλακες πῶς ἔχουν νὰ πεθάνουσι. Μὰ σὰν τοὺς διώξαν ἀπὸ ἴκει πάντα κι' εἰς τὸ Καστέλλι ποῦνε μέσα στὴν Κίσαμο, κι' ὁ Τσοῦρδος ἔτσι θέλει. Στὴν Κουτουπίτσα, (8) στὸ χωριὸ, ἐκεῖ συναγερθῆκαν,</p>	<p>30 35 40 45 50 55 60 65</p>
--	--

3) Χωριὸν ὄχυρόν δήμου Λάικων Κυθωνίας.

4) «Θέριτον» ἐπίσημος ἐφημερὶς τῆς ἐπαναστατικῆς οὐνελεύθερος Θερί-
δοῦ# 1903.

5) Τὰς ἐπαναληπτικὰς ἐκλογὰς.—Ἰδὲ ἔγγραφοῦν.

6) Βουκολιές δήμου Βουκολιῶν Κισιάμου.

7) Κάντανος Σελίνου.

8) Κουτουπίτσα παρὰ τὸ Καστέλλι Κισιάμου.

ἀντάρτες χωροφύλακες, κί' εἰς μάχην ἐπιστήσαν.
 Πόλεμον κάνουν δυνατό, μὰ δὲ Πίσκοπος προφτάνει
 κί' ἀνάμεσα στήν μάχην τους τὰ ἱερά τοὺς δάνει.
 Λέγει, Παιδιά γιὰ τὸ Χριστὸν τὸν πόλεμον ἀφήστε, 70
 μὴ μεταξὺ σκοτώσεθε, κί' εὐθὺς διαχωρισθῆτε,
 εἶναι ἄμαρτια ἀπ' τὸ Θεόν, ὅπου δὲ συγχωράται,
 ὁ ἀδελφὸς τὸν ἀδελφὸν ἀλλήλους νὰ χτυπάτε.
 Φύγατε χωροφύλακες καὶ στὰ Χανιά νὰ μπητε,
 κί' ἂν ἡσυχάσουν οἱ καιροί, τότε μπορεῖ νὰ ῥηθῆτε. 75
 Κί' ἔτσι ξεχωρισθήκανε καὶ τὸ Καστέλλι ἀδειάζουν.
 πέρουν τους τότε οἱ Ἴταλοὶ στοὺς δάρκες τοὺς σιτιάζουν,
 τοὺς πέρουν στὸ θαπὸρι τους κί' εἰς τὰ Χανιά τοὺς μπηξαν
 καυμένοι χωροφύλακες! γιὰ τότε τί τραυῆξαν!
 Μὰ σὰν καλὰ παθαίνουνε γιὰ δὲν παραιτηθῆκαν 80
 κί' ἀπ' τὴν ἀρχὴ στὸ Θέρισσο ὅλοι τους δὲν ἐβγήκαν.
 Γιατί ἂν ἐβγαίναν ὅλοι τους ἀπὸ τοὺς πρώτους μῆνες,
 κί' οἱ σύμβουλοι κί' ὑπάλληλοι δὲν ἔμειναν κηφῆνες
 μέσα στοὺς χῶρες ἔλοι τους καὶ μέσα στήν κυψέλη 85
 μὴ μείνουν ζῆφα ἀναίσθητα καὶ γλύφουνε τὸ μέλι.
 Λέγω, ὅλοι τους παραιτήσιν ἂν δύνανε, νὰ βγοῦνε
 στὸ Θέρισσο μετὰ τοὺς λοιποὺς κί' ἔν σῶμα νὰ γενοῦνε
 νὰ ἐνωθοῦν μετὰ ἄρματα μετὰ πέννα μετὰ μελάνι
 νὰ κάμουν ὑπομνήματα καλὰ κί' ὁ νοῦς των φτάνει
 νὰ γράψουν στὸ συνέδριο, στή Ρώμη, στήν Εὐρώπη, 90
 στοὺς πρέσβεις τῶν Δυνάμεων ποῦναι μεγάλοι ἀνθρώποι,
 νὰ τοὺς παρακαλέσουνε ἀπ' τῆς καρδιάς τὰ δάθη
 τὴν Κρήτη ν' ἀπαλλάξουνε πλεόν ἀπὸ τὰ πάθη,
 ποὺ χρόνια ὀκτακόσια, γιὰ τὴν Ἐλευθερίαν
 αἵματα χύνει ποταμούς, κί' ὄχι γι' ἄλλη αἰτία, 95
 κί' ἐχόρτασαν οἱ φάραγγες τὰ ὄρη καὶ τὰ δάση
 οἱ χῶρες κί' ὅλα τὰ χωριά κί' ἡ Γῆ δοῦν, τρομάσει!
 καὶ σὰν ἐκεῖνοι θέλησαν κί' ἐδιώξαν τοὺς Τούρκους,
 τοὺς Πέρσας καὶ τοὺς Ἀραβας κί' Ἀφρικανοὺς Μαυρούρους,
 πλὴν ἤθελαν μᾶς λυπηθῆ τὸ ζήτημα νὰ λύσουν,
 τὴν Κρήτη στήν Ἑλλάδα μας νὰ τὴν παρχωρήσουν. 100
 Μὰ τὰ ταῦτα δὲ ἄς τὰ ἀφήσωμε, νὰ διηγηθοῦμε πάλι
 τὸν πόλεμον ποὺ ἄρχισε, τὴν ταραχὴ, τὴ ζάλη.
 Κάτω στὰ Ρεθεμιώτικα στὸ Πάνορμο κτυποῦνε,
 σπίτια ἐκκλησιῆς καὶ μαγαζιά καίνε καὶ τὰ χαλοῦνε.
 Καίουν τὰ ἐμπροσθέντα, γερόντισσες πληγώνουν, 105
 κί' οἱ Ρῶσοι τοῦ Οὐρμπάνοβιτς εἶναι ποῦ τὰ ξαμώνουν.
 Καὶ πέρα στ' Ἀτσιπόπουλλο (9) σκοτώνουνε καὶ σφάζουν
 χαλοῦν κί' ἐκεῖ τὰ σπίτια τους, τὰ ἔχει τους ρημάζουν,
 τοὺς καίνε ὅλα τὰ ἐπιπλα, δὲ σέβονται οὐδ' εἰκόνες
 τρυποῦν δαγάζουν τὰ μάτια τους μετὰ λόγχες, μετὰ δελόνες 110

9) Ἀτσιπόπουλλο Ρεθύμνης.

ἀρπάζουσι τὰ θώδια τους, πρόβατα και μουλάρια
 και τὰ πουλοῦν ὅσο μικροῦν, κάνουν δουλειὰ καθάρια.
 Πετοῦν στοὺς δρόμους τὰ παιδιὰ, γυναῖκες πεινασμένες,
 ξυπόλυτες, τρεμάμενες και πάντα ξεσχισμένες.
 Πηγαίνουν εἰς τὰ Ρουδτικά, (10) στὸν Ἅγιον Κωνσταντῖνο (11), 115
 Γαράζο (12) κι' Ἀργυρόπολι, (13) τᾶλλα χωριὰ τ' ἀφήνω.
 Χτυποῦν και δέρνουν γέροντας με κνοῦτα τῆς Ρωσίας
 τοὺς κάμουν αἵματα νὰ φτυοῦν χωρὶς καμμιά αἰτία·
 τοὺς δάνουν πρόστιμα βαρειά, λίρες ἑκατοντάδες,
 ἀπ' τοὺς καημένους και πτωχοὺς, ἀρπάζουσι χιλιάδες. 127
 Καὶ κάτω στὸ Ἡράκλειο οἱ Ἄγγλοι πολεμοῦνε,
 λίγοι εἶναι κ' οἱ Θερισιανοὶ δὲν ἔχουν τί γενοῦνε.
 Ὅλους τὰ ἀντάρτες διώξανε τὰ ἄλλους περιορίζου,
 στὸ Κάστρο μες στὰ σπίτια τους δλονυκτὶς σφαλίζουν.
 Ἔτσι ἐπιβλέπουσι τοὺς γιατροὺς σὰν και τοὺς δικηγόρους 125
 κι' ἀκόμα τοὺς καθηγητὰς κι' ὑπαλλήλους κι' ἐμπόρους.
 Μὰ κάμω κ' οἱ Θερισιανοὶ μάχη στὸ Κουρφαλῶνα (14)
 κι' ἔγδυσαν μερικοὺς ἐκεῖ ἀπὸ κλωστή ὡς θελῶνα.
 Κι' ἦ ἀφορμὴ πὸ ἐμπόδισεν τὸ δρόμο στοὺς ἀντάρτες
 και κάμνε ἀντίστασιν ὡς ἀντεπαναστάτες. 130
 Κι' εἰς τὰ Μεσόγεια (15) πῆγανε με πόλεμο και ἐμπήκαν
 κ' ὅ, τι εἶδαν και τοὺς ἄρσεε τίποτε δὲν ἀφήκαν.
 Ἐπήραν αἶγες πρόβατα ὄρνιθες και πουλάδες
 τσιφτέδες λιανοντούφεκα και πέντε — δέκα γκράδες. 135
 Ἐπήρανε τὰ λάφυρα και με χαρὰν γυρίζου
 μέσ' τὸ Καστέλλι κάθονται πίνουσι και γλεντίζουν.
 Μὰ ἔξαφνα στὸ πέλαγος φανήκαν δυὸ βαπόρια
 Ἰταλικά ἄσαν και τὰ δυὸ δὲν πλέν' δυὸ μίλια χῶρια.
 Εἰς τὸ Καστέλλι ἔρχονται πάλι νὰ ξεμπαρκάρου
 στρατὸν και χωροφυλακὴ, τὸ Κάστρο γιὰ νὰ πάρου. 140
 Μιὰ δάρκα μ' ἕνα Πρόξενο σιμώνει στὸ Καστέλλι
 και τοὺς φρου ἀρχοὺς κάλεσε νὰ τοὺς μιλήσῃ θέλει,
 λέγει, ἔχομε διαταγὴ τὸ φρούριον ν' ἀφήσῃ
 και εἰς μιᾶς ὥρας ἀπόστασι μικρὰ νὰ τραυχηλήσῃ.
 Κι' αὐτοὶ φανήκαν φρόνιμοι και τὸ εὐθύς μισεῦν 145
 σ' τὰ Μεσόγεια και εἰς Παλιόκαστρο (16) κι' εἰς Δραπανιά σταθμεῖου. (17)
 Μὰ τώρα πάλι οἱ Ρῶσοι μας με ἑτόπιοις πατριώτες
 ἐπήγανε και πολεμοῦν και τὰ Ἀποκορωνιώτες
 Πήγανε στὴ Γιωργούπολι, εἰς τ' Ἀλμυροῦ τοῖς μάντρες
 στρατὸς πολιτοφύλακες σὰν ἑξακόσιοι ἄνδρες. 150
 Κι' ἀπὸ τῆ Θάλασσα ἀκλουθᾶ τοῦ Χάμπρι· τὸ βαπόρι

10) Ρουδτικά Ρουδτικῶν Ρεθύμνης.

11) Ἅγ. Κωνσταντῖνος Ρουδτικῶν Ρεθύμνης.

13) Ἀργυρόπολις, Λακκαίων Ρεθύμνης.

14) Κουρφαλῶνα Καστελλίου Κιτάμου.

15) Μεσόγεια Κιτάμου.

16) Παλιόκαστρον Καστελλίου Κιτάμου.

καὶ βομβαρδίζει ἀλύπητα τοὺς κάμπους καὶ τὰ ὄρη.
 Πέφτουν στὴ Γιωργιούπολη οἱ μπόμπες καὶ σκορπίζουν
 σκοτώσανε καὶ τὰ ἤσυχους κι' οὐδένα ξεχωρίζουν. 155
 Βογκᾶ μουγκᾶτε ὁ πόλεμος τὰ ὄρη ἀντιλαλοῦνε
 Βγαίνει ἡ δοῆ στοὺς οὐρανοὺς κι' ἀπὸ παντοῦ τσ' ἀκοῦνε
 Τρέχουν ἀπὸ τὴν Κίσαμον κι' ἀπὸ τὴν Κυδωνία
 Ριζίτες κι' ἀπὸ τὸ Σέλιον καὶ ἀπὸ τὰ Σφακία.
 Τοὺς λένε, «Ρῶσοι ὀρθόδοξοι γιατί μᾶς πολεμάτε; 160
 τὸ πῶς ζητοῦμε ἐλευθερίᾳ γιὰ τοῦτο μᾶς χτυπᾶτε;
 χρόνια ἐφτακόσια σήμερον εἶναι ποῦ πολεμοῦμε,
 καὶ πλιά δὲν ἤσυχάζομεν ἂν δὲν ἐλευθερωθοῦμεν.
 Κι' ἂν μᾶς σκοτώστε ὅλους μας μαζί κι' ἡ ἄλλη Εὐρώπη,
 καὶ πάλι μέσ' ἀπὸ τὰ κόκκαλα θὰ θγοῦνε νειοὶ ἀνθρώποι. 165
 νὰ κἀνομεν μέγαν πόλεμον ὥστε νὰ στέκη ὁ κόσμος
 μ' ἄρματα νὰναί ἀδυνατὰ νὰ μὴ τὰ πιάνη ὁ τρόμος»
 «Χαίρετε σεῖς οἱ εὐγενεῖς Γαλάται καὶ Ρωμαῖοι
 ποῦ εἴσθε Φιλελεύροι, περήφανοι, γενναῖοι.
 Ὅπου δὲ μᾶς διώχετε ἀλλὰ μᾶς συμπαθᾶτε, 170
 καὶ τὴν ἐλευθερίᾳ μας θέλετε ἐπιθυμᾶτε
 Σᾶς εἴμεθα εὐγνώμονες καὶ σᾶς εὐχαριστοῦμεν
 ποῦ μᾶς ὑποστηρίζετε γιὰ νὰ ἐλευθερωθοῦμεν.
 Πιστεύομεν κι' οἱ Ρῶσοι μας κι' οἱ Ἄγγλοι νὰ μᾶς δώσουν
 τὸ χέρι, καὶ τὴν Κρήτη μας, μ' Ἑλλάδα νὰ ἐνώσουν. 175
 Καὶ φθάνουν πλέον οἱ καιροὶ ποῦ Τούρκοι τυραννοῦσαν
 Εὐρώπης τοὺς Χριστιανοὺς κι' αὐτὴν καταπατοῦσαν.
 Ἐμπρὸς λοιπὸν οἱ Κρήτες μου, τέλος διὰ νὰ γένη
 καὶ λόγος καὶ ἐμπόδιον τίποτε πλιά δὲ μένει
 Ἐμπρὸς ὡς Σφακιανόπουλλα λιοντάρια τῶν πολέμων 120
 ποῦχετε πόδια φτερωτὰ ὅμοια μὲ τῶν ἀνέμων.
 Σᾶς, ποῦ μ' ἀνδρεία πάντοτε τυράννους ἐχτυπᾶτε
 Σαρακηνούς καὶ Βενετοὺς καὶ τούρκους ἐνικάτε.
 Ἐμπρὸς ἀνδρειωμένοι μου, Σελινοκισαμίτες,
 ἐμπρὸς Κυδωνιάτες μου, περίφανοι Ριζίτες 185
 ἐμπρὸς Λακκιώτες τρομεροὶ Θερισιανοὶ Ζουρβιώτες,
 Κεραμιανοὶ (19) καὶ Καμπιανοὶ (20) θερῖα Ἀποκορωνιώτες,
 ἐμπρὸς γενναῖοι Καστρινοὶ καὶ σεῖς οἱ Λασηθιώτες
 Σητιανοὶ κι' Ἀνωγίανοι (21) καὶ ὅλοι οἱ Ρεθεμιώτες.
 ἐμπρὸς! σᾶς κράζει ἡ πατρίς ζωστήτε τ' ἄρματα σᾶς 190
 τὸν κόσμον νὰ τρομάξετε μὲ κατορθώματα σᾶς.
 Ἀφήστε πλιά τὰ κόμματα τὰ μίση καὶ τὰ πάθη
 μὴν ἡ πατρίδα μας πνιγῇ στῆς θάλασσας τὰ βᾶθη.

17) Δραπανιάς Καδοτελλίου Κιτάμου.

18) Βλέπε ποίημα Παντελάκη, ὀτίχους 303 κ. ε. μὲ τοὺς ὁποίους ὑπάρχει ποιά τις ἀντίφασις.

19) Οἱ ἐκ τῶν Κεραμειῶν Κυδωνίας.

20) Οἱ ἐκ Κάμπων, Κεραμειῶν Κυδωνίας.

21) Οἱ ἐξ Ἀνωγείων, Μυλοποτάμου.

Ἐμπρὸς τῆς Κρήτης ἥρωες νὰ σᾶς ἰδῆ ἡ Εὐρώπη
νὰ συμπαθήσουν οἱ λαοὶ κι' ὅλοι οἱ μεγάλοι ἀνθρώποι 195
σὰν μάθουνε τὸν ὄρο μας π' ἐκάμαμε κι' ἐγίνη
« ἦ λεῦθεροι νὰ γίνωμε, εἶτε κανεῖς μὴ μείνη»
Ἄλλοι οἱ Εὐγενεῖς λαοὶ θέλει μᾶς λυπηθοῦσι
κι' ὅλοι στάς κυβερνήσεις των μὲ μιὰ φωνὴ θὰ ποῦσι,
νὰ υπογράψουν νὰ δεχθῶν τὴν ἔνωσιν νὰ δώσουν 200
τὴν Κρήτη στὴν Ἑλλάδα μᾶς νὰ τήνε παραδώσουν.

Ὅσοι διαβάσετε παιδιὰ αὐτὸ τὸ τραγουδάκι,
ὅλοι καλημερίζετε τὸ Γιώργη τὸ Βλαχάμη
ποῦ εἶναι ἀπ' τὴν Κίσαμο στὰ Περιβόλια μένει 205
κι' ἀπὸ τὰ πάθη τὰ πολλὰ μέσα ἡ καρδιά του τρέμει.
Γι' αὐτὸ νὰ τὸ συνδράμετε ὅλοι μικροὶ μεγάλοι
γιὰ οὔλες τὸ ἐπανάστασες ποιήματα νὰ βγάλῃ.
Κι' ὅποιος κι' ἂν ἀγωνίστηκε ἐκθεσιν ἄς τοῦ γράψῃ
κι' αὐτὸς μ' ὄλη τὴν προθυμίᾳ τραγοῦδι θὰ τοῦ σιάξῃ.

Χανιά 26 Ν)βρίου 1907

Γ. ΒΛΑΧΑΚΗΣ

ΙΣΤΟΡΙΚΟΝ ΠΟΙΗΜΑ ΤΗΣ ΑΡΜΟΣΤΕΙΑΣ ΠΡΙΓΚΙΠΟΣ ΓΕΩΡΓΙΟΥ ΑΠΟ ΤΗΣ ΑΦΙΞΕΩΣ ΤΟΥ ΜΕΧΡΙ ΣΗΜΕΡΟΝ

ὑπὸ ΙΩΑΝΝΟΥ ΠΑΝΤΕΛΑΚΗ

Ἐν Χανίοις ἐκ τοῦ Τυπογραφείου Ἰωάννου Παπαδάκη

Ἡ ΕΛΕΥΣΙΣ ΤΟΥ ΠΡΙΓΚΙΠΟΣ ΚΑΙ Ἡ ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΠΟΡΕΙΑ ΑΥΤΟΥ

Σὰν βασιλέψ' ὁ ἥλιος βγαίνει ἀποσπερίτης,
ἀκούσετε τί ἔκαμε ὁ πρίγκιπας τῆς Κρήτης.
Στὴ Σουδα τὸν ἐφέρανε αἱ 4 Δυνάμεις,
κι' ἡ Κρήτη τὸν ἐδέχτηκε μὲ ἀνοικτὰς ἀγκάλες.
Ζητωκραυγάζει ὁ λαὸς καὶ πίνει καὶ γλεντίζει 5
καὶ μέσα ἀπὸ τὴν καρδιά γελά καὶ ἀναδακρίζει
Καὶ λέγει, δόξα σοι ὁ Θεὸς ποῦ θέλησε ἡ Εὐρώπη
νὰ παύσουνε τὰ βάσανα καὶ οἱ πολλοὶ μας κόποι.

- Ἄψιδες εἶχαν ἀκριδὲς καὶ ἔμπαῖναν εἰς τὴν χώραν
 κι' ὁ νοῦς τ' ἀνθρώπου ἐσάστιζε ἐκείνη δὴ τὴν ὥρα. 10
- Σημάτες εἶχαν καὶ μυρθιῆς εἰκόνες καὶ φανάρια
 κι' οἱ Κρητικοὶ ἀπὸ τῆς χαρᾶς φαίνονται σὰν λιοντάρια.
 Στοὺς δρόμους ἔλους τῶν Χανιῶν ὁ κόσμος περιανίξει
 μήτε ἢ μάννα τὸ παιδί ἐτότε δὲ γνωρίζει. 15
- Οἱ ἀμαξῆς καὶ οἱ φωνῆς τὸν κόσμον ἐχαλοῦσαν
 καὶ σὰν τὸ ρόγδι βιαστικοὶ χάμαι ἐπερπατοῦσαν.
 Ἐβλέπανε τὸν Πρίγκιπα, χριστὸς θαρροῦν πῶς ἦτον,
 ποῦ νὰ τὸ ξαίρουν οἱ πτωχοὶ πῶς θὰν' ἢ ξέβγαρσις τῶν.
- Ἄφ' ὅτου ἐκατάκατσε θγαίνει περιοδίε
 κι' ἀπὸ ὅπου κι' ἂν ἐπέρασε ψάλλον δοξολογίε
 τὰ ροῦχὰ τῶν ἀπλώνανε χάμαι κι' ἐπερπατοῦσε
 καὶ σὰν Χριστὸν ὁ Κρητικὸς λαὸς τὸ θεωροῦσε 20
- Ἐδῶ κυλίμι ἐβλεπεσ παρέκει πατανία,
 σὰν ὅταν ἐμπῆκε ὁ Χριστὸς μέσα στὴ Βηθανίαν.
 Ἐλπίζαμεν οἱ ἄτυχοι πῶς θὰ μᾶς ὠφελήσῃ
 ἄχι καὶ ποῦ νὰ ξαίραμε πῶς θὰ μᾶς χωρίσῃ 25
- Νὰ μᾶς κάμη κόμματα καὶ νὰ διαιρεθοῦμε
 νᾶρθῃ νὰ κινδυνεύωμεν ὅλοι γιὰ νὰ χυθοῦμε.
 Καμπόσους ἐξεδιάλεξε καρθανογλυφτᾶδες
 Σκαμνήδες καὶ Μαλάτιδες κι' αὐτοὺς τοὺς Μοσχονᾶδες 30
- Κι' ἄλλους πολλοὺς ἀγκάλιασε τσοὶ τουρκαναθρεμμένους
 πρᾶμμα δὲν ἐλογάριαζε τσοὶ ἄλλους τσ' ἀγωνισμένους.
 Ἦσανε καὶ μερικοὶ ἀπ' αὐτοὺς μὲ αἴσθημα κι' ἀνδρείαν
 καὶ κείνοι δὲν ἠθέλανε στὸν τόπο τυραννίαν. 35
- Τὰ σχέδιά του ὡς εἶδανε ἀντεθνικά πῶς ἦσαν
 μόνε μὲ τοὺς ὁμοίους του φύγαν καὶ τὸν ἀφῆσαν.
 Ἐκείνους δὲ ἀγκάλιασε καὶ ἔκαμέ τσοὶ φίλους
 Τσ' ἄλλους δὲν τσοὶ λογάριαζε μόν' τσεῖχε σὰν τσοὶ σκύλλους 40
- Γιατὶ δὲν ἦτο μπουνταλάς νὰ μὴν τὸ λογαριάξῃ,
 πῶς ἀμα γίνῃ ἔνωσις δὲ θᾶχῃ νὰ στιδιάξῃ.
- Λίρες νὰ κάνῃ, θησαυροὺς νὰ κάνῃ καὶ σιργιάνια
 μὲ ἔξοδα ξεχωριστὰ τσ' Εὐρώπης τὰ λιμάνια.
 Ἐπίασε καὶ ξεδιάλεξε ἐκείνους ποῦ πουλιοῦνται
 κείνους ποῦ τὴν Πατρίδα τῶν ποτῆ δὲ συλλογοῦνται. 45
- Πάντοτε λέν ἄς εἶν' ἔτσά μόνον παρὰς νὰ θγαίνῃ
 καὶ ἄς χαλάσῃ τὸ νησί καὶ ὅλη ἢ οἰκουμένη.
 Κάνει μας τρία κόμματα ποῦναι ἓνα μέγα πρᾶμμα
 μὴδ' οἱ Πασσᾶδες τῆς Τουρκίᾶς, στὴν Κρήτη δὲν τὸ κέμαν. 50
- Λὲ σοῦ πρεπε Ἰψηλότατε τέθια νὰ καταφέρῃς
 ε' ἔτσά φωθιὰν τὸν Κρητικὸν λαὸν νὰ τονε φέρῃς
 Γιατ' ὅσα ὑποφέραμε ὥστε νὰ ρθῆς στὴν Κρήτη
 τὰ αἵμκτα νὰ ζυμωθοῦν θὰ κτίσουν μέγα σπιτί.
 Ἐτίποτε δὲ σοῦ φάνηκε τῆς Κρήτης ὁ ἀγῶνας
 μόνὸ ῥθες ὡς κατακτητῆς καὶ ὡς ἀπατεῶνας.
 Ὅλος ὁ Κρητικὸς λαὸς ὡς ἦρθες σ' ὑπεδέχθη 55

μ' ἀγκάλες κι' ἀνοικτὴ καρδιά σὰν ἄγγελο σ' ἐδέχθη
 Καὶ σὺ μᾶς ἀνταπέδωκες ὡς ἰσβόλον φεῖδι
 ἀντὶ τοῦ μάνα τῆ χολῆν, τοῦ ὕδατος τὸ ξύδι.
 Τὰ ὄσα Ὑψηλότατε ποῦ ἔπραξες στὴν Κρήτην
 πασσαῶδες δὲν τὰ πράξανε μὲ τὸν Ἀμπτούλ Χαμήτη. 60
 Ἔρχονται τὰ ἐκλογικὰ, στὸ νοσὴν του εἰντα θάνει;
 θρίσκει τὸν Ἀγιώτατον ἀφορεσμὸν καὶ κάνει.
 Βρίσκει τσοὶ πρώτους τῷ χωριῷ, γερόντους καπετάνιους
 κείνους ποῦχαν λίγα μυαλά καὶ εὔκολα τὰ χάνουν.
 Πιάνει τσοὶ μὲ πολιτικὴν καθίζει καὶ τῶν λέει, 65
 ὁ Βενιζέλος τὸ σκυλλὶ τὴν ἔνωσι δὲ θέλει
 Μὴν τὸν ἀκολουθήσετε γιατί εἶναι προδότης
 καὶ δὲ θέλει τὴν ἔνωσιν κι' εἶναι ἀντιπατριώτης
 Κι' ἄλλα πολλὰ τῶνε πουλεῖ καλὰ τσοὶ καταφέρνει
 καὶ σὰν καὶ στὴν τυφλόμυγια τὰ μάθια τῶνε δένει 70
 Κι' εὐθὺς οἱ ἀλαφρόμυχοι, πιάνουν καὶ τὰ πιστεύουν
 τρέμουν καὶ τὸν ἀφορεσμὸ στὴ γνώμην του πηγαίνουν.
 Ἄφου καὶ τσοὶ κατάφερε, παύει καὶ διορίζει,
 τὸ στᾶρι ἀπὸ τὴν ταγὴ πιάνει καὶ ξεχωρίζει.
 Οὐαὶ καημὸς καὶ ἀλλοίμονον ὅποιος ἤθελεν πέσει 75
 στὰ χέρια τῆς Κυβέρνησις νὰ πῆ πῶς θὰ κερδέσει.
 Ἄν ἦτον Βενιζελικὸς τὰ σίδερα τοῦ θάζαν
 στὴν φυλακὴν τὸν ρίχνανε καὶ δὲν τὸν ἐξετάζαν.
 Δὲν εἶχαν βίαν νὰ ρωτοῦν τ' εἶναι τὸ ἔγκλημά του
 μέσα τὸν παραιτούσανε ξεχνοῦσαν τὸ ὄνομά του 80
 Ὅσοι ἦσα Βενιζελικοὶ πρᾶμμα δὲν τσοὶ θωροῦσα
 σὰ σκύλλους στὴν ξερόστερνα μέσα τσοὶ παραιτοῦσα.
 Θέ' μου μεγαλοδύναμε, ποιὸς ἦθε νὰ βαστάξῃ
 τέθιο ζυγὸ στὸν ὄμον του καὶ νὰ μὴν τὸν τινάζῃ.
 Τοὺς ἐκλεκτοὺς ἐμάζεψε στοὺς θρόνους τοὺς καθίζει 85
 καὶ ὄσοι εἶν' ἀντίθετοι καλὰ τοὺς συγυρίζει.
 Τὸν Κούντουρον τὸν Κατζουρὸν Κριάρη καὶ Μαλᾶτον
 κι' ἄλλους πολλοὺς ὡς σὰν κι' αὐτοὺς καὶ ἔκαμε φουσαῖτο.
 Μαλᾶτος ποῦχει ἀδελφὸ Τουρκογιατρὸ στὴν Πόλην
 καὶ ἔχει καὶ Φραγκόπαπα ἄλλ' ἀδελφὸ στὴ Ρώμη. 90
 Δήμαρχον κάνει τὸ Σκαμνῆν τὸν ἀντιπατριώτην
 ποῦ ὁ Βάσσος τοῦχε ἔνταλμα γιατί ἦτονε προδότης.
 Ὁ Κούντουρος, ὁ Κατζουρὸς μαζὶ μὲ τὸν Κριάρην
 κι' ὁ Παππαδιαμαντόπουλος τῆς Κρήτης οἱ Κουρσάροι,
 Μαζὶ κι' ὁ Ὑψηλότατος ὁ Τύρκαννος τῆς Κρήτης 95
 Τὴν Κρήτην τὴν ἐκάψανε ὡσὰν καὶ τὸν Χαμήτη.
 Δὲν ἔχομεν παράπονον τόσον γιὰ τὴν Κριάρη
 γιατί εἶν' ἀπὸ οἰκογένεια κι' εἶναι καὶ παλληκάρι.
 Συμπάθειο ἔχει στὸ Βασιλιᾶ ἢ οἰκογένειά του
 ἀνταμοιβὴν κι' ὑπόληψιν ἔχει γιὰ τὰ παιδιὰ του.
 Τὴ θέλησι σκλαδῶσανε καὶ τοῦ λαοῦ τὴν γνώμην
 ὡς κι' εἰς τὴν πίστη τὰ σκυλλιά ἐγκίξανε ἀκόμη. 100

Σταυροὺς καὶ μὲ εὐαγγέλια μὲ τὸ Μητροπολίτη ἐβγήκε ὁ Ὑψηλότατος κί' ἀφόριζε τὴν Κρήτη τοῦ τικιμοῦ του διάλεξε καὶ φίλους του τοσοῦτο κάνει στὴν Κρήτην του γουστάρισε πάντα του γιὰ νὰ κάμῃ. Ἄναστενάξει ὁ λαὸς, κλαίει μὰ δὲ γροικιάται	105
Τόσα πολλὰ ποῦ κάνανε, μερκοὶ δὲν τὰ βιστοῦσαν ἐκεῖνοι ὅπου τὸν ἐχθρὸ ὡς χθὲς ἐπολεμοῦσαν. Σκέπτονται νὰ συναθροισθοῦν νὰ ἰδοῦν πῶς θὰ τὸ βροῦνε ἢ νὰ πρᾶξουν τὸν ἐχθρὸν ἢ ἔλοι νὰ χαθοῦνε. Σχέδιον κάνοῦν τσ' εἴκοσι τ' Αὐγούστου γιὰ νὰ βροῦνε ἄοπλοι καὶ εἰρηνικοὶ πολλοὶ νὰ μαζευτοῦνε	110
τὰ σχέδια των τάνοιωσε ἡ Πύλη τῆς Χαλέπας καὶ γράψαν μυστικὲς φρουρὲς εἰς τὰ χωριά κί' ἐδέλεπν. Σκέπτειτ' ὁ Ὑψηλότατος μαζί μὲ τσ' ὀπαδούς του νὰ κάμουν λαοψήφισμα εἰς τσὴ ἔξε τ' Αὐγούστου. (1)	115
Ἄφου τ' ἀποφασίσανε, λένε κί' οἱ δικοὶ μας πρέπει νὰ κάμωμεν καὶ μεῖς γιὰτὶ ἐνοιώσασι μας. Κουντουρικοὶ Πριγκιπικοὶ Βρύσες (2) καὶ Μπουτσουνάρια (3) τρόφιμα ἐφορτώσανε γαϊδάρους καὶ μουλάρια. Φουδουδες ἐφορτώσανε ψωμιὰ καὶ μπακαλιάρους λάδι κρασί καὶ κάρθουνα τοσοῦτο φίλους νὰ τραττάρουν.	120
Βάζουν οἱ φίλοι τοσοῦτο ποδιὲς πολλοὶ καὶ τηγανίζου τρῶνε καὶ πίνουσι δωρεάν, καλὰ τὴνε γεμίζου. Τὸ λαοψήφισμά τωνε ἔλεγε στὴν Εὐρώπη διὰ μέσον τοῦ Πριγκιπὸς νὰ πληρωθοῦν οἱ πόθοι. Πᾶνε κί' οἱ Βενιζελικοὶ Χρυσοπηγῆ κί' Ἀρμένους (4) πᾶνε μ' ὑπερηφάνεια κί' ὄχι σὰν πεινασμένους. Τὸ ψήφισμά τωνε, ἔλεγε, τὴν ἔνωσι ζητοῦμε γιὰτὶ περνάει ὁ καιρὸς ὅπου τὴν καρτεροῦμε.	125
Τρεῖς χρόνοι ἐπεράσανε καὶ ἔξε περπατοῦνε ποῦ μᾶς ὑποσχεθήκατε πῶς θὰ λευθερωθοῦμε Λὺτὰ ἔλεγε τὸ ψήφισμα ἢ Εὐρώπη ἂν θελήσῃ εἰδ' ἄλλως ἀποκρούμε πλὴν ταύτης πάσαν λύσιν. Κί' ἀπὸ τὰ τρία κόμματα ἐπιτροπὲς ἐκλέγου μὲ τὰ λαοψήφισματα εἰς τοῦ Βλαστοῦ τοσοῦτο στέλλου Λαμπρὰ τοὺς ὑποδέχθηκε τοὺς μπακαλιαρισμένους μόνο πῶς δὲν ἐγκρέμισε τοσοῦτο ἄλλους τοσοῦτο καημένους.	130
Λόγια των εἶπε πρόστυχα καὶ ἄπρεπα διόλου καὶ τότε ὄργιστήκανε πλὴν παρὰ τοῦ διαόλου. Ἄφου ἐκαταλάβανε τὴ γνώμη τοῦ τυράννου πράγματα σπουδαιότερα στὸ νοῦν των βάνου Ἐπιτροπὴ ἐκλέξανε πάει στὸ Βασιλιά μας	135
	140
	145

1) Βλέπε Πρόλογον. 2) Βρύσες δήμου Ἀλικιανοῦ Κυθωνίας.
3) Μπουτσουνάρια.
4) Ἀρμένους Ἀποκορώνου. Βλέπε Πρόλογον καὶ Προκήρυξιν.

- τές πράξεις καταγγέλουσε ποῦ καν' ὁ Πρίγκιπας μας.
 Κακούρης καὶ Παπαδερὸς, Σκουλάς καὶ Μαρκαντώνης
 κι' ὁ Γκιμαλάκης Νικολῆς ὄλοι μετὰ μία γνώμη.
 Ἐπήγανε στὸ Βχοιλιᾶ ὄλοι καὶ τοῦ μιλήσαν
 κι' ὄσα ἔκανε ὁ Πρίγκιπας ὄλα τοῦ τὰ συστήσαν 150
 Πῶς δὲν ἦρθε ὡς Ἐλληνας νὰ μᾶς ἐδιοικήση
 μόνο ἦρθε ὡς ἀντίπαλος γιὰ νὰ μᾶς χωρήση
 Νὰ ξεδιαλέξη τοὺς πιστοὺς παῦ εἶχανε μιὰ γνώμη
 τοῖ ἀλλοὺς δὲ θέλει νὰ δῆ ὄσα σκύλλους τοῖ ζυγώνει. 155
 Ὅλη τὴν προδοτολογία τοῖ τουρκαναθρεμμένους
 ἐκείνους δὲ ἐδιᾶλεξε καὶ το' ἔχει ἀγκαλιασμένους
 Τοῦ λέν νὰ πῆ εἰς τὸ Βλαστὸν τὴν γνώμην του ν' ἀλλάξη
 εἰδ' ἄλλως ὄσαν καὶ τὴν Τουρκιὰ πρέπει νὰ μᾶς κάψη.
 Τῶν λέγει τότε ὁ Βασιλιᾶς πῶς θὰ διωρθωθοῦνε,
 κι' ὄσα παραμερίσανε στὸ δρόμο των θὰ μποῦνε. 160
 Τὸν ἐποχαίρεισανε καὶ ἦρθανε στὴν Κρήτην
 καὶ κάθε εἰς ἡσύχασε εἰς τὸ δικό του σπίτι.
 Ἐπεριμένανε καιρὸ νὰ ἴδοῦνε τί θὰ γίνη
 θωροῦνε πλια ἄρτε: ἢ φωθιά καὶ ὄχι γιὰ νὰ σῆνη
 Στέλλουν καὶ ἄλλ' ἐπιτροπὴ πάει στὸν Πρίγκιπα μας 165
 νὰ ποῦν ἐκ μέρους τοῦ λαοῦ ποῖα ν' τὰ παράπονά μας
 Ἀγωνιστὴς καὶ πρόεδρος γέρον Παπαγιαννάκης
 ὁ Φούμης ὁ Καλογερῆς κι' ὁ Μανουσογιαννάκης
 Εὐθύς ὡς ἀρχινήσανε πρὶν νὰ τοῦ ποῦν τὸ τέλος
 τῶν λέγει: θὰ ὄσας ἔστειλε φαίνει' ὁ Βενιζέλος. 170
 Τὸ Γιώργη βλέπει ἄγρια, τὸ Φούμη, καὶ γρυλώνει
 τοῦ Βενιζέλο ἄν λείπεται κεφάλι δὲ σηκώνει.
 Ἐσὺ καὶ ὁ Παρθένιος (5) Τουρκοπαπᾶς ὁ σκύλλος
 κι' ὁ Μάνος ποῦναι μπιστικὸς κι' εἰλικρινὴς του φίλος
 Ὅ εἰς ἀπὸ τῆ μιὰ μεριᾶ κι' ἄλλος ἀπὸ τὴν ἄλλη 175
 θάρρος τοῦ δώκετε ὄλοι ὄσας καὶ σήκωσε κεφάλι.
 Ὅ Βενιζέλος τὸ σκυλλὶ πρέπει νὰ παραιτήση
 γιὰ νὰ τὸ κάμω ὄσαν δενδρὸ γρήγορα νὰ μαδῆση
 Τοῦ λέγουν ἄνδρες τὸν φρουροῦν γιὰτ' εἶναι παλληκᾶρι
 καὶ τὸ Σηφάκη τότε δὲ τὸν εἶπε ξεκουθιάρη 180
 τὰ πόδια του τῶνε χτυπᾶ ὄσαν τοῦ Χατζῆ Ἀβτάλα
 μόνο πῶς δὲ τοῖ γυρέμισε ὄλους ἀπὸ τὴ σκάλα
 τότε δὲν ὑποφέρανε κάνουν συνομωσία
 καὶ δεκοκτὼ μεσ' τὰ Χανιά κάνουν ὄροκομωσία.
 Ὅ Βενιζέλος κι' ὁ Σκουλάς, ὁ Μάνος καὶ ὁ Φούμης, 185
 Μουντάκης καὶ Παπαδερὸς καὶ Γεώργιος ὁ Φούμης
 Κακούρης καὶ Κολοκυθᾶς, Νικόλας Μπιστολάκης
 Μπιδράκης καὶ Καλογερῆς καὶ Σακλαμπανάκης.
 Παποδογιάννης ἄγριος π' εὐκολὰ δὲ μερώνει
 Πλουμίδης, Φιώτης κι' ἦρωας Μανώλης Μαρκαντώνης. 190

- Συνεισφορὰς μάζεϋουνε κόνουνε κομιτᾶτο
 κλέπτονται τὸ Δεσποτισμὸ νὰ κάμουν ἄνω κάτω,
 χρήματα μᾶς ἐστείλανε στὸ κόμμα ὅσοι ἀνήκαν
 γιὰτὶ ἴσαν φιλελεύθεροι καὶ δὲν τὰ λυπηθήκαν. 196
 Οἱ πλοῦσιοι κι' ἔμποροι αὐτοὶ μᾶς ἐδαστοῦσαν
 ὀκτῶ μῆνες ἐδῶ καὶ ἴκει μᾶς ἐδιατηροῦσαν.
 Ἐδῶκανε καὶ συνδρομὴ σὶ ἴγουμενοπατέρες
 ἴσαν ἀδερφοὶ βρεθήκανε στοὺς σκοτεινὲς ἡμέρες.
 Δὲ γράφω τὰ ὀνόματα γιὰτὶ ὁ Μητροπολιτῆς 200
 ἀνὲ τὰ μάθη θὰ σειστῆ γύρω τριγύρω ἢ Κρήτη.
 Εἰς τὰς Ἀθήνας ἦτονε Κλέαρχος Μαρκαντώνης
 κι' ὁ Μπαλαντίνος στὰ Χανιά καὶ Γιώργης Μαρκαντώνης.
 Κι' ἄλλοι καὶ τυρανοῦσαν τσοι κι' ἔλους τοὺς βασανίζου
 στῆ φυλακῆ τσοὶ βάζανε καὶ τσοὶ μπισταγκωνίζου,
 τὸ κόμμα ὅπου κι' ἄν ἦτονε αὐτοὶ τὸ ξαίραν οὐλο 205
 μὰ εἰς τὸ μάτι εἶχανε τὸ Γιάννη τὸ Μπαῶλο.
 Μὲ τέχνη ἐξεσκάλιζε ὁ Γιῶργης ὁ Πλουμίδης
 καὶ ἀπὸ τὸν Ἀλίκμπο Σίφης ὁ Λεκανίδης,
 Καὶ ταχυδρόμους εἶχανε Νικόλα Σφακιανᾶκη
 καὶ ἦτονε καὶ ὁ Μοάτσος καὶ Ἀγγελῆς Χοχλακάκης. 210
 Ὅπλαρχηγοὶ καὶ Ἀρχηγοὶ μὲ μυστικὸ μεγάλο
 μὲ τρόπο πρεμαζέουνε τὸν ἕνα καὶ τὸν ἄλλον.
 Καὶ γιὰ νὰ μὴν τσοὶ νοιώσουνε νὰ λάβουν τυραννίαν
 ἔλεγαν πῶς θὰ φύγουνε εἰς τὴν Μακεδονίαν. 215
 Ἀφοῦ ἐτοιμαστήκανε ἔλους τσοὶ εἰδοποιῶνε
 μάζι ἔλοι στὸ Θέρισο μιὰ νύκτα νὰ βρεθοῦνε.
 Μέρα καὶ νύκτα ὠρίστηκε εἰς τοῦ Μαρτίου τσοὶ δέκα
 κι' ὁ Μάνος χρήματα ἔστειλε νὰ φέρουνε τουφέκια.
 Ἦλθεν ἡ μέρα τοῦ Θεοῦ τρία θεριὰ κινῶνε 220
 μὲ παλληκάρια διαλεκτὰ στὸ Θέρισο νὰ βγοῦνε
 Ὁ Βενιζέλος ἦτονε ὁ Φοῦμης καὶ ὁ Μάνος
 ποὺ ἐτέθησαν ὡς ἀρχηγοὶ στὸ κίνημα ἀπάνω.
 Πᾶνε καὶ οἱ ὀπλαρχηγοὶ μ' ὠμορφα παλληκάρια
 πᾶν ἄφοβα κι' ἀντρίστηκα ὡσαν τὰ λεοντάρια 225
 Ὁ Γιάννης ὁ Καλογερῆς, Νικόλας Μαλανδράκης,
 Ὁ Μπαλαντίνος κι' ὁ Χναρᾶς καὶ ὁ Μανωλικάκης.
 Παπαδογιάννης ἤρωας Γεώργιος Παρδάκης
 Ξενάκης καὶ ὁ κόκκινος Πανάγος Παρασκάκης.
 Καὶ μέσα ἀπὸ τὸν Σέμπρωνα (6) Κυριάκος Μιχελάκης.
 Ἦλιομιχάλης καὶ Μπασιάς Νικόλας Μπιστολάκης. 230
 Ἦτονε καὶ ὁ Λαμπρινὸς Μιχάλης ὁ Γελάσης
 Ὁ Γιαννακάκης κι' ὁ Τσαγγρῆς Κωστῆς ὁ Κτενιαδάκης,
 ὁ Μαλινδρέτος Γιάνναρης κι' ὁ Μανουσογιαννάκης
 σέρβουν Λακκιῶτες διαλεκτοὺς καὶ ὁ Στρατῆς Μπολάνης.

- Ἐξω στὸν Ἀποκόρωνα πάνω στὸ Μελιδόνι (7) 235
 Κακούρης ἦταν Ἀρχηγὸς πολλοὺς καὶ πρεμαζῶν
 Κοτζάμπασης καὶ Περούλης ἔπο' πέρα ξεσκαλίζου
 τὴν Πέμπτη θράδου ξεκινουὺν στὴν Κάϊνα (8) καὶ σμίγουν
 Παντελιανοὶ Σταυρουλιανοὶ στέκουν καὶ τσ' ἀνημένουν
 σὰν ἔμονομεριάσανε στὸ Παῖδοχώρι (9) πηζίνου 240
 Ἐπὸ γύρου γύρου φτάνουνε γερόντοι καὶ κωπέλλια
 στοῦ Κουραντώνη πήγαμε εἰς τὰ Κυριακοσέλλια. (10)
 Καὶ τὸν Κακούρη βρήκαμε καὶ τὸν ἐχαιροῦμε
 καὶ συμβολὴ μᾶς ἔδιδε πῶς πρέπει νὰ περνοῦμε
 ὑπακοὴν νὰ ἔχωμε πάντοτε τσ' Ἀρχηγούς μας 245
 νὰ ἔχωμε τοὺς συντρόφους μας ὡσὰν καὶ τσ' ἀδερφούς μας
 Καὶ ἄλλα πολλὰ μᾶς ἔλεγε, στέκομεν καὶ γροικοῦμε
 κερνοῦνε μας εἰς τοῦ Κουρῆ κι' ἀμέσως ξεκινοῦμε
 Στσοὶ Κάμπους (11) ποῦ περνοῦσαμε γροικοῦμεν παταρία
 μὰ δὲν ἐκαταλάδαμε τί ἦταν φασαρία. 250
 Στὸ Θέρισο ἐφτάσαμε μὲ ὑποδοχὴν μεγάλην
 «καλῶς ὠρίσεται» ἄκουες ἔπο' μιά μεριά στὴν ἄλλην.
 Ὁ εἰς τὸν ἄλλον χαιρετᾶ ὅλοι μικροὶ μεγάλοι
 μὰ ἢ συμπλοκὴ μᾶς ἔφερε μὲ ζάλη στὸ κεφάλι
 Μᾶς λέν' τὰ ξημερώματα εἰς τοῦ Σελλιοῦ (12) τσοὶ πόρους 255
 ἐφάνη χωροφυλακὴ μὲ караβινοφόρους
 τῶνε φωνάζει ὁ σκοπὸς ὀπίσω νὰ γυρίσουν
 κι' ἐκεῖνοι ἐπιμένανε ἐμπρὸς νὰ προχωρήσουν
 τῶν λένε νὰ γυρίσουν ἐκεῖνοι προχωροῦνε
 καὶ διατάσσει ὁ Ἴτχλὸς εὐθὺς πυροβολοῦνε. 260
 Εἰς τὸν ἀέρα παίξανε εἰς τὴν ἀρχὴν οἱ δάρδιες
 παίξουν οἱ χωροφύλακες σὰν τούρκικες τσοὶ μπάλες,
 οἱ σφαῖρες ἐσημώνανε πολὺ τῶν ἐδικῶν μας
 πρέπει ν' ἀλλάξουμε καὶ ἐμεῖς ἀμέσως τὸ σκοπὸ μας.
 Ἡ παταρία ἢ δεύτερη ἐγύρισε τὸ Μπόρνια 265
 μὰ ἕνας χωροφύλακας πρέπει ἤθελε γαλόνια
 Τρέχει μπροστὰ ὀλομόναχος κι' ἐπαιξε μεσ' στὰ ὄλα
 μὰ σφαῖρα πέρνει ὁ δυστυχὴς καὶ ἔχασέ τα ὄλα.
 Ἀμέσως τὸν ἐπήρανε στὸ Θέρισο τὸν φέρνουν
 κι' ὄσοι γιατροὶ κι' ἂν ἦσαν εὐθὺς ὄλοι πηγαίνου 270
 τὸν ἐπεριποιήθησαν, μὰ ἢ παντέρμη ἢ μπάλα
 ἦτονε κάτω ἀπ' τὸ θυζὶ καὶ πέραν τὴν κουτάλα.
 Δὲν ἤμποροῦσαν οἱ γιατροὶ γιὰ νὰ τὸν ὠφελήσουν
 γιὰτί δὲν ἦταν καὶ Χριστὸς γιὰ νὰ τὸν ἀναστήσουν.
 Τὴ μέρα ποῦ ἀπέθανε καὶ ἔκλεισε τὸ φῶς του 275

7) Μελιδόνι, Φρεῖ Ἀποκορώνου.

8) Κάϊνα, Φρεῖ Ἀποκορώνου.

9) Παῖδοχώρι, Φρεῖ Ἀποκορώνου.

10) Κυριακοσέλλια, Φρεῖ Ἀποκορώνου.

11) Κάμπου, Κεραμειῶν Κυθωνίας.

12) Σέλλια, Βάμου Ἀποκορώνου.

- ἔφθασε κι' ὁ πατέρας του μαζί κι' ὁ ἀδερφός του
τὸ Ἀρχηγεῖο μ' ἔξοδα ἔκαμε τὴ θανήν του
μὲ λόγους καὶ παράταξη ἔθαψαν τὸ κορμί του.
- Ἦλθεν κι' ἀπὸ τὸ Ρεθύμνον Κυριάκος ὁ Μπυράκης,
Διανερής ὁ Ἀτσιπουλλιανός κι' Ἀνδρέας Μυλωνάκης. 280
- Ἦδὲ τοὶ Βεδέρου (13) ἔρχεται Γιώργης Γοβατζιδάκης
κι' ἀπὸ τὴν Ἀργυρούπολι (14) Μᾶρκος Δεληγιαννάκης,
ὁ Πετυχάκης καὶ ὁ Σκουλάς ἔπὸ πάνω ἔπὸ τ' Ἀνώγεια (15)
Μακράκης Ἀγιομυριανός (16) μὲ μυρισμένα λόγια 285
Σακλαμπανάκης Τσιτερής Μπορνόβας ὁ Μιγάλης
μαζί κι' ὁ Ἀντιπρόεδρος Χατζάκης ὁ Μιγάλης.
Γιατρός Ἀγιοκωστανδιανός (17) γυιὸς τοῦ Παπαθασίλη
καὶ τὸ ξαθέρι τῶν ἀντρῶς ὁ Σταυριανός ὁ Μπύρης.
Ἦρθε καὶ ἀπὸ τὰ Χανιά Νίκος Κουτσουρελάκης
καὶ παραύστερώτερα Γιώργης ὁ Βουρδουμπάκης. 290
- Ἦρθε ἀπὸ τὴν Ἀσῆ—Γωνιά (19) αὐτὸς ὁ Πετρομᾶρκος
μ' ἄν εἶν' γεροντούτσιος ἀντέχει ἴσάν τὸν Δράκον,
ἦρθαν οἱ Γυπάρηδες κι' Εὐθύμης ὁ Μυγιάκης
κι' ὁ Γέρω—Μπίκος ἦτονε Μανούσος Μπαρπουανάκης. 295
- Ἀντρίστια φανήκανε, μὰ ἕνας Ἀσῆ—Γωνιώτης
ἔφάνηκε στὸ κίνημα ὡς ἀντιπατριώτης.
Σήφης Μπαρπουῆς στὴ Γωνιά δημοφρουρὸς νὰ γράψη
καὶ λίγο λίγο λείφτηκε πέντε—ἔξε νὰ γελάση.
Ὁ Κούντουρος τὸν ἔστειλε νὰ πᾶνε νὰ γραφοῦσι
μὰ τὸν ἐγοργονίσανε καὶ βγάλαν του γιουρούσι. 300
- Ἔρχετ' ἀπ' τὸν Ἀλήκαμπο (20) ὁ Γρύλλος ὁ Μανώλης
ποῦ τὸν ἀδικοφάγνε καὶ τὸν ἐκλάψαν ὄλοι.
Ἦταν κι' ἀπὸ τὰ Ρούστικα (21) Νικόλας ὁ Φουντούλης
καὶ τώρα νὰι στὰς φυλακὰς καὶ τὸν λυποῦνται οἷλοι. 305
- Ἦτον κι' ἀπὸ τὴν Πισκοπήν (22) καὶ ὁ Χατζῆ Λευτέρης
κι' ὁ Κυμωνιῆς καὶ ὁ Θωμάς κι' ἄλλο πολὺ ἀσκέρι
Ἦρθε καὶ ὁ Κατσιγάρης μὲ τὰ πολλὰ του πάθη
μὰ ὁ Παυλῆς ὁ Γύπαρης δὲ πρόφταξε γιὰ ν' ἄρθη.
Κατέβηκε στὸ κίνημα Μαλέκις Λεωνίδας
ποῦ δὲν κατέει στὸν κκυγὰ κουκιὰ μηδὲ κρομμύδια. 310
- Μανούσος ὁ Βηγγελινός ποῦναι παιδὶ ἀνδρείον
πούφυγε σάν τὸ Λάζαρο ποῦ τὸ Νοσοκομεῖον.
Ὁ Μάρος καὶ οἱ ποντικοὶ Μαυριδονταλετζάκια

13) Βεδέρα, Ἀποδοποῦλλου Ρεθύμνης.

14) Ἀργυρούπολις, Λαππαίων Ρεθύμνης.

15) Ἀνώγεια Μυλοποτάμου.

16) Οἱ ἐξ Ἁγίου Μύρωνος, Μαλεβυζίου.

17) Ὁ ἐξ Ἁγίου Κωνσταντίνου, Ρουδοτικῶν Ρεθύμνης.

18) Ὁ ἐκ Σταυροῦ, Παλαιοχώρας Σελίνου.

19) Ἀδῆ—Γωνιά, Γεωργιουπόλεως Ἀποκορώνου.

20) Ἀλήκαμπος, Γεωργιουπόλεως Ἀποκορώνου.

21) Ρούστικα, Ρεθύμνης.

22) (Ἐ)Πισκοπή, Λαππαίων, Ρεθύμνης.

Κερραμιανοὶ καὶ Καμπιανοί, Πεδο Κατελανάνια
 Ποῦ χίλιο μύριο διάολο νὰ σὰς τοῖ λογαριάσω 315
 σὰν τοῦ ψυχροῦ τὸ θυμιατὸ πρέπει ὕστερα νὰ πιάσω.
 Ὅσοι ἀγωνιστήκανε ὁ κόσμος τοῖ γνωρίζει
 καὶ κάθε εἰς κακόσκοτος ἄστον κι' ἄς μουρμουρίζει.
 Ὅλοι φθάνουν στὸ Θέρισο ὡμορφα παλληκάρια
 φθάνει κι' ὁ Γέρω Καρτερῆς μὲ τὰ μακρὰ σιλδάρια. 320
 Ἦρθ' ὁ Ζερβὸς ἀπ' τὰ Σφακιά μᾶλλους πέντ' ἔξε φίλους
 σι' Ἀσκύφου (23) τὸν ἐπιάσανε μιὰ μέρα σὰν τοῖ σκύλλους.
 Ἐπειτα πρεμαζώνονται ἴπο μιὰ μεριά ὡς ἄλλη
 γεωργοὶ καὶ ἐπιστήμνες, Παπάδες καὶ Δασκάλοι.
 Βρέχει ὁ Θεὸς μὲ τὰ σταμιὰ καὶ καταχνιὰ μεγάλη 325
 πιάνουν δάρδιες καὶ κορφές καὶ τ' ἀνεμοκεφάλι.
 Τὸ Θέρισο ποῦ ἔχει ἀντρεία καὶ ἀθροπιὰ καὶ τάξι
 ὀκτὼ μῆνες ἄλλο χωρὶὸ δὲν ἤθε νὰ βαστάξῃ.
 Τὰ σπίθια τῶν ἀδιάζανε μέσα καὶ μᾶς ἐδάναν
 τόσον καιρὸν τόσον λαὸν ποῦ ἄλλοι δὲν τὸ κάναν. 330
 Σὰν ἐτακτοποιήσανε ὅλα τὰ σωματεῖα
 διατάσσουε συνάθροισιν πάμε στὴν Ἐκκλησίαν.
 Στέκει ὁ παπᾶς μὲ εὐλόγια εἰς τὸ ἔκκλησιᾶς τῆ θύρα
 καὶ τοῖ σημαῖτες εὐλογεῖ μὲ τρομαγμένη χεῖρα
 Καὶ τὰ κεφάλια κλίνουε ὅλοι καὶ γονατίζουν 335
 καὶ μέσα ἀπὸ τὴν καρδιά κλαῖνε κι' ἀναδακρίζουν.
 Ἄφου ἐτέλειωσ' ἡ εὐχὴ σηκώνεται τὸ πλῆθος,
 κι' ὁ Βενιζέλος ἀρχηγὸς μὲ πληγωμένο στῆθος.
 Στὸ βῆμα σὰν ἀνέβηκε τὸ πρόγραμμα ἀναγνώθη
 κι' ὅλα τὰ πάντα ἐξιστορεῖ ὁ κόσμος καὶ τὰ νοιώθη 340
 Καὶ ἐνώπιον Θεότητος κι' ἐνώπιον ἀνθρώπων
 κηρύττουε τὴν ἐνωσι τὸν αἰώνιον πόθον
 Ζητωκραυγάζει ὁ λαὸς τὰ μάθια τῶν δακρίζουν
 τὰ βᾶσανά του σκέπτεται τὰ χεῖλη του μαυρίζουν.
 Τώρα θὰ ὀμιλήσωμε μέσα ἡ Ἀρμολογία 345
 πὼς σκέπτεται εἰς τὰ Χανιά τὴν αἵματοχυσίαν.
 Πρῶτον τὴν Χωροφυλακὴν πιάνει καὶ φανατίζει
 στὸ σλαδικὸν του φρόνημα πιάνει καὶ τὴ γυρίζει.
 Ὅποιος αἷμα χριστιανικὸν εἰς τὴν καρδιά βαστοῦσε
 τὸν ἀδελφὸν του τούρκικα δὲν τότε πολεμοῦσε. 350
 Κεῖνοι ποῦ εἶναι τουρκόσποροι καὶ τέκνα τοῦ Σακῆρη
 αὐτοὶ σκοτώνουε τὸν Χνζρά καὶ ἄλλους καὶ τὸν Μπύρη
 Ἔδβαιν' ἡ Χωροφυλακὴ ὅλους νὰ μᾶς πιάσῃ
 νὰ μᾶς πάῃ τοῦ Δανοῦ γιὰ νὰ μᾶς κρεμάσῃ.
 Γιατὶ ναι Σλάβος καὶ Δανὸς Ἑλληνισμὸ δὲν θέλει 355
 Πάντα θέλει νὰ δόσκειται τ' ἀτρύγητο ἀμπέλι·
 τσιφλίκι τοῦ γουστάρισε νὰ τοῦ δοθῇ ἡ Κρήτη
 γιὰ νὰ μᾶς ἔχη πάντοτε τὸν πυρωμένο τρίφτη.

- Ἐρζεγοβίνη, ἤθελε, Βόσνια νὰ μᾶς κάμη,
 μὰ ὅποιος πλουταίνει μετ' τὸ νοῦ γρήγορα τόνε χάνει. 360
 Τὸ Βενιζέλο ποῦ, λαέ, φωνάζεις Τουρκολάτρη
 αὐτὸς σοῦ βγαλετ' ἐκ τοῦ δαυλοῦ πὸ μέσα ποῦ τὸ μάτι.
 Γιὰ νὰ μὴ γίνουν ἐκλογὰς στοὶ δεκοκτῶ τοῦ Μάρτη (24)
 ἀντιπολιτευόμενος κανεὶς δὲ ὑέτει κάλπη, 365
 Τὰ σχέδια τοῦ Πρίγκιπος γιὰ νὰ χαλαρωθοῦνε
 νὰ προσπαθήσουν ὅλοι των μαζί νὰ δελφωθοῦνε.
 Σὰν εἶδανε κι' ἀπόδανε πῶς δὲ τὰ καταφέρνουν
 σὲ τμήματα πᾶνε πολλὰ τὰς κάλπας καὶ τῶν πέρνουν.
 Ἐξω στὸν Ἀποκόρωνα κάλπες πολλὰς ἐσπᾶσαν 370
 στὴν Κάϊνα ἐφέρανε ἑπτὰ καὶ ἐκρεμάσαν.
 Τσοὶ κάλπες τῶνε πέρνανε μὰ κᾶναν οἱ διαόλοι
 κάλπες πρὸ γάζοντενεκὲ σφραγίδα ἀπὸ καρόλι.
 Καὶ δώδεκα καὶ δεκατρεῖς φορὲς μερκοὶ ψηφίζουν
 ξενιτεμένοι καὶ νεκροὶ τὸν τενεκὲ γεμίζουν. 375
 Καὶ πᾶνε μέσα στὴ βουλή ὅπως εἶναι τ' ἀντέτι
 πλιὰ παστρικά ἐπράξανε πὸ τὸν Μπιάλ Ἐφέντη.
 Μπένουνε μέσα στὴ Βουλὴ οἱ ὄσιοι πατέρες
 διάσλε κι' ἄνε σοῦ φάγανε ἐκεῖνες δὲ τσοὶ μέρες.
 Ψηφίζουνε δημοφρρυροὺς μαζεῦσιν χουρχουδάδες
 καὶ κᾶμαν τίμιες δουλιὰς ποῦ κλάψετε μαννάδες! 380
 Πολλὰ γράφουν οἱ Ἀρχηγοὶ διὰ νὰ τοὺς μερώσουν
 κι' ἀδελφικά τὰ χέρια των ὁ εἰς τὰλλοῦ νὰ δώσουν.
 Μαζί νὰ σύρουν τὸ σχοινὶ μετ' μιὰ φωνὴ νὰ πῶνε
 ἢ ὅσπερ μᾶς τὴν ἔνωσιν ἢ ὅλοι νὰ χαθοῦμε.
 Μ' ἄν σέρνουν πὸ τὴ μιὰ μεριά κι' οἱ ἄλλοι πὸ τὴν ἄλλη 385
 νὰ πέσουνε κι' οἱ δυὸ μερὲς νὰ σπᾶσουν τὸ κεφάλι
 Ὁ Πρίγκιπας εἰς τὴν Βουλὴν ὅ,τι θέλει ψηφίζουν
 κι' εὐθὺς διὰ τοὺς δημοφρρυροὺς κοντύλι ξεχωρίζουν
 Δημοφρρυροὺς ἐγράψανε βρίσκουν καὶ τὸ ἀρχηγούς των
 μετ' μιὰ προδοτικὴ καρδιά νὰ κᾶμουν τοὺς σκιπούς των. 390
 Ὁ Παπιδάκης Βαφιανοῦς (25) τέθια ἄτοπα οἶν εἶδε
 ἐπῆρε κι' ἄλλους Βαφιανοὺς στὸ Θέρισο καὶ πῆγε.
 Σὰν ἔφυγε πὸ τὴ Βουλὴ Ἀβεσαλώμ ὁ Γιάννης
 φεύγει κι' ὁ Μυλωνοκωστής καὶ ὁ Μπομπολογιάννης.
 Στὴν Κίσαμὸ τὸν ὁ Λιονῆς στὸ Ρέθυμνο ὁ Μῶρος 395
 προδότες θὰ πεθάνουνε ἂν πᾶν κι' εἰς τ' Ἅγιον Ὄρος.
 Τζαγκαρσιώργης ἤτονε κάτω ἀπὸ τὸ Ἄλωνα (26)
 αὐτοὶ καὶ ἄλλοι φανήκανε μεγάλοι ἀπατεῶνες.
 Γιὰτὶ μόνο γιὰ νὰ σκεφθοῦν ποιοὺς ἦθε νὰ σκοτώσουν
 ὥστε νὰ ζοῦν τὰ μάθια των δὲν πρέπει νὰ σηκώσουν. 400
 Στὴ Κίσαμὸ τὸν Ἀρχηγὸς ὁ λέοντας Λιονάκης

24) Ἐννοεῖται ὅτι γίνονται τὰς ἐκλογὰς τῆς 20 Μαρτίου 1905. Βλέπε Πρόλογον καὶ Προκήρυξιν Παπαθεοῦ.

25) Ἐκ Βαφέ, Φορὴ Ἀποκορών. κ.

26) Ἄλωνα, Ρουσιτικῶν Ρεθύμνης.

μὰ ὁ Μαλανδράκης ἔφθασε μαζί κι' ὁ Πιστολάκης.
 Θυμήσου καπετὰν Διονῆ προδότη' ἀπατεῶνα
 τὸ γίβεντο ποῦ ἔπαθες μέσα στὸ Κουρφαλῶνα. (27)
 'Ὁ Μαλανδράκης σ' ἔκαμε μαζί κι' ὁ Πιστολάκης 405
 καὶ τρύπωνες εἰς τὰ κλαδιά κι' ὅπου κι' ἄν ἦτο ρυάκι.
 Μέρες πολλὲς σοῦ κάνανε προδότακα χατήρια
 μὰ ὕστερα τὰ χάσετε σὰν ξέστρωτα μπεγίρια.
 Ἐννιὰ αἰχμαλωτίσανε στὴ φυλακὴ τσοὶ θάλαν
 διάολε κι' ἄν σοῦ βγάλανε μαυροπαντέρμε ζάλα. 410
 Σὰν τσοὶ τούρκους Βουκολιανούς ἐμπήκατε στὴ χώρα,
 πρέπει νὰ δλαστημίξετε τὴ μέρα καὶ τὴν ὥρα.
 Τέθια μεγάλη προσβολὴ καλλιὰ τὸν νὰ ποθάνη
 καλὰ ξεμασκαρώθηκες μὰ πάλι νοῦ δὲ βάνεις 415
 Αὐτὰ ἔκαμε ἢ νερόδροστη Βουλὴ ὅπως τηνε λένε
 καὶ καμε οἰκογένειες μέρα καὶ νύκτα κλαίνε.
 Τὴν ἔνωσιν ζητούσαμε ἄν ἤθελε ἢ Εὐρώπη
 τ' ἄρματα δὲ τὰ πιάσαμε γιὰ νὰ χαθοῦν ἀνθρώποι.
 Τὰ ὅπλα μας βαστούσαμε μιὰ μέρα νὰ μᾶς σώσουν
 νὰ μὴ μᾶς πιάσουν Σταυρωταὶ νὰ μᾶς τελειώσουν. 420
 Ἄν εἴμεθα ξεαρμάτωτοι ἀπὸ μεριὰ ὡς ἄλλη
 ἤθελε νὰ μᾶσε χυθοῦν ὄλοι μικροὶ μεγάλοι.
 Νὰ μᾶσε δέσουν σὰν ληστές νὰ μᾶς φυλακίσουν
 καὶ σὰν τὸ Βέζο μιὰ φορὰ στὸ ξύλο νὰ μᾶς ρίξουν.
 Ἔχομε παραδείγματα πόσοι τουρκοσπικρομένοι 425
 ἄνδρες ἐδείρανε θεριά κι' ἦσαν κι' ἀγωνισμένοι.
 Οἱ ἀρχηγοὶ ἐλέγανε πάντοτε ἄσον μορρεῖτε
 συγκρούσεις νὰ ἀποφεύγετε καὶ νὰ μὴ προκαλήτε.
 Μὰ αὐτοὶ δὲ μᾶς ἀφήνανε μόνο μᾶς ἐσκλίζαν
 κι' ὅπου ἤθελε εὗρουν μοναχὸν τὸν ἐμπισταγκωνίζαν. 420
 Πόδια χέρια τοῦ δένανε καὶ ξύλο τοῦ κτυποῦσαν
 σὺν οἱ Ἑβραῖοι τὸν Χριστὸν ἔτσι τὸν τυραννοῦσαν.
 Κατόπιν μᾶς ἐλέγανε τ' ἄκουες μὲ τὰ αὐτιά σου
 καλλιὰ ἤθελε νὰ σκοτωθῆς παρὰ γιὰ νὰ σὲ πιάσουν.
 Μ' αὐτὸν τὸν τρόπον, Κύριοι, ἐσκωτωθῆκαν τόσσι 435
 καὶ εἰσθ' αἰτία κι' ἀφορμὴ ὁ Θεὸς νὰ σᾶς τὸ δώση.
 Ὅλα τᾶκαμε ὁ Βλαστός μαζί κι' οἱ Σύμβουλοι του
 κι' ἀκόμη κι' ἢ νερόδροστη κι' ἢ σαχλερὰ Βουλὴ του,
 ὅπου καμε ἐπιτροπὴ εἰς τὸ Φουρνὲ νὰ βγοῦνε
 νὰ σμίξουνε μὲ τὸ ἄρχηγούς νὰ συνενοηθοῦνε. 440
 Ἦλθε μιὰ μέρα στὸ Φουρνὲ κι' ἦτον Μεγάλῃ Τρίτη
 γιὰ νὰ σκεφθοῦν τί θὰ γενῆ ἢ μαυρισμένη Κρήτη.
 Καὶ σὰν ἀνταμωθῆκανε καὶ ἐχαιρετισθῆκανε
 εἰς τοῦ Παπᾶ ἐπήγανε κι' ἐσυνενοηθῆκανε.

27) Κουρφαλῶνας, Καθεδρικοῦ Κιόμαου.

28) Φουρνές, Ἀλκυονοῦ Κυθωνίας.

29) Οὐρουπάνοβιτς ἀρχηγὸς τῶν Ρωδικῶν στρατευμάτων κατοχῆς

30) ἔννοεῖ τὸν Ρωδο-Ἰαπωνικὸν πόλεμον τοῦ 1905

Ἰπὸσχῆσι ἐδώκανε εἰς τὰ Χανιά ὡς μποῦνε 445
 νὰ πάρουν τσ' ἄλλους Βουλευτάς στὸ Θέρισο νὰ βγοῦνε.
 Σὰν ἀποχαιρετίσανε εὐθύς καθαλλικέουν
 καὶ μὲ καλὸ στὸ Θέρισο αὐριο μᾶζε λέγουν.
 Μπένουνε μέσα στὰ Χανιά φωνάζουν σὰν μεγάλους 450
 παιδιὰ ὄλοι στὸ Θέρισο νὰ πάμε μὲ τοὺς ἄλλους
 γελοῦνε ὄλα τὰ Χανιά ὡς ἦσανε ὀλιμμένα
 μὰ ὡς τόσο εἶχαν τὰ τεψιά ἔπὸ τὸ φούρνο βγαλμένα.
 Τοῦ ἐνὸς πασαάρουν μπακλαδᾶ τοῦ ἄλλουνοῦ μπουρέκι
 κινεῖς τινε ἀντρίστικα στὰ λόγια του δὲ στέκει. 455
 Ἄποστραβώνουν τὸν λαὸν πῶς θὰ διακλυθοῦνε
 καὶ μπαίνουν μέσα στὴ Βουλὴ καὶ ἐξακολουθοῦνε.
 Πόλεμο μᾶς κουρτίζουνε χειρότερ' ἀπὸ πρῶτα
 νὰ μὴ γυρίσῃ ἓνας μας εἰς τῶν Χανιῶν τὴν πόρτα.
 Πιὸς φτᾶίει τώρα, Κύριοι, τόσοι καὶ σκοτωθῆκαν 460
 καὶ τόσες οἰκογένειες καὶ μαυροφορεθῆκαν
 Εἰς τὴν Γεωργιούπολι πιὸς φτᾶίει καὶ χαθῆκαν
 καὶ ἄδικα τόσα κορμιά καὶ μαυροφορεθῆκαν
 Οἱ Ρῶσοι τί γυρεῦανε γιὰ νάρθουν νὰ πατήσουν
 εἰς ξένο διαμέρισμα νὰ μᾶζε πολεμήσουν; 465
 Ἄν ἦρθανε γιὰ κατοχὴ νὰ κάμουν τσ' Ἰταλίας
 γιὰτὶ ἐσέρναν τσ' ἄτιμους τὸ ἄλφα τσ' ἀτιμίας;
 Ὁ Μῶρος τί ἐγύρευε μὲ τσοὶ τουρκοσπαρμένους;
 καὶ μὲ τσοὶ χωροφύλακες τσοὶ κακοβηπτισμένους;
 Γιατὶ ἦρθανε οἱ ἄτιμοι σὰ τοῦρκοι καὶ μᾶς φάγαν 470
 τὰ ροῦχα τὰ στιβάνια μας ἐπῆραν καὶ τὰ θάλαν;
 Ἄς δῶψονται οἱ ἄτιμοι ὅπου τσοὶ προσκαλοῦσαν
 σὰν μπόγκες εἰς τὸν Ἄρμυρὸ καὶ μᾶς ἐκαταλοῦσαν.
 Ὁ Τσάρος τὸν Οὐρμπάνοβιτς (28) εἶχε προσκαλεσμένο
 στῆς Μαντζουρίας τὸν πόλεμον (29) ποὺ εἶχε ἀρχινομένο. 475
 Πάει βρίσκει τὸν Πρίγκιπα τοῦ λέει βοήθησέ μου
 σκλάβος θὰ σοῦμαι πάντοτε καὶ ὅτι θέλεις πᾶς μευ,
 νὰ μὴν πάω στὸν πόλεμο ποῦναι στὴν Μαντζουρία
 γιὰτὶ πολὺ φοβήθηκα γιὰ τὴν Ἰαπωνίαν.
 Τότε τοῦ λέει ὁ Πρίγκιπας ὅτι μπορῶ θὰ κάμω
 θὰ προσπαθῆσω νὰ γενῆ ἐκτός καὶ νὰ πεθάνω. 480
 Καὶ τὴ μητέρα τοῦστελε τὸν Τσάρο πᾶ καὶ βρίσκει
 τοῦ λέγει ὁ Οὐρμπάνοβιτς νὰ μείνῃ εἰς τὴν Κρήτην.
 Ἔγεινε τὸ χατῆρ: τῆς στὴν Κρήτην τὸν ἀφήνει
 καὶ στὴ φωθιά μᾶς ἔβαλε σὰν πέτρα στὸ καμίνι.
 Σύμμαχος τότε ἔγινε πιστότατός του φίλος 485
 τὸ κίνημα πολέμησε σὰ πεινασμένος σκύλλος.
 Μὲ δόμβες καὶ ψιλὴ φωθιά πόλεμο μᾶζε κάνει

(28) Οὐρμπάνοβιτς ἀρχηγὸς τῶν Ρωσικῶν στρατευμᾶτων κατοχῆς.
 (29) Ἐγνοεῖ τὸν Ρωσο-Ἰαπωνικὸν πόλεμον τοῦ 1905.

- πηγαίνει κι' εἰς τὸν Πλατανιά (30) καὶ πεζοναυτες βγάνει·
 ἔξω στὴν ἄμμο τσοὶ ὄγαλε καὶ πυροβόλο θάστα
 καὶ ἔστειλε καὶ πιστολάς πρὸς τοὺς ἐπαναστάτας 490
 τῶν ἔλεγε νὰ φύγουνε γιὰ τὰ πυροβολήση
 κι' ὅσοι δὲ φύγουν καὶ πιασθῶν θὰ τοὺς αἰχμαλωτίση
 Τὸ Χράμπερ στέκει ἀπὸ μακρὰ 300 Ρῶσοι ἔξω
 καὶ Γαλλικὸν Τορπιλικὸν ἔστέκετο παρ' ἔξω.
 Ὁ Παρασκάκης ἦτονε στὸν Πλατανιά στελμένος 495
 καὶ νὰ σταθεύσῃ ἦτονε ἐκεῖ διαταγμένος.
 Γράφει τ' ἀξιωματικὸν στέλνει τὸν Παπαγιάννη
 τοῦ γράφει ἂν θέλει πόλεμον εἶν' ἔτοιμος νὰ κάμῃ·
 θέσεις εὐθὺς ὡς εἶδανε πῶς πιάνουν τὰ βουβάλια
 Ἄγιο Δημήτρη πιάνουνε κι' ἀπάνω τὴν Κεφάλαια. 500
 Ἡ μάχη ἄρχισε τὰ ὀκτώ στερηῆς καὶ τοῦ πελάγου
 παίζουσι πληθεὺς κανονιῆς τὸν κόσμον νὰ χαλάσουν.
 Ὁ ἄτιμος Οὐρμπάνοβιτς δὲ πάει στὴ Ματζουρία
 μόνο ὅθι εἰς τοὺς Κρητικούς νὰ δεῖξῃ τὴν ἀνδρεία.
 Ἀπ' ὅσες κι' ἂν ἐπαίξανε κανένα δὲν ἐβλάψαν 505
 γυναῖκα μιὰ πληγώθηκε καὶ δυὸ σπῆθια χαλάσαν.
 Μιὰ κανονιά μόνο θελε λιγάκι γιὰ νὰ βλάψῃ
 τὸν Νικολῆ ποῦ τὴν Νοχιά (31) γαπρὸς εἶν' τοῦ Γελάση,
 Ὀκτὼ Ρώσους ἐδώκανε τοῦ μαυρισμένου Χάρου
 καὶ τὸ κανόνι κόντεψε κι' αὐτὸν γιὰ νὰ τὸν πάρουν 510
 Ἡρωϊσμὸς ἐδείξανε ὁ Γιώργης ὁ Τσαφάκης
 ὁ Κοκκινάκης Στυλιανὸς καὶ Γιάννης Τσιδουράκης,
 κι' αὐτὸς ὁ πληρεξούσιος Γιώργης Παρασκάκης
 ὁ Μπλεμπιδάκης Γιαννουρῆς καὶ Γιώργης Γκαγκανάκης.
 Ὀπλαρχηγὸς τῶν ἦτονε Πανάγος Παρασκάκης 515
 Ἐδειξ' ἀνδρεία ἠρωϊσμὸς Μανώλης ὁ Μιγλάκης.
 Κάτω εἰς τ' Ἀτσιπόπουλλο εἰς τὴ μεγάλη μάχη
 δπου αἰματοθήκανε τὸ χῶμα καὶ οἱ δράχοι.
 Ὁ Μάνος μ' ἐξήγητα δυὸ ἔμορφα παλληκάρια
 Ἐδιαλεκτὰ καὶ δυνατὰ ὡσάν τὰ λεοντάρια 520
 Φεύγουν ἀπὸ τὸ Θέρισο καὶ πάνε εἰς τὸ Σπῆλι (32)
 περνοῦν τὸν Ἀποκόρωνα σμίγουν καὶ ἄλλοι φίλοι
 Ζερβὸς, Μπαλάνης ὁ Στρατῆς, Γιάννης ὁ Ποντικιάκης
 Ὁ Μαλινδρέττος κι' ὁ Ντελής, Κωστής ὁ Τρουλιτάκης
 Μέφας καὶ ὁ Κωστής Χαβρές, Κουρούπης καὶ Ρικαῦνης 525
 πάνε στὴ Γεωργιούπολιν καὶ κάμα τσοὶ σιργουῖν.
 Τὸ Τελωνεῖον πιάνουνε παύουν τὸν Μαρνάκη
 κι' εὐθὺς ἐδιωρίσανε τὸ Σταυρο τὸν Κουκάκη
 Τὸν Δήμαρχο δὲν παύουνε διότι ὑπεσχέθη
 πῶς καὶ αὐτὸς στὸ Θέρισο γρήγορα θὰ ἔλθῃ. 530

30) Πλατανιάς, Περιβολίων Κυθωνίας
 31) Νοχιά, Κολλυμπαρίου Κυθῶμον
 32) Σπῆλι Λάμπης Ἁγ. Βασιλείου

- Στὴν Πισκοπή ἐφτάσανε τὸ χάσικο ἀσκέρι
 καὶ τραπεζαριστήκανε εἰς τοῦ Χατζῆ Λευτέρη
 Ἄπο κειδὰ ἐπήγανε στὸν Ἅγιο Κωσταντῖνο
 καὶ κει τὸ ἀποδεκτήκανε σὰ μωρισμένο κρίνο. 535
 Στὰ Ρούστικα ἐφτάξανε πάνε στὸ Μοναστήρι
 Λαμπρά τὸ ὑποδεκτήκανε Γούμενο—καλογῆροι.
 Ἐφάγανε καὶ ἤπιανε καὶ κει ἐκοιμηθῆκαν,
 τσοὶ τρεῖς τὰ ξημερώματα πολὺ ἀνησυχιστήκαν.
 Ὁ ταχυδρόμος ἐφθασε ἐπιστολὴ βαστοῦσε 540
 ἦρθε ἀπὸ τ' Ἀτσιπόπουλλο καὶ συνδρομὴ ζητοῦσε,
 τὼν ἔλεγε εἰς τὴ στιγμὴ δύναμις νὰ πλακῶση
 γιὰτι ἀπὸ τὸ Ρέθυμνο ἐβγήκανε οἱ Ρῶσοι
 ἐτρέξανε καὶ πήγανε ὡς εἶδανε τὸ γράμμα
 πάνε εἰς τ' Ἀτσιπόπουλλο ἀλλὰ δὲν ἦτο πρᾶμα. 545
 Σὰν ἐξεκουραστήκανε καθίζουν γιὰ νὰ φάνε
 καὶ ἐπειτα νὰ φύγουνε στὸ Σπήλι γιὰ νὰ πάνε.
 Φτάνουνε οἱ ὄπλαρχηγοὶ Μαμάλιος μὲ καμπόσους
 κι' ὁ Κυμνιωνῆς ποὺ ἦρθανε τσοὶ ἄλλους νὰ ἀνταμῶσουν
 στὰς δέκα ἐτοιμάζονται διὰ νὰ ξεκινήσουν 550
 τὼν λένε παίζου μπαλοθιῆς μόνο νὰ σταματήσουν.
 Ὁ Μάνος ὄσους ἔσερνε πέρχσαν τὴν καμᾶρα
 καὶ ἄλλοι πιάσαν τὰ μωριὰ κι' ἄλλοι τὴν πέρα μπάντα.
 Πολὺ κοντὰ πιαστήκανε κι' ὁ πόλεμος ἀρχίζει (33)
 καὶ παταρίες σὰ βροχὴ κι' ὄλος ὁ κόσμος τρίζει 555
 Ἐνας καπνὸς καὶ μιὰ ἐροντῆ πὸ μιὰ μεριά ἕς ἄλλη
 κι' οἱ σφαῖρες ἐκτυποῦσανε ὡσὰν τὸ κουκουσάλι.
 Ὁ Μάνος ἔδειξε ἀνδρεία κι' ἠρωτισμὸ μεγάλο
 καὶ ἐκινδύνευσε πολὺ ἀπὸ κανένα ἄλλο
 Λιανερῆς καὶ ὁ Καλογερῆς κι' Ἀνδρέας Μυλωνάκης
 μαζί καὶ ὁ Παπαδερδὸς καὶ ὁ Ροδατζιδάκης. 560
 Ὁ Μέφας γιὰ νὰ μὴ πιαστῆ πέφτ' ἀπὸ τὴν καμᾶρα
 ποὺ μόνο νὰ στραφῆ κανεὶς τότε πιάνει τρομάρα.
 Χωρὶς καμμιά ἐξαίρεσι ὄλοι τὰ χρειασθῆκαν
 καὶ εἶναι βαθύμα θεῖκὸ πῶς ἐξεμνηστευθῆκαν. 565
 Ρῶσοι καὶ χωροφύλακες μὲ μιὰ μεγάλη λύσσα
 σὰν Τοῦρκοι καὶ χειρότεροι ἔτοι μᾶς πολεμήσα,
 στὰς δέκα ἀρχισ' ἠ φωθιά καὶ δάσταξε ὡς τὸ θράδου
 κι' ἔστειλαν ἄνδρες τὰ συλλιά στὸ μαυρισμένον Ἄδη.
 Τὸν Μπύρη ἐσκοτώσανε κρῖμα στὸν τέτιον ἄνδρα,
 ποὺ ἔτον ὁ τρόμος τῆς Τουρκίας σ' ἐκείνη δὴ τὴν μπάντα 560
 Σκοτώνουν τοῦ Καλογερῆ ἕνα τοῦ Κουνιαδάκη
 ἀπὸ τσοὶ Κάμπους ἦτονε τὸ Μαυρομουστακάκη
 Καὶ τοῦ Τρουλίτη τοῦ Κωστή σκοτώνεται ἀδερφὸς τοῦ
 στὸν ψεύτη κόσμῳ ὥστε νὰ ζῆ θὰ τότε τρώ' ὁ καημὸς του.
 Πολὺ βαρεῖα πληγώθηκε Σπύρος τὸ Μαρωπάκη 565

33) Βλέπε ὑπόδημ. 2 Σατυρικῆ ποιήματος

- δυὸ τρεῖς ἡμέρες ἔζησε, κρῖμα στὸ τέτιο ἀνδράκι.
 Τὴν περισσότερη φωτιά ἐπῆρε ὁ Τρουλιτάκης
 μαζί ὁ Καλογεργῆς καὶ ὁ Γοβατζιδάκης
 μάρτυρας εἶναι εἰς αὐτὸ Γιάννης τὸ Ποντικῆκη
 πῶς τὴ σημάξια ἔσωσε Κωστής ὁ Τρουλιτάκης. 570
 Μὲ πάθη καὶ μὲ βάσανα πέρνει τὸ Μαρωπάκη
 λιγάκι ἐκτυπήθηκε Γιώργης ὁ Μπουντουράκης
 κι' ὁ Χαβρεδάκης ὁ Κωστής, Γεώργης Μπραγκουδάκης
 ἀντρίστια σταθῆκανε κι' ὁ Γιάννης Πιακουλάκης.
 Πληγώθη ἀπ' τοὺς Μαχαιροῦς (34) Βασίλης Χαριτάκης 575
 κι' οἱ Ρῶσοι τὸν ἐπῆρνε εἰς ἓνα καλυδάκι
 νερὸ εὐθὺς τοῦ δῶσανε τὸν περιποιηθῆκαν,
 στὸ κάρρο τὸν ἐβάλανε στὸ Ρέθυμνο τὸν πῆγαν.
 Πηγαίνουν χωροφύλακες νὰ τὸν ἀποσκοτώσουν
 κι' οἱ Ρῶσοι ὑποφέρανε γιὰ νὰ τὸν γλυτώσουν. 580
 Πληγώθηκε ὁ Κυμιωνῆς καὶ Γιάννης Ποντικῆκης
 καὶ ἓνας τοῦ ξάδερφος ὁ Γιάννης Παρασκῆκης.
 Σὰν τούρκοι καὶ χειρότερα παίζου ἓνα τακίμι
 ἐτότες ἐσκοτώθηκε κι' Ἄράνης ὁ Ταξίμης.
 Ἄφου ἐμβῆκαν στὸ χωριὸ τὰ σπίτια ἐχαλοῦσαν 585
 τὰ ζῆα τῶν σὰν τούρκοι ἐσφαζαν καὶ πουλοῦσαν.
 Στὸν φόρον δάζουν τὸ χωριὸ τὸν πόλεμο πληρώνει
 αὐτὰ κζιμὲ ὁ Οὐρμπάνοιτς ὅπου νὰ πάρῃ ἀγγόνη.
 Κι' ἄλλα σπίτια χαλάσανε μαζί καὶ τοῦ Μπυράκη
 ποῦ νὰ τοὺς φάνε τὰ σκυλλιά καὶ οἱ Μαυροκοράκοι. 590
 Αὐτὰ τὰ δῶρα, Κύριοι, ἔφερον ἢ ἀρμυστεία
 κι' ὄχι τ' ἄλλα ποῦ γράφετε μὲ τόση ἀτιμία
 Τζανῆ καὶ Καλογένητε τὸ λένε δὲν τὸ χώνου
 τσ' ἀνθρώπους ὅπου ἐγράφετε γιὰ νὰ μᾶς ἐσκοτώνουν.
 Αὐτὰ πρέπει, ἀντίχριστοι, ὅλα νὰ θυμηθῆτε 595
 καὶ ὄχι νᾶχετε ἀθροπιὰ καὶ μοῦτρα νὰ μιλήτε.
 Ὅσοι κι' ἂν ἐχαθῆκανε ἐσεῖς εἶστ' οἱ φονιάδες
 καὶ γιγαν χῆρες κι' ὄρφανά, χωρὶς παιδιὰ μαννάδες.
 Πάντα τὸ πρῶην καθεστὸς ἤθέλετε γιὰ νᾶναι
 καὶ ὄλους μᾶς μὲ σίδερα στὴ φυλακὴ μᾶς πᾶνε. 600
 Τσ' Εὐρώπης ἐφωνάζανε νὰ μᾶς πολεμήσῃ
 κι' ἄλλους νὰ δάλλῃ φυλακὴ καὶ ἄλλους νὰ ξορίσῃ.
 Ἡ Εὐρώπη ποῦχε αἰσθημὴ δὲ θέλει νὰ χαθοῦμε
 ἐγράφανε εἰς τσ' ἀρχηγοὺς νὰ συννενοηθοῦνε
 Ἐσυνθηκολογήσανε ὅλοι ν' ἀμνηστευθοῦμε, 605
 ἀλλὰ πρῶην στὴ γνώμη τῶν ἀφου συμμορφωθοῦμε.
 Νὰ τῶν ἀπαραδώσωμε ὡς ὀκτανόσια ὅπλα
 κι' αὐτοὶ πλὴν τῆς Ἐνώσεως θὰ μᾶς τὰ δώσουν ὅλα
 Νὰ φύγουν καὶ οἱ Ἴταλοι οἱ Καραβινοφόροι
 κι' ἀντ' αὐτῶν νὰ ἔλθουνε Ἑλληνας βαθμοφόροι. 610

- Νὰ γίνῃ ἐθνοσυνέλευση τὸ Σύνταγμα ν' ἀλλάξῃ
 κι' ὁ Ἄρχων νὰ σωφρονισθῇ στὴν θέσιν του νὰ κάτῃ.
 Καὶ οἱ Πολιτοφύλακες σὰν τακτοποιηθῶνε
 τὸ Ἐυρώπη τὰ στρατεύματα νὰ ἀπομακρυνθοῦνε
 'Ο τόπος εἶνε ἐλεύθερος, κι' ὁ κόσμος νὰ ψηφίῃ
 "Ἀρχοντας καὶ ἀντιπρόσωπους αὐτὸς νὰ διορίξῃ. 615
 "Ἡ Ἐυρώπη ἐβαρέθηκε πάντα ν' ἀκούῃ κτύπο
 καὶ εἶπε πῶς ὁ Πρίγκιπας νὰ εἶνε γιὰ τὸν τύπο
 Νὰ μὴν ἀναμινύεται ὡς ἓνα κομματάρχη
 ἀλλὰ νὰ κάθῃτ' ὀψηλὰ καὶ ὡς ἄρχοντας νὰ ἄρχῃ. 620
 Κι' ἂν πάρουνε τὸ δάνειον κι' αὐτὸ γιὰ νὰ μὴ σβήσουν
 νὰ εἶνε ὑπὸ ἐλεγχον ὥστε νὰ ἐξοφλήσουν.
 Τὰ ὄπλα νὰν' ἐλεύθερα στοῦ καθενὸς τὸ σπίτι
 ὅπως κι' εἰς τὸ Ἑλληνικὸ ἔτσι καὶ εἰς τὴν Κρήτη. 625
 Μόνον εἰς τοὺς ἐγκληματεῖς κι' ὅσοι λιποτακτῆσαν
 αὐτοὺς δὲν ἀμνηστεύσανε ἀλλὰ τοὺς βαρκακρίσαν.
 Μ' ἓνα μεγάλο Αὐστριακὸ μὲ μέσον τοῦ Προξένου
 μὲ ἤλεκτρικὰ καὶ μουσικὴ στὸν Πειραιᾶ τσοὶ φέρνουν
 "Ὅσοι λιποτακτίσανε ἐδείξανε ἀνδρείαν
 καὶ ὄλα τὰ παράτησαν γιὰ τὴν ἐλευθερίαν. 630
 Γιατὶ δὲν ἦσαν ἄτιμοι νὰ μᾶς μπαλοτέρουν
 καὶ νὰ μᾶς σκοτώνουνε ρεγάλα γιὰ νὰ πέρνουν
 Καὶ ὄλοι τῶν ἐπράξανε ἀξία καὶ τιμημένα
 γιὰ δὲν καταδεχτήκανε νὰ παίζουσι στὴ σημαία. 635
 Σὰν ἐβαρκακρίστηκανε καὶ ἐγίνηκε ἓνα τέλος
 Μᾶς καλεῖ στὸ Θέρισο ὄλους ὁ Βενιζέλος.
 Στὸ Θέρισο ὄλοι τρέξαμε νὰ δοῦμε τί μᾶς θέλει
 στὸ δῆμα ἀπάνω ἀνέβηκε μὲ γλώσσα σὰν τὸ μέλι.
 Μᾶς λέγει, οἱ ἀντίπαλοι μᾶς θέλανε χαμένους
 ἀλλὰ τὰ διορθώσαμε ἐμεῖς μὲ τοὺς Προξένους 640
 Μᾶς εἶπανε τὴν Ἐνωσιν δὲν δίνουνε ἀκόμη
 διότι ὄλοι οἱ Κρητικοὶ δὲν ἔχομε μιὰ γνώμη.
 Ἄλλὰ, ἄλλα προνόμια φίλοι θὰ μᾶς δοθοῦνε
 τὰ θάσσανα κι' οἱ κόποι μας γιὰ νὰ δικαιωθοῦνε.
 Μᾶς λέγει, ἀπὸ τὰ ὄπλα μᾶς μερικὰ θὰ τῶν δοθοῦνε
 πάλι μὲ γραμματόσημα θὰ κοντοπλερωθοῦνε. 645
 Μὲ τὰ ἴδια χαρτόσημα τώρα ἐπήραμ' ἄλλα
 καὶ τᾶχομε ἐλεύθερα καὶ κρέμονται στὴ σάλλα.
 Εἰς τσοὶ Μουρνιῆς (3ῆ) τὰ πήγαμε μὲ μιὰ τιμὴ μεγάλη
 καὶ φέρτ' ἄρμ, ἐφέρανε στὸ Ἄρχηγὸ οἱ Ἄγγλοι. 650
 Ἄφοῦ ἐτελειώσαμε κι' αὐτὴν τὴν φασαρία
 στὸ Θέρισο ἀνημέναμε νᾶρθῃ ἡ ἀμνηστεία.
 Στοῦ Νοεμβρίου τὰς ἑννιά ποῦ ὀκτῶ μῆνες κλειοῦνε
 φεύγομε ἀπ' τὸ Θέρισο εἰς τὰ Χανιά νὰ μποῦμε,
 εἰς τσοὶ Μουρνιῆς ἐπήγαμε καὶ κειδὰ καρτεροῦμε 655

- τὴν ἀμνηστία γὰρ νάρθη εἰς τὰ Χανιά νὰ μπούμε.
 Τὴν ἀμνηστία γράφουνα ἀμέσως οἱ Προξένοι
 πρόσωπο ἐξεπίτηδες εἰς τοῦ Βλαστοῦ τὴν πιαίνει,
 Γὰρ νὰ τὴν ἐτυπώσουνα τὸ πᾶν νὰ τελειώσῃ
 τὸ κείμενο ἀλλάσουνα μὲ τὴν δικὴν των γυνῶσι. 660
- Ἄφου τὴν ἐτυπώσανε εἰς τσοὶ Μουρνιές τὴν φέραν
 κι' ἀμέσως λείει ὁ Ἄρχηγός, ὅρὲ τί μᾶς καταφέραν,
 τὸ κείμενον ἀλλάξανε ἀνθρώπους νὰ ξεβγάλουν
 τὸ κέφι των νὰ κάμουνε στὴν φυλακὴν νὰ βάλουν. 665
- Κι' ἀμέσως εἰδοποίησε ὅλα τὰ Προξενεῖα,
 τῶν ἔγραφε ὡς εἶπομεν δὲν εἶν' ἡ ἀμνηστία.
 Καὶ οἱ Προξένοι ἀπαντοῦν πῶς θέλουν ν' ἀνταμώσουν
 κι' ὅλα τὰ λάθη τ' Ἀρμοστοῦ νὰ τὰ ἐξακριβώσουν 670
- Κι' ὁ ἀρχηγός μὲ ἀμαξα πάει στὰ Προξενεῖα
 καὶ ὡς τὸ βράδυ καθαρὰ θγαίνει ἡ ἀμνηστία. 670
- Μπένομε μέσα εἰς τὰ Χανιά φίλοι μᾶς χαιρετοῦνε
 Τελωνοχωροφύλακες σὰ σκύλλους μᾶς θεωροῦνε
 ἐδείξανε δαρθαρισμὸ πλιά κι' ἀπὸ τσ' Ἀρναοῦτες
 καὶ ἀπὸ τσοὶ Νηζάμιδες κι' ἀπὸ τσοὶ Χαλικουττες. 675
- Μὲ τὰ μπιστόλια φανερά οἱ Τελωνοφυλάκοι
 καὶ μᾶς, μᾶς ἀναγέρανε ὅλοι οἱ χωροφυλάκοι.
 Σὰ μᾶς ἐξαρματώσανε πέφτουν νὰ μᾶςε φάνε,
 καὶ φάνηκαν πλιά ἀτιμοὶ παρὰ καὶ τσοὶ πουτάνες.
 Ἄν ἦσαν ἄνδρες τίμοιοι ὄξω ἔθελε νὰ δεῖξουν
 ἂν εἶχανε παλληκαριά μπέτη νὰ μᾶς κορδίσουν 680
- Αὐτὰ ἴσανε τὰ ὄργανα ποῦ εἶχ' ἡ Ἀρμοστία.
 Εἰς τὴ Χαλέπα νὰ σᾶς πῶ μιὰ ἄλλη ἀτιμία
 Σὰν θράσιο ποῦ τ' ἀνεργιαστοῦν οἱ σκύλλοι κι' οἱ κοράκοι
 ἔτσι κι' οἱ Χωροφύλακες ἦρθαν στὸ Κολωνάκι. 685
- Ἐκδίησι ἠθέλανε νὰ κάμουν στὴ Χαλέπα
 γιὰτι κι' ἀπὸ προτιήτερα σὰν σκύλλους τοὺς ἐδλέπαν.
 Τὸ κίνημα Χαλεπιανοὶ συνδράμανε σὰν Δράκοι
 μὲ τὸ πρωτοπαλληκαρο Πανάγον Ἡλιάκη.
 Τὰ δόντια των ἐτρίζανε μὰ ὁ Χατζημιχελάκης
 καὶ ὁ Ἐνωματάρχης των ὁ μέγας Κακουράκης 690
- δὲν ξαίρω ἂν ἔσυρε ποτὲ Τούρκου γαργαλιστήρι,
 καὶ ὁ δὲ κορδίζει καὶ γελᾷ σὰν ἄγριο μπεγίρι.
 Ἄλλες φορὲς, Τσαπὴ Κακούρ, ἔπρεπε γιὰ νὰ δεῖξῃς
 εἰς τσὴ Τουρκιάς τὸν πόλεμο ἐκ' ἔπρεπε νὰ βήξῃς.
- Ἐνα τακίμι ἄνανδρα καὶ μουτισμένα μούτρα 695
 θέλτε νὰ ἰδῆτε τσ' ἄνδρες σὰς σήμερον εἰς τὴ φούρκα.
 Τέτια ἀτιμη διαγωγή δὲν εἶδα ἐκτὸς σὲ Τούρκους
 καλλιὰ ἦτον φέσια νὰ φοροῦν παρὰ νὰ βάζουν κούκου.
 Ἰπάρχουν χωροφύλακες κι' εἶναι καὶ παλληκαρία
 εἶν' ἄνδρες τοῦ καθήκοντος κι' ὄχι σὰν τὰ μουλάρια. 700
- Ἐκεῖνοι ὅπου σκέπτονται πῶς ὅλοι τοὺς πληρώνουν
 τοὺς ταῖζοποτίζουνα τσοὶ ντυνοκαλυκῶνου

- Ἐκεῖνοι ποῦχουν αἰσθημα καὶ τώρα εἰς τὸ Σῶμα
καὶ αὔριον ποῦ θὰ πικροῦν θὰ τόχουνε ἀκόμα. 705
- Ἔπειτα μᾶς κάμανε μερκοὶ προδοτογεννημένοι
ἔπρεπε νὰ τὰ κάμουνε νᾶμαστ' ἀρματωμένοι.
Ἐκεῖνοι ποῦνα: ἄτιμοι καὶ ξεγεθεντισμένοι
δείχνουνε τὴ μπογάρα των θπου εἶν' ἔαρματωμένοι.
Εἰς τοῦ Παυλῆ τὸν καφενὲ τὸ πρόστυχο τακίμι
ἦρθαν μὲ τὰ περίστροφα καὶ κάμανε ταλίμι. 710
- Ἄλλο τὸ ψευτοἀκίμο κι' ἡ πουστομαγαχάρια
ἦρθαν καὶ μᾶςε δάλανε ὄλους στὴν παταρία.
Χρέη ἐξετελέσανε ὡς εἶχαν ὀδηγία
γιὰ νὰ εὐχαριστήσουνε τὴν Πύλη τὴν ἁγία
Κι' ἄλλους κτυποῦνε μὲ ξυλιές κι' ἄλλους ἠματοκυλίζουν 715
καὶ ἄλλους πέρνουν τὰ σκυλλιά καὶ πᾶν καὶ φυλακίζουν,
Στὸ ξύλο εὐθὺς τσοὶ ρίχνουνε τὰ τέκνα τοῦ Βρυώνη
κι' ὁ Πρίγκιπας νὰ τὰ γροικᾶ γελᾶ καὶ καμαρώνει.
Γιατ' ἐκαυχῆθη ὁ Ἄρραβὼν πῶς θὰ κάμη κυνήγι
φωθιά θὰ δάλη στὸ νησι καὶ ἔπειτα θὰ φύγη. 720
- Ὅ,τι καλὸ μᾶς ἔκαμε τὰ μάθια του νὰ ἴδουνε
τὰ δάκρυα μας καὶ αἵματα ἔχθροὶ του νὰ γεννοῦνε.
Τὰ αἵματα καὶ δάκρυα μας νὰ γίνουν μία λίμνη
νὰ πέση μέσα νὰ πνιγῆ καὶ ἄφαντος νὰ γίνῃ
κι' ὅσοι τὸν ἐσυνδράμνε στὴν αἵματοχυσία 725
ἀπὸ τὸ δίκιο Θεὸ νὰ λάβουν τιμωρίαν.
Καὶ ὅσοι ἀναστεναγμοὶ θγαίνουνε κάθε μέρα
καὶ θγαίνουμ' ἓνα μαῦρο ἄχ καὶ πνίγουν τὸν ἄερα.
Νὰ πέσουνε ἐπάνω των μόνο στὴν κεφαλὴ των
νὰ δοῦνε νὰ πιστέψουνε κι' αὐτῶν οἱ ἐδικοί των 730

ΚΡΗΤΙΚΑ ΚΑΙ ΒΙΒΛΙΟΚΡΙΤΙΚΑ ΣΥΜΜΕΙΚΤΑ

Creutzburg, Nicolaus

- 1) Kreta, Leben und Landschaft ἐν τῇ Zeitschrift der Gesellschaft für Erdkunde zu Berlin, 1928, ἀρ. 1)2 σελ. 16—28.
- 2) Die Landschaften der Insel Kreta, ἐν ταῖς Verhandlungen undt wissenschaftliche Abhandlungen des 22. Deutschen Geographentages zu Karlsruhe (7 bis 9. Juni 1927), 1928, σελ. 155—163.

Τὸ θέρος τοῦ 1925 καὶ τὴν ἀνοιξιν τοῦ 1926 περιῆλθεν τὴν Κρήτην ὁ τότε μὲν ὄψηγητὴς ἐν Münsterτῶρα δὲ καθηγητὴς ἐν Danzig κ. Νικόλαος Creutzburg μελετήσας αὐτὴν κυρίως μὲν ἀπὸ γεωλογικῆς καὶ γεωγραφικῆς (καὶ ἐν τινὶ μέτρῳ καὶ φυτολογικῆς) ἀπόψεως, ἀλλὰ μὴ παραμελήσας νὰ προσέξῃ καὶ τὰ ἕθνη καὶ ἔθιμα τῶν κατοίκων, τὸ ἐμπόριον ἐπίσης καὶ τὴν οἰκονομικὴν τῶν κατοίκων ζώην, τὰς ἀγροτικὰς ἐνασχολήσεις των, τὸ σχῆμα τῶν οἰκημάτων καὶ τόσα ἄλλα πράγματα, τὰ ὅποια οἱ μὲν ἐντόπιοι ἀντιπαρερχόμεθα χωρὶς νὰ προσέξωμεν, ἀλλὰ τὸ ἡσκημένον καὶ ἐταστικὸν ὄλεγμα τοῦ ξένου, ἐπιστήμονος μάλιστα ἡσκημένου, προσέχει, ἐπεξεργάζεται καὶ κατατάσσει.

Εἰς τὴν πρώτην τῶν διατριβῶν περιγράφει τὰ τοῦ ταξιδίου του ἀνὰ τὴν Κρήτην, τὸ ὅποτον ἐπεχείρησεν ὀρμηθεὶς ἐκ τῶν ἀνατολικῶν τῆς ἐπαρχιῶν, ἐκ τῆς Σητείας καὶ διασχίσας εἴτα τὴν Δίκτην, τὴν πεδιάδα τῆς Μεσοκράς, τὸν Ψηλορείτην, Ἀμάρι, Ἀγιον Βασίλειον, Ρέθυμνον, Κυδωνίαν (Χανία) Σφακιὰ καὶ Κίσαμον. Κατὰ τὸ δεύτερον ταξίδι του ἦλθε εἰς τὰ Χανιά, ἐπισκέφθη ἀπὸ ἐκεῖ τὸ Σέλινον, τὴν Γαῦδον καὶ ἔπειτα τὰ πεδινὰ μέρη τῶν βορείων παραλίων τῆς νήσου μέχρι πάλιν τῆς Δίκτης καὶ τοῦ κόλπου τοῦ Μεραμπελλου.

Συχνὰ ἐκδρομαὶ πρὸς τὰ δεξιὰ ἢ ἀριστερὰ τῶν γραμμῶν τούτων συνεπλήρουν τὴν καθολικὴν εἰκόνα τὴν ὁποίαν ἐπέδιωκε νὰ [σχηματίσῃ ἀπὸ γεωλογικῆς, γεωμορφικῆς καὶ γεωγραφικῆς κυρίως ἀπόψεως. Σπουδαϊότατον λέγει εἶναι τὸ ζήτημα ποῖα εἶναι ἡ σχέσις τῶν Κρητικῶν ὄρεων πρὸς τὸ Εὐρωπαικοσιατικὸν ὄρεινόν σύστημα. Μέχρι τοῦδε ἐπιστεύετο ὅτι τὰ ὄρη τῆς Κρήτης ἀπετέλουν ἑκαμπὴν τινα τῶν Πελοποννησιακῶν ὄρεων ἄγουσαν διὰ τῆς Καρπάθου καὶ Ρόδου πρὸς τὴν Κερίαν. Τὸ ζήτημα ὁμῶς τοῦτο εἶναι περιπλοκώτερον ἢ ὅσον νομίζει τις. Ὁ κ. Creutzburg παραδέχεται συνέχειαν τῆς ζώνης τοῦ Ὀλονοῦ τῆς Κεντρικῆς Πελοποννήσου διὰ τῆς Μεσσηνίας πρὸς τὰ νότια τῆς Κρήτης (Ἰχνη ἢ Γαῦδος) καὶ ἐκείθεν πρὸς τὴν Κερίαν. Ἐξετάζει γεωλογικῶς τὴν κατασκευὴν τῆς ἐπιφανείας τῆς νήσου καὶ τῶν 4 ὕψηλῶν ὄροσειρῶν τῆς, εἰς τὰς ὁποίας ἀνήλθεν (ἰδ. σελ. 23 τὴν ὄρειαν περιγραφὴν τῆς κορυφῆς τῶν Λευκῶν Ὀρέων), τὰ τοῦ κλίματος καὶ τῆς φυτείας τῆς νήσου καὶ συντόμως τὰ ἱστορικὰ Ἰχνη τῆς Βυζαντινῆς ἐποχῆς τῆς Ἐνετοκρατίας καὶ τῆς Τουρκοκρατίας. Ὡς πρὸς τὸν πληθυσμὸν τῆς ὑπαίθρου Κρήτης πικρατῆρὶ ὅτι ἀναντιρρήτως δὲν πρόκειται περιέλευσιν φυλῆς, τὰ χαρακτηριστικὰ τῶν ἀνατολικῶν καὶ δυτικῶν Κρητῶν θεωρεῖ ἀνθρωπολογικῶς πολὺ διάφορα. Τοὺς Ἀνατολικούς Κρητας εὐρίσκει, ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον μέσου ἀναστήματος καὶ βραχυκεφάλους μὲ συνήθως σκοτεινὸν τὸ χροῶμα τῆς κόμης. Τοὺς δὲ Δυτικούς Κρητας ὑψηλοσώμους, νευρώδεις καὶ ἰσχυροὺς, συχνότατα δὲ μὲ ξανθὴν τὴν κόμην. Ὁ κ. Creutzburg δίδει εἰς τοὺς ἀναγνώστας του ἀντικειμενικὰς πληροφορίας περὶ τῶν Ἐνετῶν καὶ τῶν Τούρκων ἐν Κρήτη, τῆς ὁποίας τὴν ἱστορίαν πα

ρακολουθητὴν ἐν γενικωτάταις γραμματικῶν μέχρι τῶν ἡμερῶν μας. Τὴν περιεκτικὴν διατριβὴν τελειώνει γενικὴ ἐπισκόπησις τοῦ οἰκονομικοῦ χαρακτηῆρος τῆς νήσου καὶ τῶν προϊόντων τῆς.

Ἡ δευτέρα ἐργασία τοῦ γενομένη ὡς ἀνακρίνωσις ἐν ἐπιστημονικῶν Γεωγραφικῶν Συνεδρίῳ ἐξετάζει τὸν γεωλογικὸν σχηματισμὸν τοῦ ἐδάφους τῆς Κρήτης μετὰ μικρῶν ἐνσελιδίων γεωγραφικῶν χάρτου αὐτῆς. Τὴν ἀνάγνωσιν τῆς συνιστώμεν θερμῶς εἰς τοὺς εἰδικούς. Ἐγὼ οὐδὲ μικρὰν περίληψιν δύναμαι νὰ δώσω ὡς ἀγνοῶν τοὺς ἀναφερομένους πολλοὺς καὶ διαφόρους ἐπιστημονικοὺς ὄρους.

Ὁ κ. Creutzburg, ὡς ὁ ἴδιος ἐν Βερολίῳ μοι ἔλεγε, ἀσχολεῖται μὲ ἐκτενέστερον ἔργον περὶ τῆς Κρήτης, ἐν τῷ ὁποίῳ θὰ εὑρίσκειται καὶ ἀκριθὸς αὐτῆς γεωλογικὸς χάρτης, ἀπὸ μὲχρι τοῦδε ὁ Γάλλος Cayeux οὐδὲν, ὡς μὴ ὄφειλε, ἐδημοσίευσεν. Προσδοκῶμεν τὸ ἔργον τοῦ ἀκριθὸς καὶ ἐπιστημονικόν, κατὰ τὸν αὐτὸν εἰς τὴν χορείαν τῶν μεγάλων ξένων ἐρευνητῶν τῆς Κρήτης τοῦ Ἄγγλου Pashley, καὶ κυρίως τοῦ Αὐστριακοῦ Sieber τοῦ Ἄγγλου Spratt καὶ τοῦ Γάλλου Raulin. Καὶ οἱ τέσσαρες ἐδημοσίευσαν διτομὰ βιβλία περὶ τῆς νήσου τὰ ὁποῖα καίπερ ἐκδοθέντα πρὸ πολλοῦ (Sieber 1823, Pashley 1840, Spratt 1865, Raulin 1859—69 εἰς τρεῖς κυρίως τόμους), παραμένουσι διὰ τὸ πλῆθος τῶν ἐν αὐτοῖς παρατηρήσεων καὶ εἰδήσεων ἀνγκυαίωτα εἰς τὸν μελετητὴν τῆς νήσου. Βεβαίως ὑπάρχουν καὶ ἄλλα βοηθήματα παλαιότερα καὶ νεώτερα καὶ ξένων καὶ ἡμετέρων (Καλομενοπούλου, Στυράκη κλπ.) ἀλλὰ δὲν πρόκειται ἐνταῦθα περὶ συγκρίσεως αὐτῶν ἢ περὶ βιβλιογραφικῆς πραγματείας. Βιβλιογραφία τῆς νήσου εἶναι δυνατὸν πλήρη καὶ ἐπιστημονικὴν. Ἐχομεν ἤδη σπουδαῖον βοήθημα πρὸς τοῦτο τὸ ἄρθρον Kreta ἐν τῇ Φιλολογικῇ Ἐγκυκλοπαιδείᾳ Pauly—Wissowa.

Ἐδοχόμεθα ταχέως νὰ ἴδῃ τὸ φῶς καὶ τὸ σχεδιαζόμενον περὶ Κρήτης ἔργον τοῦ νεοῦ Καθηγητοῦ κ. Creutzburg.

Βερολίνον

ΙΩΑΝΝΗΣ ΚΑΛΙΤΣΟΥΝΑΚΙΣ

ΝΙΚΟΛΑΟΥ ΤΩΜΑΔΑΚΙ.—Στέφανος Ἐκνουδίδης· ἔκδοσις Κρητικῶν Φιλολογικῶν Συλλόγου ἐν Χανίοις. Τύποις Ἀντ. Μορτολῆ Χανιά 1928 σελ. 16.

Τὸ μικρὸν τοῦτο βιβλιαράκι εἶναι μίᾳ ὀμλίᾳ ἢ ὁποῖα ἀνεγνώσθη τὴν 30ῆν Σεπτεμβρίου 1928 εἰς τὴν αἴθουσαν τοῦ «Χρυσοστόμου» κατὰ τὸ διοργανωθὲν ὑπὸ τοῦ Κρητικοῦ Φιλολ. Συλλόγου φιλολογικὸν μνημόσυνον τοῦ Στ. Ἐκνουδίδου, ἐπιτίμου μέλους τοῦ Συλλόγου. Τὸ βιβλίον αὐτὸ, ὅπως καὶ ὅτι, ἄλλο ἔχει γράψῃ ὁ κ. Τ. ἔχει τὴν σφραγίδα του, τὴν ἰδιαιτέραν ἐκείνην προσοχὴν καὶ κρίσιν του. Ἐνῶ τὸ ἔγραψεν ὀλίγας μόλις ἡμέρας μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Ἐκνουδίδου ἐν τούτοις μᾶς ἔδωκε μίαν ξεχωριστὴν κριτικὴν τοῦ ἔργου του. Μόνον κατὰ τὸ διογραφικὸν μέρος ὕστερεϊ ὀλίγον καὶ τοῦτο διότι δ κ. Τ. δὲν θὰ προσέλεθε νὰ συνθεροίσῃ τὰ σχετικὰ. Ἐνεκὰ τούτου σημειοῦμεν ὅσα γνωρίζομεν : Ὁ Στεφ. Ἐκνουδίδης υἱὸς τοῦ ὀπλαρχηγοῦ Ἀντωνίου Μ. Ἐκνουδίδου ἐγεννήθη εἰς τὸ χωρίον Αὔδου τῆς ἐ-

παρχίας Πεδιάδος τὸ 1864, ἔλαβε τὸ πτυχίον Φιλολόγου ἀπὸ τὸ πανεπιστήμιον Ἀθηνῶν τὴν 30ην Αὐγούστου 1887 ὁπηρέτησε δὲ εἰς τὰς ἑξῆς ὑπηρεσίας: α') Καθηγητὴς τοῦ ἐν Νεαπόλει Κρήτης Γυμνασίου ἀπὸ τῆς 1ης Σεπτεμβρίου 1889—30 Αὐγούστου 1891 β') Καθηγητὴς τοῦ ἐν Ἡρακλείῳ Γυμνασίου ἀπὸ 1 Σεπτεμβρίου 1891—31 Αὐγούστου 1897 γ') Γραμματεὺς τοῦ ἐν Ἡρακλείῳ Φιλελευθευτικοῦ Συλλόγου ἀπὸ 1ης Σεπτεμβρίου 1897—22 Ἰουλίου 1899 δ') Ἐφορος ἀρχαιοτήτων Χανίων, ἐπὶ Κρητικῆς πολιτείας, ἀπὸ 23 Ἰουνίου 1899—24 Φεβρουαρίου 1915 ε') Ἐφορος ἀρχαιοτήτων τῆς 10ης ἀρχαιολογικῆς περιφερείας ἀπὸ 25 Φεβρουαρίου 1915—2 Ἰουλίου 1923 καὶ στ') Ἐφορος ἀρχαιοτήτων τῆς 9ης ἀρχαιολογικῆς περιφερείας (Κνωσὸς καὶ δευθοντὴς τοῦ μουσείου Ἡρακλείου) ἀπὸ 3 Ἰουλίου 1923—18 Σεπτεμβρίου 1928 Ἐπειδὴ ὁ κ. Τ. διατρέθει μὲ τὰ περὶ τὴν Κρήτην γνωρίζει τὸ πλεῖστον τῆς ἐργασίας τοῦ Ξανθοῦδίδου καὶ εἰς διάφορα μέρη τοῦ βιβλίου του μᾶς ἔχει μέρος τῆς βιβλιογραφίας του. Ἐκεῖνος ὅμως ὁ ὅποιος θέλει πλήρη βιβλιογραφίαν θὰ εὕρῃ εἰς τὰς σελ. 626—634 τοῦ τρίτου τόμου τῶν Πρακτικῶν τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν. Ἀπὸ τὸν κατάλογον αὐτὸν ἔλλείπουν μερικαὶ μελέται ὡς :

1) Inscriptions from Jortina, Lyttos and Ialo Pros Kamara. American Journal of archeology, second serie vol. II 1898.

2) Δύο νέα ἐρμηνεῖαι ἐν λεξικογραφικῷ ἀρχείου Γ' σελ. 148—151.

3) Ἀντιπαρτηρήσεις εἰς τὰ τοῦ Βάγγελου Carmina Gaeaca medii aevi.

Ἐν Λαογραφίας Γ' σελ. 614—621 Ἀθῆναι 1911.

4) Ἐρωφίλη τοῦ Χορτάτζη ἔκδοσις Zur Byzantinische Neugrieschischen Ἀθῆναι 1928, περὶ ἧς ἡ κατωτέρω βιβλιοκρισία

Ἔσλος ὁ κ. Τ. μὲ τὸ βιβλίον του μᾶς ἔδειξε τὸν σοφὸν, ὅς ἦτο πραγματικῶς.

Σ. Π. Β.

Κρητικὸν Θεάτρον ΕΡΩΦΙΛΗ τραγωδία Γεωργίου Χορτάτζη (1600) ἐκδομένη ἐκ τῶν ἀρῶστων πηγῶν μετ' εἰσαγωγῆς καὶ λεξικογίου ὑπὸ Στεφάνου Ξανθοῦ διδου δ. φ. Διευθυντοῦ Κρητικοῦ Μουσείου. Εἰς τὰ Texte und Forschungen zur Byzantinischen—Neugriechischen philologie τοῦ περιοδικοῦ «Ozantiische Neugriechische Jahrbücher» τοῦ καθηγητοῦ κ. Νίκου Βέη ἀρ. 9 (Sacellarios) Athen σελ. ζμ' + 166.

Ἡ μικρὰ ἀλλὰ σοφὴ ἔκδοσις τοῦ Ἐρωτοκρίτου ὀλίγους μῆνας εἶχε προηγηθῆ, ὁ σοφὸς μεσαιωνολόγος εἶχεν ἀποθάνει καὶ πρὸ μικροῦ ὀμιλοῦσαμεν διὰ τὴν τύχην τῶν ἐτοιμῶν ὡς ἐγνωρίζαμεν ἐκδόσεων τοῦ Κρητικοῦ Θεάτρο, ὅτε παρουσιάσθη ἡ παρούσα ἔκδοσις.

Ἐτυποῦτο ἡ Ἐρωφίλη ὅτε ἀπέθανεν ὁ Ξανθοῦδίδης καὶ ὁ καθηγητὴς κ. Νίκος Βέης ἀπὸ τῆς σ. 33 τοῦ κειμένου καὶ τυπογραφικὰ δοκίμια ἀνέγνωσε καὶ διώρθωσε μόνος ἐκεῖνος ἐπὶ τῇ βάσει τῶν χειρογράφων τοῦ ἐκδότου. Ἡ ἔκδο-

σις εἶναι κριτική, οἷαν ἤϋχετο ὁ ἴδιος κ. Βέης προλαλίζων τὴν ἔκδοσιν Στοχαστῆ (1) εἰς σοφὸν πρόλογον καὶ διβλιογραφικώτατον (σελίς κδ').

Ἐπιστημονικὴν ἔκδοσιν δὲν εἶχομεν μέχρι τοῦδε. Ἐκτὸς τῶν ἀσημάντων λαϊκῶν, ἢ τοῦ Στοχαστῆ (1926) εἶναι ἀνατύπωσις τῆς τοῦ Σάθα (1879), ἣτις εἶναι ἀνατύπωσις τῆς ἔκδόσεως τοῦ 1746, ἀνατύπωσις τῆς ἔκδόσεως τοῦ 1772, ἀνατύπωσις τῆς ἔκδόσεως τοῦ 1746, ἣτις εἶναι ἀνατύπωσις τῆς ἀποκαταστησάσης τὴν Ἐρωφίλην εἰς τὸν γλωσσικὸν τύπον, ἐξ οὗ τὴν εἶχεν ἐκτρέψει ὁ Κιγάλας (2) ἔκδόσεως τοῦ Γραδενίγαι τοῦ 1676. Ταύτην τὴν ἔκδοσιν ἔχον ἐν φωτοτυπικῷ ἀντιτύπῳ ἐκ τῆς Μαρτιανῆς ὁ Ε. ἔχρησιμοποίησε ὁμοῦ μετὰ τὴν τοῦ Σάθα καὶ τὰ χειρόγραφα τοῦ Legrand καὶ Μονάχου διὰ τὴν κριτικὴν ἔκδοσιν τῆς τραγωδίας τοῦ Γεωργίου Χορτάτζη.

Ἡ ἔκδοσις ἀποτελεῖται ἐκ τριῶν μερῶν.

Α'. τῆς Βίσα γ ω γ ῆ ε. Ἐκεῖ ἐξετάζεται τίς ὁ ποιητὴς τῆς Ἐρωφίλης, ὁ χρόνος τῆς συγγραφῆς τῆς τραγωδίας, ἀναλύεται ἡ ὑπόθεσις τοῦ ἔργου, ἀναφέρονται τὰ περὶ πηγῶν τῆς Ἐρωφίλης γεγραμμένα καὶ αἱ σχετικαὶ πρὸς τὸ ἔργον κρίσεις, εἰς τὰς ὁποίας ὁ Ε. προσθέτει τὴν ἰδικήν του (σ. κη'—λδ') τὰ χειρόγραφα καὶ αἱ ἔκδοσις τῆς τραγωδίας, κρίνεται ἡ γλῶσσα καὶ ἡ στιχουργία τῆς. Ἐν τέλει προστίθενται ὀλίγα τινὰ (σ. με'—μζ') μεταγενέστερα κατὰ τριετίαν τοῦ κατὰ τὸ 1924 γραφέντος προλόγου.

Β' τοῦ κειμένου τῆς τραγωδίας κριτικῶς διορθουμένου, ὀρθογραφομένου δὲ κατὰ τὴν ἱστορικὴν ὀρθογραφίαν. Κάτωθι τῶν σελίδων παρετίθενται, ὡς συνήθως, αἱ ἄλλαι γραφαὶ τῶν χειρογράφων καὶ ἔκδόσεων.

Γ'. τοῦ Λεξιλογίου (σ. 153—166) εἰς ὃ καταγράφονται καὶ ἐρμηνεύονται 231 αἱ σπάνιόταται καὶ μᾶλλον ἰδιωματικαὶ λέξεις τῆς Ἐρωφίλης, πλὴν ἐκείνων ὅσαι ἠρμηνεύθησαν ἤδη εἰς τὸ γλωσσάριον τῆς μεγάλης ἔκδόσεως τοῦ Ἐρωτοκρίτου.

Δυστυχῶς ἡ ἔκδοσις δὲν εἶναι ἀπηλλαγμένη τυπογραφικῶν ἀδελειψιῶν.

Ἐτονίσσαμεν καὶ ἄλλοτε τὴν ἀξίαν τῆς ἐργασίας τοῦ Ε. Ἐκτὸς τῆς ἀρχαιολογικῆς του δράσεως μᾶς ἔδωκε τὰς ἔκδοσις τοῦ Ἐρωτοκρίτου, τὸν Φουρτουγάτον καὶ τὴν Ἐρωφίλην, ὑποδειγματικῶς ἐργασθεὶς διὰ τὰ μέχρι χθὲς περιφρουρούμενα ἔργα τῆς μεσαιωνικῆς γραμματικῆς. Ἄν ἡ Ἐρωφίλη εἶναι ἔργον ἐλαττωματικόν, ὡς τέκνον τοῦ 16 αἰῶνος, δι' ἡμᾶς τοὺς Κρητὰς καὶ δὴ τοῦ Δυτικοῦ διαμερίσματος εἶναι ὅ,τι ἀξιώτερον ἐγράφη εἰς τὸ ἰδίωμά μας. Τὰ δημοτικὰ τραγούδια συνετέθησαν, δὲν ἐγράφησαν. Ἡ νεωτέρα μας γραμματεία δὲν ἔχει νὰ ἐπιδείξῃ τι τὸ ὁποῖον ν' ἀντιπαραβληθῇ μετὰ τὴν φοβερὰν Ἐρωφίλην, τὴν τραγικὴν σύζυγον τοῦ Παναρέτου, μετὰ τὰ χωρικά ἐκεῖνα τὰ ὠραιότατα εἰς τὰ ὁποῖα ὁ πλοῦτος καὶ ἡ δόξα καταφρονοῦνται διὰ τὴν ἐξαρθρῆ ἢ ἔντιμος πενία, ἐξαίρεται ὁ χρυσοῦς αἰὼν, μετὰ τὴν Δ' σκητὴν τῆς Ε' πράξεως, ὅπου μονολογεῖ καὶ αὐτοχειριάζεται ἡ νέα πολυδίστηνος Ἀντιγόνη, μετὰ τὸν πρόλογον τοῦ μαύρου Χάρου, τοῦ ὁποῖου τὴν σκληρότητα καὶ τὴν δύναμιν ἐνοοῦμεν ἀπὸ τὰ δημοτικὰ μας ἄσματα.

Μία κριτικὴ ἔκδοσις δοθῆι καὶ τοὺς ἄλλους κλάδους τῆς φιλολογίας, μετὰ τὴν γλωσσικὴν τῆς π.χ. ἀξίαν, ἀλλὰ κυρίως εἶναι ὀφειλομένη ὑποχρέωσις εἰς λογοτέχνημα τὸ ὁποῖον καὶ συνεκίνησε καὶ συγκίνησε. Χρησιμεύει καὶ εἰς τὸν ἱστορικὸν δι' ἴδια συμπεράσματα, καὶ εἰς τὸν ἐξετάζοντα τὸν βίον τὸν τε δημόσιον καὶ ἰδιωτικὸν τῶν Κρητῶν κατὰ τὸν τελευταῖον αἰῶνα τῆς Ἑνετικῆς δεσποτείας. Ἄλλ'

1) Ἐρωφίλην Μεδαίων κὴ τραγωδία. Πρόλογος Ν. Α. Βέης Ἀθήνα 1926

2) Ὁ Κύριος ἐξελληνιστὴς τῆς Ἐρωφίλης. Αἱ ἀντιγράφαται τὴν τοῦ 1676 ἔκδοσιν ἀλληλοδιαδόχως, εἶναι ἡ μία χειροτέρα τῆς προηγουμένης.

οὐ σύγχρονοι Κρήτες οἱ συνηθισμένοι εἰς θεάματα πολὺ τοῦ προκειμένου κατώτερον, θὰ ἔχουν τὴν εὐκαιρίαν καὶ αὐτὴν τὴν σύγκρισιν νὰ κάμουν. Τῶν θεατρικῶν προτιμήσεων τοῦ ΙΖ' αἰῶνος καὶ τῶν σημερινῶν.

Ὀλίγα λάθη τυπογραφικὰ ἀπκντῶσιν εἰς τὸ κείμενον, χωρὶς ὅμως νὰ ὑπάρχη πίναξ τῶν ἐσφαλμένων. Ἀσχέτως πρὸς τοῦτο, καὶ παρὰ τὴν φειδωλότητα τῆς σημερινῆς κριτικῆς ἐπιστήμης ἠθέλομεν πρὸς τὴν εὐκαρίαν εἰς νεωτέραν ἐκδοσιν τῆς τραγωδίας γίνωσιν διορθώσεις, ὅπου τὸ πνεῦμα τοῦ κειμένου τὸ ἀπαιτεῖ, παραμεριζομένης τῆς παραδόσεως. Πραχεῖρως σημειῶ ἕν χωρίον τοῦ προλόγου τὸν ὅποιον κάμνει ὁ Χάρος. Ὁ στίχος 37 κ. ἔ. ἔχει εἰς τὴν παρῶσαν ἐκδοσιν.

Διπλοῦτεροι ὄσοι ἀθάνατοι λογιάζου ν' ἀπομείνου 37

κέρδη σὰν κάμουσι πολλά, κι' ἀρίφνητα πλουτήνου.

Τόνα, καὶ τᾶλλο ἀπὸ μὲ χάνεται καὶ τελειώνει

τόνα καὶ τᾶλλο εἰ κάρου χαλούσινε κι' οἱ χρόνοι 40

Πρόκειται περὶ δύο καιαστάσεων, τοῦ πλοῦτου καὶ τῆς δόξης :

τοῦ πλοῦτου ἀχορταγιά τοῖ δόξας πείνα... ..

(χορικὸν Γ')

δι' ὃ καὶ λέγει τὸ ν α κ α ι τ' ἀ λ λ ο. Διορθωτέρος λοιπὸν ὁ στίχος 38

κέρδη ὄσοι κάμουσι πολλά κι' ἀρίφνητα πλουτήσου.

Μίαν θὰ ἐξεφράζωμεν ἐν τέλει εὐχήν. Αἱ λαϊκαὶ ἐκδόσεις καὶ τοῦ Ἑρωτοκρίτου καὶ τῆς Ἑρωφίλης ν' ἀκολουθήσωσι τοῦ λοιποῦ ἂν ἔχῃ τὴν ὀρθογραφίαν, ὅμως τὸ λεκτικὸν τῶν κριτικῶν τοῦ Ἐκνθουδίδου ἐκδόσεων.

N. B. T.

K. Γ. ΦΟΥΡΝΑΡΑΚΗ: «Τὰ Χανιά μας». Τύποις Ἄντ. Μπορτολή. Χανιά 1928 σελ. 39 ὄρ. 10 τοῦ αὐτοῦ: Τοῦρκο κ ο κ ρ ῆ τ ε ς» ἐν Χανίοις 1929 ἐκδόσις Ἰ. Γιαννακουδάκη σελ. 46 ὄρ. 10.

Διὰ τὸ πρῶτον τῶν διβλιαρίων τοῦ κ. Φ. ἐδημοσιεύσαμεν κριτικὴν εἰς ἐφημερίδα. Δι' ἀμφότερα ἔχομεν σχοινοτενεῖς παρατηρήσεις. Ἀμφότερα εἶναι δημοσιογραφικά, ἂνευ ἐπιστημονικῆς ἀξίας περιέχοντα ἀνκνριβείας, ἀλλὰ καλὰ διὰ τὸ πολὺ κοινὸν καὶ ὡς ἀναμνήσεις τοῦ συγγραφέως. Ἐδημοσιεύθη δὲ τὸ ὑλικὸν τῶν βιβλίων αὐτῶν εἰς τὴν «Νέαν Ἑρευναν» πρὸ ἐτῶν καὶ ἐκείθεν ἀνατυποῦται. Ἐχει ὁ συγγραφεὺς μνήμην ἀγαθὴν, ἀλλ' οὐδένα κόπον καταβάλλει διὰ τὴν ἐκθεσιν ἱστορίας Κοινῶν τῶν δημοσιογράφων κακῶν. Περὶ τοῦ ἔργου τοῦ κ. Φ. καὶ τῆς ἀξίας τῶν διβλιαρίων καὶ λοιπῶν δημοσιευμάτων θὰ γίνῃ ἄλλοτε λόγος ἐκτενέστερος.

N. B. T.

Κ. Γ. ΦΟΥΡΝΑΡΑΚΗ : « Διοικήσεις καὶ Δικαιοσύνη ἐπὶ Τουρκοκρατίας ἐν Κρήτῃ ». Ἐν Χανίοις τυπογραφεῖον Μπορτολῆ—Φραγκιαδάκη, ἔτος 1929. Ἐκδίδεται δαπάναις τοῦ Δήμου Χανίων.

Καὶ τοῦτο τὸ βιβλίον ἔχει τὰ ἐλαττώματα τῶν προηγουμένων. Ἐλλείπουν χρονολογία καὶ βιβλιογραφία. Ὁ συγγραφεὺς ἔχει ἀντλήσει ἀπὸ ἄλλους, οὕτως ὥστε ἡ ἰδική του συμβολὴ νὰ μὴ εἶναι εὐδιάκριτος. Δημοσιεύονται ἀνέκδοτον σημεῖωμα εὐρισκόμενον εἰς τὸ Ἱστορικὸν Ἀρχεῖον σχετικὸν μὲ τὴν ἐπανάστασιν τοῦ 1858 καὶ ἐπιστολαὶ ἐνδιαφερούσης γυναικὸς τοῦ παρελθόντος αἰῶνος τῆς Ἐλισσάβητ Κονταξάκη ἢ Βασιλακοπούλας. Τὸ βιβλίον στερεῖται πίνακος, ἡ κακὴ διάταξις δὲ τῶν περιεχομένων τὸ καθιστᾷ δύσχρηστον. Χωρὶς νὰ εἰσέλθω εἰς λεπτομερείας παρατηρῶ ὅτι οὔτε ὁ κ. Φ. ἦτο εἰδικὸς διὰ τὸ θέμα τοῦτο οὔτε ὁ φράφων εἶναι διὰ βιβλιοκρισίαν ἐπὶ θέματος ἐξερχομένου καὶ τῶν ὁρίων τῆς ἱστορίας.

N. B. T.

ΜΙΧΑΗΛ ΔΕΦΝΕΡ : Ὀδοιπορικαὶ ἐντυπώσεις ἀπὸ τὴν Δυτικὴν Κρήτην. ἔκδοσις ὠφελίμων βιβλίων, σειρά πρασίνων ἀριθ. 54. Ἀθήναι, 1928

Παρατηρήσεις γλωσσικαί, λαογραφικαὶ καὶ ἀρχαιολογικαί, μετ' ἀναμνήσεων μιᾶς ὀλιγοήμερου ἐκδρομῆς τοῦ κ. Μ. Δέφνερ ἀπὸ τὴν Κυδωνίαν, τὸν Αποκόρωνα καὶ τὰ Σφακιά. Περητηρήσεις, πολλαί, καλὰ συνήθως, διαφωτιστικαί. Τὸ βιβλίον εἶναι ἐκλαϊκευτικόν. Ἐν τούτοις ἀξιόλογον. Ἦθελεν ὅμως κάποιοι ἐπεπεξεργασίαν. Ἀρκετὰς παρατηρήσεις ἐπὶ μέρους ἐδημοσιεύσαμεν εἰς τὸν «Κήρυκα» τῶν Χανίων (Ὀκτώβριος 1929) μετ' ἔκτενοῦς βιβλιοκρισίας.

N. B. T.

ΠΕΡΙ ΤΗΝ ΟΡΘΟΓΡΑΦΙΑΝ ΕΝΟΣ ΕΠΙΘΕΤΟΥ

Θεράπων τῶν μουσῶν ὑπὸ ψευδώνυμον γράφων εἰς τὰς ἐν Χανίοις ἐφημερίδας, ὁ ἐξ Ἀλυκιανοῦ κ. Ἄγγ. Καλοκαιρινὸς (Κατζευράκης), ἠθέλησε ἐν τῇ μερίμνῃ του ὅπως διορθῶν ἡ κακῶς ἔχοντα νὰ διορθώσῃ καὶ τὴν ὀρθογραφίαν τοῦ ἐπιθέτου μου. Ἐν ᾧ δὲ ἐγὼ γράφομαι Τωμαδάκης, ἐκεῖνος μὲ ἠθέλησε Τομαδάκιν, δικαιολογηθεὶς εἰς τὸν «Κήρυκα» τῆς 26 Ἰανουαρίου ἐ. ἔ. ὡς ἑξῆς : «γράφω μὲ Ο καὶ ὄχι Ω γιὰτὶ ἀπὸ τὸ Τομάδο ἔγινε, ἀδιάφορο ἂν αὐτὸ εἶναι τὸ Ἑλληνικὸν Θωμάς. Ἐτσι γράφωμε (sic) παετόνι (!) ἂν καὶ τὸ ξενόγλωσσο αὐτὸ, εἶδος ἀμαξῶν, εἶναι τὸ ἑλληνικώτατο : Φαέθων. Καὶ τὰ δύο τὰ γράφωμε (sic) μὲ Ο γιὰτὶ ἐμεῖς ἀπὸ τὰ ξένα τὰ πήραμε καὶ μὲ τῇ γραφῇ τους θὰ τὰ γράψωμε».

Καίτοι ἐνθυμούμεθα τὸ ρητὸν «καὶ κόρχορος ἐν λαχάνοις» καίτοι ὁ συγγραφεὺς τοῦ ὡς ἄνω ἄρθρου δὲν παρέλειψε νὰ σημειώσῃ ὅτι γράφει «χωρὶς κα-

μίαν αξίωση (sic)» επειδή τὸ ζήτημα ἔχει διαφέρον, προκειμένου περὶ γραφῆς παγκρητίου καὶ συχνοῦ ἐπιθέτου, ἀπαντῶ :

Πόθεν παράγεται τὸ ἐπιθετόν μου ἐδίδαξα πρὸ μηνῶν εἰς σημεῖωμα ἐν τῇ «Ἀληθείᾳ» (Το π ω ν υ μ ι κ ᾶ φύλλον 12 Σεπτ. 1929) γράφας «τὸ δὲ Κυρτωμάδο εἶναι χωρίον τοῦ Κύρ Τωμαδο, Τωμαδοῖ δ' ἔλεγοντο ἀπαξάπαντες οἱ Θωμαδοὶ ἐπὶ Ἐνετῶν . . .» Ἐκείθεν παρέλαβε τὴν παραγωγὴν, ὁ κ. Κ.

Εἶναι γνωστὸν ὅτι ἀκολουθοῦμεν τὴν ἱστορικὴν ὀρθογραφίαν συμμορφούμενοι ὁμῶς ὄχι κατὰ πάντα πρὸς αὐτήν. Δ' αὐτὸ γράφομεν ἢ πόλι, ὁ Βασίλης, Τωμαδάκης. Ἐν τῷ μεταξύ σεβόμεθα καὶ τὴν ὀρθογραφίαν τῶν ὀνοματεπωνύμων τῶν ἄλλων.

«Ἐμεῖς ἀπὸ τὰ ζένα τὰ πήραμε καὶ μὲ τὴ γραφὴ τους θὰ τὰ γράψωμε». Ἄς ἴδωμεν λοιπὸν. Ἰταλικὰ μακρὰ καὶ βραχέα διακρινόμενα ἀπ' ἀλλήλων δὲν ἔχομεν. Ὅλα τὰ φωνήεντα εἶναι δίχρονα. Εἰς τὴν λέξιν Tomado καὶ τὸ ο καὶ τὸ α εἶναι μακρὰ. Διότι ἐὰν τὸ α δὲν ἦτο μακρὸν ἢ λέξις θὰ ἐπροφέρετο Tόmodo. Ἄφου λοιπὸν τὸ ᾱ τοῦ Θωμάς διατηρεῖται καὶ εἰς τὴν Ἰταλικὴν μακρὸν καὶ τὸ ο εἶναι ω καὶ ὄχι ο. Γράφεται μὲ ο ἄλλ' εἶναι μακρὸν (ὡς γνωρίζουν οἱ κάτοχοι τῆς προφορᾶς μόνον τῶν Ἰταλικῶν), διότι οἱ Ἰταλοὶ δὲν ἔχουν ω διὰ ν' ἀποδώσουν τὸ ἰδικόν μας.

Ὡς ἐκ τούτου ὄχι μόνον μὲ ω γράφεται τὸ Τωμαδος ἀλλὰ καὶ περισπάται.

Ὡς πρὸς τὸ παράδειγμα παετόνι (sic), ἐγὼ οὐδεμίαν τοιαύτην ἐλλήνην καὶ ἢ ν γνωρίζω λέξιν. Ἄν ἔλεγε ρωμαντικὸς καὶ ρωμαντισμὸς θὰ ἐπέμενα πάλιν εἰς τὴν διὰ τοῦ ω γραφὴν (Roma—Ρώμη).

Ὡς πρὸς τὴν ὀρθογραφίαν τῶν εἰς — ἄκης διὰ τοῦ ι, ἦτις τέρπει τὸν κ. Κ. ἔχω νὰ παρατηρήσω ὅτι αὐτηεῖναι σύμφωνος μὲν πρὸς τὴν αὐστηρὰν ἱστορικὴν ὀρθογραφίαν (Χατζιδάκης), ἀντίθετος πρὸς τὴν ἀρχὴν τοῦ κ. Κ. (ἂν πρᾶπη νὰ θεωρηθῆ ἰδική του καὶ ὄχι τοῦ Τριανταφυλλίδου ἢ τοῦ Φιλήντα), ἀσύμφωνος ὁμῶς μὲ τὴν γραφὴν τοῦ ἱστορικοῦ Λεξικοῦ, τὴν ὁποίαν ὤρισεν ἡ Ἀκαδημία. Καίτοι τέλος ὁ γράφων εἶμαι ὑπὲρ τελείας ἀπλοποιήσεως τῆς ὀρθογραφίας καὶ καταργήσεως τόνων καὶ πνευματῶν (πρότασις Χατζιδάκι—Μενάρδου) νομίζω ὅτι τοῦτο δὲν εἶναι τοῦ τυχόντος ἔργον, γράφοντος χωρὶς «καμιὰ αξίωση» ἀπαιτοῦντος ὁμῶς νὰ διορθώσῃ ἐπιθετον ἐπιστήμονος φιλολόγου, ἀλλὰ τῆς νεαρᾶς Ἀκαδημίας.

(Ἰανουάριος 1930)

N.B.T.

ΓΕΩΡΓΙΟΥ Ε. ΠΑΠΑΝΤΩΝΑΚΗ Ἡ πολιτικὴ σταδιοδρομία τοῦ Ἐλευθερίου Βενιζέλου. Τόμος πρῶτος (1864—1910). Ἀθῆναι 1929 (τύποις Ἐκδοτικῆς) 80 ὄρ. 100 σελ. 273 ϕδ'

Ὁ κ. Παπαντωνάκης εἶναι γνωστὸς ἀπὸ τὴν πολιτικὴν ἱστορίαν τῆς ἐπαυστάσεως τοῦ 1866, ἣν ἐξέδωκε πρὸ ἔτων. Τὸ νέον διβλίον στρέφεται περὶ τὴν ἐν Κρήτῃ δράσιν τοῦ ἀρχηγοῦ τῶν Φιλελευθέρων, εἶναι εὐσυνείδητον, πρόωρον ὁμῶς. Πολλὰ θὰ εἶχε νὰ προσθέσῃ τις εἰς τὴς πηγὰς, δὲν γνωρίζω δι' ἂν κατέληγεν εἰς τὰ ἴδια συμπεράσματα. Ὡς βιογραφία τὸ διβλίον εἶναι καλόν, φραστικῶς καὶ μεθοδικῶς. Ὑπάρχουν καὶ μερικὰ χρονολογικὰ ἀνεκρίβειαι π.χ. αἱ χρονολογίαι τῆς σελίδος 14 ἐκ παραράματος προφανῶς ἀντιφάσκουν.

Ἐπὶ τῆς οὐσίας δὲν δυνάμεθα νὰ γράψωμεν ἐδῶ.

N.B.T.

ΒΙΤΣΕΝΤΖΟΥ ΚΟΡΝΑΡΟΥ Ἑρωτοκρίτος. Μικρά ἔκδοσις μετ' εἰσαγωγῆς καὶ Λεξιλογίου ὑπὸ Στεφ. Α. Ξανθοῦ δίδου. Ὠφέλιμα 53. Ἀθήναι 1928 σ. 414 δρ. 21.

Τὴν μικρὰν ἔκδοσιν τοῦ Ἑρωτοκρίτου δι' ὃν ἐπὶ τόσα ἔτη ἐμόχθησεν ὁ μακαρίτης Ξανθοῦδης ὡς εὖωνον συνιστῶμεν εἰς τοὺς Κρητας διδασκασιακοὺς καὶ φιλομούσους. Κακαθαρμένον τὸ κείμενον ἀπὸ μυρίας δικστροβλώσεις τῶν λαϊκῶν ἔκδόσεων, μετ' τὴν Κρητικὴν διάλεκτον τοῦ Ἀνατολικοῦ διαμερισματος ἀμειγῆ, εἶναι προσίτον μετὰ τὴν ἐξάντλησιν τῶν ἀντιτύπων τῆς μεγάλης ἔκδόσεως (1915) καὶ εὖ χρηστον διὰ τὸ πολὺ κοινόν. Ἀλλὰ διὰ τὰς ἐπιγενομένης διορθώσεις εἶναι ἀναγκαῖα καὶ εἰς τοὺς μελετητάς τῆς μεγάλης ἔκδόσεως.

Ν. Β. Γ.

ΓΕΩΡΓΙΟΥ ΛΕΛΕΔΑΚΙ καθηγητοῦ. Ἱστορία τῆς ἀρχαίας Κυθωνίας. Μέρος Α'. Ἀθήναι 1928.

Ὁ κ. Λελεδάκης ἔχει δημοσιεύσει μελέτας διὰ διαφόρους πόλεις τῆς Κρήτης. Τὸ βιβλίον τοῦτο εἶναι ἀμέθοδον καὶ γραμμένον κατὰ τὸν παλαιὸν τρόπον Πλὴν ὅμως, ἔχει συλλέξει ὁ συγγραφεὺς τὰ χωρία τῶν ἀρχαίων συγγραφέων τὰ ἀναφερόμενα εἰς τὴν θέσιν καὶ τὴν ὑπαρξιν ἐν γένει τῆς ἀρχαίας Κυθωνίας.

Τὸ βιβλίον εἶναι πρόωρον. Ἄνευ μελέτης τῶν εὐρημάτων τοῦ ἐν Χανίοις Ἀρχαιολογικοῦ Μουσείου καὶ διαφωτιστικῶν ἀνασκαφῶν, καὶ σχετικῆς μελέτης τῆς προϊστορίας, ἡ θέσις τῆς ἀρχαίας Κυθωνίας δὲν εἶναι εὖσιλον νὰ καθορισθῆ πειστικῶς.

Ν. Β. Γ.

ΠΡΟΚΗΡΥΞΙΣ ΚΑΛΟΚΑΙΡΙΝΕΙΟΥ ΛΟΓΟΓΡΑΦΙΚΟῦ ΔΙΑΓΩΝΙΣΜΟῦ 1930

Ἡ διεύθυνσις τοῦ περιοδικοῦ ΚΡΗΤΙΚΑ προκηρύσσει διαγωνισμὸν διὰ τὴν συλλογὴν Κρητικῆς γλωσσικῆς καὶ λογογραφικῆς ὕλης ὑπὸ τοὺς ἐξῆς ὅρους :

1) Γλωσσικὴ ὕλη (σύνταξις γλωσσαρίων) καὶ λογογραφικὴ νοεῖται ἢ κατὰ τὴν ἀπὸ 25 Φεβρουαρίου 1929 προκήρυξιν τῆς Διευθύνσεως περὶ συλλογῆς λογογραφικοῦ ὕλικου (τραγοῦδια, κάλαντρα, παροιμίαι, αἰνίγματα, γητιές, δίστιχα, καθαρογλωσσήματα, παιχνίδια, παραμύθια, μερομήνια, παρὰδόσεις, περιγραφαὶ καὶ τοπωνυμίαι).

2) Ἡ ἀποσταλησομένη ὕλη πρέπει νὰ εἶναι τοὐλάχιστον τριῶν τυπογραφικῶν φύλλων τῶν Κρητικῶν (48 σελίδες), ἀδημοσίευτος, ταξινυμένη, τὰ χειρόγραφα δὲ καθαρά, διὰ μελάνης καὶ ἐπὶ τῆς μιᾶς πλευρᾶς τοῦ χάρτου.

3) Ἐπὶ τῆς συλλογῆς θὰ ὑπάρχη ρητὸν ἐπιγεγραμμένον καὶ εἰς κλειστὸν φάκελλον ἐντὸς τοῦ ὁποῦ θὰ ὑπάρχη τὸ ὄνομα, τὸ ἐπίθετον καὶ ἡ κατοικία τοῦ διαγωνιζομένου.

4) Πρέπει νὰ δηλοῦται ὁ τόπος εἰς τὸν ὁποῖον συνελέγη ἡ ὕλη.

5) Χειρόγραφα γίνονται δεκτά μέχρι τέλους Αὐγούστου 1930 εἰς τὴν διεύθυνσιν τοῦ περιοδικοῦ. Ἡ διεύθυνσις θέλει ὀρίσει τριμελῆ ἐπιτροπὴν κριτικὴν τοῦ διαγωνίσματος. Τὰ ἀποτελέσματα θέλουσιν ἀνακοινωθῆ ἑντὸς τοῦ μηνὸς Σεπτεμβρίου 1930 δημοσιευθῆ δὲ μετὰ τῆς εἰσηγητικῆς ἐκθέσεως τῆς κριτικῆς ἐπιτροπῆς εἰς τὸ πρῶτον μετὰ τῆς ἀνακοίνωσίν των ἐκδοθησόμενον τεύχος τῶν ΚΡΗΤΙΚΩΝ.

6) Τὰ χειρόγραφα τῶν διαγωνισθησόμενων περιέρχονται εἰς τὴν κυριότητα τοῦ περιοδικοῦ. Ἐὰν ὁ βραβευθεὶς δημοσιεύσῃ τὴν συλλογὴν ἢ μέρος αὐτῆς αὐτοδούλως χάνει τὰ δικαιώματα τοῦ ἐπάθλου. Ἡ διεύθυνσις ἐπιφυλάσσεται ν' ἀμείψῃ τοὺς ἀποτυχόντας ὅσον ἢ ἐργασία ἤθελε κριθῆ δημοσιεύσιμος.

7) Ἐπαθλον ὀρίζονται δραχμαὶ δύο χιλιάδες (2000) χορηγούντος τοῦ εὐγενεοῦς ἐξ Ἑρακλείου Φιλόκρητος Ἄνδρ. Λ. Καλοκαιρινοῦ, αἵτινες θὰ δοθοῦν εἰς τὴν κλυτέραν συλλογὴν ἢ θὰ μοιρασθοῦν μεταξὺ τῶν καλυτέρων, ἐφ' ὅσον θὰ ὑπάρξουν.

Ἐν Χανίοις τῆ 31 Ἰανουαρίου 1930
(Ἡ Διεύθυνσις)

ΓΕΝΙΚΗ ΠΕΡΙ ΚΡΗΤΗΣ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Εἰς τὸ ὑπὸ τοῦ Κρητ. Φιλολ. Συλλόγου ἐκδοθὲν «Περιοδικὸν—Δελτίον» (1928) ἐδημοσιεύθη γενικὴ περὶ Κρήτης βιβλιογραφία καὶ συμπληρωμά της, ἀφειλομένη εἰς τοὺς κ. κ. Τωμαδάκην καὶ Σπ. Μυλοποταμίτην. Μετὰ τὴν δημοσίευσιν ἐκείνην συνετάχθησαν ἑν συμπλήρωμα ἀπὸ τὸν κ. Μυλοποταμίτην, ἑν ἀπὸ τὸν κ. Τωμαδάκην, τέσσαρα ἀπὸ τὸν κ. Ἐρρ. Μοάτσον καὶ ἑν ἀπὸ τὸν κ. Μ. Γ. Πλουμίδην. Ἐπειδὴ καὶ μετὰ τὴν δημοσίευσιν τῶν συμπληρωμάτων αὐτῶν ἡ βιβλιογραφία δὲν θὰ ἦτο πλήρης συνεκροτήθη εἰδικὴ ἐπιτροπὴ ἐκ τῶν κ. κ. Τωμαδάκη εἰσηγητοῦ, Ι. Β. Μαθιουδάκη, Σ. Π. Βογιατζάκη, Μ. Γ. Πλουμίδου καὶ τῆς δίδος Ἀ. Κυρμιζάκη ὡς τακτικῶν μελῶν καὶ τῶν κ. κ. Σ. Μυλοποταμίτη (ἐν Gand) καὶ Ἐρρ. Μοάτσου (ἐν Ἀθήναις) ὡς ἀντεπιστελλόντων.

Ἡ ἐπιτροπὴ ἐργάζεται ἀλλὰ τῆς ἐλλείπουν τελείως τὰ οἰκονομικά μέσα διὰ τὴν σύνταξιν. Καὶ εἶναι εὐνόητον ὅτι ἄνευ τῶν μέσων αὐτῶν δὲν δύναται οὔτε ἡ σύνταξις νὰ γίνῃ οὔτε βιβλιοθηκαὶ ἔξω τῶν Χανίων νὰ ἐρευνηθῶσι.

Ἄς ἐλπίσωμεν ὅτι φίλος τις τῆς Κρητικῆς ἱστορίας θὰ διαθέσῃ τὸ πρὸς σύνταξιν καὶ ἐκδοσιν ποσόν.

ΕΠΕΙΣΟΔΙΟΝ ΕΚ ΤΗΣ ΚΡΗΤΙΚΗΣ ΤΡΑΓΩΔΙΑΣ

Ἦτο μὴν Φεβρουάριος τοῦ 1867, ὅτε ἡ διοικοῦσα τὰ τῆς Ἐπαναστάσεως Ἐπιτροπὴ ἔκρινεν ἀναγκαστὸν νὰ γίνῃ ἐκστρατεία εἰς τὰ Ἑρακλειώτικα, τὰ «Καστρινά» ὅπως τότε ἐλέγοντο. Ἐπειδὴ τὸ ἐπαναστατικὸν κίνημα ἔνεκε τῆς φύσεως τοῦ ἐδάφους δὲν εἶχεν ἐξελκλωθῆ πρὸς τὰ ἐκεῖ, ὑπῆρχε φόβος, μήπως ὁ ἐχθρὸς ἀφήσῃ ἤσυχα τὰ μέρη ἐκεῖνα καὶ σπεύσῃ πρὸς Δυσμάς, πρὸς τὰς ἐπαναστατημένας ἐπαρχίας. Ἐκίνησαν λοιπὸν ἀπὸ τὸν νομὸν Ρεθύμνης πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτο—δύο χιλιάδες περίπου ἄνδρες—καὶ πορευθέντες διὰ μέσου τῆς Ἀμπαδιᾶς ἔφθασαν εἰς τὸν Ἅγιον Μύρωνα. Ἐκεῖ ἦτο τουρκικὸς στρατὸς ἐστρατοπεδευμένος καὶ ὠχυρωμένος. Εὐθύς ὡς ἔφθασαν οἱ ἐπαναστάται, ἡ μάχη ἤρξισε λυσσώδης καὶ κρατερά. Καὶ ἦτο μὲν ἀπίθκον ὅτι οἱ Τούρκοι θὰ ἐγκατέλειπαν τὰς ὀχυρὰς θέσεις των καὶ θὰ ἀπεχώρουν, ἀλλ' ὁμως ἄνθρωποι ἐξεργόμενοι ἀπὸ τὸν Ἅγ. Μύρωνα—ἐπίτηδες ἀπεσταλμένοι ὑπὸ τῶν Τούρκων, κηθῶς ἀπεδείχθη ὑπερον—διεβεβλῶνον τοὺς μαχομένους ὅτι ὁ στρατὸς ἠτοίμαζε τὰς ἀποσκευὰς του διὰ νὰ φύγῃ. Τοῦτο ἐγένεν αἰτία νὰ παρταθῇ ἡ μάχη ἐπὶ πολὺ. Τί δὲ ἀληθῶς συνέβηεν; Ἡ διὰ τῆς Ἀμπαδιᾶς πορεία τῶν ἐπαναστατῶν ἀνεκοινώθη ὑπὸ κατασκοπίων εἰς τὸν τουρκικὸν στρατὸν τοῦ Τυμπακιοῦ τῆς Μεσαρεᾶς, καθ' ὃν δὲ χρόνον οἱ ἐπαναστάται ἐπροχώρουν διὰ τῆς Ρίζης, οἱ ἐν Μεσαρεᾶ Τούρκοι ἐσπευδαν πρὸς τὸν Ἅγ. Μύρωνα καὶ οὕτω, παρτατεινομένης τῆς μάχης, οἱ ἐπαναστάται εὐρέθησαν μεταξύ δύο πυρῶν, ἦτο μεταξύ τῶν ἐν Ἅγ. Μύρωνι ὠχυρωμένων καὶ τῶν ἐκ Μεσαρεᾶς ἐπερχομένων Τούρκων. Καὶ τότε ἐνόησαν οἱ ἡμέτεροι, ποῖον σκοπὸν εἶχον σπείθοντες αὐτοὺς πρὸ ὀλίγου νὰ παρτατείνον τὴν μάχην. Τὸ τί ἐπικλοῦσθησεν, ἐννοεῖται εὐκολως. Οἱ ἐπαναστάται δὲν ἦτο εὐκόλον ν' ἀποχωρήσουν, διότι θὰ ἦσαν ἐκτεθειμένοι εἰς τὰ ἐκατέρωθεν πυρά. Εὐτυχῶς τὴν υποχώρησίν των ἐβοήθησε μεγάλως ἡ ἄριστερά των πτέρυξ—ἥτις κατεῖγε καλύτερας θέσεις—καὶ ἀνεχαίτισε τὴν καταδιώξιν των' ἀλλ' ἔπεσαν δέκα περίπου ἄνδρες, μεταξύ τῶν ὁποίων καὶ ὁ ἐκ τῆς ἰδιαιτέρας πατρίδος μου, τοῦ χωρίου Μύροβου, Νικολάου Τζαννουδάκης. Οὗτος εἶχε τραυματισθῆ ὀλίγον πρότερον—κατ' Ὀκτώβριον μῆνα—πλησίον τῆς Ρεθύμνης εἰς τὸν δεξιὸν ὄμον. Τὸ τραῦμα του δὲν εἶχεν ἀκόμη τελείως ἐπουλωθῆ καὶ ἤδη νέον τραῦμα, καίριον αὐτῇ τὴν φοράν, τὸν ἀφῆκαν ἄπνον. Μόλις καταρθώθη νὰ σωθῇ τὸ ὄπλον του—παλαιὸν κριοφίλι.

Οἱ Τούρκοι, ἐκλαβόντες αὐτὸν ὡς καπετάνιον, ἀπέκοψαν τὴν κεφαλὴν του καὶ τὴν ἐκόμισαν εἰς τὸ Ἑράκλειον πρὸς ἐπίδειξιν τῆς.

Ἀθήναι 1929

Γ. Ν. ΧΑΤΖΙΔΑΚΙΣ

ΙΣΤΟΡΙΚΑ ΣΗΜΕΙΩΜΑΤΑ ΚΑΙ ΣΤΑΤΙΣΤΙΚΑΙ ΠΛΗΡΟΦΟΡΙΑΙ ΠΕΡΙ ΤΗΣ ΚΡΗΤΗΣ ΚΑΤΑ ΤΟΝ ΚΑΣΤΡΟΦΥΛΑΚΑ (1)

Α!

Ὁ Καστροφύλακας ὑπῆρξε λογιστὴς τῶν ἐπιθεωρητῶν καὶ ἐλεγκτῶν τῆς Κρήτης καὶ ὄλου τοῦ Λεβάντε Zuanne Gritti καὶ Giulio Garzoni. Ἀνάγονται δὲ τὰ σημεῖωματα καὶ αἱ πληροφoρiαι τοῦ εἰς τὰ ἔτη 1579—1583 κυρίως, καὶ περιστρέφονται περὶ τὴν καθόλου ζωὴν καὶ κίνησιν τῆς νήσου: τὴν κοινωνικὴν, γεωργικὴν, ἐμπορικὴν, πολιτικὴν καὶ στρωτιωτικὴν κλπ. Ὁ Καστροφύλακας, ὡς ἐκ τῆς ἐπισήμου τοῦ θέσεως, ἀρύεται τὰς πληροφoρiας αὐτοῦ ἀπ' εὐθείας ἐκ τῶν πηγῶν, ἐκ τῶν πραγμάτων, ἐκ τῶν ἐπισήμων στατιστικῶν, ἐκ τῶν ἐπισήμων λογιστικῶν Βιβλίων, τὰ ὅποια ὁ ἴδιος συνέτασσε καὶ ἐκράτει. Διὰ τοῦτο αἱ στατιστικαὶ αὐτοῦ πληροφoρiαι ἀποκτικῶς μέγιστον κύρος καὶ εἶναι λίαν ἐνδιαφέρουσαι.

Ἡ ἐποχὴ ἐκείνη ἦτο ὄλως ἐξαιρετικὴ διὰ τὴν εὐημερίαν τῆς Κρήτης: Ἡ νῆσος εἶχεν εἰρηνεύσει τελείως, εἶχεν ἀνκατακτηθῆ, οἱ δούλοι εἶχον ἀπελευθερωθῆ, ὁ πληθυσμὸς, οὐ μόνον ἐν τῇ ὑπαίθρῳ, ὡς πρότερον, ἀλλὰ καὶ εἰς τὰς πόλεις, ἦτο κατὰ μέγιστον μέρος Ἑλληνικὸς ὀρθόδοξος. Οἱ εὐγενεῖς καὶ Πατρίκιοι Βενετοὶ καὶ Φεουδόρχοι εἶχον κατὰ τὸ πλεῖστον ἐξελληνισθῆ διὰ τῶν μικτῶν γάμων, ἢ εἶχον ἐπιστρέψει εἰς τὰς πατρίδας τῶν Ἑκκλησία ἡ Δυτικὴ εἶχεν ἐξασθενήσει, ὁ Πάπας εἶχε διὰ παντὸς ἀπωλέσει τὸν ρόλον τὸν ὅποιον ἤθελε νὰ διαδραματίσῃ ἐν τῇ Ἀγατολῇ, μὲ κέντρων τὴν Γρήτην. Ὁ φανατισμὸς καὶ ἡ μισαλλοδοξία τῶν ἀντιπροσώπων του, ἔφερον ἀκριβῶς τὸ ἀντίθετον τοῦ προσδοκωμένου ἀποτελεσμα. Ὁ λαὸς ἐν Κρήτῃ εἶχεν ἐπιδοθῆ ἤσυχος πλέον εἰς τὰ εἰρηνικὰ τοῦ ἔργα, τὴν γεωργίαν, τὴν κτηνοτροφίαν, τὸ ἐμπόριον κλπ. Εἰς τὴν ἐποχὴν ἐκείνην ἀνάγονται καὶ οἱ «Βενετσιάνικες ἐλιές» τῆς Κρήτης, «δεκαοχταῖρες» τοῦ σοφοῦ Γενερόλη.

Αἱ ἀγχαρεῖαι, ἡ ὑπηρεσία τῶν ἰθαγενῶν εἰς τὰς γαλέρας ὡς νωπηλατῶν καὶ ἀλλ. ὑπηρεσίαι εἰς τὰ δημόσια ἔργα, ἦσαν βεβαίως λείψανα παλαιότερας δουλείας, ἀλλ' αἱ ὑπηρεσίαι αὗται ἐξετελοῦντο νῦν ἀντὶ πληρωμῆς. Ὁ σιρατὸς τῆς Βενετίας ἀποτελεῖτο,

1. Ἀνήγγεila πρὸ πολλῶν ἐτῶν τὴν ἔκδοσιν τοῦ Καστροφύλακα, τὴν ὁποίαν, δυστυχῶς, δὲν ἠδυνήθην νὰ πραγματοποιήσω. Ἐκτοτε ἀντέγραψα, ἐκ τῆς Βιβλιοθήκης τοῦ Ἁγίου Μάρκου ἐν Βενετίᾳ, τὸν κώδικα ἐκ 414 σελίδων μεγάλου σχήματος. Ὁ κώδιξ ἀριθμεῖται μέχρι τοῦ 32 εἰς φύλλα καὶ εἶτα μέχρι τέλους εἰς σελίδας. Πολλὰ τῶν φύλλων καὶ σελίδων ἢ εἶναι ὄλως ἄγραφα ἢ φέρουσι γεγραμμένην μίαν μόνον γραμμὴν. εἶναι δὲ ὅλα ἀριθμημένα. Κατὰ τὸν Νοέμβριον τοῦ 1930 εἶχεν ἀρχίσει ἡ «Ἐλευθέρα Σκέψις» Ἡρακλείου, νὰ δημοσιεύῃ τὰ σημεῖωματα ταῦτα, ἀλλὰ τὰ διέκοψε μετ' ὀλίγον. Ἄς ἐλπίσωμεν ὅτι δὴ ἐξακολουθήσῃ νῦν ἀπροκόπως ἡ δημοσίευσίς εἰς τὰ «Κρητικά». Ἀπὸ τῆς 299 σελίδος μέχρι τέλους εἶναι αἱ ἴδιαι στατιστικαὶ πληροφoρiαι περὶ Κυθήρων, Ζακύνθου, Κεφαλληνίας, Κερκύρας καὶ Πύργου. Ὁ κώδιξ εἶναι εἰς Βενετικὴν διάλεκτον μὲ πολλά ὀρθογραφικὰ σφάλματα γραμμένος.

ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον, ἀπὸ Ἑλλήνων μισθοφόρους. Ἡ Γαλιηνοτάτη εἶχεν ἤδη κάμει ὀριστικῶς τὴν «στροφὴν» περὶ τῆς ὁποίας εἶπομεν ἄλλοτε. Καὶ λαὸς καὶ κληρὸς ἀπήλαυον πλήρους ἐλευθερίας, ἡ δὲ δικαιοσύνη ἀπενέμετο ἐξ ἴσου ἀδιακρίτως εἰς Βενετούς ἀπείκους καὶ ἰθαγενεῖς Ἑλλήνων. Ἐν ἐνὶ λόγῳ, ἡ νῆσος εὗρίσκετο ἐν πλήρει ἀναπτύξει καὶ σχετικῇ εὐημερίᾳ. Οἱ ἔχθροί τῆς Βενετίας ἐθεωροῦντο καὶ ἔχθροί τῆς Κρήτης, κοινὸς δὲ ἔχθρὸς ἦτο ὁ Τούρκος, ὁ ὁποῖος κατελάμβανε, τὴν μίαν μετὰ τὴν ἄλλην, τὰς Ἑλληνικὰς χώρας, καὶ ἐφαίνετο ἤδη ἐποφθαλμιῶν καὶ τὴν Κρήτην. Ἡ Βενετικὴ Δημοκρατία ἀνησχούτα διὰ τοῦτο, ἐσπευσε νὰ ἀχυρώσῃ τὴν νῆσον καὶ ἀνήγειρε τὰ «Ἑνετικά φρούρια» καὶ κατεσκεύασε τοὺς λιμένας καὶ ἄλλα στρατιωτικὰ ἔργα, τὰ ὁποῖα ἐθεωρήθησαν ἀναγκαῖα, εἰς τὰ ὁποῖα ἐργάζοντο οἱ ἰθαγενεῖς ἐπὶ πληρωμῇ ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον, ἐκτὸς δύο ἀγγαρειῶν, ἐκτελουμένων δωρεὰν κατ' ἔτος, ὑφ' ἐκάστου τῶν κατοικῶν, ἀπὸ ἡλικίας 14 ἐτῶν καὶ ἄνω μέχρι τοῦ 60οῦ.

Ὁ Καστροφύλακας ἀναφέρει ἀναλυτικῶς περὶ πάντων τούτων: Προϋπολογισμοὺς Δημοσίων Ταμείων ἐκάστου διαμερίσματος, ἐσόδων καὶ ἐξόδων. Ἔσοδα ἀπὸ παντὸς εἶδους φόρους, ἐνοικιάσεων φέρον ἢ δημοσίων ὑπηρεσιῶν ἢ δημοσίων κτημάτων παντὸς εἶδους ἢ εἰσπράξεων ἐπιβολῆς προστίμων κλπ. Ἀναφέρονται ὀνομαστικῶς χρεῶσται φέρον καὶ ἀναλυτικῶς ποίου εἶδους φόρος, ποίου καζᾶ ἢ διαμερίσματος καὶ τίνος ποσοῦ χρημάτων. Χρῆθι δυνάμεις νὰ εἰσπραχθῶσιν ἢ μὴ δυνάμεις ἐκ διαφόρων λόγων νὰ εἰσπραχθῶσιν ἢ παραγραφέντα ἢ χαρισθέντα. Ἔξοδα ἐπίσης ἐκάστου Δημοσίου Ταμείου, ἐκάστου διαμερίσματος, ἀναλυτικώτατα, ποῦ καὶ πῶς καὶ πότε καὶ πόσα ἐδαπανήθησαν, κατὰ τὸ αὐτὸ μὲ τὰ ἔσοδα, διάστημα.

Περὶ εὐγενῶν Βενετῶν καὶ ἰθαγενῶν Ἑλλήνων, περὶ πληθυσμῶν τῶν πόλεων καὶ διαμερισμάτων τῆς νήσου, ἀναλυτικῶς κατὰ γένη καὶ ἡλικίαν, κατὰ καζᾶν ἢ παράκιον (χωρίον ἢ ἐνορίαν, ὡς θὰ ἐλέγουμεν σήμερον), ἀλφαβητικῶς. Περὶ ἐθνικῆς φρουρᾶς τῶν πόλεων καὶ τῆς ὑπαίθρου χώρας, ἐξ ἑλλήνων ἰθαγενῶν στρατιωτῶν καὶ ἀξιωματικῶν, μὲ ἐπὶ κεφαλῆς Βενετῶν διοικητῆν, καὶ φρουρᾶς Βενετῶν, κυρίως ἐν τοῖς φρουρίοις. Περὶ προϋπολογισμῶν τακτικῶν καὶ ἐκτάκτων ἐξόδων τοῦ Κράτους κατὰ διαμερίσματα. Προϋπολογισμοὺς στρατιωτικοὺς ἢ ναυτικοὺς, διὰ 6, 10 καὶ 20 χιλιάδας στρατοῦ κατὰ ξηρὰν καὶ 100 γαλιερῶν, ἐν περιπτώσει πολέμου. Μισθοὺς πολιτικῶν καὶ στρατιωτικῶν, ὑπαλληλίας, χρηματικὰ βοηθήματα καὶ παντὸς εἶδους χρηματικὰς πληρωμὰς, εἰς λαϊκὰ ἢ ἐκκλησιαστικὰ πρόσωπα.

Ἀναφέρει ἐπίσης ὁ Καστροφύλακας τὰς ἐλλείψεις, τὰς ὁποίας παρουσιάζουσι τὰ φρούρια καὶ τὰ ἄλλα ὄχρῳ, οἱ λιμένες καὶ ἄλλα ἐπίκαιρα σημεῖα τῆς νήσου, καὶ τὰ ἔργα τὰ ὁποῖα πρέπει νὰ ἐκτελεσθῶσι, διὰ νὰ καταστῶσι ταῦτα ἀπρόσβλητα, καὶ τὰς δαπάνας αἱ ὁποῖαι ἀναγκαιούσι πρὸς τοῦτο: ἐξοπλισμοὺς παντὸς εἶδους τῶν φρουριῶν, τῶν γαλιερῶν, καὶ τὰς πρὸς τοῦτο ἀπαιτούμενας δαπάνας. Σχετικῶς δὲ μὲ ταῦτα, περιγράφει τὸ μήκος καὶ τὸ πλάτος, πόσα μίλια, ἐκάστου τῶν διαμερισμάτων τῆς νήσου, Σητείας, Ἡρακλείου, Ραθύμνου καὶ Χανίων. Δὲν λησμονεῖ οὔτε τὰς μεγαλοπρεπῆς Κρήνης τῶν πόλεων καὶ τὰς κιστέρνας (στέρνας) τῆς ὑπαίθρου.

Ἀναφέρει καταγραφὰς πολεμικῶν ὕλικῶν παντὸς εἶδους καὶ σημειοῖ πόσα εἶδη καὶ

ποσὰ χρειάζονται ἀκόμη. Ἀπογραφὰς τροφίμων παντὸς εἶδους, ἀναλυτικῶς δέ, πόσα σιτηρὰ λ. χ. ἐστάλησαν ἐκ Βενετίας καὶ πόσα ἄλλα εἶδη εἰς ἐκάστην πόλιν ἢ διαμέρισμα ἀπὸ τοῦ 1570 μέχρι τοῦ 1582. Πόσα καὶ ποῖα χρηματικὰ ποσὰ καὶ διὰ ποίας ἀνάγκας, κατὰ τὸ αὐτὸ διάστημα. Δὲν παραλείπει νὰ σημειώσῃ τὰς πλουτοφόρους πηγὰς τῆς νήσου, πόσα σιτηρὰ καὶ ἄλλα θὰ παρήγαγε μόνον τὸ Λασιθί: λ. χ. τακτικῶς καλλιεργούμενον. Πόσας ἀλυσκὰς ἔχει ἡ Κρήτη καὶ πόσας θὰ ἠδύνατο ἀκόμη νὰ ἔχῃ, καὶ πόσον ἄλας καὶ ποίας ποιότητος παράγεται εἰς αὐτὰς κατ' ἔτος, καὶ πόσον ἄλας θὰ ἠδύνατο ἀκόμη νὰ παράγεται ἐν Κρήτη. Πόσα καὶ ποῖα γαῖαι, καὶ ποῦ, (1) μένου ἀκαλλιεργήτοι, ἐκ φόβου πρὸς τοὺς πειρατὰς ἢ ἐξ ἀδυναμίας τῶν χωρικῶν νὰ τὰς καλλιεργήσωσι. Ὑπολογίζει δὲ ὅτι μένου ἀκαλλιεργήτα εἰς ὅλην τὴν νήσον. μὲ 1076 καζάδες, 133200 (measure) στρέμματα. ἔξ ὧν 25600 ὀνομαστικῶς, ὡς ἐξῆς: Εἰς θέσιν καλουμένην Grimopoli πρὸς τὸν Κάβο Σίδερο, γαῖαι ἀκαλλιεργήτοι, στρέμματα 1000. Εἰς θέσιν καλουμένην Πιλαϊτάκαστρον πρὸς ἀνατολὰς (τῆς νήσου), στρέμματα 200. Εἰς θέσιν καλουμένην Ἁγίος, πρὸ, Ἀνατολὰς, στρέμματα 500. Εἰς θέσιν καλουμένην Σιρό, νοτιοανατολικῶς, στρέμματα 800. Εἰς θέσιν καλουμένην Μακρυγιαλός, πρὸς νότον, στρέμματα 300. Εἰς θέσιν καλουμένην Ἁγία Λουκία, μέχρι τοῦ καζᾶ Γιαννίκη (Σητείας), στρέμ. 1500. Εἰς θέσιν καλουμένην Καλογερικὸ (Καστέλ-Βονηρασιού) λειβάδι, στρέμ. 1000. Εἰς διαμέρισμα Σφακίων, Ἀσχύφου καὶ περίξ στρέμματα 5000. Εἰς Καλικράτην καὶ Φρχλοκάστειλλο, στρέμ. 4000. Εἰς Ἀνώπολιν, στρέμ. 2000. Εἰς τὸ διχμέρισμα Χανίων: Εἰς τὸν Ὀμαλὸν (compagnarasa) γυμνὴ πεδιάς, στρέμ. 4000. Εἰς θέσιν καλουμένην Ἁγία Λειβάδι, πρὸς δυτικὰς, στρέμ. 1000. Εἰς θέσιν καλουμένην Λειβάδι Νεοχωρίου Ἀποκορώνου, στρ. 500. Εἰς θέσιν Κουρνᾶ Ἀποκορώνου, στρέμματα 2000. Τὸ ὅλον στρέμματα 25600.

Περὶ τῶν ἐκκλησιαστικῶν πραγμάτων εἶναι ἐπίσης ἐνήμερος ὁ Καστροφύλακας. Ἀναφέρει περὶ ἐκκλησιαστικῆς οἰκονομίας, ἐκκλησιαστικῶν κτημάτων καὶ εἰσοδημάτων, τὰς Ἐπισκοπικὰς περιφερεῖας καὶ τὰ εἰσοδήματα ἐκάστης: Τὴν Ἀρχιεπισκοπὴν μὲ 6 χιλιάδας Βενετικὰ Δουκάτα ἐτήσιον εἰσόδημα. Τὴν Ἐπισκοπὴν Σητείας; μετὰ τῆς Ἐπισκοπῆς Ἱεραπέτρας ὁμοῦ, ἐτήσιον εἰσόδημα χιλίων Δουκάτων. Τὴν Ἐπισκοπὴν Χερσονήσου, μὲ ἐτήσιον εἰσόδημα, χιλίων Δουκάτων. Τὴν Ἐπισκοπὴν Ἀρκαδίας, μὲ ἐτήσιον εἰσόδημα 400 Δουκάτων. Τὴν Ἐπισκοπὴν Μυλοποτάμου, μὲ ἐτήσιον εἰσόδημα χιλίων Δουκάτων. Τὴν Ἐπισκοπὴν Καλαμώνος μὲ δύο χιλιάδας Δουκάτα ἐτήσιον εἰσόδημα. Τὴν Ἐπισκοπὴν Χανίων (δὲν γράφει πόσον εἰσόδημα). Τὴν Ἐπισκοπὴν Κισάμου, μὲ 200 Δουκάτα ἐτήσιον εἰσόδημα καὶ τὴν Abbazia Bergognoni, μὲ 4 χιλιάδας Βενετικὰ Δουκάτα ἐτήσιον εἰσόδημα. Ἐπίσης τὸ Πατριαρχεῖον Κωνσταντινουπόλεως, μὲ 1200 Δουκάτα ἐτήσιον εἰσόδημα. Ὑπῆρχε μάλιστα ἡ πληροφορία, τὴν ὁποίαν ἄλλοτε ἀνεσέρχμεν, ὅτι τὸ Οἰκουμενικὸν Πατριαρχεῖον Κωνσταντινουπόλεως, εἶχε κτήματα ἐν Κρήτη, ἀποφέροντα δέκα χιλιάδας Δουκάτα ἐτήσιον εἰσόδημα.

Ἐκ τῆς συντομωτάτης ταύτης ἀναλύσεως καταφαίνεται τὸ ἔργον τοῦ Καστροφύλα-

(1) Ὁ Καστροφύλακας λύει οὕτω τὸ ζήτημα, ἂν παραθαλάσσιοι συνοικισμοὶ ἢ Μοναστήρια, μετεφέρθησαν, ἐκ φόβου πρὸς τοὺς πειρατὰς, εἰς μεσογειότερα μέρη.

κα, κολοσσαῖον εἰς γνώσεις, εἰς ἀριθμούς, εἰς λεπτομερείας περὶ τῆς καθόλου ζωῆς καὶ τῆς κινήσεως τῆς νήσου. Αἱ στατιστικαὶ αὗται πληροφορίες ἔχουσι μέγιστον κύρος, διότι ἀρύεται ταύτας ὁ Καστροφύλακας ἐξ αὐτῶν τῶν πηγῶν, ἀπ' εὐθείας ἀπὸ τὰ πράγματα. Αὐτὸς λαμβάνει τὰς πληροφορίες ταύτας καὶ ὁ ἴδιος, ὁ λογιστὴς τῶν ἐλεγκτῶν καὶ ἐπιθε. ωρητῶν τοῦ Κράτους, τὰς καταγράφει καὶ ὁ ἴδιος κρατεῖ τὰ Βιβλία τοῦ Κράτους. Εὐνόητος λοιπὸν ἡ σημασία καὶ τὸ κύρος τῶν στατιστικῶν τούτων σημειώσεων τοῦ Καστροφύλακα.

Θὰ ὀμιλήσωμεν διὰ τοὺς εὐγενεῖς καὶ Φιουδάρχας, Βενετοὺς καὶ Κρήτας, διὰ τοὺς πληθυσμούς τῶν πόλεων καὶ διαμερισμάτων τῆς νήσου, τὰς ἀγγαρείας καὶ ἄλλας ὑπηρεσίας πρὸς τὸ Κράτος, διὰ τὸν κατὰ ξηρὰν στρατὸν καὶ ἰππικὸν (cavalleria), τὰς γαλέρας, τοὺς γαλεώτας καὶ ἄλλα, ἐπὶ τῇ θέσει τοῦ Καστροφύλακα καὶ παρενδύοντος διαφόρους σημειώσεις, πρὸς κατανόησιν τοῦ ὅλου.

Εὐ γ ε ν εῖ ς Κ ρ ῆ τ η ς Β ε ν ε τ οῖ κ αὶ Κ ρ ῆ τ ε ς .

—EUGENEIS BENETOI—

Οἱ εὐγενεῖς Βενετοὶ ἐν Κρήτῃ ἦσαν οἱ Πικρίκιοι, οἱ ἐκ Βενετίας μετὰ τῶν λοιπῶν «ἀποίκων» σταλέντες, διὰ νὰ κατοικήσωσι τὴν νῆτον, καὶ ἐκείνοι ἐκ τῶν ἀποίκων, οἱ ὅποιοι ἐξηγόρασαν τὸν τίτλον τῆς εὐγενείας ἢ δι' ἐξαιρετικῶν ὑπηρεσιῶν πρὸς τὴν Γαληνοτάτην Δημοκρατίαν ἢ διὰ χρημάτων, γνωστοῦ ὄντος, ὅτι εἰς δυσκόλους περιστάσεις, ὅτε ἐχρειάζοντο χρήματα εἰς τὴν Βενετίαν, διὰ στρατιωτικὰς παρασκευὰς, ἐξοπλισμούς τοῦ κατὰ ξηρὰν στρατοῦ καὶ τῶν γαλερῶν κατὰ θάλασσαν καὶ ὀχυρώσιν τῆς νήσου κλπ. οἱ τίτλοι τῆς εὐγενείας ἐπωλοῦντο ὑπὸ τῆς Γαληνοτάτης. Εἶναι δὲ χαρακτηριστικὴ ἡ φράσις: «Siamo in Candia», καὶ σήμερον ἀκόμη ἐν χρήσει ἐν Βενετίᾳ, σημαίνουσα ὅτι τὰ Δημόσια Ταμεῖα εἶναι κενὰ! Ὁ Καστροφύλακας ἀναφέρει λεπτομερῶς τὰ χρηματικὰ ποσά, τὰ ὅποια ἦτο ἠναγκασμένη νὰ στείλῃ ἡ Βενετία διὰ τοιαύτας πολεμικὰς προετοιμασίας ἢ διὰ τὴν ἀνέγερσιν νέων φρουρίων καὶ ἐπισκευῆς τῶν παλαιότερων τῆς νήσου. Τίς Βενετσιάνικος φορτέτσος, ποὺ καταδαφίζομεν σήμερον μὲ μεγάλους κόπους καὶ διὰ πολλῶν χρημάτων, διὰ νὰ δώσωμεν ἀέρα, δηλαδὴ φῶς καὶ ὑγίαν εἰς τὰς πόλεις, ὡς ἐγράψαμεν ἄλλαχού. Διὰ τὰς ἀγγαρείας καὶ τοὺς ἐπὶ τούτῳ φόρους τῶν ἰθαγενῶν τῆς νήσου, εἶπομεν ἄλλοτε, καὶ θὰ εἴπωμεν καὶ πάλιν κατωτέρω.

—EUGENEIS KRHTES—

Οἱ εὐγενεῖς Κρήτες, ἐξ ἄλλου, κατήγοντο ἢ ἐκ τῶν ἐκ τοῦ Βυζαντίου κατελθόντων ἐν Κρήτῃ «Ἀρχοντοπούλων» ἐπὶ Βυζαντινῆς Αὐτοκρατορίας, «ἕνα πρόστειναντι τῶν δημοσίων» ἢ ἐκ τῶν μετὰ τὴν ἄλωσιν τῆς Κωνσταντινουπόλεως, εἰς Κρήτην καὶ τὰς ἄλλας Βενετοκρατούμενας Ἑλληνικὰς χώρας καταφυγόντων, ἢ τέλος ἀπέκτησαν καὶ οὗτοι τὸν τίτλον τῆς εὐγενείας, ἔνεκεν τῶν πρὸς τὴν Γαληνοτάτην ἐξαιρετικῶν αὐτῶν ὑπηρεσιῶν, ἢ καὶ ἐξηγόρασαν ἀντὶ χρημάτων τοὺς τίτλους τούτους, ὡς καὶ πολλοὶ Βενετοὶ, ὡς ἐλέχθη ἄνωτέρω. Πολλὰκις μάλιστα κατηγορήθησαν οἱ Κρήτες ὅτι ἐζήτουν καὶ ἐλάμβανον, ἢ καὶ ἠγόραζον, ἐκ φιλολοξίας, τοὺς τίτλους τῆς εὐγενείας. Δέον ὅμως νὰ προστεθῇ, χάριν τῆς δικαιοσύνης, ὅτι καὶ εἶπεν φιλοχρηματίας τῆς Γαληνοτάτης καὶ τῶν ἀντιπροσώπων αὐτῆς ἐν Κρήτῃ.

Οἱ Πατρικιοὶ καὶ λοιποὶ εὐγενεῖς Βενετοὶ ἦσαν οἱ περισσότεροι, οἱ δυνατοὶ καὶ πλούσιοι ἐν τῇ νήσῳ, κατὰ τοὺς πρώτους κυρίως χρόνους τῆς Βενετικῆς κυριαρχίας. Ἐζων οὗτοι μετὰ χλιδῆς καὶ εὐμαρείας καὶ μεμονωμένως ἀπὸ τοῦ ἰθαγενεῖς Ἑλλήνων. Ἀπηγορεύετο εἰς αὐτοὺς αὐστηρῶς νὰ συνέρχωνται εἰς γάμους μετὰ τῶν ἰθαγενῶν τούτων Ἑλλήνων, ἐν ἐγκυρίᾳ δὲ περιπτώσει, διέτρεχον τὸν κίνδυνον νὰ ἐκπέσωσι τοῦ τίτλου τῆς εὐγενείας καὶ περιπέσωσι εἰς τοὺς ἀρριμοὺς τοῦ φραγκικοῦ λατινικοῦ Κλήρου ἐν Κρήτῃ. Ἐπίσης, ἀπηγορεύετο εἰς αὐτοὺς αὐστηρῶς πᾶσι ἀγοραπωλησίᾳ ἢ μεταδίδασιν τοῦ τιμαρίου πρὸς οἰονδήποτε Κρητᾶ, ... *est ordinatum, in maiori consilio, quod si aliquis latinus feudatus seu habens burghesiam non possit facere parentelam cum aliquo graeco; et qui fecerit perdat feudum et burghesiam et numquam possit habere feudum aut burghesiam nec esse habitator in Insulae Cretae* »(1)

Οἱ εὐγενεῖς οὗτοι Βενετοὶ, καθὼς ἀναφέρουσιν οἱ Προβλεπταὶ καὶ οἱ σύγχρονοι Βενετοὶ ἱστορικοὶ, ἦσαν ὑπερῆρανοι διὰ τοῦτο, καὶ ἠγάπων περισσότερον τὴν Μητροπόλιν αὐτῶν Βενετιᾶν. Ἐλάμβανον μέρος εἰς τὰ δημόσια τοῦ «Βασιλείου τῆς Κρήτης» («*Regno di Candia*»), ὅπως ἐκάλουν ὑπερηράτως τὴν Κρήτην ὅλοι τῆς ἐποχῆς ἐκείνης. Εἶχον προικισθῆ ὑπὸ τῆς Γαλινοτάτης διὰ τῶν κτημάτων, τὰ ὅποια κατέλαβεν αὐτὴ κατὰ τὴν κατάληψιν τῆς νήσου, καὶ δι' ἄλλων ἀγαθῶν, ἀραισεθέντων πρὸς τῶν ἰθαγενῶν Ἑλλήνων. Εἶχον ὅμως ἐπιφορτισθῆ καὶ μὲ πολλὰ βάρη καὶ ὑποχρώσεις, ὡς θὰ εἴπωμεν κατωτέρω καὶ μὲ φόρους δυσσαστάκτους, καὶ ἐξανίσταντο κατὰ τοῦ καταθλιπτικοῦ διοικητικοῦ συστήματος τῆς Γαλινοτάτης. Βλέπομεν δὲ πράγματι, αὐτοὺς τούτους τοὺς ἐν Βενετίᾳ καταγομένους Πατρικίους καὶ λοιποὺς εὐγενεῖς, νὰ προίστανται τῆς μεγάλης ἐπαναστάσεως τοῦ 1362—1366 ἐν Κρήτῃ κατὰ τῆς Μητροπόλεως Βενετίας, καίτοι ἡ ἐπανάστασις αὕτη, ὡς ἐλέγχθη ἄλλοτε, περιήλθεν ἐξ ὀλοκλήρου εἰς τοὺς Κρητᾶς κατὰ τὴν δευτέραν αὐτῆς φάσιν, μέχρι τῆς τελείας αὐτῆς ἐν τῷ αἵματι καταπνίξεως!

Εἰς τοὺς Πατρικίους καὶ λοιποὺς τούτους εὐγενεῖς ἀποίκους Βενετοῦς, διενεμήθη ἡ Κρήτη κατὰ τιμάρια (φέουδα), τὰς «κληρουχίας» ἢ «τιμουχίας», κατ' ἀρχαιότερον Βυζαντινὸν σύστημα, ὅποτε ἤκιμαζε ὁ λεγόμενος τιμαριωτισμὸς «κληρουχία» φέουδον, τὸ «*fief*» ἢ «*φία*» κατὰ παραθορὰν τοῦ «*ίππεα*» κατὰ Σάβαν, (2) ἢ «καβαλλαρική στρατεία» τῶν Βυζαντινῶν, ἢ «*cavalleria*» τῶν Βενετῶν. Κτήματα, τὰ ὅποια ἀπενέμοντο πρὸς ἀμοιβήν, διὰ στρατιωτικᾶς ἢ ἄλλας ὑπηρεσίας πρὸς τὸ Κράτος. Κατὰ τὴν ἐν Κρήτῃ διανομὴν τῶν κτημάτων, ἔλαβεν ὁ φραγκικὸς Λατινικὸς κληρὸς, ὁ συνδεύσας τοὺς Βενετοὺς ἀποίκους, τὸ

(1) Thomas, *Gommission des Dogen Andreas Dandolo, für die Insel Creta*, München, 1877, P. der k. Akademie. καὶ Tea, *Saggio sulla storia religiosa di Creta dal 1590—1630 Venezia* 1913, P. 47. Ἰδ. καὶ G. Scaffini, *Notizie intorno ai primi cento anni della dominazione veneta in Creta*, Alessandria 1907. App. p. 61.

(2) Ἰδ. Ἄγαθαγ. Ξηρουχάκη, ὁ Κρητικὸς Πόλεμος, Τεργέστη 1908, σ. 26—27.

ἐν τρίτον, «διὰ τὴν ὑπερσίαν τοῦ Θεοῦ», (1) ὡς εἶπομεν καὶ ἄλλοτε ἐν τρίτον ἐδόθη εἰς τὰς Ἀρχὰς τῆς νήσου (Signoria), καὶ τὸ ἄλλο τρίτον, διαιρηθὲν εἰς 132 καβαλλαρίας, ἐδόθη εἰς τοὺς εὐγενεῖς Βενετούς, ἐλάχιστα δὲ μόνον καβαλλαρίας ἐδόθησαν εἰς τοὺς εὐγενεῖς Κρητάς. Κατὰ τοὺς τελευταίους χρόνους τῆς ἐν Κρήτῃ Βενετικῆς κυριαρχίας εἶχον κατὰ τινα πληροφορίαν, οἱ ἐκ Βυζαντίου καταγόμενοι εὐγενεῖς καὶ οἱ ἐκ τῶν Κρητῶν ἐξευγενισθέντες, μίλις 35 καβαλλαρίας ὄρου, ἐνῶ μόνος ὁ Δακτινιῶς κληρὸς εἶχεν 25, αἱ ἀρχαὶ τῆς νήσου 25 καὶ 344 οἱ Βενετοὶ εὐγενεῖς καὶ πατρίκιοι! (2) Ἐν πάσῃ ὁμως περιπτώσει, ἀντεστράφησαν οἱ ἔροι σὺν τῷ χρόνῳ, καὶ τὰ πράγματα μετεβλήθησαν κατ' ὁλοκλήριον πρὸς τὸ μέρος τῶν εὐγενῶν Κρητῶν.

Εἶναι γνωστὸν ὅτι ἐλιγώστερον οἱ εὐγενεῖς Βενετοὶ ἐν Κρήτῃ, διότι πολλοὶ τούτων ἐπέστρεψαν ἐκλίως εἰς Βενετίαν, ἀρῶ ἐπώλησαν τὰ γέφυρά των ἢ κρυφίως, παρὰ τοὺς αὐστηροὺς ἀπαγορευτικοὺς νόμους τῆς Βενετίας, εἰς Κρήτας ἢ εἰς ἄλλους Βενετούς ἀποίκους, καὶ παρέλιθον μεθ' ἑαυτῶν τὰ ἐξ ἀρχαῆς συναρροισθέντα. (3) Ἄλλοι πάλιν ἀνιμίθησαν καὶ συνεχωνεύθησαν μετὰ τῶν ἰθαγενῶν Ἑλλήνων διὰ τῶν μικτῶν γάμων, οἱ ὅποιοι: παρὰ τὰς ἀπαγορευτικὰς διατάξεις τοῦ Δόγη καὶ τοὺς ἀφορισμοὺς τοῦ Πάπα, δὲν ἔπαυσαν νὰ συνάπτωνται μετὰ τῶν Βενετῶν ἀποίκων καὶ ἰθαγενῶν Ἑλλήνων τῆς νήσου, εὐγενῶν καὶ μὴ, ἐνῶ τούκνητιον, οἱ εὐγενεῖς Κρητῆς καὶ γεουδάρχει, ἀντιστρόφως, κηξάνοντο.

Ἐκ τοῦ π.να.ος, περὶ εὐγενῶν, τὸν ὅποιον θὰ παραθέσωμεν κατωτέρω, καταφαίνεται, ἰδίως εἰς τὸ διαμέρισμα Ρεθύμνης, ἔνθα ἀναφέρει τούτους μετὰ τὰ εὐγενεϊακὰ των ὀνόματα, ὅτι οἱ Κρητῆς ἦσαν σχεδὸν τριπλάσιοι τῶν Βενετῶν. Οὗτοι ἐλάμβανον ἐνεργὸν μέρος, ὡς ἐλέχθη, εἰς τὰ δημόσια, ὡς καὶ οἱ Βενετοὶ, εἶχον μέγα κύρος καὶ ἐξήσκουν μεγάλην ἐπιρροὴν παρὰ τῷ λαῷ, ἀπολαμβάνοντες σεβασμῷ καὶ ὑπολήψεως οὐ τῆς τυχεύσεως. Διὰ τοῦτο δὲ καὶ ἐφρονούντο ὑπὸ τῶν εὐγενῶν Βενετῶν, ὅπως καὶ οὗτοι παρὰ τῶν Κρητῶν διὰ τὰ πλοῦτη των, ἀμφοτέρω δὲ ὑπεβλέποντο ὑπὸ τῆς Γαληνοτάτης, ἣ ὅποια ἐζήτηε πάντοτε νὰ ἐπωρελθῇ τῆς ἀντιζηλίας τούτων, καὶ στρέψῃ τοὺς μὲν κατὰ τῶν δὲ, περιστάουσα τὰ πράγματα οὕτως ὥστε νὰ φαίνεται ὅτι πράγματι τὰ δεινὰ τοῦ λαοῦ, προήρχοντο μόνον ἐκ τῆς ἀπληστίας τῶν εὐγενῶν καὶ τῆς σκληρότητος τῶν φεδουαρχῶν καὶ καστελλάνων, οὐχὶ δὲ ἐκ τῆς κακοδιοικήσεως καὶ τῆς ἀναξιοτήτος τῶν ὑπαλλήλων τῆς καὶ τοῦ στρατοῦ καὶ καταθλιπτικοῦ αὐτῆς διοικητικοῦ ἐν τῇ νήσῳ συστήματος!

Πολλάκις ἕνας καὶ ὁ αὐτὸς οἶκος εὐγενῶν ἐδιχάζετο, ἕνας κλάδος λ.χ. τοῦ οἴκου τούτου ἔμενε εἰς Κρήτην καὶ συνεχωνεύετο, ὡς ἐλέχθη, διὰ τῶν μικτῶν γάμων, μετὰ τῶν Κρητῶν, ἰδὼς εἰς τὴν ὑπαιθρον, ἕτερος δὲ κλάδος τοῦ ἰδίου οἴκου, ἐπέστρεφεν εἰς τὴν γε-

(1) Veneto Archivio Stato, Relazione Paolo Contarini, Busta 81.

(2) Filippo Nani Mocenigo, Delle Ribellioni di Candia, Venezia 1902, p, 21.—

(3) Κάθ' εὐγενεῖς ἐπιτρέφον εἰς Βενετίαν, ἐκτίζε παλάτιον καὶ ἀπὸ μίαν ἐκκλησίαν πρὸς ἐξίλασιν. Οὗτοι ὑπάρχουσιν ἐντὸς καὶ πέριξ τῆς Γενετίας ἀκόμη καὶ σήμερον ὑπὲρ τὰς 200 ἐκκλησίαι.

νέπειραν. Οὕτω ἔχομεν εἰς Βενετιαν καὶ τὴν λοιπὴν Ἰταλίαν ὅλα τὰ ὀνόματα, τὰ ὅποια ἀναφέρει ὁ Καστροφύλακας, καὶ τὰ ὅποια ὑπάρχουσιν καὶ ἐν Κρήτῃ: εἶον Μπολάνη, Γριμάνη, Κονταρίνη, Βαρώτση, Πασχαλίχο, Βενιέρης, Κορνάρος κλπ., ὡς θὰ φανῇ ἐκ τῆς κατωτέρω καταγραφῆς τῶν ὀνομάτων τούτων.

Τὴν ἀφομοίωσιν καὶ συγχώνευσιν τῶν εὐγενῶν Βενετῶν, μετὰ τῶν Κρητῶν, θέλοντες νὰ κολάσωσιν οἱ Βενετοὶ ἱστορικοὶ, γράφουσιν ὅτι ἔχομεν τὰ ἴδια ὀνόματα, διότι οἱ εὐγενεῖς Βενετοὶ, βαπτίζοντες τὰ τέκνα τῶν Κρητῶν, ἐδίδον εἰς αὐτὰ τὸ ἴδιον αὐτῶν ὄνομα, ἢ ὡς ἰδικαιολόγη: τὸ πρᾶγμα ὁ Γενικὸς Προβλεπτής Τρεβιζάν πρὸς τὴν Γερουσίαν τῆς Βενετίας, ὅταν τις ἐπιτόχευεν, ἐγένετο Ἕλληνας, καὶ ὅταν ἐπλούτιζεν, ἐγένετο Λατίνος, Συνήθως ὁμοῦ πτωχεύουσιν οἱ εὐγενεῖς Βενετοὶ, καὶ οὕτω ἂν εἰς Ἕλληνας γίνονται Λατίνος, ἐκαστὸν Λατίνος γίνονται Ἕλληνας. (1) Οὕτω παρεγγόρουν αὐτοὺς καὶ ἄλλῃλευς.

Οἱ Πατριτικοὶ εὐγενεῖς καὶ φεουδάρχαι, Βενετοὶ καὶ Κρητῆς, ἦσαν ὑποχρεωμένοι νὰ συντηρῶσι καὶ τὰ διὰ τὸς στρατιωτικὰς ἀνάγκας τῆς Βενετικῆς Δημοκρατίας ἐν Κρήτῃ, ἀναγκαιούνητα ζῶα τὴν καθάλλορικὴν στρατείαν, τὰς cavalleria, ἐκάστη τῶν ὁποίων εἶχε δύο ἵππους. Αἱ δὲ καθάλλορικοι ἠλθίνοντο ἢ ἐμειοῦντο, ἀναλόγως τῆς σημασίας, τῆς ἀξίας καὶ τοῦ μεγέθους τοῦ τιμωρίου ἐκάστου εὐγενεῦς, ὡς καὶ τῶν ἐκάστοτε ἀναγκῶν τῆς Γαληνοτάτης.

Ὁ Καστροφύλακας γράφειν κατὰ τὸ ἔτος 1583, ἀναφέρει 234 κοβαλλορίας Ἡρακλείου καὶ Σητείας μετὰ τῶν διαμερισμάτων, Ρεθύμνης καὶ τοῦ διαμερισματος 64, Χανίων μετὰ τοῦ διαμερισματος καθάλλορίας 96.

Ἀρχίζομεν ἀπὸ τὰς Δυτικὰς ἐπαρχίας τῆς Κρήτης καὶ ἀναφέρομεν κατὰ πρῶτον τὸς καθάλλορίας, τὸς ὅπως ἦσαν ὑποχρεωμένοι νὰ συντηρῶσι καὶ παρουσιάζωσι κατὰ τὸς ἐπιθεωρήσεις οἱ εὐγενεῖς.

==Καβαλλορία Χανίων==

Οἱ ἀξιότιμοι εὐγενεῖς καὶ φεουδάρχαι Χανίων καὶ τοῦ διαμερισματος εἶναι ὑποχρεωμένοι, γράφει ὁ Καστροφύλακας, νὰ συντηρῶσι καὶ παρουσιάζωσι κατ' ἔτος, τὸς καθάλλορίας καὶ τὰ σκευοφόρα ζῶα, τὰ καθωρισμένα καὶ καταγεγραμμένα εἰς τὸν Δεπουτάτον, τὸ ἐπίτηδες Βιβλίον, τὸ φυλασσόμενον εἰς τὸ Λογιστήριον Χανίων.

Καθαλλορία (2) 92, Καράττια 8 1)2, ἑμὲ μὲ 3 καθαλλορίας, 5 Σερβεντερίας καὶ 15 1)2 καράττια, τὰ ὅποια ἀναφέρονται ἐπὶ πλέον εἰς τὸ βιβλίον Ἡρακλείου, (3) κα-

(1) Veneto Archivio Stato Relazione Trevisan. Busta 80.

(2). Ἐκάτη καθαλλορία ἀπετελεῖτο ἀπὸ δύο ἵππους, ἓνα τῆς λόγῃς «πρῶτον» (capo) καλούμενον, καὶ ἓνα «δεύτερον» (secondo) καλούμενον. Ἐκάστη δὲ καθαλλορία ἰσοδυναμεῖ μὲ 6 σερβεντερίας.

Ἐκάτη σερβεντερία εἶχε ἓνα μικρὸν ἵππον, «ροντζίνο» (ronzino) καλούμενον, ἰσοδυναμεῖ δὲ μίᾳ σερβεντερίᾳ, μὲ 24 καράττια.

(3) Εἰς τὴν πρωτεύουσιν τοῦ Βασιλείου τῆς Κρήτης, ἡ ὁποία, ὡς γνωστόν, ἦτο τὸ Ἡράκλειον, ἐφυλάττετο ὁ Γενικὸς Δεπουτάτος, τὸ Γενικὸν Λογιστικὸν Βιβλίον περὶ τοῦ πόσους καθαλλορίας ὄφειλον οἱ εὐγενεῖς ἐκάστου διαμερισματος νὰ συντηρῶσι, ἢ περὶ τοῦ πόσους στρατιώτας καὶ γαλεώτας ὄφειλον νὰ προσφέρωσιν οἱ καζάδες, ἢ πόσους ἀγγαρείας, ἐκτὸς τοῦ εἰδικοῦ βιβλίου ἐκάστης περιφερείας ὁμιλοῦντος περὶ ὅλων τῶν ἀνωτέρω.

μουν 96 καβαλλαρίας, ὅσας ἦσαν ὑποχρεωμένοι νὰ συντηρῶσιν οἱ εὐγενεῖς τοῦ διαμερίσματος καὶ τῆς πόλεως Χανίων.

Ἄρχηγία τοῦ Μεγάλοπρεποῦς Κυρίου Ζαχαρία Τζαγκαρόλου.	
"Ἴπποι τῆς λόγγης (cavalli da Lanza) (1)	25
"Ἴπποι δεῦτεροι (cavalli secondi)	26
"Ἴπποι ροντζῖνοι (cavali ronzini)	115
Ἄρχηγία τοῦ Μεγάλοπρεποῦς Κυρίου Μαρκαντώνιο Βιάζο:	
"Ἴπποι λόγγης	31
"Ἴπποι δεῦτεροι	37
"Ἴπποι ροντζῖνοι	92

Ἐν ὅλῳ 326

Σημειωτέον, ὅτι ἐν τῇ ἐπιθεωρήσει, τὴν ὁποίαν ἐνήργησεν ὁ ἐξοχώτατος στρατηγὸς Γριμάνης τὴν 12 καὶ 13 Μαΐου 1583, παρουσιάσθησαν ἐν ὅλῳ ἵπποι 266, ἐκ δὲ τοῦ ὑπολοίπου, μέρος ἐψόφησαν, καὶ τοὺς ἄλλους εἶναι ὑποχρεωμένοι οἱ ἄνω εὐγενεῖς νὰ ἀναπληρῶσσι μὲχρι τοῦ ἀριθμοῦ 326.

ΚΑΒΑΛΛΑΡΙΑ ΡΕΘΥΜΝΗΣ

Καβαλλαρία τῶν ἐξοχωτάτων εὐγενῶν καὶ φεουδαρχῶν, οἱ ὅποιοι εἶναι ὑποχρεωμένοι νὰ συντηρῶσιν 40 καβαλλαρίας καὶ 18 1)3 καράττια, κατὰ τὴν ἐκάστου ταξινόμησιν, ὡς φαίνεται ἐκ τοῦ εἰδικοῦ βιβλίου, αἵτινες καβαλλαρίας, μὲ τὰς 23 καβαλλαρίας, ἢ σερβεντερίας καὶ καράττια 5 1)3, ὅπου παρουσιάζονται ἐπὶ πλέον εἰς τὸ Βιβλίον Ἑρακλείου, κόμουν ὁμοῦ καβαλλαρίας 64, ὅσας ἦσαν ὑποχρεωμένοι νὰ συντηρῶσι καὶ παρουσιάζωσι κατὰ τὰς ἐπιθεωρήσεις οἱ εὐγενεῖς καὶ φεουδάρχαι Ρεθύμνης καὶ διαμερίσματος, ὡς ἐξῆς:

"Ἴπποι τριξήματος πρώτης κατηγορίας	20
"Ἴπποι δευτέρου κατηγορίας	31
"Ἴπποι τρίτης κατηγορίας	136

Τὸ ὅλον 187

(1) Ὡς ἐλέχθη ἀνωτέρω, μία καβαλλαρία εἶχεν δύο ἵππους, τὸν πρῶτον καὶ τὸν δευτέρου, ἔκαμνε δὲ ἡ καβαλλαρία 6 σερβεντερίας, ἡ δὲ σερβεντερία εἶχε ἓνα μικρὸν ἵππον, ροντζῖνο καλούμενον καὶ ἔκαμνεν ἡ σερβεντερία 24 καράττια. Ἡ λέξις caratti ἢ carrati εἶναι ὁμοία πρὸς τὸ carriaggi, τὸ σημερινὴν salmerie, τὸ σκευοφόρον ζῶμα τοῦ στρατοῦ. Lanza καὶ lancia, λόγγη, λογχοφόρος, ὁ πρῶτος ἵππος ἐκάστης καβαλλαρίας, ἐκαλεῖτο cavallo da lancia, ἵππος τὸν ὁποῖον ἵππευον ἵππεὺς φέρων λόγγην, λογχοφόρος. Ὁ δεῦτερος ἵππος τῆς καβαλλαρίας, cavallo secondo, ἦτο ἵππος ὃν ἵππευον ἵππεῖς μὴ ὀπλισμένοι. Κατὰ τὸν Μεσαιῶνα, ὑπὸ τὸ ὄνομα «lancia» ὑπενοεῖτο μικρὸν σῶμα ἵππικοῦ, τὸ ὁποῖον περιελάμβανε α) τοὺς capo ἢ uomo d'arme, τοὺς λογχοφόρους οὕτω καλουμένους, ἐπειδὴ ἔφερον ἄρματα καὶ ἰδίως λόγγην. β) τοὺς valetti ἢ serventi, οἱ ὅποιοι ἵππευον ἄοπλοι ἐπὶ μικροτέρων ἵππων ροντζῖνοι καλουμένων. γ) τὰ carriaggi, τὰ σκευοφόρα, τὰ ὁποῖα ἔφερον τὰς ἀποσκευὰς καὶ δ) τοὺς balestrieri ἢ arcieri ἢ cavalli leggieri, ἐλαφροὺς ἵππους, φέροντας τοὺς τοξοῦτας.

ΚΑΒΑΛΛΑΡΙΑ ΗΡΑΚΛΕΙΟΥ

Ἐπιθεώρησις τοῦ ἵππικου Ἡρακλείου, γενομένη, παρὰ τοῦ ἐξοχωτάτου Fabio da Canal, γενικοῦ Προβλεπτοῦ (Ἐπιθεωρητοῦ) τοῦ ἵππικου ἐν τῷ Βασιλείῳ τῆς Κρήτης. Κατὰ τὴν γενικὴν ταύτην ἐπιθεώρησιν, γενομένην τὴν 17, 18 καὶ 19 Ἰουνίου 1582, εὐρέθησαν οἱ ἐξῆς ἵπποι:

Ἴπποι πρῶτοι, τῆς λόγχης	140
Ἴπποι δεῦτεροι	200
Ἴπποι ροντζῖνοι	187

Ὡς ἐκ τούτου, μέχρι τοῦ ἀριθμοῦ τῶν ἵππων (δὲν μᾶς λέγει ὁ Καστροφύλακας τὸν ἀριθμὸν), τοὺς ὁποίους εἶναι ὑποχρεωμένος ἕκαστος εὐγενὴς καὶ φεουδάρχης νὰ παρουσιάζῃ, ἀναλόγως τῆς σπουδαιότητος καὶ τοῦ ἀριθμοῦ τῶν φεούδων τὰ ὅποια οὗτος κατέχει, ὡς ἐμφαίνεται ἐκ τοῦ εἰδικοῦ βιβλίου, ἐλλείπουσι—κατὰ τὴν ἐπιθεώρησιν ταύτην—ἵπποι. . . (δὲν μᾶς λέγει ὁ Καστροφύλακας πίσσι!).

ΑΡΧΗΓΟΙ ΤΗΣ ΚΑΒΑΛΛΑΡΙΑΣ ΗΡΑΚΛΕΙΟΥ

Ἐνδοξότατος Κύριος Φραγκίσκος Κουερίνης

Ἐνδοξότατος Κύριος Νικολὸς Ταλιαπιέρας

Ἐνδοξότατος Κύριος Νικολὸς Βενιέρης

Ἐνδοξότατος Κύριος Ζουάνε Κουερίνης

Ἐνδοξότατος Κύριος Πιέρος Δάνδολος

Ἐνδοξότατος Κύριος Νικολὸς Μιυάτσος

Δέον δὲ νὰ σημειωθῇ, ὡς ἀναφέρει ὁ Καστροφύλακας, ὅτι οἱ εὐγενεῖς καὶ φεουδάρχαι Ἡρακλείου καὶ Σητείας μετὰ τῶν διαμερισμάτων, ὄφειλον νὰ παρουσιαζοσιν καβαλλαρίας 234 (1).

(1) Καθ' ἕκαστον ἔτος ἐγένετο ἐπιθεώρησις γενικὴ, ἢ γενικὴ καταγραφή, ἢ ἐπίταξις, ὡς θὰ ἐλέγομεν σήμερον εἰς τὴν στρατιωτικὴν φρασεολογίαν. Ἡ γενικὴ αὕτη ἐπιθεώρησις ἐγένετο ὑπὸ τοῦ Γενικοῦ Προβλεπτοῦ τοῦ ἵππικου, κατὰ τὴν ὁποίαν ἕκαστος εὐγενὴς ἢ φεουδάρχης ὄφειλε νὰ παρουσιάσῃ τὸν ἀριθμὸν καὶ τὸ εἶδος τῶν ἵππων, μάχης ἢ δι' ἀποσκευῆς καὶ ἄλλα βοηθητικὰ ζῶα τὰ ὅποια ὄφειλε νὰ συντηρῇ, καὶ τὰ ὅποια ἦσαν καταγεγραμμένα εἰς τὸ ἰδιαίτερον Βιβλίον. Ἄν δὲ κατὰ τὴν ἐπιθεώρησιν, δὲν ἠδύοντο ὁ εὐγενὴς ἢ φεουδάρχης νὰ παρουσιάσῃ ταῦτα ὑπερρεῖς οὗτος νὰ πληρῶσῃ 6 Κρητικὰ Δουκάτα δι' ἕκαστην σερβεντερίαν, ἤτοι 36 Κρητικὰ Δουκάτα διὰ μίαν καβαλλαρίαν, ἀφοῦ ὡς ἐλέχθη, μία καβαλαρία, ἔκαμνε 6 σερβεντερίας. Οὕτω οἱ εὐγενεῖς καὶ φεουδάρχαι Κρήτης ἦσαν σχεδὸν πάντοτε καταχρεωμένοι, καὶ οἱ τοκογλύφοι τῆς νήσου Ἐβραῖοι ἐπραγματοποιοῦν ἀνεκτὰ κέρδη! Ὁ Καστροφύλακας ἀναφέρει τοιαῦτα χρεῖα τῶν εὐγενῶν πρὸς τὴν Γαληνοτάτην πολλὰς χιλιάδας Δουκάτων. Ἄλλα ἐπίσης χρεῖα ἐκ προστίμων ἢ φορολογιῶν, τὰ ὅποια δὲν ἠδύναντο οὗτοι νὰ πληρῶσωσι. Ἀναφέρει δὲ καὶ τὴν Ἀρχιεπισκοπικὴν καὶ τὸν Λατινικὸν Κλήρον Κρήτης, ἀποποιοῦμενους νὰ καταβάλλωσι οἰονδήποτε φόρον διὰ τὰ κτήματά των καὶ ἀποκρινομένους δι' ἀφορισμῶν καὶ ἀντιδράσεων εἰς τὰς προκλήσεις τῆς Γαληνοτάτης, ὡς καὶ ἡμεῖς ἀλλαχοῦ εἶπομεν. Πολλάκις οἱ εὐγενεῖς παρουσίαζον ἀνοφορὰν εἰς τοὺς Προβλεπτάς καὶ Διοικητάς τονίζοντες τὸ ἀδύνατον τῆς καταβολῆς τῶν χρεῶν των καὶ τὰς ἐξαιρετικὰς ὑπηρετίας τὰς ὁποίας οὗτοι εἶχον προσφέρει πρὸς τὴν Δημοκρατίαν, καὶ οὕτω τοῖς ἐξαρίζοντο τὰ χρεῖα ταῦτα.

ΚΑΒΑΛΛΑΡΙΑ ΣΗΤΕΙΑΣ—ΙΕΡΑΠΕΤΡΑΣ

Ἐπιθεώρησις τῆς καβαλλαρίας Σητείας καὶ Ἱεραπέτρης—πόσας καβαλλαρίας ἦσαν ὑποχρεωμένοι οἱ εὐγενεῖς καὶ φεουδάρχαι τῶν μερῶν τούτων νὰ παρουσιάσωσι—τῆς ἐπιθεωρήσεως ταύτης, γενομένης ἐπὶ παρουσίᾳ τῶν ἐξουχωτάτων Κυρίων Ζουάνε Γρίττη καὶ Ἰουλίου Γκαρζώνη Ἐλεγκτῶν τοῦ Λεβάντε καὶ τοῦ ἐνδοξοτάτου Δικικητοῦ τοῦ τέπου, εἰς ἐκτέλεσιν δικταγῆς τοῦ ἐκλαμπροτάτου Γενικοῦ προβλεπτοῦ τοῦ ἵππικοῦ Fabio da Canal.

Ἐνταῦθα ἀναφέρει ὁ Κατροφύλακας ἀναλυτικῶς πόσας καβαλλαρίας ἢ σερβεντερίας ἢ καράττια καὶ ἵππους ὤφειλεν ἕκαστος εὐγενὴς ἢ φεουδάρχης, νὰ συντηρῇ καὶ παρουσιάσῃ κατὰ τὰς ἐπιθεωρήσεις, ἀναφέρει δὲ ὀνομαστικῶς τοὺς εὐγενεῖς καὶ φεουδάρχας τούτους, ὡς ἐξῆς:

Ὁ ἐνδοξότατος Ζουαφραγκῆσκος Κορνάρος, Ἄρχηγός, παρουσιάσθη ἐν τάξει, μετὰ 3 ἵππους ὑποχρεωμένοι; διὰ 1 καβαλλαρίαν, 1 σερβεντερίαν καὶ 6 καράττια.

	Κοβαλλ	Σερβεν	Καράττια	Ἴπποι
	1	1	6	3
Ὁ κ. Πιέρος δὲ Μέτζος τοῦ ποτὲ κ. Ζουάνε	1	5	23	3
Ὁ κ. Ζουάν Σαλαμών τοῦ ποτὲ κ. Πιέρο	—	1	2 1)3	1
Ὁ κ. Πιέρος Σαλαμών τοῦ ποτὲ κ. Ζουάνε	—	2	2 1)2	1
Ὁ κ. Μάρκος Σαλαμών τοῦ ποτὲ Ζουάνε	—	7	2 1)3	1
Ὁ κ. Ἀνδρέας Κορνάρος τοῦ κ. Ἰακώβου	—	4	3 1)6	2
Ὁ κ. Ἀλέξιος Κορνάρος τοῦ κ. Φραγκίσκου	—	3	17	1
Ὁ κ. Ἀνδρέας Κορνάρος τοῦ κ. Φραγκίσκου	—	1	14	1
Ὁ κ. Ἰακώβος Κορνάρος τοῦ κ. Φραγκίσκου	—	1	19 1)6	1
Ὁ κ. Ἀνδρέας Κορνάρος τοῦ κ. Βικεντίου	—	5	23 1)4	2
Ὁ κ. Φραγκῆσκος Κορνάρος τοῦ κ. Ἀνδρέα	—	2	1 1)2	1
Ὁ κ. Ἀντώνιος Κορνάρος τοῦ ποτὲ κ. Φραγκίσκου	—	3	19 1)2	1
Θυγατέρες τοῦ ποτὲ κ. Φραγκίσκου δα Μολίνου	—	—	21 3)4	1
Ὁ κ. Φραγκῆσκος Σκληντζός τοῦ ποτὲ κ. Ματθαίου	—	1	—	1
Ὁ κ. Νικόλαος Καραντινός τοῦ ποτὲ κ. Φραγκίσκου	—	—	17 1)2	1
Ὁ κ. Φραγκῆσκος Κορνάρος τοῦ ποτὲ κ. Ζουάνε	—	—	22 1)2	1
Ὁ κ. Νικ. Κολώνας (Καλωνᾶς;) τοῦ ποτὲ κ. Φραγκίσκου	—	—	15	1
Ἀντωνιέττα θυγάτηρ τοῦ ποτὲ κ. Ζώρζη Λόγκο (Μακρῆ)	—	1	20	1
Ὁ κ. Φραγκῆσκος Βλάχος τοῦ ποτὲ κ. Μάρκο	—	2	5 1)2	1
Οἱ κ. Ζουάνε καὶ Ματθαῖος δὲ Σερέλλα (;)	—	1	7 1)2	1
Ὁ κ. Νικόλαος Στρατηγός τοῦ ποτὲ κ. Ἀντωνίου	—	—	23 3)4	—
Ὁ κ. Μανέας Ζένος τοῦ ποτὲ κ. Ζουάνε	—	—	19 2)6	1
Ὁ κ. Δονάτος Κορνάρος τοῦ ποτὲ κ. Ἀντωνίου	—	1	6	1
Ὁ κ. Κυράκος Ζώρξης τοῦ ποτὲ κ. Πιέρο	—	—	10 1)2	—
Ὁ κ. Μάρκος δὲ Μέτζος τοῦ ποτὲ κ. Πιέρο	—	3	12	1
Ὁ κ. Νικόλαος Κορνάρος τοῦ ποτὲ κ. Νικολάου	—	—	14 1)2	—
Ὁ κ. Φραγκῆσκος Μπαρμπαργῆγος τοῦ ποτὲ κ. Ἀνδρέα	—	—	23 1)2	1
Ὁ κ. Φραγκῆσκος Τριβιζάνος τοῦ ποτὲ κ. Ἰακώβου	—	—	12 1)2	1
Ὁ κ. Μανέας Μισχος τοῦ ποτὲ Κωνσταντίνου	—	—	7 1)4	1
Ὁ κ. Ἰακώβος Παυλῖνος τοῦ ποτὲ κ. Δονάτου	—	—	12 1)2	1

	Καβαλ	Σερβεν	Καράττια	Ἴπποι
Ὁ κ. Πιέρος Μπαρπαρίγος τοῦ ποτέ κ. Ἀνδρέα	—	3	14 1)6	
Ὁ κ. Ἀνδρέας Γραδενίγος τοῦ ποτέ κ. Βαρβολομαίου	—	—	21	
Ὁ κ. Zanchi Lietto τοῦ ποτέ κ. Στεφανίνου	—	1	6	1
Ὁ Πιέρος Ζώρξης τοῦ ποτέ κ. Βαρβολομαίου	—	—	16	
Μαριέττα θυγάτηρ τοῦ ποτέ κ. Φραγκίσκου Τριβιζάνου	—	—	8 1 2	1
Ὁ κ. Ζώρξης Λαρδαῖος	—	—	9	
Μιχ. Μουάτσος καὶ ἀδελφός καὶ ἀδελφαὶ τοῦ ποτέ κ. Ἰωάν.	—	1	1)1	1
Ὁ κ. Ἀνδρέας Μουάτσος τοῦ ποτέ Ἰωάννου	—	1	10	1
Πιέρος καὶ Ἰάκωθος Μουάτσος υἱοὶ τοῦ ποτέ κ. Μάρκου	—	1	15 1)2	2
Gommessaria, ἐπιμελητεία τοῦ κ. Ἰωάννου Μουάτσο	—	2	19 3)4	1
Ὁ κ. Γιαῦλος Βελτρυμίνος	—	—	15	1
Albertin de Lande τοῦ ποτέ κ. Ματθαίου	—	—	10	1
Ὁ κ. Ἀντώνιος Σπυρόπουλος τοῦ ποτέ κ. Δημήτρη	—	—	10 1)2	1
Ὁ κ. Ζώρξης Ζένος	—	—	1	1
Ἐπιμελητεία τοῦ κ. Ζώρξη Λεδάτο			17	1
Ὁ κ. Κωνσταντῖνος Κλωτζας τοῦ ποτέ κ. Μάρκο			18	1
Ὁ κ. Βιάτωρ Κλωτζας			18	1
Ὁ κ. Πιέρος Ζένος τοῦ ποτέ κ. Ζουάνε		2	3 1 4	
Ὁ κ. Μιχαὴλ Κλωτζας τοῦ ποτέ κ. Ζουάνε			15	1
Ὁ κ. Θεοτόκης Τριχῆς κα ἀδελφοί			12	1
Οἱ κ. Νικόλαος, Ἀντωνίος καὶ Ἰωάννης Παυλίνης			3	1
Ὁ κ. Μιχελῖνος Δάνδολος τοῦ ποτέ κ. Νικολάου			12	1
Ὁ κ. Ἰάκωθος Μουάτσος τοῦ ποτέ κ. Ἀγτωνίου		4	19	2
Ὁ κ. Κορνήλιος Ζαμπάτης τοῦ ποτέ κ. Μαρίνου			19 1)2	1
Ὁ κ. Ματθαῖος Κλωτζας			3	—
Ὁ κ. Πιέρος Γραδενίγος τοῦ ποτέ κ. Λεονάρδου			20	1

Ὁ Καστρούλακας ἀριθμῶν τὰ ἄνω ὑποζύγια, εἰς 15 Ἴππους πῆς λόγγης, 15 primi piati, Ἴπποι σερβεντερίας καὶ 34 ροντζῖνοι, ἕτερα δὲ 72 3)4 καράττια, τὰ ὅποια ἦσαν ὑποχρεωμένοι οἱ κάτωθεν εὐγενεῖς καὶ φεουδάρχαι νὰ συντηρῶσιν:

κ. Νικόλαος Κορνάρος τοῦ ποτέ κ. Μάρκο.

Donna Φραγκίσκα Λαρδέα καὶ ἡ ἀδελφὴ αὐτῆς, θυγατέρες τοῦ ποτέ κ. Νικολάου

κ. Ἰωάννης Δάνδολος τοῦ ποτέ κ. Πιέρο.

κ. Ἰάκωθος δὲ Μιτζο τοῦ ποτέ κ. Πιέρο.

κ. Ζανονίκης Παυλίνος τοῦ ποτέ κ. Πιέρο.

κ. Πιέρος Κανταδίτης τοῦ ποτέ κ. Μιχαήλ.

κ. Ἀντώνιος Κορνάρος τοῦ ποτέ κ. Φραγκίσκου.

κ. Ἰάκωθος, Μιχαήλ Κορνάρος.

κ. Ἀγαπητὸς Κράσος

κ. Νικόλαος da Verona (ἐκ Βερώνης, Βερώνιος) τοῦ ποτέ κ. Ἰακώβου.

Donna Ἀγνή, θυγάτηρ τοῦ Ἰωάννου Λαμπροπούλου.

κ. Ἰωάννης καὶ Μάρκος Παυλίνος.

κ. Μιχαήλ καὶ Ἰωάννης Slei,

κ. Μανώλης Μαυρογιάνος.

Donna Ζανέττα τοῦ κ. Νικολάου Βενιέρη.

Donna Κατερίνα Παυλιδουπούλου.

Donna καὶ Μάρκος Παυλῖνος τοῦ ποτῆ κ. Κοκόλη.

Ταῦτα περὶ καθαρὰς Χανίων, Ρεθύμνης, Ἡράκλειου, Σητείας—Ἱερραπέτρας.

Εἶπομεν δὲ ἀνωτέρω ὅτι οἱ εὐγενεῖς καὶ φεουδάρχει ἦσαν πάντοτε καταχρεωμένοι πρὸς τὸ Δημόσιον, ἐξ ἀδυναμίας νὰ καταβάλλωσι τοὺς φόρους ἢ νὰ παρουσιάσωσι κατὰ τὰς ἐπιθεωρήσεις τὰ εἰς αὐτοὺς ἀναλογοῦντα ζῶα. Ἐτιμωροῦντο, ὡς ἐκ τούτου διὰ χρημάτων προστίμων. Ὁ Καστροφύλακας ἀναφέρει τοιαύτην χρῆσιν: Χρῆσι τῶν ἀξιωματικῶν εὐγενῶν καὶ φεουδαρχῶν Ἡρακλείου, προσερχόμενα ἐκ τιμήματος διὰ τρεῖς πενταετίας, ἀπὸ τοῦ 1563 μέχρι τοῦ 1579, ἐξαιρουμένου τοῦ ἔτους 1573—74, ὅποτε δὲν συνέτρεψε τιμήμα (ἴσως νὰ ἐχαρίσθη διὰ τὸ ἔτος ἐκεῖνο). Ἐπόλοιπον τῶν ἀνω χρεῶν μέχρις Ἀπριλίου 1585, ὑπερπέρους 1346. Ἐξαιρέσει τοῦ Ἀρχιεπισκόπου καὶ τοῦ Λατινικοῦ Κλήρου, διὰ τὰ ἔτη ταῦτα, καὶ τῶν Λατινικῶν Μοναστηρίων, τὰ ἑποῖα δὲν ἤβλησαν ποτὲ νὰ πληρώσων φόρους, ἄρα χρεωστοῦν ὑπερπέρους 8586. Ἐπίσης οἱ ἐνοικιασταὶ τοῦ κ. Ἰωάννου Φαλιῆρ, χρεωστοῦν ὑπερπέρους 1166. Οἱ ἀδελφοὶ Ἰωάννης καὶ Βενιέρης Δάνδολοι, υἱοὶ τοῦ ποτῆ κ. Παύλου, ὑπερπέρους 1091. Ὁ κ. Φραγκῆσκος Δάνδολος, τοῦ ποτῆ κ. Παύλου, ὑπερπ. 902, ἦτοι τὸ ὅλον ὑπερπέρους 23091.

Πλὴν τούτων, ἀναφέρει ὁ Καστροφύλακας σημείωσιν τῶν χρεῶν τῶν παρηκίων εὐγενῶν καὶ φεουδαρχῶν, οἱ ὅποιοι ἐτιμωρήθησαν πολλακίς ὑπὸ τῶν Γενικῶν Προβλεπτῶν τῆς νήσου, ἕνεκεν παρακοῆς τοῦ νὰ παρουσιάσωσι κατὰ τὰς ἐτησίαις ἐπιθεωρήσεις τῆς καθαρὰς λαρίας, τὰ δι' αὐτοὺς ὀρισμένα ζῶα, ἵππους τῆς μάχης, σκευοφόρα κλπ. Οὕτω ἐτιμωρήθησαν ὑπὸ τοῦ ἐκλαμπροτάτου Γενικοῦ Προβλεπτοῦ, Κυρίου Φοσκαρίνη, οἱ εὐγενεῖς καὶ φεουδάρχει Ἡρακλείου διὰ προστίμου 185496 ὑπερπέρων, διὰ τὴν ἀνω αἰτίαν. Οἱ ἴδιοι ἐτιμωρήθησαν διὰ τὴν ἴδιαν αἰτίαν ὑπὸ τοῦ ἐκλαμπροτάτου Γενικοῦ Καπετάνιου ἐν τῷ Βασιλείῳ τῆς Κρήτης, Κυρίου Παύλου Κονταρίνη, διὰ προστίμου 2916 ὑπερπέρων καὶ 9 σολδίων. Ὑπὸ δὲ τοῦ Γενικοῦ Προβλεπτοῦ, Ἐκλαμπροτάτου Κυρίου Μιχαήλ, δι' ὑπερπέρων 8670. Ἦτοι οἱ εὐγενεῖς καὶ φεουδάρχει Ἡρακλείου, ἐτιμωρήθησαν ὑπὸ τῶν ρηθέντων Γενικῶν Προβλεπτῶν, δι' ἀπίθειαν νὰ παρουσιάσωσι τὰς καθαρὰς λαρίας, τὰς ὁποίας οὗτοι ἦσαν ὑποχρεωμένοι νὰ συντηρῶσι, διὰ προστίμου, τὸ ὅλον 197082 ὑπερπέρων καὶ 9 σολδίων.

Ἐκ τῶν προστίμων τούτων, κατέβαλον οἱ ἀνω εὐγενεῖς καὶ φεουδάρχει πρὸς τὸ Δημόσιον Ταμεῖον, ἐκ μὲν τοῦ ὑπὸ τοῦ Φοσκαρίνη ἐπιβληθέντος, 79392. Ἐκ τοῦ προστίμου τοῦ ἐπιβληθέντος ὑπὸ τοῦ Παύλου Κονταρίνη, 1034 ὑπερπέρους καὶ 6 σολδιά. Ἐκ δὲ τοῦ προστίμου τοῦ ἐπιβληθέντος ὑπὸ τοῦ Γενικοῦ Προβλεπτοῦ Μιχαήλ 656 ὑπερπέρους. Ἦτοι ἐπλήρωσαν τὸ ὅλον εἰς τὸ Δημόσιον οἱ εὐγενεῖς οὗτοι καὶ φεουδάρχει Ἡρακλείου, 81082 ὑπερπέρους καὶ 6 σολδιά, ἔμεινον δὲ χρεῶσται 116000 ὑπερπέρους καὶ 3 σολδιά, τὰ ὅποια δὲν μᾶς λέγει ὁ Καστροφύλακας ἂν ἐπλήρωσαν ἢ ἂν τοῖς ἐχαρίσθησαν, δεδομένου, ὡς ἐλέχθη ἀνωτέρω, ὅτι πολλακίς ἐχαρίζοντο τοιαῦται ποινὰ ἢ καὶ φόροι διαφόρων προελεύσεων εἰς τοὺς εὐγενεῖς καὶ φεουδάρχει, ἕνεκεν ἐξαιρετικῶν αὐτῶν ὑπερπέρων πρὸς τὴν Δημοκρατίαν.

Ἐπίσης ἐπέβαλον πολλάκις οἱ Γενικοὶ Προβλεπταὶ καὶ οἱ Διοικηταὶ τῆς νήσου διάφορα πρόστιμα καὶ χρηματικὰ ποινὰς εἰς διάφορα πρόσωπα ἢ πόλεις, διὰ διαφόρους αἰτίας. Ὁ Καστροφύλακας δὲ ἀναφέρει τοιαῦτα πρόστιμα καὶ χρηματικὰ ποινὰς: Οἱ Ἐκλαμπρότατοι Ἐλεγκταὶ Ἰωάννης (Zuane) Γρίττης καὶ Ἰούλιος (Giulio) Γκαρζώνης ἐπέβαλον πρόστιμον εἰς Ἡράκλειον, ὑπερπέρους 41768 Εἰς Ρεθύμνον, ὑπερπέρους 8370, καὶ εἰς Χανιά, ἐπίσης διὰ διαφόρους αἰτίας ὑπερπέρους 33442.

Ἐπετι συνέχεται περὶ τῶν εὐγενῶν καὶ φεουδαρχῶν, Χανίων Ρεθύμνης, Ἡρακλείου καὶ Σητείας.

Βιέννη 1933 Μάρτιος

ΑΡΧΙΜ. ΑΓΑΘΑΓΓΕΛΟΣ ΞΗΡΟΥΧΑΚΗΣ

ΔΗΜΟΤΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ
ΧΑΝΙΩΝ

ΔΙΟΡΘΩΤΙΚΑ ΕΙΣ ΤΟΝ ΚΡΗΤΙΚΟΝ ΠΟΛΕΜΟΝ ΤΟΥ ΤΖΑΝΕ

Α'.

Διεξερχόμενος τὸν «Κρητικὸν Πόλεμον» τοῦ Ρεθυμνίου Μαρίνου Τζάνε, τοῦ ἐπιλεγμένου Μπουλιαῆ, (1) μὲ πρόθεσιν νὰ συντάξω βιογραφίαν τοῦ ἐξ αὐτῶν τῶν στοιχείων, τὰ ὁποῖα τὸ ἱστορικὸν τοῦτο ποίημα παρέχει, παρετήρησα, ὅτι πλὴν τῶν ὑπὸ τοῦ μακαρίτου Ξανθοῦδιδου, εἰδικωτάτου περὶ τὰ τοιαῦτα, προταθεισῶν διορθώσεων (2), πολλοὶ εἰσέτι ἠδύναντο νὰ προταθοῦν, ὀφθαλμοφανεῖς ἢ τοῦλάχιστον εὐστοχοί.

Ὁ ποιητὴς, περαίνων τὸν μόχθον—ποίημα, ἐζήτησεν ἀπὸ τοὺς ἀναγνώστας τοῦ μέλλοντος τὸ καλογηρικώτατον ἔχειν

(τοὺς στίχους) κί' ὅποιος τοὺς πιάσῃ νὰ τοὺς δῆ κι' ὄλους νὰ τοὺς διαβάσῃ
ἂν εὖρη μέσα σφάλματα μὴ μὲ καταδικάσῃ, (580. 19—20)
ἀφοῦ προηγουμένως διεκλήρυξεν, ὅτι οἱ στίχοι του εἶναι ἠθικοὶ καὶ ὄχι σωστοί:
καλὰ καὶ εἶναι ἠθικοὶ κι' ὄχι σωστὰ θγαλμένοι
καὶ δίχως μέτρος συλλαβῶν δασκάλων καμωμένοι. (580.13—14).

Καὶ δὲν εἶναι βεβαίως τὰ μέτρα του λόγια. Ἄλλὰ τὸν κατεφρονημένον πολιτικὸν στίχον καλῶς χειρίζεται ὁ ποιητὴς καὶ σπανίως τὸν κάμνει νὰ χωλαίνῃ. Κάπου μεταχειρίζεται τὴν συνίζησιν (287. 18, 317. 18, 342. 3, 393. 5, 431. 11, 442. 4, 496. 3), ἐνῶ ἄλλοῦ στιχοῦργεῖ μετὰ χασμωδίας (255. 24, 337. 11, 421. 22). Μερικοὶ στίχοι του νοσοῦν, ἴσως, ἀθεραπεύτως (π.χ. 371. 7, 378. 14. Ἄλλων ὀφείλεται ἡ χωλότης, ἢ μᾶλλον ἡ περίσσεια τῶν συλλαβῶν εἰς τὸ ἐπίθετον, χ ρ ι σ τ ι α ν ὀ ς, ὅπερ δὲν δύναται πάντοτε ὁ ποιητὴς νὰ οἰκονομήσῃ ἂν ὁμως τότε ἡμεῖς τὸ γράψωμεν— ἢ τοῦλάχιστον τὸ ἀναγνώσωμεν— χ ρ ι σ τ ι α ν ὀ ς (κατὰ τὸν τύπον Χστογέρακο = Χριστογέρακο, τὸ νῦν Κουστογέρακο· σήμερον λέγομεν ἐν Κρήτῃ χ ρ ι σ τ ι α ν ὀ ς), οἱ στίχοι μετρικῶς ἀποκαθίστανται. Πρβλ. 205. 18, 216. 6, 217. 3, 247. 27, 287. 2, 298. 12, 307. 2, 312. 13, 314. 22, 341. 26, 349. 6, 354. 4, 476. 20.

Ἄλλὰ θραῦσιν καὶ εἰς τὴν ὀρθογράφῃσιν καὶ εἰς τὴν μετρικὴν τοῦ ποιήματος ἔκαμεν ὁ τυπογράφος, ὅστις, ἢ ἦτο ἀμαθὴς τῆς κρητικῆς, πρᾶγμα δύσκολον δι' ἐκείνους τοὺς χρόνους, ὅτε κρητῆς ἦσαν οἱ ἐν Βενετίᾳ τυπογράφοι, ἢ δὲν εἶχε διορθωτὴν πεπειραμένον, ὁ ὅποιος νὰ ἐπανορθώσῃ τὸ κείμενον ἐκ τῶν λαθῶν τῆς τυπογραφικῆς συνθέσεως. Ἐκ τοῦ λαβυρίνθου τῶν τυπογραφικῶν σφαλμάτων ἢ ἐκδοσῆς τοῦ 1681, καὶ ἂν μὴ ἦτο σπανία, θὰ ἦτο δυσχρηστοτάτη. Ἐπειδὴ ὁμως καὶ ἡ ὑπάρχουσα δὲν εἶναι πλήρως ἐπιστημονικὴ, καὶ ἀφήνει ἄλυτα πόλλα προβλήματα προκύπτοντα ἐκ τοῦ ἱστορικοῦ ποιήματος, δὲν εἶναι ἄσκοπος ἢ διόρθωσις χωρίων τοῦ

(1) Ὁ Κρητικὸς Πόλεμος (1645—1669) ἢ συλλογὴ τῶν ἐλληνικῶν ποιημάτων Ἀνθίμου Διακρούση, Μαρίνου Ζάνε, συλλεγόντων καὶ ἐκδιδομένων ὑπὸ τοῦ ἀρχιμανδριτοῦ Ἀγαθαγγέλου Ξηρουχάκη, ἐφημερίου τῆς ἐν Βιέννῃ ἐλληνικῆς ἐκκλησίας. Ἐν Τεργέστῃ. Τύποις τοῦ αὐστριακοῦ Λόυδ 1908. —εἰς τὴν ἐκδοσιν ταύτην αἱ παραπομπαὶ οἱ ἀριθμοὶ φανερόνουν τὰς σελίδας ὁ πρῶτος, ὁ δὲ δεύτερος, ὁ μετὰ τὴν τελείαν, τὸν στίχον τῆς σελίδος.

(2) Βιβλιοκρισία Στεφ. Ξανθοῦδιδου ἐν Byzantinische Zeitschrift XVIII 586 - 600.

«Κρητικοῦ Πολέμου» διὰ τοὺς μελετητὰς τοῦ ἔργου, διὰ νὰ μὴ εἴπωμεν καὶ διὰ τὸν μέλλοντα ἐκδότην.

Τὰς διορθώσεις δικαιολογῶ, ὡς οἶοντε διὰ βραχυτάτων.

B'.

135. 23 Γραπτέον: Κι' εἶδαμε, πάθη ἀμέτρητα μὲ πόλεμο ἃ δὲ σφάνω' ἀντὶ πόλεμον.
136. 1 Μά' γραφα καὶ τοῦ Χάνδακος εἰς ὃ, τι κι' ἄν ἐγίνη' ἀντὶ γραψαν.
137. 28 Τὰ βρέφη ὅπου ζοῦσι' γράφε ὅπου ζοῦσι.
140. 2 Ἐντὶ τοῦ τὰ ποῦνε παιδιὰ τως, ὅπου ἐπρότεινεν ὁ Ξανθ., γράφε τὰ ποῦνε.
156. 28 ἀντὶ εἰς ἐψηλὰ ἀνώγεια, γράφε εἰς-ε ψηλὰ ἀνώγεια.
164. 12 Ἐντὶ κ' ἡ ἐδική σας, γράφε τὴν ἐδική σας. (Ὁ Ξανθ. ἐπρότεινε: καὶ τὴ δική σας)
168. 4 Ἐντὶ τὸ σὰν Φραντσέσκο ἐμπρὸς στὴν ἐκκλησιά τοὺς φέρνει, γράφε: στὸ Σὰν Φραντσέσκο ἐμπροσὰ στὴν ἐκκλησιά τοὺς φέρνει.
Ἐ κ κ λ η σ ἂ ἔχει ἄλλως: τε καὶ ἡ ἐκδοσις 1681.
172. 1 ἀντὶ ἀντριά γράφε ἀντρεία, τρισύλλαβον πρὸς εὐδῶσαιν τοῦ μέτρου.
173. 14 μετὰ τὸ φτασμένο ἄνω τελεία χάρι τοῦ νοήματος.
» 22 γράφε νὰ εὔρουν μέθο κι' ὀρδιναὶ καὶ τὸν ἐχθρὸν νὰ διώξουν.
174. 15 ἀντὶ λέγου τ' ἀφέντη (= λέγουν τοῦ ἀφέντη), γράφε Λέγου τ', Ἀφέντη,
(= λέγουν εἰς αὐτὸν, ἀφέντη, . .).
177. 26 ἀντὶ τσ' ἀναγορέψαν γράφε τς' ἀνεγορέψαν.
186. 23 - 4 ἀντὶ κι' ἤτονε Τοῦρκος θαυμαστὸς ὅπου ἴτον μαργαρίτην τοῦ βασιλέως τὸν ἔπεμψε μεγάλον εἰς τὴν Κρήτην.
ἀνάγνωθι: κι' ἤτονε τοῦρκος θαυμαστὸς ἀποῦ τὸ Μαργαρίτη
κι' ὁ βασιλιάς τὸν ἔπεμψε μεγάλον εἰς τὴν Κρήτην.
ὅπου Μαργαρίτης εἶναι τοπωνύμιον (εἴτε τὸ ἐν Ξάνθῃ χωρίον, εἴτε ἡ παρὰ τὴν Χίον νησίς).
191. 5 ἀντὶ τοῦ: νὰ δῆ κορμιὰ νεκρὰ πολλὰ Χριστιανῶν, τουρκῶν ὁμάδι.
γράφει: χσιανῶν, τουρκῶν, ὁμάδι (ἢ χριστιανῶ, τούρκω ὁμάδι).
195. 9 Κρήτης ἀντὶ Κρήτη, εἰς ὃ κακῶς διώρθωσεν ὁ Ξανθ., ἀποῦ πολλαγοῦ ἀπαντᾷ οὕτως (πρβλ. 238.3, 281.6, 514.1).
197. 15 οὔτω: Στὴν Κρήτη ὅπου ἤτον χριστιανοί, δὲν ἦτο' ἐλετημοσύνη.
202. 11 ἀντὶ τῆς διορθώσεως τοῦ Ξ. γράφε τὴν μὴ ἀναστατώνουσαν τὸν στίχον.
ὅπου εἶδε νὰ μὴν ἰδῆ κι' ὅπου λαχε μὴν λάχη.
Ὁ στίχος ὡς ἐτυπώθη γυλαίνει, παραλειφθέντος τοῦ εἶδε, ἀντιτιθεμένου εἰς τὸ νὰ μὴν ἰδῆ, ὅπως τὸ ἔλαχε εἰς τὸ νὰ μὴ λάχη.
204. 4 ἐπήγαινα. ὁ Ξ. διώρθωσεν ἐπήγαιναν ἄνευ λόγου· διότι τὸ ἐπήγαινα γ' πληθ. σημαίνει ὅτι καὶ τὸ ἐπχαινανε· ἐκ τῆς ἐννοίας δ' εἶναι φανερόν, ὅτι δὲν πρόκειται περὶ α' ἐνικοῦ.
207. 14 ἀντὶ καὶ ἔριξαν, ἢ τοῦ προταθέντος ὑπὸ τοῦ Ξ. κι' ἔριξα, γραπτέον κι' ἔριξα, διότι ἡ χρονικὴ αὐξησης εἶναι ἀήθης εἰς τὸ δυτικὸν κρητ. ἰδίωμα (πλὴν ὠρισμένων ἐξαιρέσεων) (ἤπια, ἤλεγα, κ. ἄ.)
212. 25 ἀντὶ κι' ἀρτελλαριὰν ἐρρίχνασι: πολλοί, γράφε . . . πολλή.
226. 23 νὰ ἐκβληθῆ τὸ νὰ, ὅτε ὁ στίχος ὀρθός:

ψωμί νερό δὲν εἶχαμεν, οὐδὲ τὸ πῶς σταθοῦμεν.

230. 29 ἀντὶ Ζάνες γράψε Τζάνες· ἀντὶ γενεῖα γράψε γενεῖα.
232. 6 ἔχουσι φόβον ὡσάν ψηστῆ, γράψε σάν ψηστῆ.
234. 26 γράψε: Ἀλιάκτες, Χάρκια παίρνουσι, Καθούτι καὶ Κυριάννα.
236. 10 ἀντὶ πῶς θέλει νὰ τὸ ποῦμεν γράψε πῶς θέλει τὸ ποῦμεν.
- » 12 ἀντὶ ἕως δώδεκα χιλιάδες γράψε ὡς δώδεκα...
- » 30 καὶ τὸ περβόλι ἐκείνο· γραπτέον Περβόλι (χωρίον Ρεθύμνης).
238. 24 ἀντὶ καὶ νὰ τοὺς ξεδιαιώσουν γράψε καὶ νὰ τοὺς ξεδικιώσουν, ἐκδικηθοῦν δηλαδῆ.
239. 10 ἀντὶ μίαν θυρίδα γράψε μιά θυρίδα.
241. 24 ἀντὶ καὶ τοῦ Γιλδᾶση τ' ὄνομα ὁμάδι νὰ παινοῦσιν, γράψε...τὸ παινοῦσιν.
- » 30 ἀντὶ ἓνα καράβι μοναχὸ θωροῦν καὶ πᾶν..., γράψε καράβι μοναχὸ...
242. 20 ἀντὶ αἱμάτων γράψε αἱμάτω, διὰ νὰ ὁμοιοκαταληκτῆσῃ μὲ τὸ κάτω.
244. 26 τὸ μέτρο δὲν μπορῶ νὰ πῶ σ' ὄλοῦς τσ' ἀπομονάρους. Δεῖται σαφηνίσεως. ἀντὶ ὄλοῦς γράψε ὄλους (=όλους).
247. 14 ἀντὶ καὶ τοῦτο μόνε ἑστάθηκε γιὰ τὴν περιφρανεῖάν του, γραπτέον... μόν' ἐστάθηκε γιὰ τὴν περιφρανεῖάν του.
248. 11 ἀντὶ τοῦ Χουσεγίνη τὸ φέραν, γράψε τοῦ Χουσεγίν τὸ φέραν.
- » 13 ἀντὶ νὰ τὸ δώσουν, γραπτέον νὰ τως δώσουν.
252. 11 ἀντὶ τῆς διορθώσεως τοῦ Ξ. γραπτέον — πᾶσα γωνιά κινουῖσιν-ε νᾶλθουνε στ' Ἀκρωτήρι.
254. 5 καὶ ἐξῆς. Κακὴ ἢ στίξις· νὰ νοηθῆ οὕτω:
Σὰν πρόβατα τοὺς φέρνασι (τοὺς τούρκους) κι' ἦτον ἀρματωμένοι (οἱ τοῦρ
κοί) μὰ τῆχαςι γιὰ θαύμασμα (οἱ τοῦρκοί) πῶς ἦτον πιασμένοι (οἱ τοῦρκοί).
ἄνδρες (αἰτιατικῆ), ὅπου' χαν δύναμιν, νὰ πιάσουνε νὰ δέσουν
χωριάτες δίχως ἄρματα, (τὸ χωριάτες ὅποκ. τοῦ δέσουν) στὰ χέρια του^ς
[νὰ πέσουν.
254. 23 ἀντὶ φοίκτου γραπτέον φοίχτου
256. 9 ἀντὶ νὰ πηγαῖνου γράψε νὰ πχαινοῦν.
- » 16 ἀντὶ ἵντα κάμνεις; γραπτέον εἶντα (ida) κάνεις;
- » 21,22 ἀντὶ πλείσια, ἐκαταπατήσαν, γράψε πλείσα, καταπατήσα.
257. 6 νυκτικὰ κουλούκια· μᾶλλον νηστικὰ κουλούκια, τὰ ὅποια καὶ γαιγίζουν
περισσότερον.
- » 12 ἀντὶ βοήθειά μας, Χριστέ μου. γραπτέον βοήθα μας...
258. 5 προσφορώτερον κρίνω τοῦ καθαλέροι τὸ καθαλλέροι (cavallieri)
259. 2 ἀντὶ κι' εἶπε πῶς λάχανα πᾶ νὰ βρῆ νὰ βγάλῃ γιὰ νὰ φάγῃ.
γραπτέον: κι' εἶπε πῶς λάχανα νὰ βρῆ νὰ βγάλῃ. . . .
- » 28 ἀντὶ κι' ἐκοίταζε γράψε κι' ἐκοίτα.
265. 22 ἀντὶ τσ' ἐβάνασι κι' ἐπηγαῖναν γραπτέον ἐπχαιῖναν.
266. 1 ἀντὶ νὰ σέρνου διὰ νὰ βοηθοῦνε γραπτέον νὰ σέρνου νὰ βοηθοῦνε.
267. 28 ἀντὶ μοναχὰς σάν σκόνιν γραπτέον μοναχὰς σκόνιν, ὥστε καὶ μετὰ τὴν δι-
ορθωσιν τοῦ Ξ. ὁ στίχος οὕτω:

- ὄλους τοὺς τούρκους μοναχὰς σκόνιν νὰ σοὶ λυχνίσου
269. 13 ἡ διόρθωσις τοῦ Ξ. ἀλυσιτελῆς, ἐπ' ὅσον δὲν διορθοῦται καὶ ὁ στίχος 342.26.
καὶ τοῦ μπασιᾶ ἐκόψανε τὰ κάθαρά του μάγια.
276. 15 ἀντὶ νὰ πετοῦν τὰ τῶνε κροῦν, γραπτέον . . . νὰ τῶνε κροῦν.
278. 19 ἀντὶ καθ' ἡμερὸν γράψε καθημερινῶ, ὡς εἶναι καὶ ἐν 294. 12.
280. 11-12 ἀντὶ ποιοὶ διώχνασι τὸν ἐχθρὸν, καὶ ποιοὶ τον οἱ μαχητῆς
καὶ ποιοὶ δουλεύαν ὄλονυκτὶς μοναχὰς οἱ τεχνίταις γραπτέον
ποιοὶ διώχνασιν τὸν ἐχθρὸν . . .
καὶ ποιοὶ δουλεύα ὄλονυκτὶς . . .
282. 8 ἀντὶ ὄγια νὰ τοὺς ἐσκοτώσῃ γράφε ὄγια νὰ τοὺς σκοτώσῃ ἢ γιὰ νὰ τοὺς - ε
σκοτώσῃ.
285. 14 ἀντὶ θάνατον δὲν ἐβλέπανε μὰ σὰν λεόντες ἐράσαν, γραπτέον . . . μὰ σὰν
λιόντες ἐράσαν (ράσω = ὄρω).
286. 15 ἀντὶ ἓνας μὲ δυὸ ἔμπαινε γράφε ἓνας μὲ δύο . . .
287. 11 ἀντὶ κι' ὄλον τὸ φουσαῖτο, γράφε καὶ ὄλον τὸ φουσαῖτο (ἄνευ συνιζήσεως).
294. 23 Κι' ὁ Γιουλντάσης, γράφε καὶ ὁ Γιουλντάσης.
296. 3 ἀντὶ πάρουν γράφε πάρου.
301. 8 ἀντὶ κι' ἔπεσαν κ' ἐπιθυμιαῖς γράφε κι' ἔπεσαν οἱ ἐπιθυμίες.
308. 19 ἀντὶ μονετζιὸ γράφε μὲ μονετζιὸ.
309. 26 ἀντὶ ἄφηκε καὶ χαλαστῆκαν οἱ ξένοι, γράφε ἄφηκε, χαλάστηκαν οἱ ξένοι,
ἢ ἄφηκε καὶ χαλαστῆκαν οἱ ξένοι.
312. 7 ἀντὶ σὰν καὶ τὸ Γελντάση πάλι γράφε σὰν τὸ Γελντάση . . .
328. 20 ἀντὶ (ὁ γενεραλλισσιμος) καὶ τὸ μπουκὶν του ἀνοίγει γράφε καὶ τὸ πουγγίν
ἀνοίγει, ἀφοῦ ἄλλως τε παρακάτω ἐξηγεῖ τὸ διατὶ [καὶ τῶν σολτάδων ἔδω
κε διπλα καὶ τοὺς πλερώνει].
330. 7 ἀντὶ κι' ὄ, τι κι' ἄν ἠύρηκασι ἐκεῖ γράφε . . . βρήκασι.
335. 13 ἀντὶ ἐτῆ Μπάτηνο γράφε στήν Πάτινο, σπερ καὶ ἐν 336. 21, 26.
337. 13 ἀντὶ ὄλη ἀρμάδα τῶν τουρκῶν γράφε ὄλ' ἢ ἀρμάδα . . .
338. 23 ἀντὶ ἤθρασι γράφε ἠύρασι παρ' ἡμῖν ἠύρηκα καὶ ἠύρα.
341. 7 ἀντὶ ἠθέλαν ὄλοι τὸ μπασιᾶ, γραπτέον ἠλέγαν ὄλοι τὸν πασιᾶ . . .
344. 11, 12 ἀντὶ Κι' οἱ Τούρκοι νὰ τὸ γρικούσα ἀπόξω, πὺς ἐσκοῦσαν,
καὶ ἐκεῖνοι τότες λουμπαρδιῆς ἐτῆ χώρα ἐπετοῦσαν
γραπτέον Κι' οἱ τούρκοι σὰν τὸ γροίκησαν ἀπόξω . . .
356. 16 ἀντὶ αἴμετα, γράφε βεβαίως, αἴμετα.
358. 5 ἀντὶ ὄκουβρὸ, γραπτέον ὄχουβρὸ.
360. 26 ἀντὶ γράψω, γράφε γράψῃ.
362. 17 ἀντὶ πέφτει ὄλοι ὁ καπνός, γραπτέον πέφτει ὄλος ὁ καπνός.
363. 5 ἀντὶ καὶ λημονῆσαν ἐκείνους γράφε καὶ λημονῆσαν ἐκείνους.
366. 9 ἀντὶ δίδουν οἱ Μονοβασιώταις γραπτέον δίδου οἱ μονοβασιώτες.
384. 6 κι' ὄλα τὰ ζωᾶ, γράφε κι' ὄλα τὰ ὄζᾶ.
399. 21 ἀντὶ ὁ ψηλὸς ὁ Λάζαρος, γράφε ὁ ψηλὸς Λάζαρος.
402. 27 ἀντὶ νὰ μπῆ γράφε νάμπη.

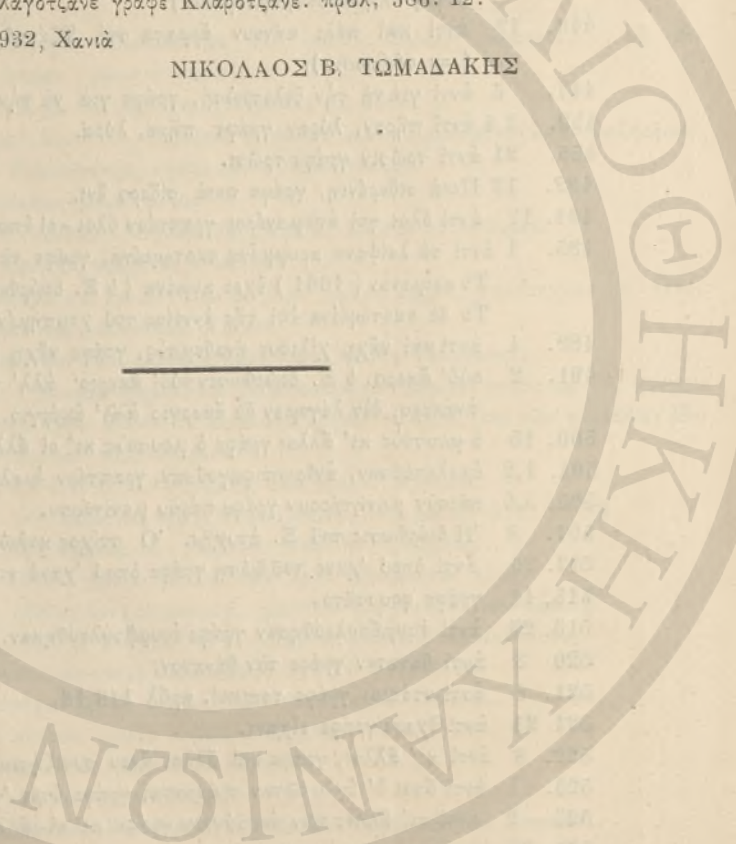

403. 11 ἀντί *Η συνήθη στὸ βασιληῆς ὅποιος θὰ τοῦ μιλήσῃ, ὁ Ξ. ἐπρότεινε τὸ λογικῶς μὲν ἀλλ' οὐχί καὶ μετρικῶς ὀρθὸν «εἶναι συνήθεια στὸ βασιλιάς». Καθ' ἡμᾶς τὸ συνήθι: εἶναι τὸ ἔθος· ὥστε ἡ συνήθη=ἔθος ἦν.
404. 27 ἀντί μιναρῆ, γράφε μιναρῆ.
413. 19 ἀντί κι' οἱ κορασαῖς ἐδέρνουντα καὶ δάχρυο πλεῖσο ἐκίνα, γράφε κι' οἱ κορασαῖς ἐδέρνουντα καὶ δάχρυο πλεῖσο ἐχύναν, ὅτε ὁμοιοκαταληκτεῖ μὲ τὸ ἐμείναν τοῦ 413.18.
420. 12 ἀντί ὄλο, νὰ μὴν τοὺς ἐχάσῃ, γράφε ὄλο μὴν τοὺς -ε χάσῃ
428. 42 ἀντί νὰ τοῦ πῆν γράφε καὶ νὰ τοῦ πῆν.
436. 16 ἀντί δεῖξουνσι γράφε δεῖξουσι.
437. 12 ἀντί καὶ νὰ μὴ πλερωθῶσεν, γράφε καὶ νὰ μὴν πλερωθοῦσιν (= εἶθε νὰ μὴ πληρωθοῦν, ἀμειψοῦν).
443. 12 ἀντί καὶ πάλι κάνουν ἄρματα στή Τζάκουθο νὰ φτάσῃ, γράφε φτάσ. (= φθάσωσιν).
447. 6 ἀντί γιὰ νὰ τὴν ξελετρώσῃ, γράφε γιὰ νὰ τὴν ξελυτρώσῃ, πρβλ, 458.18
452. 3,4 ἀντί πῆραν, λύραν γράφε πῆρα, λύρα.
455. 21 ἀντί τρῶσιν γράφε τρῶσι.
482. 13 Ποιὰ σιδερένη, γράφε ποιὰ σίδηρο ἔνι.
484. 12 ἀντί ὄλοι γοῖ ἀπομονέροι γραπτέον ὄλοι - οἱ ἀπομονάροι.
485. 1 ἀντί τὰ λείψανα κρυμμένα σκοτωμένα, γράφε τὰ λείψανα χυμένα σκοτωμένα. Τὸ κείμενον (1681) ἔχει κυμένα (ὁ Ξ. διώρθωσε κείμενα). Τὸ δὲ σκοτωμένα ἐπὶ τῆς ἐννοίας τοῦ χτυπημένα, μελανιασμένα.
488. 4 ἀντί καὶ νᾶχῃ χίλιους ἀναθεμούς, γράφε νᾶχῃ χίλιους ἀναθεμούς.
491. 2 οὐδ' ἄκερο. ὁ Ξ. διώρθωσεν οὐδ' ἄκεριο· ἀλλ' ἡμεῖς λέγομεν τὸ ἀκέραιον ἀνάκερο, δὲν λέγομεν δὲ ἄκεργιο ἀλλ' ἀκέργιο.
500. 15 ὁ μουσοὺς κι' ἄλλοι γράφε ὁ μουσοὺς κι' οἱ ἄλλοι·
501. 1,2 ἐμελετοῦσαν, ἀνθρωποφαγοῦσαν, γραπτέον ἐμελετοῦσα, ἀνθρωποφαγοῦσα.
505. 5.6 πάρουν μονητάρουν γράφε πάρου μονιτάρου.
507. 8 Ἡ διόρθωσις τοῦ Ξ. ἀτυχής. Ὁ στίχος καλῶς ἔχει.
513. 25 ἀντί ὁπού ἔχανε τοῦ δώσῃ γράφε ὁπού ἔχανέ ντου δέσει,
515. 11 γράφε φουσαῖτο.
515. 23 ἀντί ἐσυμβουλευθήσαν γράφε ἐσυμβουλευθήσαν.
520. 8 ἀντί θάνατον γράφε τὸν θάνατον.
521. 6 ἀντί ντόπιοι γράφε τοπικοί. πρβλ 148,18.
521. 25 ἀντί ἔχανε γράφε εἶχανε.
522. 8 ἀντί κι' ἄλλοι, γράφε καὶ ἄλλοι ἄνευ συνιζήσεως.
523. 1 ἀντί ὅσοι δ' ἐγλυτῶσαν τρέχοντας γράφε ὅσοι ἔγλυτῶσαν. . .
523. 2 ἀντί κι' ἄλλοι τῶν ἐκρούγανε γράφε κι' οἱ- ἄλλοι τῶν ἐκρούγανε.
525. 25 ἀντί καὶ τῶν ὀχουθρῶν γραπτέον τῶν ὀχθρῶν.
536. 23 ἀντί τὸν Μπαναγιώτῃ γράφε τὸν Παναγιώτῃ· ταῦτόν καὶ 537. 4. Ἐν δὲ 548. 22 ἀντί τὸν μπόνου, γράφε τὸν πόνο, ἐν 567. 18 τῇ μαπαρηγοριά μου γράφε τὴν παρηγοριά μου.
536. 26 ἀντί τοῦτον ὁ βηζύρης γράφε τοῦτο ὁ βιζύρης.

539. 14 ἀντὶ νὰ μᾶς ἐκόψουν ὅλους μας καὶ νὰ μᾶς ἐνικήσουν, γράψε νὰ μᾶς κόψουν ὅλους μας καὶ νὰ μᾶς νικήσουν. Οὕτω καὶ ἐν 556.24, 25, 26 ἀντὶ τῶν ἀνυπάρχτων ἐπαιδεύω, ἐφωνάζω, ἐσφάζω, γράψε νὰ σᾶς παιδεύη, νὰ σᾶς φωνάζη, νὰ σᾶς σφάζη, ὅπου τὸ ε εὐφωνικόν.
541. 20 ἀντὶ ἄγ.ο Κατερινίτης, γραπτέον ἁγιοκατερινίτης (=μοναχὸς τῆς μονῆς Ἁγίας Αἰκατερίνης).
511. 17 ἀντὶ μὰ ποῖο θεργιὸ ἀλύπητο κι' ἄμερο λιοντάρι, γραπτέον μὰ ποῖο θεριὸ ἀλύπητο καὶ ποῖο ἄμερο (=ἀνήμερον) λιοντάρι.
551. 24 ἀντὶ μαγιάδι, γράψε τὸ ὄρθον μαγιάδι, ὅπερ καὶ μὲ τὸ ὀμάδι ὁμοιοκαταληκτεῖ,
552. 6 ἀντὶ ὄλ' οἱ πλανῆται κι' ἡ πούλια, γράψε ὄλ' οἱ πλανῆται κι' ἡ Πούλια. ἢ Πηλιά. Εἶναι δὲ Πηλιὰ ὁ ἀστερισμὸς, ἢ Πούλια, Πλειάς.
588. 27 ἀντὶ Κλαγοτζάνε γράψε Κλαροτζάνε. πρὸβλ., 586. 12.
- Μάϊος, Ἰούνιος 1932, Χανιά

ΝΙΚΟΛΑΟΣ Β. ΤΩΜΑΔΑΚΗΣ

ΑΝΕΚΔΟΤΟΝ ΧΕΙΡΟΓΡΑΦΟΝ ΚΡΗΤΙΚΗΣ ΜΟΥΣΙΚΗΣ

Τὸ χάρτιον τοῦτο χειρόγραφον, ἀκέφαλον καὶ κολοβόν, περικοῦται μέχρι τῆς σελίδος 184 (0,14X0,20), ἀργεται δὲ ἐκ τῆς 29ης· τὰ ἀρχικά φύλλα, 14 προφανῶς τὸν ἀριθμὸν ἔλλειπousι, δεδεμένον δὲ μεταγενεστέρως φέρει πρόσθετα φύλλα χάρτου 12 ἔμ-προσθεν καὶ 3 ὀπισθεν. Εἰς τὸ ἐσωτερικὸν τῆς ἐμπροσθίας πινακίδος ὑπάρχει διὰ νεωτέρης γραφῆς ὁ ἀρχικὸς τίτλος τοῦ χειρογράφου: « Διάφοροι ὕμνοι τῆς Θεῆας καὶ Ἱερᾶς Λειτουργίας μελοποιηθέντες ὑπὸ παλαιῶν Βυζαντινῶν καὶ Κρητῶν διδασκάλων, διερρυθμισμένως ἐ'νταῦθα γεγραμμένοι ὡς ψάλλονται ἐν Κρήτῃ ὑπὸ Ἀντωνίου Ἐπισκοποπούλου Πρωτοψάλτου Κυδωνιῶν (1550). »

Ὁ χάρτης εἶναι χονδρὸς καὶ ὑπομέλας, φέρει δὲ πολλὰς κηλίδας, πολλαχθῶ τοῦ χειρογράφου· τὰ ἀρχικά φύλλα καταστραμμένα καὶ ὀλίγον διάτρητα ἔχουσι πολλὰς συμπληρώσεις. Ἡ γραφὴ φαίνεται ἐπιμελετημένη, τὰ ἀρχικά γράμματα καλλιγραμμένα, διὰ φαῖας μελάνης, πολὺ μεγάλη ὡς πρὸς τὸ σχῆμα τοῦ χειρογράφου (0,006—12)· εἰς τὴν σημειογραφίαν καὶ τὴν ἄλλην γραφὴν ἡ μελάνη εἶναι μαύρη καὶ ἐλαφρῶς ἐρυθρᾶ, ἰδίως εἰς τὰς ἐπικεφαλίδας, εἰς τινὰ δὲ μέρη φαίνεται ὑποξανθίζουσα. Τὸ περιθώριον καὶ ἡ ἄνω καὶ κάτω ὄχι κανονικά.

*Εν σελ. 63— Ἐτερον χερουδικὸν σύνθεσις καὶ τόδε.

Ἀντωνίου † ἀφηρ Ἰου. εἰκοστῆ

καὶ ἐν σ. 76 — Χερουδικὸν Ἀντωνίου τοῦ Ἐπισκοποπούλου

Πρωτοψάλτου Κυδωνίας ἀφ' ἠ' (1590, Ἀπριλίου κζ')

Εἰς δὲ τὴν σελίδα 2α, ἐκ τοῦ μεταγενεστέρως προστεθέντος χάρτου ὑπάρχει ἡ ἐξῆς σημείωσις:

«Τὸ παρὸν βιβλίον, ζητηθὲν παρ' ἐμοῦ, εὗρέθη ἐν τῷ ἐν Κρήτῃ Συναϊτικῷ μετοχίῳ τοῦ Ἁγίου Ματθαίου, ἑλλιπές κατὰ τε τὴν ἀρχὴν καὶ τὸ τέλος Παν. Γριτζάνης, ἔγγραφον ἐν Ἀλεξανδρείᾳ 1893.»

Περιεχόμενα: Εἰς τὸ τέλος τοῦ χειρογράφου μεταγενεστέρως ἔχουσι προστεθῆ ἐπὶ τοῦ προσθέτου χάρτου τὰ περιεχόμενα, λόγιω ὅμως τοῦ ἐκτεταμένου αὐτῶν, παραθέτομεν ἐνταῦθα μόνον τὰς ἐπικεφαλίδας, συντετμημένας ἐξ αὐτοῦ τοῦ κειμένου, μετὰ μεγίστης προσοχῆς καὶ ὑπομονῆς ἀντιγράφαντες.

(Σελ. 29—51) Δύναμις, Ἅγιος ὁ Θεὸς, ὁ Μονογ. υἱὸς καὶ λογ. καὶ ἕτερον ἐκ τοῦ τελευτ. κύρ Ἀντωνίου; Ἀλληλουάρια τοῦ αὐτοῦ, ἕτερον ἀλληλουάρ. τοῦ Μαγουλά, γράφεται δὲ καθὼς ψάλλεται παρὰ τοῦ αὐτοῦ κύρ Ἀντων. καὶ ἕτερα δύο, Καλλωπισμὸς τοῦ Γαζῆ ὡς παρὰ Ἀντωνίου ἐμελετήθη, ἕτερα Ἀντωνίου, Μαγουλά, Ἀλληλουάρια τοῦ Λασκάρεως, Ἀγγαλιανοῦ καὶ... κύρ Ἀντωνίου.

(σελ. 52--149)-- Χερουδικὸν Μικνούηλ τοῦ Χρυσάσου, Ἀγάθωνος καὶ ἕτερα τρία κύρ Ἀντωνίου, ἕτερον Χερουβ. σύνθεσις καὶ τόδε: Ἐπισκοποπούλου, ἕτερα ἑπτὰ διάφορα Χερουδικά, ἕτερον Χερουβ. συνοπτικὸν διὰ τοῦς αὐθέντας, ὅμως λίαν καὶ διὰ τοῦς ρυθμοῦς ἀπὸ τοῦ Ἀγίου, ὡς ψαλ. πρὸ Ἀντωνίου, ἕτερα εἴκοσι καὶ δύο Χερουδικὰ διαφόρων μουσικοδιδασκάλων διερρυθμ. κατὰ ἐν Κρήτῃ, ἕτερον τὸ Παλατιανόν, ποίημα τοῦ Ἀγ. Ἰω-

άννου τοῦ Δαμασκηνοῦ, καθὼς παρὰ τοῦ αὐτοῦ Ἀντων. ψαλ. (ἡχ. β1)

(σελ. 150—157)— Τὸ Σύμβολον τῆς πίστεως ἡμῶν τῶν Ὁρθοδόξων, ἐμελετήθη δὲ παρὰ τοῦ αὐτοῦ Ἀντωνίου «Εἰς μίαν Ἁγίαν Καθολ. καὶ Ἀποστολ.» πλειονάμει καὶ «εἰς τὸ Πνεῦμα τὸ Ἅγιον» ὡσαύτως.

(σελ. 158—172) — «Ἄξιον καὶ δίκαιον ἐστὶ προσκυνεῖν
σὲ τὴν ἀσυγχύτως ἡνωμένην καὶ
προσωπικῶς διαιρουμένην Τριάδα,
εἰς Πατέρα καὶ Υἱὸν καὶ Πνεῦμα Ἅγιον»

Ἐκτελέησον, συνοπτικῶς γεγραμμένον παρ' Ἀντωνίου Ἐπισκοποπούλου πρωτοψ. ἐκ Κυδ—γράμματα καὶ μέλος.

— Ἄξιον καὶ δικ. . . , Μεγαλύνει ἡ ψυχ. . . . , καὶ ἕτερον τοῦ αὐτοῦ πρωτοψ. Μεγαλύνει ἡ ψυχ. . . . , συνοπτικώτερον, πολυειδῶς καὶ πολυτρόπως παρ' Ἀν. Ἐπ., ἕτερα τρία τοῦ αὐτοῦ, ἕτερον τοῦ αὐτοῦ:

«Χαῖρε βάτε ἀκατάλεκτος.
Χαῖρε Στάμνε πάγχρυσος, χαῖρε
τὸ ἄνθος τῆς πίστεως, Χαῖρε Δέσποινα».

Ἀναγκραυματισμὸς εἰς τὸ — Ἄξιον ἐστὶν — τὴν ὄντως Θεοτ. ὡς ἀληθῶς
(σελ. 179 — 7) — Εὐχριστῶ καὶ προσκυνῶ καὶ μεγαλύνω Κόρη
τὰς σὰς ἀμέτρους δωρεὰς καὶ τὰς εὐεργεσίας».

Γράμματα καὶ μέλος Ἀντ. Ἐπισ., ἀπ' δὲ τοὺς ψαλμοὺς καὶ ὕμνοις ἐστὶ τοῦ Χρύστου.

(σελ. 178 — 183) — «Σὲ μεγαλύνω Δέσποινα τὴν κεχαριτωμένην
Κόρην τὴν ἀειπάρθενον καὶ τὴν δεδοξαμένην
τὴν ἀσυγκρίτως Σεραφῆμ λόγον Θεοῦ Τεκνοῦσαν
ἀδιάφορος μείνασα ὡς τοῦ Θεοῦ μητέρα
Θεοχαρίτωτε καὶ πάντιμε, καθέδρα Βασιλείως
Πανάχραντε, πανάσπιλε, ὑπερενδοξοτέρα
Ἀμέλυντε, πανθαύμαστε, Νύμφη Θεοῦ ὑπάρχεις
Δοχεῖον τῆς Θεότητος Θεοῦ τοῦ ἀθανάτου.» (sic)

Ποίημα Ἀντων. Ἐπισκοποπούλου.

(σελ. — 183 — 4) — Μάθημα ἐκ τοῦ Δοξαστικοῦ τῆς Ἁγίας Ἀννης Ἰουλ. κέ' (τέλος)

Τὸ χειρόγραφον τοῦτο εὑρίσκεται ἐν τῷ παρὰ τῆ Ἁγίας Μητροπόλει Ζακύνθου, μουσικῆ βιβλιοθήκῃ Παν. Γριτζάνη ὑπ' ἀριθμ. (Α--4).

Ζάκυνθος 1930

ΔΙΟΝ. ΠΑΠΑΓΙΑΝΝΟΠΟΥΛΟΣ

ΕΝΕΤΙΚΗ ΕΠΙΓΡΑΦΗ ΕΚ ΤΟΥ ΠΑΛΑΙΟΥ ΣΤΡΑΤΩΝΟΣ ΗΡΑΚΛΕΙΟΥ

Κατὰ τὴν διασκευὴν καὶ μεταποίησιν τοῦ μεγάλου κτιρίου τοῦ Παλαιοῦ στρατῶνος, ἣτις συνεχιζέται ἀκόμη, ἀνευρέθησαν καὶ τινὰ ἀρχιτεκτονικὰ μέλη τοῦ παλαιότερου Ἑνετικοῦ στρατῶνος τοῦ Ἀγ. Γεωργίου καὶ μεταξὺ τούτων ἐπιγραφὴ Ἑνετικὴ ἐπὶ μαρμαρίνης πλακῶς. Ἡ πλάξ αὕτη εἶναι ἀποκεκομμένη μόνον κατὰ τὸ ἄνω μέρος αὐτῆς ἐντελῶς κανονικῶς καὶ φαίνεται ὅτι δὲν εἶναι ἐλλιπὴς εἰμὴ κατὰ ἓνα στίχον, τοῦ ὁποῖου ὀλίγα ἔχγη σφύζονται τῇ βοήθειᾳ τῶν ὁποίων συνεπληρώθη τελείως ἡ ἐπιγραφὴ ἔχουσα οὕτω:

(Varco Antonio, claro viro Cretae duci)
Delfini eadem dignitate insignis fratri.
Danielis olim in hac insula summo cum
imperio defuncti filio, aebibus hisce ad
regni salutem in angustiorem formam
redactis, de regno optime merito Dona-
tus Maurocenus Cretae dux, amoris et
a'gnationis ergo R M

MDCXVIII

«Εἰς τὸν Μάρκον Ἀντώνιον ἔνδοξον ἄνδρα, ἡγεμόνα τῆς Κρήτης ἀδελφόν τοῦ Δελφίνου διακριθέντος μετὰ τὸ αὐτὸ ἀξίωμα, υἱὸν τοῦ Δανιήλου, τοῦ ποτὲ εἰς ταύτην τὴν νῆσον ἐν τῇ ὑπερτάτῃ ἀρχῇ ἀποθανόντος, τούτων τῶν οἰκοδομημάτων ἐν μεγαλοπρεπεστέρῃ μαρμαρῇ κατασταθέντων, πρὸς σωτηρίαν τοῦ βασιλείου, εἰς τούτον μεγίστας ὑπηρεσίας προσενηχόντα εἰς τὸ βασιλεῖον ὁ Δωνάτος Μαυρόκενος ἡγεμῶν τῆς Κρήτης, ἀγάπης καὶ συγγενείας ἕνεκεν R. M. (;) 1618».

Πρόκειται περὶ ἐπιγραφῆς ἐντοιχιθεῖσης πιθανώτατα εἰς τὰ οἰκοδομήματα περὶ τῶν ὁποίων γίνεται λόγος ἐν αὐτῇ, ὑπὸ τοῦ Δωνάτου Μαυρόκενου πρὸς τιμὴν ἑνὸς τῶν προκατόχων του δουκῶν τῆς Κρήτης καὶ συγγενοῦ του. Ὁ δούξ οὗτος ἀδελφὸς τοῦ Δελφίνου καὶ υἱὸς τοῦ Δανιήλ, ἦτο ὁ Μάρκος Ἀντώνιος γενόμενος δούξ τῷ 1594. Τὸ ὄνομα τοῦ τοῦ δὲν ὑπάρχει εἰς τὴν ἐπιγραφὴν ἠμπορεῖ ὅμως νὰ συμπληρωθῇ ἐκ τῆς μνείας τοῦ Δελφίνου καὶ Δανιήλου εἰς τὸν πρῶτον στίχον, ὁ ὁποῖος λείπει, καὶ τοῦ ὁποῖου τὰ διασωζόμενα ἔχγη δύνανται νὰ συμπληρωθῶσιν μετὰ πάσης πιθανότητος εἰς Mareo Antonio, claro viro, Cretae duci. Ὁ Δανιήλ οὗτος, υἱὸς τοῦ ὁμωνύμου πρὸς τὸν ἕγγονόν του Μάρκου Ἀντωνίου, γενομένου καὶ προκουράτορος διὰ τὰς ὑπηρεσίας τὰς ὁποίας ὁ δούξ παρέσχεν εἰς τὸ Ἑνετικὸν κράτος, ἐγένετο δούξ τῷ 1573.

Ὁ Δελφίνος Βενέριος, ἀδελφὸς τοῦ Μάρκου Ἀντωνίου καὶ υἱὸς τοῦ Δανιήλου, ἐγένετο δούξ τῷ 1608 διαδεχθεὶς ἐν τῇ ἀρχῇ τὸν Ματθαῖον Γεράρδον. Λόγω τῆς συγγενείας του πρὸς τοὺς προαναφερθέντας ὑπῆρξεν θαυρῶς γνώστης τῶν Κρητικῶν πραγμάτων.

Ἀκριβῶς περὶ τὰ ἔτη τῆς ἀρχῆς τοῦ Μάρκου Ἀντωνίου συνέβησαν πολλαὶ θεομηνίαι εἰς τὴν πόλιν τοῦ Ἡρακλείου, αἱ ὁποῖαι ἐτρομοκράτησαν τὸν πληθυσμὸν. Τῷ 1592 ἐπλήγη ἡ πόλις ὑπὸ φεβερῦ λοιμοῦ, συνεχισθέντος καὶ τὸ ἐπόμενον ἔτος. Τότε φησοδομήθη διὰ κοινῶν ἐράνων ὁ ναὸς τοῦ Ἁγίου Ροκκοῦ εἰς ἔνδειξιν εὐγνωμοσύνης διὰ τὴν κατὰ

πυρὰ διασχίζοντα τὸν οὐρανὸν καὶ γέννησις τεράτων· εἰς τὸν Χάνδακα ἐγεννήθη πρόβατον μὲ ἀνθρωπίνην ὄψιν, εἰς δὲ τὸ χωρίον Καλέστα παῖς μὲ χοιρινὴν κεφαλὴν. Οἱ κάτοικοι εἰχρον τρομοκρατηθῆ κυριολεκτικῶς. Τὸ ἐπόμενον τῆς ἐκλογῆς τοῦ Μάρκου Ἀντωνίου ἔτος τῷ 1595, ἐγένετο σεισμὸς ἐπ' τοσοῦτον φοβερός, ὥστε αἱ περισσότεραι οἰκίαι ἠρειπώθησαν τελείως, τῶν ἐρειπίων τῆς μιᾶς ἐπιτορευομένων ἐπὶ τῶν ἐρειπίων τῆς ἄλλης, ἀλλὰ δὲ κατήγησαν ἐπικινδύνως ἐτοιμώροποι. Τῷ 1596 συνεχίζονται τὰ κακὰ ἐπὶ τοῦ δι' ἀδοχου τοῦ Μάρκου Ἀντωνίου. Φοβερός λοιμὸς λυμάνεται· τὸ πλεῖστον μέρος τῆς νήσου. Κατὰ τοὺς αὐτοὺς χρόνους τῶν Θεσμῶν τούτων ἤρχισεν νὰ φαίνεται ἐπικειμένη ἡ κατὰ τῆς Κρήτης ἐπιθεσις τῶν Τούρκων δι' οὗτὸ κατὰ τοὺς χρόνους περίπου τῆς ἀρχῆς τοῦ Μάρκου Ἀντωνίου ἀρχίζουσι νὰ γίνωνται δραστηριώτεροι προσπάθειαι ὀχυρώσεως καὶ προετοιμασίας πρὸς ἄμυναν τῆς πόλεως.

Ἰδίως αἱ προσπάθειαι οὗτοι ἐπιτείνονται ἐπὶ τοῦ ἀναφθιέντος Δελφίνου Βενερίου καὶ τοῦ διαδοχου τοῦ Βαρθολομίου Δανδόλου, ὅστις καὶ ἐξῆπ' ἴσιν ἰδίᾳ δαπάνῃ, τριῆρεις καὶ ἄλλως ἐβοήθησεν δι' ὃ καὶ διὰ τοῦ ἱποποτικῆ ἀξιώματος καὶ ἐξοριετικῶν προνομίων ἐτιμήθη οὗτος ὑπὸ τῆς γερουσίας τῆς Βενετίας.

Ἡ ἐπισκευὴ τοῦ μεγάλου στρατῶνος τοῦ Ἀλγερίου Γεωργίου ἦτο ἐν ἐκ τῶν πρωτευόντων ζητημάτων, ἀφοῦ αἱ ὑπὸ τῆς Ἐνετίας διαρκῶς ἐνεχόμενοι στρατιωτικοὶ μονάδες παρεῖμον ἐκείῃ. Ὁ στρατὸν οὗτος ἐτελείωσεν τῷ 1576, ἀλλὰ ἐχρειάσθη ἐπανειλημμένως ἐπισκευὰς ῥιζικῆς πολλῆς καὶ σπουδαίας, ἐπειδὴ λόγῳ τῆς μὴ στερεᾶς κατασκευῆς τοῦ καὶ τῶν συγῶν σεισμῶν κατέρρεον μέρη οὗτοῦ. Φαίνεται ὅτι μετὰ τὸν ἐπὶ τῆς ἀρχῆς τοῦ Μάρκου Ἀντωνίου ἐπισημάνοντα σεισμὸν, λόγῳ καὶ τῆς ἐοικέντος οὐξονέως ἀνησυχίας περὶ ἐπικειμένης ἐπιθέσεως τῶν Τούρκων, ἐχρειάσθη νὰ γίνωσιν ἐπισκευαὶ τοῦ στρατῶνος ὁ ὅποιος λαμβάνει τότε μεγαλοπρεπεστέρην μορφήν. Πράγματι τὰ ἐν τῇ ἐπιγραφῇ ἀναφερόμενα οἰκοδομήματα δὲν εἶναι δυνατόν νὰ εἶναι ἄλλα παρὰ ὁ στρατὸν τοῦ Ἀλγερίου Γεωργίου, ἀφοῦ ἀνευρέθη κατὰ χώραν ἡ ἐπιγραφὴ καὶ δὲν ἦτο δυνατόν νὰ μεταφερθῆ ἄλλοθεν κατὰ τὴν ἀνοικοδόμησιν τοῦ Τουρκικοῦ στρατῶνος καὶ ἀφοῦ ἐν τῇ ἐπιγραφῇ ἀναφέρεται ὅτι τὰ οἰκοδομήματα ταῦτα ἦσαν ad regni salutem. Ἐννοεῖται, ὅτι καὶ ἡ ἐπὶ τοῦ Μάρκου Ἀντωνίου ἐπισκευὴ δὲν ἦτο ριζικὴ, ἀφοῦ μετ' ὀλίγα ἔτη ὁ στρατὸν ἔχει ἀνάγκην νέας ἐπισκευῆς, ἡ ὅποια διαρκεῖ ἰκανῶς ἔτη, ἦτοι ἀρξαμένη κατὰ τὸ 1611 -- 1612 φαίνεται ὅτι λήγει τὸ ἔτος τῆς ἀρχῆς τοῦ Δωνάτου Μαυροκέου, ὅστις καὶ ἐνστοίχισεν εἰς τὸν τὸν στρατῶνα τὴν πλάκα τῆς ἐπιγραφῆς, διὰ τῆς ὁποίας τιμᾶται ὁ προκατόχος καὶ συγγενὴς τοῦ Δωνάτου ὅστις συνετέλεσεν εἰς τὴν μεγαλοπρεπεστέρην ἐμφάνισιν τοῦ οἰκοδομήματος. Ἡ μετέπειτα ἱστορία τοῦ στρατῶνος ἀποδεικνύει ὅτι καὶ ἡ ἐπισκευὴ αὕτη δὲν ἦτο ριζικὴ. Ὁ Φραγκίσκος Μοζερίνης ἀναφέρει τῷ 1625 περὶ τῆς ἀθλίως του κατὰστάσεως καὶ κατὰ τὸ ἐπόμενον ἔτος ἀρχίζει ῥιζικὴ μετοποίησις κατὰ τὰ σχέδια τοῦ ἀρχιτέκτονος Basilicata (1)

(1) Τοῦ ἀρχιτέκτονος τούτου περίφημος Ἄτλας τῆς νήτου Κρήτης χειρόγραφος διάσωζεται ἐν τῇ βιβλιοθήκῃ τοῦ Μουσείου Ἡρακλείου.

Ταχέως ὁμως ἐρειπῶται ἐκ νέου ὁ στρατὸν καὶ παραμένει ἡρειπωμένος μέχρις οὗ τοῦ Τούρκου τὸν ἀντικατέστησαν διὰ τοῦ νέου στρατώνος, ὅστις νῦν ριζικῶς διαρρυθμίζεται ἀποκοπόμενος εἰς τρία μέρη. Κατὰ τὴν τελευταίαν ταύτην μεταρρύθμισιν ἀπελειθεώθησαν μερικὰ ἀρχιτεκτονικὰ μέλη τοῦ παλαιοῦ Ἑνετικοῦ στρατώνος καὶ ἡ δημοσιευομένη ἐπιγραφή.

Ὁ ἀναθέτης τῆς ἐπιγραφῆς Δωνᾶτος Μαυρόκενος ἀνήκει εἰς τὴν οἰκογένειαν τῶν Μαυροκένων, τῶν ὁποίων πολλοὶ ἔγιναν δοῦκες Κρήτης. Δὲν εἶναι γνωστὸν ποία ἡ συγγένεια τοῦ Δωνᾶτου Μαυροκένου πρὸς τὸν Μάρκον Ἀντιώνιον, πάντως ὑπάρχον συγγενικοὶ δεσμοὶ μεταξύ τῶν οἰκογενειῶν των, ἀφοῦ ὁ κατὰ τὸ ἔτος 1612 γενόμενος δούξ Φραγκίσκος Μαυρόκενος, ἦτο ἑγγονὸς τοῦ Μάρκου. Ὁ Δωνᾶτος υἱὸς τοῦ Μάρκου, διεδέχθη τὸν ὀλίγον μετὰ τὴν ἐκλογὴν τοῦ ἀποθανόντος Κάρολου Βελένιου κατὰ τὸ ἔτος 1617 καὶ διέπρεπεν ἐπ' ἀρετῇ, ὡς ἐξάγεται ἐκ τῆς πρὸς αὐτὸν ἀποσταλείσης ἐπιστολῆς τοῦ ἐπισκόπου Ἀλοῦσιου Αλολλίνου.

Ν. ΠΛΑΤΩΝ

Ἐπιμελ., Μουσείου Ἡρακλείου

ΑΝΕΚΔΟΤΟΝ ΚΡΗΤΙΚΟΝ ΕΠΤΡΑΦΟΝ ΕΚ ΤΗΣ ΤΟΥΡΚΟΚΡΑΤΙΑΣ

Τὸ κάτωθι δημοσιευόμενον ἔγγραφον εὔρον εἰς τὸ χωρίον Κατσιδόνι Σητείας, προερχόμενον ἐκ τῆς οἰκογενείας τοῦ μακαρίτου Παπᾶ Μιχαῆλη.

Τὸ περιεχόμενον τοῦ ἀναφέρεται εἰς ἀνταλλαγὴν περιουσιῶν καὶ ἀνάγεται χρονολογικῶς εἰς τὰ ἔτη 1810—1820 καθ' ἃ, ὡς ἠδυνήθηεν νὰ ἐξακριβώσω, ἐνεκατεστάθη ἐν Κατσιδονίῳ ὁ ἀναφερόμενος ἐν τῷ ἔγγραφῳ Παπᾶ Μιχαῆλης ἐκ Μαγγασᾶς.

Εἶνε γεγραμμένον ἐπὶ κοινῷ χονδρῶ-χάρτου καὶ διατηρεῖται καλῶς. Ἡ γλῶσσα τοῦ κειμένου εἶνε εἰς τὸ ἐπιχώριον γλωσσικὸν ἰδίωμα ἀναμειγμένον μὲ λέξεις τινὰς ἐκ τῆς Τουρκικῆς καὶ τύπους ἐκ τῆς κοινῆς.

Τὸ κείμενον τοῦ ἔγγραφου παρέχω αὐτούσιον (1) ἀνευ ὀρθογραφικῆς μεταγραφῆς.

Δ Η Ο Δ Ι Κ Τ Ι Κ Ο

Περίληψις. Ὁ Ἰωάννης Παρίτης καὶ ἡ Μαρία Σιδεροπούλα ἀφ' ἐνός καὶ ὁ Παπᾶ Μιχαῆλης ἀφ' ἑτέρου κάμνου ἀνταλλαγὴν περιουσιῶν εἰς Κατσιδόνι καὶ Ἀδραβάστους

Διὰ τοῦ παρόντος μου γραμμάτου ὁμολογῶ καὶ φανερόν διλοποιούμενῃς τὰ δύο μέλι-γιάνις παρίτις καὶ μαρία σιδεροπούλα καὶ παπᾶ μιχαῆλης τοῦ παπᾶ ἰωάνη περὶ ὅτι κάνομε ἀλαξά το πρᾶμα σπου ἔχομε εἰς τὸ κατσιδόνι εἰς τὸ σιδεράδο ελιέτς χοράφι ὅτι ἴνε σεφίς (2) γιάνις διακάκις διμίτρις πιγαδούλης σπιδίος διακάκις ἰς γνώση καὶ τοῦ δίνουμ τὸ πρᾶμα ετοῦτο καὶ μᾶ διδί ο παπα μιχαῆλις ελιέτς (3) τοὺς ἀδραβάστουις εἰν φλέγα ὅτι ἴνε τοῦ καθενός καὶ κάνομε αὐ λαξά ἴσα ἴσα καὶ ἀπὸ τιν σίμερον καὶ πίσου νὰ ἴνε εἰν ἐξουσιαν τοῦ καθενός (ἢ) ἀλαξά καὶ γενόμεστα τα τρία μέλι ρατζίδες (3) κάνη ἡ μία ἀλαξά παράπονο ἀπὸ τιν ἀλί δε (ν) κάνη ἐμῖς ἐκάμαμε καλὰ νὰ μιν εγὶ πῖραξι ο γίς σπου τὸν ἄλον μας. διὰ τὸ βέβειον τις ἀλιθίας κάνομε τὸ παρὸν ἀποδικοτικὸν ἵνα χρισιμέψι ἐν παντί κερῶ κριτηρίου καὶ γράφοντε ἰ ἀξιόπιστι μάρτιους.

μανόλις τσαρδινάκις

εγὼ γιάνις παρίτις στέργουμην

μάρτιρας

εγὼ μαρία σιδεροπούλα

Χατζίς καταρᾶς

στέργουμην καὶ τέκνοθεν

μάρτιρας

εγὼ παπα μιχαῆλης στέργουμην

μανόλις θραστόγαλος

θεῶν οθε (ν) †

μάρτιρας

εγὼ παπᾶ νικόλαος γραφέας

Κατσιδόνι Ἰούλιος 1930

ΓΕΩΡΓΙΟΣ Κ. ΣΠΥΡΙΔΑΚΗΣ

(1) Εἰς τὰς παρενθέσεις ( ) ἐγκλείονται αἱ συμπληρώσεις αἱ τυχόν ἐξ ἀβλεψίας τοῦ γραφέως προερχόμεναι.

(2) σεφίς (σεφι ἄραβ. — ἔχει δικαίωμα προσημειωτοῦ) ἐδῶ σημ. τὸν γείτονα.

(3) ρατζίς (ρατζι ἄραβ. = ἐνδεχόμενον εἰς τι, ἐπιτρέφον) = σύμφωνος, ἐν.

ΕΥΜΟΡΦΗ ΒΟΣΚΟΠΟΥΛΑ, ΟΡΘΟΓΡΑΦΟΥΝΤΟΣ ΑΝΤ. ΓΙΑΝΝΑΡΗ

Ἐν τῇ βιβλιοθήκῃ τοῦ μακαρίτου Ἀντωνίου Ν. Γιάνναρη, τοῦ δοκίμου κρητῆς φιλολόγου καὶ λαογράφου, τῇ ἀποκειμένη εἰς τὴν «Βιβλιοθήκην Χανίων», εὑρον φυλλάδιον ἔντυπον τοῦ γνωστοῦ ἐπικολυρικοῦ κρητικῆς ποιήματος «Ἡ Εὐμορφή Βοσκοπούλα», ἐπιγραφόμενον:

Ἡ Εὐμορφή | Βοσκοπούλα | ποίημα | Νικολάου Δριμητικῆς | τοῦ Κρητῆς | Βενετία
Ἐκ τοῦ Ἑλληνικοῦ τυπογραφείου | Ὁ Φοῖνιξ | 1892,

Ἐπὶ τοῦ κειμένου εἶχεν ἐπιφέρει αὐτογράφους διορθώσεις ὁ μακαρὶτης Γιάνναρης, τὰς πλείστας διὰ μελάνης καὶ ὀλίγας διὰ μολυβδίδος, οὕτως ὥστε νὰ ἀποκαθίσταται τὸ κείμενον, κατὰ τὸ δ-νατόν. Ὁ τίτλος διεμορφώθη οὕτως:

Ἡ Εὐμορφή Βοσκοπούλα: ποίημα Νικολάου Δριμητικῆς ἐξ Ἀποκορώνου τῆς Κρήτης
Ἐκδοσις Βενετίας ἀνατυπωμένη ὀρθογραφοῦντος Ἀ. Ν. Γιάνναρη. Ἐπὶ δὲ τοῦ ἐξωφύλλου, εἶχε σημειώσει τὸν τίτλον παλαιότερας τοῦ ποιήματος ἐκδόσεως (1666), ἣν, πιθανῶς, εἶχεν ὑπ' ὄψιν.

Ἡ Β ο σ κ ο π ο ὕ λ α εὐμορφή οὕτως ὀνομασμένη
εἰς τύπον κ' εἰς φανέρωσιν πάλιν μεταβαλμένη
κοντὰ εἰς τὸν θερμώτατον τοῦ γένους τῶν ῥωμαίων
γορσίην Ἀλμπρίτζιον τὸν πάντοτε γενναῖον.

Ἐνετίσιν

Ἐτει ἀπὸ θεογονίας α χ ξ ε'

Πουλιέται εἰς τὸν σάν Μαρτζηλιάν

Ὁ Γιάνναρης ἠρίθμησε τὸ ποίημα (περὶ τὸ τέλος ἐσφαλὴ κατὰ μίαν δεκάδα), διώρθωσε καὶ συνεπλήρωσε στίχους. Εἰς τὴν σελ. 2 γράφει: «Τὰς ἐν ἀγκύλαις [ ] λέξεις προσέθηκα ὀδηγούμενος ἐκ τοῦ μέτρου Α.Ν.Γ.», ἐν δὲ τῇ προμετωπίδι (σ. 3) «Πρόσθετε τοὺς ἐν τῷ περιθωρίῳ ἀριθμούς, λάβε δὲ μὲ κ ρ α στοιχεῖα ἐν τῇ ἀρχῇ ἐκάστου στίχου, ἐκτὸς κατόπιν τελείας, ἔνθα ἄφες τὰ κεφαλαῖα. Α. Ν. Γ.», θέλων ν' ἀπαλλάξῃ τὸ κείμενον ἀπὸ τὰ ἐν τῇ ἀρχῇ τῶν στίχων ἀλόγως τιθέμενα κεφαλαϊώδη γράμματα.

Ὡς εἶναι φανερόν, ὁ μακ. Γιάνναρης δὲν ἠθέλησε νὰ κάμῃ κριτικὴν ἐκδοσὶν τοῦ ποιήματος, ἀλλὰ νὰ παρουσιάσῃ αὐτὸ εἰς τὸ κοινὸν ἀπηλλαγμένον τῶν προσφωμάτων καὶ ἀλλοιώσεων, ἃς ἐπέφερον αἱ ἐπανειλημμένα του ἀνατυπώσεις (1). Ἡ ἐργασία του καὶ ἐν τούτῳ δὲν πρέπει νὰ θεωρηθῇ ἀποτελεσμένη. Διότι οὔτε περὶ τοῦ ποιητοῦ ἠσχολήθη (ὁ ὅποιος δὲν εἶναι θεβαῖος ὁ ἐκδότης Νικόλαος Δριμυττηνὸς—συγγενὴς πιθανῶς τοῦ ἐν Ἰταλίᾳ σοφοῦ κρητῆς Ἐμμ. Ἀδραμυττηνοῦ—), οὔτε περὶ ἄλλου τινὸς φιλολογικοῦ ζητήματος, προκῦ ποντος ἐκ τοῦ ἔργου, περὶ τοῦ χρόνου καὶ τόπου τῆς συνθέσεώς του, περὶ τῆς γλώσσης, τοῦ καλοῦ ἐνδεκασυλλαβίου καὶ τοῦ προτύπου του.

Εἰς τὴν παρούσαν ἐκδοσὶν ἐτηρήσαμεν τὴν ὀρθογραφίαν τοῦ κειμένου κατὰ τὰς διορθώσεις τοῦ ἐκδότου, πλὴν μικρῶν τινῶν καὶ σπανιωτέρων βελτιώσεων, ἰδίᾳ περὶ τὴν στίξιν, καὶ προσε

(1) Ἡ πρώτη ἐκδοσις, κατὰ τὴν Νεοελληνικὴν Φιλολογίαν Παπαδοπούλου—Βρεττοῦ (Β' σ. 31 Ἀθῆναι 1857) ἔχει τίτλον: Βοσκοπούλα ἢ εὐμορφή. Ποίημα Νικολάου Δημητρίου ἐξ Ἀποκορώνου τῆς Κρήτης. Ἐν Βενετίᾳ 1627' εἰς 8ον.

θέσμεν παρά πόδας διορθώσεις, τὰς ὁποίας κρίνομεν ἐπενεχτέας εἰς τὸ κείμενον τοῦ ποιήματος πρὸς ἀποκατάστασιν καὶ τοῦ μέτρου καὶ τῆς τότε γλωσσικῆς του μορφῆς. (1) Ὀριστικῶν δ' ἔκδοσιν ὑπόσχεται νὰ δώσῃ ὁ φίλος κ. Σ. Βογιατζάκης. (2)

Χανιά, 1 Φεβρουαρίου 1933

ΝΙΚΟΛΑΟΣ Β. ΤΩΜΑΔΑΚΗΣ

(1) Τὰ *É. L e g r a n d* Collection des monuments (1869—1870) καὶ *Bibliographie hellén. de XVII siècle* (A' 1894 σελ. 253) ὡς καὶ τοῦ *H. P e r n o t* *Études de littérature gr. moderne* (1916 σ. 271—84) καὶ *Le Poème cretois de la Belle Bergère* (εἰς *Melanges Picot*, 1913), σχετικὰ μὲ τὸ προκείμενον, μὴ δυναθέντες νὰ ἴδωμεν, γνωρίζομεν ἐκ τοῦ ἄρθρου τοῦ *Στ. Ξανθοῦ* *Ἰδίου Βοσκοπούλα* (λ)α. Ἐ. Α. Ἐ. Γ' 425.

(2) Ἄξιον σημειώσεως εἶναι, ὅτι ὁ Σολωμὸς γράφων τὸν «Διάλογον» (περὶ τὸ 1824), ἐγνώριζε τὸ ποίημα· τοσοῦτο μᾶλλον, καθόσον οἱ μετὰ ταῦτα ἑνδεκασύλλαβοι τοῦ Λάμπρου καὶ ἄλλων του ποιημάτων, ἐθεωροῦντο ἔχοντες πρότυπα ἰταλικά. Νῦν φαίνεται, ὅτι ὁ ἔθνικὸς ποιητὴς ἐγίνωσκε καὶ ἐθαύμαζε τὴν «Εὐμορφῆ Βοσκοπούλα», ἀφοῦ εἰς τὸ στόμα του τίθενται τὰ ἐπόμενα:

ΠΟΙΗΤ. Καὶ αὐτὲς οἱ λέξεις εἶναι οἱ ἴδιες μὲ τὰς ὁποίας βρῖσκεις γραμμένη τὴ *Βοσκοπούλα*, ποίημα ὅπου δὲν εἶναι γυναῖκα νὰ μὴ γνωρίζῃ, καὶ ἔχει ἐν τῇ ῥάξει του χρόνους διακόσιους.

(Δ. Σολωμοῦ Ἐδρισκόμενα. Κέρκυρα 1859 σελ. σβ').—

Η ΕΜΟΡΦΗ ΒΟΣΚΟΠΟΥΛΑ

Εἰς ἐ μεγάλην ἔξοριά, σ' ἓνα λαγκαδι,
μιὰν ταχινήν ἐπήγα 'ς τὸ κουράδι
'ς ἐ δέντρον, 'ς ἐ λειθάδια, 'ς ἐ ποτάγια,
'ς ἐ δροσερὰ καὶ τρυφερὰ καλάμια.

Μέσα 'ς τὰ δέντρον ἔκεῖνα τ' ἄθισμένα
ποὺ βόσκαν τὰ λαφάνια τὰ καυμένα,
'ς ἐ τὴ γῆ τὴ δροσερὴ, 'ς τὰ χορταράκια,
ποὺ γλυκοκελαδοῦσαν τὰ πουλάκια,
πανώραιοι λιγερὴ, πανώραιοι Κόρη,

ὡσάν καλὴ καρδιά κι' ὠραῖά στὰ θώρη
ἔβλεπε κάποια πρόβατα δικὰ της
κι' ἔλαμπε σάν τὸν ἥλιο ἡ εὐμορφιά της.

Ξανθὰ 'σαν τὰ μαλλιά τῆς κεφαλῆς της
καμάρι καὶ στολὴ 'τον τὸ κορμί της.

Κι' ἡ φορεσιὰ ποὺ φόρειν ἦτον ἄσπρη,
κι' ἔλαμπε σάν τὸν οὐρανὸ μέ τ' ἄσπρη.

Στρέφομαι καὶ θωρῶ τὴν μέσ' 'ς τὰ μάτια
κι' ἐρράγην ἡ καρδιά μου τριὰ κομμάτια.

Γιατὶ ἔρωτες εἶχαν κι' ἔτοξέυαν
καὶ νὰ μὲ σαγιττεύσουν ἐγυρεύαν.

Κι' ὡς μ' εἶδασιν εἰ ἔρωτες κοντὰ τους,
μὲ προθυμιὰν ἀπλώσαν 'ς τ' ἄρματά τους.

Καὶ πιάνουσι σαγίττες καὶ βερτώνια
γιὰ νὰ μοῦ δώσουν κρίσιν τὴν αἰώνια.

Καὶ 'ς τὴν καρδιά μου ἡ σαίττα τως μὲ σώνει,
εἶπα καὶ τὸ κορμί μου δὲ γλυτώνει.

Τὸ φῶς μου καὶ τὰ μάτια ἔθαμπωθῆκα,
καὶ σὲ καυμὸν ἀρίφνητον ἐμπήκα.

'Ομιρὸς 'ς τὴ βύση πέφτω λιγωμένος
κι' ἡ κόρη ἐθάρρει κι' εἶμ' ἀποθαμένος.

Λέγει τῶν ἀρματιῶν μου τὰ παιγνίδια
ἐθανατώσαν τὸν βοσκὸν αἰφνίδια.

Ἔρχεται πρὸς ἐμένα καὶ γνωρίζει
πὼς εἶμαι λιγωμένος κι' ἀρχνίζει
νὰ παίρνῃ ὡσάν καλὴ καρδιά κι' ἄερα
ἡ πλουμιστὴ μου κι' ἄσπρη περιστέρα.

Παίρνει κρυὸν νερὸν ἀπὸ τῆ δρύση
 κι' ἔρχεται πρὸς ἐμένα νὰ τὸ χύσῃ.
 Ραίνει καὶ λαντουρᾶ τὸ πρόσωπόν μου
 λογιάζοντας πῶς νὰ 'νεγιατρικόν μου, 40
 Τὸ πρόσωπό μου ξαναρραίνει πάλι,
 γιὰ νὰ μὲ συνηφέρῃ ἀπὸ τῆ ζάλη.
 Μὲ τὸ νερὸν ἐκεῖνό μου φανίστη
 τὸ πῶς ὁ λογισμὸς μου ἐξεκαλίστη. 45
 Καὶ ἀπὸ τῆ γῆς ἐμάζωξε γιὰ μένα
 βότανα καὶ λουλούδια μυρισμένα.
 Ἐὰ λούλουδα καὶ τ' ἄνθη μύριζαν τόσα,
 νεκρὸν ἀπὸ τὸν "Αἶδην μ' ἐσηκῶσαν.
 Σ' ἔγνοια πολλὴν ἐμπῆκα πῶς ν' ἀρχίσω
 καὶ 'ς εἵντα τρόπον νὰ τὴν φκαριστήσω, 50
 'ς τὸ σπλάγγχος τὸ πολὺ, 'ς τὴν καλωσύνη
 ὅπου 'δειξε 'ς ἐμὲ τὴν ὥρα κείνη.
 Λέγω τῆς 'ς εἵντα τρόπο νὰ γυρέψω
 τὸ σπλάγγχος τὸ πολὺ νὰ σ' ἀντημέψω; 55
 Καὶ πῶς ν' ἀδειάσω τοῦτο τὸ γομάρι
 ἀγένερος νὰ μὴ φανῶ 'ς τὴ χάρι;
 Τὸ αἶμα τῆς καρδιάς μου κι' ἄ σου δώσω,
 δὲν ἤμπορῶ τὸ χρέος μου νὰ πληρώσω.
 Οὐδὲ τὴν καλωσύνη σου τὴν τόση,
 ὁ λόγος δὲν μπορεῖ νὰ φανερώσῃ. 60
 Ἀπηλοῦγᾶται τότε τὸ κοράσιο,
 λέγει μου' τὸ κορμί σου ἐπὶ 'ς τὸ δάσο
 εὐρέθηκε 'ς κίνδυνον περίσσο
 καὶ θέλεις νὰ τὸ δῶ νὰ μὴ βοηθήσω;
 Ποιὸς ἄνθρωπος μου τὸ 'θελε παινέσει
 καὶ ποιὸς Θεὸς μου τὸ 'χε συγχωρέσει. 65
 Ποιὰ λυγερὴ δὲν μ' εἶχε κατακρίνει
 ἄσπλαγχνη νὰ φανῶ τὴν ὥρα κείνη;
 Κι' οἱ πέτρες μου τὸ θέλασι γογγύσει
 μὲ δίχως πληρωμὴ νὰ σ' εἶχ' ἀφήσει. 70
 Ὡς κι' ἡ σκιά μου μ' ἤθελε μισήσει
 ἂν δὲν ἤθελα κάμει δίναια κρίσι.
 ἄσπλαγχνη κα' καὶ κακὴ μ' ἤθελαν κράζει,

στ. 47 μύρζαν. στ. 48 ἐσηκῶσα. στ. 51, 54 σπλάγγχος. στ. 61, 113, 151, κοράσιο—
 στ. 64, 80, 83, βου(η)θήσω. — 66 συχωρέσει; — 72 ἄ δὲν ἤθελα,

- ὄλοι μικροὶ μεγάλοι μ' ἀτιμᾶζει.
 Τὰ πρόβατά μου ἤθελαι μὲ φύγει 75
 καὶ οὐδ' ἄνθρωπος ποτὲ μ' ἤθελε σμίγει.
 Δὲν ἦτον μπορετὸν καὶ ἀλλοιῶς νὰ κάμω,
 κάλλια νὰ βελθῆ ἤθελαι ἔς τὴν ἄμμο.
 Μὲ ἴδρωτα μὲ κόπο νὰ μετρήσω,
 παρὰ τέτοιον βοσκὸν νὰ μὴ βοηθῆσω. 80
 Κ' εἶς φρόνιμος βοσκὸς ἔς ἔμορφα κάλλιη,
 εὐρέθηκε ἔς παιδιωμὴ μεγάλην.
 Κ' ἤμουμε κρατημένῃ νὰ βοηθῆσω,
 καὶ πῶς νὰ βάλω νὰ τὸν ἀναστήσω. 85
 Μ' ἀπὸ τῆ φυχριστιᾶ, βοσκέ, τὴν πόση
 ὅπου μιλῆς καὶ εἶδεις μου τῆ γνώση
 ἔς ἀγάπη περισσὴ βαλμένη μ' ἔχεις,
 κι' εἰς τὰ θελήματά σου νὰ κατέχεις.
 Καὶ μετὰ μὲ δὲν εἶν' τὰ λογικά μου,
 νὰ πᾶγω ν' ἀκλουθῶ τὰ πρόβατά μου, 90
 Μὰ' χω χωρὰ νὰ στέκω ἔς τὸ λειβάδι
 συντροφιασμένοι νᾶμεσταν ὁμάδι.
 Μ' ἀρήνω κάθῃ ἕνα νὰ λογιᾶση
 πόσην χαρὰν ἐπῆρε κεῖ ἔς τὰ δάση
 μιλιῶντας τοὺς καυμούς μου καὶ τὰ πάθη 95
 καὶ ἡ συνοδιᾶ μου ἔς τὰ πεθύμουν νὰ ἴρθη.
 Σὰν τί χαρὰ ἔτον τότες ἡ δική μου;
 καὶ τί δροσιὰν ὅπου ἔχε τὸ κορμί μου;
 Ἄλλος βοσκὸς στὸν κόσμο δὲν ἐχάρη,
 οὐδέ κι' εἰς τὸ γιαλὸ χαίρεται ψάρι 100
 Λέγω της — Τὰ γλυκεὰ σου καὶ ὄμορφα μάτια
 ἐκάμαν τὴν καρδιάν μου τρά κομμάτια
 κι' εἶναι βερὺ τινὰς νὰ τὸ πιστέψῃ,
 μαχθῆρι ὅπου λαβώση νὰ γιατρέψῃ.
 Μ' ἄν ἦτον μπορετὸ ξετελειωμένο
 νὰ γίνῃ τὸ μιστὸ σου τ' ἀρχισμένο. 105
 Νὰ τὸ θεληματέψῃ ἡ ὄμορφιά σου,
 ἀπόψε νὰ κοιμήθηκα κοντά σου.

75 μοῦ φύγει 78—9 νὰ βαλθῆν ἤθελαι τὴν ἄμμο μὲ ἴδρωτα μὲ κόπο νὰ μετρήσω,
 94 πόση χαρὰν ἐπῆρα. — 100 οὐδ' ὅσο στὸ γιαλὸ. — 101 γλυκεὰ σου ὄμορφα. — μάτια
 102 κομμάτια. 108 νὰ κοιμούμουνε.

Γιατί μακρὸ ἀπὸ δῶ ἔνε ἡ κατοικία μου
 π' ἀρμέγω κάθ' ἀργά τὰ πρόβατά μου. 110
 Καὶ δὲν μποροῦμε ἀπίψε καὶ νὰ πᾶμε
 μ' ἄς θέσωμεν ἐπὰ στὰ χόρτα χάμαϊ.
 Γλυκεὰ μ' ἀπηλογαῖται τὸ κοράσιο,
 λόγια γιὰ νὰ χρῶν' ν' ἀνγαλλιῶσω.
 Γλυκεὰ καὶ ζαχαρένια ἀπηλογήθη 115
 κι' εἰς ἐκεῖνο πού τῆς εἶπα μ' ἀποκρίθη.
 Λέγει· τὸ φῶς τῆς μέρας λιγοσταίνει
 κι' ὁ ἥλιος, ἄγουρέ μου, θεὸ νὰ πηχίνη.
 τῆς νύκτας τὸ σκοτάδι μᾶς σιμώνει
 κι' ἡ κρυάδα τοῦ δάσου μᾶς πλακώνει. 120
 Μ' ἀκλούθα μου λοιπὸ νὰ πᾶ νὰ βροῦμε
 ἐπὰ κοντὰ τὸ σπήλαιον' νὰ μποῦμε
 νὰ φᾶς, νὰ πιῆς καὶ νὰ καλοαρδίσης
 καὶ στρωῶμα φτωχικὸν γιὰ νὰ κουμπίσης
 Καὶ θέλωμε χυρῆ καὶ ξεφαντώσει 125
 μὲ τραγούδια, μὲ ψωμί, καὶ μὲ τῆ βρωσι.
 Καὶ ἄς εἶνε μοναχὸ του τὸ κοπάδι
 καὶ ἄς βέσκειται καὶ αὐτὸ εἰς τὸ λειβάδι.
 Καὶ ἄς εἶνε τὸ κοπάδι μοναχὸν του
 καὶ ἄς χαίρεται κι' αὐτὸ γιὰ τὸ βοσκὸν του. 130
 Τὰ πρόβατα κ' ἐπίλοιπα δικὰ σου
 ἄς εἶνε πὰ κοντὰ ἔς τὰ πρόβατά σου.
 Μὲ πλείσια προθυμιά κι' οἱ δυὸ κινῶμε,
 τὸ σπήλιον ἐσπουδάσαμε νὰ βροῦμε.
 Τὰ χέρια ἐνθὺς τ' ἄλλου μας ἐκραιοῦμεν 135
 κοὶ μὲ χαρὰ τὴν στράτα πορπατοῦμεν,
 Τῆ στράτα πορπατοῦμεν, ἔς περβολάνι
 εἰρίσκω βατὰ καὶ κόφτω ἓνα κλαδάκι.
 Κάνω γοργὸ πιτήθειο δακτυλίδι
 * καὶ δίνω τ' αὐτῆς καὶ μένα αὐτήνη δίδει* 140
 Μὲ τὰ παιγνίδια ἐπηαίναμε τῆ στράτα
 τὰ δέντρη ἦτον λούλουδα γεμᾶτα.
 Τὰ κάλλη τῆς ἀφέντρας μου ἐπλουμοῦσαν,
 ἐπέφτασ' οἱ ἄνθοι κ' ἐπεριχυῶσαν.

116. πού τ'ς εἶπα. 118 ἄγουρέ μου. 122 τὸ σπήλιον καὶ πὰ μποῦμε. 124 σὲ στρωῶμα.
 135 τῆ χέρια ἐνθὺς τ' ἄλλου μας ἐκραιοῦμε. 136, 137 πορπατοῦμε. 140 δούδω τ' αὐτῆς
 142 τὰ δέντρη ἦτον.

- Ἔλαμπεν οὐρανὸς τ' ἄσπρη γεμάτος
καὶ ὁ ἄνεμος ἐφύσα ὁ δροσᾶτος. 145
- Ὅγτες ἔστὸ σπήλαιον σώσαμε αἰγνίδια
μὲ γέλια, μὲ χαρὲς, καὶ μὲ παιγνίδια.
Ἐν τῇ μιᾷ μεριά τοῦ σπήλαιου εἶχε χωσμένην
φωτιά ἔπὸ τὴν ἡμέραν φυλαμένην. 150
- Σπουδάξει καὶ τὴν ἄφται τὸ κοράσιο
μὲ ξύλα πού βαστοῦσ' ἀπὸ τὸ δάσο.
Ἐ τοῦ σκουτελιοῦ τὸν πάτο εἶχε λυχνάρι
ἦτονε μιὰ χαρὰ κι' ἓνα καμάρι. 155
- Ἡ πλουμιστὴ καὶ ἄσπρη περιστέρη
ὡσὰ ἔχεν ἐδεκεῖ χαρὰ μου ἔφερα.
Ἐστράφηκα ἔς τὸ σπήλαιο κ' ἐσυντήρου
τὴν ἔμορφιαν ὅπου ἔχε γύρου γύρου.
Καὶ ἀπόξω εἶχε σὰν περιπλοκάδι
ὅπου τὸ περιπλέξαμεν ὁμάδι. 160
- ἀπόξω μὲ μεριτῆς, μὲ ροσμαρίνους,
μὲ γούδουρους, μὲ βιόλες, καὶ μὲ κρίνους
το εἶχε τὸ κοράσιο στολισμένο
κ' ἐμύριζε τὸ σπήλαιο τὸ καυμένο.
Πιδέξια καὶ πιτήδεια ἦταν βελμένα
πού ἔστεκα κ' ἐσυντήρου ἓνα ἔνκ. 165
- Καὶ μέσα μου ξενίζουμου τὴν τόσην
διάρμισιν καὶ πάστραν καὶ τὴν γνῶσιν.
Ἐμορφα καὶ πιδέξια ἦσαν βελμένα,
ἦσανε τὰ τζικάλια κρεμασμένα. 170
- Κι' ἓνα χαλκωμάτικι εἶχε κοντὰ τῆς
π' ἄρμεγε καθ' ἄργα τὰ πρόβρατά τῆς.
Ἐπάνω ἔς ὅλα βλεπω ἓνα κλινάρι,
πού ἔτονε μιὰ χαρὰ κι' ἓνα καμάρι.
Φτωχάκι, μὰ στρωμένο ἦτον πιτήδεια
ὀγιά χαρὲς καλὲς καὶ γιὰ παιγνίδια. 175
- Ρωτῶ τὴν — Ἄδερφοῦς ἔχεις γῆ κύρη
καὶ ποιδὸν ἔχει τὸ σπήλαιον νοικοκύρη;
Γιατ' εἶδα μιὰ μαχαίρ' ἀγονισμένη
κι' ἐμὲ λουρὶ καινούργιο κρεμασμένη 180

145 μ' ἄσπρη. 149, 150 χωσμένη, φυλαμένη. 155 μου κι' ἄσπρη. 167 ξενίζουμου τὴν τόση. 168 τὴ διάρμισι καὶ πάστρα καὶ τὴ γνῶσι. 171, 172, 207 τζι. 178, 187 τὸ σπήλαιο.

- Λέγει μου—Κύρην ἔχω γεροντάκι
 κι' ἀπὸ τὰ ψῆς ἐπῆγε 'ς τὸ χαράκι
 νὰ κόψη πέτρα γιὰ νὰ κτίσῃ μάντρα
 καὶ μ' ἄρηνεν, ὡς βλέπεις, δίχως ἄντρα.
 Δὲν ἔρχετ' ὡς τὴν ἄλλην ἐβδομάδα.
 κ' ἔχεις τε' ἡμέρες τοῦτες μοναξιάδα. 185
- Ἐγὼ μ' ἐπᾶ 'ς τὸ σπήλαιον νὰ κατέχῃς,
 ἔγνοια καμμιά δι' ἄνθρωπον μὴν ἔχῃς.
 Ἐγὼ ἀδελφούς δὲν ἔχω, οὐδὲ μένα,
 εἶνε καιρὸς πολὺς πού ἀποθάνα. 190
- Ἐγὼ μαι μὲ τὸν κύρη μου οἱ δυὸ μας
 τοῦτο τὸ σπήλαιον εἶναι ἐδικό μας.
 Πιάνει ψωμί, τυρί, χλωρὴ μιλιάκι,
 κρύον ἄρνι ὄφτο, ἄπάνω εἰς πλάκα
 ὅπου 'χε γιὰ τραπέζι, καὶ ὀρδινιάζει
 καὶ μὲ σπουδὴ γιὰ δεῖπνον λογαριάζει. 195
- Ἐῖχε καὶ ξειδιωτὸ κρασί δαμάκι
 'ς ἓνα μικρὸ καὶ πλουμιστὸ φλασκάκι.
 Καὶ συγκερνεῖ μὲ κρυὸ νερὸ καὶ πίνει,
 κι' ἀπέκει μὲ καλεῖ καὶ μένα δίνει. 200
- Μὰ λέγω της.— Κυρά, κρασί δὲν πίνω,
 δὲν τρώγω ἀπὸ τὸ κρεᾶς τὸ κρυὸν ἐκεῖνο
 ἂν δὲν θεληματέψῃ ἡ ὀμοροιά σου
 νὰ 'νε μὲ τὸ φιλὶ τὸ κάλεσμά σου.
 Ὡς ἤρουνεν αὐτὰ ἄρχισε νὰ σβύνη
 ὡσὰν τὸ φασκολούλουδον ἐγίνη. 205
- Τὰ δόντια της πληθύνασι κ' ἐφάνη
 ὡσὰν εἰς τὸ σκοτάδι πυροφάνι.
 Τὰ μάτια χαμηλώνει καὶ μιλεῖ μου,
 δὲν ἦτονε πρεπὸ, οὐδὲ τιμὴ μου 210
- *τέτοιας λογῆς ἀδιάντραπα νὰ μειδιάσω
 μὰ σένα πρέπει νὰ καταδικάσω.
 Ἐσὺ ἔχεις ἐξισιὰ καὶ πιε κοί δός μου
 καὶ θεληματικῶς καὶ στανικῶς μου.
 Κεὶ πιε ὅσο πού θῆς κι' ὅσο π' ὀρίζεις,
 *γιατὶ ποτέ μου ἄλλον θέλω γνωρίζει. 215

188 γι' ἄνθρωπο νὰ μὴν. — 190 ὅπου. — 194 πάνω σέ. — 196 δεῖπνο. — 200 καὶ
 μου τὸ δίνει 210 — 11 Δὲν ἦτονε πρεπὸ μουδὲ τιμὴ μου τέτοιας λογῆς ἀδιάντροπη νὰ
 μοιάσῃ. — 216 γιὰτὶ ποτέ μου ἄλλου δὲ μὲ γνωρίζεις.

- Ἦπιαμεν μιὰ καὶ δυὸ, συγκερασμένο
 ἦτονε τὸ πιετό μας τῶν καυμένω,
 μὲ τὰ φιλιὰ ἔς τὸ δροσερὸν ἀέρα,
 καὶ μὲ τὸ πιάσ' ἐνὸς τ' ἄλλου τὰ χέρια. 220
- Ὁ πρῶτος λόγος ὅπου λέγω γὰρ τῆς κόρης
 πολλά 'μαι κουρασμένος ἀπ' τὰ ὄρη
 κι' ἤθελα νὰ μοῦ ἔκανες τὴν χάρι
 νὰ πηγαίναμεν γοργὸν εἰς τὸ κλινάρι. 225
- Προθυμερῶς σιμώνομεν ἔς τὴν κλίνη
 θέτομε ἀγκαλιασμένοι γὰρ καὶ κείνη.
 Καὶ μὲ τὸ παῖξε γέλασε ἀρχηνίζει
 ὅλη ἡ ἀνατολὴ νὰ κοκκινίζη,
 κι' εἰς λίγην ὥρα ἐλέπομεν τὸν ἥλιο
 κι' ἐξάπλωνε τς' ἀκτίνες του ἔς τὸ σπήλαιο. 230
- Περιλαμπρῶς τὸν ἥλιο χαιρετοῦμεν
 καὶ πᾶμε τὰ κουράδια μας νὰ βροῦμεν
 καὶ πάλι τὸ βραδί στὸν ἴδιον τόπον
 εὐρίσκομέσταν μὲ πιδέξιον τρόπον,
 π' ἄνθρωπος δὲν μπορεῖ νὰ τὸ γνωρίσῃ
 οὐδὲ ποσῶς νὰ μᾶς ὁμολογήσῃ. 235
- Μά 'ρθεν ἐκεῖν' ἡ ὥρα ἡ πικραμένη
 τὸν γέροντα τὸν κύρη τῆς ἀνημένει
 καὶ λέγει μου ἀπὸ σπέρας ἡ κυρά μου'
 —Ταχιά, βοσκέ, νὰ σ' εἶχα συντροσιά μου. 240
- Τὸν κύρη μου ταχιά τὸν ἀνημένω
 καὶ ἐκ τὸ σπήλαιον οὐδὲ ποσῶς ἐβγαίνω.
 Ἄμε καὶ σὺ ἔστῃ μάνδρα τῆ δική σου
 καὶ μὲ τὸ μῆνα πάλε μοῦ θυμήσου
 ἐπὰ στὸν ἴδιο τόπον νὰ γυρίσῃς
 οὐδὲ ποτέ σου μὴ μ' ἀλησμονήσῃς. 245
- Γιατί τότες ὁ κύρης μου καὶ πάλι
 δουλειάν ἔχει ἔδεκεῖ νὰ κάμῃ κι' ἄλλη.
 Τὴ νύκτα κείνη θέτω πικραμένος
 μὲ λογισμὸν μεγάλον ὁ καυμένος. 250
- Τὸ Θεὸν ἐπαρακάλουν νὰ μ' ἀξιῶσῃ
 νὰ μὴ βιασθῇ γοργὸν νὰ ξημερώσῃ.

220 τὴ χέρα.—221 στὴν κόρη.—223 κι' ἀποθυμῶ νὰ μοῦ κανες.—νὰ πηγαίναμε. 231
 —2 χαιρετοῦμε, βροῦμε.—233—4 τόπο, τρόπο.—237 πικραμένη —242 κι' ἀπὸ τὸ σπή-
 λιο.—243 μάντρα.— 249 πικραμένος.—251 ἐπαρακάλου.

- Μὴ λέγω τες ἄχολής μου περιστέρως
πολλὰ βραβαίνει πρὸς τὸ φῶς τες ἡμέρας
γιατὶ παρὰ ποτὲ τοῦτο τὸ βράδι 255
ἐδιάσθη νὰ μὴ μείνωμεν ὁμάδι.
- Καὶ πρὸς τὸν ἥλιον ποῦχα πάντα θάρρος
κλαίω μὲ παραπόνεσιν καὶ βάρος.
ὦ ἥλιε, πολλὴ γὰρ ποῦ φέρεις
γιὰ ποῖαν ἀφορμὴν ἐμὲ τὴν παίρνεις; 260
Σηκώνομαι ἴω πρότερα πὸ κείνη
κι' ἀφήνω τὴν κ' ἐκείτετο ἔς τὴν κλίνη.
Σιμώνω τῆς καὶ σκύψω καὶ φιλῶ τὴν
καὶ μ' ἀναστενάγμ' ἀποχαιρετῶ τὴν. 265
Γεῖα καὶ χαρὰ σ' ἀφήνω νὰ τὴν ἔχῃς
καὶ κάμε, πέρδικά μου, νὰ κατέχῃς,
κι' ἂν ζήσω μὲς ἔς τὸ μὴνὰ ἔρχομαι πάλι
νὰ ἔρω τ' ἀγγελικὰ καὶ ὄμορφα κάλλη.
Στρέφεται καὶ θεωρεῖ με κι' ἀρχηνίζει
τὸ ριζικό της ν' ἀναθεματίζη. 270
Τὰ δάκρυα τῆς ἀρχήνισαν κ' ἐτρέχαν,
τὰ κοραλλένια χεῖλη τῆς ἐδρέγαν.
Ἀνάθειμά σε, μοῖρα μου καυμένη,
ποῦ μοῦ τὴν εἶχες τούτη φυλαμένη.
Ὡς ἤψα τὸ κερί νὰ μοῦ τὸ σβύσης
σὲ μεγάλη σιοτάγρα νὰ μ' ἀφήσης. 275
Σηκώνεται καὶ θεὸν νὰ παραγγείλῃ
κ' ἐτρέμασι τὰ ζαχαρένια χεῖλη.
Κι' ἀπὸ τὰ δάκρυα κάθε εἰς ἐγροῖκα
τὸ βάρος ὅπου εἶχε καὶ τὴν πρίκα 280
καὶ λέγει μου· — Βοσκέ, ἄμε, ποῦ νάχῃς
καμάρι καὶ χαρὲς ὅπου κι' ἂν λάχῃς.
Κι' ὅπου κι' ἂν εἶναι ὁ νοῦς μου εἰς τὰ ξένα
νὰ ζήσω, νὰ τελειώσω μετὰ σένα.
Τῆς ποθητῆς ποῦ σ' εἶχε σὰν τὸ φῶς τῆς 285
κ' ἐδιάλεξε νὰ σ' ἔχῃ σύντροφό της,
θυμήσου τῆς, μὴ τὴν ξαλησμονήσης,
καὶ κάμε τὸ γοργὸν γιὰ νὰ γυρίσης.

257 ἥλιε.—259—60 ὦ ἥλιε μου....γιὰ ποῖα ἀφορμὴν ἐμὲ τὴν κόρη παίρνεις; 263
Σιμώνω τσι.—φιλῶ τη.—264 καὶ μ' ἀναστεναγμὸ ἄποχαιρετῶ τη.—267 κι' ἂ ζήσω.—
282 κι' ἂ λάχῃς.

- Ὄταν ἰδῆς τὸν κόρακα ν' ἀσπρίσῃ
καὶ τὸν αὐγερινὸν ν' ἀποσπερίσῃ, 290
κορμὶ δίχως ψυχὴν νὰ πορπατήσῃ,
τότε κ' ἐγὼ θέλω σ' ἀλτσημονήσῃ.
Πλειὰ γρήγορα ἔς τὴν γῆν νὰ ζήσῃ ψῆρι,
κ' ὁ ἔρωτας νὰ χάσῃ τὸ δοξάρι
τὴν νύκτα δίχως ἄστρα καὶ δροσοῦλα, 295
παρὰ ν' ἀφήσῃ τέτοια βοσκοπούλα.
Μὲ ἀπήτης τοῦ φτωχοῦ εἶναι γραμμμένο
νὰ πορπατῶ ἀπ' ἐδῶ, μακρὰν νὰ πηγαίνω,
παραγγελιὰ σ' ἀφήνω νὰ θυμᾶσαι,
καὶ πάντα ὁ νοῦς σου μετὰ μένα νὰ ἴσαι. 300
Μὲ κλάυματα κ' ἐγὼ πὸ κεῖ μισεύω,
πάγω τὰ πρόβατά μου νὰ γυρεύω.
Καὶ ἀγάλια ἀγάλια μάκρυνα τὸν τόπο
μὲ θάσανα, μὲ πρίκες καὶ μὲ κόπο. 305
Μὰ πέρασεν ὁ μῆνας κ' ἦρθ' ἡ ὥρα
νὰ πὰ νὰ βρῶ ἐκείνην τὴν πανώρια.
Μὰ θέλησεν ἡ μοῖρα μου τ' ἀγάπη
τὸ ριζικό μου κ' ἡ πολλὴ τζη ἀγάπη,
ἔπεσ' ἄρρωστημένος ἔς τὴν κλιναρί
καὶ λίγεψέ μου ἡ δύναμι κ' ἡ χάρι. 310
Καὶ πρίχου γιάνω νὰ καλυτερέσω
στράτα νὰ πορπατήσω πρὶν μπορέσω
ἐπέρασεν ὁ μῆνας πρὶν νὰ θέσω
κ' ἐδιάβηκεν ὁ ἄλλος νὰ μπορέσω
νὰ πορπατήσω νὰ σαλευοδήσω 315
νὰ πὰ νὰ τὴν εὐρῶ νὰ τῆς μιλήσω.
Μὰ μέσα ἔς τοὶ δυὸ μῆνες ἐγροικίου μου
μὲ δύναμιν δαμάκι τοῦ κορμιοῦ μου.
Μὲ πρεθυμιὰ κινῶ διὰ νὰ πάω
κρητῶντας τὸ ραβδάκι νὰ κουμπάω 320
Μεγάλον φόβον εἶχα καὶ περίσσο
καὶ δὲν ἠμπόρουν νὰ καλυτερέσω
μόν' ἔπεσα κ' ἐρράγη τὸ σπαθί μου
κ' ἐγιάγυρα εἰς τὴν ἀποστροφή μου.
Κ' ἔσυρε τρεῖς φωνές κ' ἐξύπασέ με,
ὅταν γλυκεὰ κοιμούμουν ἔξυπνησέ με 325

- Κι' ἦρθαν κακὰ σκυλιὰ ὡσάν πνιγάρου
 νὰ φάγουσι τ' ἀρνί μου τὸ πουλιάρι.
 Ἐγροίκουσι ἀπ' τὰ δάση της νὰ κλαίγῃ
 ἢ καθαρένια θρόση νὰ μοῦ λέγῃ 330
- τὸ πῶς ἢ ἀρρωστία καὶ ἢ ἀργητά μου
 κάρβουνα θὲ νὰ δάλουν σ' τὴν καρδιά μου.
 Τ' ἀνήμενα νὰ μάλω κ' ἐφοβούμου
 τὴν ὥρα κείνη ἐγέμισέ τ' ὁ νοῦς μου,
 καὶ δὲν ἤμπόρουσι νὰ καλοκαρδίσω 335
 εὐδὲ νὰ ἰδῶ, οὐδὲ ν' ἀναντρανίσω.
- Φτάνω, θωρῶ τὸ σπῆλαιο ἀραχνασμένο
 μὲ βοῦρκα, μὲ πηλὰ *ναμουρδωμένο.
 Ἄλλοιᾶς λογιῆς μ' ἐδέχτη τὸ καῦμένο 340
 παρὰ πού μ' εἶχε πρῶτα μαθημένο.
- Σ' ἐνοῦς βουνοῦ κορφή, 'ς ἓνα χαράκι
 ξανοίγω καὶ θωρῶ *να γεροντάκι
 κι' ἐβλεπε κάποια πρόβατα ὁ καῦμένος
 ἀδύναμος καὶ μαυροφορεμένος. 345
- Σφυρίζω καὶ φωνάζω, χαιρετῶ τον
 καὶ γιὰ τὴ βοσκοπούλαν ἐρωτῶ τον.
 Μὲ φόβον καὶ μὲ τρόμον τοῦ ἐηγοῦμου
 καὶ τὰ δὲν ἤθελα ἀκούη ἀφουρκούμου,
 Γροικῶ τὸν γέρο *μπρός καὶ ἀναστενάζει
 τὸ ριζικὸ τῆς μοίρας του ἀτιμάζει, 350
 καὶ κλαίοντας μοῦ λέγ' — Ἡ πεθυμιά σου
 ἀπόθανε, δὲν εἶνε πλεὰ κοντά σου
- Δι' αὐτήνη πού ρωτᾶς ἦτον παιδί μου,
 θάρρος μου τοῦ φτωχοῦ καὶ ἀπαντοχὴ μου.
 Μὰ ὁ Χάρος τὴν ἐπῆρεν ἀπὸ μπρός μου
 κ' ἐθάμπωσε τὰ μάτια καὶ τὸ φῶς μου. 355
- Καλόκαρδὴ *τον πάντα καὶ χαρὰ μου
 ἀνάπαψη πολλὴ 'ς τὰ γερατιά μου.
 Μὰ ὁ λογισμὸς ὅπου 'χε πᾶσα βράδι
 παράκαιρα τὴν ἔβαλε 'στὸν ἄδη. 360
- Ὅλημερνῆς κι' ὀληνυκτῆς νὰ κλαίγῃ
 χίλια κακὰ τῆς μοίρας της νὰ λέγῃ.

334 ἐγέμισε τὸ νοῦ μου. 347 — 8 ἐηγοῦμου, ἀφουρκούμου. 353 Γι' αὐτὴ πού μὲ

Σὰν τὸ κερί ἀνάλιε ὄνταν ἀφτη
 ὥστε πού 'διάβη εἰς τὴν γῆν καὶ θάφτη,
 Ποτὲ τῆ νύκτα δὲν ἐθώρειν ὕπνο
 οὐδ' ἔτρωγε τὸ γιῶμα οὐδὲ τὸ δεῖπνο. 365
 Ἐδιωχνεν ἀπ' ἐμπρός της τὸ κοπάδι
 πού τὸ 'χε συντροφιά κ' ἦσαν ἐμάδι
 Πολλὰς φορές 'ς τὸν ὕπνο τῆ ἐξυπνᾶτο
 μονάχη της ἐμίλειε κ' ἐδιηγᾶτο. 370
 Καὶ ὦρα 'ς τὴ μιὰ μερὰ κι' ἄλλη νὰ πιάσῃ,
 ἓνα καλὸ βοσκὸ, πού 'χε 'ς τὰ δάση.
 Ἐξύπνουσ' τῆς τότε κ' ἔλεγά της
 εἶντα πολλὰ βαρεῖά ν' τὰ ὄνειρά της;
 κ' εἰντά 'ναι τὰ διηγᾶται καὶ τὰ λέγει, 375
 καὶ πάραυτας ἀρχήνιζε νὰ κλαίγῃ.
 —Κύρη, μεγάλον ἄδικο μοῦ κάνεις
 νὰ μὲ ξυπνᾷς καὶ νὰ μ' ἀναθηθάνῃς
 'ς τὴν χαρὰν ὅπου βλέπω 'ς τ' ὄνειρό μου
 τὸν πολυαγαπημένο τὸ βοσκὸ μου. 380
 Ἐνὰ νιάμερά της ἦτα ὄψές ὕγιέ μου,
 τὴν ὦρα πού ξεψύχα ἐμίλησέ μου,
 παραγγελιά μ' ἀφῆκε πὰ 'ς τὰ δάση
 ἓνας καλὸς βοσκὸς θέλει περάσει
 μελαχροινὸς, λυγρὸς καὶ γελασιάρης 385
 νέος καὶ μαυροματίης, διωματάρης
 καὶ θέλει σὲ ρωτήσῃ ὀγιά νὰ μάθῃ
 γιὰ κείνη πού ἀπέθανε κ' ἐχάθη.
 Καὶ νὰ τοῦ πῆς πῶς εἶν' ἀποθαμένη
 μὰ δὲν τοῦ λησμονᾷ ποτὲ ἢ καυμένη. 390
 Καὶ ἄς τὴν λυπηθῇ καὶ ἄς τὴν κλάψῃ
 τὰ ρούχα του γιὰ λόγου της νὰ βάλῃ.
 Τὴν ἀφορμὴ τοῦ πέ, πῶς τὴν ἐχάσε
 ὡσὰν εἶδεν ἡμέρες καὶ περάσε
 ζιμὸ ἀλησμώνῃσέ τὴν τὴν κουμένη, 395
 γιὰ κεῖνο ἐθανωτῶθη πρικομένη.
 Καὶ ἀπὸ τὰ σουσούμια κεῖνος εἶσαι
 καὶ κλαίγῃ σε ἢ καρδιά μου καὶ πονεῖ σε,
 Γιατί 'θελα παιδιὰ μου νὰ σᾶς κάμω,

363 ἀνάλιεν. — 364 διάβηκε στή γῆ. — 372 ἓναν. 373 ἤλεγά σοι. — 374 γιάντα πολ-
 λά βαρεὰ 'ναι τὰ ὄνειρά σοι. — 381 τὰ νιάμερά σοι ἦταν ὄψές, ὕγιέ μου. — 391 Κι' ἄς
 τὴνε λυπηθῇ κι' ἄς τὴνε. . .

- κ' εἶχαμε μιλημένα γιὰ τὸ γάμο 400
 καὶ κλαίγει σε ἡ καρδιά μου κ' ἐθρηνηῶτο
 σὰν ἄκουσα τέτοιαις λογιῆς μαντάτο.
 Οὐδ' ἐβλεπα, οὐδ' ἄκουσα οὐδ' ἐθώρου,
 Ἵ τὰ πόδια μου νὰ στέκω δὲν ἠμπόρου.
 Καὶ ἀρχήνισα τὴ μοῖρα μου νὰ θρίζω 405
 τὸ ριζικό μου ν' ἀναθεματίζω,
 τὸν ἔρωτα τὸν ψεύτη ν' ἀτιμάζω
 καὶ πλεῖο γιὰ τὴ ζωὴ μου δὲν λογιάζω.
 —Κύρη, γονή, νὰ ζήσης, ἀφεντάκι,
 μὴ βαρεθῆς τὴν στράτα καμποςάκι 410
 νὰ πᾶγε ἔστο μνημούρι τῆς κυρᾶς μου,
 νὰ κάνω ἑκεῖ τὸν πόθο τῆς καρδιάς μου.
 Σὲ σπήλιο σκοτεινὸ νὰ κατοικήσω
 ποτὲ πρηγοριά νὰ μὴ γροικήσω,
 μὰ πάντα μοναχός μου νὰ γυρίζω 415
 οὐδὲ νὰ δῶ, οὐδὲ ν' ἀναντρανίζω.
 Δίχως γαμπᾶν, ξυπόλυτος νὰ πηγαίνω
 ἔς τόπον ἀγκαθερόν καὶ χιονισμένο.
 Νὰ μὲ θωροῦν γυμνὸν καὶ ἀναιμολλιάρη
 καὶ ὄλοι νὰ μὲ κρατοῦσι δαιμονιάρη, 420
 Γιὰ σφάλμα καὶ γιὰ πάθη τὰ δικά μου
 ἐδάλα εἰς τὸν Ἄϊδη τὴν κυρά μου.
 Νὰ χα τὴν φτάξη ζωντανήν, νὰ μάθη
 τὴν ἀρρωστία καὶ τὰ πολλὰ μου πάθη.
 Τώρα θωρῶ κι' ἀλήθεια μ' ἀπαρνήθης 425
 ἔς τ' ἀραχνιασμένο στρῶμα πού κοιμήθης
 καὶ δὲν μπορ' ὁ φτωχὸς νὰ σὲ ξυπνήσω,
 νὰ μοῦ συντύχης καὶ νὰ σοῦ μιλήσω,
 Μάτια, ἀφόντ' ἐχάσατε τὸ φῶς σας
 πλεῖο λυγερὴ μηδὲν ἰδῆτ' ὀμπρός σας. 430
 Καὶ ποῖα παρηγοριά θέλει μπορέσει
 ἀλάφρωσιν ἔς τοὺς πόνους μου νὰ θέσῃ;
 Φίλους καὶ συγγενεῖς θέλω μισήσει,
 δὲ θελω νὰ σφαγῶ, μὰ θέλω ζήσει,
 γιὰ νὰ χω πόνους, πρίκις καὶ λακτάρεις, 435

401 καὶ σ' ἐκλαίγει ἡ καρδιά μου.—403 Μουδ' ἐβλεπα, μουδ' ἄκουζ μουδ' ἐθώρου.—
 404 ἠμπόρου.— 411, 412 τοῖ κυρᾶς, τοῖ καρδιᾶς.—416 μουδὲ νὰ ἰδῶ μουδὲ νὰ.— 417
 γαμπῶ.— 419 γυμνὸ.—421 γιὰ πάθητα.—432 ἀλάφρωσι.

καθημερινούς καῦμούς καὶ λιγωμάρες.

Μὰ θεὸς νὰ ζῶ καὶ θεὸς νὰ παραδέρνω
χίλιες φορές τὴν ὥρα ν' ἀποθαίνω.

Τὰ ὄρη τὰ χαράκια νὰ μὲ φάσι

καὶ νὰ 'ν' ἢ καταικιά μου μὲς 'ς τὰ δάση,

440

μέρα νύκτα νὰ κλαίω, νὰ θρηγοῦμαι,

τὰ πάθη μου 'ς τὰ ὄρη νὰ δηγοῦμαι

νὰ κίνω τὰ θερά νὰ μ' ἀκλουθοῦσι

νὰ κλαίουں μετὰ μένα νὰ πονοῦσι.

Φλογέρα νὰ μὴν πιζῶ, οὐδὲ φιαμπόλι,

445

'ς λειβάδι νὰ μὴν μπῶ, οὐδ' εἰς περβολι.

Τὰ πρόβατά μου πλείο νὰ μὴν ἀρμέξω

μὰ νὰ περνῶ καιρὸν κακὸ καὶ ἀδέξιο.

Το προβελάκι τ' ἄσπρο τὸ πολιάρι

ὀπού 'χα τῆς κυρᾶς μου ἀμπουλιάρι,

450

ἐκεῖνο μόνον νὰ 'χω μετὰ μένα

νὰ πηζίνωμε τὰ δυὸ συντροφισμένα,

νὰ κλαίγη αὐτό τ' ἀρνὶ κ' ἐγὼ τὴν κόρη,

νὰ πορπατοῦμε τὰ βουνὰ τὰ ὄρη.

'ς τὴν ἀγκυλιά μου νὰ τ' ἀποχοιμίζω,

455

τὸ ριζικό μου τὸ κακὸ νὰ θρίζω.

Καὶ ὄντα θροντᾶ καὶ ἀστράφτη καὶ χιονίζη,

κανεὶς βοσκὸς σιὰ ὄρη δὲν γυρίζη,

τότες ἐγὼ 'ς τὰ βουνὰ καὶ σιὰ ὄρη

νὰ κλαίγω αὐτήνην τὴν πανώρνια κόρη.

460

Καὶ ὅταν ὁ ἥλιος κατὴ πέτρες καὶ ξύλα,

ὅλοι σιμώνουν 'ς τοῦ δεντροῦ τὰ φύλλα,

τότε πᾶ ὁ βοσκὸς, δροσιὰ γυρίσει.

κ' ἐγὼ νὰ μαι στὸν ἥλιο νὰ με κλιγῶ.

Νὰ μὴν ἐβγῆ βοσκὸς ἀπὸ τὸ σπήλαιον,

465

τὰ νέφη νὰ σκεπάσουσι τὸν ἥλιον,

καὶ νὰ ψυγοῦν τὰ χόρτα 'ς τὸ λειβάδι,

καὶ ἀπὸ τὴν μάνδρα νὰ μὴ βγῆ κοπάδι.

Οὐδὲ πουλι 'ς τὰ δάσος μὴν πετάξῃ

τὴν αὐγὴν πετεινὸς νὰ μὴ φωνάξῃ

470

Το ἀηδονάκι πλείο μὴν κηλαϊδέσῃ,

καὶ ζετὸς ἄς τυρλωθῆ. μὴν κυνηγῆσῃ.

Τὴν νύκτα μὴν προβελεῖ τὸ φεγγάρι,

εἰς τὸ γιὰλὸ νὰ μὴν ἔρθῃ πλεῖδ' ψάρι.

Καὶ ἄς ἀπορρύξουν θρύσσες καὶ ποτάμια
καὶ ἄς ξεραθοῦν τὰ τρυφερὰ καλάμια.

475

Καὶ ὡς ἐδῶ τελειώνει ἡ βοσκοπούλα

ἡ ἱστορία της, καμώματά της οὐλα.

Καὶ ἂν εὗρεθοῦν ἄλλες πολλὰς γραμμένες,
ἄς ξεύρη κάθε εἷς, πὼς εἶν' σφαλμένες.

480

Μόνον αὐτὴ πὼς εἶναι ἡ καλλιωτέρη
ἀπ' ὅσες; κι' ἂν ἔρθοῦν τὴν σήμερον ἡμέρα.

Ἔτσι' ἀπὸ μὲ τὸν Ἀποκορωνίτην

Νικόλαον Δριγητικὸν ἀπὸ τὴν Κρήτην

διαλεγμένη' νε μὲ περισσιον κόπον

485

Καὶ τυπωμένη εἰς Βενετιῶς τὸν τόπον,

γιὰ πᾶσαν ἕνα ποῦ θέλει νὰ μάθῃ

νὰ φύγῃ τ' ἐρωτιᾶς σαρκὸς τὰ πάθη.

Γιατὶ ἀπ' αὐτὴν ἡμπορεῖ νὰ βγάλῃ

ρόδον σὰν ἀπ' ἀγκάθι, καὶ νὰ πάρῃ

490

ξόμπλι τῆς πολυπρικραμένης

καὶ τέλος βοσκοπούλας τῆς καυμένης.

Στοὺς χίλιους ἐξακόσιους κ' εἰλοστὴ ἐβδόμη

τὸ τέλος ἔλαβ' ἡ δική μου γνώμη.

* Ἄν διοβάζοντες τινὰς δὲν παινέσῃ,

495

τὴν καλὴν γνώμη ἄς ἰδῇ καὶ ἄς μοῦ συγχωρέσῃ.

Τ Ε Λ Ο Σ

482 αὐτὴ τὴ μέρα. — 484 Δριμητικὸν. — 485 διαλεγμένη' εἶναι — 489 Γιατὶ ἀπὸ αὐ-
τὴ μπορεῖ. — 495 δὲν τὴν παινέσῃ, — 496 σὰ δὴ ἄς μοῦ συχωρέσῃ.

ΓΕΝΙΚΗ ΚΕΦΑΛΑΙΩΔΗΣ ΚΑΤΑΓΡΑΦΗ ΤΩΝ ΕΝ ΤΩ ΙΣΤΟΡΙΚΩ ΑΡΧΕΙΩ ΚΡΗΤΗΣ ΕΓΓΡΑΦΩΝ ΚΑΙ ΑΝΤΙΚΕΙΜΕΝΩΝ ΜΟΥΣΕΙΟΥ

(*Ἔκθεσις πρὸς τὴν Διοικ. Ἐπιτροπείαν τοῦ Ἀρχείου*)

Κατὰ τὴν 27ην συνεδρίαν τῆς 27ης Ὀκτωβρίου 1931 ἀνετέθη μοι ἡ σύνταξις καὶ πρὸς ὑμᾶς ὑποβολὴ ἐκθέσεω· περὶ τοῦ περιεχομένου τοῦ Ἀρχείου, διὰ τὴν χρησιμοποίησιν προφανῶς ὡς κεφαλαϊώδους καταγραφῆς τῶν ἐν τῷ ἰδρυματι ἀρχείων καὶ λοιπῶν ἱστορικῶν κειμηλίων.

Δὲν εἶναι ἄγνωστον εἰς ἐμέ, οὔτε εἰς τὴν Σεβ. Ἐπιτροπείαν, ὅτι κατὰ τὸ 1923 ἐτυπώθη εἰς τὸ Δελτίον τῆς Ἱστορικῆς καὶ Ἐθνολογικῆς Ἐταιρείας τῆς Ἑλλάδος πραγματεία τοῦ Διευθυντοῦ τοῦ Ἀρχείου κ. Παπαδάκη, συνταχθεῖσα πρὸ δεκαετίας καὶ ἐπιγραφομένη «Ἱστορικά Ἀρχεῖα Κρήτης». Ἐν τῇ πραγματείᾳ ταύτῃ ὁ κ. Π. πραγματευόμενος τὸ ὅλον τῆς Κρήτης ζήτημα, τόσον τὸ διὰ τὰ μεσαιωνικὰ ὅσον καὶ διὰ τὰ νεώτερα ἀρχεῖα, καταγράφει κεφαλαϊωδῶς καὶ τὰ μέχρι τῆς ἡμέρας τῆς συγγραφῆς περιελθόντα εἰς τὸ ἴδρυμα τάτε ἱστορικὰ καὶ τὰ ὑπηρεσιακὰ.

Τύχῃ ἀγαθῇ, τὸ Ἱστορικὸν Ἀρχεῖον ἐπλουτίσθη κατὰ τὴν ἔκτοτε διαρρεύσαν δεκαετίαν διὰ πολλῶν νέων ἀποκτημάτων, τὰ ὅποια ἐποπλασίασαν τὴν σημασίαν του καὶ τὴν δυνατότητα τῆς ἐξ αὐτοῦ διαφωτίσεως τῆς κρητικῆς ἱστορίας. Πολλὰ ἀκόμη ἀρχεῖα, ἐκ τῶν ὑπαρχόντων καὶ τότε, ἔγιναν, διὰ τῆς ταξινομήσεως, περισσότερον γνωστά. Ὡς ἐκ τούτου ἡ ἔκθεσις ἐκείνη εἶναι ἤδη παλαιὰ καὶ ἔχρηζεν ἀναπληρώσεως.

Πρὸς τοῦτο ἐμοχθήσαμεν, κατὰ τὸ δυνατόν, ὅπως παρουσιάσωμεν τὴν παροῦσαν ἐργασίαν, ἔχοντας πρὸ τῶν ὁμμάτων καὶ ἐν ταῖς χερσίν ἡμῶν αὐτὰ τὰ ἀρχεῖα, ὑπ' ὄψιν δὲ τὰς ἐκθέσεις, ὅπου ὑπάρχουν, καὶ τὰ ἐγγραφα τὰ μαρτυροῦντα περὶ τοῦ τρόπου τῆς ἀποκτήσεώς των, καὶ τὰς καταγραφὰς ἐνίων ἐξ αὐτῶν, γενομένας κατὰ καιροῦς ὑπὸ τοῦ προσωπικοῦ.

.....

Τὴν κρητικὴν ἱστορίαν χωρίζομεν εἰς τὴν μεσαιωνικὴν καὶ τὴν νεωτέραν. Καὶ τῆς μεσαιωνικῆς μὲν ἱστορίας τὰ παρ' ἡμῖν στοιχεῖα εἶναι ἐλάχιστα, διὰ τὸν γνωστὸν λόγον, ὅτι τὰ ἀρχεῖα τοῦ Δούκα τῆς Κρήτης κείνται εἰς Ἐνετίαν, ὅπου ἀναμένουν φιλοτίμους ἐρευνητάς, ἀντιγραφεῖς, καὶ τὰ μάλιστα κριτάς. Τῆς δὲ νεωτέρας ἱστορίας, ὅσον ἐγγυτέρα αὕτη πρὸς ἡμᾶς, τόσον περισσότερα ἀρχεῖα ἐπίσημά τε καὶ ἰδιωτικά, στοιχεῖα ἄφθονα πρὸς διανοήσιν τῆς δράσεως ὄχι μόνον τῶν πρωτοπόρων ἀλλὰ καὶ τοῦ λαοῦ.

Ἐπὶ τοῦ παρόντος τὸ ἴδρυμα συλλέγει ἀρχεῖα, ὅσα ἐν τῷ ἐσωτερικῷ δύνανται νὰ συλλεθσοῦν. Ἀλλὰ μέριμνα περὶ τῆς ἀντιγραφῆς καὶ μελέτης τῶν Ἐνετικῶν, τουρκικῶν καὶ ἐκκλησιαστικῶν ἀρχείων τοῦ ἐξωτερικοῦ τῶν ἀποκειμένων εἰς Ἐνετίαν, Κων/πολιν καὶ τὰς μεγάλας εὐρωπαϊκὰς βιβλιοθηκὰς χειρογράφων, δὲν δύναται νὰ ληφθῇ ἐπὶ τοῦ παρόντος, ἐφ' ὅσον ἡ συλλογὴ καὶ τακτοποιήσις τῶν ἐν τῷ ἐσωτερικῷ θ' ἀπασχολοῦν ἡμᾶς καὶ δὴ μὲ στενότητα μέσων καὶ ἀνεπαρκῆς προσωπικόν.

Ἄλλὰ διὰ τὴν μὴ ὀλισθήσωμεν εἰς τὴν ἐξέτασιν θέματος, πολλῆς συζητήσεως ἔχοντος ἀνάγκην, οἷον τὸ περὶ τῶν ἐν τῷ ἐξωτερικῷ ἀρχείων, ἀκούμεθα νὰ τονίσωμεν, ὅτι τὰ ὑπάρχοντα εἰς τὸ ἴδρυμα καὶ τὰ δυνάμενα νὰ ἐξαγορασθοῦν ἢ ν' ἀποκτηθοῦν ἄλλως, (διὰ καταλλήλων ἐνεργειῶν, δωρεῶν κλπ.) ἱστορικὰ ἀρχεῖα τοῦ δεκάτου ἐνάτου αἰῶνος, ἀντιγραφόμενα, ἐκδιδόμενα αὐτούσια καὶ μελετώμενα, θὰ διαφωτίσουν τὴν σκοτεινὴν καὶ ἀμέθοδον κρητικὴν

ιστορίαν, τὴν ὁποίαν δὲν ἠδυνήθησαν φιλοπάτριδες καὶ φιλόπονοι ἄνδρες (Φιλιάκης, Κριάρης κλπ.), παρὰ τὸ προσνεχθῆν ὑπ' αὐτῶν ὕλικὸν νὰ δεῖξουν ὑπὸ τὸ φῶς τῆς ἀληθοῦς ἱστορικῆς ἐρεύνης καὶ ἐπιστήμης.

Ἄλλοτε τὰ παρ' ἡμῖν ἀρχεῖα διήρσα εἰς ὑπηρεσιακὰ καὶ καθαρῶς ἱστορικά. Δῆλονότι εἰς ἱστορικὰς συλλογὰς ἐγγράφων, ἐπανάστατικῶν ἢ μὴ ἀδιάφορον, ἔχουσαι ἀναντίρρητον ἱστορικὴν σημασίαν καὶ ἀπαιτούσαι αὐτοῦσιαν ἔκδοσιν· καὶ εἰς ἐγγράφα ὑπηρεσιακὰ, δῆλονότι ἀρχεῖα ὑπηρεσιῶν καθηργημένων ἢ παλαιῶν, τῶν ὁποίων ἂν ἡ σημασία διὰ τὴν ἱστορίαν εἶναι σήμερον μικρά, δὲν εἶναι βέβαιον, ὅτι καὶ μετὰ τινος δεκαετηρίδας θὰ εἶναι ἡ αὕτη.

Εἰς τὴν παρούσαν ἔκθεσιν δὲν χωρίζω κατὰ τοῦτον τὸν τρόπον. Χρονολογικῶς κατ' ἐποχὰς καὶ εἰδολογικῶς ἐκθέτω τὰ παρ' ἡμῖν στοιχεῖα, δὲν καθιστῶ ἀφανῆς τὸ ἂν ἀνήκουν εἰς τὰ ἱστορικά, ἢ εἰς τὰ ὑπηρεσιακὰ.

Ἀπὸ ἀπόψεως ποσοῦ καὶ ὄγκου τὰ πολυπληθέστερα εἶναι τὰ ὑπηρεσιακὰ ἀρχεῖα, τῆς Κρητικῆς Πολιτείας ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον. Ἄν εἴμεθα κάτοχοι πάντων τούτων εἶναι ζήτημα ἂν ἠδυνάμεθα νὰ τὰ συγκεντρώσωμεν εἰς τὸν κάτω ὄροφον τοῦ οἰκήματος, καταλήλως διαρρυθμιζόμενον. Ἄλλὰ, παρὰ τὸν ὄγκον τῶν τὸν ἐλάχιστον, αἱ ἱστορικαὶ συλλογαί, ἂν ταξινομηθούσιν, εὐρετηριασθούσιν καὶ καταγραφούσιν λεπτομερῶς, θ' ἀπαιτήσουν ἀρκετὸν χρόνον· μακρὸν δ' ἂν ἐκδοθούσιν ἐπιστημονικῶς.

Τὴν πραγματοποίησιν τῆς ἐρεύνης καὶ μελέτης τῶν ἐν τῷ ἐξωτερικῷ ἀρχεῖων ἀναβάλλομεν κατ' ἀνάγκην· ὅχι ὅμως αἱ τῶν ἰδικῶν μας τὴν ἐπεξεργασίαν. Ἄν δ' ἠθέλαμεν νὰ μάθωμεν τι ἀκριβῶς περιέχουν τὰ παρ' ἡμῖν τουρκικὰ τουρκόγλωσσα ἀρχεῖα, ὅσα ἀναφέρω εἰς τὴν παρούσαν ἔκθεσιν εἴτε κεφαλαιωδῶς εἴτε γενικώτερον, θὰ ἔπρεπε νὰ προσλάβωμεν μεταφραστὴν ἱκανὸν, γνώστην τῆς τουρκικῆς ὅσον καὶ τῆς ἐλληνικῆς. Ἡ ἰδική μου ἀμάθεια περὶ τὴν τουρκικὴν καθιστᾷ τὴν ἔκθεσιν ταύτην ἐλλιπῆ ὡς πρὸς τὰ τουρκόγλωσσα ἀρχεῖα. Ὁ δὲ ἴστο δὲ πλέον ἐλλιπὴς ἂν ὁ τουρκομαθὴς κ. Κ. Γ. Φουναράκης δὲν μετεγλώττιζε τὰς ἐπικεφαλίδας δύο δεκάδων περίπου φακέλλων περιεχόντων τουρκικὰ ἐγγράφα. Ἄλλ' ἐν καιρῷ εὐθέτω πρέπει κάπως εὐρύτερον νὰ μάθωμεν τὸ περιεχόμενον τῶν φακέλλων, νὰ καταγράψωμεν ἐκτενέστερον ὅ,τι ἄλλο ὑπάρχει, πρέπει νὰ μεταφράσωμεν τὰ τουρκόγλωσσα πρακτικὰ ἢ ἐγγράφα, πρὶν ζητήσωμεν νὰ γνωρίσωμεν ὅ,τι ὑπάρχει εἰς τὸ ἐξωτερικὸν τουρκικόν.

Μετὰ τὰ ὀλίγα ταῦτα εἰσέρχομαι εἰς τὴν ἔκθεσιν κατ' ἐποχὰς τοῦ περιεχομένου τῶν παρ' ἡμῖν ἀρχεῖων.

ΜΕΡΟΣ Α'

Ε Ν Ε Τ Ο Κ Ρ Α Τ Ι Α (1210—1715)

1) Σπουδαία διὰ τὴν ἐποχὴν αὐτὴν πηγὴ εἶναι ἡ στατιστικὴ τοῦ Καστροφύλακα *Castrofilaca Descrizioni di Candia* 1583, ἢ ἀντίγραφον, δεδεμένον εἰς τέσσαρας τόμους, ἔχομεν ἐκ τῶν ἐν Ἐνετιῶ ἀρχεῖων, χάρις εἰς τὸν κ. Σπ. Θεοτόκην.

2) Ὁ ἴδιος ἱστοριοδίφης ἔπεμψεν ἀντίγραφον τοῦ χρονικοῦ τοῦ Τριβᾶν *Trivan Cronica* 1182—1669 τούτου παρεσκευασθῆ ἀντίγραφον δακτυλογραφημένον, δεθὲν μετὰ τοῦ χειρογράφου. Εἰς ἕτερον τόμον ὑπάρχει μετάφρασις τοῦ χρονικοῦ πρόχειρος γενομένη ἀπὸ τὸν κ. Γ. Πόρταλην. (Ὅρα: Ν. Β. Τ ω μ α δ ᾶ κ η, Ἄντωνίου Τριβᾶν. Διηγήσεις περὶ Κρήτης. Νέα Ἑστία IB' 6. 846—52; Ἀθήναι 1932).—

3) *II regno tutto di Candia, Delineato a parte et intagliato da Mar-*

co Boschini Venetiano MDCLI (1651). Δεδεμένος ἄτλας γεωγραφικὸς τῆς Κρήτης, σχεδιασθεὶς ὑπὸ τοῦ Μποσκίνη ἐνῶ οἱ Τοῦρκοι κατέκταν τὴν νῆσον. Περιλαμβάνει διαφόρους χάρτας, ἐξ ὧν οἱ 59 τῆς νήσου (πόλεις, φρούρια καὶ νησίδες).

4) Δουκικῶν διαταγμάτων σχετικῶν μὲ τὴν ἱστορίαν τῆς ἐστῆς Μονῆς Χρυσοπηγῆς ἀντίγραφα, ἀποσταλέντα τῷ κ. Παπαδάκῃ ὑπὸ τοῦ ἰδίου κ. Θεοτόκη.

Δὲν εἶναι περιττὸν νὰ σημειωθῇ, ὅτι ἡ βιβλιοθήκη τοῦ ἰδρύματος περιλαμβάνει τὸν τρίτον τόμον τοῦ μοναδικοῦ διὰ τὴν κρητικὴν μεσαιωνικὴν ἀρχαιολογίαν συγγράμματος τοῦ Giuseppe Gerola, Monumenti Veneti nell'isola di Creta, καὶ ὅτι κατέχομεν περιγραφὴν ἐτέρου ἄτλαντος ἀποκειμένου εἰς τὴν Μαρκιανὴν βιβλιοθήκην, τοῦ Corner (1625), περιέχοντος 25 διαφόρους χάρτας.

Ὁ θέλων νὰ φωτισθῇ περὶ τῶν ἐν Ἑνετῶν Κρητικῶν ἀρχείων δύναται καὶ ἄλλα ν' ἀναγνώσῃ καὶ τὸ τελευταῖον ἐκδοθὲν περὶ αὐτῶν βιβλίον τοῦ κ. Σπ. Θεοτόκη, Εἰσαγωγή εἰς τὴν ἔρευναν τῶν μνημείων τῆς ἱστορίας τοῦ Ἑλληνισμοῦ καὶ ἰδίως τῆς Κρήτης ἐν τῷ Κρατικῷ ἀρχεῖφ τοῦ Βενετικῷ Κράτους. Ἐν Κερκύρῃ (1926). Δὲν θὰ ἦτο δ' ὅλως ἄσκοπον νὰ προσέσθῃ τις τὴν πληροφορίαν, ὅτι ἡ Ἀκαδημία Ἀθηνῶν ἐκδίδει, δαπάναις μάλιστα τῆς κ. Ἐλενας Βενιζέλου, τὰ πορίσματα τῶν ἐρευνῶν τοῦ Κερκυραίου ἱστοριοδίδου.

ΜΕΡΟΣ Β'

Τ Ο Υ Ρ Κ Ο Κ Ρ Α Τ Ι Α (1645—1898)

Ι ΑΡΧΕΙΑ ΤΟΥΡΚΙΚΑ

(Τῆς ἐποχῆς τῆς Τουρκοκρατίας ἔχομεν κατάλογον τῶν Πασσάδων Κρήτης (1645—1897) ὀφειλόμενον εἰς τὸν μακαρίτην Γ. Ἰ. Καλαϊσάκην, δακτυλογραφημένον).

1) Τῆς πρὸ τοῦ 1821

ἐποχῆς ἀρχεῖα Κρητικὰ δὲν ἔχομεν. Διότι, ὡς φαίνεται, περιοδικῶς ἡ Γεν. Διοίκησις ἀπέστειλεν εἰς τὸ κέντρον (Κων)πολιν) τὰρχεῖα τῆς "Ὅποτε οὐδὲν στοιχείον ἐπίσημον τῆς ἐποχῆς ἐκείνης ὑπάρχει παρ' ἡμῖν.

2) Τῆς Α ἰ γ υ π τ ε ι κ ῆς κ α τ ο χ ῆς (1822—1841)

χωρὶς νὰ ἔχομεν τὰ ἐπίσημα ἀρχεῖα ἔχομεν ὅμως ἀξιολογὰ τινὰ στοιχεῖα. Ἦτοι:

Ἐγκύκλιοι: Χειρόγραφοι:

α') Περὶ τῶν περιουσιῶν τῶν κατὰ τὴν μεγάλην ἐπανάστασιν τοῦ 1821 ἐκπατρισθέντων Κρητῶν Χριστιανῶν (1832) ἑλληνιστί.

β') Περὶ φυλάξεως τῶν παραλίων κατὰ τῆς ἐλευθεροκοινωνίας πλοίων ἐκ τοῦ ἐξωτερικοῦ (6 Ἀπριλίου 1831) ἑλληνιστί.

γ') Ὁ Σεραισκέρης τῆς Κρήτης πρὸς τοὺς συμβούλους, καπατανέους, παπάδες τῆς ἐπαρχίας Σφακιῶν περὶ φορολογίας τῶν ποτῶν (18 Ἰανουαρίου 1833) ἑλληνιστί καὶ τουρκιστί.

Ἐγκύκλιοι: Ἐντυποὶ (εἰς ἴδια φύλλα)

α') Περὶ ἀνακαινίσεως ἐκκλησιῶν καὶ Μοναστηρίων (1831) ἑλληνιστί.

β') Περὶ ἀτομικοῦ φόρου (χαράτσι) (1831).

γ') Περὶ διακανονισμοῦ τοῦ χαρατσίου (1831) ἑλληνιστί καὶ τουρκιστί,

δ') Περὶ διαλύσεως τῆς συναθροίσεως τῶν Μουρνιῶν καὶ μὴ ἐπιβολῆς νέας φορολογίας ἑλληνιστί, (1833)

ε') Περὶ καθαριότητος τῶν ὁδῶν τῆς πόλεως (1837) ἑλληνιστί καὶ τουρκιστί.

Ἐπίσημος ἐφημερίς

«Βασιλίς Γκιρίτ» ἢ Κρητικὴ Ἐφημερίς διγλωττος. Φύλλα τινῶν ἐτῶν 1831—32, ἡμικατεστραμμένα σπουδασιώτατα διὰ τὰ ἐν αὐτοῖς περιεχόμενα· εἰδήσεις, ἐγκυκλίου κλπ.

3) Τῆς ἐποχῆς 1841—1868

(ἤτοι τῆς μετὰ τὴν ἐπανάστασιν τῆς τουρκικῆς κυβερνήσεως μέχρι τῆς ἐφαρμογῆς τοῦ Ὁργανικοῦ Νόμου, δι' οὗ ἐδίδετο ποιά τις αὐτοδιοίκησις, ἔστω καὶ ὑποτυπώδης, εἰς τὴν νῆσον) δὲν ὑπάρχουν ἐπίσημα ἀρχεῖα.

Ἀλλὰ δὲν εἶναι αἱ εἰδήσεις ὀλίγα· αἱ γνωσταὶ ἐκ τῶν συγχρόνων ἐπαναστατικῶν, προξενικῶν, καὶ ἰδιωτικῶν ἀρχεῖων. Ἰδιαιτέρως σημειοῦμεν ἐνταῦθα ἐπίσημους τινὰς προκηρύξεις, ἐντύπους, τῆς ἐποχῆς, ἀπάσας ἑλληνιστί.

α') Κατὰ ὑψηλὸν αὐτοκρατορικὸν ὄρισμὸν ὁ Υαμῆ Πασσᾶς Βαλῆς τῆς νήσου Κρήτης. Ἐν Χανίοις τὴν 7. Ἰουλίου 1853 (ἀποδοχὴ τῶν φορολογικῶν αἰτημάτων τῶν Χριστιανῶν, περὶ ἐφαρμογῆς τοῦ Χάτι—Χουμαριῶν ὡς πρὸς τὴν θρησκείαν κλπ. ἔντυπον ἑλληνιστί (ἐν πλασίῳ).

β') Πρὸς τοὺς Χριστιανοὺς Κρητὰς ὁ Γενικὸς Διοικητὴς Ἰσμαήλ Πασσᾶς (Χανιά 16 Μαΐου 1866).

γ) Πρὸς τοὺς Κρητὰς (2 Σεπτεμβρίου 1866) ὁ Μουσταφᾶς Ναυλῆ Πασσᾶς.

δ') Πρὸς τοὺς Κρητὰς ὁ Μέγας Βεζύρης εἰς ἕκτακτον ἀποστολὴν εἰς Κρήτην Ἀαλῆ (εἰς τὰ Χανιά τὴν 24 Σεπτεμβρίου 1867).

ε') Διακήρυξις τῆς αὐτοῦ Ὑψηλότητος τοῦ Μεγάλου Βεζύρου Ἀαλῆ Πασσᾶ πρὸς τοὺς ἀντιπροσώπους τῶν διαφόρων τμημάτων καὶ ἐπαρχιῶν τῆς νήσου Κρήτης γενομένη κατὰ τὴν συνεδρίαν τῆς 23ης Δεκεμβρίου 1867.

Τῆς ἰδίας ἐποχῆς εἶναι 20 αἰτήσεις Ἑλλήνων ὑπηκόων αἰτουμένων τὴν ὀθωμανικὴν ὑπηκοότητα λόγῳ τῶν τότε συμβάντων (1854) καὶ ἐν ἀντίγραφον ἐπίσημον ἑλληνιστί ἐκδοθέντος Μπουγιουρουλοῦ. «Ὁ Γεν. Διοικητὴς τῆς νήσου Μουσίρης Χουσνῆ Πασσᾶς... Ἐξεδόθη ἐν Χανίοις τῇ 26 Μαΐου 1859» (περὶ συστάσεως Γενικοῦ Προσωρινοῦ Συμβουλίου ἔχοντος δικαστικὰ καὶ ἀστυνομικὰ δικαιώματα).

4) Τῆς ἐποχῆς 1868—1878

ἤτοι τῆς πρώτης ἐφαρμογῆς τοῦ Ὁργανικοῦ νόμου, μέχρι τῆς Συμβύσεως τῆς Χαλέπας δὲν ἔχομεν στοιχεῖα τουρκικὰ ἐπίσημα, ἐκτὸς ἐὰν εὕρισκωνται εἰς συλλογὰς ἑλληνικάς. Οὔτε σειρὰ ὑπάρχει τῆς ἐπίσημης ἐφημερίδος «Κρήτη» τῆς ἀπὸ τοῦ 1868 ἐκδοθείσης, εἰμὴ ὁλίγα μόνον φύλλα τουρκικῆς ἐκδόσεως τῶν ἐτῶν 1871 καὶ 1876.

Εἰς φάκελλον σώζονται πρακτικὰ καὶ ἀποφάσεις τῶν Μεικτῶν Δικαστηρίων (1868—1872) περὶ ἀποζημιώσεως τῶν κατὰ τὴν ἐπανάστασιν τοῦ 1866 ζημιωθέντων (τῆς ἰδίας ἐποχῆς βλέπε φακέλλους 1 καὶ 14 τοῦ Λογιστηρίου Ρεθύμνης περαιοῦ).

5) Τῆς ἐποχῆς 1878—1898

τῆς τουρκοκρατίας τῆς μετὰ τὴν Πράξιν τῆς Χαλέπας μέχρι τῆς ἐκδιώξεως τοῦ τουρκοῦ στρατοῦ (Νοέμβριος 1898) ὑπάρχουν ἀρκετὰ στοιχεῖα καὶ εἰς ἑλληνικὴν καὶ τουρκικὴν γλῶσσαν. Τούτου ἕνεκα χωρίζω αὐτὰ εἰς διοικητικὰ, οἰκονομικὰ, καὶ ἀσφαλείας καὶ δικαιοσύνης.

α') Διοικητικὰ

Α') Τῆς Γενικῆς Διοικήσεως ἔχομεν σειρὰν τῆς ἐφημερίδος «Κρήτη», πλὴν τοῦ ἔτους 1880, κατὰ τὸν κάτωθι πίνακα.

Ἑλληνιστί

ἔτη	σώματα	ἔτη	σώματα
1879	1	1888	2
1880	0	1889	2
1881	2	1890	1
1882	2	1891	1
1883	2	1892	1
1884	2	1893	2
1885	2	1894	2
1886	3	1895	2
1887	2	1896 καὶ 1897	2

καὶ τουρκιστί

1881 — 3, 1886 — 8 καὶ 1895 — 6 ἀνὰ ἓν σῶμα.

Ἔχομεν τῆς ἰδίας Διοικήσεως διάφορα ἔντυπα, ἐν οἷς τὴν καλουμένην Σύμβασιν τῆς Χαλέπας (Ὑψηλὸν Αὐτοκρατορικὸν Φιρμάνιον, ὅπερ καθωραϊσμένον δι' αὐτοκρατορικοῦ αὐτογράφου ὀρίζει τὴν πλήρη ἐφαρμογὴν τοῦ Ὄργανικοῦ τῆς Κρήτης Νόμου καὶ τῶν ἐν αὐτῷ ἐπενεχθεισῶν τροποποιήσεων καὶ βελτιώσεων) (Πρὸς Ἀλέξανδρον Καραθεοδωρῆ Πασσῆν) (Ἐγγραφή τῆ 25ῃ τοῦ μηνὸς Ζιλκαῆ ἐν ἔτει 1295, ἑλληνιστί καὶ τουρκιστί ἐν πλαίσιφ). Τὸ πρὸς Σακίρ πασσῆν Ὑψηλὸν αὐτοκρατορικὸν Φιρμάνιον (1889) καὶ, τὸ σπουδαιότερον, σώματα τῶν Κρητικῶν Κωδίκων, ἐν οἷς ἐτυπώθησαν εἰς δύο ἐκδόσεις τὰ φιρμάνια καὶ ἡ λοιπὴ νομοθεσία ἡ διέπουσα τὴν Κρήτην ἀπὸ τοῦ 1841 καὶ ἐξῆς.

Πάντα ταῦτα εἶναι σπουδαιότατῃ πηγῇ διὰ τὴν Κρητικὴν ἱστορίαν καὶ συγχρόνως πολύτιμα διὰ τὴν σπανιότητά των.

Ἀλλὰ καὶ ἐγγράφων ἔχομεν 15 φακέλλους, ὡς ἔπειτα

- 1) Ἐγγραφα πρὸς ὑποδιοικήσεις. Μάρτιος—Ἰούνιος 1314 ἀρ. 1—462.
- 2) » » » ἀπὸ 22 Ἰουνίου 1314 ἀρ. 463—802.
- 3) Ἐγγραφα πρὸς Κων/λιν ἀπὸ 12 Φεβρουαρίου 1312 μέχρι 27 Φεβρουαρίου 1313
- 4) Τηλεγραφήματα πρὸς ὑποδιοικήσεις 12 Φεβρουαρίου 1312—3 Ἰουλίου 1313 ἀρ. 1—509.
- 5) Ἐγγραφα πρὸς ὑποδιοικήσεις 24 Μαΐου—1 Αὐγούστου 1313 ἀρ. 1—403.
- 6) Ἐγγραφα πρὸς ὑποδιοικήσεις 2 Αὐγούστου—3 Ὀκτωβρίου 1313 ἀρ. 405—834.
- 7) » » » 6 Ὀκτωβρίου 1313—28 Φεβρουαρίου 1313 ἀρ. 835—1237.
- 8) Ἐγγραφα πρὸς τὰς ὑποδιοικήσεις ἀτακτοπαίητα 1 Μαρτίου—23 Μαΐου 1313.
- 9) Τηλεγραφήματα πρὸς ὑποδιοικήσεις 3 Ἰουλίου—28 Φεβρουαρίου 1313 ἀρ. 510—919.
- 10) Ἐγγραφα πρὸς τὴν Ὑψηλὴν Πύλην καὶ διαφόρους τοῦ Κράτους νομούς.
- 11) Ἐγγραφα πρὸς ὑποδιοικήσεις ἀπὸ 1ης Μαρτίου 1314 ἀρ. 1—368.
- 12) » » » ἀπὸ 13 Φεβρουαρίου 1312—23 Μαΐου 1—1313.
- 13) » » Τουρκικὴν Κυβέρνησιν εἰς Κων/λιν ἀρ. 1—356. 14 Φεβρουαρίου 1312—26 Αὐγούστου 1313
- 14) Ἐγγραφα πρὸς τὴν Τουρκικὴν Κυβέρνησιν 27 Αὐγούστου—28 Φεβρουαρίου 1313

ἀρ. 357—667.

- 15) Ἐγγραφα πρὸς τὴν Ὑψηλὴν Πύλην καὶ τὴν Ἀρχιγραμματεῖαν 1 Μαρτίου—30 Σεπτεμβρίου 1314.

Καὶ οἱ δέκα πέντε τόμοι περιέχουν ἔγγραφα τουρκιστί, εἶναι δὲ δεδεμένοι ἀπὸ τῆς ἐποχῆς ἐκείνης καὶ καλῶς διατηρημένοι.

Β) Τοῦ Γενικοῦ Διοικητικοῦ Συμβουλίου ἐδρεύοντος ἐν Χανίοις, τὰ καθήκοντα τοῦ οὐοίου ὀρίζει ὁ Ὀργανικὸς Νόμος (1868, 1878), τὰ ἐξῆς, ἅπαντα τουρκιστί.

Ι) Πρακτικὰ περιλαμβάνοντα ἀποφάσεις τοῦ ἔτους 1897 ἀρ. 1—393, ἐξ ὧν μετεφράσθησαν ἑλληνιστί τέσσαρα πρακτικά, περιέχοντα τὰς πρώτας 62 ἀποφάσεις.

Τοῦ ἔτους 1313 ἀποφάσεις ἀρ. 1—548, ἀμετάφραστα, ἀσύνδετα.

II) Ἐγγραφα, ἤτοι:

α) Στρατιωτικῆς ἀρχῆς 1313.

β) αἰτήσεις πρῆν ὑπαλλήλων ὑποβαλλόμεναι πρὸς ἐκκαθάρισιν τῶν μισθοδοσιῶν των (μετὰ τὴν πυρπόλησιν τῶν σχετικῶν βιβλίων) συμφώνως τῇ ἀπὸ 18 Ἰουνίου 1897 ἀποφάσει τοῦ Γεν. Διοικητικοῦ Συμβουλίου.

γ) Λογαριασμοὶ Δήμου Ἡρακλείου 1313.

δ) Ἐγγραφα τοῦ Γ. Δ. Συμβουλίου (1897—1898 ;).

III) Προσχέδια πρακτικῶν τοῦ ἰδίου Συμβουλίου.

IV) καὶ V) Εἰσερχόμενα 1897—8. καὶ

VI) Βιβλίον διεκπεραιώσεως ἐξερχομένων ἐγγράφων.

Γ) Τῶν Διοικητικῶν Συμβουλίων τῆς Νήσου

Ἐκ τῶν ἀρχείων τῶν Διοικ. Συμβουλίων τῆς νήσου μόνον τινὰ τῆς Ρεθύμνης ἐσώθησαν ἅπαντα ἑλληνιστί, δευρατόδετα, ἤτοι:

Ἀποφάσεις τοῦ Δ. Συμβουλίου

τῶν ἐτῶν 1887, 1888 καὶ 1889.

Πρακτικὰ ὀκτώ ἐτῶν, ἤτοι:

1—356 τοῦ 1887   1—223 καὶ 1—222 τῶν 1890—2

1—319 > 1888   1—213 ἀπὸ 7 Μαρτίου 1892 — 24 Φεβρουαρίου 1893.

1—671 > 1889   1—185 ἀπὸ 27 > 1893 — 22 Φεβρουαρίου 1894.

Δ) Τῶν Ἐπαρχείων τῆς νήσου

Τῆς ἐποχῆς ταύτης δὲν ἐσώθησαν ἀρχεῖα. Ἄλλ' εἰς τὰ ἀρχεῖα τοῦ Λογιστηρίου Ρεθύμνης διατηρήθησαν στοιχεῖα τῶν ἐπαρχείων τῆς Διοικήσεως ταύτης, εἰς δὲ τὰ τοῦ Κεντρικοῦ Λογιστηρίου στοιχεῖα τῶν ἐπαρχείων τοῦ τμήματος Ἡρακλείου (ὄρα περαιτέρω).

Ε) Τῶν Τμηματικῶν ἐφορειῶν δὲν ἔχομεν τ' ἀρχεῖα καίτοι ἡ ὑπαρξίς των θὰ ἦτο σπουδαία διὰ τὴν ἐκκλησιαστικὴν ἱστορίαν τοῦ τόπου καὶ τὴν ὀργάνωσιν τῆς ἐκπαιδεύσεως. Φυλάσσονται ὁμως παρ' ἡμῖν μιᾶς Τμηματικῆς Ἐφορείας, τῆς τῶν Σφακίων, δεδεμένα ἑλληνιστί ἅπαντα, τὰ κάτωθι.

1) Μερειδολόγιον διδασκάλων τῆς Ἐπαρχίας Ἀποκορώνου 1—2 (1871—5 καὶ 1875—9)

2) Ταμεῖον τμηματικῆς Ἐφορείας Διοικήσεως Σφακίων 1—2 (1870—1882 καὶ 1882—1891).

3) Λογαριασμοὶ ὁμολόγων Ἀποκορώνου ἀνηκόντων εἰς ἀμφοτέρας τὰς Χριστιανικὰς Ὀργανικὰς Τραπέζας Χανίων καὶ Σφακίων ἀπὸ 15 Ἰανουαρίου 1871 ἕως 15 Ἰανουαρίου 1874.

4) Πρακτικὰ Τμηματικῆς Ἐφορείας Σφακίων (1881—1890)

Μεταξὺ τῶν καταστύχων τῆς Ἐφορείας εἶναι καὶ βιβλίον Τουρκιστί γεγραμμένον, ἐφ' οὗ ἔχει σημειωθῆ, ὅτι τῆς ἀνήκει.

6) Ο ἰ κ ο ν ο μ ι κ ἄ

Α') Π ρ ο ὑ π ο λ ο γ ἰ σ μ ο ἰ καὶ ἄ π ο λ ο γ ἰ σ μ ο ἰ τῆς Γεν. Διοικήσεως Κρήτης, ἑλληνιστί ὡς κάτωθι, ἅπαντες δεδεμένοι.

1) Ἀπολογισμὸς τῆς Γ. Δ. Κρήτης τοῦ οἰκονομικοῦ ἔτους 1879—1295 (βιβλία 4 ἀνά 2 ὅμοια).

II) Ἀπολογισμὸς τοῦ οἰκονομικοῦ ἔτους 1880—1296 τῆς Γ. Δ. Κρήτης (δύο βιβλία).

III) Βιβλίον δώδεκα μηνιαίων οἰκονομικῶν καταστάσεων τοῦ ἔτους 1880—1296.

IV) Βιβλίον ἀπολογισμῶν τῆς Γ. Δ. Κρήτης 1881—1297.

V) Βιβλίον μηνιαίων καταστάσεων τῆς Γ. Δ. Κρήτης τοῦ οἰκονομικοῦ ἔτους 1881—1297.

VI) Βιβλίον μηνιαίων καταστάσεων τῆς Γ. Δ. Κρήτης τοῦ οἰκονομικοῦ ἔτους 1881—1297.

VIII) Ἀπολογισμὸς τοῦ ἔτους 1882—1298.

VIII) » » » 1883—1299.

IX) Βιβλίον τῶν μηνιαίων καταστάσεων τοῦ οἰκονομ. ἔτους 1883—1299 τῆς Γ. Δ. Κρήτης.

X) Ἀπολογισμὸς τοῦ ἔτους 1884—1300.

XI) Ἀπολογισμὸς τοῦ οἰκονομικοῦ ἔτους 1885—1301.

XII) Βιβλίον τῶν μηνιαίων καταστάσεων τοῦ ἔτους 1885—1301.

XIII) Ἀπολογισμὸς τοῦ ἔτους 1886—1302 (ἐπισυνάπτεται προϋπολογισμὸς ἔντυπος).

XIV) Βιβλίον τῶν μηνιαίων καταστάσεων τῆς Γ. Δ. Κρήτης τοῦ ἔτους 1887—1302

XV) Ἀπολογισμὸς τοῦ οἰκονομικοῦ ἔτους 1887—1303 (συνάπτεται ἔντυπος προϋπολογισμὸς).

XVI) Βιβλίον τῶν μηνιαίων ἰσοζυγίων τῆς Γ. Δ. Κρήτης 1887.

XVII) Γενικὸς ἀπολογισμὸς τῆς χρήσεως τοῦ οἰκονομικοῦ ἔτους 1888|1304 τῆς Νομαρχίας Κρήτης.

XVIII) Ἀπολογισμὸς τοῦ οἰκ. ἔτους 1889—1305.

XIX) » » » 1306—1890.

XX) ἀπολογισμὸς 1307—1891—2.

XXI) » τοῦ οἰκονομικοῦ ἔτους 1308—1892 (1 Μαρτίου 1892—28 Φεβρουαρίου 1893).

XXII) Ἀπολογισμὸς τοῦ 1309—1893 (1. Μαρτίου 1893—29 Φεβρουαρίου 1894).

Ἡ βιβλιοθήκη τοῦ Ἀρχεῖου περιλαμβάνει ἐντύπου: μίαν ἔκθεσιν τοῦ Σάββα Πασιᾶ διὰ τὸ ἔτος 1885—6, καὶ ἐτέραν ἔκθεσιν ἀπολογισμοῦ οἰκονομικῆς διαχειρίσεως 1888—9.

Β') Π ρ ο ὑ π ο λ ο γ ἰ σ μ ο ἰ καὶ Ἀ π ο λ ο γ ἰ σ μ ο ἰ Διοικήσεων (τμημάτων) Ἡρακλείου, Ρεθύμνης, Λασιθίου καὶ Σφακίων, ὑπάρχουν (τῶν ἐτῶν 1879 καὶ ἐξῆς) εἰς τὸν τέταρτον φάκελλον τῶν ἐγγράφων τοῦ Κεντρικοῦ Λογιστηρίου (βλ. περὶ αἰτέρω). Τοῦ δὲ τμήματος Ρεθύμνης ὑπάρχουν ἀσύνδετοι καὶ ἄνευ καθ' ἕκαστον ἐπιγράφων.

Γ') Τοῦ Κ ε ν τ ρ ι κ ο ῦ Λ ο γ ἰ σ τ η ρ ἰ ο υ τῆς Γ. Δ. Κρήτης ἔχομεν τὰ κάτωθι ἀρχεῖα.

1) Καταστάσεις ἐσόδων, ἐξόδων Ἐπαρχιῶν, τοῦ τμήματος Ἡρακλείου. Τρεῖς φάκελλοι: ἐξ ὧν ὁ πρῶτος τῶν ἐτῶν 1881—5, ὁ δευτέρος τῶν 1884—87, καὶ τελευταῖος 1888 καὶ ἐξῆς.

2) Προϋπολογισμοὶ καὶ ἀπολογισμοὶ διαφόρων ἐτῶν (1879 καὶ ἐξῆς) τῶν τμημάτων Χανίων, Ἡρακλείου, Ρεθύμνης, Λατιθίου καὶ Σφακίων. Εἰς φακέλλοις.

3) Εἰς φακέλλοις διαφόρων ἐγγράφων (ἀντιγράφα ἐγγράφων Γεν. Διοικήτου καὶ Ρώσου Προξένου, αἰτήσεις ἐπὶ παλαιῶν χρεῶν 1879, πίνακες ὑπαλλήλων Διοικήσεων, ἀπολογισμοὶ Δήμων, διάφορα ἐγγράφα).

4) Εἰς φακέλλοις ἐγγράφων ἀποζημιώσεως τῶν ζημιῶν τῆς ἐπανστασίας 1889. Πίνακες Ἡρακλείου—Ρεθύμνης.

5) Πρωτόκολλον τοῦ Κεντρ. Λογιστηρίου τῆς Νομαρχίας Κρήτης (1884—9), ἐν ᾧ καταχωροῦντο εὐρεσίαι περιλήψεις ἐγγράφων καὶ τινες τῶν ἀποράσεων τοῦ Γ. Δ. Συμβουλίου αὐτούσας.

6) Φακέλλοις περιέχων χαρτόσημα τουρκικῆς Διοικήσεως ἀξίας, τάξεως, διαβατηρίων, Ἐφακίου καὶ ἐφημερίδων. Τεμάχια ἐν ὧν 11.773 ἀξίας δ' ὀνομαστικῆς χρυσίων ταμειακῶν 7.112 1)2, διπλασιαζομένης ἀπὸ τοῦ 1898 ἤτοι γρ. 14.224 1)2. (*)

Δ') Ἐκ τῶν ἀρχείων τῶν Λογιστηρίων τῶν τμημάτων, ἔχομεν τὰ τοῦ τμήματος Ρεθύμνης εἰς 15 φακέλλοις, ὡς κάτωθι.

1)	Ἐγγράφα τῶν ἐτῶν	1876, 79, 80, 81
2)	»	»
3)	»	»
4)	»	»
5)	»	»
6)	»	»
7)	»	»
8)	»	»
9)	»	»

10) Ἀπολογισμοὶ τμήματος Ρεθύμνης ἐτῶν 1881—96.

11) Πίνακες διδασκάλων, ἐκμισθώσεως Βακουρικῶν, ἐγγράφα ἐπιτροπῆς ἐπὶ τῆς ὁδοποιίας.

12) Καταστάσεις ἐσόδων, ἐξόδων Ἐπαρχείου Ἀμαρίου 1879—96.

13) » » » » Μυλοποτάμου 1882—93.

14) Παλαιὰ χρέη πρὸς τὸ Δημόσιον ἐκ δεκάτης (1857—65). Περὶ σιτ φυγᾶδων.

15) Καθημερινόν 1888—96.

Ε') Τελωνεῖα καὶ ἀρχεῖα, εἰς γλῶτταν τουρκικὴν, ἀγνωστον ποῖον ἐτῶν ἔχομεν εἰς τὴν ἀποθήκην τῶν Τουρκικῶν (Ὑποθηκοφυλακείον) μετὰ τῶν ἐπίσης ἀτακτοποιήτων τουρκογλώσσων ἀρχείων τῆς Χωροφυλακῆς (καὶ λογιστικῶν).

γ') Ἀσφαλείας καὶ δικαιοσύνης Ἀρχεῖα

Καὶ τῆς μὲν Χωροφυλακῆς καὶ Ἀστυνομίας ἔχομεν τὰ κάτωθι ἀρχεῖα:

1) 4 φακέλλοις ἐγγράφων τῆς Χωροφυλακῆς, ἐξ ὧν ὁ πρῶτος περιέχει ἐγγράφα τῶν ἐτῶν 1881—4, ὁ δεῦτερος τῶν ἐτῶν 1885—8, ὁ τρίτος 1889—95, καὶ ὁ τελευταῖος διάφορα Ἡρακλείου καὶ Ρεθύμνης.

2) Πρωτόκολλον Ἀστυνομίας Χανίων 7 Αὐγ. 1885—2 Μαΐου 1886.

3) Μητρώον Ε' τμήματος Χωροφυλακῆς (1887)

* Ἐγγράφον 14 τοῦ 1920 (Αἱ παραπομπαὶ εἰς τὸ ἀρχεῖον ἀλληλογραφίας τοῦ Ἰδρύματος)

4) Μητρῶον Γ' Λόγου α' Τάγματος Χωροφυλακῆς (1888).

5) Πλὴν τῶν ἐλληνογλώσσων τούτων ἀρχείων ὑπάρχουν ὁ τόμος δεδεμένος ἐγγράφων τῆς Χωροφυλακῆς Ἡρακλείου (1894—97) καὶ ἔτι οἱ δέκα πέντε περίπου ἀγνώστου περιεχομένου, ἅπαντες τουρκιστί.

Τῶν φυλακῶν Χανίων ἔχομεν δύο τόμους ἐγγράφων τῶν ἐτῶν 896 καὶ 1897 (ἐλ. καὶ τουρκιστί).

Τῆς δὲ Δικαιοσύνης ἔχομεν τὴν ἀλληλογραφίαν, τὰς δικογραφίας καὶ τὰς ἀποφάσεις τῆς Εἰσαγγελίας Ἐφεσίων καὶ Ἐφεσίου τῶν ἐτῶν 1878—1896. Τῶν ἀρχείων τούτων ὑπάρχουν 8 λεπτομερεῖς πίνακες.

Π Ἀρχεῖα Ἑλληνικά

Ἑλληνικά ἀρχεῖα θεωροῦμεν τὰ ἐπαναστατικά, τὰ ἐκκλησιαστικά, καὶ τὰς ἰδιωτικὰς συλλογὰς τὰς ἀναγομένας εἰς τὴν ἐποχὴν ταύτην.

Α Ἐπαναστατικά

Τῆς πρώτης ἐπαναστάσεως κατὰ τοῦ Τούρκου δεσπότη, τῆς τοῦ 1770, δὲν ἔχομεν χειρόγραφα, οὔτε στοιχεῖα ἄλλα ἐπίσημα πλὴν τῶν γνωστών. Διὰ τὰς μετ' αὐτὴν ὅμως ἐπαναστάσεις τὰ στοιχεῖα εἶναι ἄφθονα. Καὶ δὴ τῆς ἐπαναστάσεως τοῦ 1821 ἔχομεν τὸ λεγόμενον Ἀρχεῖον τοῦ 1821 ἀγορασθὲν ἄλλοτε ὑπὸ τῆς Κρητικῆς Πολιτείας ἀπὸ τὸν κ. Βλαχογιάννην. Ὅτε ἦλθε τὸ ἀρχεῖον εἰς Κρήτην περιελάμβανε 1700 ἐγγραφα τοῦλάχιστον. Σήμερον ὅμως ἀρκετὰ ἐξ αὐτῶν, πιθανώτατα τὰ τοῦ ἔτους 1825 ἐλλείπουν τὰ δ' ἄλλα κατώρθωσεν ἡ ὑπηρεσία τοῦ Ἰδρύματος ν' ἀνεύρη.

Δεδομένου, ὅτι μοναδικὴ σχεδὸν πηγὴ τῆς κρητικῆς ἱστορίας τοῦ Ἀγῶνος εἶναι μέχρι σήμερον τὰ Ἀπομνημονεύματα τοῦ Κριτοβουλίδου (ὧν τὸ Ἀρχεῖον ἔχει δύο ἀντίτυπα) καὶ πληροφορία ἄλλων ἱστοριῶν (Τρικώπη, Φιλίση κλπ.) ἡ ἀξία τοῦ ἀρχείου τούτου εἶναι ἀνεπολόγητος διὰ τὴν ἐκτίμησιν τῶν πραγμάτων τῆς ἐποχῆς ἐκείνης ἐξ αὐτῶν τῶν ἐγγράφων. Δυστυχῶς τοῦ ἀρχείου τούτου δὲν εἶχε γίνεαι ἐπιμελὴς τακτοποίησις, οὔτε εὐρετηρίασις, ἐνῶ καὶ ἡ ἔκδοσις του πρέπει πάσῃ ἄλλῃ νὰ προηγηθῇ (*). Τὸ ἀρχεῖον τοῦτο περιλαμβάνει ἐγγραφα τῶν ἐτῶν 1821—4, 1826—37, 1839, 1840, 1843, καὶ 1857, κατὰ τὸν ἐπόμενον πίνακα.

ἔτη	ἔγραφα	ἔτη	ἔγραφα
1821	5	1833	5
1822	34		
1823	245	1834	1
1824	34	1835	1
1826	525	1836	4
1827	534	1837	7
1828	99	1839	3
1829	16	1840	4
1830	5	1843	1
1831	5	1857	1
1832	5	ἀχρονολόγητα	50

* Τινὰ τῶν ἐγγράφων τῆς, περὶ εἰς 20, ἔδημοσιεύθησαν: Ἰ. Ν. Τομαζάκη, Ἀδελφοὶ Ἰάκωβος καὶ Μανώλης Τομαζάκης. Ἀθήναι 1902 καὶ Ἰ. Μουρέλλου, Ἱστορία Κρήτης τόμος Β' Ἡρακλείου 1932—33. Τὰ πρῶτα 350 ἐγγραφα τῆς συλλογῆς (1821—1824) ἔχομεν ἐτοιμάσει πρὸς ἔκδοσιν ἀναμένοντες τὸν χορηγὸν τῆς ἐκτυλώσεως.

ἦτοι ἐν ὄλῳ ἔγραφα 1584. Εἰς ταῦτα προτετέθησαν καὶ ὀκτώ ἔγγραφα τῶν ἐτῶν 1826—7 τοῦ Ζαχαρία Τσιριγιώτη ἢ Πρακτικίδη, δ. δικαίου, λογίου ἀνδρὸς εὐρεθέντα εἰς τὴν ἀλληλογραφίαν τοῦ Χατζῆ Μιχάλη Γιάνναρη (*). Διὰ τὰς ἐπαναστάσεις τοῦ 1833 καὶ 1841 παραπέμπομεν εἰς τὰ Αἰγυπτιακὰ ἀρχεῖα καὶ τὰς ἰδιωτικὰς συλλογὰς, τὰς περιεχούσας σχετικὰ ἔγγραφα.

Ὅλιγα ἀλλὰ χαρακτηριστικὰ, ἀφοῦ μάλιστα εἶναι τῆς συντηρητικῆς μερίδος εἶναι τὰ ἔγγραφα τοῦ 1858. Εἰς μικρὸν φακέλλον περιέχονται 4 ἀνέκδοτοι καὶ μία ἐκδοδομένη χειρόγραφοι ἐπιστολαὶ τῆς Ἐλισάβετ Κονταξάκη ἢ Βασιλακοπούλας, ἑτοιμαὶ πρὸς ἐκδοσιν, μετὰ πίνακος τῶν σωθεισῶν ἐπιστολῶν τῆς καὶ βιογραφικῶν σημειωμάτων. Ἐκ τῶν ὀλίγων αὐτῶν καταφαινεται καὶ ὁ ρόλος τῆς Ἐλισάβετ καὶ τοῦ Ἀγγλοῦ Προξένου αἱ φιλοτουρκικαὶ ἐνέργειαι καὶ τὰ αἷτια τοῦ θανάτου τοῦ τῆς ἐπισκόπου Κυθωνίας Καλλίστου καὶ τοῦ μητροπολίτου Ἰωνικίου, τὰ ὁποῖα πολλῶν διάφορον παρέστησαν αἱ ἱστορίαι.

Τῆς μεγάλης ἐπαναστάσεως τοῦ 1866, τὰ ἀρχεῖα ἔχουν ἀνάλογον πρὸς ἐκείνην σημασίαν. Ἐπειδὴ ἡ ἐπανάστασις ἦτο καλῶς διοργανωμένη καὶ τὰρχεῖα τῆς ἐν Ἀθήναις ὑπὲρ τῶν Κρητῶν Κεντρικῆς Ἐπιτροπῆς ἐσώθησαν, καὶ τὰ κυβερνητικὰ ἀρχεῖα καὶ πολλὰ ἔγγραφα τῆς Συνελεύσεως, τῶν ὀπλαρχηγῶν, ἀρχηγῶν καὶ γεν. ἀρχηγῶν, καὶ αὐτῶν ἐτι τῶν Προξένων τῶν ὑποστηριζόντων τὸν ἀγῶνα μυστικῶς.

Τὸ κυρίως ἀρχεῖον τοῦ 66, ἀγορασθὲν ὑπὸ τῆς Κρητικῆς Πολιτείας, ἐταξινομήθη ὑπὸ τοῦ νῦν Διευθυντοῦ τοῦ ἀρχείου τῷ 1909. Ἀποτελεῖται δ' ἐξ ἔγγράφων 1508, ἐνὸς τόμου ἡμερολογίου δαπανῶν καὶ ἐνὸς τόμου Καθολικοῦ καὶ προσωρινῶν λογαριασμῶν τῆς Προσωρινῆς Κυβερνήσεως (Μάρτιος — Ὀκτώβριος 1867).

Τὰ ἔγγραφα ἠύρετηριάσθησαν καὶ ἐπρωτοκολλήθησαν, συνοδεύοντα δὲ ὑπὸ ἐνὸς πρωτοκόλλου καὶ εὐρετηρίου ἀλληλογραφίας, ἐνὸς πίνακος πραγμάτων καὶ ἐνὸς προσώπων, ἀποτελοῦντα ἐννέα τόμους ὡς κάτωθι.

Ἔτη 1866—7	Ἔτος 1868
Α' 1—188	Ζ' 81—258
Β' 189—449	Η' 259—428
Γ' 450—650	
Δ' 651—835	Θ' 431—461
Ε' 836—1026	
ΣΤ' 1027—1128	

Τὸ ἀρχεῖον τῆς ἐν Ἀθήναις Κεντρικῆς ὑπὲρ τῶν Κρητῶν Ἐπιτροπῆς (1866—68) εὐρίσκεται κυρίως εἰς τὴν Ἱστορικὴν καὶ Ἐθνολογικὴν Ἐταιρείαν τῆς Ἑλλάδος. Ἀλλὰ ἔχομεν καὶ ἡμεῖς, τμήμα τούτου εἰς δύο φακέλλους.

Ὁ πρῶτος περιλαμβάνει 165 προσχέδια ἔγγράφων ἐξ ὧν τὰ 95 ἔχουν καθαρογραφήθῃ. Ἐγγραφα εἰσερχόμενα 237. Βιβλία δύο περιλαμβάνοντα ἀντίγραφα ἐξερχομένων (ἀπὸ 29 Ἰουλίου 1866 μέχρι 8 Ἀπριλίου 1867 καὶ ἀπὸ 15 Ἀπριλίου 1867 μέχρι 3 Ἰουλίου 1868).

Ὁ δεῦτερος περιλαμβάνει στοιχεῖα διαχειρίσεως ἦτοι:

Διαχειριστικὸν ἡμερολόγιον (Αὐγούστος — Σεπτέμβριος 1868).

Λογαριασμοὺς τῆς ἐν Σύρῳ Ἐπιτροπῆς, τοῦ Μ. Μπογιατζόγλου καὶ τοῦ Ἑλλήνος ἐν Χανίοις προξένου Ν. Σακχοπούλου.

* Ἐγγραφα 74 τοῦ 1921, 651 τοῦ 1925, 1206 τοῦ 1929.

Πίνακας εἰσφορῶν Κυβερνήσεως, ἀποδείξεις δικέρουσι, καταλόγους ὄπλων καὶ ταξιδίων ἀεροπλοίων.

* Ἄλλα στοιχεῖα λογοδοσίας καὶ τρία ἔντυπα φυλλάδια λογοδοσιῶν καὶ λογαριασμοῦ μετὰ τὴν διάλυσιν τῆς ἐπιτροπῆς.

Ἐπίσης βιβλία λογιστικά, ἤτοι καταλόγους συνεισφορῶν (τρία τετράδια), πρόχειρον ἐσόδων καὶ ἐξόδων, βιβλίον ἐσόδων καὶ ἐξόδων (καθαροί, γενεαί), βιβλίον καταθέσεων.

Ἐκ τῶν ἀρχείων τῶν ἐπαναστατικῶν ἐπιτροπῶν καὶ τῶν ἀρχηγῶν τῶν ἐπαρχιῶν ἔχομεν, ἐκτὸς τοῦ σπουδαίου τῆς Ρεθύμνης, (περὶ οὗ ὁ λόγος ὅταν περιγράψωμεν τὴν συλλογὴν Κορωνναίου) καὶ τὸ ἀρχεῖον τῶν Ἐξ Ἀνατολικῶν Ἐπαρχιῶν (Δυστιθίου, Μεραμπέλλου, Σητείας, Βιάννου, Ἰεραπίτρας καὶ Πεδιάδος). Τὸ ἀρχεῖον τοῦτο, εἰς πέντε δερματοδέτους τόμους, σύγκειται

α) Ἐξ ἐγγράφων ἢ ἀναφορῶν ἀποσταλείσων πρὸς τὸν Γεν. Ἀρχηγὸν (Κωνσταντῖνον Σφακιανικὴν) ἀπὸ Ἀπριλίου 1866 μέχρι τέλους Ἰανουαρίου 1869 ἀνεργημένον κατ' ἀριθμὸν εἰς 1517.

καὶ β) Ἐξ 66 ἐγγράφων ἢ ἀναφορῶν πρὸς τὴν ἐπαναστατικὴν ἐπιτροπὴν (τῶν ἐτῶν 1867, 1868 καὶ 1869).

Πλὴν τῶν πέντε τούτων τόμων ὑπάρχουν προσχεδιά τινα μαχῶν καὶ δύο μικρὰ τετράδια ἐν οἷς ἔγγινεν ἀρχὴ σημειώσεως τῶν κυριωτέρων τῆς ἐπανάστασεως γεγονότων (*).

Εἰς ἴδιον τόμον δερματοδέτου ὑπάρχει ἱστορία τῆς ἐπανάστασεως τοῦ 1866, κολοβή, γραφεῖσα ὑπ' ἐγγραμμάτου ἀνδρὸς γνωρίζοντος καλῶς τὰ πράγματα ἀλλὰ συντηρητικῶς, καὶ ὡς ἐκ τούτου ἐναντίον τῶν ἐπαναστατῶν. Ὁ συγγραφεὺς οὗτος, διὰ τὴν εἰλικρίνειαν τοῦ ὁποῖου πολλάκις δὲν ἀμφιβάλλει τις, δὲν ἠδυνήθη νὰ ἐννοήσῃ πῶς ἐκρήγνυνται αἱ ἐπανάστασις ποῖον εἰς αὐτὰς ρόλον διαδραματίζουσι οἱ λαοὶ, πόσον ὀλίγον ἀξιοκαταφρόνητα εἶναι τὰ οικονομικὰ αἰτία, ὅταν ἡ αὐτοσυντηρησιὰ ὀδηγῇ καὶ τοὺς πλέον ἀνιδεοῦς πρὸς τὴν ἐλευθερίαν. Τῆς ἱστορίας ταύτης ὑπάρχει δακτυλογραφημένον ἀντίγραφον, ἁμοῦ μετὰ τοῦ χειρογράφου δεδεμένον.

Διὰ τὴν συγγραφήν τὴν ἱστορίαν τῆς ἰδίας ἐπανάστασεως ὁ συνταγματάρχης Πᾶνος Κορωνναῖος συνέλεξε πλείστα ὅσα στοιχεῖα ἐπίσημα καὶ ἰδιωτικῶς. Ἐχὼν δὲ γνωρίσει τὴν Κρήτην ἐκ τοῦ πλησίον ὡς Γεν. Ἀρχηγὸς τοῦ τμήματος Ρεθύμνης κατὰ τὰ ἔτη 1866—7 τῆς ἐπανάστασεως ἐκείνης, καὶ κατιδὼν πολλὰς τὰς θαυτέρας αὐτῆς αἰτίας, ἤρχισε γράφων σχετικῶν δοκίμιον. Τὰ πρῶτα βιβλία, διότι μόνον μέχρι τοῦ Νοεμβρίου 1866 ἐπραγματεύθη ὁ συγγραφεὺς, ὅσα πρὸ παντὸς εἶχεν οὗτος ἐπεξεργασθῆ, εἶναι σπουδαιότατα διὰ τὴν πρὸ τοῦ 1866 ἐποχὴν, τὸ μοναρχεῖακὸν ζήτημα καὶ τὰ διάφορα τῆς ἐπανάστασεως αἰτία. (Ὑπάρχει περίληψις κατὰ κεφάλαια).

Τῆς ἐπανάστασεως τῶν ἐτῶν 1877—8 ἐπίσημα ἀρχεῖα δὲν ἔχομεν. Εἶναι ὅμως ἐγκατεσπαρμένα στοιχεῖα διάφορα εἰς τὰς ἰδιωτικὰς συλλογὰς, περὶ ὧν κατωτέρω. Καὶ τοῦ κινήματος ἐκείνου τοῦ 1889, τὸ ὁποῖον ἔσφιξεν τὴν Κρήτην εἰς τόσον σκληρὰν περιπέτειαν, μόνον εἰς τὰς ἰδιωτικὰς συλλογὰς, φυλλάδια, καὶ τὴν ΚΡΗΤΗΝ δυνάμεθα νὰ εὑρωμεν στοιχεῖα. Δὲν συμβαίνει ὅμως τὸ ἴδιον μετὰ τὴν τετραετίαν 1895—8.

Καὶ τῆς μὲν Μεταπολιτεύσεως ἔχομεν ἀρχεῖα (καὶ τὴν σφαγιῶδα), εἰς τρεῖς φακέλους περιλαμβάνοντα:

* * Ὁρα ἐγγαφον 1071 τοῦ 1928.

1) Ἐκλογητήρια μελῶν τῆς Κεντρικῆς Ἐπιτροπῆς τῆς Μεταπολιτεύσεως (1895—6) καὶ ἐκλογητήρια καὶ πρακτικά τῆς ἐπὶ ἐξελέγξιος τῶν παρὰ τῇ Γεν. ἐπαναστατικῇ Συνελεύσει ἐκλογῶν πληρεξούσιων ἐπιτροπῆς (1896).

2) Καταλόγους τῶν μελῶν τῆς Ἐπιτροπῆς καὶ τῆς Ἐπαναστατικῆς Συνελεύσεως, Κανονισμὸν τῆς Ἐπιτροπῆς, Ψηφίσματα περὶ τῆς ἐσωτερικῆς Διοικήσεως τῆς Κρήτης, καὶ διάφορα πρακτικά (1896)

3) Ἀλληλογραφίαν με ἐπισήμους ἀρχάς (1895—8).

4) " " " " με ἰδιώτας, πολιτικούς κλπ. (1895—8).

5) Ἐγγραφα σχετικὰ με τὴν ἠθικὴν καὶ ὕλικὴν συνδομήν τὴν παρασχεθεῖσαν εἰς τὴν Μεταπολιτευσιν (1895—7)

6) Στοιχεῖα οικονομικῆς διαχειρίσεως τῆς Ἐπιτροπῆς καὶ Ἐπαναστατικῆς Συνελεύσεως (1895—6).

7) Ἐγκυκλίους πρὸς τὸν Κρητικὸν λαόν, πρὸς κατοίκους χωρίων καὶ διάφορα πρόσωπα.

8) Ἐκθέσεις μαχῶν καὶ ἔγγραφα σχετικὰ με τὴν στρατιωτικὴν δρᾶσιν (1895—8)

καὶ 9) Διάφορα (ἀλληλογραφία, φύλλα ἐφημερίδων κλπ.).

Εἰς τὴν ἰδίαν ἀναφέρονται δύο ἡμερολόγια, τὸ ἐν τοῦ Μανούσου Κουντούρου, τοῦ Ἀρχηγοῦ τῆς ἐπαναστάσεως ἐκείνης (τοῦ ὁποίου τυπωθέντος ἔχουμιν ἀντίτυπα), καὶ τὸ ἕτερον τοῦ Γεν. Γραμματέως τῆς Μεταπολιτευτικῆς Ἐπιτροπῆς Ἰωσήφ Λεκανίδου. Τὸ τελευταῖον, τοῦ ὁποίου ἔχουμιν δύο δακτυλογραφημένα καὶ δερματοδέτα ἀντίτυπα, ἀρχεται ἀπὸ 3 Σηβρίου 1895 καὶ λήγει τῇ 12ῃ Ὀκτωβρίου 1896.

Τῆς Ἐπαναστατικῆς Συνελεύσεως, τῆς κατόπιν ὑπὸ τὴν προεδρίαν τοῦ Ἰω. Σφακιανᾶκη, ἔχουμιν πρακτικά καὶ ἀλληλογραφίαν, τακτοποιημένα εἰς ἓνα δερματοδέτον τόμον. Ἐκ τῶν πρακτικῶν τινὰ μόνον εἶναι πρωτότυπα, τὰ πλεῖστα δ' ἀντίγραφα κρατηθέντα ὑπὸ τοῦ ἀντιπροέδρου τῆς Μ. Τσουδεροῦ.

Καὶ τοῦ Ἐκτελεστικοῦ, ὡς ἐκαλεῖτο ἡ πενταμελὴς Κυβέρνησις τῆς ὑπαίθρου ἢ κατ' ἀρχάς ἐδρεύουσα ἐν Ἀκρωτηρίῳ καὶ κατόπιν ἐν Χαλέπα, ἡ ἀπορρέουσα ἐκ τῆς Συνελεύσεως ἐκείνης, ἔχουμιν τὴν ἀλληλογραφίαν — ὅσῃν παρέδωκεν ὁ κ. Βενιζέλος — εἰς ἓνα δερματοδέτον τόμον.

Προσωρινῶς ὠργάνωσε τὸ Ἐκτελεστικὸν τὴν νῆσον, διατάξαν τὴν σύστασιν Διοικήσεων, ἀρχῶν διοικητικῶν καὶ ἐπαναστατικῶν συνάμα. Δὲν ἔχουμιν τ' ἀρχεῖα τῶν εἰμὴ μέρος μόνον αὐτῶν, ἀνῆκον εἰς τὸν νομὸν Λασιθίου.

Καὶ τῆς μὲν Διοικ. Ἐπιτροπῆς ὑπάρχει μία δεσμίς (1896).

Τῆς Διοικ. Ἐπιτροπῆς Σητείας ἔχουμιν ἑκατοντάδας ἐγγράφων εἰς 5 δερματοδέτους τόμους (1897—8), καὶ μίαν δεσμίδα περιλαμβάνουσαν ἔγγραφα δικαστικῶν ὑποθέσεων καὶ διαχειριστικὰ (1897—8). Ἐπίσης τοῦ Ἀρχηγοῦ τῆς ἰδίας ἐπαρχίας Ἐμμ. Φουνταλίδου (1850—1909) τὴν ἀλληλογραφίαν ἐξ ἐγγράφων 115 δερματοδέτων εἰς ἓνα τόμον, καὶ τευχίδιον περιέχον ὅλιαν ἐπὶ τῷ θανάτῳ τοῦ δακτυλογραφημένην.

Τῆς Δ. Ἐπιτροπείας Μεγαπέλλου ἀλληλογραφίαν ἐκ πέντε δερματοδέτων τόμων (1897—9), ἐξ ὧν ὁ πέμπτος περιλαμβάνει καὶ ἔγγραφα τοῦ Φρουραρχείου, καὶ δύο φακέλλων περιεχόντων ἔγγραφα δικαστικῆς φύσεως τῆς ἰδίας ἐποχῆς.

Ἐδῶ εἶναι καὶ ἡ θέσις τεσσάρων τόμων ἀλληλογραφίας τοῦ Ἐπισκόπου Ἱεροσητείας Ἀμβροσίου Σφακιανᾶκη, σχετικῆς με τὰ γεγονότα τῆς Ἱεραπέτρας.

Οἱ δύο περιλαμβάνουν ἀλληλογραφίαν μετὰ τῶν διεθνῶν ἀρχῶν (1897—9) καὶ ὁ τέταρτος τὴν ἐπαναστατικὴν τοῦ Ἐπισκόπου ἀλληλογραφίαν (1897—8).

Εἰς τὴν ἰδίαν ἐποχὴν ἀναφέρονται ὀλίγα ἔγγραφα μεταφρασθέντα ἐκ τοῦ γαλλικοῦ καὶ δακτυλογραφημένα, ἐπιγραφόμενα «Ἱστορικὴ Συλλογὴ ἐκ τῆς ἐπανκτίσεως τοῦ 1896—⁹» καὶ μία ἔκθεσις μεταφρασμένη ἐπίτητος περὶ τῶν ἐν Ἑραλεῖφ τραγῶν (Αἴγ. 1893).

Β' Ἰδιωτικαὶ συλλογαί

Δὲν εἶναι πολλαὶ αἱ συλλογαὶ αὗται καὶ ἐκ τῆς δυνατότητος ν' αὐξηθοῦν ἂν κρίνη τις καὶ ἐκ τοῦ ἀριθμοῦ των. Πολλοὶ θεσβίως δὲν εἶναι ἐκεῖνοι οἱ ὅποιοι ἐκράτουν τὰς ἐπιστολάς, αἱ ἐλάμβανον, καὶ ἀντίγραφα ἐκείνων τὰ ὅποια ἀπέστελλον κατὰ τὸν παρελθόντα αἰῶνα (κοῆτες, ἐνοῶ). Ἄλλ' εἴτε διεσώθησαν ἔγγραφα ἐκ τῆς ἀλληλογραφίας των ἢ οἱ ἴδιοι ἐφρόντισαν νὰ διαφυλάξουν πᾶν ὅ, τι ἔφθανεν εἰς τὰς χεῖρας των (ὧ· ὁ Π. Κελλιδοῦ), ἢ ἡ σ. γγενικὴ φροντίς καὶ ὁ οἰκογενειακὸς πόθος τῆς διακονίσεως τῶν ἀγώνων των ἐγένετο αἰτία σχηματισμοῦ συλλογῆς.

Μὴ νομίτῃ δέ τις, ὅτι αἱ ἰδιωτικαὶ συλλογαὶ ἔχουν ἐνδιαφέρον διὰ τὴν οἰκογένειαν ἢ τὸ γωσίον ἐκεῖνου τοῦ προσώπου εἰς ὃ ἀφοροῦν. Μία εἶδησις ἀσχετοῦ πρὸς τὸν συλλογέα, ἐν ἔγγραφον τὸ ὅποῖον ἔλαβε δύναται καὶ νὰ διαφωτίσῃ. Ἄλλ' ἐκ τῆς ἰδιωτικῆς των ἀλληλογραφίας φαινόνται οἱ ἄνθρωποι ἀληθινότεροι παρὰ ἐκ τῆς ἐπίσημου. Ποῖος ἤλπιζεν ὅτι ἐν ἀπλοῦν σημειώματι τοῦ ἢ μίᾳ αὐτῆριῳ ἰδιωτικῇ ἐπιστολῇ του θα ἔφθανε μέχρις ἡμῶν; Ἐξεφράζετο λοιπὸν ἐκεῖ ἐλευθέρως. Ἐνῶ εἰς τὰς ἐκθέσεις αἱ ὅποια ἐγράφοντο διὰ νὰ ἴδουν τὸ φῶς τῆς δημοσιότητος καὶ οἱ ἐπαινοὶ δυνατόν νὰ εἶναι υπερβολικοὶ, καὶ ὑπὸ τῶν ἐπίσημον φράσιν οἱ ἄνθρωποι κρύπτον ἴσως ἐκεῖνα τὰ ὅποια δὲν συμφέροι ν' ἀκούωνται ἀκαίρως.

Ἱστορικὰς συλλογὰς ἔχομεν τὰς κάτωθι.

1) τῶν Μανουσογιαννῶν ἀπὸ τῆς ἐξ Ἰμβρου Σφακίων, ἀποτελουμένην α') ἐξ ἔγγραφων 28 τῶν ἐτῶν 1828—1893 καὶ τινων ὑπομνημάτων καὶ ἐντύπων. Περιέχει ἔγγραφα τοῦ Στρατιάρχη Ἀναγνώστου Μανουσογιαννῆ († 1881) τοῦ Μανόλη Μανουσογιαννῆ ἀρχηγοῦ Σφακίων (1858) καὶ τοῦ Ἰωσήφ, πληρεξουσίου, μέλους τῆς προσωποῦν Κυβερνήσεως.

Ἀξιόλογα εἶναι τὰ ἔγγραφα τῶν ἐτῶν 1841, 1858, 1860, καὶ 1866 διὰ τὰς ἐν αὐτοῖς εἰδήσεις (δεδεμένη) καὶ β) ἐκ δύο τομῶν περιεχόντων ποιήματα ἱστορικὰ καὶ σατιρικά τοῦ Ἰωσήφ Μανουσογιαννῆ.

2) τῶν Τσουδερωῶν ἐξ Ἀγίου Βασιλείου Ρεθύμνης σχετικῇ πρὸς τοὺς Γεώργιον, Ἰωάννην, Μετρίαν, Μιχαὴλ καὶ Ἐμμανουὴλ Τσουδερούς καὶ τὴν ἐπαρχίαν των. Τὸ πρῶτον μέρος τῆς περιλαμβάνει 41 ἔγγραφα ἐκ τῆς ἀλληλογραφίας τῶν Τσουδερωῶν τῶν ἐτῶν 1861—97. ἦτοι:

1861	ἔγγραφα	3			
1866		4	1875	ἔγγραφα	1
1867	»	6	1877	»	2
1868	»	7	1878	»	2
1869	»	2	1882	»	2
			1893	»	2
1870		1	1895	»	1
			1897	»	8

Τὸ δεύτερον μέρος διάφορα ἱστορικὰ καὶ βιογραφικὰ σημειώματα τῆς οἰκογενείας Τσουδερωῶν. Δεδεμένη 1 τόμος (*).

* Ἐγγραφα 1392 καὶ 1407 τοῦ 1930

3) τοῦ Πάνου Κορωναίου Γεν. Ἀρχηγοῦ Ρεθύμνης (1866—7).

Περιλαμβάνει:

α') Ἀλληλογραφίαν τοῦ ἰδιωτικῆν καὶ ὡς Ἀρχηγοῦ (1866—7) ἔγγραφα 335, ἐξ ὧν 17 τοῦ 1866, 308 τοῦ 1867 καὶ 10 ἀχρονολόγητα.

β') Στοιχεῖα πρὸς συγγραφήν κρητικῆς ἱστορίας, ἥτοι ἐκθέσεις μαχῶν καὶ ἡμερησία, διαταγαί, Κριτικὰ (ἀντιποκρίσιν), λόγον περὶ τῆς καταστrophῆς τοῦ Ἀρκαδίου, σημειώσεις ἰδικὰ τοῦ καὶ ξένου καὶ τὸ κυριώτερον ἐρωταποκρίσεις καὶ πληροφορίας περὶ διαφόρων ἱστορικῶν γεγονότων τῆς Κρήτης, τὰς ὁποίας ἐζήτησεν καὶ ἐλάμβανεν ἀπὸ αὐτεπταί των ἢ συγγρόνου.

γ) Συγγραφήν κρητικῆς ἱστορίας (τετράδια Γ', Δ, Ε', Ε'', ΣΤ', Ζ',).

δ') Διάφορα ἔγγραφα καὶ ἐντυπα τῶν ἐτῶν 1841, 50, 53, καὶ 58 τεθέντα εἰς τοὺς φακέλους τοῦ ἀρχείου τοῦ 1821, 66, εἰς τὰ ἀρχεῖα τοῦ Ἑλληνικοῦ Προξενείου, καὶ τῶν 1860, 65, 66, 67, 68, 73, 78, τεθέντα εἰς τὴν Προξενικὴν συλλογὴν. Ἡ ἀλληλογραφία ἠὲ ετηρησθῆ, ἐπρωτοκολλήθη καὶ ἐδόθη εἰς ἓνα τόμον, ἡ ἱστορία ἐπίσης ἐδόθη εἰς τόμον ἀφοῦ ἐγίναν περιλήψεις τῶν κεφαλαίων.

ε) τοῦ Χατζῆ Μιχαήλ Γεωργίου, τῆς ἐξόχου αὐτῆς μορφῆς. Ἐπὶ τοῦ παρόντος ἐκτός φωτογραφιῶν τινῶν, ἐδόθησαν καὶ τὰ χειρόγραφα καὶ αὐτόγραφα ἀπομνημονεύματα τοῦ. Μετὰ δὲ τὴν δημοσίαισίν τῆς εἰς τὴν ἐφημερίδα «ΕΛΕΥΘΕΡΑ ΓΝΩΜΗ» ὡς κατατεθῆ καὶ ἡ ἀλληλογραφία τοῦ ἀνδρός, σπουδαιότητι καὶ αὐτῇ, τὴν ὁποίαν ὁ ἀγράμματος ἐκεῖνος ἄνθρωπος διαφύλαττε καὶ ὅταν ἐστρέφετο ἐναντίον τῆς ἐναντίου ἀκέρμῃ τῆς ἀληθείας.

ς) τοῦ ἀρχιμανδρίτου Παρθενίου Κελαϊδῆ. Ἡ συλλογὴ αὕτη περιλαμβάνει τὴν πολιτικὴν του (καὶ ἰδιωτικὴν) ἀλληλογραφίαν τῶν ἐτῶν 1866—1904 ταξινομημένην καὶ πρωτοκολλημένην μετὰ μερικῶν εὑρετηρίων (πραγμάτων καὶ) ὀνομάτων. Μῆρος τῆς ἀλληλογραφίας ταύτης ἐκλογὰς ἐξέδωκεν ὁ ἀναψιχὸς τοῦ διπλωμάτου—καλογῆρου κ. Σταύρος Κελαϊδῆς (*).

Ἡ ἀλληλογραφία περιλαμβάνει:

α') ἔγγραφα 1594 ἀρ. 1—1573 τόμοι 5 (δεσμεύονται),

β') βιβλίον ἀντιγράφων copia ἐν ᾧ ἀντιγράφησαν ἐπιστολαὶ α'—αβ') 72,

γ') ἀχρονολόγητα καὶ ἄλλα τῆς ἰδίας ἀλληλογραφίας (περιλαμβανόμενα εἰς τὸν πέμπτον τόμον) ἐν ὄλφ 41 (I—XLI)

Σύνολον ἐπιστολῶν καὶ ἔγγραφων 1707. Ἐκ τῶν 1707 ἐδόθησαν ὑπὸ τοῦ κ. διευθυντοῦ εἰς τὸν κ. Ν. Χ. Ἀσκούτσῃ κατ' Ἰούλιον 1931 ἔγγραφα 12, ἐπιστολαὶ Χαριλάου Ἀσκούτσῃ πρὸς διαφόρους, αἵτινα δὲν ἐπεστατάφησαν ἔκτοτε. Εἰς ἴδιον τόμον ὑπάγει τὸ πρωτόκολλον τῆς ἀλληλογραφίας καὶ εὑρετήριον εἰς σελίδας μεγάλας 112, συνταχθέν ὑφ' ἡμῶν. (1930)

6) τῶν Παναγιώτου δ' ἀκέρμῃ τῆς ἰδίας ἀλληλογραφίας, κατατεθέν εἰς τὸ ἐν Χανίοις Ἑλλ. Προξενεῖον καὶ περιελθὸν ἐκ τούτου εἰς ἡμῶν περιλαμβάνει: ἐξ φακέλλου, ἐξ ὧν δύο ἀλληλογραφίαι, εἰς ἐφημερίδας Ἀθηνῶν—Σύρου, καὶ τρεῖς δικόγραφα καὶ ὑπηρεσιακὰ ἔγγραφα τῶν ἐτῶν 1870—93 τῶν ἀδελφῶν Τιμοθέου Γ. Ψαρυδάκη, δημοσιογράφου καὶ Ἰωάννου Γ. Ψαρυδάκη, δικηγόρου καὶ δικαίου.

7) Εἰς τόμος δεσμεύεται: περιέχει τὴν συλλογὴν τοῦ ἱατροῦ Ὀδυσσεύς Σπαραξ-

* Χανιά 1930.

ν ἰ δ ο υ , γενικοῦ Διευθυντοῦ τῆς Ἐπαρχίας Ρεθύμνης κατὰ τὸ ἔτος 1878, πληρεξουσίου κλπ. , τῶν ἐτῶν 1877—89.

Τὸ πρῶτον τῆς μέρους περιλαμβάνει 105 διάφορα ἔγγραφα τῆς Προσωρινῆς Διοικήσεως Κρήτης, τῆς Γεν. Συνελεύσεως τῶν Κρητῶν, τοῦ τμήματος Ἐπιτροπῆς Ρεθύμνης, ἐκλογη-τῆρια, ἐκθέσεις, ὑπομνήματα, ἐγκυκλίους, ἐπιστολάς ὀπλαρχηγῶν, διαφόρων πολιτικῶν προ-σώπων καὶ ἰδιωτῶν.

Τὸ δεύτερον ἡμερολόγιόν του (28 Ὀκτωβρίου — 25 Δεκεμβρίου 1889) καὶ τὸ τρί-τον διαμονητῆριά του ὡς Ἕλληνας ὑπηκόου καὶ 6 χροζῆτια (συμβόλαια ἀγοραπωλησίας) τουρκικὰ.

8) Τοῦ ἀγωνιστοῦ (ἐθελοντοῦ) Κ ω ν σ τ . Ἀ ρ γ υ ρ ο π ο ὑ λ ο υ ἡ ἰδιωτικῆ συλλογῇ περιλαμβάνει ἀλληλογραφίαν καὶ ἀπομνημνεύματα τῶν ἐτῶν 1877—97 εἰς ἓνα δερ-ματόδετον τόμον, καὶ τομίδιον τῆς ΜΙΚΡΑΣ ΕΦΗΜΕΡΙΔΟΣ τοῦ ἔτους 1900, ὅπου ἔχει δη-μοσιευθῆ σειρά ἄρθρων « Ὁ Πόλεμος τοῦ 1897 καὶ ἡ Κρήτη ». Εἰς τὸ Ἀρχεῖον ὑπάρχει καὶ φωτογραφία τοῦ ἀνδρός, ὡς καὶ βιβλίον ἐξιστοροῦν τοὺς ἀγῶνας του.

9) Περὶ τοῦ ἡμερολογίου τοῦ Ἰ ω σ ῆ φ Λ ε κ α ν ἰ δ ο υ , ὠμιλήσαμεν ἀνωτέρω.

10) Τοῦ Ν. Α. Παπαδάκη, δικηγόρου καὶ τουρκοφίλου, γεν. γραμματέως τῆς Γεν. Διοικήσεως κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη τῆς τουρκικῆς τυραννίας, κατατέθη ἰδιωτικὸν ἀρχεῖον, περιλαμβάνον διάφορα ἔγγραφα σπουδῶν, παρασημοφοριῶν, κοινωνικῆς δράσεως, διορισμῶν κλπ. καὶ βιβλίον μετὰ φωτογραφίας. Σπουδαιότερον μέρος τῆς συλλογῆς φαίνεται δεσμὶς ἐκ 18 ἐπιστολῶν μοναχῶν τῆς Χρυσοπηγῆς, αἰτουμένων βοήθειαν ὑπὲρ τῆς κινδυνεύουσης Μονῆς των (1897—8).

11) Τῶν Χάληδων, περιλαμβάνουσα 8 πρωτότυπα καὶ 12 ἀντίγραφα ἐγγράφων τῶν ἐτῶν 1825, 1827—1829, 1831, 1833, 1834 καὶ 1878, ἀφορῶντα εἰς τοὺς ἀδελφούς Ἰωάννην καὶ Βασιλεῖον Χάληδες καὶ τὸν Νικόλ. Φανδρίδην.

Πλὴν τῶν συλλογῶν μεμονωμένας σημειώσεις ἢ ἔγγραφα ἔχουν καταθέσει σχετικὰ μὲ τὴν δρᾶσιν τῶν α') Μανούσου Μαυραντζάκη ἐκ Ρεθύμνης β') Οἰκογενεῖας Μπκισιάδων ἐκ Μο-νῆς Σελίνου (*) γ') Ἀδελφῶν Παπαδογιαννάκη δ') Ὀπλαρχηγοῦ Ἰ. Δ. Κωσταντούλη κλπ. Πε-ρὶ δὲ τῆς συλλογῆς τοῦ Ἱεροσητεῖας Ἀμβροσίου θά γίνῃ καὶ πάλιν λόγος εὐθύς κατωτέρω.

Γ' Ἐκκλησιαστικὰ Ἀρχεῖα

Δὲν ἔχομεν, βεβαίως τ' ἀρχεῖα τῶν Μοναστ. Ἐπιτροπειῶν, Μονῶν, Ἐπισκοπῶν κλπ. (ὅσα ὑπάρχουν) οὔτε συστηματικὴν συλλογὴν τῶν ἐν τῷ Ἀρχεῖφ ἐγγράφων τῶν σχετικῶν μὲ τὴν ἐκκλησιαστικὴν ἱστορίαν. Τὰ ὑπάρχοντα στοιχεῖα εἶναι τὰ κάτωθι.

α') Μοναὶ καὶ ἐπισκοπαὶ Κρήτης. Μικρὸς φάκελλος περιέχων ἔγγραφα πατριαρχικὰ καὶ ἐπισκοπικὰ γράμματα, σημειώματα, ἔγγραφα καὶ ἐντυπα χρῆσιμα διὰ τὴν ἐκκλησιαστικὴν ἱστο-ρίαν (καὶ δὴ τῶν Μονῶν Χρυσοπηγῆς, Ἁγίας Τριάδος, Γωνιᾶς, Τσπλοῦ.)

β') Βιβλίον ἐράνων διὰ τὴν ἀνακαίνισιν τοῦ ἐν Χανίοις ναοῦ τῶν Εἰσοδίων 1856 καὶ 1857. (**)

γ') Συλλογὴν 13 μ α γ ι κ ῶ ν β ι β λ ι α ρ ῖ ω ν χρησιμοποιουμένων ὑπὸ τῶν ἱε-ρέων (διαδαστικά, περιεχόντων ἐξορκισμοὺς, εὐχὰς, σημειώσεις διὰ φυλακτῆρια (περίαπτα χαίμαλιά), ἀκολουθίας εἰς ἀσθενοῦντας, μαγικὰς εὐχὰς καὶ ἐπωδούς, κτλ. Ὑπάρχει τούτων κα-

* Ἐγγραφοὶ 1050 τοῦ 1928.

** Ἐγγραφοὶ 368 τοῦ 1923.

τάλογος καὶ σύνοψις περιχομένων (*)

δ') Ἀρχεῖα σχετικὰ μὲ τὸν Ἐπίσκοπον Ἱεροσητείας: Ἀμβρόσιον Σφακιανάκην καὶ τὴν Ἐπισκοπὴν Ἱερῶν καὶ Σητείας, ἦτοι

I) Κώδιξ Ἐπισκοπῆς Ἱερῶν—Σητείας (1862 καὶ ἐξῆς) δερματόδετος.

II) Μοναὶ Ἱερῶν καὶ Σητείας, ἦτοι Κώδιξ τῶν ἐν τῇ Ἐπισκοπῇ ταύτῃ Ἱερῶν Μονῶν, μοναχολόγιον καὶ κτηματολόγιον αὐτῶν, συνταχθεὶς τῷ 1893. δερματόδετος.

III) Ἀμβροσίου Ἱεροσητείας βιογραφικαὶ σημειώσεις: (διάφορα ἔγγραφα) τόμος δερματόδετος.

IV) Τοῦ αὐτοῦ τόμοι καὶ τεύχη διάφορα, ἦτοι

1) Τῶν διπλωμάτων καὶ παρασήμων του.

2) Δύο τετράδια ἀποφθεγμάτων.

3) Ἐγκύκλιοι, λόγοι πανηγυρικοὶ, ἐκθέσεις ἐορτῶν.

4) Διάφορα ποιήματα τοῦ ἴδιου (ριμικὴ πολεμικὰ κ. ἄ.

Λεύκωμα (album) τοῦ ἴδιου.

6) Ἀγιασμένος. Ἱστορία τῆς κτίσεως τοῦ νῦν Ἐπισκοπικοῦ μεγάρου.

Τὸ τμήμα τοῦ Ἀρχείου θ' αὐξηθῆ ἂν θεθῶσιν ἐκεῖ τὰ σχετικὰ ἔγγραφα τὰ νῦν ἀλλοῦ ἐγκατεσπαρμένα, καὶ ἂν υπάρξῃ φροντίς νὰ περιέλθουν εἰς τὸ Ἰδρυμα τῶν διαλυομένων Μονῶν καὶ Ἐπισκοπῶν οἱ κώδικες, τὰρχεῖα καὶ τὰ παλαιὰ βιβλία τῶν παλαιῶν Δημογεροντιῶν καὶ Μοναστηριακῶν Ἐπιτροπειῶν, ὅσα δὲν ἔχουν σημασίαν ὑπηρεσιακῆν.

III Προξενικὰ Ἀρχεῖα

Εἰς τὸ Ἱστορικὸν Ἀρχεῖον περιῆλθον τρία προξενικὰ ἀρχεῖα. Τοῦ Ἑλληνικοῦ (Χανίων) μικρὸν μέρος, ὅσον δὲν ἐστάλη καὶ κατετέθη εἰς τὸ Ὑπουργεῖον τῶν Ἐξωτερικῶν. Τοῦ Αὐστριακοῦ Προξενείου ἐν Χανίοις, τὸ ὁποῖον ἀργότερον παρεδόθη εἰς τὸ προξενεῖον τῆς Ἰταλίας, χωρὶς διαδόχου τῆς διαδικτῆς Αὐτοκρατορίας πρὶν καρπωθῶμεν ὅτι ἦτο δυνατόν νὰ ληφθῆ ἐξ αὐτοῦ. Καὶ τοῦ Ρωσικοῦ, τὸ ὁποῖον ἔμεινεν ὑπὸ τὴν κυριότητά μας, κατόπιν τῆς ἐν Ρωσίᾳ κοινωνικῆς καὶ πολιτικῆς μεταβολῆς.

Καὶ τὸ μὲν ρωσικὸν ἀρχεῖον ἐχωρίσθη εἰς δύο. Τὸ ἐν μέρος περιλαμβάνει 15 φακέλους τῶν ἐτῶν 1859—1917, εἰς τοὺς ὁποίους ἐτέθησαν τὰ σπουδαιότερα διὰ τὴν ἱστορίαν τοῦ τόπου ἔγγραφα. Τῆς συλλογῆς ταύτης ὑπάρχει πρόχειρος καταγραφή, ἀναφέροντα καὶ τὰ κυριώτερα τῶν ἔγγραφων, ὀφειλομένη εἰς τὸν κ. Διευθυντὴν τοῦ Ἰδρυματος. (**). Τὸ δὲ ἕτερον μέρος περιλαμβάνει τὰρχεῖα τὰ ὑπόλοιπα εἰς κυτία ἢ δεσφίδας. Καὶ τούτων ὑπάρχει παρομοία περιγραφή. (***)

Τὸ ἀρχεῖον τοῦ Ἑλληνικοῦ Προξενείου ἀποτελεῖται ἐκ τριῶν φακέλων.

Ὁ πρῶτος περιέχει ἔγγραφα τῶν ἐτῶν 1834—1865, ἐξ ὧν εἰσερχόμενα 132 καὶ ἐξερχόμενα 401, ἐν ὅλῳ 533.

Ὁ δεύτερος ἔγγραφα τῶν ἐτῶν 1866—1888, ἐξ ὧν εἰσερχόμενα 95 ἐξερχόμενα 28, ἐν ὅλῳ 123 καὶ τετράδιον ἀντιγράφων (1866).

Πλὴν τῶν 656 τούτων ἔγγραφων καὶ εἰς τὸν τρίτον φάκελλον, περιέχονται διάφορα ἐντυπα, ἐν οἷς φυλλάδια στατιστικῆς εἰδικοῦ ἐμπορίου τῆς Ἑλλάδος (1863—95).

* Ἐγγραφα 717 καὶ 721 τοῦ 1926.

** Ἐγγραφοὶ 634 τοῦ 1925.

*** Ἐγγραφοὶ 615 τοῦ 1925.

Γ' Ἀρχεῖα Διεθνῶς Κατοχῆς

Οἱ καταλαβόντες τὰς πόλεις τῆς νήσου τῷ 1897 Εὐρωπαϊκῶς, διατηρήθησαν θεβαίως καὶ μετὰ τὴν ἐκδίωξιν τοῦ τουρκικοῦ στρατοῦ. Ἄλλ' ἐπειδὴ διοικητικὰ δικαιώματα μόνον εἶχον, οὐδέποτε δὲ κυριαρχικὰ, τὰ ὀλίγα τῶν ἀρχείων τῶν ὅσα διεσώθησαν θεωροῦμεν τῆς τουρκοκρατίας. Εἶναι δὲ τ' ἀρχεῖα ταῦτα.

1) Ἀρχεῖον τοῦ Πολιτικοῦ Διευθυντοῦ τοῦ Ἰταλικοῦ διαμερισματος νομοῦ Χανίων καὶ Σφακίων, πλὴν τῆς πόλεως καὶ τῆς περιοχῆς τῆς, αἵτινες ἦσαν διεθνεῖς). Εἶς φάκελλοι περιέχων ἔγγραφα 248, πλὴν τῶν ἐν αὐτοῖς ἐγκλειστων.

1898	ἔγγραφα	111
1899	"	137
		<hr/> 248

2) Τοῦ Γενικοῦ Στρατιωτικοῦ Διοικητοῦ τῶν Διεθνῶν στρατευμάτων. 3 φάκελλοι τῶν ἐτῶν 1897—9, περιέχοντες ἔγγραφα προχείρως ταξινομημένα χρονολογικῶς.

3) Τῆς γαλλικῆς ἀρχῆς Σητείας (1898—9) μία δεσμὴ διαφόρων ἐγγράφων.

4) Ἀρχεῖον τοῦ γάλλου ἀξιωματικοῦ, τοῦ ἐπιτετραμμένου τὰς πολιτικὰς ὑποθέσεις ἐν Βιάννῳ καὶ Ἰεραπέτρα (1898—9). Εἶς φάκελλοι (πρόχειρος χρονολογικὴ κατάταξις).

5) Τοῦ διαμερισματος Ἡρακλείου (Ἀγγλικὴ κατοχὴ) ἔχομεν τὰ κάτωθι βιβλία.

I Register of letters for use Staff and Departmental offices,
Decemb. 1898—22 Jules 1899

(Διηρημένον καθ' ὑπηρεσίας καὶ εὐρετηριασμένον)

II Dispatch Register of Governor Monofatsi
20 Decemb. 1898 -24 June 1899

(Βιβλίον Διεκπεραιώσεως) Ἐν τέλει τοῦ βιβλίου τούτου Πρωτόκολλον Ἐπαρχεῖου Μο νοφατσίου 13/25 Ἰουλίου 1899—16)29 Μαΐου 1900.

III Copia of Letters of Governorator Monofatsi
18 June—20 Jules 1899

(Ἀντίγραφα ἐξερχομένων ἐγγράφων)

IY Registration Commision

4 Janv.—22 Jules 1899

Γ' Agriculture Register of Correspondance No II

4 Fevr — 21 Jul. 1899 βιβλία 2

Ἐν ὅλῳ βιβλία 6

ΜΕΡΟΣ Γ'

ΚΡΗΤΙΚΗ ΠΟΛΙΤΕΙΑ (καὶ Ἑλλην. Διοικήσις)

(1898 — 1915)

I Ἡγεμονικοῦ Συμβουλίου καὶ Κυβερνήσεων (1898 — 1908 — 12).

Τὰρχεῖα ταῦτα δὲν ἔχομεν ἐπειδὴ μεταφέρθησαν εἰς Ἀθήνας. Τὸ μόνον ὑπάρχον εἶναι τὸ πρωτόκολλον τοῦ Ἡγεμον. Συμβουλίου—Ἐκτελεστικῆς Ἐπιτροπῆς τῶν ἐτῶν 1906—10.

Πάντως ὑπάρχει πλήρης σειρά τῆς εφημερίδος τῆς Κρητικῆς Πολιτείας, καὶ τοῦ κατόπιν Παραρτήματος (1896—1915).

II Βουλῶν καὶ Συνελεύσεων τῶν Κρητῶν

Τὰ πλείεστα τῶν ἀρχείων τούτων εἶναι ἀποτεθειμένα πρὸς τοὺς Γεν. Ἀρχεῖους τοῦ Κράτους, ὅθεν δυνάμεθα νὰ τὰ παραλάβωμεν. Ἡμεῖς ἔχομεν τυπωμένα μὲν ὅσα ἐτυπώθησαν ἐκ τῶν πρακτικῶν τῶν Βουλῶν, εἰς σειρὰν τῆς ὑπηρεσιακῆς βιβλιοθήκης τοῦ Ἰδρύματος, εἴτε ἔστε νογραφημένα, εἴτε ἐπίσημα. Ἐκ τῶν χειρογράφων δὲ πρακτικῶν ἔχομεν τὰ ἑξῆς.

- α') Ἐπίσημα πρακτικά Β' Συντακτικῆς Συνελεύσεως 1906.
 β') » » τακτικῆς συνόδου Βουλῆς 1907.
 γ') » » ἐκτάκτου » » 1907. (δύο τόμοι δεσμ.)
 δ') » » τακτ. καὶ ἐκτάκτου συνόδου Βουλῆς 1909.

καὶ ε') Ἐπίσημα πρακτικά Συνελεύσεως Ἑλλήνων ἐν Κρήτῃ 1910—11.

Προσέτι ὑπάρχουν καὶ τὰ κάτωθι.

1) Πρωτόκολλον τοῦ προσωπικοῦ τῶν νομοπαρασκευαστικῶν Ἐπιτροπῶν, τῆς Συντακτικῆς Συνελεύσεως καὶ τῆς κατὰ συνόδους Βουλῆς τῆς Κρητικῆς Πολιτείας ἀπὸ τοῦ ἔτους 1899 καὶ ἐντεύθεν (μέχρι Β' Συντ. Συνελεύσεως 1906).

2) Πρωτόκολλον Προεδρείου Βουλῆς 1903.

4) Φάκελλος διαφόρων (προτάσεων κλπ.) πρὸς τὴν Βουλὴν 1903.

5) Φάκελλος προτάσεων καὶ ἀναφορῶν πρὸς τὴν Συντ. Συνέλευσιν τοῦ 1906 (—7).

6) Δεσμὸς ἀρχείου Βουλῆς 1907.

7) Φάκελλος τῆς Συνελεύσεως 1910 (εἰσερχόμενα, ἐξωτερικὴ ἀλληλογραφία, ψηφίσματα, ἀναφοραί, προτάσεις κλπ.)

8) Φάκελλος τῆς Συνελεύσεως τοῦ 1911 (εἰσερχομένων ἐγγράφων, ἐξωτερικῆς ἀλληλογραφίας, νομοσχεδίων εἰσαχθέντων κατὰ τὸ 1911, νομοσχεδίων ψηφισθέντων κατὰ τὸ 1911, ἀποδείξεων καὶ ψηφισμάτων).

III Διευθύνσεων—Ὑπουργείων

Α' Δικαιοσύνης

Δυνάμεθα νὰ εἰπώμεν ὅτι ἔχομεν ὁλόκληρον τὸ ἀρχεῖον τῆς Διευθύνσεως ταύτης. Ἀποτελεῖται

1) Ἀπὸ 210 περίπου φακέλλους ἀλληλογραφίας (1899—1915) καὶ τὰ κάτωθι κατὰ στίγα.

Πρωτόκολλα (1898—1915)	39	
εὐρετήρια (1899—12 καὶ 1914)	15	
μητρῶα (1899—1911)	5	
πρωτόκολλα ἐξωτερικῆς ἀλληλογραφίας	7	(τῶν ἐτῶν 1899—15).
πρωτόκολ. Κεντρ. Σωφρονιστηρίου (1906—7)	1	
βιβλίον πράξεων (1899—1911)	1	
βιβλία διαταγῶν (1899—1909 καὶ 1910—14)	2	
βιβλία διαταγμάτων (1899—1911 καὶ 1912)	2	
βιβλίον νομοθ. διαταγ. (1899—1910)	1	
Πρωτόκολλον Νομικοῦ Συμβούλου	1	

ἐν ὄλῳ 74

2) Ἀπὸ φακέλλων ἐγγράφων ἐπὶ τῆς ὑποθέσεως τοῦ ληρύγματος τῆς Ἐνώσεως κατὰ τὸ

1908 περιέχοντα καὶ δύο ἐπ' στολᾶς τοῦ Βενιζέλου (*)

καὶ 3) ἀπὸ τὰ ἀρχεῖα τοῦ Εἰδικοῦ Λογιστηρίου τῆς Διευθύνσεως ταύτης, περιέχοντα στελέχη ἐνταλμάτων, ἡμερολόγια καὶ καθολικά (τῶν ἐτῶν 1906—13, καὶ 1899—1900, 1901—2, 1904, 1908, καὶ 1909).

Β' Ἐσωτερικῶν

τὸ ἀρχεῖον τοῦτο ἀποσταλὲν τὸ θέρος τοῦ 1930, ἡγοίχθη καὶ καταγράφη μετὰ ἓν ἔτος. Περιλαμβάνονται δ' εἰς αὐτὸ καὶ τ' ἀρχεῖα τῆς Ἀν. Διευθύνσεως Συγκοινωνίας καὶ Δημοσίας Ἀσφαλείας, τῆς συσταθείσης κατὰ τὰ πρῶτα ἔτη τῆς Ἡγεμονίας. Ἀποτελεῖται:

1) Ἐκ 400 περίπου φακέλων ἐγγράφων τῶν ἐτῶν 1899—1915.

2) Τῆς σειρᾶς τῶν διαταγμάτων τῆς Διευθύνσεως τῶν ἐτῶν 1899—1912, ἅτινα ἤτοιμάσθησαν πρὸς διβλιοδέτησιν εἰς 14 τόμους.

3) Ἀπὸ τὰ ἐξῆς κατάστιχα.

α') Πρωτόκολλα ἀλληλογραφίας

I) Ἀνωτέρας Διευθύνσεως Ἐσωτερικῶν (1899—1915) βιβλία 43

II) » » Συγκοινωνίας Δημοσίας Ἀσφαλείας (1899—1901) » 4

ἐξ ὧν ἓν ἐμπιστευτικόν.

III) Τμημάτων Ὑγειονομικῆς καὶ Λιμενικῆς ὑπῆρ. (1913—5) 3

50

β) Εὐρετήρια

I) Ἀ. Δ. Ἐσωτερικῶν (1900—14, πλὴν τῶν 1911 καὶ 13) βιβλία 15

II) Ἀ. Δ. Ἀσφαλείας καὶ Συγκοινωνίας (1899—1901) » 1

16

γ) Μητρώα

I) Ἀ. Δ. Ἐσωτερικῶν (ὑπαλλήλων, δημάρχων, Χωροφυλακῆς, » 5

δ) Λογιστικά

I) Ἡμερολόγια » 16

II) Καθολικά » 20

36

ε') Στρατολογικὸι ἐλεγχοι » 6

σ') Βιβλία ἀγωνιστῶν » 5

ζ') » διαταγμάτων » 2

Ἐν ὅλῳ βιβλία 120

4) Ἀπὸ τὰ ἐξῆς ἐμπιστευτικὰ ἐγγραφα.

α') Φάκελλος περὶ ἐξεγέρσεως τῶν Μουσουλμάνων (1908) ἐγγραφα μετὰ τὸ Ἐπιτρόπου Ἐσωτερικῶν καὶ Νομάρχου Ἡρακλείου.

β) Φάκελλος περὶ τῶν ἐν Ἡρακλείῳ συμβάντων κατὰ τὴν ὑποστολὴν τῆς σημαίας τοῦ Φρουρίου.

γ') Δύο φάκελλοι περιέχοντες ἐγγραφα ἐμπιστευτικὰ περὶ ἐπεισοδίων ἐν Ἀμνάτῳ Ρεθόμνης καὶ περὶ διαδόσεως προσατίας τῆς Ἀγγλίας ἐπὶ τῆς νήσου.

δ') Φάκελλος ἐμπιστευτικῶν (1911).

* Ἐγγραφοὺν 24 τοῦ 1920.

δ) Ἀπὸ τ' ἀρχεῖα τοῦ Εἰδικοῦ Λογιστηρίου τῆς Διευθύνσεως περιλαμβάνοντα ἡμερησίας καταστάσεις (κατάστιχα), τῶν ἐτῶν 1900—12 καὶ στελέχη ἐνταλμάτων (1899—1913).

Γ' Οἰκονομικῶν

Ἐκ τῶν ἀρχείων τῆς Διευθύνσεως ταύτης ἔχομεν

1) Διατάγματα εἰς 14 τόμους δεδεμένους (1899—1912)

2) Μητρώα δημοσίων υπαλλήλων (1901—2, 13 δεδεμένους τόμους

3) κατάστιχα καὶ βιβλία τὰ κάτωθι

α) Πρωτόκολλα 1899 εἰσερχομένων 2 (ἀρ. 1—2805) καὶ ἐξερχομένων 1 ἀρ. 1—1936).

πρωτόκολλον εἰσ. καὶ ἐξερχ. 1914—5 1

ἐν ὅλῳ πρωτόκολλα 4

β) Εἰρητήρια 1899 2

1900 3

1901—11 9

ἐν ὅλῳ 14

γ) Ἐν βιβλίον διεκπεριώσεως (1899).

δ) » » ἀποφάσεων (1899—14)

ἐν συνόλῳ βιβλία 20

4) Τ' ἀρχεῖα τοῦ Κεντρικοῦ Λογιστηρίου, ἧτοι (κατὰ πρόχειρον καταγραφήν)

α') Ἡμερήσια καταστάσεις, ἡμερολόγια, καθολικά, χρήσεως 1903—10

β') » » Ταμείων.

γ) Πίνακες Συμβολαιογραφικοί.

δ') Στοιχεῖα προϋπολογισμῶν.

ε') Διαχειρίσεις ἐνσήμεων.

ς') Στατιστικοὶ πίνακες καὶ ἀπογραφικοὶ (ἔντ ποι).

ζ') Ἐνοικιάσεις δημοπρατικῶν.

η') Διάφορα ἔγγραφα καὶ κατάστιχα.

Ἐπίσης καὶ τὰ κάτωθι βιβλία

I) Ἀνά ἐν εἰρητήριον τῶν τριῶν Διευθύνσεων Παιδείας — Δικαιοσύνης, Ἐσωτερικῶν καὶ Οἰκονομικῶν τοῦ ἔτους 1902.

II) Ἐν μητρώων ὀρισμένων ἐξόδων τῶν τριῶν Διευθύνσεων τοῦ 1902.

III) Ἐν βιβλίον γραφικῆς ὕλης καὶ ἄλλων ἐξόδων.

Σημείωσις. Τῆς Ἀνωτέρας Διευθύνσεως Παιδείας τ' ἀρχεῖα δὲν ἔχομεν. Ἀλλὰ κατ' Ἀπρίλιον 1932 ἀπεκτήσαμεν τὰ ἀρχεῖα τοῦ Γενικοῦ Ἐπιθεωρητοῦ Κρήτης ἀποτελούμενα ἐκ 38 χαρτοφυλάκων καὶ φακέλλων ἐγγράφων, πιστοποιητικῶν σπουδῶν, γραπτῶν ἐξετάσεων, ἀλληλογραφίας κλπ. *

II' Διοικητικὰ

A' Νομαρχιῶν

Τῆς Νομαρχίας Χανίων ἔχομεν τὸ ἀρχεῖον τῶν ἐτῶν 1899—1915, ἀποτελούμενον ἀπὸ τὰ σχετικά πρωτόκολλα καὶ 175 φακέλλους ἐγγράφων, ὡς ἐξῆς: **

* Ἐγγράφων 1659 τοῦ 1932

** Ἐγγράφα 692 τοῦ 1925 καὶ 1629 τοῦ 1932.

ἔτους	1899	χαρτοφύλακες	4	ἔτους	1907	χαρτοφύλακες	6
»	1900	»	12	»	1908	»	11
»	1901	»	11	»	1909	»	9
»	1902	»	15	»	1910	»	7
»	1903	»	11	»	1911	»	11
»	1904	»	11	»	1912	»	7
»	1905	»	8	»	1913	»	15
»	1906	»	7 (ἐλλιπή)	»	1914	»	10
				»	1915	»	15
				διαφόρων ἐτῶν (Στρατολο- γίας Ὑγειονομίας)			5
				Χαρτοφύλακες			175

2) Τῆς Νομαρχίας Ἡρακλείου. Ταῦτα παραληφθέντα λήγοντος τοῦ 1932 ἀποτελοῦν.

Α' Ἐγγραφα τῶν ἐτῶν

1900	Χαρτοφύλακες	12	1905	Χαρτοφυλ.	4	1910	Χαρτοφυλ.	4
1901	»	7	1906	»	5	1911	»	6
1902	»	7	1907	»	4	1912	»	7
1903	»	9	1908	»	10	1913	»	15
1904	»	10	1909	»	7	1914	»	12
						1915	»	10
								126

Β) Πρωτόκολλα ἐτῶν

1899	βιβλία	2	1908	β βιβλία	2	1918	β βιβλία	3
1900	»	3	1909	»	2	1919	»	1
1901	»	2	1910	»	1	1922—23	»	1
1902	»	2	1911	»	1	ἐν ἑνὶ βιβλίῳ		34
1903	»	2	1912	»	1	Ἑλλείπουσιν παντελῶς τῶν ἐ-		
1904	»	2	1913	»	1	τῶν 1916 καὶ 1917 καὶ ἐν		
1905	»	1	1914	»	2	μέρει τῶν ἐτῶν 1908, 1915		
1906	»	2	1915	»	3	1918, καὶ 1922.		
1907	»	1						

Γ') Εὑρετήρια ἀλληλογραφίας τῶν ἐτῶν 1907, 1908, 1911Α, 1912, 1913, 1914, 1915, καὶ 1916. Βιβλία 8.

Δ') Ἀποφάσεις Νομαρχοῦ.

Τῶν ἐτῶν 1904—6, 1906—7, 1907, 1908—9, 1909—10, 1910—11, 1912—13 καὶ 1915—18. Βιβλία 8.

Ε') Λογιστικὰ βιβλία πληρωμῶν κατ' ἀνωτέρας διευθύνσεις.

Ι Καθημερινὰ — Ἡμερολόγια

Παιδείας Δικαιοσύνης	χρήσεων	1903—7	βιβλία	4
Παιδείας	»	1907—13	»	7
Δικαιοσύνης	»	1907—13	»	7
Ἐσωτερικῶν	»	1903—14	»	11
Οἰκονομικῶν	»	1903—8, 1910—13	»	10
Ἐπιχειρηματικῶν	Ἐκκλησιαστικῶν	1914, 1915	»	2
»	Ἐσωτερικῶν	1915	»	2
»	Οἰκονομικῶν	1914—16 (Συντάξ.)	»	1
»	»	1914	»	1
»	Ἰθνητικῆς Οἰκονομίας	1914	»	1
»	Συγκριτικῆς	1915—16	»	2
»	Δικαιοσύνης διὰ τὸ 9 ο)ο			
»	»	1914—15	»	2
				50

Βιβλία

II Κοθολικά

Παιδείας Δικαιοσ.	χρήσ. 1903—6	βιβλία 4	Ἐσωτερ. χρήσεων 1903—13	βιβλία 7
Παιδείας	» 1907—13	» 7	Ἀγροθ. » 1908—10	» 1
Δικαιοσύνης	» 1907—13	» 7	Οἰκονομ. » 1903—13	» 11
Ἐπιχειρηματικῶν	Ἐκκλ. Παιδείας 1914—15	» 2	Συγκριτικῆς » 1915	» 1
Δικαιοσύνης	1914—15	» 2	Ἐσωτερικῶν » 1914—16	» 3
» διὰ τὸ 9 ο)ο	1915	» 1	Οἰκονομικῶν » 1914, 1915—6	» 2
Ἐθν. Οἰκονομίας	1914	» 1		

καθολικά ἐν ἑλφ

49

III Βοηθητικά (πιστώσεων)

Ἐπιχειρηματικῶν Δημ. Ἐκπαιδευτικῶν χρ. 1917, Ἐθν. Οἰκονομίας χρ. 1917, Ἐσωτερικῶν χρ. 1917, διαφόρων ὑπουργείων χρ. 1918, ἀνά ἐν. ἤτοι βιβλία ἐν ὅλφ 4.

ΣΤ') Διάφορα βιβλία (δημοτικά, οἰκονομικά, ἐπιχειρηματικῶν, φυλακῶν κλπ.) 25

Ἐν συνόλφ φακέλλοι ἐγγρ. 126, βιβλία 179.

3. Νομαρχία Ρεθύμνης.

Καὶ τῆς Νομαρχίας ταύτης τὸ ἀρχεῖον ἔχομεν, ἀποτελούμενον ἀπὸ 29 πρωτόκολλα, 6 εὐρετήρια, βιβλία διεκπεραιώσεως (1901—2, 1910—11, καὶ 1913) καὶ τὰ ἔγγραφα τῶν ἐτῶν 1898—1913 εἰς δευτερεύουσα.

Εἰς τὸ ἴδιον ἀρχεῖον εὐρίσκονται ἀρχεῖα Στρατολογικὰ (1907—10 καὶ 1912), ἐκλογικὰ (ἐντυποι καταλόγοι), ὑγειονομικά, καὶ λογιστικά, τῆς ἰδίας Νομαρχίας*.

4. Νομαρχία Σφακίων

Τὰρχεῖα τῆς Νομαρχίας ταύτης παρεδόθησαν εἰς τὴν Γεν. Διοίκησιν, ὅθεν καὶ δυνάμεθα νὰ τὰ παραλάβωμεν ἂν θελήσωμεν. **

5. Νομαρχία Λασιθίου.

* Ἐγγ. ἀφρον 387 τοῦ 1923

** Ὑπάρχει μόνον πρωτόκολλον τῆς Νομαρχίας ταύτης 1914—15.

Μικρὸν μέρος τῶν ἀρχείων τῆς Νομαρχίας ταύτης τοῦ ἔτους 1899 ὑπάρχει μόνον (μία δεσμίς).

Σημειώσις: Τὰ τῶν Νομαρχιῶν Ἡρακλείου καὶ Λασιθίου δυνάμεθα νὰ ζητήσωμεν ἐκεῖθεν.

Β' Ἐπαρχείων

1) Τοῦ Ἐπαρχείου Ἱερνιπέτρας ἢ ἀλληλογραφία τοῦ ἔτους 1899 ὑπάρχει δεδεμένη εἰς δύο δερματοδέτους τόμους.

2) Τοῦ Ἐπαρχείου Βιάννου ὑπάρχει μία δεσμίς τῶν ἐτῶν 1899—1900

καὶ 3) Ἐτέρα δεσμίς περιλαμβάνει τὰρχεῖα τοῦ Ἐπαρχείου Σητείας τῶν ἐτῶν 1899—1900.

Γ' Δήμων

Ἐκ τῶν ἀρχείων τῶν Δήμων τινά, ἐκτὸς ὀλίγων ἐνκοιμισθέντων εἰς τὰ βιβλία Νομ. Ἡρακλείου, μόνον τῶν τῆς Ρεθύμνης ὑπάρχουν, τὰ ὅποια καὶ ὑπεγράφησαν εἰς τὰ Διοικητ. Ἀρχεῖα, ἐφ' ὅσον ἀνέρονται εἰς ἐποχὴν, καθ' ἣν καὶ Δημοτικὰ ἀρχεῖα δὲν ἦσαν αἰρετά.

Τὰρχεῖα ταῦτα περιλαμβάνουν.

α')	Ἀποφάσεις τοῦ Δημοτ. Συμβουλίου Ρεθύμνης (1900—4)	δεσμίδα:	5
β')	Ἐγγράφα τῶν Δήμων τῆς Ἐπαρχίας Μυλοποτάμου (1900—4)	»	5
γ')	» » » » » Ἀμαρίου (1901—4)	»	5
δ')	» » » » » Ρεθύμνης	»	5
ε')	» » » » » Ἀγ. Βασιλείου	»	4
στ')	Πίνακες προστίμων διαφόρων Δήμων	(1908)	2
ζ')	Καταλόγους φόρου ὁδοποιίας διαφόρων Δήμων	(1907—9)	1

Υ' Οἰκονομικά

Α Τελωνειακά

Ἐκ τοῦ ἀρχείου τῆς Διευθύνσεως τῶν Κρητικῶν Τελωνείων ἔχομεν 25 δερματοδέτους φακέλλους τῶν ἐτῶν 1898—1901, ἔξ πρωτόκολλα ἀλληλογραφίας τῶν ἰδίων ἐτῶν καὶ δύο βιβλία μηνιαίων ἰσοζυγίων (Ὀκτώβριος 1898—Ἀύγ. 99).

Ἐνταῦθα ἐὰ ἡδύνατο νὰ γίνῃ λόγος καὶ περὶ τῶν ἐκπινησίμων τελωνειακῶν ἐγγράφων (δικασφαῖσαι κλπ.) τὰ ὅποια ἐσωρεύθησαν εἰς τὸν κάτω ὄροφον τοῦ οἰκήματος, τῶν καινομένων ὡς μηδεμιᾶς χρησιμότητος.

Β' Ταμειακά

Στοιχεῖα διὰ τὴν ἐξακριβωσιν παλαιῶν ὑπηρεσιῶν τῶν ὑπαλλήλων εἶναι τὰ ἐξωφλημένα ἐντάλματα τῶν διαφόρων Ταμείων τῆς Νήσου 1902—1913.

Εἶναι δ' αὐτὰ 752 φακέλλοι: ἐν ὧν, ἔξ ὧν

Τοῦ Κεντρικοῦ Ταμείου 339

Τοῦ Ταμείου Ἡρακλείου 180

» » Ρεθύμνης 115

καὶ τοῦ » Λασιθίου 118

Εἰς ταῦτα προστέθησαν ἐσφαῖαι καὶ δύο χειροτόλακες πρακτικῶν ὁρωμασίαις κρητῶν ὑπαλλήλων.

Γ' Ἐπιτροπῆ: Πολιτικῶν ἡμεῶν

Μετὰ τὴν σύστασιν τῆς Κρητικῆς Πολιτείας ἔδει ν' ἀποζημιωθῶν οἱ ἔχοντες νὰ λαμ-

βάνουον ἐκ χρεῶν τῆς πλαιῖας Τουρκικῆς Διοικήσεως. Τὸ ἀρχεῖον τῆς πρὸς τοῦτο συσταθείσης ἐπιτροπῆς περιλαμβάνει.

- 1) 14 φακέλλους, ἐν οἷς 2511 αἰτήσεις τῶν δικαιουμένων ἀποζημιώσεως.
- 2) Ἐνα φάκελλον ἐφέσεων καὶ ἐν εὐρετήριον.
- 3) Ἐν βιβλίον πιστωτῶν τῆς Τουρκικῆς Διοικήσεως, εἰς ὃ καταγράφησαν τὰ ποσά, ἅτινα ἐξήτουν οἱ δικαιοῦχοι καὶ ἐκεῖνα τὰ ὅποια ἐξεκαθαρίσθησαν δι' αὐτούς, ἅτινα πάλιν μετεβλήθησαν διὰ τῶν ἀποφάσεων.

Τὸ ἀρχεῖον τοῦτο ἐτακτοποιήθη κατὰ τὸ 1932, συνταχθέντος καὶ καταλόγου.

Δ' Ἐπιτροπῆς Μεικτῆς τῶν Ἀποζημιώσεων

Εἰς 4 ἀρχιεθῆκας εὐρίσκονται τὰ ἀρχεῖα τῆς ἐπὶ τῶν ἀποζημιώσεων Μεικτῆς Ἐπιτροπῆς, συσταθείσης τῷ 1898 διὰ διεθνούς πράξεως (ἀνανεωθείσης τῷ 1901) πρὸς ἐξακρίθωσιν καὶ ἀποζημίωσιν τῶν ἐκ τῶν πολιτικῶν συμβάντων τῶν ἐπαναστάσεων τῶν ἐτῶν 1906, 1897—8 ἐπελευθουσῶν ζημιῶν. Περιλαμβάνουν περὶ τὰς 19.000 αἰτήσεις, ἰσαριθμούς ἀποφάσεις ἐκτιμητικῶν ἐπιτροπῶν καὶ πρωτόκολλα καὶ καταστάσιχα διάφορα. Διὰ τὸ ζήτημα τοῦτο τῶν ἀποζημιώσεων συνέγραψεν ὁ νῦν Διευθυντῆς τοῦ Ἰδρυματος καὶ ἄλλοτε ὑπάλληλος τῆς ἐπιτροπῆς ταύτης ἔργον, τὸ ὅποιον κατέθεκεν εἰς τὸ Ἰδρυμα (δερματοδότεον, ὃ εἰς τόμος ἑλλην. καὶ ὃ ἕτερο: γαλλιστί).

Υ' Ἀρχεῖα τῶν Ἀγωνιστῶν

Ἡ Κρητικὴ Πολιτεία, διὰ διαφόρων νόμων καὶ συνταγματικῶν διατάξεων, ἐμερίμνησεν, ὅπως δίδεται βοήθημα εἰς γηραιούς ἀγωνιστάς τῶν κρητικῶν ἀγῶνων καὶ γῆρας καὶ ὀρφανὰ, ἀπολέσαντα κατὰ τὸ διάστημα τῶν ἀγῶνων τοὺς προστάτας των. Χιλιάδες αἰτήσεις ὑπεβλήθησαν καὶ δὴ ἐκ τῶν δυτικῶν τῆς νήσου νομῶν. Μεταξὺ τῶν αἰτήσεων τούτων ὑπάρχουν πολλὰ ἀπὸ γηρῆσους ἀγωνιστάς, συνοδευόμενα ἀπὸ πιστοποιητικὰ τῶν Κυβερνήσεων, τῶν ἀρχηγῶν καὶ ὀπλαρχηγῶν τῶν κρητικῶν ἐπαναστάσεων, σπανιώτερον μὲν τῶν τοῦ 1866 καὶ 1877, συχνότερον δὲ τῶν τοῦ 1895—96 καὶ 1897—8. Καὶ διὰ τὸν λόγον αὐτὸν καὶ διὰ τὸν γενικώτερον, ὅτι τὸ ἀρχεῖον τοῦτο ἰκανοποιεῖ τὰς φιλοδοξίας πάντων ὅσοι συνέτρεξαν τοὺς Κρητικοὺς ἀγῶνας, ἡ σπουδαιότης του εἶναι μεγάλη. Τὸ ἀρχεῖον τοῦτο, τὸ ὅποιον θὰ ἠδύνατο νὰ παρέχη καὶ στοιχεῖα βιογραφικὰ, ἤρχισε τακτοποιῶν καὶ εὐρετηριάζων ἀπὸ τινῶν μνηῶν ὁ ταξινόμος κ. Χ. Κατσιδάκης, ὥστε τοῦ λοιποῦ νὰ εἶναι εὐχρηστον. Ἀποτελεῖται δὲ ἀπὸ

α') Αἰτήσεις ἀγωνιστῶν

Σφακίων	φάκελλοι	5	αἰτήσεις	1459
Χανίων	»	17	»	3358
Ρεθύμνης	»	4	»	1034
Λασιθίου	»	2		
Ἡρακλείου	»	4		

β') Χρηῶν ὀρφανῶν

Χανίων	φάκελλοι	3				
Ρεθύμνης	φάκελλοι	2	αἰτήσεις γηρῶν καὶ ὀρφανῶν	183	τραυματικῶν	48
Λασιθίου	»	1	»	»	»	—
Σφακίων	»	1	»	»	»	163

ἐν ὅλῳ φάκελλοι 39

γ') Πρακτικὰ καὶ ἀποφάσεις εἰς τόμους

I) Πρακτικά διασκέψεων ἐπιτροπῆς	1900	τόμοι	11
II) Ἀποφάσεις ἀγωνιστῶν Ρεθύμνης (1902) Β. Γ.		»	2
III) Πρακτικά ἐπιτροπῆς Σφακίων (1902)		»	1
IV) Ἀποφάσεις » » (1902)		»	1
V) Πρακτικά ἐπιτροπῆς ἀγωνιστῶν Νομοῦ Χανίων (1908)		»	1
VI) Ἀποφάσεις Ἐπιτροπῆς Ἐβρετείου Κρήτης (1909)			1
			17

δ') Πρωτόκολλα 8, διάφορα εὑρετήρια, 12 μητρώα, πρωτόκολλα ἀλληλογραφίας ἐπιτροπῶν, πίνακες τῶν κατὰ νομοὺς ἀγωνιστῶν, βιβλία βοηθημάτων 3, καὶ ἡμερολόγιον βοηθημάτων.

Υ Π Δ ι ἄ φ ο ρ α ἀ ρ χ ε ῖ α

Α' Ἐπαναστατικά

Τῆς ἐπαναστάσεως τοῦ Θερίσου τὰρχεῖα κατέχει ὁ κ. Βενιζέλος, ἐλπίζομεν δ' ὅτι καὶ ὁ κ. Κ. Φούμης θὰ καταθέσῃ τὸ ἰδιαιτερόν του ἀρχεῖον τῆς ἐποχῆς ἐκείνης μετὰ τινῶν ἄλλων ἀντικειμένων (σημαία 1898 κ. ἄ.). Ἐπίτη: ὁ κ. Μ. Ξενάκης ὑπεσχέθη νὰ φέρῃ τὰ εἰς χεῖρας του ὑπάρχοντα ἀρχεῖα τοῦ Θερίσου, τῆς ἐπαρχίας Σελίνου, καὶ ἄλλοι ἄλλα.

Εἰς τεύχος δακτυλογραφημένον εὐρίσκονται ἔγγραφα ἀνταλλαγέντα μεταξὺ τῶν Προξένων καὶ τῶν ἀρχηγῶν τῆς ἐπαναστάσεως.

Β' Προξενικά

Ὡς προεῖπομεν, ἡ προξενικὴ συλλογὴ καὶ τὰ ἀρχεῖα τοῦ ρωσικοῦ Προξενείου ἐκτείνονται μέχρι τοῦ 1917. Ἐπομένως τὰ ἔγγραφα τῶν ἐτῶν 1899—1917 εἶναι σχετικὰ μετὰ τὸ κρητικὸν ζήτημα καὶ τὴν ὅλην ζωὴν τῆς νήσου κατὰ τὸ διάστημα τοῦτο. Ἡ συλλογὴ αὕτη πλουτίζεται διὰ νέων στοιχείων, προστιθεμένων ἐκεῖ ὑπὸ τῆς Ἀρχιερατικῆς Ἱηρησίας.

Γ' Ἰδιωτικά

Πλὴν τοῦ ἐντύπου βιβλίου τοῦ Κελατῆδῆ περὶ τῶν ἑθελοντικῶν σωμάτων τῶν κρητῶν κατὰ τοὺς βαλκανικοὺς ἀγῶνας, κατετέθη εἰς τὸ Ἀρχεῖον καὶ τὸ «Πολεμικὸν ἡμερολόγιον Γεωργ. Χατζημιχαλάκη (1912) ὀπλαρχηγοῦ ἑθελοντικοῦ σώματος Κ. Μάνου» εἰς τόμον δακτυλογραφημένον καὶ συνδεομένον, ἐκ σελίδων 68. Ὑπάρχει ἀκόμη εἰς φάκελλο ἐπιστολῶν διαφόρων πρὸς Μανούsson Κούντουρον 1911 καὶ ἔτι, ὡς πρὸς Νεσιμῆ Φαρφουράκη 1908. Οἱ παραλήπται κατεῖχον τότε ἀνώτατα ἐν Κρήτῃ ἀξιώματα, οἱ δὲ ἀποστολεῖ: εἴτε ἐξέπραζον τὰς γνώμας καὶ ἀντιλήψεις των εἴτε ἐπεδίωκον νὰ ἐξυπηρετηθοῦν.

Τὴν παρῶσαν ἐκθεσὴν ἀκολουθεῖ παράρτημα περὶ Πινυκούκη: καὶ Μουσείου τοῦ Ἰδρύματος, ὃ ἔπρεπε δὲ νὰ εἶχε συνταχθῆ καὶ κατάλογος τῆς βιβλιοθήκης του τῆς τε ὑπηρεσιακῆς καὶ τῆς κοινῆς ἱστορικῆς, διὰ νὰ φανῆ ὁ πλοῦτος τῶν δυσευρέτων φυλλαδίων καὶ σειρῶν ἐφημερίδων, αἵτινες περιέχονται ἐν αὐταῖς. Ἐφημερίδες ὡ: ἡ ἐπίσημος «Κρήτη» (1879—1897), καὶ «Ἐπίσημος Ἐφημερίς Κρητ. Πολιτείας» (κλπ.), (1898—1915), ἡ ἡμερησίως «Μεσόγειος» (1891—98), ἡ πολιτικὴ «Νέα Ἐρευνα» τοῦ Σπ. Μυλατάκη (1901—1916), εἶναι ἐξαιρετικῶς πηγὴ τῆς Κρητικῆς ἱστορίας τῶν τελευταίων χρόνων.

Ἄλλ' ὁ κατάλογος αὗτος θὰ τυπωθῆ, ὅταν συνταχθῆ ἐπὶ τοῦ παρόντος δὲν ὑπάρχει ὀριστικὴ καταγραφή τῶν βιβλιοθηκῶν μας, αἱ δ' ἐφημερίδες τῆς μεγαλονήσου τῶν τελευταίων ἐτῶν (1920 κ. ἐ.), αἵτινες πέμπονται εἰς τὸ Ἀρχεῖον (ἐκτὸς ἑλαχίστων), δὲν ἐβιβλιοθεοῦσαν ἔτι.

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ

ΑΝΤΙΚΕΙΜΕΝΑ ΜΟΥΣΕΙΟΥ ΚΑΙ ΠΙΝΑΚΟΘΗΚΗΣ

Βάσιν ἱστορικῆς Πινακοθήκης καὶ Μουσείου, δυνάμεθα νὰ εἰπώμεν, ὅτι ἀποτελοῦν τὰ ἐν τῷ ἰδρύματι ὄπλα, φωτογραφίαι, εἰκόνες, χάρται κλπ. ἀντικείμενα καὶ οὐχὶ Πινακοθήκη καὶ Μουσεῖον ἀποτελεσθέντων.

Δὲν ἠδυνήθημεν βεβαίως ν' ἀποκτήσωμεν πᾶν ὅ,τι θὰ ἦτο ἀντιπροσωπευτικόν, ἀφ' ἑνὸς διότι δὲν ἐξωδεύσαμεν τίποτε μέχρι σήμερον πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον, καὶ ἐξ ἄλλου διότι δὲν εὑρομεν προθύμους τοὺς ἀπογόνους τῶν ἀνδρῶν τῶν κρητικῶν ἀγώνων εἰς τὸ νὰ πλουτίσωσι τὰς αἰθούσας ταύτας διὰ τῶν εἰκόνων, τῶν ὄπλων καὶ τῶν σημαῖων εὐκλεῶν τῶν προγόνων, καὶ δι' ἄλλων ἐνθυμημάτων, ὅσα διδάσκουν τὴν ἱστορίαν ζωσαν. Πολλοὶ ἀκόμη προστίμησαν τὴν ἐν Ἀθήναις Ἐθνολογικὴν Ἑταιρείαν διὰ νὰ καταθέσωσι τὰ οἰκογενειακά τῶν ἐνθυμημάτων, εἴτε διότι ἠγγούσι τὴν ὑπαρξίν τοῦ Ἰδρύματος τούτου, εἴτε διότι ἔχουσιν τιμητικωτέραν τὴν ἐκεῖ κατάθεσιν τῆς ἐδῶ. Ἡ ἰδική μου γνώμη εἶναι, ὅτι πρέπει ν' ἀγορασθῇ ὅ,τι δὲν δύναται ν' ἀποκτηθῇ ἄλλως, πρέπει νὰ προδῶμεν εἰς τὴν μεγέθυνσιν φωτογραφιῶν ὀφισμένων κρητικῶν προσωπικοτήτων, καὶ ἂν αἱ οἰκογένειαι τῶν δὲν καταβάλουν τὰ σχετικὰ ἐξόδα. Αἱ μορφαὶ τοῦ Κόρακα, τοῦ Κωνσταντῆ Κριάρη, τοῦ Ἰω. Σφακιανάκη π. χ. πρέπει ν' ἀνατείλουν εἰς τὴν αἴθουσαν αὐτήν, ἀφ' ἑκ τῆς ἀναρτήσεως τῶν εἰκόνων τῶν οὐδεμία εἰς αὐτοὺς τιμῆ, εἰς τὴν Πινακοθήκην ὅμως μεγάλη γίνεται.

Καὶ τῶν χαρτῶν καὶ γεωγραφικῶν ἀτλάντων τῶν σχετικῶν μετὰ τὴν νῆσον πρέπει νὰ συμπληρωθῇ ἡ σειρά, δι' ἀποκτήσεως πάντων τῶν τυπωθέντων.

Μεθ' ὅ εἰσέρχομαι εἰς τὴν καταγραφήν τῶν παρ' ἡμῖν ἀντικειμένων.

Α' ΕΙΚΟΝΕΣ, ΦΩΤΟΓΡΑΦΙΑΙ ΚΑΙ ΔΕΛΤΑΡΙΑ

Εἰκόνες εἰς μεγάλα πλαίσια ἔχομεν.

- 1) Τοῦ Γεν. Ἀρχηγοῦ Κυθωνίας Χατζῆ Μιχάλη Γιάνναρη (φωτογραφία).
- 2) Τοῦ ἀρχιμανδρίτου Παρθενίου Κελαϊδῆ (ἐλαιογραφία).
- 3) Τοῦ Π. Δ. Κωσταντούλη ὄπλαρχηγοῦ ἐκ Κισάμου. (φωτογραφία)
- 4) Τοῦ Πρίγκιπος Γεωργίου, Ὑπάτου Ἀρμοστοῦ
- 5) Τοῦ Στεφ. Δραγούμη, πρώτου Ἑλλήνος Διοικητοῦ Κρήτης »
- 6) Τοῦ Λουκᾶ Κανακάρη Ρούφου 6' » » »
- 7) Τοῦ βασιλέως Γεωργίου Α' »
- 8) Τοῦ » Κωνσταντίνου »
- 9 καὶ 10) Δύο κάδρα με κρητικὰς φωτογραφίας
- 11) Τοῦ Γεωργ. Σαραμβίου, ἀγωνιστοῦ τοῦ 1821, ἀξιωματικοῦ τῆς Φάλαγγος (ἐλαιογρ.).
- 12) Κρητικὸν Πάνθειον (Λιθογραφία παριστώσα Κρήτας ἀγωνιστὰς)
- 13) Ἡ Συνέλευσις ἐν Πλακοῦρας Ἀκρωτηρίου 1898 (φωτογραφία)
- 14) Βασίλισσα Σοφία
- 15) Ἡ ὀλοκαύτωσις τοῦ Ἀρκαδίου (ἀνεπιτυχῆς λιθογραφία)

Ἐπίσης νὰ καὶ πλαίσια ἀνευ φωτογραφιῶν. Παλαιὰ δ' ἐκ τῶν ἀνωτέρω (ὄρ. 4—8 καὶ 12—13) δὲν ἀνηρτήθησαν εἰς τὴν Πινακοθήκην. Ὅπως ὑπάρχουν καὶ πλαίσια περιέχοντα ἐν τυπῶ τῆς Τουρκοκρατίας, περὶ ὧν ἐγένετο ἤδη λόγος.

Φωτογραφίαι μικραὶ ὑπάρχουν ἐκ διαφόρων προσφορῶν αἱ κάτωθι.

1) Ἐκ προσφορᾶς τοῦ Ἱεροσητείας Ἀμβροσίου συλλογὴ φωτογραφιῶν (νεαύρων Potier, Paul Andreeff, Canevaro, Nic. Scrydloff, στρατηγοῦ Eudoux, συνταγματάρχου Ourbanovitz, καὶ τῶν Hennique, Chevalier, Destelle, Delaruc Antoine καὶ ἐτέρων δύο.)

2) Ἐκ προσφορᾶς τοῦ Ἑμμ. Γιάνναρη φωτογραφίαι τοῦ Χῆ Μιχάλη Γιάνναρη, καὶ τοῦ Ἀντωνίου Γιάνναρη, φιλολόγου (διάφοροι, κατὰ διαφόρους ἐποχάς).

3) Ἐκ προσφορᾶς Μιλτιτιάδου Παπαδογιάννη.

α') Νικόλαος Πετράκης ὄπλαρχηγός 1866 Ἀσῆ Γωνιάς Ἀποκορώνου.

β') Ἰωάννης Ἀλιφειάκης » » Καλαμιτσίου

4) Ἐκ προσφορᾶς Παν. Ταξεδίκη, δικηγόρου

α') Κρήτης Τιμοθέου Καστρινογιαννάκη

β') Ρεθύμνης καὶ Αὐλοποτάμου Διονυσίου Καστρινογιαννάκη.

γ') (Κυδωνίας καὶ εἶτα) Ρεθύμνης καὶ Αὐλοποτάμου Ἱεροθέου Πραουδάκη.

δ') Κυδωνίας καὶ Ἀποκορώνου Νικηφόρου Ζαχαριάδου, μετ' ἰδιογράφου ἀφιερῶσεως (1894).

ε') Γεωργίου Ἀνδρουλάκη ἐκ Σφακίων

στ') Ἀ. Ν. Κακούρη » »

ζ') Ν. Χριστοδουλάκη μετ' στολὴν ἀξιωματικοῦ τῆς Χωροφυλακῆς.

η') Ὁμῆρ Βρυώνη (:)

5) Ἐκ Προσφορᾶς διαφόρων

α') Μίνως Μπογιατζόγλου

β') καὶ γ') Ἐπισκοπικὸν μέγαρον Χανίων καὶ ἡ συνοικία του μετὰ τὴν πυρκαϊάν 1897

δ') Ἱεροσητείας Ἀμβροσίου

ε') καὶ στ') Μονῆς Ἐξακουστῆς

ζ') Μελῶν Συντακτικῆς Συνελεύσεως Κρητῶν (1907)

η') Ἰωάννου Φασούλη Δεληγιαννάκη

θ' καὶ ι') Παρθενίου Κελαϊδῆ

ια') Χαρικλείας Δασκαλάκη (τυπωμένη).

ιβ') Ἑμμ. Βαρδίδου * ιγ') Ἀριστ. Κριάρη, ιδ') Συμπλέγματος παριστῶντος τοῦ ἐκ Κρήτης ἀποσταλέντος εἰς Ἀθήνας βουλευτᾶς κατὰ τὴν ἐπανάστασιν τοῦ 1868 (ἐκ προσφορᾶς Κ. Γ. Μαρκουλάκη, ἐξ Ἡρακλείου.) ιε'—ιζ') Τρεῖς φωτογραφίαι διαφόρων ἐποχῶν τοῦ Κωνστ. Ἀργυροπούλου, ἀγωνιστοῦ, ἐθελοντοῦ.

ιη') Φωτογραφία τοῦ Πλαρ. Σκίνερ, Ἀγγλοῦ φιλόκλητος δημοσιογράφου.

Δελταρίων ὑπάρχει μικρὰ συλλογὴ περιέχουσα ὀλίγα ἱστορικὰ δελτάρια τυπωθέντα ἐπὶ Κρητικῆς Πολιτείας. Ἡ συλλογὴ αὕτη ηὔξηθη, προσνευγόντος τοῦ Μιλτ. Παπαδογιάννη Δευ' κωμα (Album) μετ' 200 περίπου κρητικὰ δελτάρια.

Β' Ὅ π λ α κ α ἰ σ η μ α ἰ α ἰ

Δύο σημάζαι, ἐξ ὧν ἡ μία ἀποδίδεται εἰς τοὺς ἐπαναστάτας τοῦ 1833, ἡ ἑτέρα δ' ἀνήκειν

* Τοῦ καλοῦ τούτου πατριώτου ἔχομεν ἐκτὸς τοῦ βιβλίου του «Κρητικαὶ Ρίμαι» (Ἀθήναι 1888) καὶ τὴν ἑφημερίδα «Λευκὰ Ὄρη» 1894—97 μετὰ τῶν δύο clichés ἅτινα εἶχεν ὡς προμετωπίδας.

εἰς τὸν Ἐμμ. Μαυρούλιον ἢ Πενθερουδάκην ὀπλαρχηγὸν ἐξ Ἐπισκοπῆς Ρεθύμνης; (1866—1878), προσέφεραν ὁ κ. Μ. Παπαδογιαννάκης; (1).

Ἐτέραν δ' ἐκ λευκοσιδήρου τοῦ κατὰ τῷ 1897 ἀλωθέντος Πύργου τῶν Βουκολιῶν ὁ ἐκ Σηληϊᾶ; ἱατρὸς κ. Μ. Ν. Ἀναστατάκης; (*)

Δεκατρία Ἐνετικά βέλη, ἐκ τῶν ἐν Ἱερὰκλειῷ καὶ ἐν τῇ Loggia διασωθέντων προσέφεραν ὁ κ. Π. Ταζεδάκης. (**)

Σπάθην ἀργυρῆν παρέδωκαν οἱ κληρονόμοι Καμπάνη, μετὰ τοῦ ἀρχεῖου τῆς Κεντρ. ὑπὲρ τῶν Κρητῶν Ἐπιτροπῆς, φέρουσιν τὰς λέξεις «τῷ ἀριστῆσαντι ἐν Κρήτῃ Μεσσολόγιον». (***)

Ἐν ὄπλῳ, μίαν πιστόλαν καὶ ἓνα σισανὲ τοῦ ἀγωνιστοῦ Ἀναγνώστου Παπαδογιαννάκη ἐκ Καλαμιτίσιου Ἀποκορώνου τῶν ἐτῶν 1877—89 προσέφεραν ὁ κ. Μιλτ. Παπαδογιάννης Τὸ ὄπλον συνοδεύει φυσιογιωθῆκη (****). Ἄτερον δὲ (μαρτίνι) ὁ τέως γυμνασιάρχης κ. Γενεράλις.

Γ' Χάρταϊ καὶ Πίνακες

Ἐκτὸς τοῦ χάρτου τῆς Εὐρώπης, προπολεμικοῦ τοῦ Ἀποστολοπούλου, ἐνὸς τῆς Ἑλλάδος τοῦ Σαρρῆ, δύο τῆς Κρήτης τοῦ Μπικιάκη, ἔχομε ἀξιολογωτέρους τοὺς ἐξῆς:

1) τὸν ἀγγλικὸν τοῦ Spratt (1852) ἔκδοσις τοῦ 1890.

2) τοῦ Raulin Victor, Carte Orographique de l'île de Gréte 1868.

3) τὸν ἄτλαντα τοῦ Πετρώφ, περιέχοντα χάρτην τῆς νήσου καὶ χάρτας τῶν διαφόρων ἐπαρχιῶν. (δεδεμένον εἰς τόμον).

4) τοῦ Γαλλικοῦ διαμερίσματος Λασιθίου, συνταχθέντα ὑπὸ τοῦ Eudoux

καὶ 5) Τοπογραφικὸν χάρτην Χανίων Ἰταλικὸν. (Canea e dintorni)

Δύο πίνακες ἐξετύπωσε καὶ διένειμε τὸ Ἴστ. Ἀρχεῖον. Τὸν ἓνα τῶν Ὑπάτων Ἀρμοστῶν καὶ Γεν. Διοικητῶν ἀπὸ τοῦ 1898 ἕως τοῦ 1924, καὶ ἕτερον τῶν Κυβερνήσεων τῆς νήσου ἐπὶ Κρητικῆς Πολιτείας (1899—1912).

Δ' Σφραγίδες καὶ Ἐπίσημοι Ἐνδείξεις

Πληρὲνὸς Τουρκικοῦ θυρεοῦ (clichés), ἐκτυπούμενον ὑπὲρ τὰ δικαστικὰ καὶ ἄλλα ἐπίσημα τουρκικὰ ἔγγραφα, καὶ μίᾳ ἐπικεφαλίδος τῆς ἐπισήμου ἡφημερίδος ΚΡΗΤΗ καὶ ἄλλης τῆς ἐπισήμου Κρητικῆς Ἠφημερίδος (τῶν πρώτων 100 φύλλων), clichés) ἀπάντων ἐκ προσσφραγῆ; τοῦ Ν. Παπαδάκη τοῦ Ἀπτεραίου (****) ὑπάρχουν καὶ αἱ κάτωθι σφραγίδες, (*****) ὧν αἱ ποταὶ μεταλλικαί.

1) Ἡ ἐν Ἀθήναις ὑπὲρ τῶν Κρητῶν Κεντρικὴ Ἐπιτροπὴ (μεταλλικὴ. Εἰς τὸ μέσον σταυρὸς ἐστεφνωμένος).

2) ΚΡΗΤΩΝ ΠΟΛΙΤΕΙΑ (μεταλλικὴ. Εἰς τὸ μέσον φρενὶς ἀναγεννᾶται ἐκ τῆς τέφρας του).

1 Ἐγγραφα 388 τοῦ 1923 καὶ 637 τοῦ 1925

* Ἐγγραφοὶ 1355 τοῦ 1930

** Ἐγγραφοὶ 1383 τοῦ 1930

*** » 1071 τοῦ 1928.

**** » 468 τοῦ 1924.

***** » 1019 τοῦ 1928.

***** » 594 τοῦ 1925, 1071 τοῦ 1928, καὶ 1595 τοῦ 1931.

- 3) ΕΠΙΤΡΟΠΗ ΤΜΗΜΑΤΟΣ ΡΕΘΥΜΝΗΣ (μεταλλική. Εἰς τὸ μέσον σταυρός'.
- 4) » » » » » » » ὁ ἑλλήν.
βασιλικὸς θυρεός.
- 5) Κεντρικῆς Δημογεροντίας Τμήματος Σφακίων 1868.
- 6 καὶ 7) Δύο σφραγίδες τῆς Μεταπολιτευτικῆς Ἐπιτροπῆς, 1895 καὶ 1896
- 8) Μία τοῦ Γεν. Διοικητ. Συμβουλίου Κρήτης 1897—8.
- 9) Μία τοῦ Δημοσίου Κατηγόρου τοῦ Εἰρηνοδικαίου Καινούργιου ἐπὶ Τουρκικῆς
Διοικήσεως.
- 10 καὶ 11) Δύο Τελωνσίων (Customs) ἐπὶ ἀγγλικῆς κατοχῆς τοῦ τμήματος Ἡρα-
κλείου (1898—9).
- 12) Μία διαβατηρίων τῆς αὐτῆς κατοχῆς (Administration Provicional)
- 13) Μία ἀστυνομίας (Police) τῆς αὐτῆς κατοχῆς.
- 14 καὶ 15) Δύο διαβατηρίων (Bureaux de Passeportes La Canèe) ἐπὶ διε-
θνοῦς κατοχῆς Χανίων.
- 16) Μία μεγάλη τῶν νόμων τῆς Κρητικῆς Πολιτείας.
- 17) Μία τοῦ Συμβουλίου τοῦ Ἡγεμόνος.
- 18—22) Πέντε Ἀνωτέρων Διευθύνσεων: Δημοσία: Ἐκπαιδευσεως καὶ Θρησκευμάτων,
Δικαιοσύνης, Παιδείας καὶ Δικαιοσύνης, Οἰκονομικῶν, καὶ Οἰκονομικῶν, τῶν ἐτῶν
1899—1908.
- 23—25) Τρεῖς Ἀνωτέρων Διευθύνσεων: Δικαιοσύνης, Ἐσωτερικῶν, Directione Su-
perieure de la Justice τῶν ἐτῶν 1908—12.
- 26) Μία δικαστικοῦ Συμβούλου.
- 27) Μία Ἐφετείου Κρήτης.
- 28) Μία Γενικοῦ Λογιστηρίου.
- 29—32) Τέσσαρες Ἐπαρχείων (Σφακίων, Μονοφατείου, Πυργιωτίσσης καὶ Πεδιάδος)
- 33—38) Ἐξ Χωροφυλακῆς Κρήτης. (Ἐσωτ. Μοιραρχίας Χανίων, Ἐξωτερικῆς Μοι-
ραρχίας Χανίων, Μοιραρχίας Ἡρακλείου, Ὑπομ. Ἡρακλείου, Τμήματος Νεαπόλεως
καὶ τμήματος Πύργου).
- 39) Μία Τυπογραφείου Κρητικῆς Πολιτείας.
- 40) Μία Ἐπιτροπῆς Ἀγωνιστῶν Νομοῦ Ἡρακλείου.
- 41—43) Τρεῖς Λιμεναρχείων (Κεντρικοῦ, Σούδας, Ἱεραπέτρας)
- 44—45) Δύο Τελωνοσταθμῶν (Ματάλων καὶ Σίσι).
- 46—50) Πέντε Εἰρηνοδικείων (Βουκολιῶν, Τζερμιιάδου, Μαλεβιζίου καὶ δύο Καλοῦ
Χωρίου Πεδιάδος).
- 51—56) Πέντε Ἐποπτῶν Ἀγροφυλακῆς, (Χανίων, Κισάμου, Μυλοποτάμου, Μονοφα-
τείου, Σητείας) καὶ μία «Ἑλλ. Δημοκρατία, Ἐπόπτης Ἀγροτ. Ἀσφαλείας Χανίων»
- 57) Μία Προσωρινῆς Ἐπαναστατικῆς Κυβερνήσεως.
- 58) Μία Διοικήσεως Ἐπαναστατικῆς Ἐπιτροπῆς.
- 59) Μία Ἀντιπροσωπείας Κρήτης (Ἰδιαιτέρον Γραφεῖον).
- 60) Μία ὑπογραφῆς Μεχμέτ Χαμητβεηζαδὲ νομάρχου κλπ.
- 61) Μία Ἐκτελεστικῆς Ἐπιτροπῆς.
- 62—63) Δύο Ἰενικῆς Διοικήσεως.
- 64—67) Τέσσαρες Δήμων: Βάρου, Καστελλίου Πεδιάδος, Μεγάλης Βρύσεως, Σχοινιάς.

68—70) Τρεῖς δι' ἐκτύπων χαρτοσήμων.

71) Μία «Βετίλειον τῆς Ἑλλάδος, Γενική Διοίκησης Κρήτης» (1924).

72) Μία: Κυβερνητικὴ Ἀντιπροσωπεία ἐν Κρήτῃ.

73—78) Ἐξ Καπνεργαστηρίων Κρητικῆς Πολιτικῆς Καπνεργαστήριον Χανίων, Καπνεργαστήριον Ἡρακλείου δύο, Βετίλειον τῆς Ἑλλάδος Καπνεργαστήριον Ἡρακλείου μία, Καπνεργαστήριον Ἡρακλείου μία, Καπνεργαστήριον Ἀγίου Νικολάου μία).

79) Μία Ἀστοίατρείου Ρεθύμνης.

80—81) Δύο Συμβολαιογράφων (Καλοῦ χωρίου Πεδιάδος· καὶ Ν. Δρακοπούλου, συμβολαιογράφου Πεδιάδος).

82) Μία Ὑποθηκοφυλακείου Καλοῦ Χωρίου Πεδιάδος.

83) Μία δημοτικῶς Σχολείου Σταυροχωρίου.

84) Μία ἐκλογικῶς τμήματος Ἀσκύφου.

85—90) Διάφοροι ἐπικεφαλίδες.

Χανιά Φεβρουάριος 1932, Ἀπρίλιος 1933.

ΝΙΚΟΛΑΟΣ Β. ΤΩΜΑΔΑΚΗΣ

Γραμματεὺς τοῦ Ἰστ. Ἀρχείου Κρήτης

ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΧΑΝΙΩΝ

ΚΑΝΤΑΝΟΣ - ΜΠΑΡΜΠΑΡΟΣΣΑ ΠΑΤΕΛΛΑ

Εἰς τὴν κορυφὴν τῆς ὑπὲρ τὸ χωριὸν Κιάδρος τοῦ Σελίνου βουνοσειρᾶς, ὕψωμα βραχυῶδες καὶ ἀποκρημμὸν κατὰ τὰς τρεῖς πλευράς του ἐγείρει τὴν μακρὴν του κεφαλὴν ὑπερῶν τῶν κορυφῶν τῶν περίξ λόφων, καὶ συνήθως μέσα ἀπὸ τὰ σύννεφα κατοπτρεύει περιφθορὸν τὰ πλάτη τοῦ Λιθουλοῦ πελάγους.

Ἐμπρὸς καὶ χαμηλότερα ἄλλοι βράχοι, σὺν τῷ προησθάνθησαν καὶ ἐκεῖνοι δεξιὴν ἐκ τοῦ πελάγους ἀπειλήν, σαίνονται ἀνακόπτοντες τὴν πρὸς τὰ κάτω πορείαν των καὶ ἀναστρεφόμενοι νὰ τρεχῶσι διὰ νὰ κερῶσιν ὑπὸ τὴν ἰδικὴν των προστασίαν. Τὸ γινώριμον ὕψωμά μας φέρει τὴν ὀνομασίαν Μπαρμπαρόσσα Πατέλλα. Ποῦτος ὁ ἀνάδοχος του, καὶ διατί καὶ πότε ἔλαβε τὸ ὄνομα τοῦτο οὐδεὶς εἶχε τὴν περιέργειαν νὰ ἀνερευνήσῃ. Ἄν καὶ τὸ ὕψωμα ὑπέρκειται τῆς ἀγροικίας τῆς γεννήσεώς μου καὶ μοῦ φράσσει τὴν θέαν εἰς ὠρισμένον τομέα τοῦ ὀρίζοντος, καὶ φαίνεται ἰὰ μὲ προκαλῆ εἰς γνωριμίαν, ἐν τούτοις οὐτὸ καὶ ἐγὼ ἐπὶ πολλὰ ἔτη ἐνδιεφέρθην πέραν τοῦ νὰ γνωρίζω, ὅτι τὸ κακώχρον ὄνομά του εὐρίσκετο εἰς παλαιὸν οἰκογενειακὸν μου συμβῆλατον ἀγοραπωλησίας.

Τυχαίως πρὸ δεκαετίας φυλλομετρῶν ἱστορικὸν σύγγραμμα συνήτησα μερικὰς φράσεις, αἱ ὁποῖαι ὡς ἀστραπαὶ ἐφώτισαν τὰ σκῆτη τῆς ἀγνοίας μου καὶ μοῦ ἐφάνέρωσαν τὴν φρικαλέαν κολυμβήθραν εἰς τὴν ὁποίαν ὁ θάνατος τὸ ἐβάπτισε.

Ἡ φύσις ὅταν ἐβουόγλαττε τὴν ἐσχατιὰν αὐτὴν τῆς Κρήτης, εἰργάσθη ἐξαιρετικὰ καὶ καινοτρόπως. Ἐνῶ ἀπὸ τῆς γιγαγνιατοῦ στελεχίς τοῦ ὄρους Ἀποπηγάδι ἐξεπέτασε μίαν πλευράν του πρὸς Νότον, καὶ διὰ τοῦ Σταυροῦ καὶ Ἀνεμομύλου, κορυφῶν τῆς πλευρᾶς, ἔφθασεν εἰς σημεῖον ὁπόθεν ἀντίκρουσε τὸ παραῶδες Λιθουκὸν πέλαγος, ἐθεώρησεν ἀνεπαρκῆ τὰ μέχρι ἐκεῖ χρησιμοποιούμενα ὕλικά τῆς, πατρῶματα πυριτολίθους καὶ σχιστολίθους, καὶ τὰ ἀντικατέστη με ἀσβεστολίθικα πατρῶματα, κατ'ἄλληλα διὰ κρημνοῦς καὶ ἀπορρῶγας, καὶ περισσότερον ἀντέχοντα εἰς τὰς ἐπιβουλάς τοῦ χρόνου.

Διεπλάτυνε κατὰ τὸ μέρος τοῦτο τὴν ὄφρυν τοῦ βουνοῦ καὶ περιέφραξε τὴν οὕτω σχηματισθεῖσαν ἕκτασιν ἀπὸ Βορρᾶ καὶ Δυσμᾶς με λόφους ὑψηλοῦς, ἀποκρημμῶν καὶ θυσαναθάτους ἐξωτερικῶς. Με ἀλληλένδετον σειρὰν ἄλλων λόφων νοτίως, κατεσκεύασε τεῖχος φυσικόν, ἐνῶ πρὸς Ἀνατολὰς με τὸ γνωστόν μας ὕψωμα καὶ με ἄλλων ἄλλων λόφων ἔμπρὸς καὶ ὀπίσω του, περιέφραξε τὴν ὅλην ἕκτασιν καὶ οὕτως ἀποτελέσθη φρούριον φυσικόν τὸ ὁποῖον δὲν στερεῖται πύργων, ἐπάλλεων καὶ διαζωμάτων.

Τοῦ ὅλου δὲ φρουρικοῦ συγκροτήματος ὑπερέχει καὶ διασπόζει ὁ γινώριμος λόφος μας.

Ἡ φύσις ἐγνωρίζεν, ὅτι ἡ ὀχυρωματικὴ τελειότης ἀπῆτει τὴν ὑπαρξιν ὁθῶν ἀθῆτων καὶ ἀποκρῶν, αἱ ὁποῖαι νὰ θέτωσιν εἰς συγκαίνωσιαν τὸ ἐσωτερικόν με τὸ ἐξωτερικόν τοῦ φρουρίου τῆς. Διὰ νὰ ἐπιτύχῃ ταύτας ἐπεκαλύθη τὴν συνδρομὴν τοῦ ὑποχθονίου Ἐγκαλάδου, ὁ ὁποῖος με ἓνα δυνατὸν σισμὸν τὸν ἔσχισε καὶ ἐδιχοτόμησε μέχρι τῆς βάσεως των καὶ τὸν πρὸς Β. καὶ ἓνα τῶν πρὸς Δ. λόφων, τὸν ὑψηλότερον πρὸς τὸ μέρος τοῦτο.

τόν λόφον τοῦ Προφήτου Ἡλία. Διὰ τῶν σχημάτων τούτων πλάτους περὶ τὰ δύο μέτρα διηνοίχθησαν ἐκ τοῦ ἐσωτερικοῦ τοῦ φρουρίου, ὁδοὶ ἀπρόσβλητοι καὶ ἀθέατοι φθάνουσαι τὰς ἐξωτερικὰς κλιτύας τῶν λόφων.

Διὰ τοὺς πρώτους οἰκιστοὺς τῆς κεντροκωτέρας ἀλλὰ καὶ εὐφρωτέρας τοῦ Σελίνου κοιλάδος, τῆς διηνοίχσης ἀπὸ Κανθάνου διὰ Κκιθοδικαίου μέχρι Παλαισιχώρας, ἀρχικῶς θεῖον δῶρον ἢ ὑπερξίς κατὰ τὰ μέρη ἐκεῖνα τοῦ περιγραφέντος φυσικοῦ Φρουρίου, καὶ ἀμφιβολία δὲν ὑπάρχει, ὅτι τὸ πρῶτον κατὰ τὴν περιφέρειαν ταύτην πόλισμα ἐκεῖ εὖρε καταφύγιον. Καὶ θὰ ἔγινε τοῦτο εἰς ἐποχὴν τόσοσ μακρυνὴν ὥστε καμμία μνήμη οὔτε καὶ παράδοσις δὲν ἠδυνήθη νὰ ζήσῃ, καὶ νὰ διανύτῃ τὸ ἀπ' αὐτῆς μέχρι τῆς ἱστορικῆς περιόδου μακρὸν διάστημα, καὶ νὰ μᾶς πληροφορήσῃ περὶ τῶν πρώτων οἰκιστῶν τῆς πόλεως τὴν ὁποίαν ἡ ἱστορία εὖρεν ἐκεῖ.

Αἱ πρῶται καὶ ἀρχιόταται πόλεις, καὶ εἰς τὴν Κρήτην, ἀλλὰ δὲν ἀμφιδόλλομεν ὅτι καὶ ἀλλαχῶ, ἐκτίζοντο πάντοτε εἰς τὰς ὀχυρωτέρας φυσικῶς τοποθεσίαις διότι οἱ ἄνθρωποι ἐκεῖ μὲ πρόσθετον ἰδικὴν των τεχνικὴν ὀχύρωσιν, ἠδύναντο νὰ καταστήσωσιν τὰς πόλεις των ἀπορρήτους, μὲ τὰ δικτιθέμενα τότε πολεμικὰ μέσα, καὶ γ' ἀσφραλισθῶσιν ἀπὸ τὰς ἐπιβουλάς των συνανθρώπων των

Δυστυχῶς ὁ ἄνθρωπος παρουσιάζεται ὡς ἐπίγονος ἀρπακτικῶν ζώων, καὶ πάντοτε ὀρέγεται τῶν ἀγαθῶν ποῦ ἔχει συγκαοίσει ἢ φιλοπονία τῶν ἄλλων. Καὶ ἐὰν πρόκειται νὰ ὑποβληθῇ εἰς θυσίας πολλαπλασίας, ἐν σχέσει μὲ τὰ ἀγαθὰ ποῦ πρόκειται νὰ ἀρπάσῃ, θὰ ἀλαλάξῃ ἀπὸ χράν, ἐφ' ὅσον φέρῃ εἰς πέρας τὴν ἀρπαγὴν. Τοῦτο συμβαίνει διότι ἡ ἱκανοποίησις τοῦ ἀγρίου καὶ πρωτογόνου, ὅσον καὶ πάντοτε ἀκοιμίστου συναισθήματος τοῦ τῆς ἀρπαγῆς, τοῦ εἶνε ἀνεκτίμητος. Καὶ ὅσον ἀναβαίνομεν τὴν κλίμακα τοῦ χρόνου ἀναδρομικῶς πρὸς ἀρχιότατας ἐποχάς, συναντῶμεν τὰς ἀρπακτικὰς διαθέσεις ἀπροκαλύπτως ἰθουούσας τὴν ζωὴν.

Εἰς τὴν τοποθεσίαν τὴν ὁποίαν περιεγράψαμεν, ὅταν ἡ ἱστορία εἶδε τὸ φῶς, εὖρεν ἐγκατεστημένην τὴν πόλιν Κάντανον ἢ Καντανίαν μὲ πληθυσμὸν 15—20 χιλιάδων κατοίκων.

Ἡ πόλις μὲ τὴν φυσικὴν καὶ τεχνικὴν ὀχύρωσιν τῆς, κατώρθωσε νὰ σωθῇ, καὶ ἀπὸ τὴν Ρωμαϊκὴν ἐπιδρομὴν, ὅποτα αἱ πλεῖσταί των πόλεων τῆς Κρήτης, εἰς ἓνα σκληρὸν ὑπὲρ τῆς ἐλευθερίας ἀγῶνα ἔπασαν εἰς συντρίμματα καὶ ἐπροτίμησαν τὴν ἐλευθερίαν μὲ τὸν θάνατον, παρὰ τὴν δουλείαν μὲ τὴν ζωὴν.

Ἡ πόλις φαίνεται αἰωνόβιος ἀφῶ ἐπέζησε καὶ ἐκῆδευσε γερασμένους τοὺς παλαιούς Θεοὺς τῆς, καὶ ὑπεδέχθη τοὺς νεογεννήτους, μὲθ' ὧν ἔζησεν ἐπὶ ἀκριτὰς ἑκατονταετηρίδας ἔχουσα καὶ ἐπίσκοπον ἴδιον, τὸν Κανθάνου. Ἴσως δὲ νὰ ἐπέζη, νὰ ἔδλεπε καὶ τὴν παρακμὴν τῆς ἡλικίας τῶν τελευταίων, ἐὰν συμβᾶν ἀπροσδόκητον καὶ τρομερὸν δὲν ἔκοπτεν ἀποτόμως τὸ νῆμα τῆς ζωῆς τῆς.

Κατὰ τὴν νοτιὰν πλευρὰν τῆς ἢ Κρήτην γείτονα ἔχει τὴν Λιθυκὴν θάλασσαν, ἢ ὁποία ἄστατος καὶ παλίμβουλος, ὅπως εἶνε, ἄλλοτε μὲν προσπίεῖται ὅτι ἔργον τῆς ἔχει, ὡς ὑποτακτικὴ ὀδάλισκη, νὰ πλύνη τοὺς πόδας τῶν ἐκεῖ θουῶν τῆς, ἐνῶ ἄλλοτε φθονοῦσα

τὸ ὕψος καὶ τὴν ἀγερωγίαν τῶν ἰδίων δευνοῶν, ὄρμη μωκομένη καὶ ἀφρίζουσα ἀπὸ λύσσαν νὰ τὰ ξεθεμελιώσῃ. Καὶ ἐπειδὴ βλέπει ὅτι καὶ κατὰ τοῦτο μπαρμπαρόσια, ἱκανοποιεῖ τὴν ὀργὴν τῆς ὀδηγοῦσα κατ' αὐτῶν τοὺς λαοὺς τῶν ἀντιπέραν αἰγιαλῶν τῆς.

Εἶνε ἡ θάλασσα τῶν πειρατῶν, καὶ ἀπὸ τῶν ἀρχαιοτάτων χρόνων δι' αὐτῆς, ὡς διὰ γερούρας ἐπέδραμον ἐπὶ τὰς ἑλληνικὰς νήσους καὶ περαχίας, Κᾶρες, Λέλεγες, Φοίνικες Ἄραβες, Ἀγλερίνοι Μπαρμπαρόσιοι, Αἰγύπτιοι, οἱ τελευταῖοι μολὶς πρὸ ἑκατὸν ἐτῶν.

Ἡ ἴδια θάλασσα μίαν νύκτα σκοτεινὴν καὶ θυελλώδη ἐξέβρασεν εἰς τὸν αἰγιαλὸν τῆς νῦν Παλαισιώρας στρατιᾶν δαιμόνων, οἱ ὅποιοι ὡς φαντάσματα σκοτεινότερα τῆς νυκτός, ἀλλὰ καὶ μὲ ὄλην τὴν εὐκίνησιαν φαντασμάτων, ἀπὸ τὰ κράσπεδα, ἐν ριπῇ ὀφθαλμοῦ ἀνεργιήθησαν ἐπὶ τὰ πρανή τοῦ βουνοῦ καὶ ἐκοδμήθησαν ἀκολούθως τὴν κορυφὴν του.

Τὴν ἀπόστασιν ὥρας μέχρι Καντάνου ἐσυντόμευσαν εἰς τὸ ἡμισυ, μίαν ὥραν πρὸ τῆς χαραυγῆς ἐπαρουσιάσθησαν πρὸ τῆς πόλεως, ἡ ὁποία ἐκοιμήτο ἀνύποπτος, ἔχουσα τὸ συναίσθημα τῆς ἀσφαλείας τὸ ὅποσον ἐνέπνεεν ἡ τόσων ἐτῶν ζωὴ τῆς.

Ἐὰν παρὰ τὴν ἰδύτηια τοῦ πρωῖνοῦ τῆς ὕπνου τὰ ὄνειρά τῆς ἦσαν ἀπίστια, δὲν ἐπέζησεν ὁ δυνάμενος νὰ τὸ πιστοποιήσῃ.

Ἡ ἐπιθεσις τῶν ἐπιδρομῶν ἀστραπιαίως ἐστράφη κατὰ τοῦ δεσπόμενου γνωστοῦ μας λόφου, ὅπου φρουροὶ τινες ἠγρύπνουν καὶ ἔχοντες ὑπὲρ ἑαυτῶν τὴν ὀχυρότητα τῆς θέσεως κατώρθωσαν νὰ ἀποκρούσωσι τὴν πρώτην προσβολήν.

Ὡς βροντῆ τότε ἀναταράττουσα τὰ σκότη τῆς νυκτός ἀνηχησεν ἡ ὀργισμένη τοῦ ἀρχηγῶ των Μπαρμπαρόσια φωνή, προτρέποντος τὰ στήθη του εἰς γενναϊότεραν ἐπανάληψιν τῆς ἐπιθέσεως καὶ ἐνθουσιῶντος ταῦτα. Οἱ πειραταὶ ἐπανήλθον τότε ὡς καταγίγες, ἀνεργιήθησαν ἐπὶ τοῦ λόφου καὶ κατέσφαξαν τοὺς φρουροὺς του.

Κατω εἰς τὴν πόλιν μετ' ὀλίγον αἱ ἐντρομοὶ τῶν ἀφυπνιζομένων καὶ πληροφορομένων τὰ τῆς ἐπιδρομῆς κραυγαί, συνηνώθησαν εἰς βοὴν ἀτελείωτον. Ἄλλ' ὑπὲρ τὴν συγχυσιν καὶ τὸν θόρυβον ἐκυριάρχησεν ἄτρομος καὶ σταθερὰ ἡ φωνὴ τοῦ δημοκρατικοῦ τῆς ὀρχοντος, καλοῦντος τὸν λαὸν εἰς τὴν ὑπεράτην θυσίαν.

«Καντανιώται, ἐκρύγασαν, οἱ πειραταὶ εὐρίσκονται ὄχι ἐκτός ἀλλὰ ἐντός τῶν τειχῶν μας, καὶ κατέρχονται πρὸς τὴν πόλιν' ἐλπίς καὶ τρόπος διαφυγῆς δὲν ὑπάρχει. Λυτρωμὸς εἶναι μόνον ὁ θάνατος. Οἱ πρόγονοὶ μας καὶ ἡμεῖς ἐζήσαμεν ἐλευθεροὶ διότι πάντοτε εἴχαμεν εἰλημμένην τὴν ἀπόφασιν τῆς ὑπεριότητος θυσίας. Εἰς ἡμᾶς ἔλαχεν ἡ μοῖρα νὰ τὴν πραγματοποιήσωμεν. Οἱ κοπετοὶ καὶ οἱ θεῆνοι εἶνε τὰ ὄπλα τῶν δειλῶν. Χαλυδωθῆτε μὲ τὴν ἀπίφασιν τοῦ θανάτου καὶ μὲ τὸ σύνλημα θανάτου εἰς τὸν θάνατον, μὲ τὰ ὄπλα σας μὲ τὰ ξίφη σας μὲ τὰ αἰχμηρά σας ἐργαλεῖα, ἀλλὰ καὶ μὲ τοὺς ὄνυχας καὶ τοὺς ὀδόντες, ἐμπρὸς κατὰ τῶν ἐχθρῶν δώσατε ἀλλὰ καὶ λάβετε τὸν θάνατον, πάντες οἱ δυνάμενοι νὰ σταθῶσιν ὀρθοί!».

Ἡ κατόπισιν τῶν παρακλελεύσεων τούτων σύρροξις μὲ τοὺς πειρατὰς ὑπῆρξε τρομερὰ.

Ὅταν τὴν πρωΐαν ὁ ἥλιος ξηφισμένος καὶ αὐτὸς δι' ὅσα ἤκουε νὰ γίνωνται ὀπισθεν τῶν λόφων, ἐπρόβηκε παρακταστικά ἀπὸ τὰ ἀνατολικά ὑψώματα καὶ ἔριψε τὴν πρώτην ματιά του εἰς τὴν πόλιν, ἡ Κάντανος ἀνέβλεπε τοὺς τελευταίους ἐπιθανατικούς βόχθους τῆς. Οἱ κάτοικοι τῆς ἦσαν νεκροὶ ἢ ἐψυχορράγον. Πυκνὸ ὄμως καὶ μεγάλαι σάν λόφοι

σωροί από πτώματα των πειρατών ἦσαν ἐγκατασπαρμένοι μεταξύ τῶν ἰδικῶν των πτωμάτων. Ἡ στρατιά τοῦ Μπαρμπαρόσσα, παλαιῶ συνωνύμου τοῦ μεταγενεστέρου καὶ ἐφραμίλου του εἰς ἀγριότητα Χαϊραδὶν Μπαρμπαρόσσα, εἶχε δεκατισθῆ. Ἄλλόφων ἐκεῖνος ἐπειδὴ τίποτε τὸ ἐμψυχον δὲν ὑπῆρχε διὰ νὰ ἐκδικηθῆ ἐξέσπασε τὴν λύσσαν του ἐπὶ τοῦ πτώματος τῆς πόλεως. Ἀνέσκαψε καὶ κατεκρήμνισε πᾶν κτίσμα τῆς δὲν ἀφῆκε τίποτε ὀρθιον, ἀπὸ ὅ,τι ἡ φιλοπονία τῶσων αἰῶνων εἶχεν ἀνεγείρει, δὲν ἀφῆκε λίθον ἐπὶ λίθου. Φεύγων ἀφῆκε τὸν θάνατον νὰ πλακᾷται σιωπηλῶς καὶ μόνος ἀνάμεσα εἰς σωροὺς λίθων οἱ ὅποιοι μετὰ τὴν θουδὴν ἀναίσθησίαν των περιφρονοῦν τὴν περυσίαν του.

Ἄλλ' ἐλησμώνησα. Εἰς τὸ μεγάλο νεκροταφεῖον ὅπου ἀφῆκεν ὀπίσω του, ἐπὶ τοῦ γνωστοῦ μας λόφου, ὡς εἰς ἐπιτυρδὶαν πλάκα, ἔγραψε μετὰ τὸ αἷμα τὸ θελοφρόνον ὄνομά του, τὸ ὁποῖον μᾶλλον ἀπεπειρήθησαν νὰ ἐκπλύνωσιν ἐκεῖθεν αἱ τῶσων εἰς τὴν αἰῶνων νεροπομπᾶι.

Τὸν ἐπισκεπτόμενον νῦν τὸν ἔρημον τοῦτον γῶρον συμπιέζουσι αἱ μελαγχολικώτεροι σκέψεις.

Ἐκεῖ ἔζησαν ὑπὲρ τὸ ἐκκομμύριον ἄνθρωποι εἰς γενεὰς ἠλληλοδιαδόχους, μετὰ τὰς ἐλπίδας των καὶ τὰς χαρὰς των, τοὺς πόθους των καὶ τοὺς ἐγώτισμούς των, ἀλλὰ καὶ μετὰ τοὺς Θεοὺς καὶ τὰς δόξας των. Σήμερον τὰς παρέσυρε καὶ ἐτύλιξεν εἰς τὸν ἀδιαπέραστον μαγθῶαν τῆς ἡ Διήθη. Καὶ ἀπωλέσθησαν διὰ παντὸς ὄχι μόνον ἐκεῖνοι τῶν ὁποίων καὶ ἐκείνοι ἐγνώριζον τὴν προσωρινότητα, ἀλλὰ καὶ ἀκόμη ὅ,τι ἐθεωρεῖτο καὶ εἰς τὴν ἰδικὴν των ἀντίληψιν ἀλλὰ καὶ θεωρεῖται καὶ εἰς τὴν ἰδικὴν μας αἰῶνιον καὶ ἀκατάλυτον.

Ἰπὸ τὴν ἐπήρειαν τῶν σκέψεων τούτων ἄλλοτε νέος ἔγραψα τὸ κατωτέρω νεανικὸν τετραστίχον. Ἐξομολογοῦμαι τὴν ἀμαρτίαν μου, ὅτι καὶ τῶρα πού ὁ χρόνος ὑπομονητικὰ ὕφανε καὶ ἔπλωσεν ἐπάνω μου τὰ λευκὰ σβανά μου, τίποτε δὲν ἔχω εἰς αὐτὸ νὰ προσθαφαιρέσω.

Ἐὰν ἔχω δίκαιον ἀναγνώσατέ σο καὶ κρίνατε.

Σὰν νικημένος ποταμὸς ὁ χρόνος πάντα τρέχει.

Σέρνει Λαοὺς στὸ ρεῦμα του, Θεοὶ μαζὶ κυλᾶνε.

Τῆ δόξα πού ἀθάνατη ἡ σκέψη μας τὴν ἔχει

Παίρνει κι' αὐτὴ στὸ ρεῦμα του, κι' ὅλα κυλοῦν καὶ πᾶνε.

ΛΑΟΓΡΑΦΙΚΑ ΣΥΜΜΕΙΚΤΑ ΕΚ ΚΑΤΣΙΔΟΝΙΟΥ ΣΤΙΧΕΙΑΣ

Η Συλλογή Διστίχων

Κατωτέρω δημοσιεύομεν συλλογήν ἐξ ἐρωτικῶν, σατιρικῶν, καὶ τοῦ γάμου διστίχων (μαντινάδων 1) τῆς ὁποίας τὰ δίστιχα συνέλεξεν καὶ κατέγραψε κατὰ τὸ ὄρος τοῦ ἔτους 1928 ἐκ τοῦ χωρίου Κατσιδονίου. Εἶνε πεποιημένα εἰς τὸν πολιτικὸν ἢ δεκαπεντασύλλαβον στίχον καὶ εἶναι κατὰ τὸ πλεῖστον ἐρωτικῶς περιεχομένου, ἔκτος ὀλίγων σατιρικῶν, ἐπαινετικῶν καὶ γνωμικῶν. Διακρίνονται διὰ τὴν ἐπιγραμματικὴν συντομίαν, μεθ' ἧς ἐμφράζουσι τὰ ἀνὰ πᾶσαν στιγμὴν καταπλημμυροῦντα τὴν ψυχὴν αἰσθήματα.

— Εἰς αὐτὰ διακρίνεται ἡ ἀκατασχετος ὁρμὴ τοῦ ἐρωτῆτος καὶ ἐρώσεως.

« — Σὲ ἀγαπῶ, σὲ ἀγαπῶ, σὲ ἀγαπῶ φωνιόζω,
καὶ τὴ γλυκεῖά μου τὴ ζωὴ γιὰ 'σένεχ θουσιόζω.

— "Οὐδὲ μου λὲς πῶς μ' ἀγαπᾷς τὰτ' ἡ καρδιά μ' ἀνοίγει
καὶ μεσ' ἑς τὰ μαύρα μάτια σου κόθε κἀνρόζη πνίγει.

Βάλε φωτιά καὶ κόψε με μαῦρο κοπρὸν νὰ βγάλω
ἄθος νὰ γίνω νὰ κυλιῶ, ἐσένα νὰ φωνιόζω».

— Ὁ πόνος καὶ τὸ παράπονον διὰ τὴν ἐγκαταλειψίν τοῦ ἐραστοῦ ὑπὸ τῆς ἐρωμένης του.

« Πούναί τὰ λόγια πούλεγες σιληρὴ δὲ δὲ θυμάσαι;
δὲν ἔρχεται στὸ πνέμα σου σιληρὴ δὲ μὲ λυπάσαι;
'Αφρὸ δὲν ἤσουν ἱκανὴ γιὰ νὰ μὲ κάμης ταῖρι
σύλλα κα πῶς τὸ φίλησες στὴ μάνας μου τὸ χέρι.»

— Ἡ ὑπενθύμισις προηγουμένων σχέσεων.

« Θυμήσου τὰ 'μιλήσαμε ἑς τὸ γρανισπὲ τὰ δύο μας
κα' μουλεγες νὰ μὴ γροικῶ τὰ λόγια τῶν ἐχθρῶ μας.»

— Ἡ περιφρόνησις τοῦ ἐραστοῦ πρὸς τὴν ἐρωμένην του.

« Ἐννιά φορές νὰ γεννηθῆς μαλαμακτένια νᾶσαι
δὲν εἶσαι γιὰ τὸ σπῖτι μας μόνον μὴ θυρανῶσαι.»

— Πολλὰ τούτων εἶναι μνημεῖα δυσχερέστων καιρῶν.

« Σὰ δὲ Βενέτικο πουλι τὸ γκόσμο νὰ γυρίσης
ὥστὸν ἐμένα πιστικὸ δὲ ὀλᾶρης νὰ γαπήσης.»

Ἡ ποιησις τῶν διστίχων εἶναι ἄρκετὰ παλαιὰ ἐξικνουμένη μέχρι τῶν τελευταίων Βυζαντινῶν (2) γρῶνων.

Κατὰ τὴν κατέγραφήν τῆς συλλογῆς (3) μου ταύτης εἶχον ὑπ' ὄψιν μου καὶ ἀλ-

1) Περὶ τῆς λέξ. μαντινάδα ἰδ. Κουκουλέ Φαῖδ. Λαογραφικὰ σύμμ. ἐκ Βάμου ἐν Λαογραφίᾳ Α', 283.

2) Π.β. Κυριακίδου Στέλλα. Ἑλλην., Λαογραφία (ἐν Ἀθήναις 1923) Α, 59—60.

3) Ἡ συλλογὴ μου αὕτη ἀνεθεωρήθη κατὰ τὸν Ἀπρίλιον τοῦ 1932.

λας συλλογὰς διστίχων ἐκ διαφόρων μερῶν τῆς Ἑλλάδος, πρὸς τὰς ὁποίας ἐν πολλοῖς κάμνω σύγκρισιν καὶ παραβολὴν τῆς ἡμετέρας.

Ἐκ τούτων σημειῶ ἐνταῦθα τὰς κάτωθι μετὰ τῶν συντομογραφιῶν δι' ὧν πορὰ-πέμπω εἰς ἐκάστην ἐξ αὐτῶν:

- A) (σντ. Ἀραβαντινοῦ): Ἀραβαντινοῦ Π., Συλλογὴ δημοσίων ἀσμάτων Ἡπείρου
(ἐν Ἀθήναις 1880.)
- B) (σντ. Marcellus): Marcellus, Chants du peuple grec, tom. Seconde
(Paris 1851)
- Γ) (σντ. Λαογρ. Β): Δοῦζου Φιλίππου, Συλλογὴ διστίχων Κυπριακῶν κλπ.
ἐν Λαογρ. Β.
- Δ) (σντ. Λαογρ. Β): Πέτρου Π., Τραγούδια τῆς Πατινάδος ἢ μανεδίαι ἐκ
Σωζοπόλεως ἐν Λαογρ. Β.
- Ε) Λελέκου): Λελέκου Μ., Ἐπιδόριον τόμ. Α. Ἀθήναι 1888.—
- ΣΤ) (σντ. Λαογρ. Α): Κουκουλέ Φ., Λαογρ. Σύμμ. ἐκ Βάμου Κρήτης ἐν
Λαογρ. Α.
- Z) (σντ. Passow) Passow Arn. Popularia Carmina Graec. recentioris.
(Lipsiae 1860)
- H) (σντ. Μιχαηλίδου): Μιχαηλίδου Γ. Νουάρου, Μνημ. Καρπαθικὰ, Α.
(Ἀθήναι 1928)
- Θ) (σντ. ΕΦΣΚ): ὁ ἐν Κων)-όλαι Ἑλληνικὸς Φιλελογ. Σύλλογος τόμ. Η.
- I) (σντ. ΖΑ.): Ζωγράφειος ἀγών.
- ΙΑ) (σντ. Jeannarakis): Jeannarakis Ant., Ἄσματα Κρητικὰ μετὰ διστί-
χων κλπ. (Leipzig 1876)
- ΙΒ) (σντ. Κανελλάκη): Κανελλάκη Κ., Χιακὰ Ἀνάλεκτα. (Ἀθήναι 1890)
- ΙΓ) (σντ. Pernot): Pernot, Chansons populaires Grecques
(Paris 1931)
- ΙΔ) (σντ. Ἀγ. Θέρου): Ἀγιδ. Θέρου, Δημοτικὰ τραγούδια (Ἀθήναι 1909).
- ΙΕ) (σντ. ΔιΕΕ): Δελτίον Ἱστορ. καὶ Ἐθνολογικῆς Ἐταιρείας τόμ. Β.—
- ΙΣτ) σντ. (Μελιάνης Ἑλπ.): Μελιάνης Ἑλπ., Κρητικὴ Μέλισσα (ἐν Ἀ-
θήναις 1888).
- ΙΖ) (σντ. ΠΑ): Πανελλήνιος Ἀνθολογιστὴς ὑπὸ Δ. Κοκκινάκι (ἐν Ἀθήναις 1899).
- ΙΗ) (σντ. Κριάρη): Κριάρη Ἀριστ., Πλήρης συλλογὴ Κρητικῶν δημοσίων ἀσμά-
των κλπ. (ἐν Ἀθήναις 1921).

*
*
*

Αγαπημένο μου πουλί κι' ὄραϊό μου γεράκι

ἢ ξενιτειά σε χάριται κι' ἐγὼ πίνω φαρμάκι

παρὰλλ. Ἀραβαντινοῦ. 307, Β.—Passow 483, 5

Ἀγάπη με θέλωτῆμα με κάνε πῶς δὲ με θέλεις

νά λένε κι' οἱ γαιτόνοι μας πῶς τὸ κακό μου θέλεις

- "Αγάπη εἶχα κι' ἤχασα 'ποῦ τὴν ἀγαπηλὴ μου
 'εἰς ξένα χέρια τὴ θωρῶ καὶ καίγεται ἡ καρδιά μου.
- "Αἰ: κι' ἄς ἦτο δυνατό νά σε θωρῶ *d: θέλω
 νά μου δροσιζῆς τὴ καρδιά 'ποῦ δὲ βροῦ νά κλαίω.
- "Αἰ: καὶ νά μονιάζουμε 'ς ἓνα στενὸ τὰ δυὸ μας
 καὶ τὸ στενὸ νάναί μακρὸ νά πίνῃ τὸ γαῖμό μας
 παραλλ. ΖΑ. Β, 37, 24. καὶ Jeannarakis, 264, 47
- "Ἀπ' ἀγαπᾷ 'ς τὴ γειτονιά ἔχει χαρὰ μεγάλη
 μήτε παπούτσα καταλεῖ μήτε τὸ γοπο χάνῃ.
 Παραλλ. Marcellus, 448, MF, Λαογρ. Α. 286.3, Pasow
 550.700, Jeannarakis 279, 169. Κριάζη 466.
- "Ἀποῦ 'ς 'ταν ἐγεννήθηκα μὲ τὸ σεβδλ μαλλιώνω
 καὶ μὲ τοσὶ δράκους πολερῶ κι' ἐσένα δὲ d. μώνω.
- "Ἀποῦ μᾶς ἐξεχώρισε ξεχωρισμένος νάναί
 κι' ἀπὸ Δεσπόδη καὶ Παπᾶ καταραμένος νάναί. ✓
- "Ἀποῦ μᾶς ἐξεχώρισε μὴ σπείρη, μὴ θείρη
 μέσα 'ς τὴ γαρυδοκουπα νά τὰ καρπολυχίσῃ.
- "Ἀποῦ μᾶς ἐξεχώρισε τὰ δυ' ἀποῦ τὴν ἀγάπη
 νά τότε ξεχωρίσῃ ὁ Θεὸς 'ποῦ τὸ δεξὸ dου μᾶτι.
- "Ἀποῦ τὸ γάβο Σιδερο * νά πᾶ δρχκριστοῦμε
 γιατί δὲ μᾶς ἀφίνουε ἀγάπη νά χροῦμε.
- "Ἀπόψε κάτης θά γενῶ καὶ τὰ τοιχιά θά πχιάσω
 κι' ὅπου μοῦ ποῦνε νά! ψι! ψι! ἐκεῖ θά πᾶ νά κάτω. ✓
- "Ἀπὸ μικρὸς 'ς τὰ θάσανα ἀπὸ μικρὸς 'ς τὰ πάθη
 ἀπὸ μικρὸς ἠερδεύτηκα 'ς τὴν ἐδική σ' ἀγάπη.
 Παραλλ. Passow, 492, 96.
- "Ἄμε νά 'πῆς τσῆ μάνης σου πῶς τσῆ φιλιῶ τὸ χέρι
 καὶ θέλω 'κείνη πεθερά κι' ἐσένα φῶς μου ταῖρι. ✓
- "Α(ν) θὲς ἐσὺ πουλάκι μου νά μὴν ἀδυναμίζῃς
 'ς τὸ παραθύρι τοῦ Βορρᾶ νά βγαίνῃς νά καθίζῃς.
 Παραλλ. Jeannarakis 282, 193. Κριάζη 469.
- "Ἄμα θά πᾶς 'ς τὴν ἐγγληρά προσκύνω καὶ γιὰ 'μένα
 νά λυώσουε τὰ κρίματα ποῦχομε καμωμένα. ✓
- "Ἄμοναχὴ σου τάβαλες τὰ ξύλα 'ς τὴ βοδιά σου
 κι' ἐρύσηξές τα κι' ἤψανε κι' ἤκαψες τὴ καρδιά σου.
 Παραλλ. ΔΙΕΕ, Β, 561, 35.
- "Ἀνῆθεμ τὴ μάνη σου καὶ τὴ μιστόρισσά σου
 καὶ 'ς ἀρχστήρι: σε ὄχλε καὶ τρέμου d: θυζά σου.

* καβο-σιδερος, δ = τὸ ἀκρωτήρ. Σαμόνιον.

- Ἐνάθεμα τὰ μάτια σου ὡς εἶχες μαθημένα
καὶ κάνουν πῶς κυττοῦν ἄλλου κι' αὐτὰ κυττοῦν ἐμένα,
παρὰλλ. Passow 487, 47 Κριάση 450.
- Ἐνάθεμα τῆ μάνα σου ποῦ σὲ ἔμαθε νὰ φαίνης
κι' εἶδε κυττῶς τὸ πέταλο τὸ νεῦ τ' ἀθρόωπου πιάρνεις.
παρὰλλ. Jeannarakis 262, 23 Κριάση 451
- Ἄ (ν) δὲ σε ἔδω τση μάνας σου μὲ τὸ Ἰροξενιτῆ μου
μὲ τὸ μαχαίρι θὰ σφῶ τὴν ὑστερῆ μικρῆ μου.
Ἄλοργεξωρισμένη μου μήνα μου νὰ μαθεῖνω
πὶς εἶχες τὴν ὕγεια σου παρεγορῆ νὰ παίρνω.
παρὰλλ. Jeannarakis 260, 13 ΔΙΕΕ. Β, 558, 6.
- Ἀγαλισοτὸ θὰ παίξωμε κι' ἔλα νὰ γλιωσοτῶμε
καὶ βάστα καὶ ἔς τὴ χέρι σου βῆδο νὰ κυρισσοτῶμε.
Ἀγγεῖλι ἡ ἴσκι ἔς τὴ θωρῆ καὶ θεοτῆ ἔς τὸ κῶλλη
σκληρῆ χεῖς ἔρωε τὴ γυρδιά ποῦ δὲν δὴν ἔχει ἄλλη.
Ἐνάθεμα τῆ μάνα σου τὴ γρά τὴ ζαρωμένη
ποῦ δὲν ἀρίνει νὰ σε ἔδω μιά ὦρα στολισμένη.
παρὰλλ. Passow 47, 50, — Κριάση 452
- Ἐνάθεμα τῆ μάνα σου κι' ἐμένα τὴ νεῖ μου
ποῦ δὲν μᾶς ἀταρῆξανε σγουρὲ βασιλικῆ * μου.
παρὰλλ. Passow 487, 50 Μιχαηλίδου. 286, 10, ΕΦΣΚ. 423. 47, Jeannarakis 261, 22, Κριάση 451,
- Ἄσπρη κατάσπρη φίλησα κι' ἐκαταλέρωσέ με,
κι' ἐφίλησα μελαχροινῆ κι' ἐμοσκομυρισέ με.
Ἄη: κι' ἐξεχωρίασε ποῦμαστε πᾶδ' ἔμαδι
σᾶν δὲν ἀθὼ τση λιμονῆς ἀπάνω εἰς τὸ κλωνόρι.
Ἄν ἤξεραι ὁ δυστυχῆς τὸ πῶς θὰ κατηδήσω
δὲ θᾶνοιγα τὸ στέμα μου ἀθρόωπου νὰ μιλῆσω.
παρὰλλ. ΔΙΕΕ. Β. 344, 61
- Ἄν δὲ σε κάμω πρὸβιτο, ἄ δὲ σε κάμ' ἀρνάκι
ἄ δὲ σε κάμω νὰ τὸ πηλῆς λαῖνι τὸ φορμάκι.
Ἄν μ' ἀγκιπῆς μέσ τὴ γυρδιά δεῖξέ μου σημαδάκι
εἶδε κρητοῦμε εἰς τὸ χορὸ σίξε μου τὸ χερᾶκι.
παρὰλλ. Jeannarakis 260, 14. Marcellus 444, ΔΓ.
Passow 490, 77 Κριάση 450.
- Ἄν μ' ἀρνηθῆ κιαμιὰ ερῶ νὰ μὴ δο σανερῶσης
γιατ' ἔγωμε πολλοὺς ἐχθροὺς γὰρ θὰ τῶσε δῶσης.
Ἄ πόδρευτος σᾶ βῶδρευτῆ δὲ βρέπει νὰ χορεύγη
μὲνο σακί εἰς τὸν ὦμο του γυρῶρι νὰ γυρεύγη,
παρὰλλ. Jeannarakis 263, 34 Passow 492, 93a Marcellus 480, ΙΒ

* Σγουρὸς βασιλικῶς = εἶδος βασιλικοῦ ἔχοντος μικρὰ φύλλα.

* Δύσπητη λυπήσου με και δεξ τὰ βάσνά μου,
και κάμε ἔλεος ἔς ἐμέ ἀφείδρα κωπελλιὰ μου.

Παράλλ. Passow 487, 43. Ἀραβαντινοῦ 304, α.

* Ἀγάλια ἄγاليا με καιρό κι' ἡ γῶρα δὲν ἐχάθη
και με τὰ βότανα τῆ γῆς γιατρεύγουναι τὰ πάθη.

ὁμ. Passow. 483, 1. ΠΑ. 733.

* Ἄν μ' ἀρνηθῆς νὰ μὴ δὲ πῆς, τὸ πῶς με ἀγαποῦσες
μόνο πῶς ἤμου γνώριμος με θόρος μου μιλουσες.

* Ἄν μ' ἀρνηθῆς κομὰ φορὰ Θεὸς εἶναι κι' ἄς κρίνη
πῶς εἶχα ἔς τὴν ἀγάπη σου μεγάλ' ἐβιστοσύνη.

* Ἄς τραγουδήσω κι' ἄς χορῶ τοῦ χρόνου χωρὶς τὸ ξέρι
ἢ θὰ ἰκοῦναι ἢ θὰ ζῶ ἢ θάμει σ' ἄλλα μέρη.

Παράλλ. Marcellus 396, γ. ΠΑ, 755. Κριόρη 480

* Ἀγιοταφίτικος σταυρὸς κρέμεται ἔς τὸ λαιμό σου
ἔλοι φιλιούνε τὸ σταυρὸ κι' ἐγὼ τὸ μάγουλό σου.

παράλλ. Θρακικά (1929) σ. 640.

* Ἄγιος τάφος νὰ γεννῆ τὸ σπίτι σας δὲν βραίνω
κι' ἐξεβαρέθηκα (1) γιὰ σε μιλώματα νὰ παίρνω.

* Ἄ μ' ἀρνηθῆ ἢ ἀγάπη μου ὁ νοῦς τῆ νὰ λιγάνη
και γιατρικὸ νὰ μὴ βραθῆ ἔς τὸ γέμισο νὰ τὴ γιάνη

* Ἄπῶς τὰ μεσάνυχτα σηκώθηκα νὰ γράψω
και κοδυλιὰ δὲν ἤτυρα χωρὶς νὰ ἴνεσενάξω.

Ὅμ. Marcellus 414, ΙΕ.

* Ἀγάπα με νὰ σ' ἀγαπῶ θέλε με νὰ σε θέλω
γιατὶ θὰ νᾶρθ' ἑνος καιρός νὰ θὲς και νὰ μὴ θέλω.

ὁμ. Marcellus 414 ΙΖ. Κριόρη 449

* Ἀφίνω σου καλῆνυχτιὰ στῶσε, γλυκειὰ κοιμήτου
και ἔς τῶνειρό σου νὰ με ἴδης σκληρο και δουλευτὴ του.

Ὅμ. Mariellus 440, ΙΗ.

* Ἀναστενάξω βγαίν' ἀχνὸς μυρίζει μου τὰ ρῶγα
δέ μου τὰ σπρίζει τὸ νερὸ σ' ἴδη ἀγάπ' ἀποῦχα.

παράλλ. Κανελλάκης 155, 62. Λαογ. Α. 288, 18. Jeannarakis 262, 27, Π. Α., 869.

* Ἀναστενάξω και τσιρὰ οἶμα ποῦ τὴ γουτολα
τὴ βρώ:η μ' ἀγαπητικὴ νὰ τήνε φάη βγάλλω.

* Ἀναστενάξω βγαίν' ἀχνὸς μέσα γιαέρνει (2) ἡ λυύρα
ἀπ' τὴ γαρδικ μου βγαίνουνε τὰ σύ'νερα τὰ μαῦρα.

παράλλ. ΕΦΣΚ., Η. 427 13. Passow 488, 59.

1) ἐξεβαρέθηκα τοῦ ὄ. ξελαγοῦμαι = ἀνιδῶμαι

2) γιαέρνω = ἐπιστρέφω

- *Ανάθεμα νὰ ἔχουνε τοῦ κόσμου οἱ σποιοῦνοι (1)
 'ποῦ πὰ γι' ἀνεβαλῶνουνε 2) ἀγάπη 'ποῦ δὲ λυώνει.
- *Δμα νὰ πῆς τσῆ μάνα σου νὰ κάψη κι' ἄλλη γέννα
 νὰ κάψη κι' ἄλλοινοῦ καρδιά ὡς ἤκαψε κι' ἐμένα..
 παραλ. Paesow 531, 495. ΦΣΚ, Η, 420, 73. Π.Α, 750. Κριάρη 477.
- *Ανάθεμά σε μοῖρα μου, μοῖρα μ' ἀνάθεμά σε
 'ποῦ 'ς τὸ καλὸ δὲ βρίσκεσαι καὶ 'ς τὸ κακὸ γιάδῃ 'σαι;
 Παραλλ. ΖΑ.Β, 43, 106.
- *Αποῦχει δυ' ἀγαπητικὲς ἔχει χαρὰ μεγάλη
 ἄνε δου' παρουνε τῆ μιὰ θὰ τοῦ 'πομεῖνη ἢ ἰλλῆ.
 Παραλλ. Passow 552, 721. ΕΦΣΚ. Η, 419, 58.
- *Ανεστορήσου τσοὶ βραδυὲς καὶ τσοὶ νυχτιὲς θυμήσου
 ἀποῦ κανταδωρίζαμε μικρὴ μου 'ς τὴν αὐλή σου.
- *Αν ἄρχινιζω νὰ τὰ 'πῶ τὰ πάθη μου τραγοῦδι
 ἢ μαῦρη γῆς θὰ ξεραθῆ δὲ ἐγάνει βλιτὸ λουλούδι.
 ὁμ. Passow 489, 62.
- *Αἱ κι' εἶδα νὰ σοῦκανα, καὶ τᾶχεις μετὰ 'μένα
 καὶ θέλεις πόδα νὰ θωρῆς τὰ μάτια μου κλαίμένα.
 Παραλλ. Pernot 66, 104.
- *Αχ ἀγαπητιοῦλα μου, ἄχ ἀγαπητικιά μου
 ὄδι λουστῆς καὶ κτενιστῆς τῆ γάδεις (3) τῆ καρδιά μου.
- *Ανάθεμά σας κωπελλιὲς ἐσεῖς καὶ τὸ καλὸ σας
 καλλιὰ 'ναὶ τὸ ζαράρι σας (4) παρὰ τὸ διάφορὸ (5) σας.
- *Απ' ἀγαπήση ὄρφανὴ καὶ τήνε παραιτηση
 'ς τσῆ Σπιναλόγγας (6) τὸ νησι νὰ πὰ* νὰ κατοικήση.
 Παραλλ. Λαογ. Δ. 704, 26.
- *Αν ἀπεθάνω 'ς τὰ μικρὰ κι' ἄνε δου' ἔς τὰ ξένα
 πάλ* ἢ ψυχὴ μου θᾶρχεται νὰ σμίγη μετὰ* σένα.
- *Αν ἴσως καὶ με ἰρνηθῆς ἐριωτικὸ πουλί μου
 χαράμι σου τα ἄσκανα 'ποῦ παίρνει τὸ κορμί μου.
- *Αγάπα με νὰ σ' ἀγαπῶ θέλε με νὰ σε θέλω
 γιατί θὰ νῶρθ ἕνας καιρὸς νὰ θὲς καὶ νὰ μὴ θέλω.
 Παραλλ. Passow 483, 2. Jeannarakis 259, 3.
- *Αναστρέψου τσοὶ βραδυὲς καὶ τσοὶ νυχτιὲς θυμήσου
 'ποῦ μαῦλεγες ξημέρωσε καὶ σοῦλεγα κομῆσου.

1) σποιοῦνος ὁ πληθ. οἱ σποιοῦνοι καὶ σποιοῦνοι=ὑποκριτῆς, εἶτα ὁ διαβολεὺς,

2) ἀνεβαλῶν=διαβάλλω τινὰ πρὸς τινά.

3) κάβγω=καίω.

4) ζαράρι, τὸ=(Ζαράρι, ἀραβ.) βλάβη.

5) διάφορο, τὸ=ὠφέλεια, τὸ καλὸ.

6) Σπιναλόγγα ἢ=νήσος εἰς τὸν κόλπον τοῦ Μεγαμβέλλου ἔνθα εἶναι τὸ λεπροκομειον.

- "Α δέ με θέλῃς νά περνώ ἀπού τή γειτονιά σου
βάλε νά με σκοτώσουνε τὰ γειτονόπουλλά σου.
- "Α δέ με θέλῃς νά περνώ βάλε νά με σκοτώσουν
βάλε τὰ φίδια νά με φάν' καί νά με θανατώσουν.
παρ. Passow 484,16
- "Α δέ γατέλῃς νά 'γαπῶς καρδιές μὴν ἀγυλώνῃς (1)
καί μιά δουλειά μὴ δὴ γανῶς σά δὲ δὴ δαλειώνῃς
παρ. Κριάση 470.
- "Α δέ γατέλῃς νά 'γαπῶς, πές το τῶν ὀμματιῶ σου
νά μὴ με σαϊτεύγουνε ὅδε περ' ἀπὸ 'βρός σου.
παρ. ΕΦΣΚ. Η 419, 41
- "Αν ἴσως καί με ἀρνηθῆς καί κάμῃς ἄλλο ταῖρι
σκλάβο νά με πουλήσουνε 'ς τῆ Μπαρπερῆς τὰ μέρη.
ὄμ. 'Αραβαντινοῦ 303, Β. Passow 490,73 παρ. ΕΦΣΚ. Η, 420,88
- "Ανεστενάξω βγαίν' ἀχνός μέσα γιαέρν' ὁ πόνος
κι' ὅπου μᾶς ἐξεχώρισε νά μὴ δὸν εἶρ' ὁ χρόνος.
παρ. ΖΑ, Α. 189
- "Ανάθεμα τὴ μάνα σου τὴ γρὰ τὴ ζαρωμένη
'πού δὲν ἀφίνας νά σε ἰδῶ μίαν ὥρα στολισμένη
ὄμ. Jeannarakis 262,24. Μιχαηλίδου 287,11
- "Ασπρῆ'σαι σά δὰ γάλατα 'πού βγάνουν οἱ προβάτες
ξεχωριστὴ 'ε' ἀγάπη μου ἀπού τσοὶ μαυρομάτες.
παρ. Μιχαηλίδου 288,30 Passow 494, 118. 'Αραβαντινοῦ 301, Β'
- "Αποῦνκι νιός καί δὲν βχτεῖ τὸ μάρμαρο νά τρίξῃ
εἶδα τὴ θέλει τὴ ζωὴ νά τήνε σουλαδρίξῃ (2)
- "Αποῦναι νιός καί δὲ βετᾶ με τοῦ βορρᾶ τὰ νέφῃ
εἶδα τὴ θέλει τὴ ζωὴ 'στὸ γόσμο νά τὴν ἐχτῇ;
- "Απ' ἀγαπᾶ μελαχροινὴ θέλει γιατρὸ κοδά δου
νά τοῦ γιατρεύῃ τσοὶ πληγές π' ἀνοίγει 'ς τὴ καρδιά δου.
- "Αγάπα με πουλάκι μου γιατί κι' ἐγ' ἀγαπῶ σε
μίαν ὥρα ἄ γάμω νά σε 'δῶ κλαίω κι' ἀνεζητῶ σε,
παρ. Jeannarakis 259,4. Μιχαηλίδου 229, 132. Κριάση 449.
- "Αμάνι πῶς τσ' ἀρέγομαι μικρὴ μου τσ' ὀμορφιές σου
ὅδε προβαίονῃς (3) 'ς τὴν κούλῃ καί κράξῃς τσ' ὀρνηθῆς σου.
- "Αστροκελεῖκι θὰ γενῶ 'ς' τὰ 'νέφαλα (4) νά κάτσω
κι' ἀνε δὲ πῆς νά μ' ἀρνηθῆς θὰ πέσω γὰ σε κάψω.

1) ἀγυλώνω καὶ γυλώνω = ἐνοχλῶ τινα διὰ τῶν χειρῶν.

2) σουλαδρίξω = θωπεύω τι, περιποιούμαι τι.

3) προβαίονω = ἐμφανίζομαι.

4) ἀννέφαλον, τὸ = νέφος. Σημ. «Κρητικῶν». Μᾶλλον τὸ ἀ ν ἔ φ α λ ο, ἐκ τοῦ νέφαλο, τϕ (= νέφος) κατὰ τὸ παλάμη, ἀπαλάμη κτ' ὅ.

Ἄν ἀποθάνω θάψε με ἔς τὴ μέση ἔς τὰ βυζία σου
νὰ μὲ δροσοποτιζοῦνε τὰ φύλλα τῆ καρδιάς σου.

Παραλλ. Passow 488, 60.

Αὐτὰ τὰ μαῦρα ποῦ φορεῖς δὲ δὲ φορεῖς γιὰ λύπη
μὰ τὰ φορεῖς γιὰ τὸ σεβὰ καὶ γιὰ τὸ ζαριφλίκι (1)

Παραλλ. ΖΑ. Α, 189.

Ἄλάργο μᾶς ξωρίσανε θάλασσα μᾶς χωρίζε
πότε θὰ ξανασιμῶμα μόν' ὁ Θεὸς γνωρίζε.

Ἄγάμεσα ἔς τὴ θάλασσα ἢ ἀγάπη μου κοιμᾶται
παρακαλῶ σας κύματα μὴ μου τήνε ξυπᾶτε.

ὅμ. Passow 488, 55

Ἀπάνω ἔς τὸ λειανὸ χογλιὸ θὰ χτίσω τὸν ὀδᾶ (2) μου
νὰ βάλω τὴ γυναῖκα μου καὶ τὰ πεθερικά μου.

Ἄ ὄρῃς βουνὰ χωρὶς κλαδιὰ θάλασσα δίχως (3) ἄμμο
τότες κι' γὼ θὰ σ' ἀρνηθῶ κι' ἄλλου φιλιὰ θὰ κάμω.

Αὔριο θὰ μισσέψω (4) γὼ κι' ἂν εἶσαι σὺ γιὰ ἴμένα
βγάλε τὰ ρούχα ποῦ φορεῖς καὶ βάλε γαρτζιωμένα (5)

Παραλλ. ΔΙΕΕ. Β, 559, 12.

Ἄδρας δὲν ἔχει ἐδροπὴ ἄνε γαπᾶ καὶ δέκα
ἢ j ἐδροπὴ ναι νὰ γαπᾶ δέκ' ἄδρας μιὰ γυναῖκα.

Αὐτοὶ ἴσανε οἱ φίλοι μου καὶ σὺ ἴσου ὁ ἐχθρὸς μου
καὶ μοῦθωκες τὸ θάνατο πρίχου (6) νᾶρθ' ὁ καιρὸς μου.

Ἄς το δὲ μύλο νὰ χτυπᾶ καὶ τὸ νερὸ νὰ τρέχη
ἄς το δὲ νιὸ ποῦ σ' ἀγαπᾶ μὰ διάφορο δὲν ἔχει.

ὅμ. Marcellus 434, α.

Βάσανα πρίκες καὶ καῖμοι ἀφήτέ με νὰ ζήσω
τοῦτο τὸ δυσισυχὴ γαῖρὸ ποῦ βρήκα νὰ γαπήσω.

Παραλλ. Pernot 64, 96. ΠΑ 734. Κριάση 452

Βάσανα κι' ἄλλα βάσανα μὴ λυπηθῆς καὶ δὸς μου
μ' ἀλήθεια μὴ μ' ἀπαρνηθῆς ματάκια μου καὶ φῶς μου.

Βασιλικὲ πλατύφυλλε μὲ τὰ σαράδα φύλλα
πολλοὶ σὲ ἀγαπήσανε μὰ πάλι ἐγὼ σὲ πῆρα.

Παραλλ. Marcellus 446, μ. Λαογρ. Ε, 378, 8. Π.Α. 734.

1) ζαριφλίκι τὸ=ἐπίδειξις.

2) ὀδᾶς, ὀ = τὸ ἀνώγειον.

3) δίχως = ἄνευ χωρὶς.

4) μισσεύγω = (missum mittere id. Ἀθηνᾶς 38, 153) ἀναχωρῶ.

5) γαρτζιωμένα, τὰ (ἐνδύματα) = λερωμένα, ἀκάθαρτα

6) πρίχου=πρίν.

Βάλε τὸ μέλι ἔς τὸ νερὸ νὰ λιώσῃ νὰ τὸ πρῖοῦμε
νᾶναι τὰ χεῖλη μας γλυκεῖα ὅδε θὰ φιληθοῦμε.

Βάλε νά με σκοτώσουνε μὲ τρία δράμια βάλλα
κι' ἔλα καὶ σὺ ἔς τὸ αἷμα μου καὶ κάμε τριὰ ζάλα (1).
παρὰλλ. ΖΑ. Β, 38, 39.

Βάλε νά με σκοτώσουνε νὰ τὸ χαρ' ἢ ψυχὴ σου
κι' ἔλα καὶ σὺ ἔς τὸ αἷμα μου καὶ βάψε τὸ χαυλὶ σου (2).
παρὰλλ. Λαογρ. Α, 295, 102.

Βάλε με λῆω, βάλε με ἔς τσοὶ δροσερές σ' ἀγάλες
κα' μαθημένο μ' ἔχουνε γιατί με βάνα γι' ἄλλες.

Βγάλετε μάτια δάκρυα καὶ σὺ καρδιά μου αἷμα
'ποῦ ἀνεστορηθήκετε πράματα περασμένα.

Βάλε νά με σκοτώσουνε νὰ τὸ χαρ' ἢ καρδιά σου
κι' ἔλα καὶ σὺ ἔς τὸ αἷμα μου καὶ βάψε τὴ βοδιά σου.
παρὰλλ. ΖΑ. Β. 37, 27.

Βάστα καρδιά μου μαχαίρες, κι' ἐγὼ βαστῶ τσοὶ πόνους
ἴσως καὶ τσοὶ περάσωμε αὐτοὺς τσοὶ μαύρους χρόνους.
παρὰλλ. ΖΑ. Β. 44, 111.

Γιὰ μαῦρα μάτια χάνομαι γιὰ γαλανὰ ποθαίνω
γιὰ τὰ κατσουλομμάτικα ἔς τὸν ἄδη κατεβαίνω.
παρὰλλ. Marcellus 473. Passow 499, 175. Μιχαηλίδου 224, 52.
Κριάση 455. ΠΑ. 735.

Γιὰ δὲς πῶς με κατήλπισες, νὰ τρέμω. νὰ φωνιάζω
σὰ φίδι σὰ τυλίσωμαι σὰβ ψάρι νὰ ταράζω. ✓

Γιὰ τὸ Θεὸ κατακλυσμός 'ποῦ γίνεσαι γιὰ μένα
πῶς ἀγαπῶ ὁ δυστυχῆς δυὸ μάτια ζαχαρένια.

Γιὰ ἓνα χρόνο καὶ γιὰ δυὸ πούκαμα ἔγ' ἔς τὰ ξένα!
ἤκαμες ἀγαπητικὸ διαβλὸυ θυγατέρα.
παρὰλλ. Μιχαηλίδου. 228, 128.

Γιὰ πές μου πχοιὸς σε πότισε φαρμάκι μαγεμένο
κι' ἤκαμες ἄλλο ἄρμαστὸ (3) πουλί μ' ἀγαπημένο.

Γράφεις μου πῶς σε πλήγωσα ἔτσι κι' ἐγὼ ἐπίσης
πληγώθηκα μέσ' ἔς τὴ γαρδιά καὶ μὴ μου λησμονήσις.

Γιὰ πές μου πχοιὸς σου ἔκοψε στενὸ τὸν ἀλατζᾶ (4) σου
καὶ δὲ βορεῖ ἢ χέρα μου νὰ πχιάσῃ τὰ βυζᾶ σου.
ὁμ. Passow 500, 176.

1) ζάλον, τὸ = ὁ βηματισμός.

2) χαυλὶ, τὸ = κάλυμμα τῆς κεφαλῆς.

3) ἄρμαστὸς ὁ = ἐραστής

4) ἀλατζᾶς ὁ = εἶδος λεπτοῦ ὑφάσματος χρήσιμον πρὸς κατασκευὴν γυναικείων φορεμάτων.

Γαρφαλλιᾶς γαρφέφαλλο καὶ κανελιᾶς κανέλα,
τὸ ἀγάλεις μου' χω ἀνοιχτὲς καὶ ὅδε θέλεις ἔλα.

παραλλ. Ἀραβαντινοῦ 302, Β. ὁμ. Passow 449, 164.

Γιὰ παῖξε τὸ λυράκι σου νὰ τραγουδῶ γυμάτα
νὰ τινε κατεβάσωμε τὴν ἀγαπῶ ἔς τὴ σιράτα.

παραλλ. Λαογρ. Α, 286, 1.

Δὲ θέλω γὼ παράδεισο μὴτ' ἐγλήσῃ νὰ γιάσω
μὰ θέλω τὸ κορμάκι σου νὰ τὸ σφιχταγαλιάσω.

παραλλ. Λαογρ. Ε, 397. 20 Jeannarakis 226, 59.

Δὲν ἔχω βλιό μου ὑπομονὴ θάρρος νὰ περιμένω
ἀφοῦ μ' ἀποφασίσανε πῶς εἶμαι χτικιασμένος (1)

Δαγιάδιζε (2) καρδούλλα μου ὡς δαγιάδοῦσες πρῶτα
λόγια τοῦ κόσμου μὴν ἀκούς μόν' τὴ γαρδιά σου ῥώτα.

Δαγιάδιζε καρδούλλα μου λόγια μαχαιρωμένα
ὡς δαγιάδουνα τὰ βουνὰ τὰ βαρυφορτωμένα

Δὲν ἔχει βλιό μετανιωμὸ ἄ γλαῖς καὶ μέρα νύχτα
κι' ἀμοναγὴ σου τὸ ἀνοιξες τὸ ἀγάλεις σου κι' ἐβήκα.

Δὲν ἤβορῶ τὰ πάθη μας τὸ ἴ πέτρας νὰ τὰ λέω,
κι' ἡ πέτρα νὰ μὴ μου μιλή νὰ κάθωμαι νὰ κλαίω.

ὁμ. Κριάρη 453.

Δασκάλισσα δασκάλισσα σκόλασε τὴν Ἑλένη
γιατ' εἶναι Σαββατόβραδο καὶ ἡ ψυχὴ τῆς βγαίνει.

ὁμ. Passow 500, 182. ΕΦΣΚ. Η, 417, 10. ΠΑ, 736.

Δίμουρη (3) καὶ διπρόσωπη κακούργα ἱανέτα (4)
σὰ δὲ γατέλλης νὰ γαπᾶς τὸ ἀθρώπους τοὺ παραίτα.

Δὲν εἶναι κρῖμα κι' ἄδικο ἡ βρύσι νὰν' ὀβρός μου

κι' ἐγὼ νὰ μὴ βορῶ νὰ πγιῶ νὰ σύσω τὸ γαῖμό μου;

παραλλ. ΖΑ, Α, 189. Marcellus 418, ΚΗ. ὁμ. Ἀγ. Θέρου

Δημ. Τραγ. 113. [Passow 501, 118. Μιχαηλίδου 288, 23.

Δὲν ἤβορῶ τὰ μάτια μου ψηλὰ νὰ τὰ σηκώσω
καὶ ἴση καϊμένης μου καρδιάς ἀγιοῦτο (5) νὰ τὸ δώσω.

παραλλ. Passow 502, 201. ΠΑ. 736.

1) χτικιάζω ἀμετ. = πάσχω ἐκ φθίσεως.

2) δαγιάδιζω = ὑπομένω τι.

3) δίμουρος ἐπίθ. = διπρόσωπος (μεταφ. ὁ δόλιος, ὁ ἄλλα ἀναλόγως τῶν περιστάσεων ἀποφασίζων).

4) ἱανέτα ἡ = (hijanet τουρκ.) δολία.

5) ἀγιοῦτο τὸ = (aiuto ἰταλ.) συνδρομή, ἐνθάρρυνσις.

Δὲν ἔχω ἀβελσώχωρα κι' ὡς με θωρεῖς με γράψε
κι' ἄνε σ' ἀρέσω κλούθα μου, ἄ δὲ σ' ἀρέσω γάψε (1).

Δὲ δὲγω πῶς θὰ μ' ἀρνηθῆς κι' ὁ κόσμος ἀπαρνᾶται
μὰν' ἢ ἰχθύα σου γλυκειὰ κα' δὲ γῆελησμονᾶται.

Δὲ θέλω 'γὼ πολλὰ προικιά κι' ἐγὼ θὰ τὰ 'γοράσω
μὰ τηνε θέλω ὄμορφη 'κεινηὰ 'ποῦ θὰ 'γαλιάσω.

Δὲ done θέλω τὸ γιατρὸ 'ς τὴ χέρα νὰ μ' ἀγίξῃ
γιατὶ θὰ νοιώσῃ τὸ σεβδᾶ καὶ θὰ με μολοῆσῃ.

παραλλ. Jeannarakis 267, 68.

Διχόλιο διαόλιο διαόλιο μεγάλο

νὰ ἀγαπᾶ κανεὶς καμιά κι' αὐτὴ νὰ θέλῃ ἄλλο.

Δὲ θέλω μόνο μιὰ φορὰ ν'ἀρχεσαι τὴν ἡμέρα

νὰ σε θωροῦ δὲ μάτια μου, νὰ παίρν' ὁ νοῦς μ' ἀέρα.

παραλλ. Passow 503, 206.

Δύσκολο εἶναι τὸ κερί ν'ἀψη καὶ νὰ μὴ στάξῃ

δύσκολο εἶνε 'π' ἀγαπᾶ νὰ μὴν ἀπιστενάξῃ.

Δράμι καὶ δράμι τὴ ζωὴ κακούργα με δανεῖζεις

μιὰ καὶ καλὴ με σκότωνε καὶ μὴ με βασανίζεις.

Δὲν ἐγεννήθηκ' ἄθρωπος νὰ ἔχῃ γνωρισμένα

τὸν ἔρωτα τὰ θάσανα τὰ πάθη σὰν ἐμένα.

Δὲ με λυπᾶσ' ἀλύπητη δὲ βλέπεις δὲ βιστεύεις

πῶς ἤλωσα σὰ δὲ κερί κι' ἀκόμη με παιδεύεις;

παραλλ. Ἀραβαντινοῦ 304, Β. ΕΦΣΚ. Η, 418, 17.

Δὲ δὲ πιστεύῃ' ἀγάπη μου νὰ σε ξαναδαμώσω

μόνο ἐδῶ 'ποῦ σ' εὔρηκα θὰ σ' ἀποκαμαρώσω (2)

Δίμουρη καὶ διπρόσωπη καὶ ψευτρα τῆς ἀγάπης,

σὰ δὲ γατέχης νὰ 'γαπᾶς γιὰ δὲ ρωτᾶς νὰ μάθης;

Δίμουρη καὶ διπρόσωπη νὰ σου τὸ πῶ κι' ὄβρος σου

σὰ δὲ γατέχης νὰ 'γαπᾶς πάρε με δύσκαλό σου.

Δὲ βὰς μωρὴ 'ς τὸ διάλολο Χανιώτικο κουλούρι

ποῦχαμε ἕνα γὰτ'δαρο καὶ σοῦμαζε 'ς τὴ μούρη.

Δὲν ἤβρωθ' τὰ πάθη μου τσῆ πέτρας νὰ τὰ λῆω

κι' ἢ πέτρα νὰ μὴ μου μιλή νὰ κάθωμαι νὰ κλαίω.

παραλλ. ΖΑ. Β, 40, 62 Jeannarakis 267, 67.

Δὲ βὰς μωρὴ 'ς τὸ διάλολο νὰ λείπης ἀπὸ 'μένα

κι' ἐμένα οἱ γονεῖς μου δὲ με 'χουνε γιὰ 'σένα.

1) γάβγω = φεύγω.

2) ἀποκαμαρώνω = ἀπολαμβάνω τι θεώμενος τοῦτο.

Δὲ βὰς μωρῆ ἔστὸ διάλοιο σαρθέλλα βρωμεσμένη
 κι' ἀπόπατο τοῦ βχερλιού κι' ἀνένια δὲ σε θέλει.
 Διάλα τσ' ἀποθαμένους σου κι' ἄ δὲ σε μπαλλωτάρω
 νά σε γεμίσω μπαλλωτιές κι' ὕστερα νά σε πάρω.

παραλλ. ΕΦΣΚ. Η, 510, 4.

Δὲ θέλω τὴν ἀγάπη σου τὴ γαταφρονημένη
 γιὰτ' ὅπου ἔδου δὲ μάτια σου ὁ νοῦς σ' ἐκαίᾳ πομένει.
 παραλλ. Passow 503, 209.

Δὲ θέλω ἢλιὸ νὰ ἀγαπῶ μῆτε νὰ μ' ἀγαποῦνε
 γιὰτ' εἶμαι ἡλύτερο πουλι καὶ με παρακαλιούνα.
 παραλλ. Passow 503, 207. Ἀραβαντινοῦ 305, Β. ΕΦΣΚ. Η, 418, 16.

Δὲ δὲ πολυπρικοίνομαι γιὰ ἡγάπη νὰ ἴρωσθήσω
 κι' ἔχει ὁ κόσμος ὁμορφες νὰ πάρω καὶ νὰ ἔψω.
 παραλλ. Passow 504, 220. ΖΑ. Β, 42, 91.

Εἶδα τὸ θέλω νὰ τὸ λὲς πῶς μ' ἀγαπᾶς περίσσα
 κι' ὕστερα νὰ μου γίνεσαι μὲ τσοὶ διαόλους ἴσα.
 παραλλ. Κρητ. Μέλισσα 29, 12.

Εἶδα νὰί πάλι τουτανὰ ὁ ξένος μὲ τὴγ ξένη
 νὰ γίνουσαι δικολογιά (1) κι' ἀθρῶποι βιστεμμένοι.
 παραλλ. ΖΑ. Β. 38. 31. ΠΑ, 874 Κριάρη 458.

Ἐποπεράσαν οἱ καιροὶ κι' ἐκεῖνα τὰ σεφέρια (2)
 ἀποῦ τὰ τρώγαμε χρυσὸ μαζὶ τὰ κατουμέρια (3).
 Ἐποπεράσαν οἱ καιροὶ ἀποῦσα δὲ κοράσα
 πήγε (4) μικρὴ μου ἔς τὸ καλὸ μὴδ' εἶχα μὴδ' ἐχάσα.

Ἐσὺ σαι μιὰ βασίλισσα κι' ὄλο δὲ γόσμο ῥίξεις
 σὲ θέλγης παίρνεις τσοὶ φυγές, σὲ θέλγης τσοὶ χαρίζεις.
 ὄμ. Marcellus 414 IH, Passow 508, 260 παραλλ. ΖΑ, Β, 41,
 70. ΠΑ, 738.

Ἐποπεράσαν οἱ καιροὶ ποῦμου ἔστη γατοχή σου
 κι' ἐξέφερα τὴ θέσι μου κι' ὕψωνα τὴ δική σου.

Ἐποπεράσαν οἱ καιροὶ ποῦκλαιγα ἡγὼ γιὰ ἡσένα
 ἐδᾶ κλαίω γι' ἄλλο κορμὶ κλαίγε καὶ σὺ γιὰ ἡμένα.
 παραλλ. Λαογρ. Β, 380, 31.

1) δικολογιά, ἡ = ἡ συγγένεια.

2) σεφέρει, τὸ = ἡ περίστασις.

3) κατουμέρι, τὸ = εἶδος πλακουντιῶν. (4) πήγαينه.

- Εἶδα ᾿χει ἡ σκύλα ἡ μάνα σου κι' ἔδε με ᾿δῆ μανίζει
 βασιλικό ᾿ναι τὸ στεγὸ καὶ ποῦρι (1) δὲ δὸ ᾿ρίζει
- ᾿Εγὼ γιὰ τὴν ἀγάπη σου καὶ γιὰ τὴν ὁμορφιά σου
 θὰ πὰ ᾿βαφτίσω ᾿να βαιδὶ νὰ βγάλω τὸνομά σου.
 ὁμ. Passow 506, 243.
- ᾿Εσὺ θαρρεῖς ἡ θάλασσα ῥέδο ᾿ναι καὶ μυρίζει
 νερό ᾿ναι κι' εἶναι κι' ἄρμυρό κι' ἀγάπες ξεχωρίζει.
- ᾿Εμαθα πὼς παρδρῦτηδες μὲ ᾿γιά σου μὲ χορά σου
 ἔλοι ναρθοῦ ᾿ς τὸ γάμο σου κι' ἐγὼ ᾿ς τὰ κόλυβά σου.
 ὁμ. Passow 511, 286.
- ᾿Εγ' ἀγαπῶ τὴ θάλασσα γιὰτ' ἔχω νά μου φέρη
 τὸ ταῖρι μου τ' ἀγαπητὸ ἀποῦ τὰ ξένα μέρη.
- ᾿Επῆα ν᾿ᾶψω τὸ κερὶ κι' ἐκάμηκα ᾿ς τ' ἀνύχη
 κι' ἐδὰ τὴν ἐκατάλοβη τὴν ἄζουδη (2) μου τύχη.
 παραλλ. Λαογρ. Ε, 595, 166.
- ᾿Ελα ᾿ς τὸνομα τοῦ Θεοῦ ᾿ς τὸ βοταμὸ νὰ βουμέ
 ἵῃ πέρα νὰ περάσωμε ἵῃ μέσα νὰ πνιγοῦμε.
- ᾿Εγάπησά σε διάουλε κι' ἐβρήκα τὸ βελά (3) μου
 καὶ νὰ ξεσώρω ἀποδεπὰ δὲν ἔχω ᾿ς τὴν ἐξά μου.
- ᾿Ερωτα δὲν ἐγνώριζα καὶ ἤθελα νὰ μάθω
 ἀλλὰ αὐτὰ δὲ δ᾿ᾶρπιζα ποτέ μου νὰ τὰ πάθω.
- Εἶδα τὸ θελω νὰ τὸ λὲς πὼς μ' ἀγαπᾶς ἐμένα
 καὶ τ:ῆ καρδιάς σου τὰ κλειδιά ἔχεις ἀλλοῦ δοσμένα.
 παραλλ. ᾿Αραβαντινοῦ 303, Β. Passow 577. 986.
- ᾿Εσὺ ᾿σουνα ποῦ μοῦλεγεις σὰ δέ με ᾿δῆς ποθαίνεις
 κι' ἐδὰ γυρίζεις καὶ μου λὲς πού με ᾿δες πού με ξέρεις.
 παραλλ. Passow 502, 195. Jeannarakis 270, 96, ΠΑ, 736. Κριάση 452.
- ᾿Εσὺ ἀνοίγεις τσοὶ πληγὲς κι' ἄν θέλῃς τσοὶ γιαιτρεύγεις
 κι' ἄν θέλῃς χάρος γίνεσαι καὶ τὴ βψυχή μου παίρνεις.
- ᾿Εσὺ ᾿σαι μόνο ὁ γιαιτρός; ποῦ γιαιίνει λαβωμένα
 λυπήσου με ματάχια μου καὶ σῶσέ με κι' ἐμένα.
 παραλλ. Passow 515, 328. Κριάση, 455.
- ᾿Εμεῖς κι' ἄν ἐχωρίσαμε βασιλικὲ κιτράτε
 πάλι θὰ ξανασμίξωμε καὶ τὴ φιλιὰ σου κράτει.
- ᾿Ερνήθης τὸ βασιλικό κι' ἐγάπησες τὸ βρῖνο,
 ἀποῦ δὲ βγάγει μυρωδιὰ διάλε σε σὲ κι' ἐκεῖνο.

1) ποῦρι ἐπίρρ. = μάλιστα

2) ἄζουδος, ὁ ἐπίθ. = ὁ ἄτυχος.

3) μελάς, ὁ = ἡ φάραγια, ἡ δυσκολία.

Εἶδά σε πάλι σήμερο *πού νάθελα μὴ σώσω
ἀπούχα τὰ ματάκια μου γοργὸ νὰ τὰ μερώσω.

Εἶδα τὸ θέλ' ἢ μάνα σου τὴ νύχτα τὸ λυχνάρι
ἀπούχει μὲς' ἔς τὸ σπίτι τῆς τᾶστρα καὶ τὸ φεγγάρι.
παρὰλλ. Κανελλάκη 117, 35.

*Εφίλησά σε μὲ καὶ δυὸ κι' ἐπῆρα τὸν ἀθό σου
κι' ἤδωκα καὶ τὰ σφάκελλα ἔς τὸν ἀγαπητικό σου.
παρὰλλ. ΔΙΒΕ, Β, 561, 32.

*Ἐγνοια σου μὴ ἔρκαίνεσαι μὴ γαταλυῆς τὰ κάλλη
κι' ἐμεῖς κι' ἄνε μαλώσαμε θί' γαπηθοῦμε πάλι.
παρὰλλ. Κανελλάκη 158, 92.

*Ἐφίχνέ με τὰ στενά τὰ τάνω καὶ τὰ κάτω
καὶ πῶς θὰ ξεχωρίσωμε μηλό μου ζυχαρᾶτο;

*Ἐράγανέ μ' οἱ πονοὶ σου κι' οἱ ἵναστεναγμοὶ σου
ἀποῦ νὰ φάν' οἱ μυχχιρῆς κι' οἱ βῆλλες τὸ κορμί σου.

*Ἐρωδικό μου γιασεμί (1) γλυκύτατο μ' ἀηδόνι
νὰ σ' ἀδερῶσω δὲ βρωῶ κι' αὐτό με θανατώνει.

*Ἐσὺ κοιμάσαι ἔς τὰ ψηλά κι' ἐμέ δὲ συλλογᾶσαι
κι' ἐγὼ γυρίζω ἔς τὰ στενά σκληρῆ δέ με λυπᾶσαι;

*Ἐγὼ μικρὴ μου σ' ἀγαπῶ ἀπ' τῆς καρδιᾶς τὰ φύλλα
καὶ τῶρα ἐκατήνησα ἔς μὴν ἀπερπίσαι.

*Ἐρωτα κι' εἶδα σοῦκαμα καὶ τᾶχεις μετὰ μέγα
καὶ θέλεις πίδα νὰ θωρῆς τὰ μάτια μου κλαϊμένα.
παρὰλλ. Jeannarakis 269, 89. Κριάζη 455.

*Ἐρωτα καὶ γιὰ πχοιά *φορμὴ με ἔβαλες ν' γαπήσω
μία βψυχὴ *πού δὲ βρωῶ νὰ τὴ γληρονομήσω.
παρὰλλ. ΖΑ. Β, 37, 17.

Εἶπα σου μιά, εἶπα σου δυό, εἶπα σου νὰ γνωρίζεις
τὸ φίλο ἀποῦ τὸν ἐχθρὸ νὰ τόνε ξεχωρίζεις.

*Ἐλα νὰ πᾶ' νὰ σμιξῶμε ἔς ἓνα ρήμοκκλησάκι
καὶ νᾶσαι σὺ τὸ κόνισμα κι' ἐγὼ τὸ κειληάκι.

*Ἐρνήθης με *πού νὰ ῥνηθῆς καὶ τὸ ποκάμισό σου
καὶ τὸ φαῖ ἀπ' τὸ σοφρά (2) νὰ χάνει' ἀπὸ ἕβρος σου.

Ζωγράφε *πού ζωγράφιζες τῆς Παναγιᾶς τὸ χέρι
ζωγράφιζε τὴν ἀγαπῶ ἀπάνω ἔς τὸ μυχχιρί.

1) γιαπεμί, τὸ = εἶδος ἄνθους,

2) σοφράς, ὁ = εἶδος τραπέζης χαμηλῆς ἕστμος.

Ζωγράφε 'πού ζωγράφισες τὸν ἄϊ Κωσταδῖνο

ζωγράφισε τὴν ἀγάπῶ 'ς τὴν λεμονιάς τὸ φύλλο.

παραλλ. Λαογρ. Ε, 379, 14. Μιχαηλίδου. 224, 45.

Ζωγράφε 'πού ζωγράφισες τὴν Παναγιάς τὰ μάτια

ζωγράφισε τὴν ἀγάπῶ νὰ μὴ γενῶ κομμάτια.

'Εγὼ τσοὶ δουχιουμάνηδες; (1) θὰ τσοὶ ποτίσω γάλα

νᾶναι τὰ χεῖλη δὼς γλυκεῖα νὰ ξαναποῦνε κι' ἄλλα.

'Επῆα 'γὼ καὶ 'ς τὰ Χανιά κι' ἤφαγα καὶ σαλάτα

κι' ἐφίλητα μὲ γωπελλιὰ 'ς τὰ χεῖλη καὶ 'ς τὰ μάτια.

παραλλ. ΕΦΣΚ. Η. 510, 3.

'Εμεῖς κι' ἄνε χωρίσαμε πάλι τὰ κόκκαλά μας

χρυσᾶ πουλάκια θὰ γενοῦ νὰ πίνου δὲ σεβδά μας

Ηπχια κρασί κι' ἐμέθυσσά ρακί κι' ἐλώλανέ 'με

κι' εἶδα καὶ τὴν ἀγάπη μου κι' ἐξεκουζούλανέ με.

παραλλ. Λαογρ. Α, 294, 91

'Ἢ ἀγάπη σου 'ναί ψεύτικη σ' ἄ d' Ἀπριλιοῦ τὸ χιόνι

ἀποῦ τὸ βίχτ' ἀπὸ βραδύς καὶ τὸ πρῶτ' τὸ λυώνει.

ὅμ. Marcellus 436, Δ.

"Ἠκλαιγα μὰ δὲ γλαίω βλιό γιατί θὰ βερεμιάσω

καὶ κρῖμας εἰ δὲ νιάτα μου γιὰ 'σένα νὰ τὰ χάσω.

'Ἢ πρώτη μ' ἀγαπητικὴ ἦταν' ἀσφεδρουλένια (2)

μὰ τουτηνια ἦν ὕστερη εἶναι μαλαματένια.

"Ἡμαθα πῶς παφρεύεσαι μὲ 'γειά σου μὲ γαρά σου

κι' ὄλοι νάρθου 'ς τὸ γάμο σου κι' ἐγὼ 'ς τὰ κόλυβά σου.

παραλλ. Ἀραβαντινοῦ 308, α.

"Ἡλεγα πῶς ἐγάπησες ἄλλη 'πού νάχη κάλλη

μὰ γάπησες τὴ βαρασιὰ 'πού στένω τὸ τσικάλι.

'Ἢ μάνα σου μοῦ τᾶμπεψε τὰ μῆλα στὸ μεδῆλι

καὶ μοῦδωκε παραγειλιά νὰ σε φιλιῶ 'ς τὰ χεῖλη.

ὅμ. Passow 521, 397.

"Ἡφταξ' ἦν ὦρα κι' ἦ στιγμή καὶ ἦ στιγμή κι' ἦν ὦρα

ἀποῦ θὰ ξεχωρίσωμε ἄσπρη καρνάδα βγιόλα.

παραλλ. Ἀγίδος Θέρου—Δημ. Τραγ. (Ἀθῆν. 1909) σ. 117.

⊖ εἶλεις το, σκύλα θέλεις το, θέλεις το νὰ 'ποθάνω

θέλεις το νὰ τὸν ἀρνηθῶ τὸ γόσμο δὸν ἀπάνω.

παραλλ. Λελέκου, 79. Passow, 523, 415.

1) δουχιουμάνης, ὁ = ὁ ἐπίβουλος ἄνθρωπος.

2) ἀσφεδρουλένια = ἐξ ἀσφεδρουλιᾶς (ἀσφόδελος).

Θέ μου καὶ κάμ' ἕνα νερό, ψιλὸ, ψιλὸ χιονάκι
καὶ κάψε κεινήά, 'πού φορεῖ κόκκινο φουστανάκι
παραλλ. Λαογρ. Α, 289, 37.

Θέλω ἐγὼ νὰ σ' ἀγαπῶ, μὰ σὺ νὰ μὴ δὼ ξέρης
δὲ θέλω σὺ νὰ μ' ἀγαπᾷς γιατί θὰ ὑποφέρης.

Θωρεῖς τὰ δ'ὰ τὰ λόγια μου πῶς θγαίνουιν ἕνα ἕνα
σ'ὰ δὼ γαλὸ γραμματικὸ ἀποῦ βαστᾷ τῆ βέννα.

ὄμ. Jeannarakis 272, 112. Κριάρη, 457.

Θαρρεῖς γιὰ πῶς μ' ἀρνήθηκες θὰ πὰ 'νὰ κιτρινώσω
καργάδα θγιόλα θὰ γενῶ νὰ σε 'ποδαιμονίσω.

Θυμᾶς' δὲδε καθόμαστε 'ς τὸ γαναβὲ τὰ δυὸ μας
καὶ μούλεγες νὰ μὴ γροικῶ τὰ λόγια τῶν ἐχθρῶ μας;

Θάλασσα δίχως κύματα καράβια δὲν σηκώνει
κι' ἀγάπη δίχως πείσματα ποτὲ δὲ δειλιώνει!

παραλλ. Jeannarakis 272, 107. ΠΑ, 739, Κριάρη, 457.

Θέ μου 'πού με γεράδισες (1) 'ς τὸ γόσμο νὰ ὑπάρχω
καὶ μὴ μοῦ διδῆς βάσανα παδοτινά νὰ τᾶχω.

Θάλασσα βλάβη νὰ γενῆ ἢ κλίν' ἀποῦ κοιμᾶσαι
νὰ πέσης μέσα νὰ πνιγῆς γιατί δέ μου θυμᾶσαι.

Θωρεῖς με πῶς ἐγίνηκα μαῦρος σ'ὰ δὼν ἀράπη;
δὲν εἶμ' ἀπὸ τὴν Ἀραπιά, μόν' ἀπὸ τὴν ἀγάπη.

παραλλ. Τζιάτζιου Εὐαγγ. Τραγ. Σαρακατσαναίων ('Αθ. 1928) σ. 98

Κ' ὡς περιπλέκει ὁ κισσὸς ἀπάνω 'ς τὸ χαράκι
ἐτσὰ κι' ἐγὼ 'περίπλεξα με 'να γωπελλιδάκι.

Κ' ὡς πολεμᾷ ἡ θάλασσα 'ς τοῦ καραβιοῦ τῆ βλώρη
ἐτσὰ θὰ πολεμῶ κι' ἐγὼ γιὰ μιὰ μοναχοκόρη.

Κοδὸ δὲν εἶναι 'πὰ κιανεῖς νὰ θέλῃ τὸ καλὸ μας,
νὰ φέρῃ μιὰ ὀλιά (2) βράκι νὰ γράνη τὸ λαιμὸ μας.

Κλαίω δὲν ἔχω βλ' ἀρνεμὸ σ'ὰ δὼ πουλι' 'ς τὰ δόση
ἀποῦ τοῦ 'κόψα δὲ φτερὰ καὶ δὲ βορ' νὰ πετάξῃ.

Κ' ὁ ἔρωδας πόν' ἔρωδας πάδια 'ρωτᾷ νὰ μάθῃ
τοτῆ νύχτας τὰ καμώματα καὶ τση αὐγῆς τὰ πάθη.

Κ' ἀμοναχὴ σου τὰβαλες τὰ ξύλα 'ς τῆ βοδιά σου
κι' ἐφόσηξες τα κι' ἤψανε κι' ἤκαψες τῆ γαρδιά σου.

Καὶ μὲ τὸ 'πὲ καὶ γέλασε καὶ μὲ τὸ 'πὲ καὶ στάσου
ἐπήρες μοῦ τονε τὸ νοῦ κι' ἐθελημάτεψά σου.

Καὶ μὲ τὰ παραπόταμα ὁ ποταμὸς κινᾶται

1) γεραβίζω = δημιουργῶ τι.

2) μιὰ ὀλιά. ἐπίροφ. = ὀλίγον.

καὶ μὲ τὰ λόγια τῶ βολλῶ ἢ κωπελλιὰ πλανᾶναι
(ἢ καὶ μὲ τὰ λόγια τῶ βολλῶ ἢ ἀγάπη ξεκινᾶται).

Κουζουλαμένος (1) καὶ δεληῆς γυρίζω ἴγῳ γιὰ ἴσένα
μὰ σὺ δὲν εἶσαι βιστικιὰ νὰ μ' ἀγαπᾶς ἐμένα.
παραλλ. Λαογρ. Α, 296, 110.

Καινούρj ἀγάπη καὶ παλιὰ μὲ βάλανε ἔς τὴ μέση
δὴσε καινούρjα τῶ παλιᾶς μὰ βηλωθιὰ νὰ πέση.
παραλλ. Passow 525, 438. ZAB, 36, 8. ΕΦΣΚ. Η, 488, 37. ΠΑ, 741.

Καρδιά μου πχιός σε κλείδωσε κι' ἐπῆρε τὸ κλειδί σου
καὶ δὲν ἀνοίγεις νὰ μου πῆς τὴ βραχόνεσί σου.
παραλλ. Κρητ. Μέλισσα 32, 28. Κανελλάκη 152, 30. ὄμ. Jeannarakis
274, 127. Κριάρη 459. ΠΑ. 741.

Κατερινάκι ζάγαρι Κατερινάκι μέλι
ἀνέσυρε κρυθὸ νερὸ νὰ πχιοῦνε οἱ ἀγγέλοι.
παραλλ. Passow 529, 478 α.

Καλλιὰ νὰ δῶ τὸ αἷμά μου ἔς τὴ γῆ νὰ κάμη θρόσι
παρὰ νὰ δῶ τὴν ἀγαπῶ ἄλλος τὰ τὴ φιλήση
ὄμ. Passow 527, 456. Παραλλ. ΕΦΣΚ. Η, 418, 34. ΖΑ, Β, 37, 26.
Jeannarakis 274, 123. Κριάρη 459.

Κλαίνε τὰ δέδροι γιὰ νερὸ καὶ τὰ πουλιὰ γι' ἀέρα
κλαίνε κι' ἐμὲ τὰ μάτια μου γιὰ ἴσένα νύχτα μέρα.
ὄμ. Λαογρ. Α, 287, 12.

Κασίδα τῆνε θέλω ἴγῳ τὴν ἀγαπητικὴ μου
νὰ μὴ δῆ θέλη ἄλλος κίανεις νᾶν ἀμοναχικὴ μου.

Καινούρj ἀγάπη καὶ παλιὰ στάσου καινούρjα ἴπσω
γιατὶ μου πάδηξ' (2) ἢ παλιὰ καὶ θὰ τὴ χαιρετήξω
παραλλ. Κανελλάκη 153, 40. ΕΦΣΚ. Η, 418, 35.

Καρδιά μ' εἶδα χεῖς καὶ πονεῖς καὶ βαρνεστενάξεις
βαρὺ γομάρι (3) δὲ βαστᾶς βουνὰ δὲν ἀνεβάξεις.
παραλλ. ΖΑ, Β. 39, 54

Καρδιά μου παραποναροῦ τίνος παραπονᾶσαι
τίνος τὰ λὲς τὰ πάθη σου καὶ τίνος τὰ δηγᾶσαι.
παραλλ. Marcellus 410, στ. Passow 528, 471. Jeannarakis
274, 126. Κριάρη, 459.

Καρδιά μου θέλει νὰ σφαῖ μὰ ἴγῳ τῆνε μαλλῶν
βάστα καρδιά μου μαχαίρες κι' ἐγὼ βαστῶ τὸ βόνο.
παραλλ. Passow 528, 470. ΠΑ, 742.

1) κουζουλαίνομαι = τρελλαίνομαι.

2) παδήχων = συναντῶ.

3) γομάρι, τὸ = φορτίον.

Κι' ὅδε σε πρωταγάπησα ἦτανε τ' αἰ Γιάννη
κι' ἐκόλλησε ἡ ἰ ἀγάπη μας σὰ μέλι 'ς τὸ σαγάνι (1)

Κι' ὄλ' ἀπὸ τῆ βαρβολῆ κι' ἀπὸ τῆ μέσα βάδα (2)
μὲ θάνεις καὶ θερολογῶ μὰ δὲ γατέω γιάδα.

Κατάρα νάχη ὁ γονῆς καὶ νὰ σκυλογαυγίσῃ
'πού δὲν ἀφίνει τὸ παιδὶ νὰ παρ' ὅπ' ἀγαπήσῃ.

Καταμεσῆς 'ς τῆ θάλασσα μουρέλλα (3) θά φυτέψω
κι' ὅδε θά βούνε 'ς τὸ γαρπὸ τσ' ἀγάπης θά πιστέψω.

παραλλ. Κριάρη 458.

Καὶ μὲ τσοὶ ταβανόταβλις θά σάξ' ἕνα σομάρι (4)
νὰ τοῦ τὸ βάλω ἀγάπη μου τοῦ πούστη 'πού θά πάρῃς.

Καὶ πού νὰ θρω γραμματικό καὶ σκουρζασμένη βέννα
νὰ γράψω τὰ πεισματικά 'πού μοῦχεις καμωμένα.

Κρῖμαι τ' ἀέρι νὰ φυσᾶ καὶ τὰ δεδρά νὰ σουδαί (5)
κρῖμας τὰ δύο σου μάγουλα νὰ μὴ γλυκοφιλοῦδαί.

Καρδιά μ' ἂν εἶσαι ἀπὸ γυαλί θλέπε νὰ μὴ ραίσης (6)
κι' ἂν εἶσαι κι' ἀπὸ σίδερο καλὰ νὰ διαγιάδισῃς.

Κουρούλα ἔχω 'ς τῆ γαρδιά καὶ παραμέσ' ἀβέλι
κι' ἀγάπα με πουλάκι μου κι' ἄς εἶμαι καὶ κωπέλλι.

Κι' ἀκόμη δὲν ἐτοίμασα πανιέρι νὰ τση πέσω
μῆτε καὶ τό βροξενητῆ τὸ γιὸ τζη νὰ γυρέψω.

Κι' ὄλα τοῦ κόσμου τὰ καλὰ νὰ τάχω 'δα τὰ θέλω
ἄς ἔχει ὁ κοσμος τὰ καλὰ κι' ἐγὼ 'κεινηά 'πού θέλω.

Κι' ὡσά δ' ἀφράτ' ἀμύδαλο εἶναι τὸ πρόσωπό σου
κι' ἄνθρωπος δὲν εὔρεθηκε νὰ θέλῃ τὸ καλὸ σου.

Κάστρο μὲ Κάστρο πολεμᾶ κανόνι μὲ κανόνι
κι' ἡ ἔδική σου ἡ ἰ ὁμορφιά τὸν ἄνθρωπο πληγώνει.

Κι' εἶπα σου χανουμάκι μου χαρέμι μὴ μοῦ κάνῃς
γιατ' εἶμαι 'λεύτερο πουλί καὶ γρήγορα με χάνεις.

Κομμάτιασέ μου τῆ γαρδιά μὰ πάλι συλλογίσου
κάθε κομμάτι τῆς καρδιάς εἶναι καρδιά 'δική σου.

Κομμάτια γὰ με κάνουνε κομμάτια κομματάκια
δὲ δὰ 'παρνοῦμαι γὼ ποτε τὰ μαῦρα σου ματάκια.

1) σαγάνι, τὸ. = μαγειρικὸν σκεῦος ὁμοιάζον πρὸς λεκάνην.

2) bada ἢ. = (banda ἰταλ.) Τὸ μέρος.

3) μουρέλλο, τὸ = ἡ μικρὰ ἔλαια.

4) σομάρι τὸ = τὸ σάγμα.

5) σουμαι ρήμ., = σείομαι.

6) ραίξω ῥήμ. = διαρρήγνυμαι.

Κι' ἔδε θὰ σ' ἀνεστορηθῶ κιτρομανταρινιά μου
τότ' ἀνεφτερακίζουε (1) τὰ φύλλα τῆς καρδιάς μου.

Κι' ἂν εἶσαι φίλος βιστικὸς καὶ δὲ φοβᾶσαι χάρο
βγάλε τὴν δαβακέρα σου νὰ κάμωμε τσιγάρο.

Κι' ἔδε θὰ ἀποφασιστῇ νὰ βάλῃς τὸ στεφάνι
ἐγὼ ἀμέσως 'φτοχτονῶ καὶ πάω εἰς τὸν ἄδη.

Κύρι καὶ μάνα θὰ ῥνηθῶ κι' ἀδέρρα καὶ θὰ μισήσω
καὶ μετὰ σένα μιὰ φορά θαρθῶ νὰ κατοικήσω.

Κρῖμας τὸ γόπο ποῦ βαναλι' ἤχανα τὴ δουλειά μου
'ς ἐξένα χέρρα σε θωρῶ καὶ καίγετ' ἡ καρδιά μου.

Καὶ μετὰ σένα 'πεθυμῶ νὰ ζήσω νὰ 'πεθάνω
κι' ὥστου νὰ στέκ' ὁ ἥλιος ἄλλη 'ς τὸ νοῦ δὲ βάνω.

Κι' ὡς καὶ τὰ παραθύρα σου κι' ἐκαῖνά μου γκρινιοῦνε
κι' ὄδα περάσω νὰ σε 'δῶ χωρὶς ἀέρα κλειοῦνε.

Κι' ὅσ' ἄστρα ἔχει ὁ οὐρανὸς τόσα παιδιὰ νὰ κάμῃς
τόσες φορές νὰ παδραφτῆς καὶ χήρα νὰ 'ποθάνῃς (2).

Καληνυχτιζῶ μιὰ ψυχὴ μὰ τὸνομα δὲ λέω
γιατ' ἄνε θῶ καὶ τὸνομα θὰ κάθωμαι νὰ κλαίω.

παραλλ. Marcellus 718, Κοτ.

Καπνὸ καὶ τσιγαρόχαρτο με κάνεις καὶ μὲ πίνεις
καὶ μὲ τὸ νοῦ μου μιὰ φορά νὰ πῆσω δὲ μ' ἀφίνεις.

Λυπητερά, λυπητερά θὰ πὰ' νὰ σκάψω μνήμα,

γιατ' νῶθω μέσα ζωνδανὸς κι' ἔχει καὶ σὺ τὸ κρῖμα.

παραλλ. Jeannarakis, 275, 133. ΠΑ, 742. Κριάρη 460.

Μία φορά 'μουν ἄγγελος τῶρ' ἀγγελίζουε ἄλλοι
'ς τὴ βρύσι ποῦ πινα νερὸ πίνουε τῶρα ἄλλοι.

Παραλλ. Δελέκου 98. Passow 541, 597. Marcellus, 414, 10. Ἀραβαν-
τινοῦ 305, α. Κριάρη 478.

Μὴ δὴ θωρεῖς τὴν ἀγαπῶ μὲ τὰ 'δικά σου μάτια
μὲ τὰ 'δικά μου νὰ τὴ δῆς καὶ νὰ γενῆς κομμάτια.

παραλλ. Μιχαηλίδου, 222, 19.

Μ' ἀρνήθηκες 'ποῦ ν' ἀρνηθῆς τῆς μάνας σου τὸ γάλα
καὶ νὰ σε ῥίξ' ἡ τύχη σου 'ς ἐβάσανα μεγάλη

παραλλ. Λαογρ. Δ, 704, 10, Μιχαηλ. 225, 59, ΕΦΣΚ. Η. 421, 8.

Μὰ σὺ τὸν ἡῦρες τὸ γαῖρὸ ἀγάπησε κι' ἀρνήσου
κι' ἡῦρες ἐμένα ἐγλεντζὲ καὶ διασκέδασι σου.

1) ἀνεφτερακίζω = ἐμψυχοῦμαι, λαμβάνω θάρρος.

2) παραλλαγή Κρητικὰ Α' σ. 50.

- Μάτια καὶ φρύδια ἤβλεπα κι' ἐπίστευγ' ἢ καίμην
 μὰ τὴ γαρδιά δὲν ἤβλεπα κι' ἐβγήκα γελασμένη.
 Μέσ' εἰς τὴ γαρδιά μ' ἀγάπη μου θρόνο 'χρῆς καὶ καθίζεις
 καὶ τ' ἀποδέλοιπο (1) κορμῆςού 'σαι 'πού τὸ 'ρίζεις.
 Μὰ πῶς νὰ 'νοῖξω νὰ χαρῶ 'πού τὰ κλειδιά 'χαθῆκαν
 τὰ χέρια 'πού ἐνοίγονε κι' αὐτὰ μ' ἀπαρηθῆκαν.
 Μελαχροινὴ τραυῆς (2) σπαθὶ κόψε τὴ γεφαλὴ μου
 νὰ πάθουνε οἱ λύπες μου κι' οἱ ἀναστεναγμοὶ μου.
 παραλλ. Κρητ. Μέλισσα 29.
 Μὴ μ' ἀρνηθῆς μόνο νὰ ἰδῆς τὰ μάτια μου κλεισμένα
 τῆμ. Παναγιᾶ 'ς τὰ στήθη μου τὰ χέρια σταυρωμένα.
 παραλλ. Κρητ. Μέλισσα 32, 32 ΠΑ, 876.
 Μὴν ἀγαπᾶς πολλοὺς πολλοὺς νὰ διασκορπᾶς τὸ νοῦ σου
 κι' ἀδύνατα δὲ δάσανα 'πού δίδεις τοῦ κορμιοῦ σου.
 παραλλ. Κριάρη 462.
 Μικρὴ μικρὴ σ' ἀγάπησα μεγάλη δέ σε 'πῆρα
 μᾶχω τὰ θάρρη μου 'ς τὸ Θιὸ νὰ σε κερδέψω χήρα.
 παραλλ. ΖΑ. Α. 189.
 Μὰ εἶδα μου ξανάβαλες τὸ σάκκο τὸ γαρνάδο (3)
 καὶ τὴ μεταξωτὴ ποδιὰ θορρεῖς πῶς θὰ σε πάρω;
 Μὰ εἶδά μου κατασχώνεσαι σὰ δὴν ὄχια (4) 'ς τὸ θάτο;
 ἐγὼ 'μουνα 'πού σοῦκανα τὸ γόρφο ἄνου κάτω.
 Μῆλο στρογυλοπρόσωπο βεπίδι τῶν ἀγγέλω
 ἐσὺ σαι ἡῖ ὁμορφότερη τῶν ἄλλωνῶ κωπέλλω.
 Μαῦρα δὲ μοῦρνα τση μουνιᾶς μὰ πράσινα δὲ φύλλα
 κι' ἀπ' ἀγαπᾶ μελαχροινὴ δὲ δαγιαδᾶ 'να μῆνα.
 Μ' ἀρνήθηκες 'πεῦ νὰ 'ρνηθῆς τὴ βίσι τὴ Ρωμαία
 καὶ νὰ 'ποθάνης Τούρκισσα καὶ νὰ ταφῆς 'Οθραία.
 παραλλ. Passow 534, 531.
 Μισσεύγω φίλοι κλαίτε γε καὶ σεῖς ἐχθροὶ χαρῆτε
 καὶ σεῖς χειτονοπούλλες μου 'ς τὰ μαῦρα βουτηχτήτε
 παραλλ. 'Αραβαντινοῦ 306, α Marcellus 476, I. Passow 541, 605.
 Μὴν ἀγαπήσης ἄθρωπο δίχως νὰ σ' ἀγαπήσης
 δίχως νὰ δῆς τὰ μάτια του νὰ κλαίνε σὰ δὴ βρῦσι.
 παραλλ. Passow 540, 587.

1) ἀποδέλοιπος ὁ ἐπίθ. = ὁ ὑπόλοιπος.

2) τραυῶ σπαθὶ = σύρω τὴν σπάθην.

3) ὄχια ἢ = εἶδος ὄφραως, ἢ ὄχεντρα.

Μέσα 'ς τὰ μαῦρα φαίνεσαι σᾶμ Παναγιά γραμμένη
κι' ἔρχουσαι καὶ σε προσκυνοῦν ὄλ' οἱ κριματισμένοι.
παραλλ. Μιχαηλίδου 224, 49.

Μελαχροινὸ τὰ χνώτα (1) σου δέσε τα 'ς τὸ μεδῆλι
γιατὶ καλλιὰ μυρίζουνε κι' ἀποῦ τὸ καρεφυλλί.

Μέσα 'ς ἐ χίλιες νά σε 'δῶ μέσα 'ς ἐ δυὸ χιλιάδες
γρωνίζω τὸ κορμάκι σου γιατί' ἔχ' ἀγοστιμάδες.
παραλλ. Passow 537, 559. ΕΦΣΚ. Η, 419, 51. Λαογρ. Ε, 379, 25.

✓ Μὲ τὸν ἀέρα πέφτουνε τὰ φύλλα τοῦ πλαιάνου
μικρὴ μου τὰ ματάκια σου παιγνίδια μου τὰ κάνου.

Μόνου γιὰ σᾶς 'δοθήκανε τοῦ κόσμου τὰ σείριζα (2)
γι' αὐτὸ ποτὲ δὲ λείπετε ἀποῦ τὰ πανεγύρζα.

Μελαχροινὴ σε εἶπανε πολὺ μοῦ 'βαρυσάνη
μαῦρο γαί τὸ γαρύφαλλο πουλιέται μὲ τὸ δράμι.
παραλλ. Marcellus 450, NB. Passow 536, 547.

Μελαχροινὴ 'σαι μὲ ὀλιὰ μῶχι καὶ τόσα τόσα
τὸ καμαροφρυδάκι σου 'ξίζει τὰ πεδαχόσια.

Μέσ' 'ς τὴ βασιλικόγαστρα τὸ σπέρνω τὸ κριθάρι.
κι' ἄς κάμη τὸ λογαρχισμὸ 'κεινηά ποῦ θὰ μὲ πάρη.

Μοναχογιέ τσὴ μάνας σου καμάρη καὶ ζαφίρι (3)
χαρᾶς τινε 'ποῦ θὰ σταθῆ 'ς τὴ μιά σου βάδζα νύφη.

Μὴ done κλαίς τὸν ἀετὸ ἀποῦ πετᾶ καὶ τρέχει
μόνο νὰ κλαίς ἕνα βουλί ἀποῦ φτερά δὲν ἔχει.
παραλλ. Κριάρη 462

Μὴ βὰ θαρρεῖς πῶς σ' ἀγαπῶ κι' ἐψήλωσ' ἡ δουλειά σου
γιατὶ δὲ γαταδέχομαι μήτε τὴν ἐμιλιά σου.

Μὴ βὰ θαρρεῖς πῶς σ' ἀγαπῶ καὶ κάνεις τοσο νάζι: (4)
τὴ νιότη μου νὰ μὴ χαρῶ ἄνε σε κάνω χάζι.
παραλλ. Λαογρ. Δ. 703.

Μὰ 'γὼ μικρὴ μου σ' ἀγαπῶ καὶ σὺ δὲ δὸ κατέχης
νά 'τονε πχιός νὰ σοῦ τὸ 'πὴ φίλο 'θελα τὸν ἔχης.

Μὴ δῶχεις φῶς μου κατὰ νοῦ πῶς θὰ σε λησμονήσω.
κι' ἐγὼ μὲ τὴν ὀρπίδα σου 'ς τὸ σπίτι μας θὰ ζήσω.

Μ' ἀρνῆθηκ' ἡ ἀγάπη μου χωρὶς νὰ κάμω σφάσμα
καὶ μηδ' ἐγὼ δὲ δῶριζα ἐτοῦτόν τὸ πρᾶμα.

1) χνώτα, τὰ = ἡ ἐκπνοή.

2) σείρι, τὸ = ἡ θέα.

3) ζαφίρι, τὸ = (safir ἀραβ.) σάπφειρος.

4) νάζι, τὸ = ὑπερηφάνεια.

- Μ'** ἀρνήθηκ' ἡ ἀγάπη μου χωρὶς καμιά αἰτία
καὶ 'ς τὸ θεὸ διὰ ἐμὲ ἄς δώσ' ἀπηλογία.
- Μὴ** δὲ 'πηρες ἀπάνω σου πῶς εἶπα πῶς σὲ θέλω
κι' ἐγὼ 'μαι μωσκοκούζουλο κι' ὅ,τι μοῦ διώξει λέω.
Μαυρομματοῦ μαυροφρυδοῦ μαῦρα 'ναι τὰ μαλλιά σου.
μαῦρα δὲ χιόνια τοῦ βουνοῦ βροστά 'ς τὴν ὀμορφιά σου.
- Μεσοσφαμένο** σὰ δρελλὸ μ' ἀφηκ-ες καὶ ταράσσω
γιὰ 'πρόφαξέ μ' ὀλότενα γι' ἄφης με νὰ πετάξω.
- Μέσ'** 'ς τὸ βαξέ (1) ἀμοναχὸς πῶς ζῆς χρυσέ μου κρίνε
σὰ δὴ ζωὴ τὸ ἀμοναξὰς ἄλλη ζωὴ δὲν εἶναι.
- Μέρα** καὶ νύχτα οἱ γιατροὶ 'ς ἐμένα ξενυχτοῦνε
γύρ' ἀποῦ τὸ κρεβάτι μου τὰ πάθη μου νὰ βροῦνε.
- Μάτια** καὶ φρύδια ἤβλεπα κι' ἐπίστευγ' ὁ καυμένος
μὰ τὴ γαρδιά δὲν ἤξερα κι' ἐβγήκα γελασμένος.
παρ. Δελέκου 31.
- Μάτια** ὅπου δὲ βλέπουνε χεῖληα 'ποῦ δὲ μιλιοῦνε
βέννα μελάνη καὶ χαρτί εἶδα βορ' (ν)ά σου 'ποῦνε.
- Μὴ** βιστευτῆς 'ς τὸν ἔρωδα χωρὶς νὰ μάθης γνώμη
ὡς ἐπιστεύτηκα γι' ἐγὼ καὶ με παιδεύγ' ἀκόμη.
- Μὴ** λυπηθῆς καὶ δάλε μου σταυρὸ μὲ τὴ γορδέλλα
καὶ γράψε 'πάνω γράμματα πῶς 'χίθηκα γιὰ 'σένα.
- Μὲ** τση κανέλλας τὸν ἀθὸ σε 'πλάξονε κερά μου
γιὰ κεινονὰ τὰ 'μάρανες τὰ φύλλα τση καρδιάς μου.
- Νύχτα** σκληρὴ τοῦ χωρισμοῦ γιὰ δὲ γξήμερώνεις
κι' ἐμὲ μὲ τὸ πουλάκι μου γιατί δὲ μ' ἀδαμώνεις:
παρ. Passow 545, 642. Ἀραβαντινοῦ 306. Β.
- ✓ **Νάσου** μικρὴ μου κέρδικα, ναρθῶ νὰ κυνηγήσω
γιὰ νὰ σε πιάσ' ἀζωδανὴ νὰ σε γλυκοφιλήσω.
- ✓ **Νύχτα** καὶ μέρα βάσανα γιὰ 'σένα ὑποφέρω
μὰ δὲ δὲ ἀξιῶνομαι κοδά μου νὰ σε φέρω.
- Νὰ** πάω θέλει 'ς τὴν Ἀροπχιά νὰ βρῶ ἕναν Ἀράπη
νὰ τὸν ρωτήξω νὰ μου πῆ πῶς πχιάνετ' ἡ ἰ ἀγάπη.
παρ. Passow 523, 413x καὶ 418. ΕΦΣΚ. 11, 418, 31.
- Ναρθῆ** πανώγλι 'ς τὸ χωρὶο νὰ πχιάσ' ὅλες τοὶ γράδες
καλλιὰ 'χω δεκα κωπελλιές παρὰ σαράδα γράδες.
- Νὰ** τὰ χαρῶ τὰ μάτια σου τὰ μαῦρα τὰ μεγάλα
ἀποῦ σταλαματιζοῦνε τὸ μελι καὶ τὸ γάλα.
παρ. Κριάρη 463.

1) μπαξές ὁ — (Pagtsé περ.) κήπος.

Ξύπνα λεβεδοπέρδικα τσῆ γάστρας ματζουράνα (1)

κι' ἐδὰ περνῶ 'ς τὸ σπίτι σας καὶ κἀνω τῆ γκντάδα.

Ἐλεησμοποῦσαι οἱ φίλιες ξεγνοῦδα κι' οἱ ἀγάπες
καὶ συνοδιούσαι 'ς τὰ στενὰ σὰν ξένοι σὰ διαβάτες.

παραλλ. Passow 485, 27 *Αραβαντ. 305, Β. *Αγ. Θέρου, 113, ΠΑ,
733, Κριάρη 464.

Ἐέρω το 'γὼ πῶς μ' ἀγαπᾷς χωρὶς τὴν ὄρεξι σου
μὰ δὲ βολυσκοτώνομαι κι' ἐγὼ γιὰ ὄνομή σου.

Ἐαθὰ μαλλιά 'ς τὴ γεφαλῆ πλεμένα μὲ τὴ δάξι
τρίχα καὶ τρίχα γίνουσαι μαχαίρι νά με σφάξι.

Ἐύπνησε πετροπέρδικα τίναξε τὰ φτερά σου
διώξε τὸ νυχτοκόρακα ποῦναι ἀτὰ κοδύ σου.

παραλλ. Passow 546, 654 *Αραβαντ, 308, Β.

Ὅσο πατεῖς τὴν ἔχρη σ' ἀλέτρι χαμηλώνει
κι' ὅσο τσιβᾷς τὴ γωπελλιά 'κείνη κοδοσιμώνει.

παραλλ. Κριάρη 477.

*Ὅσ' ἄστρα ἔχει ὁ οὐρανὸς καὶ φύλλα τὸ βόβιθι
τόσα τσιβορήματα κἀν' ὁ γαβρός τσῆ νύφης.

παραλλ. ΔΙΕΕ, Β, 563, 44. Κρητικά Α' σ. 52.

*Ὁ ἥλιος ἐδὲ πρωτοβγῆ 'ς τὰ στήθη σου κονεύγει (2)
καὶ 'ς τὰ ξαθὰ σου τὰ μαλλιά πάει καὶ βρασιλεύει.

παραλλ. Jeannarakis 278, 159 Λαογρ. Δ, 704, Β, Κρητ. Μέλισσα 30,
18, Passow 547, 670. Κριάρη 464.

*Ὁ πχοιος δὲν εἶναι μερικλῆς τοῦ πρέπει νὰ 'ποθάνη
γιατὶ 'ς τὸ γόσμο μ' ἀνε ζῆ ἄδικα τόπο πχιάνει.

*Ὁλος ὁ κόσμος πράσινος κι' ἐμ' ἡ καρδιά μου μαύρη
ἀή! καὶ νά 'μουνε κι' ἐγὼ μὲ τὸ πουλί μ' ὀμάδι.

*Ὅδε σε γέιννα ἡ μάνα σου ὁ ἥλιος ἐκατέθη
καὶ σούδωκε τὴν ὀμορφιά καὶ πάλ' ἐξανατέθη.

παραλλ. Jeannarakis 279, 164.

*Ὅσ' ἄστρα ἔχ' ὁ οὐρανὸς καὶ φύλλα τὸ σπαρμένο
τόσες φορές νά σε θωρῶ τὴν ὥρα δὲ χορτζίνω.

*Ὅσ' ἄστρα ἔχ' ὁ οὐρανὸς τόσα παιδιὰ νά κάμης
τόσες φορές νά παφρευτῆς καὶ χήρα νά 'πεθάνης.

παραλλ. Λαογρ. Δ, 704, 11. Κρητικά Α' 50.

1) ματζουράνα, ἡ = εἶδος εἰώδους φυτοῦ, ἡ σάμψυχος.

2) κονεύγω = ἐγκαθίσταμαι.

Ἔσλος ὁ κόσμος νὰ γενῆ γιὰ ἄσνα Δαδαιζῆς (1) μου
ἐγὼ τοῦ κόσμου δὲ γροικῶ μόνο τῆ κεφαλῆς μου.

Ἔσλος ὁ κόσμος κ' ἄ δὸ πῆ κ' ὁ βασιλιάς τοῦ ῥίξει
δεσποτικὸς ἀφορεσμὸς δὲ μᾶζε ξεχωρίζει.

παραλλ. Κανελλάκη 149, 6.

Ἔσλοιοι δὲν εἶναι μερακλῆς καὶ ἔς τάρματα τεχνίτης.
τοῦ πρέπει νὰ μὴ γροικῆ εἰς τὸ νησί τῆ Κρήτης.

Ἔσλοιοι δὲν ἐπορπάτηξε τῆ νύχτα μὲ φεγγάρι
καὶ τὴν αὐγῆ μὲ τὴ δροσὰ δὲν εἶναι παλληκάρι.

Ἔσλος ὁ κόσμος κ' ὁ δουνιάς κ' ἡ γῆς κ' ὅλα τὰ μέρη
μοῦ τόπανε νὰ σ' ἀγαπῶ μικρο μου περιστέρι.

Ἔδε σε ἔρωτογάπησα νὰ σου τὸ πῶ πῶς ἦτο;
ἔς τὴ βερτα σ' εἶδα κ' ἤστεκες καὶ μέρα τερζική το.

Ἔδε σε ἔρωτογάπησα ἦτο τὰ γιοῦ Πνεμάτου
κ' ἦτονε μέρα Κερζική κ' ὦρα ξεστολισμάτου.

ὁμ. ΖΑ. Β, 41, 79.

Ἔλ' οἱ διάλοιοι κάτσανε ἀπίνω ἔς τὸ βερτσέ (2) σου
κ' ὅλο τὸ γόσο πχίτσανε εἰς ἀγαπητικὴς σου.

Ἔ δαίμονας κ' ὁ διάλοιοι ἦτανε δυὸ σιδέκιοι
κ' ἦσου γαὶ σὺ τσιράκι διω κ' ἐμάθαινες τὴ δέχνη

Ἔδα προβαλλῶ νὰ σε ἔδω ἔς τὸ παραθύρ' ἀπάνω
θερρῶ πῶς εἶσαι Παναγιὰ καὶ τὸ σταυρό μου κάνω.

Ἔ ἔρωτας δὲν εἶν' ἀθὺς μικρὴ μου γιὰ νὰ παίξῃς
μόνο ἔναι δάσος καὶ κλειδιά κ' ἀλλοίμον' ἄνε βλεξῆς

παραλλ. Passow 519, 372.

Ἔ ἔρωτας ποῦν' ἔρωτας, πὰδκ ρωτᾶ νὰ μάθῃ
τῆ νύχτας τα κομώματα καὶ τῆ αὐγῆς τὰ πάθη.

παραλλ. Passow 546, 660.

Ἔδε θὰ λούσω ἐμιλιὰ τοῦ τὸ δικό σου στόμα
εἶμαι νερό καὶ χύνωμαι καὶ πίνει με τὸ χῶμα.

Ἔλ' ἀγαποῦνε τὸ κρασί κ' ἐγὼ ἀγαπῶ τὸ ρούμι (3)
ὅλ' ἀγαποῦνε χριστιανὸς κ' ἐγ' ἀγαπῶ χανούμη.

Ἔσλοιοι τὰ λόγια σου γροικῶ καὶ τὸ ὄρκους σου πιστεύει
πχίανει ἔς τὴ θάλασσα λαγούς καὶ ἔς τὰ βουνὰ ψαρεύει.

παραλλ. Marcellus, 472. Passow, 551, 715. ZAB, 42, 86. Κρητ. Μέλισσ. 25.
Jeannarakis 280, 172.

1) δαδαιζῆς, δ — δ μεζίτης.

2) βερτσές, δ — ἡ χαιτή τοῦ ὄνου καὶ ἴππου, ἡ κόμη τοῦ ἄρρενος ὅταν εἶναι μεγάλη.

3) ρούμι, τὸ. = εἶδος ποτοῦ οἰνοπνευματώδους.

"Ὀλος ὁ κόσμος θλίβεται καὶ τὰ πουλιὰ ἀκόμα
νὰ τυραννοῦν· ὁ δυστυχεὶς μὲ τῆς ψυχῆς ἔς τὸ στόμα.

✓"Ὀλο τὸ γόσμο ἔγυρεψα νὰ θρω γλυκὺ σταφύλι
γλυκύτερο δὲν ἤρρηκα πού τὸ δικό σ' ἀχέιλη·
παρὰλλ. Passow 548, 682. ΠΑ, 746.

"Ὀλος ὁ κόσμος κι' ὁ δουνιάς κι' ἡ γῆς κι' ὅλα τὰ πάντα
μου τόπανε γὰ σ' ἀγαπῶ μὰ δὲ γατέω γιάδα.
παρὰλλ. Passow 554, 714. ΠΑ, 876.

"Ὀλα τὰ ἔξελησμένησες θυρήσου ἕνα βράδυ
πού ἔγυριναμε ἀγάπη μου τῆ νύχτα ἔς τὸ φεγάρι.

"Ὀδα σὲ δῶ ἔς τὸν ὕπνο μου τὸ αἷμά μου μαργώνει (1)
κι' ὁ νοῦς μου διασκορπίζεται σὰν ἄχαρα ἔς τάλωνι.

"Ὀδε σε πρωταγάπησα ἤτονε μέρα σκόλη
καὶ μὰς ἐδῶκα δὴν εὐχὴ οἱ δῶδεκ' Ἀποστόλοι.
ὅμ. ΖΑ. Β, 41, 78.

"Ὀλου τοῦ κόσμου νὰ νερά μὰ θρύσι νὰ γενοῦνε
τῆ φλόγα πούχω ἔς τῆ γαρδιά νὰ σβύσου δὲ βοροῦνε.
ὅμ. Κριάρη 465.

"Ὀλο τὸ γόσμο ἔγυρισα κι' ἔλη τὴν οἰκουμένην
σὰ δὴ δική σου τῆ γαρδιά δὲν εἶδα πονεμένην.
παρὰλλ. Κριάρη 4, 65

"Ὀπχοιος τὰ δὴ τὰ μάτια σου καὶ νὰ τὰ δὴ κι' ἐμένα
μὰ τὸ θεὸ κα' λείει το μὰ μὰνα μὰς ἐγέννα.
παρὰλλ. Jeannarakis 280, 171, Κριάρη 466.

✓"Ὀσα φιλάνια σοῦδῶκα μικρὴ μου νὰ θυμᾶσαι
νὰ γίνου τριαδάφυλλα ἀπάνω νὰ κοιμᾶσαι.

"Ὀ γέρος ἀπού τὰ Κρυγιὰ ἔς τῆ Μεσαρὰ θερίζει
καὶ τὰ παιδιὰ δου τότε κλοίν' κι' ἐκεῖνος χαχαρίζει.
παρὰλλ. Jeannarakis 278, 115.

"Ὀλου τοῦ κόσμου τὰ πουλιὰ ἐβγήκα ἔς τὸ σουρζάνι (2)
κι' ἐμένα τὸ πουλάκι μου πούναὶ καὶ δὲν ἐφάνη;

"Ὀπχοιος τῆ νύχτα πορπατεῖ ἢ κλέφτει ἢ κρουσεύγει
ἢ μαῦρα μάτια κνηγᾷ ἢ σκοτωμὸ γυρεύγει.
παρὰλλ. Λελέκου 90, ΖΑ, Β, 39, 50.

Πάνω ἔς τὰ ὄρη ἔς τὰ βουνὰ φωτιὰ θὰ πα' νὰ νάψω
νὰ βάλλω τὸ κορμὶνι μου ἀπάνω νὰ τὸ κάψω.
παρὰλλ. Jeannarakis 281, 179. Κριάρη 467

1) μαργώνω = ψύχομαι, παγώνω ἐκ τοῦ ψύχους.

2) σουρζάνι, τὸ. = ὁ περίπατος.

✓ Πεισματικό σου θὰ γενῶ περβόλι μὲ τὰ ρόδα
νά με θωρῆς νὰ καίγεται χίλιες φορές τὴν ὥρα.

✓ Πεισματικό σου θὰ γενῶ Φρόγος μὲ τὸ καπέλλο
νάρθῆς νὰ με παρακαλῆς κι' ἐγὼ νὰ μὴ σε θέλω.

✓ Πεισματικό δωρ ὀλωνῶ τῶν δουχοῦμάνηδῶ σου
θὰ τὴ χρυσώσω τὴν ἐλιά πούχεις 'ς τὸ μάγουλό σου.

✓ Πέισμα καὶ πείσμα τὸ λαλεῖς πεισματικό τὸ κάνεις
πέισμα νὰ βγάλῃς 'ς καρδιά νὰ μὴ θωρῆς νὰ γιάνης.
παραλλ. Λαογρ. Α, 292, 68.

Παπαδοπούλλα τοῦ παπᾶ ἀγάπα με κι' ἐμένα
γιατί θὰ κάμω τὸ Ἰσπᾶ χωρὶς μαλλιά καὶ γένεια.
παραλλ. Jeannarakis 281, 180, Κριάρη 467.

Πείσματα καὶ πεισματικά εἶπά σου μὴ μου κάνης
γιατ' εἶμαι 'λεύτερο πουλὶ καὶ γρήγορά με χάνεις.
παραλλ. Λαογρ. Ε, 380, 30.

Πέισμα καὶ σύ, πείσμα κι' ἐγὼ καὶ θὰ πεισματωθοῦμε
κι' ὕστερα νὰ γυρεύωμε γιατρὸ νὰ γιατρευτοῦμε.

Πέισμα καὶ σύ, πείσμα κι' ἐγὼ τὰ δέσαμε τὰ πάθη
θαρρεῖς καὶ τὰ πεισματικά καλά 'ναι 'ς τὴν ἀγάπη;

Πάρε με φαμεγιάκι (1) σου νὰ βλέπω τσ' ὄρνιθές σου
νὰ 'μεροξημερώνωμαι 'ς τσ' ἀγάλες τσ' ἐδικές σου.

Πάρε με φαμεγιάκι σου τὰ πόδιξ σου νὰ πλύνω
καὶ τῶ βοδιῶ σου τὸ νερό δίδε μου νὰ τὸ πίνω.

Παλιά 'γλησά δὲ χτίζεται καινούρτζα δὲ χαλᾶται
κι' ἀγάπη κωπελλίστικη ποτε δὲ λησμονάται.
παραλλ. Κρητ. Μέλισσα 27, Passow 555, 754. Κριάρη 473.

Παπόρι γιάδα 'σφύριξες καὶ θάρκα γιάδα 'πῆες
κι' ἐπήρες τὴν ἀγάπη μου 'ς τὰ ξένα καὶ τὴ βῆες.

Πολὺ γαιρό 'χω νὰ σε 'δῶ κοδζύβγει μιὰ βδομάδα.
καὶ τὸ φαεῖ 'ς τὸ στόμα μου δὲν ἔχει νοστιμάδα.

Πές του τοῦ πούστη 'π ἀγαπᾷς τοῦ πούστη τοῦ τριπούστη.
πῶς θὰ τοῦ κάμω μιὰ δουλειά 'ποῦ δὲν ἐξανακούστη.

Πές του τοῦ πούστη 'π' ἀγαπᾷς πῶς θὰ τογε σκοτώσω
νὰ βγάλω τὸ κνισάρι (2) του 'ς τὸ δράχο νὰ τ' ἀπλώσω.

Πές μου ἂν ἔγινε βουνὸ γιὰ 'μένα ἢ καρδιά σου
νὰ φύγω νὰ μὴ με θωροῦ τὰ μάτια τὰ 'δικά σου.

Ποτέ μου δὲ βαδρεύωμαι κι' ἀπάδρευτος θὰ νᾶμαι
κι' ὄπου σείρι κι' ἐγλεντζές ἐκεία κι' ἐγὼ θὰ νᾶμαι.

1) φαμέγιος δ. = (famegia) ὑπηρέτης.

2) κνισάρι, τὸ = τὸ διάφραγμα.

Πάδα *λιγε μου ἢ μάνχ μου, πίδα παράγερνέ μου
τση μυρομμάτας τὸ στενὸ μὴ δὲ περνῆς ὑγιέ μου.

Πέρνα το γιέ μου τὸ στενὸ πέρνα το τὸ σοκκάκι (1)
κι' ἀκόμη δὲν ἐγίνηκε γιὰ 'σένα τὸ διασάκι (2).

Ποτ' ἀπ' τῆ γυροποταμιά δὲ λείπ' ἢ πρασινάδα
μηδὲ κι' ἀπὸ τὰ χείλη σου ἢ ροῖδοκοκκ. νόδα.

Marcellus 107, 111. Passow 559, 798.

✓ Πάρε γιατρὲ τὰ γιατρικά καὶ πήνε 'ς τῆ δουλειά σου
τὸ βόνο ποῦχω 'ς τῆ καρδιά δὲ γράφου δὲ γαρτιά σου

✓ Ποῦ θὰ θερίζουν αὔριο τὰ δυὸ σου μαῦρα μάτια
νάρθω νὰ δένω τὰ ἀγαλιές νὰ κάνωμε δερμάτια.

Πέτρα σκληρά νὰ ἤσουνε ἤθελα νὰ δακρύσης
'ς τῆ θέσι ποῦ μὲ ἔφερες νὰ τὸ μετανοήσης.

✓ Πόσ' ἤθελα νὰ ἤμουνε ρόδο νὰ ξεφουδιώνω
νὰ μὲ 'βανες 'ς τὰ στήθη σου νὰ σ' ἀποκαμαρώνω.

Πάρε μαχαίρι σφάζε με μὰ βλέπε τῆ καρδιά μου
γιατ' ἐκεῖ μέσα βρίσκεσαι μὴ λαβωθῆς κερά μου.
παραλλ. Λαογρ. Ε, 378. ΠΑ, 748.

✓ Πόσ' ἤθελα νὰ ἤμουνε πουλι νὰ κελαῖδοῦσα
νὰ κελαῖδῶ τὰ κάλλη σου ὅδε θὰ σε 'θωροῦσα.

Πόσ' ἤθελα νὰ ἤμουνε τὸ ἄστρο τῆς ἡμέρας
νὰ σε 'βλεπα πρῶτ' πρῶτ' χρυσεῖ μου περιστέρα.

Πόσ' ἤθελα νὰ ἤμουνε τση λεμονιάς τὸ ἄνθος
νὰ χρόσσουνα νὰ με 'βλεπες νὰ σου μιλιῶ με θάρρος.

✓ Πόσ' ἤθελα νὰ ἤμουνε ὕπνος νὰ σε κοιμίζω
καὶ τῆ γλυκειά τῆ μορφῆ μὲ ρόδα νὰ στολιζώ.

✓ Πόσ' ἤθελα νὰ ἤμουνε τση νύχτας τὸ φεγάρι
νὰμαι σκοπὸς 'ς τῆ βόρτα σας κἄθε πρῶτ' καὶ βράδυ.

Πχοῖος εἶδε τέτοιο πόλεμο ὡς πολέμου δὲ μάτις
δίχως μαχαίρη καὶ σπαθιά νὰ γίνουδα κομμάτις.
παραλλ. Passow 502, 197 καὶ 558, 783. ΕΦΣΚ. Η, 417, 13.

Πέρδικα πετροπέρδικα τίναξε τὰ φτερά σου
διῶξε τὸ μαῦρο κόρακα πῦνε ἀτὰ κοδά σου.
παραλλ. ΖΑ. Β. 43, 104.

Πόσ' ἤθελα νὰ ἤμουνε βγιόλα νὰ ξεφουδιώνω
νὰ με 'κοβγες νὰ με 'βανες 'ς τὸ στήθος σου νὰ 'πλώνω.

✓ Πόσ' ἤθελα νὰ ἤμουνε ἥλιος τση γαιτονιας σου
νὰ ρίχτω τσοῖ ἀχτινες μου νὰ γράφω τὸνομά σου,

1) σοκκάκι, τὸ = (sokak ἢ zokak ἀραβ.) ὁδός.

2) διασάκι, τὸ = ἀπαγόρευσις.

Πολλὰ μεγάλα βάσανα ἐλάμαε ἔς τὸ κορμί μου
μαζί νὰ τελειώσωμε μαζί! θὰ θῆγῃ ἡ ψυχὴ μου.

✓ Πότε καὶ πότ' ἀγάπη μου θάρθῃ αὐτὸς ὁ χρόνος
νὰ γίνω ἔς τὸ κορμάκι σου τέλειος κληρονόμος.

Ροδα καὶ τριαντάφυλλα κι' ἄθῃ τοῦ παραδείσου
ἐμάζωξε ὁ ἔρωδας κι' ἤπλαξε τὸ κορμί σου.

Ῥίξε τὰ τὰ χρυσὰ μιλιά ἀποῦ τὸ παραθύρι
νὰ κάμω σκάλες νὰ ἴνεθῶ νὰ σε φιλιῶ ἔς τὰ χεῖλιά.
παραλλ. Μιχαηλίδου 227, 97.

Σαράδα ἄμερες νηστικός ἔλαμε ἄνα ζωγράφος.

νὰ ζωγραφίσ' ἕνα γορμί νὰ μὴ δὴ θγάλη λάθος.
ὄμ. Μιχαηλίδου 227, 27.

Σκουραχλάδες ἤφαγα κι' ἐσκούρτζνε ὁ λαιμός μου
μὴ βὰ θαρρεῖται κωπελλιές πῶς τραγουδῶ στανιό (1) μου.

Σύρνει καὶ σύρν' ἡ ἀγκουρὰ μὰ ἄκείνη θὰ σιρκώση.
ἄσου νὰ ἰδοῦμε ἀπὸ τὰ δυὸ πχοῖος θὰ τὸ μετανοιώση

Σγουρὸ βασιλικάκι μου ἀποῦ μοσκομυρίζεις
κοδὸ δὲ δὰ ἄβαρέθηκες τὰ ξένα νὰ γυρίζεις;

Σὰν ἀποθάνω καὶ ταξῶ ἔς τοῦ τάφου μου τὴ βλάκα
ἔλα μαυροματωῦσα μου καὶ χῦσε μαῦρα δάκρυα.

παραλλ. Marcellus 410, Η.

✓ Στεφάνι μέ χρυσὸ κλαδί πρέπει ἔς τὴ γεφαλὴ σου
γιατὶ μικρὴ μου τόπλαξε ἔρωδας τὸ κορμί σου.

Σαράδα σ' ἀγαπούσανε κι' ἦσα γαὶ παινιμένοι
καὶ πῶς τὸ ἴποδυναστήκες κι' ἐπῆρες τὸ κωπέλλι.

✓ Ἐ τοῦ ἔρωδα τὰ κάρθουνα ὄπχοιος καὴ δὲ γαίνει
κι' ἄ γιάνῃ καὶ κιαμὰ φορά σημάδι τ' ἀπομένει

παραλλ. Κριάρη 461.

Ἐ τὴ γειτονιά σου θὰ γενῶ περβόλι μὲ τὰ ῥόδα
νὰ με θωρῆς νὰ καίγεται χίλιες φορὲς τὴν ὥρα.

Σήμερο τὰ ματάκια μου ἐκλάψα δὰ καιμένα
γιατ' ἐνεστορηθήκανε πράματα περασμένα.

ὄμ. Marcellus 420, ΛΕ.

Ἐ τὸ παραθύρι ποῦσαι σὺ γαρφαλλιά δὲ βρέπει
γιατ' εἶσαι σὺ γαρφαλλιά κι' ἀποῦχει ματι' ἄς βλέπει.

ὄμ. Δρ. Α, 287, Passow 568, 887. Κρητικά Α, 53.

1) στανιό μου = χωρὶς διάθεσιν.

Ἵς τῆ μέση ἴς τὴν ἀχλαπιδιά κρέμεται μιά ῥωμάνα (1)

δέ θῆνε θέλω πεθερὰ τὴν ἐδική σου μάνα.

Σὺ δὲ τὸ ἐθλ' ἡ μάνα σου τὴ νύχτα τὸ λυχναρί

ἀποῦχει μέσ' ἴς τὸ σπίτι τῆς τᾶστρη καὶ τὸ φεγγάρι.

παραλλ. Passow 562, 829. II. A., 752.

Ἵς τῆ μέση ἴς τὴν ἀχλαπιδιά κρέμεται ἴνα ἀπίδι

δέ θῆνε θέλω πεθερὸ τὸν ἐδικό σου κύρι.

Σήμερα κι' αὔριό ἴμαι ἴδω ἴπως καὶ τὸ Σαββάτο

τὴν Κερζακή σ' ἀφίνω ἴγεία μῆλέ μου ζαχαράτο.

παραλλ. Passow 564, 853. Marcellus 474.

Ἵς τῆ Στειας τὰ περίχωρα ἔχω κι' ἐγὼ καὶ ῥίξω

μιά φουδωυμένη λεμονιά καὶ τὴ γλυκοποτιζῶ.

Σκύλα καὶ πῶς τῆς ξέχασες τὴ γλύκα καὶ τὴ βρίκα

καὶ τὰ σφιχταγαλιάσματα ποῦ ἴκάνωμ' ὅλη νύχτα.

✓ Ἵς ἀγαπῶ, σὲ ἀγαπῶ, σὲ ἀγαπῶ, μὰ τοσο

ἀποῦ δὲν εἶναι δυνατό νά σου τὸ φανερώσω.

Ἵς τὴν Ἀραγκιά θὰ πάω ἴγὼ νὰ βρῶ ἕνα γ ἀράπη

νά τὸν ῥωτήξω νά μου πῆ πῶς πχιάνει ἡ ἴ ἀγάτη.

Ἰποῦ τὰ μάτια πχιάνεται ἴς τὰ χεῖλη κατεβαίνει

κι' ἀποῦ τὰ χεῖλη ἴς γαρδια ῥιζώνει καὶ δὲ θγαίνει.

ὅμ. Marcellus 444, 4A. — Μ. Δελέκου, 76 II. A., 740.

Ἵς τὸ παραθύρι κάθεται τὸ ξεχλαρωμένο

νι' ἕνα γωπέλλι σ' ἀγαπᾷ κι' εἶναι κουζουλαμένο.

ὅμ. Λφ. Α, 289, 29. Κρητικά. Α, 53.

Ἵς τούτηνιά τὴ γειτονιά ἔχω κι' ἐγὼ καὶ ῥίξω

μιά νερατζούλλα λεμονιά καὶ τὴ γλυκοποτιζῶ.

παραλλ. Pernot 64, 100.

Ἵς τὰ μαῦρα μάτια χάνομαι ἴς τὰ γαλανὰ ποθαίνω

καὶ ἴς τὰ κατσουλομάτια ἴς τὸν ἄδη κατεβαίνω.

Ἵς τὴ δελευτᾶ μου στιγμὴ ἐσένά θὰ ζητήξω

νά ἴδῃς μέ τι παράπονο τὰ μάτια μου θὰ κλείσω.

Στρέψε καὶ ἴδες τὰ μάτια μου, στρέψε καὶ ἴδες τὸ φῶς μου

στρέψε καὶ ἴδες πῶς σ' ἀγαπῶ πεδάμορφη τοῦ κόσμου.

Σὺν ὄδε κἀνὴ τὴ βροδὴ καὶ πχιάνει τὰ λαγάδια

μέ ἴ πχιαισε ἡ ἴ ἀγάτη σου μέσα ἴς τὰ φυλλοκάρδια.

Στάλα καὶ στάλα τὴ ζωὴ κκούργα με θανατίζεις

μιά καὶ καλὴ με σκίτωσε καὶ μὴ με θασανίζεις.

1] ῥωμάνα, ἡ. = εἶδος ἀπίου

- ✓ Σᾶ δὴν ἀγάπ' ἀποῦχα ἴγῳ κι' ἀρνήθηκέ 'με ἡ σούλα
'ποῦ νὰ τῆ φά ἡ θάλασσα καὶ νὰ τῆ βχιῆ τὸ κύμα.
παρὰλλ. ΖΑ, Β. 38, 40.
- Σᾶ μου τὴν ἤψες τῆ φωτιά ἤρυγες κι' ἤφρηκές με
μήτε Θεὸ φοβήθηκες μήτε ἠλυπήθηκες με.
παρὰλλ. Jeannarakis 282, 194. Κρίση 469.
- ✓ Σᾶ θές νὰ παίξεις μαχαίρες γαλὰ νὰ σοὶ ξερμώνης (1)
νὰ σοὶ σκοτώνης σοὶ καρδιές κι' ὄχι νὰ σοὶ πληγώνης.
Σᾶ ἔβρου δῆματα φωτιά καὶ σκοτωθῶ γιαγνίσι (2)
ἔτοτες θά σε ἀρνηθῶ λιγνὸ μου κυπαρίσι.
- Σεῖσέ δη δὴ μυρομουνιὰ νὰ πέσουνε τὰ μούρνα
κι' ἔλα καὶ μάζωξέ μου δυὸ ἀγάπη μου καινούρτζι.
Σᾶν ἦταν' ἡ ἀγάπη σου μόνο γιὰ ἓνα μῆνα
γιάδχ δὲ δόλεγ' ὁ ράβις (3) νὰ μὴν ἐβῶ 'ς τὸ κρῖμα.
παρὰλλ. Marcellus 412, ΙΓ, Passow 489, 8. Ἀρᾶβεντινοῦ 305, α.
ΠΑ, 750.
- Σᾶ δὴν ἀσπαραθέρουδα 'ποῦ τῆνε τρῶν' οἷζ αἰγες
ἔτσά με 'κίμανε κι' ἐμὲ οἷζ ἐδικές σου ἔγνοιες.
Σαρδακπέδε ἐγλησές νὰ χτίσης γιὰ ν' ἀγίστης
ὅταν ἐμένα τυρνενεῖς ὄλα χαίμενα τᾶχίς.
'Στὸ βλάδ' ἄθὸ τοῦ λιναρῆου νὰ πᾶς νὰ νατοικῆτς
δέ με ἠλυπήθης ἄπιστη νὰ μου ξελησημονήσῃς
'Στὸ βλάδ' ἄθὸ τοῦ λιναρῆου νὰ εἶναι τὸ χωρῆ σου
δέ με λυπᾶσαι ἄπιστε νὰ πίνω τὸ γκῖμό σου;
- Τ**ὸ κυπαρίσι τὸ λιγνὸ 'ς τῆ ρίζα θέλει χῶμα
μικρὸς ἐγὼ, μικρῆ ἐσύ δὲν εἶ γκῖρὸς ἀκέρμα.
Ταῦτέρου ἂν εἶ γαλὸς καιρὸς ποῦ θὰ τὰ πᾶς τ' ἀρνιά σου
νάρθῶ νὰ ροζονάρωμε νὰ πχιάνω τὰ βυζά σου.
Ταῦτέρου ἂν εἶ γαλὸς καιρὸς ποῦ θὰ τὰ πᾶς τὰ βούτσια
νάρθῶ νὰ ροζονάρωμε (4) ἀγάπη μου καινούρτζι.
Τὸ παραθύρι ἄνοιξε καὶ δόσε μου 'να σπῖρτο
νὰ 'νάψω τὸ τσιγάρο μου γιὰτὶ φωτιά δὲ βρίσκω.
παρὰλλ. Λαογρ. Α, 287, 11.
- ✓ Τσῆ θάλασσας τὰ κύματα 'ς τὸ γύρω πὰ' γι' ἀράσσου
νι' ἄνε λαργάρου (5) δὲ κορμιά οἱ γυνῶμες δὲν ἀλλάσσου.

1) ξερμώνω = σκοπεύω

2) γιαγνίσι ἐπίρη. = κατὰ λάθος.

3) ράβις, ὁ = (rabis τουρκ.) ὁ Θεός.

4) ῥοζονάρω = (rosonar βεν.) γλυκομιλῶ.

5) λαργαίνω = ἀπομακρύνομαι.

- ✓ Τῶν θάλασσας τὰ κύματα πατῶ καὶ δὲ βουλοῦνε
καὶ νὰ με πνίξου δὲ βοροῦ μόνο με τυραννοῦνε.
παραλλ. ΠΑ, 882
- ✓ Τέσσερα φύλλα ἔχει ἡ καρδιά τὰ δύο μουχτεῖς παρμένα
καὶ τᾶλλα δύο μου ἀφηκτες καίμένα μαραμένα.
παραλλ. ΠΑ, 753.
- Τοῦ παδρεμμένου δὲς φιλι τ' ἀπάδρευτου μιὰ βέτρα
νὰ δέρνη τὸ κορμάκι δου ὄστου νὰ βρῆ γυναῖκα.
παραλλ. Passow 582, 1039. Marcellus 446, ΔΗ. ΕΦΣΚ. Η.
422, 37. Κριάρη 479.
- ✓ Τὰ μάτια σου ἴσαν ἀφορμὴ καὶ σούπεσα γιανγίνι (1)
καὶ καίγομαι ὡς καίγεται ἡ πέτρα ἔς τὸ καμίνι.
Τα μάτια σου ἴναι μάτια μου τὰ φρύδια σου ἴδικά μου
καὶ τὰ χρυσά σου τὰ κλλιά τέλια ἔς τὸ δαβουρά μου (2)
παραλλ. Passow 571, 925.
- Τὰ μάτια σου τὰ μάτια μου χτίζουνε μιὰ γκαμάρα
μόνο ἔς τὰ φρύδια με περνῆς ποῦ δὲ δικά σου μαῦρα.
Τάσσω σου Παναγία μου ἀσημωτὰ καθήλια
γιὰ νὰ μᾶς βάλης γλήγορα ἔς τὰ χέρια δαχτυλίδιο.
παραλλ. Passow 574, 952.
- Τὸ γόσμο ὄλο γύρεψα νὰ βρῶ γλυκὺ σταφύλι
γλυκύτερο δὲν ἤβρηκα ποῦ τὸ ἴκός σ' ἀχείλη.
παραλλ. ΕΦΣΚ, Η, 419, 55.
- Τάσσω σου Παναγία μου ὀκάδες τὸ λιβάνι
γιὰ νὰ μᾶς βάλης γλήγορα ἔς τὴ γεφαλὴ στεφάνι.
παραλλ. Passow 571, 917 καὶ 574, 953. Marcellus 442, Κστ.
ZAB, 77, 5. Κριάρη 472
- Τὰ λόγια ποῦ μιλήσαμε ἔς τὸ σῶχωρο ἔς τὸ δρόφο
ἄλλος κιανεῖς δὲ δᾶκουσι μόνο τῶν μέρας τᾶστρο.
παραλλ. ΖΑ. Β, 37, 23.
- Τὸ κυπαρίσι τὸ λιγνὸ ἀέρας τὸ σῆλώνει
τὴ γωπελλιά τὴν ἄγριη ὁ νιὸς τὴνε μερώνει.
ὄμ. Marcellus 416, ΚΔ, Jeannarakis 286, 229. Passow 580, 1015.
- Τὸ κυπαρίσι τὸ λιγνὸ ἀπῶνε ἔς τὴ βεδιάδα
ποῦ μονιάζει τῶν ἀγάπης μου ἔς τὴν ἀνεδραμισιάδα.
Τὰ μάτια σου μοῦ παίζουνε δυὸ βάλτες ἀσημένιες
καὶ ἔς τὴ στρδιά μου βχίνουνε καὶ βγαίνουν ματωμένες.
παραλλ. Jeannarakis 285, 212. ΠΑ, 754. Κριάρη 471.

1) γιανγίνι (janguñ τουρκ.) = ἀφοσίωσις.

2) dabouράς, ὁ = τύμπανον.

Τὰ μάτια σου 'ναι δικητής κριτής εἰ δὲ μαλλιά σου
κι' ἐπὶ ζωῆς με 'δίκασες νὰ πίνω τὸ σεῖδά σου.

Τὰ μάτια σ' ὄπχιος κι' ὄ δὲ 'δῆ και δὲν ἀνεστενάξῃ
ἀστροπελέκι κα' ζωῖα νὰ πῆσῃ νὰ τὸ γάψῃ.

παρ. Μιχαηλίδου 228, 120 ΕΦΣΚ, Η, 420, 76.

Τὸ κάστανο θέλει κρασί και τὸ καρῦδι μέλι
καὶ τὸ κορίτσι φίλημα πρωὶ και μεσημέρι.

ὄμ. Marcellus 442, ΘΚ.

Τρεῖς χάρες σουδωκ' ὁ Θεὸς σ' ἔδην ἀγία Τριάδα
τὰ κάλλη και τὴν ὁμορφιά και τὴν ἀνοστημάδα.

παρ. Passow 478, 646. Ἀρ. θαντ. 302, Β. ΕΦΣΚ. Η. 420 85.

✓ Τῆ γλῶσσά σου 'πιπίλισσα τὸ σάλιο σου 'φαγά το
κι' ἄ μ' ἀρνηθῆς κιὰμὰ φορὰ τὸ δίκιο μ' ἤκαμά το.

✓ Τὸ αἷμά μου 'ς τὴ γῆενητεια κρασί θὰ τὸ πουλήσω
γιὰ νὰ μὲ λένε βιστικό ὄπου κι' ἂν ἀγαπήσω.

Τὰ μαῦρα μάτια ἀγαπῶ γιατί κακιά δὲ θέλω

γιατ' εἶναι πλάσμα τ' εὐρανοῦ και ζωγραφικά τ' ἀγγέλου.

Τριάδα φύλλο μὴ μαραθῆς κοντζέ (1) μου μὴ μαθήσης
και σὺ ἀγαπημένο μου μὴ μου ξελησημονήσης.

✓ Τὶ νὰ μου κάμουν οἱ γιατροὶ 'ς αὐτὴ τὴ θέσι ποῦμαι
ἐτσά 'ποῦ μὲ κατήγτισες κι' ἐκεῖνοι ἀποροῦνε.

Τῆ μάνα σου τὴ μάισσα ρακή θὰ τὴ βοτίσω
νὰ θέσῃ νὰ ἀποκοιμηθῇ νερθῶ νὰ σε φιλήσω.

ὄμ. ΖΑ, Β, 42, 85. Jeannarakis 286, 223 Κριάρη 472.

Τὸν ἔρωτα 'ποῦ σοῦ ζητῶ μὴ μοῦ καθυστερήσης
γιατὶ πικρά, πολὺ πικρὰ θὰ τὸ μετανοήσης.

Τὰ κάλλη σου 'ποινούσα δα ἄμα καλὴ 'σαι κι' ἄλα
κι' ἄσπρη 'σαι σ' ἄ δὲ γάλατα κόκκινη σ' ἄ δὲ βγιόλα.

παρ. ΖΑ, Β, 38, 38.

Τὰ 'νεγαλάκια τούρανοῦ ρώτηξέ νὰ σου 'ποῦνε
εἶδα παθαίνου δ' ἀρφανά ὄστου νὰ 'νετραפוῦνε.

παρ. Jeannarakis 285, 217. 11Α, 753.

Τὸν ἄνθρωπο τὸ δίμουρο σ' ἄ δὲ καταλάβης
ἀπὸ μακρὰ χαιρέτα δὸν κι' ἀμάχι μὴ δὸν πχιάνης.

παρ. Jeannarakis 286, 228. Κριάρη 743.

Τὰ μάτια σου τὰ ἔμωρα θὰ κόμω χιμαῖλι
νὰ μὴ βερνᾷ μήτε πυχᾷ μήτε ὁ Ιεβραήτης.

1) κοντζές, ὁ — εἶδος ἄνθους ὁ ἴσμιος.

Τὰ μάτια σου ἔναι ὅσιν ἐλιές ἀπάνω στὸ κλωνάρι
 κι' ὄπχιος γυρίση καὶ σε ἰδῆ τὸ νοῦ δου τότε χάνει.
 παραλλ. Passow 572, 930.

Τὰ μάτια σου ἔναι λιόμαυρα σὰ δὴν ἐλιά τῆ φῆνα
 λάμπει τὸ προσωπάκι σου σὰ δὴν ἀγία Μαρίνα.
 ὁμ. Κριάρη 474.

Τὰ μάτια σου τὰ ὄμορφα τὰ φρύδια σου τὰ ζῦο
 ἀζωδῶνό με ἔβαλε μεσ' εἰς τὸ νεκροταφεῖο.
 Τὰ μάτια σου μοῦ παίζουσι σαίτες μὲ τὸ τέλι
 μὰ δὲ με ἔπασκοτῶνουσι γιὰτ' ὁ Θεὸς δὲ θέλει.
 παραλλ. ΖΑ, Β, 38, 36.

Τὰ μάτια σου ἔναι λιόμαυρα καὶ μέσα λιωμαυρίζουσι
 καὶ μέσα ἔς τὸ λιωμαυρίσμα ἀγάπες κανακίζουσι.
 παραλλ. Μιχαηλίδου, 222, 18 καὶ 230, 151 Passow 527, 929 ΖΑ, Β, 38, 37.

Ταυτέρου θὰ μισσέσω ἄγω κι' ἂν εἶσαι σὺ γιὰ ἄμενα
 βγάλε τὰ ρούχα ποῦ φορεῖς καὶ βάλε γαρῳμένα.

✓ Φαρμακερὴ τὴν ἠπαιξες μικρὴ μου τῆ σαῖτα
 κι' ἐπλήγωσες μου τῆ γαρδιά καὶ κλαίω μέρα νύχτα.

Φεύγεις καὶ φεύγουν οἱ ἄθροι καὶ φεύγουν δὲ σείρβα
 καὶ φεύγουν οἱ βασιλικοὶ ἀποῦ τὰ παραθύρβα.

Χριστέ καὶ Παναγιά μου καὶ πχιός σου τὰ σγουραίνεις;
 ἔς τῆ γεφαλὴ σου τὰ μαλλιά μὲ φιλιδιχένιο (1) χτένι.

Χαρῶ σε μέρα Κερζανὴ ποῦ φέρνεις τὸν ἀέρα
 κι' ἔδρσοερέψα δὲ δεδρά ποῦσανε μαραμμένα.

Χελιδονάκι θὰ γενῶ νὰ κάτσω ἔς τὸ λαιμό σου
 νὰ σου φιλήσω τὴν ἐλιά ποῦχεις ἔς τὸ μᾶγουλό σου.
 παραλλ. Passow, 584, 1084. Τραγ. Σαρκκασ, 98, ὁμ. Marcellus 448, ΜΗ.
 ΠΑ, 755.

✓ Χίλιες χιλιάδες κυνηγοὶ τὸ νοῦ μου κυνηγοῦσι
 μὰ ἄγω τὸν ἔχ' ἀπάνω σου καὶ δὲ θὰ τονε βροῦνε.
 παραλλ. Μιχαηλίδου 230, 152. ΠΑ, 872. Κριάρη 475.

Χίλιες φορὲς τὸ μελετῶ τὴν ὥρα νὰ ἴποθάνω
 μὰ πάλι συλλογίζομαι μικρὴ μου πῶς σε χάνω.

Χίλιες νὰ ἰδοῦ δὲ μάτια μου χίλιες καὶ δυὸ χιλιάδες
 δὲ ἔσ' ἀπαρνοῦμ' ἀγάπη μου γιὰτ' ἔχεις νοστιμάδες.

1) φιλιδίχι, τὸ. = τὸ ἔλεφαντοστοῦν.

- ✓ Χρυσὸ δαδρὶ τῶν γειτονιαῶν ἦσου κι' ἀγάπησά σε
 μὰ τὴν ἄρᾳ 'ποῦ μὲ ἄφησες ἐπαδονιάρισά σε, (1)
 παραλλ. Pernot, 70, 114.

Ψηλὰ τῆ χτιζεις τῆ φωλιά και χαμηλών' ὁ κλωνος
 και θὰ σοῦ φύγη τὸ πουλι νὰ σου 'πομειν' ὁ πόνος.

- ✓ Ψηλὰ τῆ χτιζω τῆ φωλιά κι' ἐσένα 'δά σε γνοιάζει;
 μονὸ 'μνοιασες τοῦ κόρακα 'ποῦ κλαίει και φωνιάζει.

Ψηλὰ δὰ παραθύρjα σου σ' ἄγαρβισοῦ κατάρτια
 ῥίξε μου τὰ ξαθὰ μαλλιά νὰ κάνω σκαλοπάτια.

παραλλ Passow 587, 1088 Jeannarakis 288, 244. Κριάρη 475.

Ψίλομελαχροινούλλα μου ποῦ τὸ 'θρος τὸ μελάνι
 κι' ἦθαψες τ' ἀχειλάκι σου και θὰ με κουζουλάνη.

παραλλ. Μιχαηλίδου, 222, 10 ΔΙΕΕ, Β, 564, 58.

°Ω χρυσοπράσινέ μου ἀητέ ἀποῦ κοιτᾶς στὸ ἔρῖνο
 ἦφταξε ἡ ῥα κι' ἡ στιγμή 'ποῦ φεύγω και σ' ἀφίνω.

°Ω οὐρανὲ μὴ βρέξης ἔλιθὸ κάμε μ' αὐτῆ τῆ χάρι
 κι' ἐγὼ μὲ τὰ ματάκια μου δροσίζω τὸ χερτάρι.

παραλλ. "Αγ. Θέρου, 114. ΠΑ, 734

°Ω χρυσοπράσινε μου ἀητέ κι' ἀθὲ τοῦ μαλαμάτου
 τὰ λόγια σου μοῦ φέρανε μὴν ῥα τοῦ θανάτου.

- ✓ °Ω τρισαναθεμάτηνε τὴν ῥα 'ποῦ 'γεννούμου
 κι' ἀποῦ 'ς τανε ἐπρωτόβανα ἀπάνω σου τὸ νοῦ μου.

°Ωστου νὰ στέκου δὰ βουνὰ νὰ μὴ σου γίξ' ὁ Χάρος
 νὰ ζῶ κι' ἐγὼ νὰ πορπατῶ μὲ τὸ δικό σου θάρρος.

°Ωστου νὰ ζῶ θὰ σ' ἀγαπῶ και μὴ σε πάρω κι' ὅλα
 γιὰτ' ὅθεν εἶχα τὸ σεβδὰ ἐσύ με 'παρηγόρας.

°Ωστου νὰ στέκου δὰ βουνὰ θὰ στέκω νὰ 'νημένω
 ν' ἀρθῆς ἀποῦ τῆ γξενητειά ῥόδο ξεφουδωμένο.

°Ως εἶν' ὁ μιναρὲς ψηλὸς, ψηλὸς ψηλὸς και δρέτος
 ἐτσὰ 'μαι 'ς τὴν ἀγάπη σου και δὲ ἔβρινῶ ὀφέτος.

°Ως και τὰ παραθύρjα σου κι' ἐκεῖνά μου γρινιοῦνε
 κι' ὅδε περνῶ ἀπὸ δροπὴ χωρὶς ἄερα κλειοῦνε.

παραλλ. Passow 590, 1226. ΕΦΣΚ, Η, 421, 94. Λαογρ, Ε, 380, 29.

Κριάρη 479. ΠΑ, 756.

°Ως με 'καψες νὰ μὴ γαῆς γιὰτὶ θὰ σε λυποῦμαι
 χαίρου τὸ γόσμο γλέδιζε, κι' ἐγὼ ἄς τυραννοῦμαι.

1) παδονιέφνω = περιφονῶ, ἐγκαταλείπω.

Ὡς πέφτουνε τῇ λεμονιᾷ τὰ ὁμορφά τῆς ἄθης
 ἐτσά 'πεσε ἡ νιότη μου 'ς τὰ χέρια σου κι' ἐλάθη
 Ὡς ἀφτει τὸ χρυσὸ κερὶ καὶ δὲν ἀνελιγώνει
 ἐτσ' ἀγαπᾷ κι' ἡ φρόνιμη καὶ δὲ δὸ φανερώνει.
 παραλλ. Κανελλάκη, 153, 45.

Σατυρικά *

Ἄναμσὸς 'ς τὰ φρόδια σου κυλιούδαι δυὸ γαιῖθ'όρο
 κι' ἤχασ' ὁ εἶς τὸ φέρτωμα κι' ὁ ἄλλος τὸ σομάρι.
 Αὐριο ἂν εἶ γαλὸς καιρὸς ποῦ θὰ τὰ πὰς τ' ἀρνιά σου;
 νάρθῶ νὰ ρόζονάρωμε (1) νὰ πχιάνω τὰ βυζά σου.
 ✓ Ἄν μ' ἀρνηθῆς θὰ πὰ' νὰ πῶ πῶς με' χες 'ς τὴ βοδιά σου
 κι' ἤβανα καὶ τὰ χέρια μου κι' ἤπχιανα τὰ βυζά σου.
 Ἄν μ' ἀρνηθῆς θὰ πὰ' νὰ πῶ πῶς σε' χω φιλημένη
 καὶ σε' χω καὶ 'ς τὰ ἀγάδες μου χίλιες φορές βαρμένη.
 Ἄνάθεμα τὴ μάνα σου εἶδα κακὴ 'ναι πρέπει
 κι' ὅδε προβάλω νὰ σε 'δῶ ὅλο 'ς τὴ βόρτα στέκει. 5
 Ἄνάθεμα τὴ μάνα σου εἶδα κακὸ δεδρό 'ναι
 κι' ὅδε προβάλω νὰ σε 'δῶ 'ς τὸ πορτομάγουλό 'ναι.
 Ἄπάνω 'ς τὸν ἀπούραγο (2) ζυγών' ἡ γρά τὸ γέρο
 κι' ἡ γρά 'τον ἀξεβράκωτη κι' ὁ γέρος καυλωμένος.
 Ἄποῦ τὴ βόρτα σου περνῶ λαίγια φορτωμένος
 κι' ἄ δὲ βροβάλης νὰ σε ἰδῶ σηκώνομαι καὶ χμ.
 Ἄποῦ τὴ βόρτα σου περνῶ θωρῶ σ' ἀλευρωμένη
 δελόγο (3) τὸ 'κατάλαβα πῶς ψήγεις ιηγανίτους.
 Ἄνάμσσα 'ς ἐδὺ βουνα, 'ς ἐνα βαθὺ λαγάδι 10
 νὰ με 'θaves ἀγάπη μου νὰ σου γρωνίζω γόρι.
 Ἄστροπελέκι καὶ φωτιά 'ς τὴν ἀγαπητικὴ μου
 μ' ὄχι 'ς ἐκείνη π' ἀγαπῶ μόνο 'ς τὴ βρωτινὴ μου.
 Ἄποῦ τὴ βόρτα σου περνῶ βήχω καὶ ξεροδήχω
 κι' ἄ δὲ βροβάλης νὰ σε ἰδῶ σου κατουρῶ τὸ δοῖχο.
 Ἄπ' ὅλα τὰ πειούμενα ὁ ψύλλος ἔχει χάρι
 'ποῦ 'ς τῷ γωπέλλῳ τὰ βυζά πάει καὶ σολατσάει
 παραλλ Jeannarakis 263, 37.
 Ἄποῦ 'ς 'ταν ἐγεννήθηκα δὲν ἤφαγα βουρβούρι
 κι' ὄψες ἀργὰς τὸ 'ψήσαμε κι' ἤφαγα 'να μουζούρι.

1) ῥοζονάρω = (rasonar Βενετ.) γλυκομιλῶ. 2) ἀπούρανος ὁ = φυτὸν θαμνῶδες.
 3) δελόγο ἐπίρρ. = diluogo Βενετ.) ἀμέσως.

* Σημ. Κ ρ η τ ι κ ῶ ν. Ὁ συλλογεὺς περιέλαβε καὶ πλείστα, προφανῶς μὴ ὄντα σατυρικά (ἀριθ. 2, 3, 4, 5, 10, 11 κλπ.)

- Αἴ κακομοῖρα κουζουλή, πότε θὰ βάλῃς γινῶσι
 κι' πχαιὸς θὰ νᾶναι ὁ χανὸς (1) *ποῦ θὰ σ' ἀνεμαζῶξῃ.
- Αἴ κακομοῖρα κουζουλή ξεμέτρησε τὸ νοῦ σου
 μὴ θές νὰ δώσης θάσανα καὶ πόθη τοῦ κορμιοῦ σου.
- Αἴ κακομοῖρες κωπελλιές ὁ νοῦ σας ποῦ γυρίζει
 πχαιὸς ἔχει κουζουλό ψωμί νὰ πᾶ* σᾶσε ταΐζῃ.
 *Ανάθεμά σας κωπελλιές μοῖρα κακὴ νὰ ἰδῆτε
 κι' ὅσες κοιμᾶστε μοναχές νὰ μὴ γ' ξημερωθῆτε.
 ὁμ. Κριάρη 451.
- Γιὰ πές μου πχαιά σου ἔκοψε στενὸ τὸν ἀλατζιά (2) σου
 καὶ δὲ χωρεῖ τὴ χέρα μου νὰ πχαιάνω τὰ θυζά σου.
- Δὲ θέλω τὴν ἀγάπη σου γιατί πολλὰ σβουρίζει
 κι' ὄπου τὰ θρῆ τὰ λιάτικα, (3) μοῦ τὰ ξεσταχουρίζει (4)
- Δὲ θέλω τὴν ἀγάπη σου τὴ γαταμυτωμένη
 κι' ἐννιά χρονῶ φετούλαδα τὴν ἔχω ταϊσμένη.
- Δὲ θέλω τὴν ἀγάπη σου τὴ λέρα, τὴ σκλαβέρα (5)
 κι' ὄπές ἀργά μου πάτηξε μὲ μιὰ παλιοτσεβέρα.
- *Εγὼ γιὰ τὸ χατίρι σου καὶ γιὰ τὴν ὁμορφιά σου
 θὰ πᾶ *θαφτίσω *να ἔκιδι νὰ βγάλω τὸνομά σου.
- *Εγὼ σε *πρωτοφιλήσα κι' ἐπῆρα τὴ γλυκάδα
 κι' ὅσοι κι' ἄ σε φιλήσουνε δὲν ἔχεις νοστιμάδα.
- *Εφιλήσα σε μιὰ καὶ δυὸ κι' ἐπῆρα τὸν ἀθὸ σου
 κι' ἔδωκα καὶ τὰ σφάκελλα 'ς τὸν ἀγαπητικό σου.
- *Ἦθελα καὶ νὰ *κάτεχα ἤθελα καὶ νὰ μάθω
 εἶδα βαστοῦν οἱ κωπελλιές τὸ γόρφο δίως γεμᾶτο.
 ὁμ. ΖΑ, Β, 44, 113.
- *Ἦ ἀγαπῶ παδρεύεται κοδὸ νά με καλέση
 ἔνα γρομμύδι τση βαστῶ κι' ἔνα χογλιὸ πεσκεσί (6).
- Κ' ἐπῆγα κι' ἐπαδρεύτηκα ἀποῦ τὸ Μεραβέλλο
 κι' ἐκρέμα καὶ τὴ θράκα τζη ἀπάνω 'ς τὸ μουρέλλο.

1) χανός. ὁ. = βιάξ.

2) ἀλατζιάς. ὁ. = εἶδος ἑλφροῦ ὑφάσματος ἐξ οὗ κατασκευάζονται γυναικεῖα φορέματα.

3) λιάτικα. τά. = εἶδος σταφυλῶν.

4) ξεσταμπουρίζω = λαμβάνω κατὰ τὸν χρόνον τῆς ὀριμάνσεως τῶν σταφυλῶν μόνον τὰς ὀρίμους ἑάγας πρὸς βρῶσιν χωρὶς νὰ κόψω τὴν σταφυλὴν.

5) λέρα καὶ σκλαβέρα. ἦ. = ἐπίθετα τῶν αἰγῶν, εἶτα ἐπὶ ἀνθρωπῶν ἀνοήτων καὶ κακοβούλων.

6) πεσκεσί. τὸ. = (peskes ἀραβ.) φιλοδώρημα.

Κι' ἐγγίγα καὶ παδρεύτηκα ἀποῦ τὸ Συκολόγο
καὶ ἤδωκέ μου ἡ μάνα τῆς μὴ χαρουπιχιά δελόγο.
Κι' ἐπάνω ς' τὸ λιανὸ χοχλῖδὸ θὰ χτίσω τὸν ἐδά μου
νὰ βάλω τῆ γυναϊκά μου καὶ τὰ πεθερικά μου.

30

Μικρὴ δὲ βῆς 'ς τὸ διάολο γύρευε τῆ δουλειά σου
γιατὶ κατέω νὰ σοῦ πῶ τσοὶ τρύπες τῆς κοιλιάς σου.

Μὰ μᾶθκ πῶ; ἡ μάνα σου γαθρό τση δὲ μὲ θέλει
καὶ τῆ παρᾶγειλα κι' ἐγὼ καρῦδι τονε θέλει.

Μὴ μου πολυψηλώνεται γιατί ψηλὴ δὲν εἶσαι
'ς τῆ γειτονιά μου κάθεσαι καὶ ξέρω τίνος εἶσαι.

✓ Μὴ μου πολυψηλώνεσαι ἀγραθαθῆς κλωνάρι
δὲν εἶσαι κιανενουῖς πασσᾶ, μόνε τοῦ διακονιάρι.

Μὴ μου πολυψηλώνεσαι γιατί ψηλὴ δὲν εἶσαι
'ς τῆ γειτονιά μου κάθεσαι καὶ ξέρω τίνος εἶσαι.

35

✓ Μισσεύγω κι' ἀποχειρετῶ κι' ἀζίνω κι' ἀμανέτι (1)
τὰ δυὸ βυζᾶ τοῦ κόρφου σου καλὰ νὰ μου τὰ θλέπης.

Μὲ μὰδινάδα θὰ σου πῶ καλὴ κακὴ ὡς λάχι
σᾶ δὲ γουλίδι (2) τὸ τυρὶ ἀποῦ βαστᾶς 'ς τῆ ράχι.

✓ "Οχ' ἄλλο, σκιᾶς (3) σᾶ δὲ με θὲς καὶ ὅπου θὲς ἀγάπα
κι' ἄν εἶναι καὶ γιὰ τὸ φιλι πρικιὸ 'ναι σᾶ δὴ σφάκα.

✓ "Οχ' ἄλλο σκιᾶς σᾶ δὲ με θὲς δὲν ἔχει πορακάλια
ἔχει κι' ἄλλου πορακαλιές 'πού κάνουν πορακάλια.

✓ Νᾶτον ἡ θάλασσα τυρὶ κι' ὁ ἄμμος μακαρούνια
καὶ τὰ βουνὰ ἀθότυρος καὶ τὰ διεδρά πηρούνια.

40

- ✓ Πρᾶμα 'πού δὲν ἐγόρασες δὲν ἤθαλεις καὶ κόπο
γιατὶ δὲ διαόλου θηλυκὸ δὲ δίδεις τῶν ἀθρώπω.
- ✓ Πότε θέρθῃ ὁ "Αγουστος νὰ σε ξαναγαπήσω
νὰ φᾶω τὰ σταφύλια σου κι' ἕστερα νὰ σ' ἀφίσω.
- ✓ Πότε θέρθῃ ὁ "Αγουστος νὰ καθάρισ' ὁ μούστος
νὰ κάμω τὰ βυζᾶκια σου νὰ μὴ δᾶ θάνῃ ὁ βούστος (4).
- ✓ Πόσες φορὲς τὰ χέρια μου ἐπχιᾶσα δὲ βυζᾶ σου
κι' ἀμονοχὴ σου μούλεγες δικά σου 'ναι καὶ 'ξά σου.

1) ἀμανέτι = παραγγελία.

2) γουλίδι, (τυριῶν) τὸ = κοιν. τὸ κεφάλι τοῦ τυροῦ. (ἓνα κεφάλι τυρὶ).

3) σκιᾶς ἐπίρη. = τοῦλάχιστον.

4) βούστος ὁ = (busto ἰταλ.) ὁ στηθόδεσμος.

Πόσες φορές ἡ χέρα μου ἤπιασε τὸ βυζί σου
κι' ἀμοναγή σου μοῦλεγες κάμε τὴν ὄρεξί σου.

Σὰ δὴνε δῆς τὴ γωπελλιὰ καὶ σκύβγ' ἔδε χορεύγῃ
σκύψε καὶ φίλησέ τῆνε μὰ 'κεινονὰ γυρεύγει.

Σὰ δὴνε δῆς τὴ γωπελλιὰ καὶ χαμηλοξανοίγει
σκύψε καὶ φίλησέ τῆνε μὰ 'κείνη δὲ μανίζει.

Τὸ παραθύρι τὸ θορνὸ πιῦχει τὴ μύρη βούλα
ὄλ' ἀγαποῦνε τὴ γερά κι' ἐγ' ἀγαπῶ τὴ δοῦλα.

Τσιβίματα φίληματα ὄλα ναι παραμύθια
ἀποῦ τὰ χέρηχ 'ς τὰ θυζὰ αὐτὴ 'ναι ἡ ἀλήθεια.
παραλλ. Ἀραβαντινοῦ, 305, Β.

Τση χήρας τὸ προσκέφαλο μυρίζει σὰ γυθῶνι
καὶ τὸ μυρίστηα κι' ἐγὼ κι' ὁ νοῦς μου δὲ μερώρει.
παραλλ. Passow 585, 1067.

Χίλιες φορές νὰ παδρευτῶ γυναικα δέ σε παίρνω
γιατί δὲν ἔχω φύλλαμα (!) νὰ πα' σε μεταδένω.

Αἰ μανδιιάδες τοῦ σιράδι

α) Ἀποῦ τὸ ἓνα βάν' ἀρχὴ καὶ πάω 'ς τὰ σιράδι
κι' ἄ μ' ἀγαπᾶς μέσ' 'ς τὴ γαρδιά ὅσο βορεῖς δαχιάδι.
Μὰ ἓνας εἶναι ὁ Θεὸς ὁ ποιητὴς τοῦ κόσμου
'ποῦ σοῦδωκε τὴν ὁμορφιὰ ματάκια μου καὶ φῶς μου.

β) Δυὸ μάτια κρίνεις νοῦρι μου (2) καὶ δυὸ καρδιές λατρεύγεις.
παῖδι 'ναι ἀποῦ ἀγαπᾶς ἢ ἢ νιὸς ὅπου παιδεύγεις;

γ) Τριὰ δὲ φύλλα τση καρδιάς 'ποῦ μοῦχεις μακρμένα
ὁ ἔρωδας ἐπίβουλος ἀγάπη μου γιὰ 'σένο.

δ) Τέσσερις σκύλους ἤβαλα βαθειὰ 'ς τὰ σωθικά μου
κι' αὐτοῖ μου τὰ μαράνονε τὰ φύλλα τση καρδιάς μου.

ε) Πίειε σταλαματιές νερὸ ἔσταξ' ἀπ' τὴ γαρδιά μου.
ὄδε σε πρωσείδανε τὰ μάτια τὰ 'δικά μου.

στ) Ἐξὲ μετάνοιες ἤκαμα ἔροστα 'ς τὴμ Παναγία
γιὰ νὰ σε πάρ' ἀγάπη μου ἀφέδρα καὶ κυρία.

ζ) Ἐφτὰ κυπαρισσόμηλα ἀγία Πελαγία
τὰ δύο θυζὰ τοῦ κόρφου σοῦ μοῦ 'κάψα τὴ γαρδιά.

η) Ὀχτώ ν' οἰζ ἤχοι τσ' ἐγλησιὰς καὶ ὄλους τσοὶ κατέγω
κι' ὄσα τραγούδια νι' ἄσου πῶ, βλὶὸ διάφορο δὲν ἔχω.

1) φύλλαμα τὸ = ἡ ἀποθερά· ἡ ἐναπομένουσα μετὰ τὸν θερισμὸν εἰς τὸν ἀγρὸν κά-
τω ἦίκα τοῦ στάχυος.

2) νοῦρι. τὸ = (*nurus* λατιν.) ἡ ἀγαπημένη.

- θ) Ἐννιά εἶναι τὰ πράγματα πούχ' ὁ Θεὸς γιὰ ἡμένα
καὶ ὅσα μάγια μοῦκαμες δὲ μ' ἔπχιασε κανένα.
- ι) Δέκα ἔνι φῶς μου οἷζ' ἐδολές πούχ' ὁ Θεὸς εἰς τὴν ἠλάκα
κι' ἄν εἰς ἀγάπη βιστικιά ὅσο βορεῖς μ' ἀγάπα.
- ια) Ἐντεκα χρόνους ἐρευνῶ γιὰ νά σου ἐρῶ ψεγάδι
καὶ δεκοχτῶ πού σ' ἀγαπῶ με' θαλες εἰς τὸν ἄδη.
- ιβ) Δώδεκα φίλους ἤκαμα κι' ἤσαν οἷζ' Ἀποστόλοι
νά βλέπου δὲ κορμάκι σου καθημερινή καὶ σκόλη.
- ιγ) Δεκατριῶ χρόνῶ ἔμου ἔνε καὶ σὺ δεκατεσσάρῳ
καὶ μοῦλεγε ἡ μάνα σου πῶς ἤθελά σε πάρω.
- ιδ) Ἐδεκατέσσερις βασμούς (1) με βάν' ὁ λοισμὸς σου
πῶς νά τὸ κάμ' ἀγάπη μου πού με φασ ὁ καίμὸς σου.
- ιε) Ἐστά δεκαπέδε θὰ σοῦ πῶ δυὸ λόγια με γλυκότη
πού εἰς τὰν ἐγαπηθήκαμ' ἐμου σκιάδωσες τὴν νιότη.
- ιστ) Δεκάξε μέρες σήμερο τὴν ἀγαπῶ δὲν εἶδα
κι' ἔχω τὰ θάρρη μου εἰς τὸ Θεὸ κι' ὅλη μου τὴν ἐλπίδα.
- ιζ) Ἐστά δεκαφὰ πατήματα στέκω καὶ συλλογοῦμα
πῶς νά τὸ κάμ' ἀγάπη μου νά μὴ γζεχωριστοῦμε.
- ιη) Καρδιά με δεκοχτῶ κλειδιά πχοιός σε ἔχει κλειδωμένη
ἀνοιξε τώρα νά χαρῆς ὡς εἶσαι μαθημένη.
- ιθ) Ἐστά δεκαννιά ἔρθ' ὁ σεβδὰς καὶ μ' εὔρε εἰς τὸ κλινάρι
καὶ ἤκαψέ μου τὴν καρδιά γιὰ τὴ δικὴ σου χάρη.
- κ) Εἴκοσι περδικαύγουλα κατὰ σειρά ὄπχοιος δέση
εἰς μὲν βαβακερὴ κλωτῆ, αὐτὸς θὰ σε κερδέψη.
- κα) Εἴκοσι μιὰ λαβωματιά μοῦδωκες λυγερή μου
κι' ἐπλήγωσες μου τὴν καρδιά νά σε χαρῶ μικρὴ μου.
- κβ) Εἴκοσι δυὸ λογιῶ σεβδὰς ἔπχιασε τὸ κορμί μου
καὶ μ' ἔφρηκε εἰς τοῖς κοσιτρεῖς νά σε χαρῶ μικρὴ μου.
- κγ) Εἴκοσι τρεῖς λαβωματιῆς νά φάη τὸ κορμί μου
ἄν ἴσως καὶ σ' ἀπαρνηθῶ φιλή μελαχροινὴ μου.
- κδ) Ἐστά ἔκοσιτέσσερα χωρὶς ἀποῦ ἔχω γυρισμένα
δὲν εἶδανε τὰ μάτια μου ἄλλη ὡσάν ἐσένα.
- κε) Εἴκοσι πέδε μιχαγῆς νά σε φωτογραφίσουν
τὰ κάλλη καὶ τὴν ὀμορφιά ὀπίσω θὰ τ' ἀφίσουν.
- κστ) Εἴκοσι ἔξε μαχαιρὲς τὸ αἷμά μου νά πάρη
ἂ δύχη καὶ ἀπαρνηθῶ τὰ ὀμορφά σου κάλη.
- κζ) Ἐκοσιεφτά βεματισμοὺς τὸ αἷμά μου θὰ κάνη
ὅδε θὰ ζεχωρίσωμε ἤλιε μου καὶ φεγγάρι.

1) βασμὸς καὶ βασμὸς δ. = ὁ σφυγμὸς, τῆς χειρὸς.

- κη) 'Κοσιοχτώ 'ν' ἀγάπη μου οἱ μέρες τοῦ Φλεβάρι
κι' ἐκάψανέ μου τὴ γαρδιά γιὰ τὴ 'δική σου χάρι.
- κθ) 'Κοσιεννιά γραδῶ ράκι θὰ πηῶ νά με 'νεδράμη (1)
νά δώσω καὶ τῆς ἀγαπῶ νά με 'ποκουζουλάνη.
- λ) Τριάδα ἀγαπητικὲς ἤκαμα 'ς τὸ γαῖρό μου
μὰ τουτηνια ἡ ἵστερη εἶναι ὁ θάνατός μου.
- λ2) Τριάδα ἓνα νόμμερο εἰσίμωσα τσ' ἀγάπης
καὶ μουῶκε μιὰν ἀμματιὰ μὲ τὸ δεξὸ τῆς μάτι.
- λ6) Τριάδα δύο βήματα ἤκαμα 'ς τὴν αὐλή σου
γιὰ νά προβάλης νά σε 'δῶ νά σκάσουν οἱ ἔχθροί σου.
- λγ) Τριάδα τρία ἦτανε τὰ μῆλα 'ς τὸ μεδῆλι
'πού ἔστειλα τσ' ἀγάπης μου νά μου βαστᾶ χατίρι.
- λδ) Τριάδα τέσσερα 'στειλα μῆλα καὶ πορτακάλια
γιὰ νά μου δίδης τὸ φιλι δίχως παρακάλια.
- λε) Τριαδαπέδε κυνηγοί τὸ νοῦ μου 'κυνηγήσαν
μὰ γ'ὼ τὸν εἶχ' ἀπάνω σου καὶ δέ μου τὸν ἐβρήκαν.
- λστ) Τριάδα ἔξε μαχαιρὲς ἢ μιὰ 'πάνω 'ς τὴν ἄλλη.
δὲ δὴν ἀφίνω τὴ μικρὴ νά πάρω τὴν μεγάλη.
- λζ) 'Πάνω 'ς τὰ τριαδαεφτά τῶβαλα εἰς τὸ νοῦ μου
νά κάμω τὸ κορμάκι σου ταιράκι τοῦ 'δικού μου.
- λη) 'Πάνω 'ς τὰ τριαδαοχτώ ἐπήγα καὶ τση τῶπα
κι' ἐκαίνη δέ με δέχτηκε κι' ἐσφάλιξε τὴ βόρτα.
- λθ) 'Απάνω 'ς τὰ τριαδανιά ἤπεσα λιγωμένος
κι' ἐγέρνανέ μου τὸ σταμνὶ μὰ ἤμου ποθαμένος.
- μ) Καὶ 'ς τὰ σαράδα ἤδαλα 'ς τὸν ἄδη τὸ κορμί μου
καὶ 'ς τσ' οὐρανοὺς ἀνέβηκε ἡ καθαρὰ ψυχὴ μου.
Καὶ τὸ κορμί μου καρτερεῖ ἀκόμη εἰς τὸν ἄδη
καὶ ἡ ψυχὴ μ' ἀνέβηκε 'ς τοὺς οὐρανοὺς τρεχάδη.

Δίστιχα τοῦ γάμου

- ✓ Νύφη μου κερανύφη μου τὸ πρῶτο σου διασείδι (2)
μάλμα νᾶ' dὸ εἶδι σου καὶ τὸ στημόν' ἀσῆμι.
- Νύφη μου κερανύφη μου τὸ πρῶτο ζυμωτό σου
ζάχαρι νᾶ' d' ἀλεύρι σου καὶ κᾶδιο (3) τὸ νερό σου.
- 'Ἄσπρο τριαδαφυλλάκι μου, μεταξωτὴ μου σκέπη
τὸ παλληκάρι 'πού 'πηρες εἶδα καλὰ σου πρέπει.
- ✓ 'Αγαπητὴ 'σαι νύφη μας ἀπ' ὅλα τὰ καλὰ μας
κι' ἐμεῖς σε 'πεθυμούσαμε νάρθῃς 'ς τὴ γειτονιά μας

1) 'νεδράμη = νά καταντήση εὐδιάθετον.

2) διασείδι, τὸ. = ὑφαντικόν.

3) κᾶδιο, τὸ. = καθαρὸν, διαυγές.

Καλή μας εἶν' ἡ νύφη μας ὡσὰ τῆ ματζουράνα (1)

μὰ ἔχει παραπόνεσι γιατί δὲν ἔχει μάνα.
 παραλλ. ΖΑ Α, 269, 19.

5

Καλή μας εἶν' ἡ νύφη μας ὡσὰ δὲ καρεφύλλι
 μὰ ἔχει παραπόνεσι γιατί δὲν ἔχει κύρι.

Καλή εἶναι ἡ νύφη μας σὰ δὲ μαργαριτάρι
 κι' ἐδιάλεξε καὶ ἤπηρε ὁμορφο παλληκάρι.

παραλλ. Κανελλάκη 147, 33. ΖΑ, Α, 267, 5.

Ἐπήραμε τῆ ροδαρὰ ὁμάδι μὲ τὰ ρόδα.

κι' ἐφήκαμε τῆ γειτονιά σὰ μαυρισμένη χώρα.

Νύφη μου πλούσα νὰ γενῆς καὶ πλούσα νὰ γεράσης
 καὶ 'ς τὰ νοικοκυρᾶτα σου δούλες καὶ δούλους νὰ χῆς.

Νύφη μου κερανούφη μου βασιλικοῦ κλωνάρι
 ἐπῆρες νέο ὁμορφο κι' ἀδρεῖο παλληκάρι.

Νύφη μου κερανούφη μου, ἄσπρο μου περιστέρι
 ἐδιάλεξες καὶ ἤπηρες ὡσὰν ἐσένα ταῖρι.

παραλλ. ΖΑ, Α, 267, 1.

Νύφη μου κερανούφη μου ψηλῆς γενιᾶς κλωνάρι
 ἐπῆρες ὁμορφο βλαστὸ σὰ δὲ μαργαριτάρι.

Νύφη μου κερανούφη μου στορογυλομαγούλάτη
 τῆ βέτρα κάνεις νὰ ραῖ μὲ τὸ δεξί σου μάτι.

Νύφη μου πλούσα νὰ γενῆς πλούσα παιδιὰ νὰ κάμης
 καὶ τὰ παιδιὰ σ' ἄλλα παιδιὰ καὶ σὺ νὰ μὴ βοθάνης.

Ἐχεις μαλλιά τετράξαθα 'ς τσοὶ πλάτες σου ριμμένα
 'πού τὰ χτενίζουν ἄγγελοι μὲ τῆ χρυσοῦ τῆ χτένα.
 ὁμ. Passow, 457, 622.

✓ Χτένισε τὰ ξαθὰ μαλλιά κάμε τα πλεξουδάκια
 νὰ τὰ ξεπλέξη ὁ γαβρός μὲ τὰ πολλὰ κανάκια.

Θωρεῖς πῶς ἐταιρjάσετε σὰ βέτρα 'ς τὸ καμίνι
 νὰ μὴ βοθάνη τὸνα σας καὶ τ'ἄλλο σας νὰ μείνη.

Θωρεῖς πῶς ἐταιρjάσετε τὰ δυό σας ἴσα ἴσα
 σὰ τσοὶ σγουροὺς βασιλικοὺς καὶ σὰ δὰ κυπαρίσσα.

✓ Σήμερο λάβ' ὁ οὐρανὸς σήμερο λάβ' ἡ μέρα
 σήμερο στεφανώνεται ἀετὸς τῆ βεριστέρα.

Ἄσ' ἄστρα ἔχει ὁ οὐρανὸς καὶ φύλλα τὸ ροβίθι
 τόσες ὥρατες φορεσὲς νὰ καταλύσ' ἡ νύφη.

Ἐπήραμε τῆ βέρδικα τῆ βεδαπλουμισμένη
 κι' ἐφήκαμε τῆ γειτονιά σὰ χώρα κρουσεμένη.

ὁμ. Passow, 513, 306.

10

15

20

1) ματζουράνα ἢ = φυτὸν εὐῶδες.

- ✓ Εὐχομαι τὸ στεφάνι σας διαμάντια νὰ γεμίση
νὰ σᾶς τρέχου δὲ καλὰ σὰ δὲ νερὸ 'ς τὴ βρύσι.
✓ Στάλα καὶ στάλα τὸ νερὸ γεμίζει τὸ λαῖνι
κι' ἄς εἶνε καλορρίζικο τ' ἀδρῶν' ἀποῦ 'γίγη.*

Δίστιχα τοῦ χοροῦ

- Μὰ 'ς τὴν ὄβρὸς μερὰ κρατεῖ ὁ ἥλιος κι' ἓνα ἄστρο
καὶ τοῦ Βεζύρ' ὁ μιναρὲς ἀποῦναι μεσ' 'ς τὸ Κάστρο.
Μὰ 'ς τὴν ὄβρὸς μερὰ κρατεῖ ὁ βιστικός μου φίλος
κι' ἄ δέ μου τὸ πιστεύγατε ἐρωτήξετε κι' ἐκεῖνο.
Μὰ 'ς τὴν ὄβρὸς μερὰ κρατεῖ ἡ φουδὰ τοῦ κλιμάτου
καὶ τοῦ σγουροῦ βασιλικοῦ καὶ τοῦ καρεφυλλάτου.
✓ Μὰ 'ς τὴν ὄβρὸς μερὰ κρατεῖ τῆ θάλασσας τὸ ρόδο
κι' ὥστε νὰ πχιάση 'ς τὸ χορὸ ἐμόρφησε δελόγο.
✓ Μὰ 'ς τὴν ὄβρὸς μερὰ κρατεῖ ἓνα βαλληκαράκι 5
καὶ δρώνει τὸ μουστάκι δου σὰ δὲ γαρφαλλάκι.
✓ Μὰ 'ς τὴν ὄβρὸς μερὰ κρατεῖ τῆ Χιὸς τὸ κυπαρίσσι
ἀποῦ κρατοῦν οἱ κλώγοι δου 'ς ἀνατολὴ καὶ δύσι.
✓ Μὰ 'ς τὴν ὄβρὸς μερὰ κρατεῖ Θεῖ μου καὶ τίνος μοιάζει.
τοῦ ἡλίου καὶ τοῦ φεγγαροῦ γιὰ 'δὲς πῶς τοῦ ταιρῶζει!
Μὰ 'ς τὴ γουδοῦρα πχιάσανε ὄλοι οἱ ἀτζαμηῶδες
καὶ κὰν' ὅς εἰς τσοῖ κουνενούς (1) κι' ὁ ἄλλος τσοῖ λεκανίδες.
✓ Μὰ γιάδὰ μου 'πουρούμισες (2) κι' ἡκαττες 'ς τὸ πεζούλλι
σῆκω νὰ πχιάσης 'ς τὸ χορὸ καρνάδο μου ζουμπούλλι. (3)
* Ὅλο γιὰ τὴν ὄβρὸς μερὰ ἔχετε γιὰ νὰ 'πήτε 10
καὶ 'ς ζῆ γουδοῦρα (4) εἶν' ἀθὸς καὶ δέ δανε θωραῖτε.

* Σημείωσις Κ ρ η τ ι κ ῶ ν. Ὁ δέλων νὰ ἴδη δίστιχα τοῦ γάμου, ὡς καὶ τὰ σχετικὰ ἔθιμα ἄς ἴδη τὸ βιβλίον τοῦ Παύλου Βλαστοῦ, ὁ Γάμος ἐν Κρήτῃ. Ἐν Ἀθήναις 1893. σελίς 74—75 καὶ ἀλλαχοῦ.

1) κουνενός, ὁ. = μετάλλινον ποτήριον.

2) ποφουμίζω καὶ ἀποφουμίζω = ἀποχωρῶ τῆς τραπέζης ἢ τῆς συναναστροφῆς ὄργισμένος.

3) ζουμπούλλι, τό. = εἶδος ἄνθους.

4) κουδοῦρα, ἡ. = τὸ τελευταῖον ἄκρον τοῦ κύκλου τοῦ χοροῦ.

Π Δ η μ ο τ ι κ ᾶ ᾠ σ μ α τ α

I

- 'Η Παναγία ἐδιάβαζε τὸν εὐκέλαιγὸ τζή
γροικᾶ ἀγγελικὴ φωνὴ καὶ ταρχῆ μεγάλη
Θωρεῖ τὸν αἶ Γιάννη τζή νὰ ῥχεται ἀποκάτω·
- εἶδα ἄχεις αἶ Γιάννη μου κι' εἶσαι ἐπροκλαυμένος;
ὁ δάσκαλός σου σ' ἔδειρε ἢ τὸ χαρτί σου ἄχασες; 5
- μηδ' ὁ δάσκαλός μου μ' ἔδειρε καὶ τὰ χαρτιά βατωῶ τα.
Θωρεῖς το ἄεινο τὸ βουνὸ τὸ μαυραδαρξασμένο;
ἐκεία τὸν ἔχου δὲ Χριστὸ πιστάζωνα δεμένο.
- Κλουθᾶτε Ἄννα καὶ Μαργᾶ καὶ Σάλια κι' Ἀλισάβα. 10
- Κι' ἡ μινιά λεγε νὰ παίνουνε (1) κι' ἡ ἄλλη νὰ σταθοῦνε.
- Δόσε μου ἄ με τὸ θυμιατό, δόσε μου τὸ λιθάνι
κι' ἐγὼ πού τὸν ἐγέννησα θὰ πᾶ νὰ δῶ ἄα κάνει
- Καὶ παίρνει κάτω τὸ στρατὶ κάτω τὸ παραστράτι
καὶ τὸ στρατὶ τὴν ἤβγαλε ἔς τοῦ Πίλατου τὴ βόρτα. 15
- Ἄνοιξε πόρτα τοῦ σπιτιοῦ καὶ πόρτα τοῦ Πίλατου
- Κι' ἡ πόρτα πού τὸ φόβο τζή ἀνοίγ' ἀμονοχῆ τζή.
- Θωρεῖ κουτσὺς θωρεῖ στραβούς θωρεῖ με τὸνα μάτι
κιανένα δὲν ἐγνώρισε μόνο τὸν αἶ Γιάννη.
- Ἄτ' μου Γιάννη πρόδρομε καὶ βαπτιστὴ Κυρίου 20
δεῖξε μου τὸν ἐγέννησα γιαι' ἔδανε (2) γρωνίζω
- Ἐσὺ πού τὸν ἐγέννησες καὶ δέ δανε γρωνίζεις
ἐγὼ πού τὸν ἐβάφτισα πῶς θὰ τονε γρωνίζω;
Θωρεῖς το γεῖνο τὸ γλωμὸ καὶ τὸν ἀνεμαλλιάρι (3)
ἀπού φορεῖ ἔς τὴ γεφᾶλῃ ἀγάθινο στεφάνι 25
ἐκεῖνος εἶν' ὁ γλόκας σου καὶ ἄμενα βαπτιστὴς μου. 25
- Κι' ἡ Παναγιά ὡς τῶκουσε ἄπομένει λιγωμένη
σταμνὶ νερὸ τσῆ χύσανε ὠστου νὰ συνεφέρῃ (4)
καὶ ὄδεν ἐσυνήφερε κι' ἤρθε ἔς τὰ λοϊκά τζή,
- Ποῦναι γρεμὸς νὰ γρεμιστῶ, ποῦναι φωτιά νὰ δῶσω
ποῦναι μαχαίρι νὰ σφαῶ νὰ κακοθανατώσω (5) 30
- Μάνα μὴ γάμης κάμωμα νὰ κάμουν οἱ μανάδες
μόν' δόσε τὴν ἀπομονὴ νὰ τήνε κάμου γι' ἄλλες.
- Κατέβα κάτω τένο μου νὰ σε γλυκοσιλήσω
ἔς τὰ χεῖλη καὶ ἔς τὸ μάγουλο, νὰ σ' ἀποχειρετῆξω.

1) παῖνω (πηγαῖνω-πηγαῖνω) = πηγαῖνω, φεύγω.

2) γιαι' ἔδανε = γιατί δὲν τὸν.

3) ἀνεμαλλιάρις = ὁ ἀτημέλητος τὴν κόμην.

4) συνεφέρω = ἀναλαμβάνω (ψυχικῶς), συνέρχομαι.

5) κακοθανατώσω με μέσην σημασίαν.

- Δὲν ἤθορῶ μητέρα μου μ' ἔχουνε βρωμένο (1) 35
 κι' ἔχουνε δυὸ 'ς τὰ πόδια δου καὶ δυὸ 'ς τὰ χέρια μου
 τὴ βέρπηττὴ τὴ φαρμακερὴ ἔχουνε 'ς τὴ γαρδιά μου
 καὶ τρέχει αἷμα καὶ νερὸ ἀποῦ τὰ σωθικά μου.
 Βάλε 'ς τὸ μαστραπὰ (2) κρασί κι' ἀφράτο ποξιμάδι
 κάλεσε τσοὶ γειτόνισσες νὰ φάτε πχῆτ' ὀμάδι.
 — Ἄγια Ἐλένη πέρασε 'πὸ κεῖνο τὸ τραπέζι.
 — Πχοιά εἶδε γιὸ εἰς τὸ σταυρὸ καὶ μάνα 'ς τὸ τραπέζι;
 — Ἄψαλλη κι' ἀλειτρούηττὴ νάσαι ἀγιά Ἐλένη
 'ποῦ δὲν ἐπορηγόρησες τὴ μάνα τὴ θλιμμένη.

[Καθ' ὑπαγόρευσιν τῆς μητρός μου].

παραλλ. Κανελλάκη Κ. Χιακά Ἀνάλεκτα (Ἀθήναι 1890) σ. 39.

— Μιχαηλίδου Νουάρου—Καρπαθ. μνημ. (Ἀθῆν. 1928) Α, 253, 47.

— αὐτόθι. σ. 187, 51.*

2 "Ἅγιος Γεώργιος

- Ἐνα θερῖο 'ποῦ βρίσκειται 'ς τὴ χώρα τὸ πηγιάδι
 ἀθρώπους τὸ ταήκανε κάθε πρωτὶ καὶ βράδυ
 κι' ἄ (ν) δὲ δου πὰ' δὸν ἀθρωπο κάθε πρωτὶ 'ς τὴν ὥρα
 σταλιά νερὸ δὲν ἤρινε νὰ κατεβῆ 'ς τὴ χώρα.
 Καὶ τὸ στραφνί (3) ἐρρίξανε εἰς τὴ βασιλοπούλλα, 5
 πῶς θὰ τὴ φάη τὸ θερῖο τέτοια κορασοπούλλα!
 Καὶ σὰ δὴν ἐστολιζανε θωρεῖ 'να γαβαλλάρι
 ἀρματωμένο 'ς τὸ σπαθὶ ζωσμένο 'ς τὸ κοδάρι.
 — Σίμωσε κοριτσούλλα μου κοδά νὰ με ψειρίσης
 κι' ὅδε θὰ 'κούσης τοῦ θερῖοῦ φωνή, νὰ μὲ ξυπνήσης 10
 — Κι' ὅδε θὰ φωνιάξῃ τὸ θερῖο τὰ ὄρη σιγοτρέμου
 — Μὰ σήκω δὰ ἀφέδῃ μου 'ποῦ μοῦπες μὴ φοβοῦμαι
 κι' ὅδε θὰ 'κούσω τοῦ θερῖοῦ, φωνὴ νὰ σε ξυπνοῦμε (sic).
 — Σηκώνετ' ἀνατολικά καὶ κάνει τὸ σταυρὸ δου
 παίξει του μία κοδαρῖα καὶ κόβγει τὸ λαιμὸ δου 15
 καὶ ξαναδευτερώνει δου ἀνάμεσὸ 'ς τὸ βέττ (4)
 μεγάλη παραχῆ 'καμε 'ς τσοὶ πέτρες καὶ 'ς τὸ δέττ.

1) μπερωμένος ἐπίθ. = ὁ ἤλοις προσηλωμένος.

2) μαστραπὰς = ὑδροδοχεῖον ὑάλινον, κανάτα.

3) στραφνί, τό. = ὁ κλῆρος.

4) βέττ, ὁ. = (petto ἰταλ.) στῆθος.

* Σημείωσις Κ ρ η τ ι κ ῶ ν. Τὸ πλῆθος τῶν παραλλαγῶν τοῦ γνωστοτάτου τούτου μοιρολογιοῦ τῆς Μεγ. Παρασκευῆς θὰ σημειώσωμεν περαιτέρω, δημοσιευομένης παραλλαγῆς ἐκ Σελίνου ὑπὸ Ἰ. Ἐ. Μαθιουδάκη.

- Κι' ἔδε τὸ κατεβάλανε 'ς τῆς χώρας τὰ σοκάκια (1)
 ὅλοι μαδλωθήκανε μέσα 'ς τὰ δουκιανάνια (2) 20
- 'Ἐδὰ μολάρω (3) τὸ θερῆο νὰ σᾶσε φάη ὄλους.
- Πάρε ἀφέδῃ τὰ κλειδιά ὁμάδι μετ' τὴν χώρα
 μὴ δὲ μολάρης τὸ θερῆο ἐτούτηνα τὴν ὥρα
- Δὲ θέλ' ἀπού τσοὶ χῶρες σας μήτ' ἀπού τὰ κλειδιά σας
 μόνο νὰ μέ δοξάζετε ἐσεῖς καὶ τὰ παιδιὰ σας.
- Θέλω ἀφέδῃ νὰ μοῦ 'πῆς πῶς λένε τόνομά σου 25
 θέλω νὰ κάμω χάρισμα, χάρισμα τὸ ἀφεδιᾶς σας.
- Κι' ἄθες νὰ κάμης χάρισμα κάμε μιαν' Ἐκκλησία
 καὶ γράψε 'ς τὴ γολῶνα τῆς Χριστοῦ καὶ Παναγία
 καὶ 'ς τὴ δεξιά του τὴ μερῆ γράψε 'να γαβαλλάρι
 ἀρματωμένο 'ς τὸ σπαθὶ ζωμένο στὸ κοδάρι. 30

[Καθ' ὑπαγόρευσιν τῆς Ἁγγελ. Σπυριδάκης ἐτῶν 48].

παρὰλλ. Μιχαηλίδου, Καρπ. μνημ. Α, 227, 9. Λαογρ. Η, 98, 21. Λαογρ. Η, 529, 5
 καὶ 527, 4. Κριάρη Ἀριστ., Πλήρης συλλογὴ Κρητικῶν κλπ. σ. 7. Λαογρ. Δ, 185.
 Κοκκινάκι Δ. Πανελλ. Ἀνθολογία (Ἀθῆναι 1899) σ. 440, 17.

3 Ὁ Χάρος

- Γιὰ βγάλε νιὲ τὰ ρούχα σου βγάλε καὶ τᾶρματά σου
 κάμε σταυρὸ τὰ χέρῃα σου νὰ πάρω τὴ βψυχιά σου
- Δὲ θάνω 'γὼ τὰ ρούχα μου μήτ' καὶ τᾶρματά μου
 μήτε σταυρὸ τὰ χέρῃα μου νὰ πάρης τὴ βψυχιά μου
- Ἄδρας ἐσὺ ἄδρας ἐγὼ κι' οἱ δύο 'μαστ' ἀδρειωμένοι 5
 αἶδε (4) νὰ πὰ παλαίψωμεν 'ς ἐμαρμαρένι' ἀλώνι.
- Ἐννιὰ βολῆς (5) τὸν ἤβαλε ὁ νιὸς τὸ χάρο κάτω
 μὰ 'πάνω 'ς τσοὶ ἐννιὰ βολῆς πέφτει κι' ὁ νέος κάτω.
- Ἄφισ με χάροδ' ἄφισ με, σήμερο μὴ με πάρης
 γιὰτ' ἔχω τὴ γυναῖκα μου τριῶ μερῶ λουχούνα 10
 κι' ἔχω καὶ τὸ παιδάκι μου ἀβάφτιστο 'ς τὴ γούνια (6)
 κι' ἔχω καὶ τὸ ζευγάρι μου 'ς τὸ γάβο ξευλωμένο
 κι' ἔχω καὶ τὸ μυλάρι μου σιχοχαλιτωμένο.

1) σοκάκι, τό. = (zokak. ἀραβ.) ὁδὸς πλακόστρωτος.

2) δουκιάνι, τό. = μικρὸν ἐμπορικὸν κατάστημα. Πιθανὸν νὰ ἔχη σχέσιν πρὸς τὸ
 περσ. δουκιανέ.

3) μολάρω, ῥῆμ. = ἐλευθερῶ, ἀφίνω ἐλευθερόν τι.

4) αἶδε = ἐλθέ, ἔλα.

5) βολά, ἦ = φορὰ, ἐπανάληψις.

6) κούνια ἦ = τὸ λίκνον.

- Τὰ μάτια μου πονέσανε νὰ σιδηρῶ τσοὶ στράτες
 κι' ἡ γλῶσσά μου βγάλει μαλλιά νὰ νερωτῶ περάτες (1). 15
- Περάτες δὲ δὸν εἶδετε κι' ἐμένα τὸν ὑγιό μου;
- Εἶδα το δὸν ὑγιούκα σου 'ς ἐ μαρμαρεν' ἄλωνι
 μαῦρα πουλιά τὸ φρώγανε, μαῦρα πουλιά τὸ φῶνε
 κι' ἓνα μαῦρο καλὸ πουλί δὲν ἤθελε νὰ φάη.

(Καθ' ὑπαγόρευσιν Ἀγγελ. Σπυριδάκη)

Παραλλ. Jeannarakis, 145, 146. Λαογρ. Δ. 68, 12. Marcellus chants
 du peuples κ.λ.π. (Paris 1851) 402, 3. Ἐιδ. Θέρου. Δημοσ. τραγ. (Ἄθ. 1909), 75.
 ΠΕ, 246, 215.

4 Αἱ τρεῖς θυγατέρες

- Μιὰ μάνα 'λεύκαινε πανὶ μὲ τρεῖς τση θυγατέρες
 κι' οὐ κάψες (2) ἦταν δυνατός ἐκείνεσός τσοὶ 'μέρες
 κι' οὐ κόρες ἦταν ἀμύθητες λιγάκι κουραστηλιαν
 καὶ πέμπει τσοὶ ἡ μάνα δῶς 'ς τὸ κάτω δῶς περδύλι
 ἀποῦ τον τὸ τειχιό μακρὸ καὶ χάρος δὲν ἐπέρνυ. 5
 Κι' ὁ Χάροδας σὰν ἄγριο γεράκι
 καὶ πάλ' ἐξαναπέρασε ἀργὸς καὶ μουλωμένος (3).
- Εἶδά 'χεις κι' εἶσαι 'τὸ ἄγριος κι' ἀθρώπους δὲ φεβᾶσαι;
 ἀποῦ τσοὶ πέρνοις τσοὶ ψυχῆς κι' ἀθρώπους δὲ λυπᾶσαι!
 Μὰ σ' ἔτσι οὐ παίρνω τσοὶ ψυχῆς ἀπίψι μόνο ζήτη 10
 τὴν Κερζακή τὴ δαχυνή (4) 'ς τὸν ἄδη κατεβήτε.
- Καὶ παίρνω ἔτσι τὸ κλάῦματα 'ς τὸ σπίτι δῶς καὶ πᾶνε.
- Δὶά 'χετε θυγατέρες μου κι' εἶστε βαροκλαυμένες
 κι' ἡ μιὰ 'ς τὸ ἄλλῃς τὰ γόνυκα εἶστ' ἀποκκοῦβισμένες;
- Ὁ Χάροδας ἐπέρασε σὰν ἄγριο γεράκι 15
 ἀποῦ ζυγῶνε! (5) τὸ πουλί 'ς τὸ γλάκι (6) νὰ τὸ πχιάση,
 καὶ πάλ' ἐξαναπέρασε μάνα σαίτεψέ (7) μης
 μάνα κι' ἂν ἔχη γιατριγιὰ γλάκα καὶ γιάτρεψέ μας
- Καὶ παίρνω δὴ δὴ κλάῦμα καὶ 'ς τοῦ γιατροῦ τσοὶ πᾶει.
- Γιατρέ καὶ γιάτρεψέ μου τα κι' ἐμένα τὰ παιδιὰ μου 20
 κι' ἂ θὲς παράδες δίδω σου, ἂ θὲς καὶ τὴν ὑγείᾳ μου.
- Μὰ 'ς τοῦ θανάτου τσοὶ πληγῆς βοτάνια δὲ χωροῦνε

1) περάτης ὁ. = διαβάτης.

2) κάψα, ἡ = ἡ θερμότης ἢ ἡλικία.

3) μουλώνω ὁ. = κόπτω τὴν κεφαλὴν.

4) ταχυνή, ἡ. = ἡ πρωία.

5) ζυγῶνω ὁ. = καταδιώκω νὰ συλλάβω τινά.

6) γλάκι τό. καὶ ῥήμ. γλακῶ = τὸ τρέξιμον.

7) σαίτεψο = στέλλω ἀπεσταλμένον, ἀγγελιοφόρον.

μήτε γιατροὶ γιατρεύγουνε μήτ' ἄγιοι βοηθοῦνε.

— Καὶ πέρνου τζοὶ δὲ κλάυμπατ 'ς τὸ σπίτι δῶς καὶ πάνε.

— Κόρες μου τὰ σεδονια σας 'πού τῶγανα 'ς τὸ δῶμα
κι' ἐδὲ τὰ δικμοιράζουδκι ὅλα τὰ δικολόγια (1). 25

— Κόρες μου τὰ γιοργάνια (2) σας 'πού τῶγανα 'ς τ'ἀπόι (3)
κι' ἐδὲ τὰ διαμοιράζετκι ὅλο τὸ δικολοῖ.

— Κόρες μου τὰ βαβάνια σας τὸ στίβαζα (4) 'να μῆνα
κι' ἐδὲ τὰ διαμοιράζουδκι τῷ γαδηλιῶ τὰ φτίλια. 30

— Σώπαινε μάνε σώπαινε καὶ κάνε καερέτι (5)
νὰ μᾶζε 'θ'ἀψης καὶ τσοὶ τρεῖς ὡς εἰ' 'ς τὸ γῆστμ' ἀδέτι (6).

Θαψε τὴ μιὰ 'ς τὸ σπίτι σου τὴν ἄλλη 'ς τὴν αὐτὴ σου
τὴ δριτὴ τὴ Ζουγραφινιὰ κάτω 'ς τὸν αἰ Γιώργι
ἀποῦ βερίσσα ὄμορφη νὰ τήνε κλάψουν ὅλοι. 35

Πολλοὶ σοῦ τὴ γυρέψανε νὰ τὴ στεφανωθοῦνε
μάνε καὶ δὲ δὴν ἤδωκε νὰ μὴ δὴ θυραννοῦνε.

(Καθ' ὑπαγόρευσιν Μαρίας Κρητσοτάκι ἐτῶν 58).

Παραλλ. Ζωγρ. Ἀγών. Β. 72, 6. Μιχαηλίδου Ν. Καρπ. μνημ. Α, 101, 28
καὶ 102, 28 β.

Αἱ δύο αὗται Καρπαθ. παραλλ. εἶναι συντομώτεραι τῆς ἡμετέρας, ἀλλ' ἀλληλοσυμπληρώνονται καθόσον ἡ 28α εἶνε ὁμοία πρὸς τὸ πρῶτον ἡμῶν τῆς ἡμετέρας ἡ δὲ 28β εἶναι ὁμοία πρὸς τὸ 2ον ἡμῶν τῆς ἡμετέρας.

* Ἡ κόρη καὶ τὰ ρόδα

— Μιὰ κορασούλλα μᾶζωνε ἀθουὲς καὶ κορρολόγια
καὶ τὰ κορρολοῖδκι τῆ 'ς τὸ γῆστμ' εἶνε τὰ 'τονα (7)

Περνώδκι καὶ ὁ ζωσταδὶς ζητᾷ τῆ ἕνα ρόδο
κι' κείνη τὸν ἐδράπηκε διδεῖ δου 'να ματσάκι.

Κι' ἡ μάνε τῆ τὴ γξάνοιγε (8) 'πού τὸ παραθυράκι
κι' ὁ κύρις τῆ τὴ γξάνοιγε 'πού τὸ κατωφυλλάκι. 5

— Μωρὴ βρωμιὰ, μωρὴ σκυλιὰ, μωρὴ μαγαρισμένη
ἀποῦχεις δῶδεκ' ἀδερφούς με τὰ σπαθιά ζωτμένοι.

— Κι' ἡ μάνε τῆ τὴν ἤδερεν μ' ἕνα χρυσὸ βιτσάλι (9)
κι' ὁ κύρις τῆ τὴν ἤδερεν με τὸ μαγαριτάρκι. 10

1) δικολοῖ, τὸ = ὁ συγγενής, τὸ συγγενολόι.

2) γιοργάνι, τὸ = (τουρκ. jorgan) ἐφάλλωμα.

3) ἀπόι, τὸ = ἡ προκινή δροσός.

4) στίβαζα = καταξένι: τὰ ξῆρα ἢ τὸν βάμβακα.

5) καερέτι, τὸ = ὑπομονή.

6) ἀδέτι, τὸ = (adet ἀραβ.) ἔθος ἕξις.

7) τονῶ ῥῆμ. μ. = ῥίπτω τι

8) ξανόιγω. ῥῆμ. = παρατηρῶ.

9) βιτσάλι, τὸ καὶ βίτσου. ἦ. = λεπτὴ ῥάβδος εὐκόλως λυγίζομένη.

- Τὴ νύχτα τὰ μεσάνυχτα ἡ κόρη *ψυχομάχε
 — Κι' ἡ μάνα τζη τὴν ἀρωτᾷ τὶ ροῦχα νὰ σοῦ δάλω;
 θὲς τὰ ὀλομετάξωτα ἢ θὲς τὰ βελουθενια
 ἢ θὲς τὰ καταπράσινα *ποῦ σοῦχω 'ς τὴ γασέλλα;
 — Μὰ θέλω τοῦτα *ποῦ φορῶ τὰ ματοβουρωμένα 15
 *ποῦ νὰ τ' ἀκούσῃ ἡ Βενετιά καὶ ἡ παδέρμη χώρα (1)
 πῶς μ' ἐκατασκοτώσετε γιὰ 'να ματσάκι ρόδα!
 — Σ τοῦ πεθεροῦ μου τὴν αὐλὴ θωρῶ σταυρὸ στεμένο
 γιὰ πιθερός μ' ἐδιάθηκε, γιὰ πιθερὰ μ' ἐδιάθη
 γιὰ 'πὸ τὰ συθεθέρη μ' κενεὶς τως θὰ νὰ 'διάθη 20
 Κι' ἄν εἶν' ὁ μαῦρός μου καλὸς 'ς τὴν ἐγκλησὰ τσοὶ φτάνω
 κι' ἄν εἶν' ὁ μαῦρός μου κακὸς 'ς τὴ στράτα θὰ τσοὶ φτάξω.
 — Δίδει τοῦ μαῦρου δου βιτσιὰ 'ς τὴν ἐγκλησὰ τσοὶ φτάνει
 θωρεῖ τὸ βρωτομάστορα τὸ μνημα τζη νὰ βγάνη.
 — Νὰ ζήσης πρωτομάστορα πλατύ, βαθὺ το κάμε 25
 κι' ἀπ' τὴ δεξιά του τὴ μερὰ δγάλε περχυράκι
 νὰ μπαῖν' ὁ ἥλιος τὸ ταχύ (2) καὶ τὸ μεσημεράκι.

[Καθ' ὑπαγόρευσιν τῆς μητρὸς μου]

Παραλλ. Προμηθεὺς ὁ Πυρφόρος (1928) φυλλ. ἀριθ. 95. (Ἀξοῦ Μυλοποτάμου), φύλλον 96 (Ἀμαρίου), αὐτόθι 1929 (Ἰεραπέτρας). Λαογρ. τ. Ε, 180, 2. Λαογρ. Β, 595, 5. Jeannarakis σ. 222, 286. Λαογρ. ΣΤ, 556, 9. 557, 10. 558, 11. Κρητικαὶ Μελέται (περιοδ.) Δ' σ. 19—20 (Ἐξω Πεερβολακτιῶν Σητείας) καὶ Δ' σ. 38 (Γουργούτων Ἀμαρίου.) (Ἐπάρχει καὶ ἀνέκδοτος εἰς συλλογὴν Κιρμιζάκη). Μιχαηλίδου Ν. Καρπ. μν. Α, 40, 2.

6 Τὸ Λενιό

- Ἐνα βουλάκι κελαῖδεῖ 'ς τ' αἶ Γιαννιοῦ τὴ βρύσι
 δὲ γελαιδεῖ γιὰ τὸ νερό μηδέ καὶ γιὰ τὴ βρύσι,
 μὰ κελαῖδεῖ γιὰ τὸ Λενιό *ποῦ πάει νὰ γεμίση.
 Κι' ὁ Σφακιανὸς τὴ σκιάζεται (3) ἀποῦ τὴ γαμερὰ δου!
 — Γιὰ 'δὲς κωπέλλα ὄμορφη καὶ νάτονε 'δική μου!..
 νὰ χρίσω βρύσι 'ς τὴν αὐλὴ *ποπάνω σαδριδάνι
 νὰ μὴ βροδαίρη νὰ τὴ 'δῇ ἥλιος μηδὲ φεγγάρι.
 — Πήγαινε λῆω Σφακιανέ, πήγαινε 'ς τὴ δουλειὰ σου.
 μὴ βχιάσω πέτρα *ποῦ τὴ γῆ καὶ σκίσω τὴ γαρδιά σου.
 — Καὶ παίρνω δο δά τὰ κλαῦματτα καὶ 'ς τοῦ κυροῦ τζη πάει. 10
 — Μὰ 'νοιζε 'δὰ πατᾷ Χατζῆ ἴσως καὶ πεθερὲ μου

4) χώρα, ἢ. = τὸ Ἡράκλειον ἢ τὸ Κάστρον.

5) ταχύ, καὶ ταχυνή, ἢ. — ἢ προῖα.

3) σκιάζομαι. ὁ. = διὰ τοῦ ἄκρου τῶν ὀφθαλμῶν βλέπω, μόλις ἀντιλαμβάνομαι τι.

- νὰ μοῦ τὸ δώσης τὸ Λενιό, 'πού σά δον ἤλιο λάμπει.
 — Δὲ σοῦ τὸ δίδω τὸ Λενιό κι' ὄλος ὁ κόσμος λάμπει
 — Τοῦ βασιλιᾶ τὸ στράτεμα νὰ φέρης δὲ δὸ παίρνεις.
 — Τῷ Σφακιανῷ τὸ στράτεμα νὰ φέρω θὰ τὸ πάρω. 15
 — Τρεῖς 'μέρες ἀνεμάζωνε (1) ἀδέρφχια κι' ἀξιδέρφχια.
 Σαββάτο τὸ λογιόσιανε τὴν Κερζικὴ ἐπῆγαν.
 — Μά'νοιξε 'δὰ Παπᾶ Χατζῆ, ἴσως καὶ πιθερέ μου.
 — Πήγινε λέω Σφακιανὲ πήγινε 'ς τὴ δουλειά σου
 μὴ βχιάσω τὸ τουφέκι μου καὶ κάψω τὴ καρδιά σου. 20
 — Κι' οἱ Σφακιανοὶ ὡς το'κούσανε γυρίσα δὰ τουφέκια
 τρακόσες δέκα μπαλλωτιές ἐπαῖξαν 'ς τὴ βόρτα
 κι' ἐβῆκαν καὶ γυρέψανε ὡς καὶ τσῆ γῆς τὰ χόρτα.
 — Μέσα 'ς τὴ μέσα γάμερα ἦτανε σκεπασμένη
 μ' ὀλόχουτα παπλώματα ἦτονε κουκλωμένη (2). 25
 — Γιὰ σῆκω 'δὰ Λεγάνι μου καὶ βάλε τὰ λιγνά (3) σου
 'ς τὴ βόρτα τσῆ παράδεισος θὰ πὰ' ἡ ἀφεδιά σου.
 — 'Στὴ βόρτα τσῆ παράδεισος σπιτάκι νὰ μοῦ χτίσης
 δὲ θὰ περάσουν οἱ ὄχτω νὰ μ' ἀποχαιρετήσης.
 30
 — Λενιό μου 'πού σε 'στόλιζα καὶ σε 'στελνα 'ς τὴ βρύσι
 κι' ἐσοῦδο δὸ κορμάκι σου ὡσὰ δὸ κυπαρίσι.
 — Λενιό μου 'πού σε 'στόλιζα καὶ σε 'θγανα 'ς τὸ δῶμα
 κι' ἐσοῦδο δὸ κορμάκι σου ὡσὰ δὸ γαλαμῶνα.
 — Λενιό μου 'πού σε 'στόλιζα μὲ λύρες μὲ δαούλια (4)
 καὶ 'δὰ μ' ἀφίνει ὁ Σφακιανὸς τὰ ἔρμα σου κλαούρτζ. 35
 (Καθ' ὑπαγόρευσιν τῆς μητρὸς μου ἐτῶν 43.)
 Παραλλ. παρὰ Κριάρη, 298. Κρητ. 'Αστήρ, 519. Jeannarakis, 181, 245.

γ 'Ο ναύτης

- Φωνές καὶ κλάυματα γροικῶ 'ς τσῆ πόλις τὰ βογάζα (5)
 jž τὰ βουβάλια σφάζουνε jž ἄγρια θερjž μερώνουν.
 — Μῆτε βουβάλια σφάζουνε μῆτε θερjž μερώνουν
 μὰ πόλεμο ἐσῆκωσε ὁ 'Ροῦσσος τσῆ Τουρκίας.
 — Ναυτόπουλο ψυχομκχεῖ 'ς τοῦ καρβῆζου τὴ βλώρη
 δὲν ἔχει κύρι νὰ τὸν κλαί' μάνα νὰ τὸν λυπᾶται
 μῆτ' ἀδερφό μῆτ' ἀδερφή νὰ τὸ βψυχοπονᾶται.

1) ἀνεμαζώνω ῶ. = συναθροίζω, περισυλλέγω.

2) κουκλώνω. ῶ. = σκεπάζω, καλύπτω.

3) λιγνά, τά. (ἐνδύματα) = ἡ εορτάσιμος στολή, φυλαχτή.

4) δαούλι, τὸ (daul τουρκ.) = τύμπανον συνοδευτικὸν τῆς λύρας.

5) βογάζι, τὸ = (bogaz τουρκ.) πορθμὸς.

Καὶ πρῶμα δὲν ἐφώναξε Μπραήμη καὶ Σουμάνη
καὶ Κωσταδὶὸ ὀγλήγορο καὶ ὄμορφο παλληκάρ'.

(Καθ' ὑπαγόρευσιν τῆς μητρὸς μου)

9

- Μιὰν αὐγή, μιὰν Κερζική μιὰ ἐσρτή μεγάλη
ἐπῆραν τοῦ παπᾶ Βερριᾶ τοῖ τρεῖς του θυγατέρες.
- Ὡς τὴ γκρήτη σκλαβωθήκανε μὲ τὰ κρόβια φεύγον
μὰνα καὶ κύρις καὶ ἐδικοὶ κλαίει καὶ δὲν ἀρνεύγουν.
τὴ βρώτη τὴ γαλύτερη τὴν ἄσπρη περιστέρα
μὲ τὸ ἀδερφίδες τῆ τοῖ δυὸ ἔς τὴ βῆλι τὴν ἐφέρα.
Δέκα Πασάδες τοῖ λαλιῶν (1) καὶ δέκα Βεζυράδες,
καὶ δεκοχτὼ ρεϊτζίδες (2) ἔς τοῦ βασιλιᾶ τὲς πάνε.
Τὴ μιὰ ἐπῆρε ὁ πασᾶς τὴν ἄλλη ὁ βεζύρης
καὶ τὴν ὀλοκαλύτερη ὁ βασιλιᾶς τὴ ἤρε. 5
- Κι' ὄντας τὴν ἀνεβάζανε ἔς τοῦ βασιλιᾶ τὲς σκάλες
ἐτρέχανε τὰ μάτια τῆ ὡσὰ δὲς κουτσουάρες. (3)
- Στρέφει ὄβρος καὶ πίσω τῆ νὰ δῆ τοὺς ἐδικούς της,
κανένα δὲν ἐγνώρισε μόνο τὸν ἀδερφό της.
- Ἄμ' ἀδερφέ μου ἔς τὸ καλὸ καὶ ἔς τὴ γαλή δὴν ὦρα
ὅπου νὰ φαίν' ἡ στράτα σου τραδίφυλλα καὶ ῥόδα. 10
- Χαιρέτα μου τὴ μὰνα μου προσκύνει μου τὸ γύρι
καὶ πὲς του πῶς ὁ βασιλιᾶς γυναῖκα του μὲ πῆρε.
Θέλει γενιὰ χριστιανική καὶ φλέβ' ἀπὸ τὴ γκρήτη.
- Ἄφινω καὶ παραγειλιὰ τῶν ἐδικολογιῶ μου
νὰ πολεμοῦνε τὴ Δουρκιὰ καὶ νὰ τῆνε ζυγώνουν. 15
- γ.ατ' ἦρθε μὲ ἐπιβουλιὰ σκλαβῶνει καὶ τουρκεύγει
καὶ σὰ δὲ χάρ' ἀλύπητα σκοτώνει μακελεύγει (4).
- Τὴν ἀδερφή μου τὴ Ζαβζά μὴ μοῦ τη χαιρετᾶτε
γιατὶ μοῦ κατάρστικε Τούρκος νὰ μὲ φιλήση. 20
- νὰ κάμω Τούρκους ἐδικούς καὶ τὸν βισᾶ κουνιᾶδο
καὶ τὸ μεγάλο βασιλιᾶ ἄδρα νὰ τονε πάρω.
- Κι' ἐπχιάστηκε ὁ λόγος τῆ σὰ δοῦ Μητροπολίτη
σὰ δοῦ παπᾶ ὁδε λειτρουγᾶ τοῦ διακού ὅδε δικεζή.

(Καθ' ὑπαγόρευσιν Μαρ. Σιδ:βιδάκι.)

1) λαλιῶ καὶ λαλῶ = ὄδηγῶ.

2) ρεϊτζίδες, οἱ = (πιθανὸν ἐκ τοῦ ἀραβ. reijét) ὑποτελεῖς.

3) κουτσουάρα, ἡ. = ὄχητος δι' οὗ τὰ ἕτεια ὕδατα ἐκ τῆς ὀροφῆς τῶν οἰκιῶν φεύγουν.

4) μακελεύγω = φονεύω διὰ μαχαίρας.

10

- Μιὰ γόρ' ἐγάπα ἓνα νιὸ κι' ἀγόπα δη κι' ἐκεῖνος
κι' ἡ κόρη ἦτο βισιτικὴ κοί διμουρος ἐκεῖνος.
Λογάρχασέ μου τὸ γαῖρὸ ποῦμαστε 'ς τὴν ἀγάπη
ἔλα νὰ βλοηθοῦμε δὰ νὰ βγοῦμ' ἀπὸ τὰ πάθη
νὰ βγοῦμ' ἀπὸ τὰ θάσανα κι' ἀπὸ τὴν ἀμαρτία
ἴως κι' ἐμεῖς καμιά φορὰ νὰ 'δοῦμέ σωτηρία. 5
- Φουστάνια καὶ διαμαντικὰ σοῦ τάχῳ καμωμένα
ἔλα σου τὰ χαρίζω αὐτὰ νὰ λίπεις ἀπὸ 'μένα.
— Τὴ γάμερα τοῦ ζήτησε νὰ κοιμηθῆ λιγάκι
καὶ 'ς τὸ ποτήρι τῶθαλε τὸ ἔρημο φαρμάκι. 10
Πρωί, πρωὶ σηκώνεται μὲ τὴ γξαερινάδα
καὶ πίνει το κι' ἐφάνη του σὰ νάτονε σουμάδα.
- Πουλιὰ μὴ γελαῖδεῖτε βλιὸ κι' ἀηδόνια μὴ λαλήτε
κι' ἢ ἀγαπῶ ἐπόδωκε (1) κι' ἔλα με λυπηθῆτε.
Πουλιὰ μὴ γελαῖδεῖτε βλιὸ Σαββάτο ἢ Τετράδη 15
κι' ἢ ἀγαπῶ ἐπόθανε καὶ βαλα δη 'ς τὸν ἄδη.
(Καθ' ὑπαγόρευσιν Μαρίας Σαδιδχάκι ἐτῶν 55).

11

- Ἐπῆς ἓνας γέρος κι' ἤναψε τὸ καδήλι
'ποῦ ἤφεγγε ἡ κόρη κι' ἐκέδα τὸ μαδήλι
ντίλι μωρὲ ντίλι σπιτονοικοῦρι.
'Ἐπῆς κι' ἓνας βοδικὸς κι' ἤφας τὸ φτίλι μὲς' ἀπὸ τὸ καδήλι
'ποῦ ἤφεγγε ἡ κόρη κι' ἐκέδα τὸ μαδήλι 5
ντίλι μωρὲ ντίλι σπιτονοικοῦρι.
- 'Ἐπῆς καὶ ὁ κάτης καὶ ἤφας τὸ βοδικό, 'ποῦ ἤφας τὸ φτίλι
μὲς' ἀπὸ τὸ καδήλι, 'ποῦ ἤφεγγε ἡ κόρη κι' ἐκέδα τὸ μαδήλι
ντίλι μωρὲ ντίλι σπιτονοικοῦρι.
- 'Ἐπῆς καὶ ὁ σκύλος καὶ ἤπνιξε τὸ γάτη 'ποῦ ἤφας τὸ βοδικό 'ποῦ ἤφας 10
τὸ φτίλι μὲς' ἀπὸ τὸ καδήλι, 'ποῦ ἤφεγγε ἡ κόρη κι' ἐκέδα τὸ
μαδήλι ντίλι μωρὲ ντίλι σπιτονοικοῦρι.
- 'Ἐπῆς καὶ τὸ ξύλο κι' ἐσκότισε τὸ σκύλο 'ποῦ ἤπνιξε τὸ γάτη 'ποῦ ἤφας
τὸ βοδικό 'ποῦ ἤφας τὸ φτίλι μὲς' ἀπὸ τὸ καδήλι 'ποῦ ἤφεγγε ἡ κόρη
κι' ἐκέδα τὸ μαδήλι. ντίλι μωρὲ ντίλι σπιτονοικοῦρι. 15
- 'Ἐπῆς καὶ ὁ φούρνος καὶ ἤκαψε τὸ ξύλο 'ποῦ ἐσκότισε τὸ σκύλο 'ποῦ
ἤπνιξε τὸ γάτη 'ποῦ ἤφας τὸ βοδικό 'ποῦ ἤφας τὸ φτίλι μὲς' ἀπὸ
τὸ καδήλι.... ντίλι μωρὲ ντίλι σπιτονοικοῦρι.

1) ποδίδω (ἄποδιδω) = μαραῖνομαι, φθείρομαι.

- *Ἐπῆε τὸ ποτάμι καὶ ἤσβυσε τὸ φούρνο 'ποῦ ἤκαψε τὸ ξύλο 'ποῦ
'σκότωσε τὸ σκύλο 'ποῦ ἤπνιξε τὸ γάτη . . . . . μὲς' ἀπὸ τὸ 20
καδῆλι 'ποῦ ἤφεγγε ἡ κόρη κι' ἐκέδῃ τὸ μαδῆλι
ντίλι μωρὲ ντίλι σπιτονοικοκύρι.
- *Ἐπῆε καὶ ὁ λέων καὶ ἤπχιε τὸ ποτάμι 'ποῦ ἤσβυσε τὸ φούρνο 'ποῦ
ἤκαψε τὸ ξύλο 'ποῦ 'σκότωσε τὸ σκύλο 'ποῦ ἤπνιξε τὸ γάτη.. 25
...μὲς' ἀπὸ τὸ καδῆλι: 'ποῦ ἤφεγγε ἡ κόρη κι' ἐκέδῃ τὸ μαδῆλι.
ντίλι μωρὲ ντίλι σπιτονοικοκύρι.
- *Ἐπῆε κι' ἓνας νέος κι' ἐσκότωσε τὸ λέο 'ποῦ ἤπχιε τὸ ποτάμι 'ποῦ
ἤσβυσε τὸ φούρνο 'ποῦ ἤκαψε τὸ ξύλο 'ποῦ 'σκότωσε τὸ σκύλο 'ποῦ
ἤπνιξε τὸ γάτη 'ποῦ ἤφαε τὸ βῶδικὸ 'ποῦ ἤφαε τὸ φτίλι μὲς ἀπὸ
τὸ καδῆλι 'ποῦ ἤφεγγε ἡ κόρη κι' ἐκέδῃ τὸ μαδῆλι. 30
ντίλι μωρὲ ντίλι σπιτονοικοκύρι.
- *Ἐπῆε κι' ἓνας νέος κι' ἐζήτηξε τὴ νέα 'ποῦ 'κέδα τὸ μαδῆλι,
ντίλι μωρὲ ντίλι σπιτονοικοκύρι.
- "Ὁρα καλὴ σου γεροδὴ τὴ γόρη σου θὰ πάρω
κι' ἄ δὲ δὴ βίρω θὰ χαθῶ καὶ τὰ βουνὰ θὰ πάρω. 35
- Ἡ κωπελλιὰ ἡ φρόνιμη γυρίζει καὶ τοῦ λέει.
- Πήκινε νέε ἔμορφε πήκινε 'ς τὴ δουλειὰ σου
γιατ' ἔχω δώδεκ' ἀδερφοὺς* θὰ κερῶ δὴ γεροδιά σου.
(Καθ' ὑπαγόρευσιν Μαρίας Σαδ:βῶδινι).

12

- "Ἐνα Σαββάτο ἐράδῃ δὲν εἶχα γῶ δουλειὰ
παίρνω τὸ τουφεκάκι μου καὶ πάω 'ς τὰ πουλλιὰ.
βκίνω 'ς ἐπεριβόλι καὶ βρίσκω μὲ μῆλιὰ
κι' εἰν' φορτωμένη μῆλα 'ς τὴ μέση κωπελλιὰ,
Πάω νὰ πριάσω μῆλο κι' ἀρπῶ τὴ χέρα τῆ
Χριστέ καὶ Παναγία καὶ νᾶμουν ταῖρι τῆ.
Πάω νὰ πριάσω μῆλο κι' ἀρπῶ τὸν ἄτζο (1) τῆ
Χριστέ καὶ Παναγία καὶ νᾶμουν ἄδρας τῆ.

παρὰλλ. Ζωγρ. Ἄγων Β, 71, 1.

Κατσιδόνι Ἀγίουτος 1930
ΓΕΩΡΓΙΟΣ Κ. ΣΠΥΡΙΔΑΚΙΣ

1) ἄτζος. ὁ. = τὸ ὄπισθεν τῆς κνήμης (γάμπια).

Σημείωσις Κ ρ η τ ι κ ὠ ν. Ἡ συλλογὴ αὕτη, βραβευθεῖσα εἰς τὸν Β' Καλοκαιρι-
νειον Λαογραφικὸν διαγωνισμὸν δημοσιεύεται μὲ τὴν ὀρθογραφίαν καὶ τὸν τονισμὸν ποῦ
προέκρινεν ὁ συλλογεὺς· αὐτὸ δὲν σημαίνει ὅμως ὅτι ἡ διεύθυνσις τοῦ περιοδικοῦ ἐπιδοκι-
μάζει ἢ συνιστᾷ τὴν χρησιμοποίησιν τοῦ g, b, d, h καὶ j εἰς τὴν ὀρθογράφησιν τῶν δη-
μοτικῶν κειμένων, οὔτε τὴν τήρησιν τῆς ἐγκλίσεως κατὰ τοὺς κανόνας τῆς ἀρχαίας, πολλῶ
διαφόρους τῶν τῆς νέας.

ΔΗΜΟΤΙΚΑ ΤΡΑΓΟΥΔΙΑ ΣΕΛΙΝΟΥ

Παραθέτομεν μικράν συλλογήν δημοδῶν ποιημάτων, ἅτινα ἐν τῷ χωρίῳ Σκάφη Σελίνου συνελέξαμεν. Διὰ τὸ μικρὸν τῆς συλλογῆς δὲν ἠσρολήθημεν εἰς τὴν κατάταξιν καὶ διαίρεσιν αὐτῶν. Ἀπλῶς, ἐπειδὴ μάλιστα εἶναι ὅλα «τῆ τάβλας», τὰ διηρέσαμεν εἰς ἐκεῖνα ποῦ ἄδονται καὶ εἰς ἐκεῖνα ποῦ ἀπαγγέλλονται μὲ τόνον κωμικὸν ἢ θρηνώδη, ὅπως εἶναι: τὰ διηγήματικά, σατυρικά κ. τ. λ.

Τὰ παρατιθέμενα ποιήματα ὅλα γενικῶς τὰ ἔμαθα ἀπὸ τοῦ κ. Γεώργιον Ἀλυγιζάκη καὶ Ματθαῖον Ἐ. Κλεινάκη ἄνω τῶν 56 ἐτῶν ἄμφότεροι οὐδέποτε σχεδὸν ἤλθον εἰς ἐπικοινωνίαν μὲ στρώματα κοινωνικὰ ἄλλα λόγῳ σωματικῶν καὶ πνευματικῶν ἐλαττωμάτων. Μεγίστας χάριτας ὀφείλω εἰς τὸν κ. Εὐτύχιον Γ. Μαθιουδάκη διὰ τὴν συνδρομὴν του εἰς τὴν παρῶσαν συλλογήν. Ἐπίσης ἔμαθα μερικὰ ἀπὸ τὸν μακαρίτην ἤδη Ἀντώνιον Πενταράκη (ἀπέπεθανε 89 ἐτῶν), καὶ τῆς κουλούρας ἀπὸ τὸν Κων/νον Μπασιαδάκη. Πολλάκις δ' ἐγὼ ἤκουσα ἀδόμενα ἢ ἀπαγγελλόμενα ταῦτα εἰς πολλὰς διασκεδάσεις ἐν τῷ χωρίῳ μου.

* * *

Ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον τὰ τῆ στρατάς εἶναι μεγαλύτερα ποιήματα, ἄδονται πάντοτε κα ἔχουν «σκοπὸν» διάφορον τῶν τῆς τάβλας. Εἶναι ὀλιγώτερα ἀπὸ τὰ τῆς τάβλας. Οὐδέποτε τὰ τραγοῦδια τῆς στρατάς ἄδονται στὴν τάβλα ἢ καὶ τούναντιον.

Τὰ τραγοῦδια τῆς τάβλας εἶναι πάμπολλα καὶ οἱ «σκοποὶ» των, δηλ. οἱ ῥυθμοὶ, οἱ τρόποι καὶ οὗς ἄδονται: εἶναι πολλοί. Ἡ διαφορὰ δὲ τῶν «σκοπῶν» ἔγκειται εἰς τὰ «ἀπογαέρματα καὶ ἀποτσακίσματα», ὡς καὶ εἰς τὴν παρεμβολὴν διαφόρων ξένων στίχων. Δυστυχῶς εἶναι κολοθωμένα περισσότερον ἀπὸ τὰ τῆς στρατάς. Ὀλίγα εἶναι περισσότερα ἀπὸ 3—4 «κοντυλίτες» ἢ τοὶ ἐκφωνήσεις.

Παρ' ἡμῖν τὰ τραγοῦδια (εἴτε ἄδονται εἴτε ἀπαγγέλλονται) λέγονται ὑπὸ δύο χορῶν. Ἐκαστος χορὸς ἀποτελεῖται ἀπὸ ἑνα-δου καλοῦς τραγοῦδιστάς, ἐνισχυμένους, ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον, ἀπὸ περισσοτέρους «τσιροπίδες». "Ἄδει λοιπὸν ὁ εἰς τὸν χορὸν μιὰν «κοντυλιάν» — 1 | 2 ἢ 2 στίχους — καὶ τὴν ἐπικαλαμβάνει ὁ ἕτερος.

Ἐπειδὴ ὅμως εἰς τοὺς γάμους, τὰς βαπτίσεις κτλ., εἰς οὓς κυρίως ἄδονται ταῦτα, συγκεντρώνονται: σὺν γυναίξί καὶ τέκνοις ὅλοι οἱ χωρικοὶ καὶ ἐπειδὴ ἐπὶ πλέον ὅλοι θέλουν νὰ τραγοῦδήσουν ὄχι μόνον ἕνα ἢ δύο τραγοῦδια ἀλλ' ὀλόκληρον τὴν συλλογήν των ὡς καὶ τὰ τῆς στιγμιαίας των ἐμπνεύσεως προϊόντα, τοὺς «ἀσκίτες», ὅπως λέγουν, ὑποχρεώνονται νὰ λέγουν μόνον τὸ ἥμισυ ἢ καὶ ὀλιγώτερον ἐκάστου ποιήματος, δικαιολογούμενοι «πῶς θὰ ἴποθῆν ἢ μάνναν του» ἐκεῖνου, ὅστις θὰ τὸ εἶπῃ ὀλόκληρον. Οὕτω κατήντησεν νὰ μὴ γνωρίζουν παρὰ τὸ ἥμισυ ἐκάστου ποιήματος ἢ κι' ἂν γνωρίζουν νὰ μὴ τὸ λέγουν. Σημειωτέον ὅτι εἰς τὴν κολοθωσιν τῶν ἡμάτων συντείνει καὶ ἡ ψυχροσύνθεσις τῶν ἀτόμων, ἅτινα, εὐρισκόμενα εἰς τοιαύτας συγκεντρώσεις, τραγοῦδοῦν μόνον καὶ μόνον διὰ τὸ θεαθῆναι, διὰ νὰ μὴ εἶπουν οἱ λοιποὶ παρευρισκόμενοι ὅτι δὲν ξέρουν, καὶ ὄχι ἀπὸ πραγματικὴν ἐσωτερικὴν ὄθησιν πρὸς τὸ ἔσμα. Ἐπίσης ἐφ' ὅσον παίζουν τὰ ὄργανα, ἢ λύρα καὶ τὸ λαγοῦτο, δὲν τραγοῦδοῦν. Καὶ παίζουν σχεδὸν συνεχῶς διότι οἱ ὄργανοπλῆκται ἀποβλέπουν εἰς τὸ συμφέρον των, ὅπερ ἔγκειται εἰς τὸν χορὸν, ἀφοῦ ἐκεῖνος ὅστις θὰ χορέψῃ πληρώνει. Καὶ τέλος: τὰ τραγοῦδια κολοθῶνται μὲ τὴν συνήθη ἀλλαγὴν τοῦ «σκοποῦ» των. Ὅταν, δηλαδή, ἕνα ποίημα ἀπὸ 6 στίχου, ἄδειται μὲ κοντυλίτες τοῖ ἐνὸς καὶ ἡμίσει: στίχου θὰ παραλειφθῇ τὸ τελευταῖον ἡμιστίχιον. Ἄν δὲ μετὰ κερδέλευσιν χρόνου κάποιος ἀνκολλητῆς τῶν παλαιῶν ῥυθμῶν καὶ τρόπων τὸ

ἐπαναφέρει εἰς τὸν ῥυθμὸν τῶν 2 στίχων ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον θὰ ἀφαιρεθῇ καὶ τὸ ἕτερον ἡμιστίχιον τοῦ τελευταίου στίχου μὲ ὀλόκληρον τὸν προτελευταῖον. Οὕτω τὸ ποίημα τῶν 6 στίχων μένει μόνον μὲ 4. Τὸ αὐτὸ παρατηρεῖται καὶ ἀντιστρόφως ἂν δηλαδὴ ἓνα ποίημα μὲ ῥυθμὸν, μὲ κοντυλιὰν 1 καὶ ἡμίσεος στίχου τραγουδηθῇ μὲ κοντυλιὰν τῶν 2 στίχων.

*
* *

Ι Τρις Τάβλας

1ον

Τρεῖς ἀτζιγγάνοι ἐγεύγοντο σὲ γυροποταμιῶν
κι' οἱ τρεῖς σγουροὶ κι' οἱ τρεῖς ξυ(ν)θοὶ κι' οἱ τρεῖς μαυρατζιγγάνοι,
κοράσιο τσοὶ κερνοποτᾶ, ἀσημοκουκλωμένο
βούλεται ἓνας ἀτζιγγανὸς τὴν κόρη νὰ φιλήσῃ,
κι' ἡ κόρη' ὡς ἦτο φρόνιμη, φρόνιμ' ἀπελοήθη:

—Καλλιὰ στραβοῦ, καλλιὰ κουτσοῦ, κελλι' ἀποσβολωμένου,
παρὰ νὰ δώσω ἐσὲ φιλί, ἐμένα τ' ἀτζιγγάνου,
ἀποῦ δὲ μπαινεις σ' ἐκκλησιὰ καὶ πίστι δὲν πιστεύεις.

Αὐτὸ κόπτεται εἰς δίστιχα καὶ προστίθεται σὲ γοργότερον ῥυθμὸν κίμαρατζί—Καρκατζί—Μαυροκαρκατζίγιανε ἦ-νοι

2ον

Δὲ σοῦ 'πα μιά, δὲ σοῦ 'πα δυό, δὲ σοῦ 'πα τρεῖς καὶ πέντε:
—Μὴν πορπατῆς ἐλθανικὰ καὶ σειοῦνται τὰ θυζιά σου
κι' οὐλοὺς τσοὶ γειοὺς ἐτρέλλανες κι' οὐλαν τὰ παλληκάρια.
'Ἐτρέλλανες κι' ἔναν παπᾶ.

(Παραλλ. Δ. "Α. Καρπάθου σελ. 175)

3ον

"Οὔτε μισσέψω ποῖο θὰ δῶ; καὶ ποῖο θὰ χαιρετήξω;
Κι' ἄ(ν) χαιρετήξω τὰ βουνὰ χιόνια 'γαὶ σκεπασμένα.
Κι' ἄ χαιρετήξω τὰ δέντρα κι' αὐτὰ νερὸ βαστοῦνε.
Κι' ἄ χαιρετήξω τσοὶ ξαθὲς πάλι σὺν νόῦ μου σ' ἔχω,
πότες θὰ ξανασμίξουμε.

4ον «Τὸ Ἀντρίτσι»

Μικρὸ ἀντρίτσι διώχνουνε ἑκατὸ - δυὸ νομάτοι,
τόπους -τόπους τὸ διώχνουνα, τόπους τὸ πολεμοῦνε.
τόπους *κνε γυρίσματα κι' ἔδειχνε τὴν ἀντρείαν του.
—"Ἄντρες, γιάντα μὲ διώχνετε, γιάντα μὲ πολεμάτε;
Γιατὶ μ' ἠύρστε μονχὸ κι' εἶμαι ξαρματωμένος;
'Ἀφῆστε με ν' ἀρματωθῶ, νὰ θάλω τ' ἄρματά μου,
τότες νὰ δῆτε πολεμο τὸν κάνου οἱ-γι-ἀντρειωμένοι.

(βλέπε Κρητ. "Ἀσμ. Κριόση σελ. 280).

5ον

Χριστὲ νὰ σποῦσαν τσοὶ φλακὲς νὰ βγαίνα 'ς τὴ μαζάρα,

νὰ πάρω δίπλα τὰ βουνά, νὰ βγῶ στ' Ἀποπηγάδι,
νὰ μού θγορίσ' ἢ Κάντανος, τῶν Νεβελῶν ὁ κάμπος
νὰ δῶ πού κάνουν πόλεμο μὲ σοὶ παλιομπουρμάδες,
Πιέφτουν οἱ πόμπες σὰ βροχή...

5

3ον

Τρία θουνά μαλλώνουνε κι' εἶναι σὲ διχονοία,
τὸ Κέντρος καὶ τὸ σφακιανὸ κι' ὠριος ὁ Ψηλορείτης.
Γράφει γραφή στὸ σφακιανὸ καὶ μπέμπ' ὁ Ψηλορείτης,
— Στάθῃτε εἶς τὰ δυὸ θουνά κι' ἐγὼ ἴμι ὁ Ψηλορείτης,
π' ἔχω ἕκατὸ δυὸ κορφές καὶ ἕκατὸ πέντε θρύσες,
σὲ κάθε θρύσι μιὰ μηλιά σὲ κάθε μηλιά καὶ κλέφτης.

5

(βλ. Κριάρη Κ. "Α. σ. 339)

7ον

Καμάρι πᾶνε τὰ ὠζᾶ (ἢ σφαχτὰ) καμάρι πα' κι' οἱ-γι-ζήγες,
μὰ πλειὰ στολή ἴναι οἱ-γι-ἔδικοί, ἔντε συμπαρκατοῦνε,
περίτου νὰ ἴναι κι' ἀδερφοὶ γῆ νὰ ἴναι πρωτοξεδέρφοι
θροντᾶ ὁ οὐρανὸς καὶ σειέτ' ἢ γῆς

Παραλλ. Κριάρη Κ. "Α. σ. 292

8ον

Πουλάκια κελαϊθήσετε ὡς εἶστε μαθημένα,
γιατὶ πουλί ἴμουνε κι' ἐγὼ κι' ἀποῦ τ' ἀηδόνι - ἀηδόνι
κι' ἀποῦ τὰ φαλκογέρακα ἤμου, κι' ἐγὼ πετρίτης,
πετρίτης κι' ἐκυνήγουνα.

Μετὰ τὴν τετάρτην συλλαβὴν τῶν 3 τελευτ. στίχων προστίθεται: «Ἐ, ναί, κόρη σγουρή, ξαθή, πλεμένη καὶ χα-ανα-χαϊδεμένη» μὲ πολὺ γοργὸν ῥυθμὸν ὕστερα ἐπαναλαμβάνεται ἀπὸ τὴν ἀρχὴν ὁ στίχος ὡς τὸ μέσον ὁπότε συμπληροῦται ἡ κοντυλιά.

9ον

Παρακαλῶ σε, μοῖρα μου, νὰ μὴ μὲ ξενιτέψης,
πάλι καὶ ξενιτέψης με, στὰ ξένα μὴν ἴποθάνω,
γιατ' εἶδανε τὰ μάτια μου πῶς θάφτουνε σοὶ ξένους.
Χωρὶς λιθάνι καὶ κερὶ, χωρὶς παπᾶ καὶ ψάλτη
Κι' ὄξω ἀποῦ τὴν ἐκκλησιά.

5

(Παραλλ. Δ. "Α. Καρπάθου σελὶς 103)

10ον

Τὰ χελιδόνια τοῖ Βλαχιᾶς καὶ τὰ πουλιὰ τοῖ Δύσις,
κλαῖσιν ἀργά, κλαῖσιν ταχιά, κλαῖσιν τὸ μεσημέρι,
κλαῖσιν τὴν Ἀντριχνούτολι, τὴν δεροκουσιμένη,
ὁποῦ τὴν ἐκουρσεύανε σοὶ τρεῖς γιορτὲς τοῦ χρόνου:
τῷ Χριστουγέννω γιὰ κερὶ καὶ τῷ Βαχιδῷ γιὰ θάγια

5

καὶ τὴν ἡμέρᾳ τοῖ Λαμπρῆς γιὰ τὸ χριστὸς ἀνέστη.
Χριστὸς ἀνέστη, κωπελλιά κι' ἔλα νὰ φιληθοῦμε
καὶ βάστα καὶ στὰ χέρια σου κλημὰ νὰ βλοηθοῦμε.
(παραλλ. Ἐκλογαὶ Πολίτου σελ. 3)

11ον

Ἄποῦ 'εἰ στάρι καὶ κρασί καὶ ξύλα σωριασμένα
κι' ἔχει καὶ κόρην ὄμορφη καὶ σπύθια βόδωμένα
τρώει καὶ πίνει καὶ φιλεῖ καὶ σὴ φωθιά καθίζει.
Κι' ὁ Θεὸς ἀποῦ 'ναι στὰ ψηλά ἄς βρέχη κι' ἄς χιονίξη.

Ἄλλη παραλλαγή ἀρχίζει μετὸν στίχον «Σιγά-σιγά βρέχεν ὁ Θεὸς καὶ σιγανὰ χιονί-
ζει» καὶ τελειώνει «Κι' ἄ δὲ βαριέται κι' ὁ Θεὸς».

12ον

Ἄπ' τὰ Ἱεροσόλυμα κατεβαίνει ἕναν καράβι.
Στὴν πρῶμην κάθιτ' ὁ Χριστὸς, στὴν πλώρ' ἡ Παναγία,
Ἄι Βασίλης στὰ πανιά. Ὁ Πέτρος εἶναι ναύαρχος
κι' οἱ δώδεκ' Ἄποστόλοι.

13ον

Κόσμε χρουσέ, κόσμ' ἀργυρέ, κόσμε μαλαματένιε,
ποιὸς εἶναι ἀποῦ σὲ χάρηκα καὶ ποιὸς θὰ σὲ κερδίση;
Μὰ γὼ 'μαι ποῦ σὲ χάρηκα, μὰ δὲ (ἢ κι' ἐγὼ) θὰ σὲ κερδέσω,
πεζὸς πορπάτου τὰ βουνὰ τσοὶ κάμπους καβαλλάρης.

14ον

Γιὰ δὲς τραπέζιν ὄμορφο ποῦ τὸ 'χουνε στρωμένο
κι' ἔχει ψωμί κι' ἔχει κρασί κι' ἀπ' ὅ,τι κι' ἂν τοῦ πρέπει
κι' ἔχει καὶ κόρην ὄμορφη π' ὁ κόσμος δὲν τὴν ἔχει
καὶ νὰ 'ναι καλορίζικη.

15ον

Πέτε το, πουλιά, πέτε το, χελιδόνια,
πέτ' ἂν ἴδετε καράβιν' ἀρμενίξη, (ἢ φριγάδα)
ἐξήντα-δυὸ παγκῶν, τρακόσιους ναῦτες νὰ 'χη
κι' ὁ ρεῖζης του παλιὸς κουρσάρος νὰ 'ναι.

16ον

Τὴ συντροφιά σας χαίρομαι (ἢ βέγομαι) τὴν ἀξιοτιμημένη,
τὴν ἄξια καὶ τὴ φρόνιμη καὶ τὴν πέγεντισμένη.
Ζηλεύουσιν τζ' οἱ-γι-ἄρχοντες, ζηλεύγει ὁ κόσμος οὔλος,
μὰ σὲ ζηλεύγει μιὰ γ' ξαθή.

17ον

Ὅποιος στὸ Νάδη κατεβῆ νὰ μὴν τὸ λησμονήση,
νὰ πάη νὰ βρῆ τσοὶ Ἀρχηγούς, Κριγάρη καὶ Κορκίδη,
Σκαλίδη ἀποῦ τὴν Κίσμο καὶ τὸ Γριφαναγνώστη,

Τὸ γέρο Πωλιουδόβαρδα, τὸ γέρο καὶ τὸ νέο,
νά τῶνε πῆ τὰ νεῖκα ποῦ ἔχανε ἔπιθυμία.
πῶς ἐλευθερωθήκαμε ἀπὸ τὴν τυραννία
Κι' ὁ τοῦρκος δὲ δικάζει μπλεῖο.

5

18ον

Ἄρχοντανιὸς παντρεύεται καὶ πέρνει προσφυγγούλα
(προσφυγγούλα, μαυρομμάτα μου, σὲ κλαῖν τὰ μάτια μου.) *
Κι' ἡ μάναν του ὡς τ' ἄκουσε πολὺ τσί βαροσάνη.
Πιάγει τ' ἀνάπλαγα βουνά, τὰ δέντρη ξερρίζωνει,
πιάνει δυὸ φίδια ζωντανά, χέλια τὰ τηγανίζει.
— Νύφη κάτσε νὰ φᾶς φαί, χέλια τηγανισμένα.
Κι' εὐθὺς στὴν πρώτη πηρουνιά καρδιά τζ' ἐφαρμακώθη.
— ὦ! πεθερά, λίγο νερὸ καρδιά μ' ἐφαρμακώθη.
— Μὰ μεῖς νερὸ δὲν ἔχομε μουδὲ κρασί πουλιούμε.
Πέρνειν τη τὸ παράπονο καὶ στοῦ ἀντροῦς τσι πάει.
— ὦ! ἄντρα μου μπροσερινέ, δόσμου νερὸ τσι ὄρφανῆς
καὶ τσι φαρμακωμένης.

5

10

Μπέμπει σαράντα στὸ γιατρό κι' ἐξήντα στὸ πηγάδι,
μὰ ὥστε νὰ πᾶν κι' ὥστε νὰ ρθοῦν τσι θάναν τὸ λαζάρι.

*) Αὐτὸ ἐπαναλαμβάνεται μετὰ κάθε στίχον μὲ τόνον πολὺ παραπονετικόν.

19ον

Εἰς τὴ φλακὴ μ' ἐβάλανε κι' ἐφυλακώσανέ με
Γιὰ μιὰν παπαδοπούλα.
(Μὰ δὲ τζι λησμονῶ,
μὰ τσι παπαδοπούλας χῶμα κι' ἀνὲ γενῶ) *
— Ἡ γι-ἀφορμὴ μ' εἰντά τονε καὶ φυλακώσανέ με.
Στὸ περιβόλι: μας ἔμπαινα καὶ συγκαπάντηχγέ μου
Καὶ καλημέρισάν τηνε κι' ἔβγαλε πῶς τὴ φίλησα.
*) Καὶ αὐτὸ ἐπαναλαμβάνεται μετὰ ἓνα στίχον.

5

20όν

Γ-εἰς κυνηγὸς ἀνάτειλε ὄξω ἀπὸ τσ' ὄξω χῶρες,
ἄσπρες μου, χρυσές μου βιόλες.
Ἐκατοδουὸ σκουδιά ἔσπερνε ὄλο μαλλιά ντυμένα,
τὰ ἐρημοκαμημένα.
Πάγω σὲ πέτρ' ἀνέβηκεν ὁ νιὸς νὰ τὰ μετρήσῃ
καὶ γιὰ νὰ τ' ἀποτσακίσῃ.
Μὰ ἔτον ἡ πέτρ' ἀπὸ βροχὴ κι' ἦτο καὶ γλιτσιασμένη,
ἡ-γ-ἐρημοκαμημένη.
Καὶ παραπάτησεν ὁ νιὸς κι' ἔπεσε μὲς τὸν τάφο,
γαρέφαλο μ' ἀφράτο.

5

Σαράντα μέρες ἔκαμε ὁ νιὸς μέσα στὸν τάφο,
γαρέφαλο μ' ἀφράτο.

Κι' ἀπάνω 'ς τοὶ σαράντα-δυὸ ὁ νιὸς ἀνεσηκώθη.

(Παραλλ. Κ. "Α. Κριάρη σελ. 307)

21ον

Μανώλην ἔχουν στή φλακή, Μανώλη μαγκλαβίζου,
δὲν ἔχει μάνα νὰ τὸν κλαί, κύρη νὰ τὸ λυπᾶται,
μουδ' ἀδερφὸ μουδ' ἀδερρῆ νὰ τὸν ψυχοπονᾶται,
μὲν' ἕναν πρωτοξάδερφο καὶ τογε λένε Γιάννη.

— Ἐχε, Μανώλη, ὑπομονή ὡς τῆ μεγάλην Πέφτη,
ἐτότες τσ' ἀμολαίρουνε οὐλους τσοὶ φλακωμένους
Κι' ἂν τύχ' καὶ δὲ σὲ δγάλουνε, ἐπά 'μαι 'γὼ γιὰ σένα.

(Παραλλαγή Κριάρη Κ. "Α. σ.325)

22ον

'Σ τσοὶ δεκαφτὰ τοῦ Γενναριοῦ τ' Ἄγι-Ἀντωνιοῦ ἀποσπέρει
φωνή καὶ κλάμην ἄκουσα 'ς τσοὶ φυλακῆς τὴν πόρτα.

— Παιδιά, ποιά μάνα ἰό τονε κι' ἔκλαιγε τὸν ὑγιὸν τῆ;
Τοῦ Κωσταντῆ ἢ μάνα 'τανε κι' ἔκλαιγε τὸν ὑγιὸ τῆ.

— Ὁφου! ὑγιέ μου Κωσταντῆ, καὶ ποῦ λαμπροπασχάζεις
καὶ ποῦ καλεῖς τσοὶ φίλους σου καὶ ποῦ τσοὶ λογαριάζεις;
Στῆ φυλακῆ, Μανουλά μου, ἐκεῖλὰ λαμπροπασχάζω
κι' ἐκεῖλὰ καλιῶ τσοὶ φίλους μου κι' ἐκεῖλὰ τσοὶ λογαριάζω.

23ον

Θωρεῖς το 'κεῖνο τὸ βουνὸ ποῦ 'ναι ψηλὸ 'ποῦ τ' ἄλλα;

* Ἐκεῖλὰ 'ναι πύργος γυάλινος μὲ κρυσταλλένια τζάμια.

Μέσιν κοιμᾶται μιὰ -γ-ξοθή, ξοθή καὶ μαυρομμάτα,

πῶς νὰ τήνε ξυπνήσωμε καὶ πῶς νὰ τσὶ τὸ ποῦμε;

— Ξύπνα, καημενὴ Ἀναστασιά, ξύπνα καημένη κορη,
ξύπνα νὰ ἀψῆς τὸ κερί.

(Παραλ. Καρπάθου σελ. 282)

24ον

'Αντώνη μου, τί σκέφτεσαι κι' εἶσαι συλλογιασμένος;

— Ἄστε με, μὴ μὲ διάζετε νὰ σῶσε μολοήσω.

Ὁφές μου 'ρθην τὰ γράμματα ἀποῦ τὸ Γέρο-Δῆμο,

κι' ὄξω 'γραφε τὸ ξώγραμμ, μέσιν 'λεγε τὸ γράμμ,

ἐπῆραν τῆ γυναικῆ μου, τὸ μοναχὸ παιδί μου,

ὁ Βελη-Γκέκας τὸ σκυλί, ὁ ἄπιστος, ὁ σκύλος.

Θὰ πάρω τὸ τουφέκι μου, τ' ἄξια μου παλληκάρια

νὰ κόψω χῶρες καὶ χωριά.

25ον

- Δώδεκα εὐζωνάκια ἔξικινήσανε,
 στὸν πόλεμο νὰ πᾶνε νὰ πολεμήσουνε,
 εἰς τὸ καρὰβ' ἐμπήκανε κι' ἐγλεντίζανε,
 — Παιδιά νὰ τὸ κατέχανε, (Παναγιά μου!) πῶς δὲ γαέρονουε. 5
- Ἔπιασε τρικυμία στὴ μύρρη θάλασσῃ,
 πὺρ τῆ βαριά φουρτούνα ἐσπάσαν τὰ πανιά,
 δοήθη, Παναγία μου, νὰ τὰ γλυτώσωμε
 κι' ὅσα κινήλια ἔχεις νὰ τὰ χρουσώσωμε.
 Ἔσπασε τὸ Καράβ. κι' ἐβουλήσανε
 κι' ἓνα δὲν ἀπομένει, (Παναγιά μου), παρὰ πνιγήκανε. 10
- Νὰ κλαίω τὸν καπετάνιο καὶ τὰ ναυτόπουλα;
 Μὰ καὶ τὰ εὐζωνάκια (Παναγιά μου) πού 'τονε μιὰ χαρὰ;
 Ἄχι! καημένες μίνες ὄντε-ντὸ μάθανε,
 πὺρ τὰ δειντὰ μαραιῖναν (Παναγία μου) ὅπου πενούσανε
 καὶ μιὰ γκαημένη μάνα πὺρ τὸ 'χε μοναχό,
 καὶ τὸ 'χε σπουδασμένο (Παναγιά μου) τὰ μάθια -τζι τὰ θυό. 15

Τὸ ποίημα ἴσως εἶναι παρείσακτον καὶ διακρίνεται τοῦτο κυρίως ἀπὸ τὴν ἐκφώνησιν «Παναγιά μου» καὶ ὄχι ὡς τὸ ἐντοπιῶς ἀγνόν Παναγία μου. Θέτω δὲ ἐντὸς παρενθέσεως αὐτὴν διότι μόνον ὅταν τραγουδηταί λέγεται.

26ον

- Μὰ μιὰ φορὰ 'ν' ἡ λεβεδειὰ καὶ μιὰ φορὰ 'ν' τὰ νειᾶτα,
 μὰ μιὰ φορὰ πορπάτηξα κι' ἐγὼ μὲ τσοὶ λεβέντες,
 ἐννιά κορίτσια φίλησα καὶ δέκα παντρεμένες
 καὶ δεκοχτὼ καλογρηῆς καὶ τρεῖς παπαδοποῦλες
 μὰ μιὰν ξαθὴ καὶ μιὰ σγουρή δὲ 'μπόρου νὰ φιλήσω. 5
- Καὶ πέρνω ἓνα ῥίζωμα ἓνα ῥίζωματσάκι,
 θρίστω μιὰν πέτρα ῥιζιμιά, στὴ ῥίζα κρύα θρύσι,
 καθίζω νὰ ξεκουραστῶ, νὰ πιῶ νερὸ λιγάνι,
 νὰ σύρω κλέφτικη φωνὴ νὰ περμαζώζω κλέφτες,
 νὰ κάτσω κλέφτη δικαστὴ καὶ κλέφτη σαγγελέα. 10

27ον

- Παιδιά σὰ θέλτε λεβεδειὰ καὶ κλέφτες νὰ γενῆτε
 ἐμένα νὰ ῥωτήξετε πῶς τὰ περνοῦν' οἱ κλέφτες:
 Δώδεκα χρόνους ἔκαμα 'ς τσοὶ κλέφτες καπετάνιος
 ζεστό ψωμί δὲν ἔφαγα, γλυκὺ κρασί δὲν ἤπια,
 σὲ στρῶμα δὲν κοιμήθηκα τὸν ὕπνον νὰ χορτάσω,
 εἶχα τ' ἀέρι πάπλωμα καὶ τὰ χαλίκια στρῶμα
 καὶ τ' ἀργυρὸ μου τὸ σπαθί: εἶχα προσκεφαλάδι. 5
- (βλ. ἐκλογαὶ Πολίτου σελ. 44)

28ον

Γιὰ ἰδέσ παιγνίδι' ὁ Διγενῆς, ὄντε γκαβαλλικεύγη,
σάν ἥλιος λάμπ' ὁ μαῦρες του, σάν ἄστρον ἢ φορεσιά Δου,
Κι' ὅσα κορίτσια κι' ἄν τὸ δού' ὅλα φιλι τοῦ δίδου.
Μὰ ἴνα κοράσιο ξέμορφο φιλι κοί δὲν τοῦ δούδει.

5

- Γιάντα κοράσιο ξέμορφο, φιλι σὺ δὲ μοῦ δούδεις;
—Φοβοῦμαι σε πλανόμματα πῶς εἶσαι παντρεμένος.
καὶ μνῶει τσι στὸν οὐρανὸ καὶ λέει του ψηλά ἴνα.
καὶ μνῶει τσι στὴ θάλασσα καὶ λέει του βαθειά ἴνα.
καὶ μνῶει τσι στὴν ἐκκλησιά' ξύλα καὶ σγουραφιά ἴνα
καὶ μνῶει τσι στὴ νιότη ντου, λέει του ψεύτης εἶσαι.

10

(Παράλ. βλ. Κρ. Ἰ. Α. Κριάρη σελ. 217)

29ον

Ποῖος εἶναι ποῦ τὸ πέταξε τὸ μῆλο εἰς τὸ Νάδη
καὶ τ' ἀργυρὸ σπαθὶ στὴ γῆ μὲ τὸ χρυσὸ γαϊτάνι;
Τρέχουν' οἱ νιοὶ γιὰ τὸ σπαθὶ κι' οἱ νιῆς γιὰ τὸ γαϊτάνι,
τρέχουν καὶ τὰ μωρὰ παιδιὰ...

30ον

Ἐμήνυσε ὁ νιὸς γαμπρὸς εἰς τὰ πεθερικά ντου,
νὰ παρασύρουνε τὸ αὐλῆς, νὰ στρώσουνε τσοὶ τάβλες,
ν' ἀποδεχτοῦν τὸ νιὸ γαμπρὸ μ' οὐλῆ τῆ συντροφιά ντου.

31ον

- Ἄρχοντες ἔχου στὴ φλακὴ ὡς χίλιους πεντακόσιους.
Ἐχουν τὸ Ρούσιο τῷ Σρακιῷ καὶ τὸ Σηφογιωργάνη,
ἔχουν καὶ τὸ Γρωτόπαπα, τὸ Δράκο ποῦ τσοὶ Λάγκους.
—Δράκο μ' ἀποῦσαι ξακουστός κι' εἶσαι καὶ παλληκάρι,
ἀπόψε θὰ τσακίσωμε τὸ φυλακῆς τσοὶ πόρτες.

5

(Παράλ. βλ. Κριάρη Κ. Ἰ. Α. σ. 245)

32ον

Ποτέ μου δὲν ἐδειλίσα ἀντρα ποῦ νὰ καυχήτο
μουδὲ καὶ κίρη ὄμορφη πῶς δὲ θὰ τὴν πλαγέσω,
μόνο τσι χήρας τὸ στενὸ πῶς δὲ θὰ τὸ περάσω,
γιατ' ἔχει ἡ χήρα τρεῖς υἱοὺς κι' οἱ τρεῖς καλ' ἀντρεϊφμένοι,
τὸ Γιάννη καὶ τὸ Διαμαντῆ.

5

32ον

Ἐγὼ θωρῶ τὴν τάβλα μας κι' εἶναι καλὴ στρωμένη.
Κι' ἄς εἶ γκαλὰ ποῦ τῆ στρωσε κι' ἀπ' ἔβα'ε μαργέλλι
κι' ἀποῦ τῆνε τριγύριζε ὀλογυρῆς μὲ πιάτα

κι' ἐκάτσαν ὀλοτρύγυρα οἱ-γι ἐδικοί κι' οἱ φίλοι.

(Παραλ. βλ. Κριάρη Κ. "Α. σελ. 267)

34

Τρίτη σήμερο, Τρίτη τριάντα μέρες,
λείπ' ὁ Γιάννος μας, λείπ' ὁ καλλιὰ ἄντρωμένος, (ἢ ὁ καλύτερος μας).
Γῆ ἐσκοτώσαν το γῆ τὰ θεριά τὸν φάγα,
γῆ κι' ὁ μαῦρος του ποθὲς ἐξόρισε ντον.

35

Γυάλινος πύργος ἐδαίξε ε' τσ' ἀνατολῆς τῆ μπάντα,
παιδιά, ποιὸς ῥήγας κἀθεταί γῆ τίνος πλούσιου εἶναι;
Μουδὲ καὶ ῥήγας κἀθεταί μουδὲ καὶ πλούσιου εἶναι,
μονο' ναι μιᾶς πεντάμορφης.

36

Ὅψες ἀργὰς ἐπέργουνα τοῦ χρόντα τῆν πόρτα
καὶ χροίκουν τῆ χροόντισσα κι' ἐμλλωνε τὸ χροό.
— Χάρε πικρέ, χάρε γλυκὲ, χάρε φερμανωμένε,
δέ σοῦ ἴπα μιὰ δέ σοῦ ἴπα δυὸ δέ σοῦ ἴπα τρεῖς καὶ πέντε
ὁπού ἴναι ἐφτὰ πέρνε τοῖ τρεῖς;

5

37

Εἶντα ἴν' ἡ μοιμέριση στὸν Ἄγιο γῆ ὠστανεῖνο.
παιδί, παιδί βαφτίζουνε γῆ ἀντρώνο βλογοῦνε;
Μουδὲ παιδί βαφτίζουνε, ἀντρώνο δέ βλογοῦνε.
Χήρας υἱίγες ἀποθανε.

38

Θωρεῖς τα ἴκεῖνα τὰ βουνά, τὰ κοκκινοβαμμένα,
κάθονται τρεῖς μελαχροινὲς μὲ τ' ἄσπρα φορεμένω.
Ἢ μιὰ κεντᾶ τὸν οὐρνὸ κι' ἡ-γι-ἄλλη τὸ φεγγάρι
κι' ἡ σκύλα ἡ μικρότερη κεντᾶ τὸ παλληκάρι.
Ἢ μιὰ βαστᾶ βασιλικὸ κι' ἡ-γι-ἄλλη ἐν' ἀπίδι,
κι' ἡ σκύλα ἡ μικρότερη βαστᾶ χρουσό μαντήλι.
Μυρίσου τὸ βασιλικὸ καὶ δάγκασε τ' ἀπίδι,
σφούγγιξε τ' ἀχειλάκια σου μὲ τὸ χρουσό μαντήλι.

5

39ον

Χίλια καλῶς τὸ βρήκαμε τοῦ φίλου μας τὸ σπίτι,
τοῦ φίλου τοῦ κουμπάρου μας, (ἢ συντέκνου ἢ συμπεθέρου ἢ κουνιάδου κλπ),
τοῦ πλιά καλλιὰ μας φίλου
καὶ τοῦ κειροῦ χρορούμενοι κι' ἀντίσκαιροι καὶ πάντα
νῆρθωμε πάλι νὰ τοῖ ἐροῦν.

Ἄπαντοῦν δὲ

Κι' ἐμᾶς καλῶς μᾶς ἤρθανε χίλια καὶ δυὸ χιλιάδες, (ἢ οἱ φίλοι οἱ-γι-ἐδικοίμας)
οἱ φίλοι οἱ κουμπάροι μας οἱ πλιὰ καλλιὰ μας φίλοι.

Καὶ τοῦ καιροῦ χαρούμενοι κι' ἀντίκαιροι καὶ πάντα,
νᾶρχωνται νὰ μᾶσε θωροῦν. (Ἦ) νὰ ζιοῦμε νὰ δλεπόμαστε.

Αὐτὸ τὸ τραγοῦδι ἄδεται μόλις οἱ κουμπάροι, ἢ οἱ σύντεκνοι ἢ οἱ συμπεθέροι εἰσέλθουν εἰς τὸ σπίτι εἰς ὃ γίνεται ἀρραβώνιασις, γάμος ἢ βάφτισις, χαιρετήσουν καὶ πιοῦν τὸ πρῶτο πιοτὸ (ρακὴ). Πάντοτε εἶναι τὸ πρῶτο τραγοῦδι τῶν διασκεδάσεων καὶ λέγεται ἀπὸ τοὺς εἰσελθόντας. Οἱ εἰσελθόντες λέγουν μίαν «κοντυλιάν» καὶ οἱ ὑποδεχόμενοι ἄπαντοῦν μὲ ἄλλην «κοντυλιάν». Παραθέτω μιά κοντυλιάν αὐτοῦ ὅπως ἄδεται ἐν Σκάρῃ Σελίνου.

Χίλια καλῶς, ἔ... χίλια καλῶς, χίλια καλῶς τὸ βρήκαμε, Νά... ἔ... τοῦ φί—τοῦ φίλου μας, τοῦ φίλου μας τὸ σπίτι, τοῦ φίλου του, ἔ... τοῦ φίλου του, τοῦ φίλου τοῦ κουμπάρου μας, Νά ἔ... τὸ λέει γειὰ Τζόγια καὶ χαρά-τωνε τῶν-καλῶ φίλῶ, Νά, ἔ, ναί, ἔ-γειὰ τῶν καὶ ξαναγειὰ τῶνε καὶ γειὰ μας οὐλωνῶ.

Ἡ δευτέρη κοντυλιὰ ἀρχίζει ἀπὸ τὴν ἀρχὴν τοῦ δευτέρου στίχου καὶ προχωρεῖ τὸ πρῶτον ἡμιστίχιον δίχως ἐπαναλήψεις.

40ὸν

Οὐλές ἡ μέρες τοῦ θεοῦ καλές κι' εὐλογημένες,
σὰν τὴν ἡμέρα τοῖ Λαμπρῆς ἄλλη καμμιά δὲν εἶναι,
ἀπούχει φίλο τὸν καλεῖ, δικὸ τὸν πρεμαζῶνε:
κι' ἀπού χει γυιὸ στῆ-γῆενιθαιὰ γραφὴ τοῦ γράφει νᾶρθη,
γιατ' εἶναι παραπόνεσι.

(Παραλ. βλ. σελ. 200 καὶ 261 Κριάρῃ)

III Δ ε η γ η μ α τ ε κ ᾶ

Αὐτὰ ἀπαγγέλλονται μὲ τόνον θρηνώδη ἢ κομικὸν εἰς συγκεντρώσεις. Εἰς αὐτὴν τὴν κατηγορίαν ὑπάγονται καὶ τὰ μεγάλα «Ἱστορικὰ» ποιήματα, διότι τὰ μικρὰ ἄδονται ὡς τὰ ὑπ' ἀριθ' 10 καὶ 17 τῆς παρούσης συλλογῆς. Πρέπει ὅμως νὰ τονισθῇ ὅτι πολλάκις δὲν εἶναι ἀξιόπιστα. Ὁ ποιητὴς τῶν εἴτε θὰ εἶναι στενὸς συγγενῆς, εἴτε θὰ εἶναι ἄσπονδος ἐχθρὸς τῶν ἱστορουμένων προσώπων.

41ον «Τῶν Ἑλλήνων» (1897)

Ἄκουσεν' εἶντα γίνηκε 'ς τοῖ πέντε τοῦ Φλεβάρῃ.

Ὁ Εἰσὸς ἐξεβάρκαρεν ἀπὸ τὸ Κολυμπάρι,
ἐννιά κανόνια ἔφερε στῆ Χώρα νὰ βαροῦνε,
πολεμοφόδια πολλὰ νὰ μὴν τῶνε λειφοῦνε
καὶ γκράδες ἐβαστούσανε τῶν Κρητικῶ τοῖ δούδα
τῆ Χώρα νὰ χαλάσουνε νὰ χτίσουνε καινούργια.

Τὸν Πλατανιὰ περνούσανε ὅσοι βαστοῦνε γκράδες
τοῖ τούρκους ἐζυγῶνανε νὰ κάμουν ἀραγιάδες.
Στὸν Πλατανιὰ περνούσανε, στὸ Μάλεμε πηγαῖνα
κι' ἔγας ἀξιωματικὸς ἐβάσαιε τὴν πέννα

5

10

- καὶ καλαμάρι καὶ χαρτὶ εἰς τὸ δεξιόν του χέρι
 τὴν ἔνωσι ἐζήτησε στὴν Κρήτη γιὰ νὰ φέρη.
 Στὴ χώρα ἐπηγαίνανε νὰ τὴνε τριγυριάσου,
 βαστοῦν κανόνια καὶ φωθιά γιὰ νάτῃνε χαλάσου.
 Οἱ-γι-Εὐρωπαῖοι φτάξαν ἐκείνην τὴν ὥρα, 15
 διαταγὴ ἐδώκανε νὰ μὴ βαροῦ τσοὶ Χώρας,
 παρὰ νὰ πᾶν ἔς τσοὶ Βουκολιῆς τον Πύργο νὰ χαλάσουν,
 τσοὶ τούρκους νὰ ζυγώνουνε κι' ὅσους μποροῦ νὰ πιάσου.
 Καὶ πᾶνε μίαν ἀργαδιῆ καὶ τόνε τριγυριάσα 20
 μὰ τὰ κανόνια τὰ καλὰ λώμπης τῶνε χαλάσα;
 Ἐκειδὰ σκοτωθήκανε τριάντα παλληκάρια
 ἀπὸ ἄτονε κακόβρισα σὲ κεινηνὰ τὴ μπάντα.
 Κι' ἕνας ἀπὸ τὸ Μάλεμε, ὁ Καπετανογιώργης,
 στὸν πύργο εἰς τὴν Κίσαμο ἐπήγε κι' ἐσκοτώθη. 25
 Οἱ τούρκοι δὲν ἐμείνανε, τὴ νύχτα τῶνε ἐφύγα,
 οἱ βαρισμένοι στὰ κλαδιὰ ἐμπήκα κι' ἐχωστήκα
 κι' οἱ-γι ἄλλοι ἐπηγαίνανε ὅθε τζοὶ Ψαθογιάννους
 κι' ἐκειὰ ζημέρωσ' ὁ θεὸς καὶ δυὸ βοσκοὶ τσοὶ φτάνου.
 Κι' ἀποκειδὰ ζυγώνου τζοὶ καὶ θγάνου τζοὶ στὸν τροῦλλο 30
 τοῦ Μπακαλάο τοῦ Χατζῆ ἄσκέριν τού' τον οὔλο,
 δὲν εἶχαν καὶ ψωμί νὰ φᾶν' μουδὲ νερὸ νὰ πιουῦνε
 καὶ τότες ἐφωνιάζανε πὼς θὰ παραδοθουῦνε.
 — Ἄμε νὰ πῆτε τοῦ στρατοῦ νὰ πάρη τὰ συγχέρια,
 δὲν παραδούδομάστονε στῶν Κρητικῶ τὰ χέρια. 35
 Κι' ἐκειὰ ἐσυμμαζώχτηκε οὐλὴ ἡ χριστιανότη
 ὀγιά νὰ πᾶν' στὴ Κάντανο νὰ φᾶνε τούρκου σκῶτι.
 Εἰς τὸ Σταυρὸ προβάλανε καὶ τὴνε χαιρετίσα,
 μὲ γράδες στρατιωτικὸς τὸν κάμπο τζι ἐπατήσα,
 κι' οἱ Τούρκοι ἐχωστήκανε ἔς τσ' ἐλιῆς καὶ εἰς τὰ ρυάκια 40
 κι' ἐξεσταλίσα τζ' οἱ ρωμιοὶ ὡσᾶν τὰ λαγουδάκια.
 Τὴν Κάντανο πατήσανε καὶ τὴν ξεμασκαρῶσα
 καὶ τσοὶ καντίνες τῶν τουρκῶν οὔλες τσοὶ ξεμουρῶσα
 καὶ οἱ καντίνες ἔμπήκανε ἐτοτεσὰς κι' ἐκλαίγα,
 παραπονέματα πολλὰ τῶ χριστιανῶν ἐλέγα, 45
 — Ἀγῆστε μας νὰ πάγωμε κάτω στὸ περιγιάλι,
 καρὰβι Εὐρωπαϊκὸ ἔρχεται νὰ μᾶς πάρη.
 Κι' ἀπῆς καὶ κατεθήκανε κάτω στὸ περιγιάλι
 καρὰβι ἐβολίτρε ὀγιά νὰ τσοὶ θκρλήρη.
 Ἀγῆκανε τὰ πρίματτα καὶ οἱ ρωμιοὶ τὰ πῆρα
 καὶ τσοὶ ἐξαρματώσανε καὶ τὰ μαρτίγια πῆρα. 50

κι' ἀποκειδὰ σηκώνονται καὶ πᾶνε στὴ Γραμπούσα,
τσοὶ τούρκους, τσοὶ Καστελλιανούς καλὰ τσοὶ πολεμουῖσα.
Καλὰ τσοὶ πολεμήσανε καὶ τότες τῶ γιουργιᾶρα

55

κι' εἰς τὸ Καλὸ τσοὶ θίλανε κι' ἀπόκειε τσοὶ βεφουδάρα.
Κι' ἀποκειδὰ σηκώνονται καὶ πᾶνε στὴ Μαλαῶξα
κι' οἱ τούρκοι ὥστε γὰ τσοὶ δοῦ ντελόγως ἔτρομάξα
καὶ πιάνουν τὰ μαρτίνια δῶ καὶ βγαίνου στὰ χαράκια,
καλὰ τσοὶ πολεμήσανε ἐτότες τὰ βωμιᾶκια,
καλὰ τσοὶ πολεμήσανε κι' ἐκεῖ παραδοθῆκα.

60

Στοῦ Βάσο εἰς τ' Ἀλυκιανοῦ ἐπῆγαν κι' ἐσταθῆκα.

Μὰ στέσανε στ' Ἀνιμπαλῆ Γύρωπαίικια σημαία
οἱ-γι-Ἐλληγες δὲ μπαίζουνε τοῦ τούρκου μλεῖο στό κρέας.

Πρόκειται περὶ τοῦ Ἑλληνικοῦ ὑπὸ τὸν Τιμολέοντα Βάσον στρατοῦ, ὅστις ἐστάλη πρὸς ἀπελευθέρωσιν τῆς γήσου (Φεβρουάριος—Μάιος 1897).

Σημειωτέον, ὅτι ὑπάρχει διαφορὰ τις μεταξὺ λαϊκοῦ ποιητοῦ λέγοντος περὶ τῆς καταλήψεως τῶν Βουκολιῶν « Μὰ τὰ κανόνια τὰ καλὰ λώμπις τῶνε χαλάσα(ν) » καὶ μιᾶς ἐπιγραφῆς εἰς τινὰ εἰκόνα τοῦ στρατηγοῦ Βάσου, ἣτις, παρωδοῦσα τοὺς στίχους τοῦ Σούστου, λέγει: « Ὁ εἰς μίαν μόνην ὥραν τοὺς νιζάμιδες σαρώσας εἰς τῶν Βουκολιῶν τὴν χῶραν. »

42ον Τσι Κάντανος (1897)

Κάθε ταχὺ μὲ τὴ δροσιά π' ἀνοίγει τὸ λουλούδι
ἀφρουκαστήτε νὰ σᾶς πῶ τσι Κάντανος τραγοῦδι.
τραγοῦδι νὰ τὸ μάθετε, τραγοῦδι νὰ τὸ λέτε
κι' ὅσοι κι' ἂν εἰστε χριστιανοὶ νὰ κάθεστε νὰ κλαῖτε.

5

Ἀπάνω στὰ ἐνεγνήτα-ἐφτὰ τὴν ἐπολιορκῆσα
κι' ἀποὺ τσοὶ τέσσεραις μεργιές καὶ τὴν ἐπολεμήσαν.

Μονιῶτες καὶ Λιβαδιανοὶ καὶ Κουτσογερακιῶτες
ἐπῆγαν στὰ Πλεμενιανά, μὲ τσ' ἄλλους Σελινιῶτες,
ἐπῆγαν στὰ Πλεμενιανά, εἰς τοῦ Σαλή—Τζεβρέμη

10

κι' ἀμέσως δούδουνε φωθιὰ σὲ κεῖνὰ τὰ μέρη.

κι' ἀποκειδὰ σηκώνονται, σᾶν τὰ καλὰ κωπέλλια

κι' ἐπῆγανε στὰ Σκουδιανὰ καὶ πέρα στὴ Νεβέλα.

Οἱ τούρκοι ἀποφασίσανε νὰ κάμουνε γιουρούσι

κι' ἀνάμεσα ἔς τσοὶ χριστιανούς πᾶνε καὶ γιουρουντοῦσι.

15

Ἀνάμεσα ἔς τσοὶ χριστιανούς παίζου μίαν παταρία

καὶ τὰ μαρτίνια ρίξανε καὶ τὰ μαχαίρια ἄσφα.

Οἱ Τούρκοι ἦτονε πολλοὶ τὰ χριστιανᾶκια λίγα,

ὅμως καλὰ πλερώσανε σὲ κεῖνὰ τὰ παιγνίδια.

Δώδεκα σκοτωθῆκανε καὶ δέκα ἄβρισμένοι,

- ἐφύγα δὲ τῆσι πήρανε... γιατί ἦτον ἀντρειωμένοι. 20
 Βαρίστηκεν ὁ Φίντακας καὶ ὁ Σαλή—Τζεβρέμης,
 ἀφρουκαστήτε νὰ σᾶς πῶ κι' οὐλος ὁ κόσμος τρέμει.
 Ἀφουρκαστήτε νὰ σᾶς πῶ τὰ θλιβερὰ μαντάτα,
 γιὰ 'κείνους ποὺ σκοτώσανε στὰ Σκουδιανὰ στὴ στράτα.
 Ὁ πρῶτος ποὺ σκοτώθηκε, ὁ Γιώργης ὁ Χατζάκης. 25
 καὶ παραδεφτερώτερος Μανώλης Μπογιατζάκης.
 Ἐκειὰ 'σκοτώθηκ' ἄλλο-εἰς, Μανώλης Λουπασάκης,
 μαζί ἐσκοτωθήκανε με τὸν Κατσιγαράκη,
 καὶ ἐσκοτώθηκε ἄλλο-εἰς, ὁ Χαλακατεβάκης, 30
 καὶ βαρισμένος ἦτονε Σταυρούλης Καλαϊτζάκης.
 Ἐφώνιαξεν ὁ δυστυχῆς τ' Ἀντώνη Κλουβιδάκη.
 —Φεύγετε, δὲ με παίρνετε καὶ μένα στὸ κονάκι,
 φεύγετε, δὲ με παίρνετε κι' ἐμένα τὸν καημένο,
 μόνο μ' ἀφήνετε ἐπαεῖ, σάν τὸν ἀποθαμένο; 35
 —Ἄχι, καημέγε σύντακε, πῶς νὰ σοῦ βοηθήσω,
 Ἄπ' ἐβαρίστηκα κι' ἐγὼ κι' οἱ τοῦρκ' ἔρχονται ὀπίσω;
 —Πέτε το τὸ γυναικάς μου γιατί δὲν τὸ κατέσι,
 στὸν πόλεμο σκοτώθηκα μόνο νὰ μὴ με κλαίη.
 Μὰ δὲν ἐσκοτωθήκανε στὰ πλάτσικα οἱ καημένοι,
 ὡς ἦρωες κι' ἀντρείστικα οἱ κακαποδομένοι. 40
 Μέσα στὴ στράτα 'κάμανε μνήματα καὶ τσοὶ θάψα
 Κι' ὄσοι γκι' ἀνὲ περάσανε ἐβαρναστενάξα.
 Μέσα στὴ στράτα τσοὶ 'χουνε ὀγιά νὰ τσοὶ θωροῦνε
 κι' ὄσοι γκι' ἀνὲ περνοῦ ἀποκειὰ νὰ τῶνε συχωροῦνε.
 Ἄμφοτερα τ' ἀνωτέρω ποιήματα ἔμαθα ἀπὸ τὸν Ματθαῖον Ἐ. Κλεινάκη ἐτῶν 60
 περίπου, κάτοικον Σκάφης.

43ον Τοῦ Λαρετζάκη

- Νάθε βουλήση ἡ Παρασκὴ καὶ νὰ χαθῆ ἡ Τρίτη,
 ὄντεν ἐξεβαρκάριζε Σακὴρ-πασᾶς στὴν Κρήτη,
 κι' εὐτὸς καὶ τὸ φερμάνιν του μὴν εἶχε ξετρυπήσει
 κι' ἀνάμεσα στὴ θάλασσα ἄς ἤθελε βουλήσει,
 παρὰ νὰ φέρη στὰ Χανιά ἐτοῦτα τὰ φερμάνια,
 νὰ τὰ κρεμάσουν ἄδικα τὸ Κρήτης τὰ λειοντάρια. 5
 Μιὰν Παρασκὴ 'ς τὸ ἑφτά, 'ς στ' ὀχτώ, 'ς τὸ δέκα πᾶνω-κάτω,
 ἐπήγανε στὴ φυλακὴ τὸ θλιβερὸ μαντάτο.
 —Ἄφου! καίλα καὶ φωθιά ποῦχουν οἱ φλακωμένοι,
 ὀπού 'ιονε γιὰ θάνατο καὶ βαροδικασμένοι! 10
 —Ἄφου! καίλα καὶ φωθιά, ὦφου! καημὸς καὶ λαύρα,
 ὀπού 'χανε εἰς τὴ φλακὴ 'κείνη τὴν ἐβδομάδα!

- Καὶ ὁ πασᾶς ἐζήτηξε δυὸ ἀπού τὸ σεράγιο,
 πῶς ἤθελε νὰ τῶνε πῆ σήμερο δίχως ἄλλο. 15
- Τὸ Παπαδάκη 'τον' ὁ γείε, τὸ Λαρετζάκη τ' ἄλλο
 ποῦ ἔλαμπεν ἡ μούρη του σὰν τᾶστρο τὸ μεγάλο.
 Ἄμέσως βάνει τὸ στρατὸ καὶ τσοὶ μπισταγκωύξει,
 τὰ χέρια δῶνε καὶ τὰ δυὸ ἔπισω τὰ γυρίζει.
- Ἄντε τσοὶ ἐπερνούσωνε στὴ Σπλάντζια, στὸ σοκάκι,
 ἐτοτεσὰς ἐμίλησε κι' εἶπε τὸ Λαρετζάκη: 20
- Παιδιά, δὲν εἶναι χριστιανοὶ σὲ τοῦτο τὸ σοκάκι,
 νὰ μοῦ τὸ δώσου νὰ τὸ πιῶ στὴν κούπα τὸ φαρμάκι;
 νὰ μοῦ τὸ δώσου νὰ τὸ πιῶ, νὰ βρῶ τὸ θάνατό μου,
 γιὰ δὲ μπορῶ νὰ τσοὶ θωρῶ τσοὶ σκύλους νᾶν' ὀμπρός μου.
 Κι' εἰς τοῦ πασᾶ τσοὶ πήγανε καὶ τόνε προσκυνοῦνε 25
- Καὶ κλίνουνε τὴν κεφαλὴ τὰ πόδια του φιλοῦνε.
 Κι' ἐκεῖνος ὥστε νὰ τσοὶ δῆ διαβάξει τὸ φερμάνι
 καὶ τὴν ζωὴν τῶνε ἔγραψε ὁ σκύλος γιὰ νὰ πάρη.
 Σὰν εἶδα οἱ κακορρίζικοι πῶς ἤθε' φουρκιστοῦνε,
 ἕναν παπᾶ ζητήσανε νὰ ξεμολογηθοῦνε, 30
- ἕναν παπᾶ ζητήσανε νὰ τσοὶ ξεμολογήση.
 κι' ἂν εἶν' καὶ χριστιανὸς καλὸς νὰ τῶνε βοηθήση.
 Μὰ δὲ μπορεῖ μοῦδ' ὁ παπᾶς πρᾶμα νὰ τῶνε κάμη,
 γιὰτ' ἦτον' ἀπού τὸ Βασιλιά ἐτοῦτο τὸ φερμάνι.
- Τὸ Παπαδάκη-ν-ἤλεγε στὴ γῆμολότην του. 35
- Τὸν ἄλλον μὴν κρεμάσετε γιὰτὶ πονεῖ ἡ ψυχὴ του,
 τὸν ἄλλο μὴν κρεμάσετε γιὰτὶ εἶναι παλληκάρι,
 μὰ ἄγω ἔμαι ποῦ τὸ σκότωσα τὸν κερατὰ τὸ Μπάντρη.
 Ἐτοτεσὰς ἐμίλησε κι' εἶπε τὸ Λαρετζάκη 40
- Μαζὶ θὰ φουρκιστοῦμ' ἐμεῖς, ξάδερφε Παπαδάκη,
 μαζὶ θὰ φουρκιστοῦμ' ἐμεῖς, μαζὶ θὰ βγῆ ἡ ψυχὴ μας,
 μαζὶ θὰ κατεβάσουνε στὸ Νάδη τὸ κερμί μας.
- Ἄχι! κρυφὸς τηλεφῶνος νὰ τσι τηλεφωνίσω,
 νᾶρθη ἡ καημένη ἡ μάνα μου πριχοῦ νὰ ξεψυχήσω,
 νᾶρθη ἡ καημένη ἡ μάνα μου τὰ βοῦχα μου νὰ πάρη,
 τὸ γάλα ποῦ μοῦ τάϊσε χιλάλι νὰ μοῦ κάμη. 45
- Ἄχι: τὸ κακορρίζικο κι' ἐπιάστηκα σὸ δίχτυ
 καὶ θα μὲ καταλύσουνε καὶ θ' ἀκουστῆ στὴν Κρήτη.
 Καὶ ἕναν πῆδο ἔπαιξε καὶ βγήκε στὸ πατάρι,
 τὴ σερταρέν του μοναχὸς εἰς τὸ λαιμόν του βάνει. 50
- Μωρέ, σκυλιὰ παράνομα, πάρετε τὴ ζωὴ μας,
 στὸν οὐρανὸ θὰ-γ-ἀνεβῆ μάρτυρας ἡ ψυχὴ μας.

44ον Ὁ Διάπης (1890)

Ὁ Ἰωσήφ Διάπης ἐκ Σφακιῶν ἦτο ἐκεῖνος, ὅστις μὲ τὴν ἠθικὴν καὶ ὕλικὴν συνδρομὴν διαφόρων κομιτάτων καὶ πρὸ παντός τοῦ Παρθενίου Κελαϊδῆ, ἐσηματίζεν μικρὰ σώματα ἀπὸ κρητῆς καὶ ἐλυμαίνετο τὸ δυτικὸν ἡμισυ τῆς Κρήτης. Ὑπῆρξε διὰ τοὺς τούρκους ὅ,τι τὸ κόκκινο παννὶ διὰ τοὺς βόας. Περὶ αὐτοῦ ὑπάρχουν 3 ποιήματα. Τὰ 2 αἴτια ἐξιστοροῦν τὰ κατορθώματά του συνέλεξα ἀπὸ τὸν Γ. *Αλυγιζάκη κατωικὸν Σκάφης περίπου 55 ἐτῶν μὲ τεραστίαν μνήμην. Ἀμφοτέρω τὰ ἔμαθε παίδιον 10 ἐτῶν εἰς τὸν Βρασκῶν Σφακιῶν. Τὸ τρίτον ἐξιστοροῦν τὸν φόνοντου ὑπὸ τινος Καλοσιδᾶ τὸ ἔχει συλλέξει καὶ θὰ τὸ ἐκδώσῃ ὁ κ. Τομαδάκης.

Στὰ χίλια ὀχτακόσια στὰ ἐνενητ' ἀπάνω
ἀκούσετε εἰντὰ *καμε στὴν Κρήτην ὁ Σουλτάνος.

Τὴν Κρήτη γέμισε στρατὸ χωρὶς καμμιάν αἰτία
κι' ἐμάζωνε τὰ ἐμιριά γιὰτ' εἶχε δυστυχία.

Ὅλοι πλερώνουν ἐμιριά καὶ δούδουνε παράδες,
μὰ ὁ Διάπης μὲ τὸ κόμμα δου δὲ γίνουντ' ἀργιάδες.

Σφίγκουν τὸ Διάπη στὰ Σφακιά εἰς τὸ Γουβᾶ 'πού κάτω
καὶ δώδεκα κατάλυσε ὡς τὸ λαγγὸ στὸν πᾶτο.

Μπαίνουν τὰ χαμηλὰ χωριά νὰ πᾶνε στὸ Δυμπάνι

κι' ἐμπήμανε στὸν καφενὲ νὰ κάτσουνε λιγάκι,
Πριγοῦ νὰ καλοκάτσουνε οἱ τοῦρκοι τσοὶ πλακῶσα,
χίλιοι διακόσιοι στρατηγοὶ τὸν καφενὲ ἐζῶσα.

Κι' ὁ Διάπης ὥστε νὰ τσοὶ δῆ ἔσυρε τὸ μαχαίρι.

— Μὰ μεῖς δὲν ἔχουμε δουλειὰ μουδ' ὡς τὸ μεσημέρι.

Τοῦ Μπίμπαση ἐφώνιαξε «κάμε τὸ σκεδίό σου
γιατὶ θὰ-νεῖναι σήμερο ἐπὰ ὁ θάνατός σου,
γιατὶ κι' ἐγὼ ἀπὸ καιρὸ ἔκαμα τὸ δικό μου,
μέρα καὶ νύχτα πολεμῶ νὰ βρῶ τὸ θάνατό μου».
καὶ τοῦ Γαλάνη 'φώνιαξε «σὰ θέλεις παραδόσου,
μὰ γὼ δὲν παραδοῦδομαι ὄξω νὰ μὲ σκοτώσουν».

Διάπης, Γαλάνης ἤρωας, Τσοῦρδος καὶ Μαλιντρέτος
καλὰ τσοὶ πολεμήσετε τσ' ὀθωμανοὺς ὀφέτος.

*Ἐχει ὁ Διάπης πράματα στὴν Κρήτη καωμένα
σὰν τοῦ Κορίνου τὸ βουνὸ κεφάλια 'χει κομμμένα.

Κι' ἐδρόσισε τὸ χέριν του εἰς τῶν ἐγθρῶ τὰ στήθη
κι' εὐτὸς ὁ Κρητικὸς λαὸς πολὺ τὸν ἐφοθήθη.

45ον Ἐτερον τοῦ Διάπη (1890)

Στὰ χίλια ὀχτακόσια στὰ ἐνενητὰ 'πάνω
ἀκούσετε εἰντὰ *καμε ὁ Διάπης τοῦ Σουλτάνου.

Εἰς τὴν Ἀθήνα κάθεται Σήφανος καὶ Κακούρης,
Χριστοδουλάκης Νικολίδς τῷ Σφακιανῷ τὸ νοῦρι.

- Κάθουνται ὄλοι οἱ-γι: Ἄρχηγοὶ τοὶ Κρήτης καὶ μιλοῦνε,
εἶντα γὰ κάμουν τοὶ Τουρκίᾳς θωροῦν πῶς δὲ μποροῦνε.
Κι' ἐφέρνανε τσ' ἀθιβολές κι' ἐλέγα γιὰ τσ' ἀγάδες,
ἦρθε καιρὸς νὰ πάψουνε τοῦ κόσμ' οἱ δεσποτάδες.
Ὁ πατριάρχης ἔγραψε μετὸ μητροπολίτη,
σ' οὔλο τὸν κόσμο ἔγραψε κι' ἔγραψε καὶ στὴν Κρήτη:
«Νὰ μὴ σημαίνου 'ς τσ' ἐκκλησιές, νὰ μὴ τσοὶ λουτρογοῦνε,
γὲ μὴ βαφτίζου, ε παιδιὰ, στεφάνια μὴ βλογοῦνε,
γιατ' ὁ Σουλτάνος σήμερο σὲ οὔλον του τὸ κράτος
γτηρᾶ νὰ βάλῃ τσοὶ ρωμιούς εἰς τὸ ζυγὸ ἀποῦ κάτω».
Κάθιτ' ὁ Διάπης μοναχὸς κιανούς δὲν κουβεδιάζει,
βάνει στὸ νοῦν του μιὰ δουλειὰ καὶ βραναστενάζει.
Ἐνα τ'εἶγάρω ἔσιαξε κι' ἀμέσως τότε πίνει
κι' ἀποῦ τὴν τόση μάνιτα ἄφτει οἶαν τὸ καμίνι.
Νιούς πλοῦσιου 'πιτροπου παιδὶ σιμώνει καὶ τοῦ λέει
— Εἶντά 'εις Διάπη, σήμερο καὶ μόνο πῶς δὲν κλαίεις;
— Μὴ μὲ ρωτᾶς εἶντά 'χω 'γὼ καὶ καίγετ' ἡ καρδιάμου,
γιατὶ γροικῶ κα δέρνουνε τὰ πατρογονικά μου.
Ὁδήγησέ με σήμερο, γιατί 'χω 'πιθυμία
νὰ κατεβῶ νὰ πολεμῶ στὴν Κρήτη τὴν Τουρκία.
Τότεις τοῦ λε' ἡ 'πιτροπή σκαλά 'ναι νὰ τὸ κάμης
Μὰ ὅσο μπερεῖς νὰ ἐλέπεσαι, Διάπη, μὴν ἀποθάνης,
κι' ἂν θέλετε καὶ μονεσιά, φυσέκια καὶ παράδες,
ἐμεῖς θὰ σᾶσε μ' ἐμπωμε νὰ καταλῆτ' ἀγάδες.
Κι' ἀμέσως ἐσηκώθηκε καὶ τσοὶ συντρόφους βρίσται,
κάνουνε σχέδιο κρυφὸ νὰ κατεβῶ στὴν Κρήτη.
Ὁ γεῖς τὰλλοῦ ἐλέγανε νὰ πᾶν' νὰ πολεμοῦνε
κι' ἂν εἶν' καὶ σκοτωθῆ κιανεῖς οὔλοι νὰ σκοτωθοῦνε.
Τὸν ἕνα λέγανε Στρατῆ Μαμάλις ἐγροικᾶτο,
ἔκαμε μιὰ παλληκαριὰ πάντοτε θὰ 'γροικᾶτο.
Κι' ἀποῦ τὸν Ἀποκόρωγα γεῖς ἀποκορωνιώτης,
γεῖς ἄντρας λεοντόκαρδος καὶ τσελεπῆς τὸ νιότης,
τ' ἐπίθετόν του Βαγιωνῆς Δημήτρης ἐγροικᾶτο,
ἔκαμε μιὰ παλληκαριὰ παντοτεινὰ 'γροικᾶτο.
Κι' ἦτονε κι' ἀποῦ τὰ Σφακιά ὁ Γσοῦρδος ὁ Μανώλης,
ποῦ 'τον ἀψὺς καὶ γρήγορος, πετᾶ σᾶ χελιδόνι.
Κι' ἦτονε κι' ἀποῦ τὸ Μουρὶ Γιώργης τὸ Παστρεγάκι,
ποῦ βάστα εἰς τὴ μέσην του τοῦ τοῦρκο τὸ φαρκάκι.
Κι' ἦτονε καὶ ὁ Σηφαλιὸς Διάπης ὁ ξακουτμένος
σὲ κῶθε ἐπαναστατικὸ ἦτονε προκομμένος.

- Ἄμέσως ἐδαρκάρανε. Ἰοῦ τὴν Ἀθήνα πᾶνω
 τηλέφωνος ἐχτύπησε στὴν Πόλη τοῦ Σουλτάνου. 45
 Κι' ἀμέσως τηλεφώνησε τοῦ Μιραλάη Μπέη,
 ὁ Λιάπης κατεβαίν' ἐδᾶ μόνὸ νὰ τὸ κατέη.
 Ὁ Λιάπης κατεβαίν' ἔδᾶ τὰ παλαιὰ νὰ κάνη,
 ὅ, τί 'κανε ὄντεν ἔσερνε Ἰσάκαλο καὶ Γαλάνη. 50
 Κι' ἀμέσως ἐδιόρισε, τὸ πέλαχος μπλοκάρου,
 γιὰ νὰ τσοὶ πιάσου γρήγορα περιχοῦ νὰ ξεβαρκάρου.
 Μὰ 'κεῖνοι ξεβαρκάρανε στὴν Τρουπητή τὴ νύχτα,
 τὴν ἄλλη τὸ ξημέρωμα στὸν Πατσιανὸ βρεθῆκα,
 περάσανε τὸν Πατσιανὸ μπαίνουνε ἔς τσοὶ Βουδάλης, 55
 σὺν κυνηγοῦς ἐκάνανε ἐγιά νὰ βροῦν ἀγχιδες.
 Στὴ στράτα ποῦ πηγαίνανε βριστ' ἕναν ἀρβανίτη
 καὶ τὸν ἐκαταλύσανε κι' ἀνούστηκε στὴν Κρήτη,
 βριστ' ἕνα ἀρβανιτόπουλο κι' ἦτονε ξακουσμένο,
 τέσσερις μέρες παρμπρὸς ρωμιὸ ἔχε σκοτωμένο. 60
 Τὴν λεραλὴν του κόψανε σημάδι τὴν ἐβάλα
 καὶ τήνε σωτηροῦσανε σὺν τὴν περνᾶ ἢ μπάλα.
 Καὶ τότες συλλογιάζονται στὸ Ρέθυμνος νὰ μποῦνε,
 ἀποῦ ἴνοι τοῦρ-οὶ πληθυσμὸς νὰ βροῦν νὰ καταλουῦνε.
 Κι' ἀπῆς καὶ ἐπεράσανε Ρεθέμνου ἐπαρχία,
 ποῦ ξέρανε πὼς θὰ περνᾶ αὔριο καβαλλαρία, 65
 ἐκάτσαν νὰ ξεκουραστοῦν στὸ Ρέθεμνος μιὰν ὥρα
 κι' ὁ Μιραλάης ἔστειλε στρατὸν ἀποῦ τὴ χώρα,
 ὅσ' ἦτον ἀποῦ τὰ Χανιά κι' ἀπ' ἄλλη ἐπαρχία,
 Κάστρο κι' ἀποῦ τὸ Ρέθεμνο, τὸ φάλι τσοὶ Τουρκίας. 70
 Σὲ μιὰν παπούρα βγήκανε κι' ὁ κόσμος μαμουνίζει
 κι' ὁ Τσοῦρδος τῶνε ξαμῶνε κι' ὁ Λιάπης τοῦ μανίζει:
 — Ἄστε τσοὶ νὰ σιμώσουνε, σήμερο νὰ χαθοῦμε
 τὰ τύρανα τῶ χρισιανῶ νὰ τὰ ἐκδικηθοῦμε. 75
 Τὸ ταχτικὸ δὲ τζοὶ θεωρεῖ μὰ 'κεῖνοι τοῦ σιμῶνου
 κι' ὅσο μοροῦ σκυφτὰ-σκυφτὰ κοντότερα σιμῶνου.
 Ἄνάμεσα στὸ ταχτικὸ παίζου μιὰν παταρία,
 παίζει τὸ ταχτικὸ ἄλλη μιὰ καὶ σειέτ' ἡ-γι-Ἐπαρχία.
 Τὴ σάλπιγγα ἐπαιζανα γιὰ νὰ τοὺς τριγυρίσου.
 γιὰ νὰ τσοὶ πιάσου ζωντανοὺς καὶ νὰ τσοὶ μαγκλαδίσου. 80
 Γεῖς τοῦρκος ἀξιωματικὸς ἦτονε καβαλλάρης
 κάνει γουροῦσι ὁ μπουρμάς ἐπιρροή νὰ πάρη.
 Στὰ μιτε ἴζια χίτσανε καὶ νάγου πὼς μιλλάνου
 τοῦ τοῦρκο ἀξιωματικοῦ στὸ μπέτη τοῦ ξαμῶνου,

γαργαλιστήρια σέρνουνε καὶ παίζουν του στοῦ μπέτη 85
 καὶ σέρν' ὁ σκύλλος μιὰ φωνή κι' ἀποθαμένους πέφτει.
 Ἡ σάλπιγγα δευτέρωσε νὰ κάμουνε γιρούσι,
 τὰ σκέδιά δὼν ἔκανε ὁ Μουσταφᾶ Τσκούσης
 κι' ἦτον' ὁ σκύλος κρητικὸς κι' ἦτο κι' ἀπὸ τὸ Κάστρο 90
 καὶ τότες τῶνε φώναξε ἀγάλ' ἀγάλι νάρθω.
 Καὶ τότες ἐπορίσανε ἀπὸ τὸ μιτιρίζι,
 παίζουν μπαλιές θανατηρὲς κι' ὀπίσω δὲ γυρίζι.
 Τὸ ταχτικὸ ἐνόμισε πῶς εἶν' ἀσκέρι πλείσιο,
 πού τσοὶ σκοτώνει τὸ ζιμιὸ κι' εὐθύς γαέρν' ὀπίσω. 95
 Ὁ Διάπης ἦτο γλήγορος, μ' ἓνα λεβορβοράκι
 σκοτώνει τὸν Ἐμίν-ἀγᾶ, τοῦ Κάστρου τ' ἀγχαδάκι,
 Κι' ὄξ' ἀπὸ πίσ' ὁ Βαγιωνῆς παίζει τὸ ματιλίσι
 καὶ σκότωσε νὰ γιούμπαση κι' ἦτον' ἀπὸ τῆ Σμύρνη.
 Καὶ ὄξω πίσω ὁ Μχαλιὸς σκοτώνει τὸ Σακίρη,
 πού 'τον ἀπὸ τὸ Ἡράκλειο μεγάλος νοικοκύρης. 100
 Καὶ ὄξω πίσω οἱ-γι-ἄλλοι δυὸ τὸ Μουσταφᾶ ζυγάνου
 καὶ τότες τριγυρίζουνε κοντύτερα σιμάνου.
 Ὁ Τσοῦρδος ἦτο γλήγορος στοῦ γλάκιος τότε πιάνει,
 τὸ Παστρεψάκι ὁ Γιωργιὸς τὸ φέσι δὸν τοῦ βγάνει, 105
 τοῦ λέει: Σκύψε φίλησε νὰ μᾶς προσκυνήσης
 κι' ὅ,τι 'καμες τῶ χριστιανῶ νὰ μᾶς μολοήσης».
 Τότες τοῦ λέει ὁ μπουρμάς «έτοῦτον τὸν αἰῶνα
 ὡς δέκα πέντε σκοτώσα ὀφέτος τὸ χαιμῶνα,
 μὰ δὰ θωρῶ κι' ἀποθωρῶ δὲν ἔχω εἶντα θὰ κάμω 110
 γιατί 'σερνα τὸ ταχτικὸ, τὰ βούγια τοῦ Σουλτάνου.
 Πάλι καὶ μὲ σκοτώσετε ἐμεῖς θὰ πλερωθοῦμε,
 ἔχω δικούς καὶ ἀδερφούς νὰ μὲ ἐγδικηθοῦνε».
 Τότες μανίζ' ὁ Σηραλιὸς τραβᾷ τὸ γιαταγάνι
 ξανάστροφη τὴν κεφαλὴν πέρα τήνε πετάει. 115
 Ἡ ὥρα πάει 'ς τὸ ἔντεκα, 'ς τὸ ἔντεκα κι' ἓνα κάρτο,
 τηλεγραφοῦνε στὰ Χανιά καὶ γράφου καὶ στοῦ Κάστρου:
 Ὁ Διάπης κάνει πόλεμο στοῦ Ρέθεμο ἀπὸ πάνω,
 πολὺ λάος ἐσκότωσε σήμερο τοῦ Σουλτάνου
 Εἴκοσι δυὸ σκοτώσανε χωρὶς τσοὶ βαρισμένους, 120
 ὁποῦ τσοὶ φάγα ξέφροστες αἱματοκυλισμένους.
 Κι' ὁποῖος πιστεύει στοῦ Χριστοῦ κι' εἶναι καὶ βαφτισμένος
 πρέπει νὰ τῶνε συχωρᾷ τούτων τῶν ἀντρωμένων.

46ον Ὁ Γιώργης

Δυστυχῶς τὸ ποίημα δὲν σώζει τὸ ἐπίθετον τοῦ ἐξυμνουμένου «Γιώργη». Πάντως

πρόκειται περί τινος ἐκ Σφακιῶν καταγομένου. Νομίζομεν ὅμως ὅτι ἡ ἀνακάλυψις τοῦ ὀνόματός του δὲν θὰ εἶναι πολὺ δύσκολος διὰ τοὺς ἐκ Σφακιῶν ἐρευνητάς.

Ἄσο βραδιά καὶ σκοτεινιά κι' ἀνάβου τὰ φειέρια
ἀκούσετε νὰ σᾶζε ἔπῳ τοῦ Γιώργη τὰ παινέσια,
ποιά μάνα τὸν ἐγέννησε, τινος ἀντροὺς σπορά ἔτο.
Ἄποὺ δὲν ἐγεννήθηκε ἀντρα δὲν ἐφοβᾶτο,
κι' ἀποὺ δὲν ἦτ' ὄχτῳ χρονῶ οἱ Τοῦρκοι τὸν ἐτρέμα,

5

πέντε, ὄχτῳ καὶ δεκοχτῶ στὴ στράτα δὲν ἐμπαίνα.
Οἱ τοῦρκοι τότε τρέμανε πού ἔτονε στὰ μεζάρια
καὶ τὰ φῖζα των ἔπερε καὶ τᾶκανε ζωντάρια.

Βάνουν τὸ Γιώργη στὴ φλακὴ γιὰ νὰ ξενιστευτοῦνε
κι' οἱ τοῦρκ' οἱ κακορρίζικοι γιὰ νὰ ξεκουραστοῦνε.

10

Μέρα ἔσπασε τσοὶ φυλακῆς καὶ βγαίνει καὶ στὸ δῶμα
καὶ ρέμπελοι καὶ ταχτικὸὶ οὔλοι τονε ζυγῶνα.

Τρεῖς πῆδους παίζει στὸ τσαρσί καὶ πέντε στὸ σοκάκι,
μουδὲ πουλι τὸν ἔπιανε μουδὲ λαγὸς στὸ γλάκι.

Κι' ἀπήτσις καὶ τσοὶ πάτησε τσοὶ σφακιανῆς μαδάρες,
στὰ ἔρη δὲν ἐδῆγκανε μπλετο δῶνε τζανταρμάδες.

15

Κι' ἀπήτσις κι' ἐκατοίκησε στὸ ἔρημόν του σπίτι,
ἔχασε αἶγες δεκατρεῖς ὁ Φασουλοδημήτρης.

Κι' ἐκεῖνο τὸν προδώκανε πὼς τσ' εἶχε φρωμένες,
ἐκεῖνος κι' ὁ κουινάδος του πὼς τσ' εἶχε προδομένες.

20

Νᾶθε μαυρίση ὁ ἥλιος, τᾶστρη καὶ τὸ φεγγάρι,
ὄνταν ὀνοματίζανε τὸ Γρέτζο Κρισιντάρη.

Μιὰν ταχυνὴ πρῶτ-πρῶτ βγαίνει καὶ τσαντιρώνει,
τοῦ μαυροβούου τσοὶ κορφῆς ὀλογορῆς τσοὶ ζῶνει

κι' ὁ Γιώργης στὸν Ἀπίδακα ἀνέγνοις ἐκοιμᾶτο,
ξυπολυμένος ἦτονε γιὰτὶ δὲν ἐφοβᾶτο.

25

Καὶ τὸ πρῶτ σηκώνεται, πλύνεται καὶ καθίζε:

κι' οὔλα τὰ δέντρη μάραινε κι' ἡ γῆς ἀπομαυρίζε
καὶ λέει καὶ τοῦ κωπελλιοῦ πού ἔσerne νειροφόρο:

—Εἶντα ἔχω καὶ νειρεύγομαι τὸ Γρέτζο μαυροφόρο;

30

—Εἶπα σου, Καπετάνιο μου, νὰ μὴν τοῦ δούδης θάρρος,

μαῦρο τὸν ἐνειρεύτηκες, θαρρῶ πὼς εἶναι χάρος
λέγω σου, Καπετάνιο μου, λώμπης μᾶς ἐτυλίξα,

πού ἔτον' οἱ στειρονόμοι σου καὶ δὲν μᾶς ἐσφυρίζε;

Σηκώνετχι, ἀρμυτώνετχι καὶ βίνει τὰ κουμπούρια

35

ζερόχ-δεξιά τῶν ἔπαιξε καὶ κάνει τσοὶ κουκούλια.

Παίξει τ' ὁ Γρέτζος μιὰ μπαλιὰ καὶ τὴ γκαρδιά μαυρίζε,
ἐκεῖνὴ νὰ τὸν ἔκαμε καὶ ζὲν ξαναπειράζει.

- Στὴ χέρα d' ἀντικουμπησε κι' ἐβγήκεν ἡ ψυχὴ του. 40
 Τσι Γιώργαινας ἐπήγανε τὸ θλιβερὸ χαμπέρι,
 τὸν ἄντρα τζι σκοτώσανε ὁ Γρέτζος κι' ὁ Καμπέρης.
 — Βάψε, καημένη Γιώργαινα, τσοὶ πόρτες τοῦ σπιτιοῦ σου
 γιατί τὸν ἐσκοτώσανε τὸ στύλο τοῦ σπιτιοῦ σου.
 Βάψε, καημένη Γιώργαινα, στῶμα καὶ καναπέδες 45
 γιατί τὸν ἐσκοτώσανε ἐξήντα ζαφτιγέδες.
 47ον
- Τρίτη, Τετράδη θλιβερή, Πέφτη φαρμακωμένη,
 μὴν Παρασκή ξημέρωμα μὴν εἶχε ξημερώσει,
 ποὺ πὰ' Ἀντροῦλιος στὰ πουλιά κι' Ἀντροῦλιος στὸ κυνήγι
 κι' ἀφήνει γυιὸ στὰ γράμματα καὶ γυιὸ εἰς τὸ ψαλτήρι.
 Ὁ δάσκαλος τὸ σκόλασε γὰ πὰ' γιοματσάρη. 5
 Στὴ στράτα ἀποὺ πήγαινε εἰς τὸ Τριανταφυλλάτο,
 ἡ μάνα του τ' ἀπάντηξε κι' ἔπαιζε μ' ἓναν ἄλλο.
 — Μάνα, εἶντα κάνεις ἐτουδὰ κι' εἶντὰ 'ναι οἱ δουλιές σου;
 μονᾶρθη ὁ πατέρας μου θέ γὰ σὲ μολοήσω.
 — Τ' εἶδες, μωρέ, καὶ τί θὰ πῆς, καὶ τί θὰ μολοήσης; 10
 — Καλὰ 'δα γώ, καλὰ θὰ πῶ, καλὰ θὰ μολοήσω.
 Κι' ἀποὺ τὴ χέρα τ' ἄρπαξε στὴν κάμερα τὸ βάνει
 καὶ σὰν ἀρνάκι τὸ 'σφαξε καὶ σὰν τραγὶ τὸ γδέρνει
 καὶ σὰν κασάπης φυσικὸς τὸ τζιγεράκι βγάνει.
 Τοῦ μάγερά τζι τὸ 'στειλε γὰ τσι τὸ τηγανίση. 15
 Κι' ὁ μάγερας τὸ γνῶρισε πῶς εἶν' τοῦ Κωσταντίου,
 τρεῖα νεράκια τὸ 'πλυσε καὶ πάλι αἶμα θγάνει.
 Πιάνει καὶ ψιλοκόβγει το καὶ τσι τὸ τηγανίζει.
 Κι' ἔρχετ' Ἀντροῦλιος 'ποὺ πουλιά, Ἀντροῦλιος 'ποὺ κυνήγι;
 λαλεῖ τ' ἀγρίμια ζωντανὰ τὰ λάφια μερωμένα 20
 κι' ἓνα μικρὸ λαφόπουλο λαλεῖ τοῦ Κωσταντίνο.
 — Γυναῖκα, ποὺ 'ναι ὁ Κωσταντῆς καὶ ποὺ 'ναι τὸ παιδί μας;
 — Τώρα 'ρθε καὶ γιομάτσαρε καὶ στὸ σχολειὸ του πήγε.
 Παίζει διτσιὰ τοῦ μαύρου του καὶ στὸ σχολειὸ πηγαινέι;
 — Δάσκαλε, ποὺ 'ν ὁ Κωσταντῆς καὶ ποῦναι τὸ παιδί μου; 25
 — Τρεῖς μέρες ἔχω γὰ τὸ δῶ καὶ τρεῖς γὰ τὸ διαβάσω
 κι' ἀδὲν ἐρθῆ καὶ σήμερο ὄρη - βουνὰ θὰ πιάσω.
 Παίζει διτσιὰ τοῦ μαύρου του στὸ σπίτι του γαέρνει;
 — Γυναῖκα, ποῦν ὁ Κωσταντῆς καὶ ποῦναι τὸ παιδί μας;
 — Τώρα 'ρθε καὶ γιομάτσαρε ε' τσι πεθερᾶς σου πάει. 30
 Παίζει βιτσιὰ τοῦ μαύρου του ε' τσι πεθερᾶς του κἀει;
 — Ὡρα καλὴ, μαγούλα μου, εἶδες τὸν Κωσταντῆ μου;

—Μά ἔχω τρεῖς μέρες νὰ τὸ δῶ καὶ τρεῖς νὰ τὸ χτενίσω
κι' ἀδὲ ἐρθῆ καὶ σήμερο τὰ ὄρη θὰ γυρίσω.

Παίζει βιτσιὰ τοῦ μαβρου δου στὸ σπίτι του γυρίζει

35

—Γυναῖκα, ποῦναι ὁ Κωσταντῆς καὶ ποῦναι τὸ παιδί μας;

—Κάτσε νὰ φᾶς, κάτσε νὰ πιῆς μὰ ὅπου κι' ἀν εἶναι θάρρη!

Πρώτη μπουκιὰ ποὺ τσίτωσε ἦτονε ἀπὸ σκιωτάκι

κι' ἡ παραδευτερώτερη ἦτο τὸ γλωσσαράκι.

Τὸ γλωσσαράκι ἔμιλησε μέσα ἀπὸ τὸ πιάτο:

40

—Ἄν εἶσαι σκύλος φάε με καὶ σκύλος δάγκασέ με

κι' ἂν εἶσαι ὁ πατέρας μου σκύψε καὶ φίλησέ με.

Κι' ἀπὸ τὸ σκουφο τὴν ἀρπᾶ, τὴν κεφαλή τῆς κόβγει,

τοῦ μυλωνᾶ τὴν ἔστειλε ψιλὴ νὰ τὴν ἀλέση.

Παραλλαγαί: Π ο λ ί τ ο υ, ἐκλογαί σ. 152. Μ ι χ α η λ ί δ ο υ, Δημ. τρα-
γούδια Καρπάθου σελ. 46—48, ὅπου σημειοῦνται αἰ λοιπαί.

48ον

Τσ' Ἀγιᾶς Ἐρήνης (*) τὸ σπερνὸ ἐκλέψανε μιὰ κόρη,

χρουσᾶ ἔτον τὰ παπούτσια τῆς, χρουσὸ τὸ γυροπόδι.

Κι' ὄντεν τὴν ἀνεβάζανε στοῦ βασιλιὰ τὴ σάλα,

ἐτρέχαν τὰ ματάκια τῆς τέσσερα κουτσουνάρια.

Ντηρᾶ ζερβά, ντηρᾶ δεξιὰ, κανένα δὲ γνωρίζει,

ντηρᾶ καὶ δεξιώτερα θωρρεῖ τὸν ἀδερφό τῆς.

Ἡ (ντηρᾶ ζερβᾶ, ντηρᾶ δεξιὰ, ντηρᾶ μπλαματένια,

κιανένα δὲν ἐγνώρισε παρὰ τὸν ἀδερφό τῆς).

—Ἄμ', ἀδερφέ μου, στὸ καλὸ καὶ στὴν καλὴ τὴν ὥρα,

(Καὶ νὰ γεμίξῃ ἡ σράτα σου τραντάφυλλα καὶ ρόδα).

Χαιρέτα μου τὴ μάννα μου κι' οὐλες μου τσ' ἀδερφίδες,

τὴν ἀδερφή μου, τὴ Τζαμπιά, μὴ μοῦ τὴ χαιρετήξῃς,

γιατὶ μοῦ καταρίστηκε τοῦρκος νὰ μὲ φιλήσῃ,

τοῦρκο νὰ κάμω πεθερὸ καὶ τὸν πασσᾶ κουνιάδο

καὶ τὸ μεγάλο βασιλιὰ ἄντρα νὰ τόνε πάρω.

Παραλλαγή Σητείας. Κρητικὰ Α' σ. 249,

III Σατυρικά καὶ ἄλλα

49ον

Ποτέ μου δὲν ἐχόραψα γιατί δὲν εἶχα λύρα

καὶ δὲν ἐκαβαλλίκεψα γιατί δὲν εἶχα χτήμα,

μὰ πλοῦτισα κι' ἀγόρασα μὲ πέντε ριάλια χτήμα

καὶ τὸ φορτώνω ζαρορὰ καὶ τὸ πέω στὰ Χανιά.

(*) 5 Μαῖου.

Παίρνει κάτω ὀθην, τὴ δάρνη, διάλε τὸνα τὸ σκοντάφνει
 κι' ἀπαντήχνει του μιὰ χήρα στέκει καὶ τὴν ἰσωντήρα.
 — Στὲ κακοπαντέρημο, μὰ δὲν εἶσαι γέριχο,
 ὁ τριπάπουσ τοῦ παποῦ μου τὸδωκε τοῦ πεθεροῦ μου
 καὶ ὁ πεθερός μου μένα μοῦ τὸ πούλησε καὶ μένα.
 Ὁ γαῖς του πόδας εἶναι κευτσός κι' ἄλλος τὴ γῆς δὲ φτάνει,
 τὸ 'ναν του ἀμμάτι εἶναι στραβὲ καὶ τ' ἄλλο ἀλλοιθωρίζει,
 γυαλλίζουε τρικλίζουε τὰ μεριά ντου
 κι' ἀπ' ἓνα μίλι κι' ἀποῦ δυὸ μετροῦνται τὰ πλευρά ντου.

5

10

(βλ. Κρητ. Ἀσματα Κοιάρη σελ. 294)

50ὸν

Ἐνας παπᾶς ἀποῦ τὸ Φρὲ χάνει τὸ γαῖδαρόν του.
 Πάει καὶ λέει τῷ χωριανῷ: — τὸ γαῖδαρο νὰ βρῆτε.
 μὰ τὴν ἔρεουσὴν μου καὶ στὴ φλακὴ θὰ μπῆτε.
 Πᾶνε καὶ βρίστουνέν τονε στὸ ρούακι ψοφισμένο,
 πᾶνε καὶ λέν' το τοῦ παπᾶ καὶ δέρνετ' ὁ καημένος.
 — Ἀμέτε φέρετέ τονε στὸν πέζουλλο ἀπάνω
 νὰ πάρω τὸ μαχαίρι μου νὰ πᾶ' νὰ τονε γδάρω.
 Φωνιάξετε τσί παπαδιάς νὰ φέρῃ τὸ κοφίνι,
 νὰ βάλουμε τὰ ἄντερα νὰ πάῃ νὰ τὰ πλύνη.
 Σαναφωνιάξετε τσί παπαδιάς νὰ φέρῃ τὸ καντάρι
 νὰ τονε καμπανίσουμε κι' ἀπ' ἀγαπᾶ νὰ πάρῃ.

5

10

51ον

Στὰ χίλια ὀχτακόσια στὰ ἐνενήντα τρία
 τὴν ἔμπεψεν ὁ Κύριος στοῦ Λειβαδᾶ τὴ μοῖρα.
 Ἀποῦ τὰ Τεμένια ξεκινᾷ ὁ Γιάννης ὁ Βουράκης
 κι' ὁ ξάδερφός τ' ὁ Θεοδωρῆς ποῦχει ξιθὸ μουστάκι
 Κι' ἐπῆγαν νὰ μιλήσουνε στοῦ Σειραδομανώλη,
 καλὰ νὰ τὰ σκεδιάσουνε μήπως καὶ δὲν τὴ δώσου.
 Κι' ἀπῆτις καὶ τὴν τάξανε ἐβγήκα στ' ὄνταδάκι
 κι' οὔλος ὁ κόσμος ἔφεξε σᾶν καὶ τὸ φεγγαράκι.
 Μαργαριτάρι: ναι ὁ γαμπρός καὶ μάλαμα ἡ νύφη
 κι' ἓνα γαῖδουρι σφάξανε ἀντίς γιὰ ἓνα ρίφι.
 Τὸ δὲ πρῶτ' ἐκάθουνταν στοῦ Σειραδομιχάλη
 καὶ ὁ Τζανόβαρδας γροικᾷ τράλαξη στὸ κεφάλι,
 Μὲ τὸ Μιχάλη τᾶβαλε καὶ ἰσύραν τὸ μαχαίρι,
 — Γιάντα, μωρέ, τὸ δώκετε εὐτὸ τὸ περιστέρι;
 Ταχαιὰ θὰ πχαινη στὸ νησι μὲ τὸ Παναγιωτάκη
 Καὶ ὁ καλόγερος γαμπρός ποῦ στρίφνει τὸ μουστάκι

5

10

15

52ον

Σ' τσ' Ἀγκαθωπῆς τ' ἀνάπλαγο ἀπάνω στὸ ψηλάρι
ἀφρουκαστῆτε νὰ σᾶς πῶ ὁμορφο τραγουδάκι.

Τσοὶ τούρκους περιμένανε στὴ Σαμαριά νὰ μποῦνε
κι' ἀγέσως καὶ οἱ χριστιανοὶ τὸν πόλεμο κινούνε.

Μιὰν κανονιά τῶν παίζανε καὶ μπῆκαν καὶ γλακοῦσα
κι' ὅπου κι' ἄ βρίστανε δεντρὰ ἔμπαϊνα καὶ θουλοῦσα.

Ὁ Μιραλάης ἦτονε πολὺ ξαγκριγεμένος
καὶ τ' ἄλογόν του ἄφηκε καὶ τρύπωξ' ὁ καημένος,

δῶδεκα ὥρες ἔκαμε μέσα σὲ μιὰν κουφάλα,
ἀπῆτσις καὶ συνέφερε ἐβγήκε στὴν κεφάλῃ.

Μπενάκη τὸν ἐλέγαμε Χατζῆς 'το τὸ ὄνομάν του
κι' ἀπὸ τὸ Κουστογιέρακο ἤ-γ οἰκογένειάν του.

Οὔλοι τοῦ συχωρέσετε γῆραι συχωρεμένος
γιατ' ἄδικα σκοτώθηκε, κρῖμας τὸν ἀντρειωμένο!

53ον

Εἰς τσ' ἀκρίβειας τὸν καιρὸ

Ἐπαντρεῦκηκα κι' ἐγὼ

Ἦ

Πέρυσις τέθοιο καιρὸ

ἐπαντεύγουμ(ου) 'ν κι' ἐγὼ

καὶ μοῦ δῶκανε προῖκιὰ

πέντε καλαμιές κουκιὰ

καὶ μοῦ δῶκανε κι' ἀμπέλι

ποῦ χωρ' ὁ ληγὸς καὶ μπαίνει,

κάνει ρόγες καμπανέλι.

Κι' ἐπέτυχε τὸ ἔρημο

κι' ἔκαμας πέντε ρόγες.

Καὶ περνοῦνε δυὸ διαβάτες

καὶ μοῦ φάγανε τσοὶ δυὸ.

Καὶ περνοῦ δυὸ στρατολάτες

καὶ μοῦ φάγα τσ' ἄλλες δυὸ.

Καὶ παθῶ κι' ἐγὼ τὴν ἄλλη

καὶ γεμίξ' ἓνα πιθάρι,

μά 'το 'κεῖνο τὸ πιθάρι

σὰν κι' ἓνα κουκὶ κριθάρι.

Πιάνω καὶ θγάνω τὴ ρακὴ

καὶ γεμίξ' ἓνα θρασί,

μά 'τονε καὶ τὸ θρασί

5

10

5

10

15

20

κι' ἀπομένει μ' ἓνα πεδοῦλι,
 ποῦτονε σὰν τὴν Κρήτη εὐλί,
 σὰν κι' ἓνα κουκί φακὴ.
 Ῥίχτω χέρι στὸ κεφάλι
 βρίστω μιὰν ψεῖρα μεγάλη,
 πάω τὴνε τοῦ γδάρτη
 ὀγιὰ νὰ τήνε γδάρη,
 βγάνει δώδεκα κρασάσκια
 κι' ἄλλα δεκοχτὼ κρασάσκια.

25

54ον

Ἄρκαλος ἐπαντρεύτηκε καὶ πήρε τὴ ζουριδα
 κι' ἔκαμε καὶ τὸ σπίτι του στοῦ χαρκαίου τὴ ρίζα.
 Συμπεθεριὸ ἐκάλεσε σαρανταδὺ μπουμπόρους
 κι' ἔκαμε καὶ τὸ σπίτι του σφῆς μὲ τρε' ἀγουδούρους.

(Παραλλαγή Κρητικά Α' σελ. 37)

Ἦ

Ἄρκαλος ἐπαντρεύτηκε καὶ πήρε τὴ ζουριδα
 κι' ἔκαμε καὶ τὸ σπίτι του στοῦ χαρκαίου τὴ ρίζα.
 Ἐννιά σφίγγες ἐκάλεσε καὶ δεκοχτὼ μπουμπόρους
 κι' ἔκαμε καὶ τὸ σπίτι του σφῆς μὲ τσ' ἀγουδούρους.
 Κι' ἀπῆς τσοὶ συναπέδγανε στὸ προξενεῖο νὰ πᾶνε
 μπαίνει καὶ συλλογιάζοντα παιδιά, κι' εἶντα θὰ φᾶνε;
 Νὰ τῶνε δώση καὶ τυρὶ κι' ἄς φᾶνε λίγ-λίγο
 μὴν τῶνε δώση φρουτικά καὶ τοῦ τσοὶ πιάσ' ὁ ρίγος.
 Σαράντα μέρες πολεμοῦν τὴ ζουριδιὰ νὰ βροῦνε
 κι' ἄλλες σαράντα τέσσερεις τὴ σκάλα νὰ ἀνεβούνε.
 — Πάρε, τονε, ζουριδα μου, μὰ νοικοκύρης εἶναι,
 τὸ Μάη πάει στὰ κουκιὰ τὸ Ἄγουστο στ' ἀμπέλι.
 Καὶ τὰ Γενναροφλέβαρα ἔς τὴ τρύπες μπαينوδγαίνει.

10

Αὐτὰ καὶ τὰ δύο εἶναι σατυρικά. Σατυρίζουν τὴν φτώχαν ἀλλὰ καὶ τὴν μεγαλομανίαν. Ὅτι περίπου λέγουν αἱ παροιμίαι: «Ὁπου φτάνει τὸ χέρι σου κρέμα τὸ καλάθι σου», «Ἐτσούρισε τὸ τέτζερι κι' ἤθηκε τὸ καπάκι». κ.τ. ὅ.

55ον Νέα Μόδα

Τώρα εἶναι νέα μόδα, τούτηνὲ πού θὰ σᾶς πῶ:
 παντρεμένες καὶ κορίτσια νὰ φουμάρουνε καπνὸ
 κάθονται στὸ μπολκονάκι μὲ μεγάλη συστολή
 καὶ κρατοῦν τὸ τσιγαράκι μὲ περηφάνεια πολλή,
 παρρησία τὸ φουμάρουν πῶς δὲν ἔχει ἐντροπή
 κι' ἂν κανεὶς τοὺς ἐρωτήσῃ, παρεούτῃς θὰ τοῦ τὸ πῇ.

5

Τώρα εἶναι νέα μόδα, τὸ διατάσσει κι' ὁ γιατρός
πὼς στὸ στομάχι κάνει χαίρι ὁ καπνός.

56ον

Ἕνας κάτης μὴν ἡμέρα
ἐστολιστῆ σὰν πατέρης
καὶ στὸ μοναστήρι πάει,
καὶ τὸ σημαντήρι πιάνει.

— Ποντικοὶ μὴ φοβηθῆτε
κι' ἐλᾶστε νὰ ξαγορευτῆτε.
Κι' ὅσοι ποντικοὶ τ' ἀκούσα
μπήκαν οὐλοὶ καὶ γλακοῦσα.

57ον

Ἄρφουκαρστῆτε νὰ σᾶς πῶ τοῦ γιουῦ μου τσοὶ δουλιές του (τοῦ πέπανου)
Τὸ πυρσιμάκι σπῆτι δου (τοῦ παλλήκαρου) κι' ἡ παρασιά ἡ-γι αὐλήν του
(τοῦ πέπανου)

Κι' ἐκεῖ ἀπὸ παρασίτερνε (ὁ πέπ.) ἠύρηκε μιὰ βελόνα (ὁ παλ.).
Στὴ βράχιν του τὴν σήκωσε (ὁ πέπ.) στοῦ τερμιτζῆ τὴν πάει (ὁ παλ.)
νὰ σιάξῃ γυννιά καὶ σκαλίδες (ὁ πεπ.) μανῆρες καὶ σκεπάρνες (ὁ παλ.), 5
νὰ πάῃ στὴ μαδάρρα (ὁ πέπ.) νὰ βρῆ στελιάρια μ' ὀγιά νὰ τσοὶ στελιώση (ὁ παλ.).
Μουδὲ πευκένια ἠύρηκε (ὁ πέπ.) μουδὲ ἀσφενταμένια (ὁ παλ.).
Στὴν ὕστεριαν ἐδιάλεξε (ὁ πέπ.), τσ' ἀσφαργγιάς τσοὶ τσίτες (ὁ παλ.)
Καὶ γάηρε νὰ τὰ στελιώση (ὁ πεπ.) νὰ πάῃ στὸ ζευγάρι (ὁ παλ.).

58ον Ἡ γρά κι' ὁ γέρος

Ὅψες τ' ἀπομεσήμερο τὰ γέλοια νὰ μπλαντάξω,
ἀρπᾶτ' ὁ γέρος μὲ τὴ γρά καὶ πέφτ' ὁ γέρος κάτω.
Κι' ἀπὸ τὸ στρώμα πέσανε κι' ἐσκίσανε τὰ βουῆα
καὶ σπάσανε τὸ λαδικὸ καὶ μιὰ παλιοκουρούπα.
Σὰν εἶδ' ἡ γρά τὸ λαδικὸ πῶς ἦτανε σπασμένο,
ἀρπᾶ μιὰ φουρφουλόροκα κι' ἐζύγωνε τὸ γέρο. 5
— Ἄφησ' με, γρά μου, ἄφησ' με τὸν κακαποδομένο,
μὰ γὼ δὲν εἶμαι γιὰ δουλειὰ ὁ ἀναστεναμένος.
— Καὶ σὰν δὲν εἶσαι γιὰ δουλειὰ ἔβγα νὰ διακοιᾶσαι,
νὰ μὴ σοῦ παίξω μιὰ βουκιά πάντα νὰ τὴ θυμᾶσαι. 10
— Νᾶσουνε γρᾶ, μαργιόλισσα νὰ μὲ παραταΐζης,
μὰ μουδ' ἐγὼ δὲν σ' ἄφαινα ψωμί γὰ λαχταρίζης.
Πιάνει κι' ἀνκοικωνέτα: κι' ἕνα τζορμπᾶ τοῦ κάνει
μὲ τὰ πιπεροκόμενα τοῦ γέρο τόνε πάει.
Σὰν ἔφα' ὁ γέρος τὸ τζορπᾶ κι' ἦρθε σὰ προτεινά ντου,
ἐπήγγινε κι' ἐγέργιζε κι' ἔκανε τὴ βουλειάν ντου. 15

59ον

Ὁψὲς ἀργὰς ἐπέρονουνα *πού τῆ Χαριτωμένη
 κι' εἶδα μιὰν κόρη κι' ἔστεικε περίσσιν στολ:σμένη
 κι' ἐγὼ τσι κουτσοκάνουσι κι' ἐκείνη κουρφογέλα
 καὶ θάρρεια πὼς μοῦλεγε: ἔλα τὸ βράδου ἔλα.
 Κι' ἀργα, σὰν ἐσκοτίνασε, παίρνω κι' ἐγὼ καὶ πῶω
 μ' ὄντε δὴν ἐμισάνοιγα τὴν ἔρημῆ τσι πόρτα
 μοῦ κάμανε τὴ ράχι μου κομμάθια σὰν τὰ χόρτα.
 Ἐκείνη ἔχε τρεῖς κουζουλοὺς κι' ἐστέκανε ἔς τσοὶ πόρους,
 κ' ὥστε νὰ μῶω κι' ὥστε νὰ βγῶ στὸ ἔρημὸ τζι σπίτι,
 μοῦ σπάσανε στὴ ράχι μου ἕνα χοντρὸ συντρίφτη.
 Κι' ὥστε νὰ ἔρω τὸ μάνταλο ν' ἀνοίξω τὴν πορτέλλα,
 ἐκάμανε στὴ ράχι μου μεγάλη φανιστρέλλα.
 Κι' ἐκείν' ἡ σκύλα ἔπρόβαλε ἀπὸ τὸ παραθύρι
 —Γιὰ δεῖρετέ τονε καλὰ νὰ μὴν ξανχαίρη.
 Κι' ἀποκιδῶ σηκώνομαι νὰ πῶω στὸ κελλί μου
 καὶ μ' ἕνα ἀπτούμινο δαυλὸ χτυπῶ τσι κεφαλῆς μου
 κι' ἀπὸ τὴν τῶση μάνιτα ἀρπάξαν τὰ μαλλιά μου,
 διάλε τὴν τρίχα πού ἔλειψε νὰ πῶω στὴ δουλειά μου.
 Τὴν Κυριακὴ τήνε θωρῶ στὴν ἐκκλησιὰ καὶ ἔγεια
 καὶ θάρρουνα πὼς μοῦλεγε: τὸ βράδου σ' ἄ θέλεις ἔλα.
 —Δὲν πάεις εἰς τὸ δικόλο καὶ σὺ καὶ τὸ φιλί σου,
 θυμοῦμαι τα τὰ ψεσινὰ ποῦπαθα στὸ κελλί σου.
 Παραλλάσσουν ὅμως οἱ πρῶτοι στίχοι ὡς κατωτέρω.
 Ὁψὲς ἀργὰς ἐπέρονουνα *πού τῆ χαριτωμένη
 κι' εἶδα μιὰν κόρη κι' ἔστεικε, ὦ τῆ διαλοισμένη!
 Κι' ἐγὼ τσι ζήτηξα φιλι κι' ἐκείνη ἔκουρφογέλα
 καὶ θάρρουνα πὼς μοῦλεγε: τὸ βράδου σ' ἄ θέλεις ἔλα.
 Τὸ βράδου, σὰν ἐβράδισε, παίρνω κι' ἐγὼ καὶ πῶω
 μὰ κείνη ἔχε τρεῖς κουζουλοὺς κι' ἐστέκανε ἔς τσοὶ πόρους,
 κ.τ.λ. ὁμοίως. (Παραλ. Δ. τραγ. Καρτάθου σελ. 299).

60ον

Ὁψὲς τὸ βράδου πέρασα *πού κρουσ:αλλένια βρύσι
 Κι' εἶδα μιὰν κόρη κι' ἔπλυε ὁ Θεὸς νὰ μᾶσε σμιζή.
 Σιμώνω χαιρετῶ τήνε, πιάνω τῆ πού τὸ χέρι,
 —Περικαλῶ σε, κωπελλιὰ, καὶ νὰ γενούμε ταῖρι.
 περικαλῶ σε, κωπελλιὰ, κάμε μ' αὐτὴν τῆ χάρι
 καὶ θὰ σοῦ μπέψω προξενιὸ κι' ἄ θέλεις νὰ μὲ πάρεις.
 Περικαλῶ σε, κωπελλιὰ, τὴ χέρα σου μοῦ δοσε
 καὶ μὲ τὸ φουστινάκι σου τὰ πόδια μου μοῦ χῶσε.

Κι' ἡ κωπελλιὰ μ' ὀρμήνευγε τὸ σπίτι τοῦ κυροῦ τζι,
 γιὰ νὰ περνῶ κάθε πρωτὶ νὰ μ' ἔχη εἰς τὸ νοῦ τζι, 10
 Σάν τὸ γεράκι χύνομαι, σάν τὸν ἀποσπερίτη
 ὥστε νὰ πάω νὰ τὸ βρῶ τ' ἀφέντη τζι τὸ σπίτι.
 Μπαίνω καλησπερίζω σοι ναὶ οὔλα τζι τ' ἀδέρφια,
 ἡ μάνα καὶ ὁ κύρης σοι, οὔλοι καλὰ μ' ἀρέσα.
 Φέρνει φιντίκια, κάστανα, φιστίκια λι' ἀστραγάλια 15
 καὶ μᾶς ἐκέρνα ἡ κωπελλιὰ οὔλους πού τὴν ἀράδα.
 Φαγιά πολλὰ ἐψήσανε φέρνευσε καὶ δειπνοῦμε,
 ροῦχα καλὰ ἐστρώσανε θέτω καὶ δὲν κοιμοῦμαι.

(Ἄπ' ἄγνωστον κρατούμενον φυλακῶν Δικαστηρίου)

61ον

- Μπάρμπα Μυλωνᾶ,
 τὰ ματάκια μου δικὰ σου νὰ μ' ἀλέσης τᾶλεσμα.
 —Κόρη, δὲ μπορῶ μᾶς ἐκόψαν τὸ νερό,
 μόνο πάρε τ' ἀλεσμά σου, ἄντε στὸ καλό.
 —Καλέ μου Μυλωνᾶ,
 τὰ μαγουλάκια μευ δικὰ σου νὰ μ' ἀλέσης τ' ἀλεσμα. 5
 —Κόρη, δὲν μπορῶ μᾶς ἐκόψαν τὸ νερό,
 πάρε, κόρη, τ' ἀλεσμά σου τραύα στὸ καλό.
 —Ἄχ! Μυλωνάκα μου,
 μὲ δέρνει ἡ μαμάκα μου 10
 κι' ἀλεσέ μου τ' ἀλεσμα πάρε τ' ἀχειλάκια μου.
 —Εἶπα σου: δὲ μπορῶ δὲν ἦρθε τὸ νερό,
 πάρε, κόρη, τ' ἀλεσμά σου φύγ' ἀπ' ἐδῶ.
 —Καλέ μου Μυλωνᾶ, μὴ μὲ τυραννᾶς,
 τὰ ευζόκια μου δικὰ σου νὰ μ' ἀλέσης τᾶλεσμα. 15
 —Ἄρησ' με. Λέω σου: δὲ μπορῶ, μᾶς ἐκόψαν τὸ νερό,
 πάρε, κόρη, τ' ἀλεσμά σου τραύα στὸ καλό.
 —Καλέ μευ Μυλωνᾶ, ἐγὼ πολλ' ἀργήσα,
 τὰ χεράκια μου δικὰ σου κι' ἀλεσέ μου τ' ἀλεσμα.
 —Κόρη, δὲ μπορῶ... δὲν ἔχομε νερό... 20
 Καὶ τὸ βλέπεις μοναχὴ σου... Πῶς νὰ σοῦ τ' ἀλέσω ἴγώ;
 —Φῶς μου, Μυλωνᾶ,
 τὰ ποδαράκια μου δικὰ σου νὰ μ' ἀλέσης τᾶλεσμα.
 —Κόρη δὲ μπορῶ μᾶς ἐκόψαν τὸ νερό,
 πάρε, πάρε τ' ἀλεσμά σου τραύα ἀπὸ ἔδῶ. 25
 —Καλέ μου Μυλωνᾶ, μ' ἔβαλες στὴ σκλαβιά,
 τὸ κορμάκι μου δικὸ σου νὰ μ' ἀλέσης τᾶλεσμα.
 —Ἡῦρα τὸν καιρό, κόρη, νὰ σὲ χρῶ,

γὰ σ' ἀλέσω τᾶλυσμά σου γὰ σ' ὀρίζω ἔγω.

62ον

- Εἶντα γύρευες, θρὲ σύ, εἰς τὰ χήρας τὸ κελλί;
 —Λεφτὰ τὰ γύρευγα, κερά,
 εἶντ' ἄλλο μ' εἶδες κι' ἔκανα;
 —Λεφτὰ τὰ γύρευες, μωρέ; στὰ πόδια εἶντα γύρευες;
 —Ἦσοι κάλτσες τὰ ἄβανα, κερά,
 εἶντ' ἄλλο μ' εἶδες κι' ἔκανα;
 Ἦσοι κάλτσες τὰ ἄβανα, μωρέ, στὰ σκέλη εἶντα γύρευες;
 —Τὴ θράκα τζὶ ἄβανα, κερά,
 εἶντ' ἄλλο μ' εἶδες κι' ἔκανα;
 —Τὴ θράκα τζὶ ἄβανα, μωρέ, καὶ στὸ μπέτη εἶντα γύρευες;
 —Τὸ μπουστο κόμπωνα, κερά,
 τὶ ἄλλο μ' εἶδες κι' ἔκανα;
 —Τὸ μπουστο κόμπωνες, μωρέ κι' εἰς τὸ λαιμὸ τὶ γύρευες;
 —Μποτόνια τὰ κρέμουνα, κερά,
 τὶ ἄλλο μ' εἶδες κι' ἔκανα.
 —Μποτόνια κρέμαγες, μωρέ, στὰ μάγουλα τὶ γύρευες;
 —Τὴ μπουντρα τὰ ἔβανα, κερά,
 εἶντ' ἄλλο μ' εἶδες κι' ἔκανα;
 —Τὴ μπουντρα τὰ βανες, μωρέ, στὴν κεφαλὴ τὶ γύρευες;
 —Ἦσον κῶτσο τὰ ἰαζα, κερά,
 τὶ ἄλλο μ' εἶδες κι' ἔκανα;
 —Ἦσον κῶτσο τὰ ἰαζες, μωρέ, καὶ τί τὸ ποῦ τῆς ἔλεγες
 —Πὼς γὰ σὲ πάρω θέλω ἔγω ἄν εἶναι καὶ μὲ τὸ στανιό..

63ον

Μιὰν αὐγίτσα ὄξω βγῆκα
 σὲ στενὸ σοκάκι μπῆκα,
 κι' ἔδγαλέ με τὸ σοκάκι
 σ' ὄριο-μύριο περβολάκι.
 Κι' εἶχε δεντρικά περίσσια,
 λεμονιές καὶ κυπαρίσσια.
 Κι' εἶχε μιὰ μηλιά στὴ μέση
 π' ἐσυγκλίνετο νὰ πέση
 κι' ἄλλη μιὰ ἔχε παρακάτω,
 θρίστω κόρη κι' ἔκοιμάτο.
 Στέκομαι καὶ συλλογοῦμαι,
 νὰ τὰ γγιῶ... μὰ φοβοῦμαι.
 Στέκομαι καὶ συλλογιῶ

- τῆ ζωὴ μου ἀποφασίζω
καὶ τσι *γγίζω εἰς τὸν κόρφο
καὶ μυρίζει σὰν τὸ μύσχο.
Καὶ γροικᾷ με καὶ ξυπνᾷ
ἀπού ποῦ μαι με ρωτᾷ.
Δ' ἀπού τὰ Χανιά καὶ πέρα
εἶναι ὁρόμος μιὰν ἡμέρα. 15
Πέ μου, κόρη, ποῦ κοιμᾷσαι
κι' ἀπού μένα μὴ φοβᾷσαι.
—Δὲ σοῦ λέω ποῦ κοιμοῦμαι
τὸν πατέρα μου φοβοῦμαι.
—Πέ 'μου, κόρη, ποῦ κοιμᾷσαι 15
κι' ἀπού μένα μὴ φοβᾷσαι,
πέ 'μου, κόρη, ποῦ κοιμᾷσαι...
—Σ' τ' ὄνταδάκι μας κοιμοῦμαι.
Πάρε τὸ στρατὶ στρατάκι
ἔλα στὸ παραθυράκι 30
νὰ πετάξης χαλικιάκι,
νὰ τ' ἀκούσω νὰ σ' ἀνοίξω
νὰ γαίρω νὰ σφαλίζω.
Νᾶχω πέρδικα ψημένη 35
καὶ τὴν κούπα γεμισμένη
καὶ νὰ φᾶμε καὶ νὰ πιούμεε
καὶ μαζὶ νὰ κοιμηθοῦμε.
(βλ. παραλ. Κριάση σελ. 368—370, Καρλάθου σελ. 36.)
64ον

- Εἰς πασᾶς, καλὸς πασᾶς,
καταβαίνει: στὴ Βλαχιά
καὶ βαστᾷ γραφές—γραφάδες,
νὰ παντρεύγουνται κι' οἱ γράδες.
Κι' ὅσες γράδες κι' ἂν τ' ἀκούσαν 5
μπήκαν' οὐλες καὶ γλακοῦσαν.
Μὰ μιὰ γρά, κακογρά,
δὲ τζ' ἀκουγε καὶ νὰ γλακᾷ
κι' ἐφώνιαξε τῶ-μπροστινῶ:
ἀδὲ προφτάξω νᾶρθω *γῶ, 10
πάρετε καὶ γιὰ μένα δυό,
ἓνα γέρο κι' ἓνα νιδ...
κι' ἓνα μεσοκώπελλο.
Νᾶν' ὁ γέρος γιὰ τὰ ξύλα

- καὶ ὁ νιὸς γιὰ τὸ πατηγίδια 15
καὶ τὸ μεσοκώπελλο
νὰ μου κουβαλῆ νερό.
Καὶ ὁ νιὸς δὲν τήνε θέλει
καὶ στὸ χάρακ' ἀνεβαίνει,
μὰ 'ποπίσω ἢ κακογριά 20
μὲ τσοὶ μπίκους, μὲ σφυριά,
—Γῆ τὸ χάρακα θὰ σπῶ.
Γῆ τὸ νιὸ θὰ βλοηθῶ.
—'Αφησ' με, κερά, νὰ βγῶ
νᾶρθω νὰ σὲ βλοηθῶ. 25
Καὶ γελᾷ τylene καὶ βγαίνει
κι' εἰς τὸ δάσο πᾶει καὶ μπαίνει,
μὰ 'πὸ 'πίσω ἢ κακογριά
μὲ τὰ πυροβολιά:
—Γῆ τὸ δάσος θὰ κεντῶ 30
γῆ τὸ νιὸ θὰ βλοηθῶ.
—'Αφησ' με, κερά, νὰ βγῶ
νᾶρθω νὰ σὲ βλοηθῶ.
Καὶ γελᾷ τylene καὶ βγαίνει
στὸ ποτάμι πᾶει καὶ μπαίνει. 35
Μ' ἀπὸ 'πίσω ἢ κακογριά
μὲ τ' ἄσκιὰ μὲ τὰ φλασκιά:
—Γῆ τὸν ποταμὸ θὰ πῶ
γῆ τὸ νιὸ θὰ βλοηθῶ.
—'Αφησ' με, κερά, νὰ βγῶ
νᾶρθω νὰ σὲ βλοηθῶ. 40
Καὶ γελᾷ τylene καὶ βγαίνει
κι' εἰς τὴν ἐκκλησιά μπαίνει,
μὰ 'πὸ 'πίσω ἢ κακόγγρα
μὲ τὰ κερολιθانا. 45
—Γῆ τὴν ἐκκλησιά κεντῶ
γῆ τὸ νιὸ θὰ βλοηθῶ.
—'Αφησ' με, κερά, νὰ βγῶ
Καὶ γελᾷ τylene καὶ βγαίνει
στὸ κρεβάτι τζ' ἀνεβαίνει. 50
Κι' ἀπὸ 'πίσω ἢ κακογριά
μὲ τὰ γελοχάχαρα.

(βλ. παρ. Κριάση σ. 347, καὶ Ῥόδου σ. 102—103,
Σαρακατσαναίων σ. 91, Λαογρ. Δ. 136, 112.
Πασσαγιάννη, Μανιάτικα μοιρολόγια σ. 152, 153.

65ον

Πέντε χῆρες κλογρῆς
κι' ἄλλες πέντε παπαδέες,
παίρνουν τὰ ροβδάκια τους
καὶ τὰ γουρχουδάκια τους.

Ἔρχονται καὶ μὲ ἄνταμώνου
στὸ κεφάλι μου ξαμένου,
καὶ μου κάνουν τὸ κεφάλι
πατινώτινο τσιγάλι,
καὶ μου κάνουν τὰ πλευρά μου
μαλακὰ σὰν τὴν κοιλιά μου.

5

10

66ον

Μιά γρὰ ἀσκημοπούρα,
κατσουφιέρα καὶ καμπούρα,
ἄντρα ζήτηξ ἢ καρδιά τζι.
Τὰ κορίτσια τὴν ἀκούσα
μπῆκαν καὶ τὴν περγελοῦσα.
—Στὸ στρώμα κι' ἄν ψυχομαχῶ
τὸν ἄντρα θά τοιε ζητῶ.
—Ἄς ψυχομαχῆ καὶ τί;
ὁ χορὸς καλὰ κρατεῖ.
—Τὰ παπούτσια μου ξεσκῶ
τὸ χορὸ δὲν παραιτῶ.

5

10

67ον

Ἕνας εἶν' ὁ Κύριος, ὁ μεγαλοδύναμος
κι' ἐμεῖς σ' αὐτὸν πιστεύουμε, δοξάζομέ σε, Κύριε,
Δεύτερό ἔναι ἡ Παναγία
Ἕνας εἶν' ὁ Κύριος ὁ μεγαλοδύναμος
κι' ἐμεῖς σ' αὐτὸν πιστεύουμε, δοξάζομέ σε, Κύριε.

5

Τρίτον ἡ-γι- ἀγία Τριάδα,
δεύτερον ἔναι ἡ Παναγία,
Ἕνας εἶν' ὁ Κύριος, ὁ μεγαλοδύναμος, κ.τ.λ.
Τέσσερεις Εὐαγγελισταί. (τρίτον... δεύτερον... Ἕνας κ.τ.λ.)

10

Πέντ' ἀπάρθενοι σοφαί. (ὁμοίως)
Ἐξε ἔναι τὰ ἑξαπτέρυγα. (ὁμοίως)
Ἐφτὰ ἔναι τὰ μυστήρια. (ὁμοίως)
Ὀκτώ ἔναι ψάλλονται. (ὁμοίως)
Ἐννιά εἶναι τὰ τάγματα. (ὁμοίως)
Δέκα εἶν' οἱ-γι-ἐντολές. (ὁμοίως)

15

Ἔντεκα εἶναι τὰ Ἐσθινά. (ὁμοίως)

Δώδεκα ἄν οἱ-γι-Ἀποστόλοι.

Στὸ χορὸ κρατοῦνε ὄλο.

(Παράλλ. Προμηθεὺς Γ' 56, Κυριακίδου Λαογρ. Α' 44—45).

68ον

Γιὰ δέτε μάγλες — γάγλες τσοὶ κάν' ὁ ποντικὸς.
ὁ μπομπὸς, ὁ βρομπομπὸς τσοὶ κακῆς μάνας ὁ γυιάς,

"Η

Θωρεῖτε καταράκασια πού κάν' ὁ ποντικὸς
ὁ μπομπὸς, ὁ βρομπομπὸς τσοὶ κακῆς μάνας ὁ γυιάς.

Ἔντ Σαββάτο βράδυ, πού ἄστρωνα τὴν κλίνη,
τὴν κλίνη τὴ δική μου καὶ τὸ ἀμπολιάρικῆς μου,
ἦρθε τὸ ποντικὸ κι' ἔφαε τὸ φτίλι ἀπὸ μεσ' ἀπὸ τὸ καντήλι,
πού μου φεγγε τὸ βράδι κι' ἔστρωνα τὸ κλινάρι.

Μὰ ἦρθε καὶ ἡ κάτα κι' ἔφαε τὸ ποντικὸ,
πού μου ἔφαε τὸ φτύλι πού μεσ' ἀπὸ τὸ καντήλι,
πού μου φεγγε τὸ βράδι κι' ἔστρωνα τὸ κλινάρι
τὴν κλίνη τὴ δική μου καὶ τὸ ἀμπολιάρικῆς μου.

Ἔρχεται κι' ὁ σκύλος καὶ τρώει τὴν κατσούλα,
πού ἔφαε τὸ ποντικὸ, πού μου ἔφαε τὸ φτίλι πού μεσ' ἀπὸ τὸ καντήλι
πού μου φεγγε τὸ βράδι κι' ἔστρωνα τὸ κλινάρι,
τὴν κλίνη τὴ δική μου καὶ τὸ ἀμπολιάρικῆς μου.

Ἦρθε καὶ ἡ ράβδα κι' ἔδειρε τὸ σκύλο.

(ἐπαναλαμβάνεται ὡς τὴν ἀρχὴ)

Ἦρθε κι' ἡ φωτιά κι' ἔκαψε τὴ ράβδα. κ.τ.λ.

Ἦρθε τὸ νερὸ κι' ἔσβυσε τὴ φωτιά. κ.τ.λ.

Ἦρθε καὶ τὸ βούι κι' ἦπιε τὸ νερὸ. κ.τ.λ.

Ἦρθε κι' ὁ κασάπης κι' ἔσφαξε τὸ βούι. κ.τ.λ.

Παράλλ. Κρητικὰ Α' σ. 240.

69ον

1) Κι' ἂν πᾶς στὴν Κίνια
καὶ δεῆς πῶς εἶναι φτήνεια,
πάρε μ' ἓνα μπτεϊνάρι,
πετεινάρι κι-κι-κι.

Γιάσ', ἀγάπη μου, χρουσή.

2) Κι' ἂν πᾶς στὴν Κίνια
καὶ δεῆς τὴ φτήνεια,
πάρε μ' ἓνα κατσουλάνι,
κατσουλάνι νιάου-νιάου,

Μπαίνει ἡ νύφη κι' ἐτριπῆδα
κι' ὁ Μανώλης τῆ' συντήρα

- Γιὰ 'θὲ νύφην τὴν ἐπῆρα...
κουζουλή 'ν' ἡ κακομοίρα.
νὰ τοὶ βάλω δαχτυλίδια
στὰ σπασμένα τῆς δαχτύλια,
νὰ τοὶ βάλω καὶ παπούτσι
στὰ σπασμένα τῆς κουτσούρια.

(Κρητικά Α' 36.)

71ον

Στὰ ψηλὰ τὰ παραθύρια
κάνονται δυὸ μαῦρα φρούδια,
κάνονται καὶ περιμένουν
τὰ καράβια, ποῦ προσμένουν.

- Μπρὲ καλὲ καρδοκούρη,
πόσο δούδεις τὸ φθιασίδι;
—Πέντε τάλληρα τὸ δράμι,
τὸ καλὸ τὸ κοκκινάδι,
ποῦ τὸ θάνουν παντρεμένες,
γῆρες κι' ἀρραβωνιασμένες,
καὶ τὸ θάνει μιὰ κυρία,
ποῦ τὴ λέν Ἑλευθερία.

72ον

Δυὸ ἀστρουλάκια ἐπροβάλα
ἀπὸ το' ἀνατολῆς τὴ μπάντα.
Τὸνα εἶνοι τοὶ ξιθθῆς μου
τ' ἄλλο το' ἀμπολιάρικῆς μου.
το' ἀμπολιάρικῆς μου τ' ἄστρο
εἶναι σὰν τὸν ἥλιο ξάσπρο.

73ον

Βλόχα πλύνει στὸ ποτάμι
κι' ἄλλη βλόχα τῆς φτάνει.

- Βλόχα μου, γιάντα 'σαι κλαμένη
καὶ θαρεῖα-θαρεῖα θλιμμένη;
—Τὴ νὰ κάμω ἡ κακομοίρα
μὲ τὸν ἄντρα ἀπὸ πῆρα;
Τὰ στιβίνια δου στὸ φράχτη
καὶ τὰ πόδια δου στὴ στάχτη,
τὸνα βιάδ' ἔχει ζεμένο
τ' ἄλλο στὴν κοπρὰ θεμένο.

10

5

10

5

5

10

74ον

Ἐπήγαμε στ' ἀμπέλι σὰν τὸν ἄγγελο
 Κι' ἦρθ' ὁ νοικοκύρης σὰν τὸ διάολο.
 — Ἔλα, μωρὲ νοικοκύρη, νὰ τρυγήσωμε
 καὶ τρεῖς βαρῆλες μούστο νὰ γεμίσωμε,
 νὰ καθάρισ' ὁ μούστος, νὰ μεθύσωμε.

5

75ον

Ποῦ ἔσουν πέρδικα καημένη
 καὶ μοῦ γύρισες θλιμμένη;
 — Ἦμουνε πέρα στὰ πλάγια,
 ἔς τσοὶ δροσιές καὶ στὰ λιβάδια.
 — Τί ἔρωγες πέρα στὰ πλάγια,
 ἔς τσοὶ δροσιές καὶ στὰ λιβάδια;
 — Ἐρωγα τὸ Μάη τριφύλι
 καὶ τὸν Αὔγουστο σταφύλι,
 ἔρωγα κι' ἓνα χορτάρι
 πού γαίνει τὸν Ἀλωνάρι. (τὸ στόρι)

5

10

76ον

Ἀποχαιρετισμός

Τὸ τραγουδοῦσαν οἱ χορευόντες τὸν «τσουριστὸ» χορὸν παλαιὸν καὶ λησμονημένον.

Μισσέυγω πρικαμένος καὶ πολλὰ θλιφτός,
 κι' ἀφίνω σου μαντήλι, μαντήλι χρουσό, φαδιαστὸ
 κι' ἄμε το νὰ τὸ πλύνῃς εἰς τὸν ποταμόν,
 κι' ἀνὲ δὲ θῆς "κι' ἀσπρίση
 κι' ἀσπρίση καὶ ξασπρίση
 γαίρου νι' ἔρχομαι.
 Πάλι καὶ κοκκινήση
 μὴν μ' ἀντέχσαι.

5

(Καθ' ὑπαγόρευσιν Ἀ Πενταράκη, 82 ἐτῶν).

77ον

Ἀρρώτησα ὁ θαρρόμοιρος σαρανταπέντε μέρες
 κι' ἦρθαν' οἱ φιλενάδες μου
 κι' ἀναρωτῶν τὴν μάνα μου.
 — Κυρὰ, καὶ τί "χ' ὁ γιούγκας σου
 κι' εἶναι ἐκρεῖα στὴν κλίνη;
 — Καὶ τί σὲ μέλλει, λυγαρή,
 πὼς ἔμένα ὁ γιός μου δὲ μπορεῖ;
 Κι' ὁ γιός το' ἀπιλοήθηκε
 πρὸ μέσ' ἀπὸ τὴν κλίνη.

5

—Μέσα ἄμπα, φιλενάδα μου,
καὶ μὴ ῥωτᾶς τὴ μάνα μου,
νὰ μοῦ δροσίσης τὴν καρδιά
πού ἔεις τοῦ Μάη τὴ δροσιά.
Κι' ἀνέβα κι' εἰς τὴν κλίνη μου,
πιᾶσε τὴν κεφαλή μου,
κι' ἀπάνω σου τὴν κούμπησε
ὥστε νὰ βγῆ ἡ ψυχὴ μου.

10

15

78ον

Τὸ τραγούδι τοῦ κουλούρας

Μόλις ἡ νύμφη εἰσέλθη εἰς τὴν οἰκίαν τοῦ γαμβροῦ κάθεται παρὰ τὴν κλίνην καὶ κρατεῖ μεγάλην κουλούραν μὲ πολλὴν χάριν καὶ ἐπιτηδειότητα ἂν μὴ καὶ μὲ καλαισθησίαν γεγλυμένην κατὰ τὴν ἐπιφάνειαν, τὴν ὁποῖαν θὰ δώσῃ εἰς τὸ πρῶτον ἄρρεν παιδίον τὸ ὁποῖον θὰ καθίσῃ στὴν «ποδιά της». Τὸ ἀγόρι αὐτὸ πρέπει νὰ εἶναι ἀμφιθαλλές καὶ ὅταν καθίσῃ στὰ γόνατα τῆς νύμφης λέγει «δὸς μου, νύμφη τὸ κουλούρι νὰ σοῦ πῶ καὶ τὸ τραγούδι». Συνήθως τὰ παιδιά αὐτὰ εἶναι μικρὰ καὶ δὲν μποροῦν νὰ εἴπουν τὸ τραγούδι διὰ τοῦτο πότε-πότε ὁ πατέρας τοῦ παιδιοῦ, ἰστάμενος πλησίον, ἀπαγγέλλει τὸ τραγούδι.

Δὸς μου, νύμφη, τὸ κουλούρι
νὰ σοῦ πῶ καὶ τὸ τραγούδι.
Ἐχεις κεφαλή μὲ γινῶσι,
ὁ Θεὸς νὰ σοῦ τ' ἀξιώσῃ,
εἰς τὸ σπίτι νὰ γεράσῃς
τιμημένα νὰ περάσῃς.
Ν' ἀγαπᾶς τὸν πεθερό σου
πού ἔναι γιὰ καλὸ δικό σου,
ν' ἀγαπᾶς τὴν πεθερά σου
πού ἔναι γιὰ παρηγοριά σου.
Ν' ἀγαπᾶς καὶ τοὺς γειτόνους
νὰ σοῦ γράψ' ὁ Θεὸς τοσὶ χρόνους.
Ν' ἀγαπᾶς τὴν Ἐκκλησία,
νὰ μισᾶς τὴν ἁμαρτία.
Νὰ πηγαίνῃς ἔς το' εὐρτάδες,
νὰ νηστεύῃς τοσὶ Τετράδες,
Καὶ τοσὶ Παρασκῆς νὰ ζήσῃς
νὰ μὴ τῖσῃς λησμονήσῃς.

5

10

15

(Παραλλαγή Ἑλληνικά Γράμματα Ε' 111)

79ον

Μὴ φυσᾶς ἀερουλάκι
νὰ χτυπᾶς τὸ κερκελάκι

κι' ἄντρας τ' ἀσκιά δὲν ἤρρε
καὶ στή χώρα δὲν ἐπήγε
καὶ ταχειὰ θὲ νὰ τὰ θρηῖ
καὶ στή χώρα θὰ διαβῆ.

5

Αὐτὸ τὸ ἔλεγε γυνὴ τις εἰς τὸν κυτωπῶνα ἔραστήν, ὃν εἶχε εἰδοποιήσει περὶ ἀπουσί-
ας τοῦ συζύγου της, ἣτις ἀνεβλήθη διὰ τὴν ἐπομένην, ἔλλείπει ἀσκῶν.

80ὸν

Σαράντα μέρες νηστικὸς
γυρεύω τὸν πνευματικό.
Μὴν Κυριακὴ πρωί-πρωί
ὄριστω τὴν πόρταν τ' ἀνοιχτή.
Μπαίνω, φιλῶ τὸ χέριν του,
καθίζω στὸ μιντέρι ντου.
— Παπᾶ μου, ξεμολόγα με,
τὰ κριματά μου ρώτα με.
— Τὰ κριματά σου 'ναι πολλὰ
γιατ' ἀγαπᾶς μιὰν κωπελλιά.
— Γιὰ γροϊκὰ τονε τὸν τραβαμπᾶ
Τὰ λόγια δου πῶς τὰ σκορπᾶ.

5

10

(Παραλ. Δ. Ἄ. Καρπάθου σελ. 266 καὶ Ρόδου σελ. 42.) Μετὰ κάθε στίχον λέγεται
τὸ «καὶ συμπὰν καὶ συμπούν».

81ον

— Εἶδατε τὴν κωπελλιά μου,
τὴν ἀφέντρα τὴν κερά μου;
— Εἶδαμέν τηνε στὸ δῶμα
κι' ἐπαιζε μὲ τὴν βελόνα.
Παίρνω πάω κι' εἰς τὸ δῶμα
καὶ ρωτῶ καὶ τὴ βελόνα.
— Εἶδατε τὴν κωπελλιά μου,
τὴν ἀφέντρα τὴν κερά μου;
— Εἶδαμέν τηνε τ' ἀμάξι
κι' ἐπαιζε μὲ τὸ νιζάμη.
Παίρνω πάω καὶ τ' ἀμάξι
καὶ ρωτῶ καὶ τὸ νιζάμη.
— Εἶδατε τὴν κωπελλιά μου,
τὴν ἀφέντρα τὴν κερά μου;
— Εἶδαμέ τηνε στ' ἀχύρι
κι' ἐπαιζε μὲ τὸ μπεγίρι

5

10

15

IV Ὀλέγα Παιδικά

82ov

Ὁ Γιάννης ὁ Ντελῆς
κατεβαίνει στὸ Σελλί
καὶ σφυρίζε καὶ λαλεῖ
τὸ κουράδι τὸ πολὺ.

83ov

Πέρδικά μου ἀτζοκώλα
ἔπε τοῦ μπάρμπα τοῦ Νικόλα,
νὰ μοῦ βράψη παπουτσάκια,
νὰ πατῶ τὰ χαλικάκια
νὰ μαζώνω τ' ἀσταχάκια,
νὰ τὰ βάνω στὸ παντέρι
νὰ τὰ τρῶν' οἱ καλογέροι.

84ov

"Αφῆσ' με νὰ θγαίνω στὸν ὄντζ.
νὰ σκοτώνω τὰ πουλλιά,
νὰ τὰ πᾶω τοῦ φουρνάρη
νὰ τὰ κάμω παξιμάδι,
νὰ τὰ τρῶμε τὸ Γεννάρη
μὲ τὸ μπάρμπα μου τὸ Γιάννη.

85ov

Κατσιφάρα, κατσιφάρα,
ὁ Κατσιφης σὲ ζυγώνει,
νὰ σὲ κάμη μιὰν κουβάρα,
νὰ σὲ πάη στὸ γυαλὸ
νὰ σὲ κάμη κουργιαλὸ.

86ov

Λύρα, λύρα (ἢ βίρα) κακομοίρα,
νὰ παντέψουμε τὴ χήρα
νὰ τσί πάρουμε τὸ Γιάννη
νὰ τσί βράψη τὸ στιβάνι
ν'ἀχη τὰ ὠζὰ στὴ μάντρα
καὶ τὰ στεῖρα στὴ μωδάρα.

87ov

Τὸ σπινίτη λένε Γιώργη
καὶ τὸν κοτσιφὸ Μανώλη
καὶ τὴν πέρδικα Μαρία

καὶ τὴ φάσα Κατερίνα
καὶ τοὶ φάσας τὰ παιδάκια
οὔλα μαστρονικολάκια.

5

88ον

Ὁ ψύλλος ἐγρεμνίστηκε
ἀπὸ τὸ παραθύρι
κι' ἡ μάνα του τοῦ φώνιαζε

—Ποῦ πᾶς καραβοκῦρη;

Πάω νὰ λόψω μάρμαρο
νὰ χτίσω μαναστήρι,
γιατὶ μιτσοπαντρεύτηκα
καὶ 'κεῖνο νὰ μὲ γνωρίζει
καὶ 'ς τσοὶ κοπρὲς 'κυλιόμουνα
κι' ὁ ἥλιος δὲ μὲ εἶδε.

5

Ἔ! κερχ Μαγδαληνή, (ψεῖρα)

ἔσπνα τώρα πὸ βραδύς,
νὰ μὴν ξυπνήσουνε τ' ἀσκιά (οἱ ἄνθρωποι)
γιατὶ δὲν εἶν' ὁ τόπος μας ἐπά.

10

89ον

—Πεινᾶς

—Πεινώ.

—Πήδησε τὸν πετεινὸ

καὶ το γέρο Σφακιανό.

5

90ον

Βρέχει, βρέχει καὶ χιονίζει
κι' ὁ παπᾶς χειρομυλίζει
νὰ μοῦ κάμη μιὰν κουλούρα
μὲ τὰ αὐγά μὲ τὰ καρύδια
μὲ τοῦ ποντικοῦ τ' αὐχιά.

5

91ον

Τ' ἄχερα τὰ πόρπιτα,
τὰ πετροκαταλύματα,
παφρὸν ὁ τράος τὰ πηδήματα
κι' ὁ λαγός τὰ κύματα
κι' ἡ γι-ἀλεποῦ τὰ ροῦχα τῆ;

5

νὰ πᾶ' νὰ κοινωνήση.

Καὶ χαλᾶ ἡ-γι-ἐκκλησιά.

καὶ πλακώνει τὸν παπᾶ

καὶ τὴ γέρο παπαδιά

κι' ἐφωνιάζαν οἱ κουροῦνες,
ἐλάστε φάτε μακαροῦνες
κι' ἐφωνιάζανε κι' οἱ βαρβακοὶ
—Βγάλετέ τσοὶ ἀπὸ κεῖ.

10

Ἦ Προσευχή :

- 92ον Ἐθεκα κι' ἐκοιμήθηκα κι' ἐπέτρωσα τ' ἀρτί μου,
ἢ Παναγία κι' ὁ Χριστὸς νὰ ἐλέη, τὴν ψυχὴ μου.
93ον Ἐ Παναγία κι' ὁ Χριστὸς εἰς τὸ προσκέφαλό μου,
ἐκάνησα τὰ μάθια μου καὶ κοίμησα τὸ φῶς μου.
94ον Ἐ Παναγία κι' ὁ Χριστὸς κι' οἱ δώδεκα Ἀποστόλοι
γὰ ἐλέησπον τὸν πατέρα μου καθημερινὴ καὶ σκόλη.
95ον—Ἐ! κερά Μαγδληνή, πῶς κοιμᾶσαι μοναχὴ:
—Ὁχ' Ἀφέντη μου Χριστέ, θὲν κοιμοῦμαι μοναχὴ:
Πέτρον ἔχω, Παῦλον ἔχω, δώδεκα ἀποστόλους ἔχω,
σημαντήρια στὴν αὐλή μου καὶ σταυρὸ στὴν κεφαλὴ μου.
Σὰ λιοντάρη ἢ γλώσσα μου νὰ κοιμηθοῦν τὰ μάθια μου.
ἢ Παναγία καὶ ὁ Χριστὸς εἰς τὸ προσκέφαλό μου.

Ἦ Διάφορα

96ον Τὸ Τραγούδι τῶν Παθῶν

- Σήμερα μαῦρος οὐρανὸς, σήμερα μύρη μέρα,
σήμερα οὐλοὶ θλίβονται καὶ τὰ βουνὰ λυποῦνται.
Σήμερον ἔβλα βουλή οἱ-γι-ἄνομοι Ὀθραῖοι
γιὰ νὰ σταυρώσουν τὸ Χριστὸ, οἱ τρισκαταραμένοι.
Ἐ Παναγία, ἢ Δέσποινα, κίθεται μοναχὴ τζι,
τὴν προσευχὴ τζι ἔκανε γιὰ τὸ μονογενῆ τζι.
Φωνὴ ἀκούστη ποῦ οὐρανοῦς ἀπ' Ἀρχαγγέλου στόμα.
—Σῶνου, κυρά, οἱ προσευχές, σῶνου καὶ οἱ μετανοίαις.
καὶ τὸν υἱόν σου πιάσανε στὸ χαλικιὰ τὸν πᾶνε.
Σὰν κλέψτη τὸν ἐπιάσανε καὶ σὲ φρονιὰ τὸν πᾶνε.
κι' εἰς τοῦ Πιλάτου τσοὶ ἀλλῆς ἐκεῖ τὸν τυραννοῦνε.
—Χαλκᾶ, χαλκᾶ, φωνιάζανε, σιάζε τρία κερφάνια.
Καὶ κείνος ὁ παράνομος βαρεῖ καὶ σιάζει πέντε.
—Ἐσὺ, μωρέ, ποῦ τὰ σιαζες πρέτει νὰ μᾶς διδάξης.
—Βάλτε τὰ δυὸ στὰ πόδια του καὶ τ' ἄλλα δυὸ στὰ χέρια,
τὸ πέμπτο τὸ φαρμακερὸ βάλετε στὴν καρδιάν του,
νὰ χίση οἶμα καὶ νερὸ νὰ λιγωθῇ ἡ καρδιάν του.
Κι' ἢ Παναγία ὡς τᾶκουσε ἔπεσε λιγωμένη,
σταμνιά νερὸ τᾶί ῥίξανε, τρία κανάλια μῦσικο.
Σὰν ἐπαρσυνέφερε κι' ἤρθε στὰ λογικὰ τζι,

5

10

15

20

- ζητᾷ γρεμνὸν νὰ γκρεμιστῆ, φωθιὰ νὰ πάη νὰ πέση,
 ζητᾷ μαχαίρη νὰ σφαῖ γιὰ τὸν μονογενῆ τῆι.
 Καὶ πέρνει τὸ στρατί-στρατί, στρατί τὸ μονοπάτι,
 τὸ μονοπάτι τὴν ἔβγαλε εἰς τοῦ ληστοῦ τὴν πόρτα.
- Ἄνοιξε πόρτα τοῦ ληστοῦ καὶ πόρτα τοῦ Πιλάτου. 25
- Κι' ἡ πόρτα ἀπὸ τὸ φόβο τῆι ἀνοίγει μοναχῆ τῆι.
 Ντηρᾷ ζερῶ, ντηρᾷ δεξιᾷ κανένα δὲ γνωρίζει,
 Ντηρᾷ καὶ δεξιώτερᾳ θωρεῖ τὸν Ἄϊ-Γιάννη.
- Αἰ μου Γιάννη, Πρόδρομε, καὶ θαρροστῆ τοῦ γιου μου 30
 μὴν εἶδες τὸν ὑγιόκα μου καὶ σὲ διδάσκαλό σου;
- Δὲν ἔχω χέρι νὰ σοῦ πῶ, στόμα νὰ σοῦ μιλήσω,
 δὲν ἔχω χειροπέλαμα γιὰ νὰ σοῦ τότε δείξω.
 Θωρεῖς ἐκεῖνο τὸν γυμνὸν τὸν παραπονεμένο,
 Ἄποῦ φορεῖ ποκάμισο στὸ αἶμα βουτηγμένο;
 Ἐκεῖνος εἶναι ὁ γιουόκας σου καὶ μὲ διδάσκαλός μου. 35
 Σᾶν τ' ἄκουσε ἡ Παναγιά σιμώνει καὶ τοῦ λέει:
- Δὲν μου μιλεῖς παιδάκι μου, δὲν μου μιλεῖς, παιδί μου,
 — Τὶ νὰ σοῦ πῶ μανούλα μου, ποῦ διάφορο δὲν ἔχεις;
 Μόνο τὸ Μέγα Σάββατο κοντὰ στὸ μεσημέρι,
 ὄντε λαλήσῃ ὁ πετεινὸς σημαίνου οἱ καρπάνες,
 σημαίνει ὁ Θεὸς σημαίνει ἡ γῆς, σημαίνουν τὰ οὐράνια,
 σημαίνει κι' ἡ-γι-Ἀγιά Σοφιά, τὸ μέγα μναστήρι.
 Ἄποῦ τ' ἀκούσῃ σῶζεται κι' ἀτοῦ τὰ λέει ἀργάξει,
 κι' ἀποῦ τὰ καλοφρουκαστῆ παράδεισο ὅκ λάβῃ
 Παράδεισο καὶ λίβανς ἀποῦ τὸν ἅγιο Τύφο. 40
 — Καὶ εἰς ἔτη πολλὰ. 45

Παραλλαγὰς τοῦ ποιήματος εὐρίσκει τις εἰς ὅλην τὴν Ἑλλάδα. Βλέπε δημοσιευθεῖσας εἰς Ἀχ. Διὰ μα ν τ ἄ ρ α, Ἄσματα δημοτικὰ Καστελλοριζίου Δελτ. Ἰστ. καὶ Ἐθνολ. Ἐτ. Δ' σ. 722. Δ. Γ ρ. Κ α μ π ο ὑ ρ ο γ λ ο υ, Ἱστορία Ἀθηναίων. Ἀθῆναι 1889 τ, Α' σ. 237. Κ. Κ α ν ε λ λ ἄ κ η, Χιακὰ ἀνάλεκτα Ἀθῆναι 1890 σ. 93. — Μ. Λ ε λ ἔ κ ο υ, Ἐπιδόριον Ἀθῆναι 1878 σ. 15. P a s s o w, Carmina Popularia. Lipsiae 1860 σ. 230. — L e g r a n d Ἐ m, Recueil de chants populaires grecs. Paris 1873 σ. 200 — Ν ἰ τ σ ο υ, Μονογραφία περὶ τῆς ἐν Ἠπειρῷ κόμης; Τσαμαντᾶ. Ἀθῆναι 1926 σ. 150. — Χ ρ ἰ σ τ ο υ Σ ο ὑ λ η, Τὰ τραγούδια τοῦ Λαζάρου. Ἠπειρωτ. Χρονικὰ Β' σ. 190—192. — Μ. Μ ἰ χ α η λ ἰ ὀ ο υ - Ν ο ὑ ἄ ρ ο υ, Δημοτικὰ τραγούδια Καρπάθου. Ἀθῆναι 1928 σ. 187. — Π α ὕ λ ο υ Γ ν ε υ τ ο ὦ, Τραγούδια δημοτικὰ τῆς Ρόδου. Ἀλεξάνδρεια 1926 σ. 109—113. — Γ ἰ ἄ ν ν η Γ. Μ π ε ν ἔ κ ο υ, Τὰ Λαζαρούδια. Περιοδ. Μεγάλης Ἑλλ. Ἐγκυκλοπαιδείας φύλλον 125 σ. 5. — Κ. Π α σ σ α γ ἰ ἄ ν ν η, Μανιάτικα Μοιρολόγια Ἀθῆναι 1928 σ. 181—2. — Ἐ. Σ τ α μ ο ὕ λ η Σ α ρ α ν τ ῆ, Ἀπὸ τὰ ἔθιμα τῆς Θράκης. Θρακικὰ Β' σ. 139. Ἀθῆναι 1929. Κ ρ η τ ι κ ἄ (παραλλαγὴ Σητείας) Α' σ. 231—2.

N. B. T.

97ον

Πέρνω πάω στή Λειβάδα
κι' ἀγοράζω μιὰ δοξάρα (1)
καὶ σκοτώνω πέντε-δέκα
καὶ τοῦ Φράγκου τὴ γυναίκα.

Τὸ φραγκάκι τὸ μαθκίνει
κι' ἀρμυρώνεται καὶ φεύγει.
Μὰ στοῦ Κορμπανού στοῦ βράκι:
τ' ἀπαντήχου τρεῖς ἀρκίλοι.

Κι' ἀρκιλος ἐκουτσοπήδη:
— Δὲ φοβοῦμαι ὦ γὼ λεμπίδα (2)

εὔτε βέργα δυνατή,
μόνο φοβοῦμαι τὸ μουντζούρη (3) (ἢ τζουτζούρη)
πού μὲ πιάνει ἀπὸ τὴ μούρη
καὶ μὲ κάνει τζούρι-τζούρι, (4)
καὶ μὲ τρῶνε οἱ μπουμποῦροι.

98ον Μιά παράκλησις

Δόστε, ἤλιε νὰ λιαστῶ
καὶ κουλούρια σοῦ βαστῶ,
μὲ τὸ μέλι μὲ τὸ γάλα,
μὲ τὴ σιντεροκουτάλα.
Σοῦ βαστῶ καὶ μιὰ σταξίδα
κι' ἓνα μπρατιῶ (5) καρύδια.

Ἐπογραφή: Ἐνα βούϊ κουτσιλιάρης,
ἓνας γάϊδαρος ταινιάρης,
ἓνας χοῖρος μπαλωμένος
κι' ἀπὸ τὴν ὄρα δεμένος,
κι' ἓνα πρόβατο κερούλη
πού βρακιάται στὸ πεζούλι.

Καὶ ἄλλως:

Ἐλιε, ἤλιε, καφραράχη,
κάψε τοῦ βοσκοῦ τὴ βράχι.
Κάψε μού τηγε καὶ μένα
καὶ μὴ μοῦ τὴν καλοκάψης.

- 1) δοξάρι = ἀντικείμενον τοῦ μηχανισμοῦ ἐκφυροσκοροτήσεως· εἶτα τὸ ὄπλον.
2) λεπίδα, ἦ = μαχαίρι.
3) μουντζούρης, ὁ = ὄπλο.
4) τζούρι-τζούρι ἢ τσοῦρι-τσοῦρι ἀπὸ τὸ τσουρῶ = κυλίω, μὲ κυλίει.
5) μπρατιῶ, τὸ = μερικτῶ, μερίδιον.

99ον

Στὴν Πόλι πάω κι' ἔρχομαι κ' εἶντα μού παραγγένεις;
— Εἴστα μου χτένι καὶ γυαλί καὶ κόκκινο τζεμπέρι.
Τὸ χτένι νὰ χτενίζωμαι καὶ τὸ γυαλί νὰ φέγγω
καὶ τὸ τζεμπέρι νὰ κρατῶ στὸν κάμπο νὰ χορεύω.

100όν

Μανάδες πούχετε παιδιά στὰ ξένα καὶ γυρίζουν,
τὴν Παρασκὴ μὴν κλώθετε. Πέφτη μὴν ἀναλῆτε
καὶ τὸ Σαββάτο ἀπὸ νωρὶς σκολάσετε τὴ ρόκα.

101ον

Τρίτη, Τετάρτη μὴ λουστῆς (1)

τὰ νύγια σου μὴν κόψης,
μόνο Πέφτη καὶ Παρασκὴ
σὰν θέλεις νὰ προκόψης.

Τὴν Πέφτη κόντα γιὰ ἀρχοδιά
τὴν Παρασκὴ γιὰ πλοῦτη
καὶ τὰ Σαββατοκύριακα
γιὰ καταχαναλούκι (?)

ἢ ἄλλως

Τρίτη τρίχα μὴ σοῦ βγῆ
καὶ τὴν Τετάρτη ἀνύχι
τὴν Πέφτη εἶναι γιὰ μιστὸ
τὴν Παρασκὴ γιὰ πλοῦτη
κ. τ. λ. ὁμοίως

102ον Καιροσκοπία

Τὴν Πέφτη θάνει τὸν καιρὸ,
τὴν Παρασκὴ τὸ χιόνι.
*Α (ν) δὲν τὸ κοψὴ ἢ Παρασκὴ
Σαββάτο ὡς τὸ γιῶμα,
τὴν Κυριακὴν ξημέρωμα
δέξου βαρὺ χειμῶνα.

Σκάφη, Δεκέμβριος 1928

ΙΩ. ΕΜ. ΜΑΘΙΟΥΔΑΚΗΣ

Ἐπισημείωσις Κρητικῶν. Τὰ δημοτικά τραγούδια Σελίνου, εἶναι τμῆμα μεγαλυτέρας συλλογῆς τοῦ δημοσιογράφου κ. Μαθιουδάκη, βραβευθεῖσης εἰς τὸν Α' Καλοκ. Λαογρ. Διαγωνισμόν (1929). Πα ρ ὁ ρ α μ α. Τοῦ 53 ποιήματος ὁ στίχος 23 νὰ τεθῆ 21ος.

1) Βλέπε καὶ τὴ γηθεία γιὰ τὰ δόντια

2) Καταχαναλούκι ἢ καταχαναλίκι = τὸ νὰ βρῆς κολιάση τις. Καταχανᾶς = βρυκόλακος καὶ καταχανεύω ἢ —νεύγω = βρυκολακιάζω.

ΚΡΗΤΙΚΑ ΚΑΙ ΒΙΒΛΙΟΚΡΙΤΙΚΑ ΣΥΜΜΕΙΚΤΑ

Ἡ ἐπὶ τῆς ἐκδόσεως τῶν Κ ρ η τ ι κ ῶ ν ἐπιτροπή, θεωρεῖ καθήκον τῆς νὰ εὐ-
χριστήσῃ τοὺς προσεγγρόντας τὴν ὑλικὴν των ἐνίσχυσιν εἰς τὴν ἐπανεκδόσιν τοῦ περιοδι-
κοῦ. Μετὰ τὴν κατὰ τὸ 1930 ἔκδοσιν τοῦ Α' τεύχους, δαπάναις ἐξ ὁλοκλήρου τοῦ Κρητι-
κοῦ Φιλολογικοῦ Συλλόγου ἐν Χανίοις, ἡ συνέχισις κατέστη προβληματικὴ, παρὰ τὰς ἐνι-
σχύσεις τῶν κ.κ. Ἐμμ. Τσουδεροῦ, Γ. Κατεχάκη, Θεοφ. Ἐπισκόπου Νεαπόλεως, Μάρ-
κου Ξενάκη δικηγόρου, καὶ διδασ. Εἰρήνης Σπανδωνίδου. Ἄλλ' ὁ φιλόπατρις ζήλος καὶ ἡ,
πρὸς ἐκπροσώπησιν τῆς Κρήτης ἀπὸ ἐπιστημονικῆς ἀπόψεως ἀντιξίως, ἔφεισις τοῦ μελετη-
τοῦ τῆς κρητικῆς ἱστορίας καὶ φιλολογίας συμπολίτου ἀρχιμανδρίτου κ. Ἀγαθαγγέλου Ξη-
ρουχάκη (ἐφημερεύοντος ἐν Βιέννῃ) κατέστησε δυνατὴν τὴν ἔκδοσιν τοῦ τεύχους τούτου
καὶ τὴν περαιτέρω συνέχισιν τοῦ περιοδικοῦ. Οὕτω ὁ κ. Ξηρουχάκης προσφέρει ποσὸν δρ.
6000 κατ' ἔτος ὑπὲρ τῆς ἐκδόσεως, τὸ ὅποιον διὰ τὸ τρέχον ἔτος ἀναβάσασεν, τῇ συνδρομῇ
τοῦ ἐν Βιέννῃ ἐπιτετραμμένου τῆς Ἑλλάδος κ. Τζιρακοπούλου, εἰς δεκακισχιλίας
δραχμάς.

Ἐπίσης εἰς τῶν βραβευθέντων κατὰ τὸν Καλοκαιρίνειον Λαογραφικὸν Διαγωνισμὸν
τοῦ 1931, ἀφῆκε τὸ ἀναλογῆσαν εἰς αὐτὸν ἔπαθλον ἐκ δρ. 1500 ὑπὲρ τοῦ περιοδικοῦ.

Τοὺς φιλοτίμους τούτους δωρητὰς καὶ τὸν κύριον χορηγὸν παραδίδει ἡ ἐπιτροπὴ
τῆς ἐκδόσεως τοῦ περιοδικοῦ εἰς τὴν κοινὴν εὐγνώμονα τῶν Κρητῶν ἐκτίμησιν, εὐχαρι-
στοῦσα διὰ τὴν συμβολὴν των εἰς τὴν μελέτην καὶ ἔρευναν τῶν γλωσσικῶν, λαογραφικῶν, καὶ
ἱστορικῶν τῆς Κρήτης μνημείων καὶ ζητημάτων. Εὐελπιστεῖ δ' ὅτι καὶ ἄλλοι θὰ εὐρεθοῦν
συνεχισταὶ καὶ ἐπικουροὶ τοῦ ἔργου τῶν προηγηθέντων, ἵνα μὴ μείνη ἡ Κρήτη μόνη τῶν
ἐπαρχιῶν, ὅσαι ἐπιμελῶς φροντίζουν δι' ἐρέυνας καὶ μελέτας, οἷα ἡ προκειμένη.

Ἡ ἐπιτροπὴ τῆς ἐκδόσεως τῶν Κ ρ η τ ι κ ῶ ν

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΙΣ ΕΙΣ ΕΠΙΓΡΑΦΗΝ

Ὁ Ξανθοῦδίδης, εἰς τὰς Χριστιανικὰς τοῦ Ἐπιγραφᾶς (Ἀθηνᾶς τομ. ΙΕ') εἰς τὴν
σελίδα 102, δημοσιεύει ἐπιγραφὴν ἐκ ναοῦ τινος (Ἀγ. Γεωργίου) τῶν Περβολίων (Γαρίπα)
Κυδωνίας ὡς ἐξῆς:

... ἱερέως ὅσον κέ τῆν ἐκκλησίαν ἦν ἐκτίσω τῷ τιμῷ σου αἵματι καὶ τὸν οἶκον
τοῦτον φυλάσσεις χρόνους αἰί . . .

Τὴν ἐπιγραφὴν τὴν εὑρομεν λαμβασμένην, τὴν ἀνεγνώσταμεν δὲ οὕτω:

[Σ]ΤΕΡΕΩΣ ΟΣΟΝ ΚΕ ΤΗΝ ΕΚΚΛΗΣΙΑΝ ΗΝ ΕΚΤΙΣΩ ΤΟ Τ[Ι]
ΜΙΩ ΣΟΥ ΑΙΜΑΤΙ ΚΕ ΤΟΝ ΟΙΚΟΝ ΤΟΥΤΟΝ ΦΥΛΑΣΣΟΙΣ ΧΡΟΝΟΥΣ ΑΕΙ

Εἶναι δέησις, λοιπὸν, μόνον διὰ τὴν αἰώνιον στερεότητα τῆς ἐκκλησίας. Ἡ παρε-
ξήγησις κατὰ τὴν ἀνάγνωσιν τοῦ . . . ΙΕΡΕΩΣ, ἴσως προῆλθεν ἐκ τοῦ ὅτι εἰς τὴν ἄλλην
ἐπιγραφὴν, ἡ ὁποία ὑπάρχει εἰς τὸν αὐτὸν ναόν, γίνεται λόγος περὶ τινος ἱερέως.

Μ. Γ. ΠΛΟΥΜΙΔΗΣ

ΔΙΟΡΘΩΣΙΣ ΕΙΣ ΕΝΘΥΜΗΜΑ

Ὁ φίλος κ. Στυλ. Δενάκις, συντάκτης τοῦ Ἱστορικοῦ Λεξικοῦ εἰς ἐπιστολὴν τοῦ σχετικὴν μετὰ τὰ «Κρητικά» μου ἔγραψεν. «Ὁρθῶς ἐκρίνατε ἄξιον δημοσιεύσεως τὸ ἐργὸν ἐνθύμημα περὶ πείνης τοῦ 1655. Διὰ τὴν ἱστορίαν τόπου τινὸς καὶ ἡ ἐλαχίστη, εἰδησις, ὡς γνωστὸν, ἔχει τὴν ἀξίαν της. Κατὰ τὸ πλεῖστον καλῶς, νομίζω, ἀνεγνώσατε καὶ συνεπληρώσατε τὸ κείμενον. Εἰς τὸν βῶν μόνον στίχον ἀντὶ τοῦ πάρου ὑποπέτω μήπως εἶναι γραμμένον στάρι, τότε δὲ καὶ τὸ ἐπόμενον νε θὰ ἔπρεπε νὰ συμπληρωθῆ ἑπήγενε. Τὸ δὲ Βατζελλη γραπτέον βατζέλλι διότι εἶναι προσηγορικὸν σημάκιον ἀγγεῖον, ἀγγεῖα, λεκάνην (β. γλωσσὴ Ἑρωφίλης Σαβουδίδου.) Ἡ ὅλη φράσις θὰ εἶχε «τὸ στάρι ἐπήγαινε τὸ βατσελλι ριάλια δύο» ἴσως τὸ βατσελλι ἦτο καὶ μέτρον σιτηρῶν ὅπως ἡ πρακτικὰ...»

Εὐχαρίστως δεχόμεθα τὴν διόρθωσιν τοῦ κ. Δενάκη δι' ἧς ἐννοεῖται εὐκολώτερον τὸ ἐνθύμημα (Κρητικά Α' σ. 16—17), κατόπιν μάλιστα νεωτέρας ἀναγνώσεώς του, καθ' ἣν ἀντελήφθημεν ὅτι πράγματι «στάρι» καὶ ὄχι «πάρι» γράφει ὁ ἐνθυμηματογράφος. Τὸ λάθος προεκάλεσεν ἡ ἐκδοχὴ τοῦ στ ὡς π.

1930

N. B. T.

Ἡ ἐξ Ἀθηναϊκοῦ Κώδικος Παραλλαγῆ τοῦ «Περὶ Ξενιτείας» ποιήματος μετὰ δύο πινάκων, ὑπὸ Ἰωάννου Καλιτσουνάκι. Ἐν Ἀθήναις 1930. σχ. 4ον σελ. 32.

(Πραγματεῖαι τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν τόμος Α' ἀριθ. 6).

ὑπὸ τὸν τίτλον τοῦτον, ὁ ἡμέτερος καθηγητὴς κ. Καλιτσουνάκις ἐξέδωκε τὸ «Περὶ Ξενιτείας» ποίημα, κατὰ τὴν παραλλαγὴν τοῦ Ἀθηναϊκοῦ κώδικος, περὶ οὗ εἶχεν ἀσχοληθῆ ἔντε τῶ Mitteilungen des Seminars für Orientalische Sprachen τόμος 14 (1911) καὶ τῆ Χριστιανικῆ Κρήτη (B' 137—194, Ἡράκλειον 1914).

Μικρὰν εἰσαγωγὴν, εἰς ἣν ὑποσημειοῦται βιβλιογραφία τῶν νεωτέρων δημοδῶν ἀσμάτων περὶ Ξενιτείας, ἀκολουθεῖ τὸ κείμενον, ἐπιγραφόμενον «Συμφορὰ θλιθερῆ περὶ τῆς ὠδαινισμένης Ξενιτείας» εἰς στίχους 542, κριτικῶς ἐκδιδομένον μετὰ τῶν παραλλαγῶν τοῦ διεννηαίου κώδικος. Ἐπονται, σημειώσεις πραγματικαὶ καὶ γλωσσικαί, ἐν αἷς πλεῖστα ὅσα τοῦ ποιήματος ἀποσαφηνίζονται, καὶ πίναξ τῶν ἐξεταζομένων λέξεων. Ἐν φωτοτυπῳ δὲ παρέρχονται δύο πίνακες καίμενου τοῦ χειρογράφου.

Ὅτε ἀνεγνώσαμεν τὸ ποίημα, ἀσημειώσαμεν, ὅτι οἱ στίχοι 120—122 ἠδύναντο νὰ ἔχουν περισσότερον νοῦν διορθούμενοι οὕτω:

Οὕτω γάρ νὰ παθαινοῦσιν οἱ ξένοι εἰς τὰ ξένα
τὰ φέρει ὁ χρόνος εἰς τὴν γῆν οἱ ξένοι νὰ μὴν ἔχουν
ὡς φόρεμα καλοῦτζικον, ὡς ἴδιον ἱμάτιον.

καὶ οὐχὶ «οἱ ξένοι νὰ τὰ ἔχουν». Δηλαδή, τοῦ χρόνου δῶρα δὲν νοοῦμεν τὰς δυστυχίας, ἀλλὰ τὰς εὐτυχίας, ὡς τὸ καλόν, σχετικῶς, φόρεμα, τὸ ἰδιόκτητον ἱμάτιον, ὅπερ ὁ πτω-

χὸς ξένος δὲν δύναται νὰ ἔχη. Ἐπίσης, ὅτι ὁ στίχος 336
 κι' αὐτὲς ἔγιναν θηρία καὶ θέλουσι νὰ μὲ πνίξουν.
 ὡς χωλός, δύναται νὰ διορθωθῇ
 κι' αὐτὲς θηρία ἔγιναν καὶ θέλουσι νὰ μὲ πνίξουν.

Κατὰ παλαιὰν δ' ἀναγνώσειν τοῦ φίλου κ. Σ. Π. Βογιατζάκη, ὁ στίχος 337 κα-
 λῶς εἶχε πρὸ τῆς διορθώσεως

τὰ χέριά μου ἔδεσα σφικτὰ, τὲς πέτρες ἐπροσκύνουσι
 ὅπου τὸ ἔδεσα ἔχει ὑποκείμενον τὸ ἐν στίχῳ 335 ἐ γ ὦ (ὁ ξενιταμένος) καὶ οὐχὶ ἔδεσαν
 μὲ ὑποκείμενον οἱ πέτρες.

Εὐχῆς ἔργον θὰ ᾔτο ἡ ἔκδοσις τῶν παρομοίων κρητικῶν καὶ νεοελληνικῶν κειμέ-
 νων, ὡς τῶν εἰς τὰ Carmina Medii Aevi τοῦ Wagner τυπωθέντων, εἰς ἃ ἡ ἀνά χει-
 ρας ἔκδοσις πρόκειται ἄριστον ὑπόδειγμα.

Ἱστορία τοῦ Κρητικοῦ Μουσείου καὶ τῶν Ἀρχαιολογικῶν Ἐρευ-
 νῶν ἐν Κρήτῃ ὑπὸ Ἰωσὴφ Χατζιδάκη, ἱατροῦ καὶ
 διευθυντοῦ τοῦ Μουσείου ἀπὸ τοῦ ἔτους 1883 μέχρι τοῦ ἔτους
 1923. Ἐν Ἀθήναις τυπογραφεῖον «Ἐστία» 1931 σχ. 8ον
 σελ. 74 ὄρ. 40.

(Βιβλιοθήκη τῆς ἐν Ἀθήναις Ἀρχαιολογικῆς Ἐταιρείας ἀριθ. 26).

ὑπὸ τὸν τίτλον τοῦτον, ὁ ἱατρός κ. Χατζιδάκης ἐξέδωκε σύντομον ἱστορίαν τοῦ
 μουσείου Ἡρακλείου καὶ τῶν ἐρευνῶν καὶ ἀνασκαφῶν, αἰτινες κατὰ καιροὺς ἐγένοντο εἰς
 τὴν ἀνατολικὴν Κρήτην πρὸς πλουτισμὸν του καὶ διαφώτισιν τῶν ἀρχαιολογικῶν ζητημά-
 των τῆς νήσου, ἰδίᾳ κατὰ τὴν μινωϊκὴν ἐποχὴν. Ἐξιστορεῖ δ' ἐν αὐτῷ τὰ τῆς δράσεως τοῦ
 Φιλεκαπαιδευτικοῦ Συλλόγου Ἡρακλείου, τὰ τῆς τοποθετήσεως τῶν τῷ πρῶτον εὐρισκομέ-
 νων ἀρχαίων περὶ τῶν πρώτων ἀνακαλύψεων (Ἰδαῖον Ἄντρον, Ἐπιγραφή Γόρτυνος, Νᾶος
 Πυθίου Ἀπόλλωνος κλπ.) πάντα ταῦτα ἐπὶ τουρκοκρατίας (1883—1898). Ὅτε, τὸ ὑπὸ
 τοῦ Φιλ. Συλλογοῦ Ἡρακλείου ἰδρυθὲν μουσεῖον, παρεχωρήθη εἰς τὴν Κρητ. Πολιτείαν
 εἶχε πλὴν τῶν χρυσῶν καὶ λιθίνων πηλῖνα 1331, γάλκινα 340.

Εἰς τὸ Β' μέρος τοῦ βιβλίου ἐκθέτει τὰς ἐπὶ Κρ. Πολιτείας καὶ μετὰ τὴν ἔνωσιν
 ἀναγκαζὸς ξένων ἀρχαιολόγων (Sir A. Evans, Bosanquet, Dawkins, R. Seager,
 Halbher, Perniér καὶ πολλῶν ἄλλων) εἰς Κνωσόν, Πριτσόν, Παλιγκαστρον Σητείας,
 Μέγλον, Γόρτινα, Φαιστόν, Ἀγ. Τριάδα κ.λπ., τῶν ξένων σχολῶν (Ἰταλικῆς, Γαλλι-
 κῆς, Γερμανικῆς) καὶ τῶν ἐλλήνων ἐφόρων (Χατζιδάκη, Ἐκνθουδίδου καὶ Μαρινάτου.) Ἐν
 τέλει πραγματεύεται περὶ τῆς βιβλιοθήκης τοῦ Μουσείου καὶ ἐκθέτει τὰ τῆς εἰς τὸν Δῆμον
 Ἡρακλείου δωρεᾶς τῆς βιβλιοθήκης Βικέλα καὶ τῶν κληροδοτημάτων τοῦ ἀειμν. Ἐκνθουδί-
 δου. Ἐξετάζων δὲ καὶ τὰ τοῦ τερατώδους οἰκήματος τοῦ μουσείου Ἡρακλείου, ὅπερ ἀπει-
 λεῖ τοὺς θησαυροὺς οὓς στεγάξει, καταλήγει δι' ὀλίγων εἰς τὰς ἐρένας καὶ τὰ εὐρήματα
 τῶν δυτικῶν νομῶν τῆς νήσου (Χανιῶν καὶ Ρεθέμνου). Τὸ σύντομον βιβλίον εἶναι χρησιμώ-
 τατον διὰ τὴν γνῶσιν τῶν ἐν Κρήτῃ ἀνασκαφῶν καὶ ἀνακαλύψεων τῆς τελευταίας πεν-
 τηκονταετίας.

ΚΡΗΤΙΚΑΙ ΜΕΛΕΤΑΙ (Ίστορία, Ἀρχαιολογία, Λαογραφία, Σύγχρονος κίνησις.)

Ἐπὶ τοῦς τίτλους τούτους ἤρχισεν ἐκδίδων δεκαπενθήμερον περιοδικὸν ὁ μελετητὴς τῆς κρητικῆς ἱστορίας συμπολίτης κ. Ἀ. Σήφακας. Σημειοῦμεν τὰ ἀξιολογώτερα τῶν περιεχομένων.

Ἔτος Α' Φύλλα 1 καὶ 2.

Ἡμερολόγιον καὶ Πρακτικὰ τοῦ Στρατοπέδου Ἀκρωτηρίου (1897). Πρόλογος, κατάλογος νεκρῶν τῶν μαχῶν Ἀκρωτηρίου. Ἡμερολόγιον 18—23 Ἰανουαρίου (Ἐν ὑποσημειώσει διαφόρα ἔγγραφα γνωστὰ ἤδη).

Ἰ Καλιτσουνάκι, Στέφανος Ἐκνθοῦδιδης (ἀνακηροσέυσις ἐν τοῦ περιοδικῷ ΕΛΛΑΣ τοῦ Ἀμβούργου).

Ἐμ. Ἰ Ἀγγελάκη, Γενιτσαρισμὸς ἐν Σητεία (Γενικά περὶ Γενιτσάρων, Ἰμβραήμ Ἀφεντάκης).

Γ. Ἀ. Σήφακα, Παραχώρησις τοῦ διαμερίσματος τῶν Χανίων ὡς φεούδου εἰς Ἐνετοὺς ἀποίκους ἐν ἔτει 1252 (Εἰσχωγῆ μετ' ἀμεθόδως παρατασσομένης βιβλιογραφίας, κείμενον καὶ ἀπόδοσις τῆς παραχωρήσεως).

Γ. Κ. Σπυριδάκη, Λαογραφικὰ Σύμμεικτα (Προλογικῶς ἐκλαϊκευτικά τινα περὶ γλωσσικῶν ἰδιωμάτων Κρήτης καὶ Λαογραφίας). Δημοσιεύει τραγούδια πέντε, ἐξῶν τὸ 2 «Ἡ Κόρη καὶ τὰ Ρόδα» καὶ τὸ 5 «Τὰ μοιρολογια τῆς Παναγίας», ὧν παραλλαγὰι ἐδημοσιεύθησαν καὶ εἰς τὰ «Κρητικά» (Α' σ. 231, 281) Ἐπίσης 15 αἰνίγματα, 10 παροιμίας, 1 εὐχὴν καὶ 10 δίστιχα. Πάντα ἐν τοῦ χαρίου Ἐξω Περβολάκια Σητείας. (1)

Παραβάλλει τὸ δημοσιευόμενον ὕλικόν, ἀλλὰ δὲν ἀριθμεῖ τοὺς στίχους.

Τὸ τραγούδι τῆς Ἀρετούσας. Ἡ Κα Μαρία Ν. Κουερίνη στέλλει παραλλαγὴν Γουργούθων Ἀμαρίου τοῦ ὡς ἄνω ποιήματος «Ἡ Κόρη μετὰ τὰ Ρόδα».

Σπ. Μαρινάτου, Ἀμνισὸς τὸ Ἐπίνειον τοῦ Μίνωος (Ἀνασκαφαὶ τῆς τελευταίας διετίας τοῦ σπηλαιῶ τῆς Εἰλειθυίας καὶ τῆς Ἀμνισοῦ, ἐπινεῖου τῆς Κνωσοῦ. Ἀνεσκάφη ἔπαυλις μινωϊκῆ, ἀπεκαλύφθησαν ἐκ τοῦ σεισοῦ (1550) κατὰ τὴν ἐκρηξίν τοῦ ἤφαιστειοῦ τῆς Θήρας, ἣν οἱ γεωλόγοι ἐτοποθετοῦν περὶ τὸ 2000 π. Χ., με ἀρκετὰς φωτογραφίας).

N. B. T.

Μ Γ Σ Ω Ν ἱστορικὸν καὶ λαογραφικὸν περιοδικὸν ἐκδιδόμενον κατὰ τετράμηνον· διευθυντὴς καὶ ἰδιοκτῆτης Μ. Γ. Καταπότης, τόμος Α' 1932.

Ὁ κ. Καταπότης, γιάτρος καὶ γεροϋσιαστὴς Λασηθίου, ἐνδιαφέρεται γιὰ τὴ μεσαιωνικὴ καὶ νεώτερ' ἱστορία τῆς Σητείας. Ἐχει δημοσιεύσει μέχρι τώρα σ' ἐφημερίδας καὶ περιοδικὰ ἱστορικὰ καὶ ἐπιγραφικὰ ὕλικὸ με φροντίδα μαζεμένο, καὶ ὁ λόγος τοῦ θγάζει τὸ Μύθωνα εἶναι «ἡ ἀναζήτησις καὶ συγκέντρωσις τοῦ διασπαρμένου ἱστορικοῦ καὶ λαογραφι-

1) Ἀνετυπόθη: Γ. Κ. Σπυριδάκη, Λαογραφικὰ σύμμεικτα ἐκ τοῦ χωρίου Ἐξω Περβολάκια Σητείας. Ἀθῆναι (Πυρσὸς) 1933 σελ. 16.

κού ύλικού τῆς Σητείας.

Στὸν τόμο πού συμπληρώθηκε, τὸν πρῶτο, δημοσιεύονται ἀπ' τὸν ἴδιο σιγίλλια κι' ἐπιγραφές ἀπὸ τὸ Τοπλοῦ, τὸ μοναστήρι πού ἰδιαίτερα τὸν ἐνδιαφέρει, ἄρθρα γιὰ τοὺς Κορνάρους, γιὰ τὴν ἐκπαίδευσί τῆς Κρήτης ἐπὶ τουρκοκρατίας καὶ τὴν σημερινή τῆς Σητείας κι' 99 τοπωνύμια. Ἀκόμη συνεργάζονται οἱ κ. Γ. Σπυριδάκης μὲ λαογραφικὴ μελέτη γιὰ τὸ τραγοῦδι τοῦ Κωσταντῆ καὶ γεωργικὸ κι' ἀμπελοργικὸ γλωσσάριο ἀπὸ τὸ Κατσιδό-νι, Α. Cantarella, γιὰ τὸ Μεσαιωνικὸ λόγιον Ἀ. Πετziβίλλη, Ἐ. Ἀγγελάκης, μὲ ἱστορικὰ σημειώματα γιὰ τὶς ἐπαναστάσεις τοῦ 89 καὶ 97, Ν. Τωμαδάκης κι' ἄλλοι.

Δὲν θὰ μιλήσωμε ἰδιαίτερὰ γιὰ κόθε μελέτη μόνον μερικὲς παρατηρήσεις θὰ κάνωμε:

Ἀπ' τὸν κ. Καταπότη περιμέναμε νὰ μᾶς γράψῃ τὴν ἱστορίαν τῆς μονῆς Τοπλοῦ, ἔχει τόσο ὕλικὸ μαζέψῃ, πρᾶγμα πού θὰ ἦταν μι' ἀξιόλογη συμβολὴ στὴν ἐκκλησιαστικὴν ἱστορίαν τῆς τουρκοκρατίας. Σὰν τέτοι' ἀναφέρομε τὴν καλὴν ἐργασίαν τοῦ κ. Ν. Τωμαδά-κη γιὰ τὴν Ἁγίαν Τριάδα τῶν Τζαγκαρόλων στὸν τελευταῖο τόμο τῆς Ἐπετηρίδος τῶν Βυ-ζαντινῶν Σπουδῶν (1932).

Γιὰ τίς ἄλλες μελέτες θάχαμε νὰ τοῦ συστήσωμε, ὅπως καὶ στὸν κ. Ἀγγελάκη γιὰ τὴ μονὴ τῆς Ἁγίας Σοφίας, περισσότερην προσοχὴν στὴ χρησιμοποίησιν τῶν πηγῶν καὶ μέθοδο. Γιὰ παράδειγμα ἀναφέρομε μερικὲς παρατηρήσεις μας σιὰ τοπωνύμια Σητείας:

Ρ ο ὕ σ α Ἐ κ κ λ η σ ί α (5) ὀνομάστηκε τὸ χωριὸ ἐπειδὴ ἡ ἐκκλησία του ἦταν κόκκινη, κι' ἔχει ἀπὸ τὸ νερὸ πού βγαίνει ἀπὸ κάτω. Ἔτσι ὀνομάζεται ρούσα καὶ μιὰ κόκκινη κατσίκια, ὅπως κι' ἓνα εἶδος πεταλίδας κοκκινόχρωμο τὸ εἶπανε ρούσα.

Τ ὸ Σ κ λ α β ε δ ἰ ἄ κ ο (58) ἔχει βέβαια σχέσιν μὲ τὸ Σκλαῦος (Σλαῦος), ὅ-χι ὅμως καὶ μὲ τὸ διάκος τὸ -ιάκος εἶναι κατάληξις. Στὴ Δυτικὴ Κρήτη ἔχομε τοπωνύμιον Τζαγκαριάκο.

Τ ὸ Π ἰ σ κ ο κ ἔ φ α λ ο (55) ἐγένετο ἀπὸ τὸ κεφάλι (λόφος) τῆς Πισκο-πῆς ἀφοῦ ἐξέπεσεν ἡ συλλαβὴ πὸ ἀπὸ τὸ Πισκοποκέφαλο. Ὅπως ἐγένετο καὶ Σ κ ο π ἦ (59) ἀπὸ τὸ Πισκοπή.

Ὁ κ. Σπυριδάκης στὴ μελέτη του γιὰ τὸ τραγοῦδι τοῦ Κωσταντῆ ἐργάζεται πολὺ τολμηρὰ γιὰ ν' ἀποδείξῃ πὺς ἔχει, κατὰ τὴ γνώμη του, ὁμοιότητα μὲ τὸν ἀρχαῖο μῦθον τῆς Δήμητρος καὶ τῆς Περσεφόνης. Ἐμεῖς ὅμως δὲν βλέπομε καμμίαν ὁμοιότητα ἀ-νάμεσα στὸ μικροταξιδιάρη Κωσταντῆ καὶ τὸν ἀγγελιοφόρον τῶν θεῶν Ἑρμῆ.

Ὅσπερ οἱ 9 ἀδελφοὶ τῆς Ἀρετῆς ἀναλογοῦν μὲ τὶς ἰσάριθμες μέρες πού ζήταγε τὴν Περσεφόνην στὴ γῆ ἢ μῆτέρα τῆς.

Ἄν ὁ κ. Σπυριδάκης μαζεύει κρητικὰ λαογραφικὰ ἀπὸ τὴν ἀγάπη, ὅπως πιστεύ-ομε, πού ἔχει στὸ νησί μας, θὰ τοῦ συιστούσαμε νὰ ἐργαστῆ γι' αὐτὸ μαζεύοντας τὰ λαϊκὰ μνημεῖα πού ὅσο πᾶν καὶ χάνονται ἀργότερα ν' ἀσχοληθῆ μὲ συγκριτικὴν μελέτην πού ἀπαι-τεῖ εἰδίκευσιν καὶ πείραν.

Τέλος θάχαμε νὰ διατυπώσωμε μιὰ παρατήρησιν στὴ διεύθυνσιν τοῦ Μύθωνος. Τὸ περιοδικὸ βγαίνει γιὰ νὰ ἐξηγητήσῃ τὴν ἐπιστήμην κι' αὐτὸς πρέπει νὰ εἶναι ὁ σκοπὸς

του. Τὸ πατριωτικὸν αἶσθημα καὶ ἡ φιλοτιμία τοῦ λαοῦ μας θὰ τονωθοῦν ὅταν τοῦ δώσωμε τὴν ἀληθινὴν ἱστορίαν· αὐτὸ εἶναι τὸ ἐθνικὸν ἔργον.

Σ. Π. ΒΟΓΙΑΤΖΑΚΗΣ

ΠΡΟΚΗΡΥΞΙΣ ΛΑΟΓΡΑΦΙΚΟΥ ΔΙΑΓΩΝΙΣΜΟΥ (1933)

Ὁ Κρητικὸς Φιλολογικὸς Σύλλογος ἐν Χανίοις προκηρύσσει τὸν ἐτήσιον Κρητικὸν Καλοκαίρινον Λαογραφικὸν διαγωνισμὸν, πρὸς συλλογὴν γλωσσικῆς καὶ λαογραφικῆς ὕλης ἀνεκδότου διὰ τὸ ἔτος 1933, ὑπὸ τοὺς ἐξῆς ὅρους.

1) Γλωσσικὴ ὕλη (σύνταξις γλωσσαρίων) καὶ λαογραφικὴ νοεῖται ἡ κατὰ τὴν ἀπὸ 25 Φεβρουαρίου 1929 προκήρυξιν τῆς διευθύνσεως τοῦ περιοδικοῦ περὶ συλλογῆς λαογραφικοῦ ὕλικου (τραγούδια, κάλαντρα, παροιμίαι, ἀνίγματα, γητειές, δίστιχα, καθαρογλωσσήματα, παιγνίδια, παρμύθια, μερομήνια, παραδόσεις, περιγραφαὶ καὶ τοπωνυμίαι).

2) Ἡ ἀποσταλησομένη ὕλη πρέπει νὰ εἶναι τριῶν τοῦλάχιστον τυπογραφικῶν φύλλων τῶν ΚΡΗΤΙΚΩΝ (48 σελίδες) ἀ δημοσιεύτος, ταξινομημένη, τὰ χειρόγραφα καθαρά, διὰ μελάνης καὶ ἐπὶ τῆς μιᾶς πλευρᾶς τοῦ χαρτοῦ.

3) Ἐπὶ τῆς συλλογῆς θὰ ὑπάρχη ρητὸν ἐπιγεγραμμένον καὶ εἰς κλειστὸν φάκελλον ἐντὸς τοῦ ὁποίου θὰ ὑπάρχη τὸ ὄνομα, τὸ ἐπίθετον, καὶ ὁ τόπος διαμονῆς τοῦ διαγωνιζομένου.

4) Ἀπαραιτήτως πρέπει νὰ δηλώτωι ὁ τόπος τῆς Κρήτης εἰς ὃν συνελέγη ἡ ὕλη (ἢ δυνατὸν καὶ τὰ πρόσωπα καὶ ἡ ἡλικία των).

5) Χειρόγραφα γίνονται δεκτὰ μέχρι τέλους Αὐγούστου 1933 εἰς τὴν διεύθυνσιν τοῦ περιοδικοῦ «ΚΡΗΤΙΚΑ», ἡ ὁποία μετὰ τὴν ἀπόδοσιν τῆς προθεσμίας ταύτης θὰ ὀρίσῃ καὶ τὴν κριτικὴν τοῦ διαγωνισμοῦ ἐπιτροπὴν. Τ' ἀποτελέσματα θ' ἀνακοινωθοῦν εἴτε διὰ τοῦ περιοδικοῦ, εἴτε διὰ τῶν ἐν Χανίοις ἐφημερίδων.

6) Τὰ χειρόγραφα τῶν διαγωνισθέντων περιέρχονται εἰς τὴν κυριότητα τοῦ περιοκοῦ, μόνου δικαιωμένου νὰ προβῇ εἰς δημοσίευσιν. Τὸ δικαίωμα τοῦ ἐπάθλου χάνεται ἐὰν ὁ δραβευθεὶς δημοσιεύσῃ μέρος τῆς συλλογῆς.

7) Ἐπαθλοὶ ὀρίζονται ὀρχαμικὴ δύο χιλιάδες (2000), χορηγοῦντος τοῦ μακαρίτου εὐεργέτου Ἀνδρέα Καλοκαίρινοῦ ἐξ Ἡρακλείου, αἵτινες θὰ δοθοῦν εἰς τὴν καλυτέραν συλλογὴν, ἢ θὰ μοιραθοῦν μεταξὺ τῶν καλυτέρων, τῆς κριτικῆς ἐπιτροπῆς ἐχούσης ἀπεριρίστως τὸ δικαίωμα τοῦτο.

Ἐπίσης μέχρι τέλους Αὐγούστου 1933 παρατείνεται ἡ προθεσμία πρὸς ἀποστολὴν συλλογῶν διὰ τὸν διαγωνισμὸν τοῦ ἔτους 1932, δι' ὃν οὐδεμίαν ἀπεστάλην ἐγκαιρως. Οἱ ὅροι τοῦ διαγωνισμοῦ εἶναι οἱ αὐτοὶ ὡς ἄνω.

(Ἐκ τοῦ ΚΡΗΤΙΚΟΥ ΦΙΛΟΛΟΓΙΚΟΥ ΣΥΛΛΟΓΟΥ ἘΝ ΧΑΝΙΟΙΣ)

Ι. ΤΟΠΩΝΥΜΙΚΟΣ ΠΙΝΑΞ

Ἀβγάζο, λιμὴν 30
 Ἀγία Εἰρήνη 29, 262
 Ἀγία Λουκία 116
 Ἀγιᾶς Λιβάδια 116
 Ἀγιασμένος 170
 Ἀγίας Τριάδος Τζαγκαρόλων μονή 169, 289
 Ἅγιοι 116
 Ἅγιος Βασίλειος 104
 Ἀγκαθωπή, ἡ 264
 Ἀγοραστό 34
 Ἀγριλές, ὁ 27, 28
 Ἀγριοσυκιές, στσοὶ 34
 Ἀδάσαστοι 138
 Ἀζογυρέας, ὁ 28
 Ἀθάνατο, στ' 34
 Ἀθῆναι 171, 258
 Ἀΐ Βασίλης 33
 Ἀΐ Γιώργης 33
 Ἀκονίζιες, στσ' 34
 Ἀκρομουριδα 32
 Ἀκρωτήρι, τὸ 10, 12, 14, 166 στρατόπ. 288
 Ἀλιάκτες, οἱ 129
 Ἀλίκαμπος, ὁ 93
 Ἀλυγοί, οἱ 28
 Ἀλυκίς οἱ 30
 Ἀλυκιανοῦ, στ' 96, 253
 ἄλωνάκι, στὸ 33
 ἄλωνες, οἱ 95
 Ἀμαρίου ἐπ. 104, 162
 Ἀμνισός, ἡ 288
 Ἀμπαδιά, 113
 ἀμπέλι, τ' 35
 ἀμυγδαλέ, στὸν 34
 ἀμυγδαλοπούλες, 34
 Ἀνεζιανή, ἡ 33
 Ἀνεμόμυλος 185
 Ἀνησαράκι, τὸ 28
 ἀνηφοράς, ὁ 36
 Ἀνιμπαλῆ, στοῦ 253
 Ἀντιγόζον, τὸ 30
 Ἀνώγεια, τὰ 85, 93
 Ἀνώπολις, ἡ 116
 Ἀπανωσήφη μονή 16
 Ἀπανωφλώρι, τὸ 29
 Ἀπανωχώρι, τὸ 31
 Ἀπεζανών μονή 10
 Ἀπίδακας, ὁ
 Ἀπιδοπούλες, οἱ 33
 Ἀποκόρωνας, ὁ 139, 160, 181, 257
 Ἀποπηγάδι, τὸ 185, 244
 Ἀράπη τὸ πηδῆμα, στοῦ

Ἀραπιά, ἡ 210, 247
 ἀργαλιό, στ' 35
 Ἀργαστήρι, τὸ 29, 32
 Ἀργυρόπολις, ἡ 84, 93
 Ἀρδαχτυλινέ, στὸν 34
 Ἀρετίου μονή 10, 14
 Ἀρκαδι 7, 70, 180
 Ἀρκαλιές, οἱ 32
 Ἀρκαλογώρι, τὸ 238 σ.
 Ἀρκοῦδας (σπήλαιον) 12
 Ἀρμένιοι, οἱ 63, 89
 Ἀρμός, ὁ 32
 Ἀρνὰ 29
 Ἀρόλιθος 27, 33
 Ἀρσανίου μονή 10
 Ἀσῆ Γωνιά 63, 93, 181
 Ἀσκύφου, στ' 94, 116, 184
 ἀσπραπιδιά, στήν 33
 Ἀστράτηγο, στὸν 33
 Ἀσωμάτων μονή 7, 10
 Ἀτσιγγάνα, στήν 32
 Ἀτσιπόπουλον 72, 83, 93, 98, 99
 Αὔδου 105
 Αὔλακι, στ' 12
 αὐλόχι—ἀκι, στ' 32
 ἄφι 21
 Ἀγλαδιάνες, οἱ 28
 Βάμος, ὁ 63, 82, 92, 183
 Βαρκαλικό, τὸ 29
 Βασιλάκι, τὸ 27
 Βασιλείας ἁγίας, μονή 7
 Βασιλική Κεφάλαι 27, 29
 Βάσσα 88
 Βαφές, ὁ 95
 Βεδέρα, ἡ 93
 Βελανιδιάς, ὁ 28
 Βενετία 114, 114 σ., 115, 119, 119 σ.,
 120, 154
 Bertoni di Tunesi 30
 Βιάννου ἐπαρχ., 166
 Βιτσαμάνων, τὸ 29
 Βιτσιλόρουμα, στὸ 35
 Βλαχιά 244, 270
 Βληθιάς, ὁ καὶ Βλητέας 28, 29
 Βοιδόθεμα, στὸ 34
 Βορθοῦς (στσοὶ) 34
 Βουβάλες, οἱ 258
 βούλισμα, τὸ 33
 βουλισμένη, ἡ 33
 Βουκολίες, οἱ 81, 253
 Βουτσι τοῦ μύλου 55

- Βρουλοὺς στοῖ 34
 Βρούσες, οἱ 89
 Βρούσι, ἡ 34
 Βρυσιά, τὰ 34
 Βωλάκα, ἡ 30
 Βωλάκους στοῖ 33
 γαϊδάρες, 32,
 γαϊδουροβόλακα, στὸ 33
 Γαλάνη, στοῦ 32
 Γαλατῆς, ὁ 44
 Γαράζο 84
 Γαρίπας, ὁ 285
 Γαῦδα, ἡ 30
 Γαυδοπούλλα 30
 Γαῦδος 30, 104
 Γδερνίτου μονή 9, 14, 15
 Γεράνι, τὸ 55, 56, 57, 58, 59, 60, 61
 Γερολάκκος, ὁ 32
 Γερωντάμουλο, στὸ 34
 γερτῆς ἀχλάδες, στοῖ 33
 γκυλίσματα, τὰ 32
 Γιαννίκι Σητείας 146
 Γιαννισκάδω 29
 Γιαννισκαρῆς 29
 Γιωργιούπολις 63, 72, 84, 85, 93, 97, 98
 Γλυκῆδες, στοῖ 33
 Γλώσσα, ἡ 30
 Γναφριανὰ, τὰ 34
 Γόζα, ἡ 30
 Γόζι, τὸ 30
 Γόρτυς, ἡ 406
 Γουβῆς, ὁ 256
 Γουβερνέτου μονή 7, 8, 10, 14, 15, 42
 Γοργολαῖνη μονή (Ἄγ. Γεωργ.) 10, 14
 Γούλα 34
 Γουργούθα Ἄμαριου 288
 Γούρνα, στή 34
 γουρνέλια, στὰ 34
 γρά στέρνα, στή 34
 γριωμένα στὰ 29
Grimopoli 116
 Γωνί, τὸ 29
 Γωνιάς (Κυρίας—) μονή 7, 8, 10, 13, 93, 169
 Διασώτη, στοῦ 35
 Δερνέτου μονή 9, 14
 δέσι, στή 32
 Διάρη, στὸ 32
 Δίκτη, ἡ 104
 δίστρατα, τὰ 33
 δρακολάκι, τὸ 33
 δρακολάκκους στοῖ 35
 Δράκο τὸν πόρο, στοῦ 32
 Δραπανιῆς, ὁ 84
 δρυάδες, οἱ 33
 Δρύς, ἡ 28
 ἐλιῆς ταύλόγι, στοῖ 35
 ἔλληνα παθιά 27, 33
 Ἐλυρος, ἡ 27
 Ἐμπρόσθερος 63
 ἐννιά οἴζες, στοῖ 34
 Ζάκυνθος 114 σ. βλέπε καὶ Τζάκυνθος
 Ζαυπεθιανὰ, τὰ 35
 Ζερβεμιανὰ, τὰ 28
 Ζήνας (ἄι—) 30, 33
 Ζοργίο (κόλπος τοῦ San—) 30
 Ζουριδιό, στὸ 35
 Ζουμπρού ἢ Ζουμπραγού, τὰ 29
Zuano (capo di San—) 30
 Ἡλία ἄγ. μονή 10
 Ἡπειρος, ἡ 190
 Ἡράκλειον 113, 115, 259] *καβαλλαρῖαι*
 120, 122] *τμήμα* 161, 162] *δῆμος*
 160] *νομάρχης* 173] *ἀγγλ. διαμέρισμα*
 171] *σφαγαί* 167] *μουσεῖον* 287]
 Θεόδωροι ἄγ. 29
 Θεοτόκος (ἄγιά—) 29
 Θέρισον 62, 63, 72, 73, 81, 82, 83, 91,
 92, 94, 95, 97, 98, 101, 179
 Θήρα, ἡ 30
 Ἴδη 18
 Ἱεράπετρα, ἡ 165. ἐπισκοπή 116.
 Ἰωάννου ἁγίου μονή (Γουβερνέτου) 8, (Πρέ-
 βελη) 14, σπήλαιον 12, 13.
 Ἰωάννου Ἁγίου ἀκρωτήριον βλέπε Ζυανε
 Κάβο Σίδερος 116, 191 καὶ σ.
 Καβούσι, τὸ 129, στὸ 35
 Κάδρος, τὸ 29, 185
 καθιά, στήν 33
 Καθολικόν, μονή καὶ σπήλαιον 11, 12, 13
 καημένα μιτῆτα, τὰ 33
 καημένο ἀλώνι, στὸ 33
 Κάινα, ἡ 92, 95
 Καινούργιο 183
 Κακινίζο, στὸν 35
 Κακοδίκι, τὸ 29
 κακοπέρατος, ὁ 32
 Κακόπετρο, τὸ 29
 Καλαμιού, ἡ 28
 Καλαμίτσι, τὸ 181
 Κάλαμος, ὁ 28
 Καλαμώνος ἐπισκοπή 116
 Καλέ, τὸ 253
 καλιντιρίμι, τὸ 33
 Καλλικράτης 116
 Καλογερίκῳ 146
 Καλογεραῦ, ἡ 29
 καλογόρες, στοῖ 34
 Καλύβα, ἡ 12

- Καλόβι, τὸ 33—ια (Μεσαρῆ;) 22
 καλυθειῶν, στοῦ 32
 καμαρέλλα, ἡ 30
 Καμάρια, τὰ 29
 Καμμένα, στὰ 29
 καμνίνα, τὰ 33—όκια, τὰ 33
 Καμπάνι, τὸ 14
 Καμπανού, 29, 283
 Καμπί, στὸ 32
 Κάμπι, οἱ 85, 92, 99
 καναθόνερο, στὸ 34
 Κανισκάδω, τῶν 29
 Καντανία, Κάντανος, ἡ 27, 29, 82, 185,
 186, 244, 252, 253,
 καρὲς στέρες 34
 Καρία, ἡ 104
 Καρυαὶ Ἀγ. Ὄρους 15
 Καστέλ Βονιφρατίου 116
 Καστέλλι Κισάμου 82, 83, 84
 Καστρί, τὸ 30
 καστρινά, στὰ 113
 καστρινού τὸ λάκκο, στοῦ 35
 Κάστρον (Ἡράκλειον), τὸ 236, 259
 καταβάθρα, στήν 35
 καταλύματα, στὰ 35
 Κατάρες, στοῖι 35
 Κατσιδόνι 45, 138, 189, 289
 κατσοπρινιά, στήν 34
 κατσοφυλλαδιές, στοῖι 34
 Κατωπαμπακάδω, τὸ 29
 κάτω στέρα, στήν 34
 Κατωφλώρι, τὸ 29
 Κάψαλος ὁ 33
 Κέντρος, τὸ (ἄρος) 244
 Κεραμειά, τὰ 56, 57, 60, 85
 Κέσκυρα 114 σ.
 Κεφάλια, ἡ 27
 κεφαλαρέ, ἡ 32
 Κεφαλή, ἡ 30
 Κεφάλι, τὸ 98
 Κεφαλληνία 114 σ.
 Κίνια, ἡ 273
 Κίσσμος 245, 252
 κισσό, στὸν 34
 Κλαυδία ἢ Κλαῖδο, ἡ 30
 Κνίδος, ἡ 30
 Κνωσός, ἡ 288
 Κοδρού, 29
 κοκκαλώνι, στὸ 33
 Κολυμπάρι, τὸ 98
 κολύμπες, στοῖι 34
 κολύμπια, στὰ 34
 Κομματσουλιανή, τὰ 35
 Κονταροί, οἱ 33
 Κοντοκονήγι, τὸ 29
 κοντοπούλους, στοῖι 33
 Κοπετοί οἱ 29
 Κορακέι, οἱ 14, στοῖι 34
 κορδα, ἡ 33
 κοτσοφούραχο, τὸ 34
 κοτσιφούς, ὁ 34
 Κουμαρές, ὁ 11, 14
 κοῦμοι, οἱ 32
 Κουνουπίτσα, ἡ 82 σ.
 κουντούρα στὸ γαράκι, στήν 29
 κουντουρόλακκος, ὁ 32
 Κουρνός, ὁ 116
 κούρτα, ἡ 33
 κουρτί, στὸ 55
 Κουρφαλιῶνας, ὁ 84, 96
 Κουστογέραχο 264—κιῶτες 253
 κούτσαικας, ὁ 35
 κουτσουάρα, ἡ 34
 κουφάλες, στοῖι 35
 κούφαλος, ὁ 27
 Κουρφαλιτό, τὸ 29
 κουφωτὸ πλάτανο, στὸν 33
 Κοφίνου θουνά, τὰ 256
 Κράπη, ἡ 76
 Κρήνη, ἡ 118, 119, 157, 169, 180, 182,
 183, 186, 252, 254, 255, 256, 257,
 258, 285, 287
 Κρίος (Capo Crio ἢ Κριού μέτωπον 29
 κρυγιὸ νερό, στὸ 34
 Κρυγιά, τὰ 213
 Κύαμος, τὸ 10
 Κυθωνία, ἡ 133
 κυλίντρα, στή 35
 Κυριακή, Ἁγία 33
 Κυριακῆς τσ' ἐλιέζ, τὰ 35
 Κυριάννα, ἡ 129
 Κωσταντίνος Ἁγιος Ρουστικῶν 84, 93, 94
 Κωνσταντινούπολις 116, 117, 157, 456
 λαβέτζια, τὰ 32
 Λαγουδή, στοῦ 34
 λαγοῦ τὰ γαράκια, στοῦ 33
 λάκκο, στὸ 32
 Λάκκοι, οἱ (Κυθωνίας) 62, 82,
 Λάκκος Σγουράφος 29, 34
 λακκοῦδες, οἱ 32
 λακκοῦδια, τὰ 32
 Λασίθι, τὸ 116, 165, 170, 288
 λεμπιά, στή 32
 Λιάς, ὁ 31 32
 Λιβάδα, ἡ 28, 283
 Λιθαῖς, ὁ 28, 263 (—αδειανοὶ 253)

- λιβάδι, στὸ 33
 Λιβάδι (Νεοχωρ. Ἀποκορώνου) 116
 λίγο χωράφι 32
 λινέ, στὴ 34
 λιόφυτο, τὸ —άκι, τὸ 34
 Λισσός, ἡ 27
 Λόλας, ὁ 32
 Λουκιανά, τὰ 32
 Λουλούδη τὸ πλάι, στοῦ 35
 λουπέρακο, στὸ 35
 Λύττας 106
 μαγατζέ, στὸ 35
 Μαγγαρή, στὸν 35
 Μαγγασά 188
 μαγλινα γιρεμνά 32
 Μᾶζα, ἡ 28
 Μαθιουδιανά, τὰ 34
 Μακρυγαλιός 116
 Μαλάζα, ἡ 75, 80
 μαλαπιδιές, οἱ 33
 Μαλεβίζι 183
 Μάλεμε, τὸ 251, 252
 μάνα 34
 μαναστηρικὸ, στὸ 35
 μαντόνα, στὴν 35
 Μάντρες Ἀλμουροῦ 84
 Μαράλια, τὰ 31
 Μαργαρίτης 128
 Μαρίας τ' ἁλώνι, στοῖ 35
 Μαρίνα, Ἄγια 33
 μαρμπέλες, 34
 μαυραπιδιές, στοῖ 33
 μαυρέ, στὸ 35
 μαυροχώραφα, τὰ 32
 Μαχαιροί, οἱ 100
 Μεγάλη Βρύσι, ἡ 183
 μεζάρια, στα 35
 Μελιδόνι, τὸ 92
 μέλισσες, στοῖ 34
 μελισσόκηπο, στὸν 34
 Μεραμπέλλο, τὸ 104, 165, 166, 224
 Μεσαρά, —έα, ἡ 104, 113, 213
 Μεσόγεια, τὰ 84
 Μεσολόγγι, τὸ 182
 μεσοσφήνι, τὸ 32
 μιτζτο, τὸ 33
 μιτσού, στοῦ 33, 35
 Μολυβᾶς, ὁ 33
 Μονὴ Σελίνου 29, 169
 Μονοφάτσι 171
 μονογράχακα, στα 33
 μουρί, τὸ —άκι, τὸ 32, 35
 Μουρί, τὸ 257
 Μουρνιές, οἱ 14, 15, 101, 102, 157
 Μουστάκος, ὁ 29
 μπαμπακιές 32
 Μπαρμπαρόσσα πατέλλα, ἡ 30, 185
 Μπάτινο, ἡ (Πάτιος) 130
 Μπαχάδων, στῶν 32
 Μπιλάλη, στοῦ 35
 Μπομποδιανά, τὰ 35
 μπουμπουλέ, ἡ 33
 Μπουμπουτο, στοῦ 32
 Μπουτσουνάρια, τὰ 89
 Μυλοπόταμος 116, 162
 μυλόστερνα, ἡ 34
 Μυλωνές, ὁ 29
 Μύρθιος, ἡ 113
 Μυριτζιανή, ἡ 33
 Μυρτιάς, ὁ 28
 Μύρων Ἄγ. 93
 μωραϊτικὴ, στὴ 34
 Νεάπολις, ἡ 106
 Νεβέλα, ἡ 253
 Νεοχώρι Ἀποκορώνου 116
 Νεραϊδογράχακα, στὸ 33
 Νεροκούρου, τὰ 14
 Νουρεντιανά, τὰ 35
 Νοχιά, τὰ 95
 Ξερομουρνιές, στοῖ 34
 ξεροπλάτη, ἡ 32
 ζώπλαγο, στὸ 33
 Ὁδηγητριάς Μονὴ (Κερά—Γωνιά) 7
 Ὁμαλός, ὁ 29, 116.
 Παῖδοχώρι, τὸ 92
 Παιώνη, στοῦ 35
 Παλαιὰ Ρούματα, τὰ 62
 Παλαιόκαστρο, τὸ 14, 84, 116
 Παλαιόχωρα, ἡ 93
 παλιάλωνο, στὸ 33
 Παναγία Καλυδιανὴ Μεσαρᾶς 24
 Πάνορμο τὸ 83
 Παπαδιανά, τὰ 28, 29
 παπὰ τσ' ἀχλάδες, στοῦ 35
 παπούρα, ἡ 32
 Παρασκή, ἡ 33
 Πάργε, ἡ 114 σ.

πάρδο, στὰ 32
 πατελλάρα, ἡ 30 —άρι, τὸ 30
 πατέλλια, τὰ 32
 πατελλοῦρες, οἱ 32
 Πατέρες Ἁγ. 29
 πατητήρα, ἡ 33
 πατήχι, στὸ 35
 Πάτινος, ἡ 130
 Πατσιανός, ὁ 63, 258
 Παυλῆ (καφενὸς τοῦ), ὁ 103
 Πεδιάς, ἡ 106, 165
 πεζοῦλλες, στσοὶ 35
 Πελεκάνος, ὁ 27, 29
 Περάκαινας, στσί 32
 Περβόλι Ρεθύμνης 129
 πέργυρα, τὰ —άκι, τὸ 33
 πέργυρος, ὁ 33
 περδικόκουτσες, στσοὶ 35
 Περβόλια 55, 56, 57, 58, 59, 60, 61,
 77, 86, 98, 101, 285
 περίκυκλα, τὰ 33
 πετραδάρες, ὁ 33
 πετροκουτσουάρα, ἡ 34
 πεῦχο, στὸ 33
 Πισκοκέφαλο, τὸ 289
 Πισκοπή, ἡ 93, 94
 πλαγίδα, στήν 33
 πλαγίδρομος, ὁ 30
 πλακοῦρες, οἱ 33
 πλάι, στὸ 33
 πλάκα, στήν 33
 πλακιά, στὰ —άκια, τὰ 33
 πλαχωτά, στὰ 33
 πλατάνακα, στὸν 34
 πλατανέ, στὸν 34
 πλατανίδα, στή 34
 Πλατανέας καὶ Πλατανιάς, ὁ 28, 98, 251
 πλάτη στήν 32
 πλάτσες, στσοὶ 34
 πλατύβολο, στὸ 35
 Πλεμενιανά, τὰ 253
 πλεξουδῆς, ὁ 32
 πλεχτής, ὁ 33
 πλουσίδι, τὸ 34
 Πόλι, ἡ 284
 ποντικίς, οἱ 34
 ποριά, τὰ 34
 πορίσρα, ἡ 32

πόρο, στὸν 32 [πόρος τοῦ Μοναστηῖ 32
 ποροσέλλι, τὸ 30
 πόρους, στσοὶ 32
 Ποταμίδα, ἡ 32
 Ποτικμιές Πεδιάδος 167
 ποταμός, ὁ 30
 Πρασές, ὁ 62
 Πρέβελη, μονή τοῦ 7
 πρίνακα, στὸν 35
 ποιναριά, στήν 34
 Πρόδρομος 29
 Προφήτου Ἡλία λόφος 186
 πύργο, στὸν 35
 Πύργος Ψηλόνερος, ὁ 63
 πυρολίχι, τὸ 32
 Ρέθυμνον (ἐπαρχ. τμήμα, πόλις) 115,
 119, 121, 160, 161, 162, 165,
 169, 176, 180, 258, 259, 287
 ρέτζακα, στὸ 35
 ρημάμπελα, τὰ 34
 ρημαμπέλες, οἱ 34
 ριζοχάρακα, στὰ 33
 ρίζες, οἱ 33
 ρίζωμα, τὸ 33
 Ροδολῆ, τοῦ 35
 Ροδοβάνι, τὸ 27, 29, 39
 ρορίση, τοῦ 35
 ρουμάτσια, τὰ 34
 Ρούσια ἐκκλησιά 289
 ρούσια νερά, στὰ 32
 Ρούστικα, τὰ 10
 ρουκία, στὰ 35
 Σαμαρικῆ, ἡ 264
 Σαρακίνα, ἡ 29, 38, 85
 Sarachinico, porto—30
 Σγουραφιανά, τὰ 28, 29, 31
 Σελινέ, στή 34
 σελινίδια, τὰ 33
 Σέλινο καστέλ 29, 30
 Σέλινον 55, 56, 57, 58, 59, 60, 61,
 104, 179, 185, 186.
 Σελλί, στὸ 32, 279
 Σελλιά, τὰ 92
 σελλιά, στὰ 32
 Σέμπρωνας, ὁ 91
 Σητεία, ἡ 85, 115, 116, 123, 138,
 165, 171, 288, 289.

- Σιδεράδω, στῶν 138
 σιόπατα, σὰ 35
 Sirò 116
 Σισές, ὁ 29
 Σκάφη, ἡ 27, 28, 29, 32, 242, 256
 σκάφες 32
 Σκαφιδάκια, τὰ 32
 σκαφιδές, ὁ 34
 Σκαφίδια, τὰ 29
 σκαφίκι, τὸ 32
 Σκλαβεδιάχο 289
 Σκλαβοπούλλα, ἡ 28, 29
 Σκοπή, ἡ 289
 Σκουδιανὰ 253, 254
 σκουάρνι, τὸ 35
 σκούρος, ὁ 32
 Σκουτουλεὶ ὁ πλάτανος, τοῦ 35
 σκυρτό, στὸ 33
 Σούγια, ἡ 27, 29 (βλ. Συΐα)
 Σούδα, ἡ 76, 86
 Σπανιάκος, ὁ 29
 σπαρτέ, στὸ 34
 σπήλιο, στὸ 32
 Σπήλι, τὸ 98, 99
 Σπίνα, ἡ 29
 σπουργίτω, στῶ 34
 σταλίχτρα, ἡ 33
 σταρέ, στή 24
 σταυροῦ, στοῦ 32
 Σταυρός, ὁ 30, 93, 185
 Σταυρωμένος, ὁ 29, "Αἰ— 33
 Σταυροχώρι, τὸ 32
 στέρνα, στή 34
 Στέρνες, οἱ 14
 στερνί, τὸ 34
 Στροβιές, οἱ 28
 Στρογγυλή Ἀγλάδα, ἡ 33
 στρογγυλό, στὸ 33
 Συΐα, ἡ 27
 Συκολόγος, ὁ 225
 συκοπούλλες, οἱ 34
 συμμιασικὸ πρίνο σιόν, 34
 Σφακιά, τὰ 116, 157, 160, 161, 162,
 176, 181, 183, 249, 256, 257
 Σφυριδιανὰ, σὰ 35
 Σχοιניᾶς, ὁ 183
 Σωζόπολις, ἡ 190
 σῶχωρο, τὸ 33
 ταγιάνι 21
 Ταμπακαριά, τὰ 80
 Τεμένια, τὰ 21, 27, 253
 Τζαγκαριάκοι, ὁ 29, 32, 35
 Τζάνκυθος, ἡ 131
 Τζιγαδιανὰ 35
 τζίγκουνα, στὸν 34
 Τζερμιάδο 183
 τζόντα, ἡ 33
 τζούρια, στή 32
 Τοπλοῦ μονή, ἡ 7
 τουρασὰ τὸν πλάτανο, στοῦ 35
 Τουρασιανὰ, τὰ 35
 Τράκα τὰμπέλι, στοῦ 35
 Τραχινιάκος, ὁ 27, 29
 τρεῖς ἀγλαδιές, στοῖ 33
 τρεῖς πλατάνους, στοῖ 34
 τρὶ' ἀλώνια, τὰ 33
 Τριάδος Ἁγίας Μονή 8, 11, 14, 15
 τριανταφυλλάτο, τὸ 261
 τρία πλατάνια, σὰ 33
 τρίγωνο, τὸ 29
 τρικέφαλο, στὸ 35
 τρούλλα, στήν 32
 τρουλί, τὸ 32
 τρουλίτιη, στοῦ 34
 τρόχαλος, ὁ 29 τρόχαλο, στὸν 32
 τρούπας, τσι 32
 Τρυπητή, ἡ 13, 29, 258
 Τοπλοῦ μονή, 289
 Τρουλλιανὰ, τὰ 32
 Τσαμαντᾶς Ἡπείρου 282 σ.
 τσιλαρέ, στήν 32
 τσιλιαστμένης, τσι 32
 Τσισκιανὰ, τὰ 29
 τσοῦναχα, στὸν 35
 τσοῦνος, ὁ 30
 τσουριάρα, στήν 35
 τσουρίστρα, στήν 32
 τσοῦρις, τσοῖ 32
 Τουπάκι, τὸ 113, 256
 τυρὰ ὁ λάκκος, τοῦ 32
 Turcostasi (Plaga) 30
 Τωμαδιανὰ, τὰ 34
 Ὑρτακίνα, ἡ 27
 Φαλεριανὰ, τὰ 28, 19
 φαραγγούλι, στὸ 32
 Φεντέκα, στοῦ 35

Fochia (Plaga di) 30
 Φουμιστιανά, τὰ 28, 29
 Φουρνές, ὁ 96
 φουσκιδέ, ἡ 32
 Φραγκοκάστελλον, τὸ 116
 Φρές 92, 95, 263
 φρύδια, στὰ 32
 φτερέ, στὸ 34
 φτερωπά, στὰ 34
 φυλλαδιά, στὴ 34
 Φώκια, ἡ 30
 γαλασιέ, 32
 Χαλέπα ἡ 14, 77, 102, 158, 159, 166
 Χάνδαξ, ὁ 136
 Χανιά, τὰ 115, 116, 120, 171, 174,
 182, 203, 254, 259, 287
 χαράκι ἡ 29
 χάρακα, στὸ 33
 χαράκια στὰ 33
 χαρά.ι, τὸ 33
 χαρακοκάμπι, στὸ 35
 χαράκου στοῦ 33
 χαρβάτος, ὁ 33

Χαριτωμένη ἡ 267
 χασί, τὸ 29
 χάλαιο, στὸ 32
 χάλασμένης, τσί 32
 χάλικταρέ, στὴ 35
 χάλικιά, στὸ 35
 χειμωνικές, στοσι 34
 Χερρόνησος, ἡ 116
 χοντροβελόνους, στοσι 34
 χορεύτρα, ἡ 33
 Χριστόγιακο, τὸ 29
 Χριστό, στὸ 33
 Χρυσοπηγῆς μονὴ 10, 14, 68, 89
 Χρυσοσκαλίτισσα, ἡ 7
 χυμίστρες, 35
 χώρα, ἡ 251, 252, 236 σ.
 χωραφάκια, τὰ 32
 Χωρδάκι, τὸ 14
 Ψαθογιάννος, 56, 57, 58, 59, 60, 61,
 252
 ψηλάφι, τὸ 264
 Ψηλορείτης, ὁ 104, 245
 Ψμοστάφυλα, στὰ 35

II ΠΙΝΑΞ ΟΝΟΜΑΤΩΝ ΚΑΙ ΠΡΑΓΜΑΤΩΝ

Ἄκλῃ μέγας βεζύρης 158
 Ἀββαζία Bergognoni 116
 Ἀβθεσσαλώμ (ὁ Γιάννης) 79, 95
 Ἀγαθάγγελος ἐπ. Κυθωνίας 11
 Ἀγάθων 133
 Ἀγαλλιανός 133
 Ἀγγελάκης Ἐ. 288, 289
 ἀγ. Ἀντώνης 247
 ἀγία Ἑλένη 232
 ἀγία Μαρίνα 221
 ἀγία Σοφία 28
 ἀγία Τριάδα 220, 272
 Ἄγιος Γεώργιος: 232, 235, στρατῶν 135
 Ἄγιος Κωνσταντῖνος 250
 Ἄγιος Ματθαῖος, σινάτικον μετόχ: 133
 Ἄγιος Μύρων 113
 ἀγίου Μάρκου βιβλιοθήκη 114 σ.
 ἀγίου Ρόκκου ναὸς 135

Ἄδραμυτηνός Ἐμμ. 139
 ἄϊ Γιάννης 231
 Ἄλγερίνοι 187
 Ἀλισσάβα, ἡ 231
 Ἀλμπρίτζιος Γορσίνης 139
 Ἀλυγζάκης Γ. 242, 256
 Ἀλφιεράκης Ἰω. 181
 Ἀμβρόσιος Ἱεροσητείας βλέπε Σφακιανάκης
 Ἀμέτ ἀγῆς 238
 Ἀμνάτο Ρεθύμνης 173
 Ἀνανίας ἡγούμενος 14
 Ἀναστασάκης, Μ. Ν. 182
 Ἀνδρουλάκης Γεώργιος 181
 Andreef Paul 181
 Ἄννα, ἡ 231
 Ἀντιγόνη, ἡ 107
 Ἀντρούλιος, ὁ 261
 Ἀνωκαθιάρης, ὁ 32
 Ἀπιδιώτης ἀγ. Γεώργ. 13

- Dandolo Andr. 118 σ.
 Δάνδολος Ἰωάννης Παύλου καὶ Βενέτης
 Παύλου, 124
 Δάνδολος Ἰωάννης Πιέρου 124
 Δάνδολος Μιχαήλος Νικ. 124
 Δάνδολος Πιέρος 122
 Δάνδολος Φραγκέσκος Παύλου 125
 Δανιήλος 135
 Dapper 26, 30
 Δασκαλάκη Χαρ. 181
 Δασκαλογιαννης: P. 76
 Dawkins 287
 Δεινάκης Στ λ. 286
 Δελφίνος Βενέσιος 154
 Delaruc Antoine 181
 Destelle 181
 Δέφνερ M. 27, 109
 Δημήτριος, Ἅγιος 28
 Διακάνης Γιάννης 138 Σπυρίδης 138
 Διακρούτης Ἄνθιμος 15, 127 σ.
 Διαμαντάρας Ἄγ. 282 σ.
 Διγενάκης K. 73
 Διγενῆς 249
 Διονύσιος ὁ Ε' 24
 Διονύσιος Ρεθύμνης, Καστ. νομοκρανική: 181
 Δόγη: 119
 Δραγουμής Στ. 180
 Δρακόπουλος N. 184
 Δράκος 249
 Δραμητικός Νικόλ. Ἀποκοινότη: 139.
 154, σ. 46.
 Δραμητικός N. 139.
 Δωνάτος Μυρόκενος 135, 136, 137
 Δουθεσιό Μονεμβασίας 16
 ἔβραϊοὶ τοκογλύφοι 122 σ.
 Ευκλειθεύς 28
 Ἐλευθέρα Γνώμη, ἔρημ. 168
 Ἐλευθέρα Σκέψις ἔρημ. 114 σ.
 Ἑλλάς Ἀμβούργου, περιόδ. 288
 Ἑλλήνων, τῶν 251
 Ἑλπίς Μέλαινα 190
 Ἑμίν ἄγιος 259
 Ἐξακουστής μονή 181
 Ἐπισκοπεύουλος Ἀντών. 133, 134
 Ἐπίσκοπος Νεαπόλεως 285
 Ἐσων. Νικ.—ἔρημ. 279
 Ἐμῆς 289
 Ἐρωτόκριτος 107, 108, 111
 Ἐσφιλή 104, 107, 108 (ἰστέφωσι χαρίων)
 εὐρηματικὴ σὶ 2, 2 βλ. ἀπιστόλοι
 Ἐρωτοκρίτοι, σὶ 252
 Evans 287
 Eydoux 181, 182
- Garzoni Giulio 114, 125 βλ. Γαρζώνης
 Gerola G. 25, 26, 30, 157.
 Gritti Zuane 114, 126 βλ. Γρίττης
 Ζαμπάτης Κορνήλιος 124
 Ζαμπέλιος Σ. 11, 13, 14, 15
 Ζαμπιά, ἡ 239
 Zanchi Lietto Στέφ. 124
 Ζάνες 129 βλ.πε Ζζάνες
 Ζαχαριάδης Νικηφόρος: ἐπίσκοπος Κυθωνίας
 181
 Ζένος Τωρτζής 124
 Ζερβός 74, 94, 98
 Ζιλκαδές, μὴν 159
 Ζουγραφινιά, ἡ 235
 Ζουγκαλδές 13
 Ζούρζης K ριάκος Πιέρου 123
 Hennique *181
 Ἡλιουμαχλή: 91
 Ἡλικίης Πανάγος 102
 Θεοτόκης Γ. 68, 77
 Θεοτόκης Σπ. 26, 156, 157
 Θεοδωράκης M. 63
 Θέρος Ἅγιος 190
 Θήρας ἡφαιστειον 283
 Ἰδαίον Ἄντρον 287
 Ἰερῶν καὶ Σητείας ἐπισκοπή, κώδιξ, μο-
 ναὶ 170
 ἱερῶν λειτουργίας ὕμνοι 133
 Ἰερόθεος Πραουδάκης 181
 Ἰορδάνης ποταμὸς 54
 Ἰσραήλης 220
 Ἰσμαήλ πασῶς 158
 Ἱστορική καὶ Ἐθνολογ. ἱσταρεῖα 180, 190
 Ἱστορικὸν Ἀρχεῖον Κρήτης, ἔρα Ἀρχεῖον
 Ἱστορ.
 Ἰωάννης ὁ Δραματικὸς 134
 Ἰωαννίκιος μητροπολίτης Κρήτης (οὐχὶ Ἰ-
 ωακκεῖμ) 42, 164
 Ἰωσήφ, ἡγούμενος Ἀσωμάτων 7
 Κακούρακης ἐνομή. 102
 Κακούρης 74, 90, 92, 181, 256
 Καλαϊσάκης Γ. 1, 157
 Καλαϊτσάκης Σταυρούλης 254
 Καλιτσουδάκης Ἰωάννης 286, 288
 Κάλλιστος (Φυντικῆς) ἐπ. Κυθωνία: 164
 Καλογιάννης 100.
 Καλογερός Γ. 74, 90, 91, 99, 100
 Καλοσιδῶς 256
 Καλοκρινεῖο: Λαογρ. διαγωνισμὸς 112, 241,
 281, 285, 290
 Καλοκρινός: Ἄγγελος 109
 Καλοκρινός: Ἀνδρέας Δ. 112, 290
 Καλοκρινόπουλος 105

- Καμπάνη κληρονόμι 182
 Καμπούρογλου Δ. Γ. 282 σ.
 Κανελλάκης Κ. 190, 282
 Κανταδίτης Πιέρος Μιχαήλ 124
 Καντανολέος Γ. 11, 14
 καπετά Κωστής ἢ Κωσταντὸς 238, 239
 Καπετανογιώργης 252
 Καραθεοδωρῆ Ἀλέξανδρος πασάς 159
 Καραντινὸς Νικόλαος Φρ. 123
 Κάρες, οἱ 187
 Κάρολος Βελένιος 137
 Κατεργῆς, γέρο 94
 Καστροφύλακας 26, 27, 114, 116, 117,
 122, 123, 125, 126, 156
 Καταπότης Μ. 288, 289
 Κατεργῆς Γ. 285
 Κατζουρός Α. 88, 109
 Κατσανεβῆκης Βενέδ. προηγ. Γωνιά: 15
 Κατσαράς Χατζῆς 138
 Κατσιγαράκη 254
 Κατσιγαρῆς 93
 Κελαϊδῆς Παρθ. 90, 168, 180, 181, 256
 Κελαϊδῆς Σταύρος 168, 179
 Κεντρικὴ ὑπὲρ τῶν Κρητῶν ἐπιτροπὴ ἐν
 Ἀθήναις 164
 Κιγυλάς 107
 Κιρμιζάκη Ἀγγλ. 112
 Κιρμιζάκης Γ. 7
 Κλαροτζάνης 132
 Κλεινάκης Μ. 242
 Κλουιδιάκης Ἀντ. 254
 Κλώτζας Κωνστ. Μάρκου 124
 Κλώτζας Ματθαῖος 124
 Κοκκινάκης Δ. 190, Στ. 98
 Κολοκουβίς 74, 90
 Κολώνας Νικόλαος Φραγκ. 123
 Κονταξάκη Ἐλισάβετ 41, 42, 109, 164
 Κονταρινὴ 120, Παῦλος 125, 119 σ.
 Κόρακα: 180
 Κορκίδης 245
 Κορνάρος 120
 Κορνάρος Ἀλέξης Φρ. 123
 Κορνάρος Ἀνδρέας Βικ. 123
 Κορνάρος Ἄνδρ. Ἰακ. 123
 Κορνάρος Ἄνδρ. Φρ. 123
 Κορνάρος Ἀντών. Φρ. 123, 124
 Κορνάρος Βιτζέντζος 111
 Κορνάρος Δωνάτος Ἀντωνίου
 Κορνάρος Ζουανφραγκίσκος Φραγκ. 123
 Κορνάρος Ἰακώβος Φρ. 123
 Κορνάρος Νικόλαος Μάρκου 124
 Κορνάρος Νικόλαος Νικ. 123
 Κορνάρος Φραγκίσκος Ἄνδρ. 123
 Κορνάρος Φραγκίσκος Ζουανε 123
 Κορνῆλιος 14
 Κορωνάιος Πῆνος 165, 168
 Κοτζίμπατης 92
 Κουερίνη Μαρ. 288
 Κουερίνης Ζουάνε 122, Φραγκίσκος 122
 Κουκάκης Σ. 98
 Κουκουλῆς Φ. 189 σ. 190
 Κούντουρος Μ. Ρ. 72, 75, 76, 77, 79,
 80, 88, 93, 166, 179
 Κουραντώνης 92
 Κουρῆς 92
 Κουρούπη 93
 Κουτσουρελάκης Ν. 93
 Κράσος Ἀγαπήτος 124
 Κρήτη, ἡφμερίς 158, 165, 179, 182
 Κρητικὸς Φιλολογικὸς Σύλλογος 112, 285,
 290
 Κρητικὴ Πολιτεία 156, 164, 171, 178
 Κρητικαὶ Μελέται, περιοδικὸν 288
 Κράρης Ἄρ. Κ. 51, 53, 88, 181, 190
 Κριαρῆς ἢ Κριγιάρης Κ. 180, 245
 Κριαρῆς Πον. Κ. 14, 156
 Κριτοβουλιδῆς Κ. 163
 Κτενιυιάκης Κ. 91
 Κυδωνάκης Λ. 73
 Κύθηρα 114 σ.
 Κυμιωνῆς 93, 99, 100
 Κυριακίδης Στ. 189, σ.
 Κωνσταντῆ τραγουδι 289
 Κωνσταντῖνος βασιλεὺς 180
 Κωνσταντούλης Ἰ. Δ. 169, 180
 Κωσταδιός, ὁ 235
 Κωσταροῦ 43
 Λαμπροπούλου Ἀγνή Ἰωάν. 124
 Lande Albertinde 124
 Λαριδαῖος Ζωῆζης 124 Νικόλ. 124,
 Λαρδέα Φραγκίσκος 124
 Λαρετζάκη, τὸ 254, 255,
 Λασκαρῆς 133
 Λεβάτο Ζωῆζης 124
 Legrad Em. 108, 140, 282 σ.
 Λεκανιδῆς Ἰωσήφ 74, 91, 166, 169
 Λεντό, τὸ 236
 Λέλεγες, οἱ 187
 Λελεδάκης Ἀνθίμος ἐπίσκ. Κισσῆμοι 10
 Λελεδάκης Γεώργιος 111
 Λελέκος Μ. 282 σ
 Λευκῆ Ὄρη ἔφημ. 181 σ.
 Λιανερῆς 93, 99
 Λιάπης Σαφαλῖος 256, 257, 268, 269
 Λιονῆς 95, 96

- Λόγκω Ζώρζη Ἀντωνιέττα 123
 Λοῖζος Φίλιππος 190
 Λολλίνος Ἀλοῖζιος 137
 Λουπιάκης Μαν. 254
 Μαγδαληνή 281 κειρὰ — 280
 Μαγουλάι 133
 Μαζοκοπάκης Μ. σ. 15
 Μαθιουδάκης Γ. Β. 27, 28, 32, 112, 284 γ
 » Εὐτ. 242
 Μακράκης 93
 Μακρή Ἀντωνιέττα 123
 Μαλανδράκης Ν. 91, 96
 Μαλάτος 88 Μαλατάκης Σπ. 179
 Μαλέκος Λεωνίδας 93
 Μαλιντρέτος 91, 98, 256
 Μαμάλιος 99, 259 Στρ. 257
 Μανέας Ζένος τοῦ Ζουάνε 123, Μόσχος τοῦ
 Κωνσ. 123
 Μανωλιτάκης 91
 Μίνος Κ. 62, 63, 68, 71, 72, 73, 81,
 82, 90, 91, 98, 99, 179
 Μανουήλ ὁ Χρῦσαφος 133
 Μανουσogiαννάκης 90, 91, 167
 Μαραγκουδάκης Γ. 100
 Μαραγκουδάκης Διοσύσιος ἐπ. Πέτρας 10
 Μαριά 231
 Μαρινάκης 98
 Marcellus 190 κ. ἑ.
 Μαρινάτος 13, 15, 287, 288
 Μαρκαντώνιος Βιάζο 121
 Μαρκαντωνάκης Γ. 74, 90
 Μαρκαντωνάκης Κ. 73, 91
 Μάρκος Ἀντώνιος 135, 136
 Μαρκουλάκης Κ. Γ. 179
 Μαρουσάκης Σ. 92, 102
 Μάρος 93
 Μαρτζηλιάν, σάν — 139
 Μαυραντζάκης Μαν. 169
 Μαυρογιάνος Μανόλης 124
 Μαυρούλιος Ἐμ. ἡ Πενθεροδάκης 30
 Μελάι Κ. 79
 Μελέτιος μητροπ. Κρήτης 24
 Μεγρόδος Σ. 28, 110
 Μεσόγειος, ἔφημ. 179
 Μέτζο Ἰάκωβος Πιέρου 124
 Μέτζος, Πιέρος δὲ 123
 Μέφας 98, 99
 Μεγμέτ Ἀλῆς 119
 Meursius 26, 27
 Μητρόπολις Ζακύνθου 134
 Μιγάλης Μαν. 98
 Μικρά Ἐρημερὶς 169
 Μίνωσ, ὁ 288
 Μιραλάης, ὁ 218, 264
 Μισαήλ ἐπίσκ. 41
 Μιτσοτάκη Εὐκλ. 24
 Μιχαήλ, γεν. προβλ. 125
 Μιχαηλίδης Νουζος 190, 282 σ.
 Μιγάλης, παπᾶ 138
 Μιγελάκης Κυρ 91
 Μουάτσος Ἐρ. 112
 Μουάτσος 91
 Mocenigo Γ. Ν. 119 σ.
 Μολίνου, Φραγκ. δύο, θυγατέρες 123
 Monanni R. 26
 Μοναχὸς 107
 Μορνόδας Μιχ. 93
 Μοροζίνης Φρ. 136
 Μουάτσος Ἀνδρέας Ἰωάννου 124
 Μουάτσος Ἰάκωβος Ἀν. 124
 Μουάτσος Ἰάκωβος Μάρκου 124
 Μουάτσος Ἰωάννης 124
 Μουάτσος Μιχ. 124
 Μουάτσος Νικόλδς 122
 Μουάτσος Πιέρος Μάρκου 124
 Μουκτάρ 175
 Μουντάκης Ἐμμ. 74, 90
 Μορέλλος Γ. 163
 Μουσταφά Ναυιλῆ πασσᾶς 158
 Μουσταφά Νουρῆ πασσᾶς 22, 24
 Μουσταφά πασσᾶς 19
 Μουσταφά τσοούσης 259
 Μπαλαντίνος 91
 Μπαρμπάρεσος 187
 Μπαρμπάρεσσας Χ. 187, 188
 Μπαρμπάρηγος, Πιέρος Ἀνδρ. 124
 Μπαρμπάρηγος, Φραγκίσκος Ν. 123
 Μπαρμπουνάκης Μ. 93
 Μπασιαδάκης Κ. 242
 Μπασιαδων οἰκογ. 169
 Μπασίζ 91
 Μπενάκης Χατζῆς 264
 Μπενέκος Γιάννης 282 σ.
 Μπικάκης 26, 30
 Μπίκος, γέρο 93
 Μπιριάκης Κ. 90, 93, 100
 Μπλεμπιτιάκης 98

Μπογιατζάκης Μανόλης 254
 Μπογιατζόγλου Μίνως 164, 181
 Μπολάνη 120
 Μπολάνης Στρ. 91, 98
 Μπουν αλῆς. βλῆπε Τζάνες
 Μπουτουράκης Γεώργιος 100
 Διομπολογιάννης 95
 Μπορτολῆ: Ἄντ. 105, 108, 109
 Μπούρης 93, 94, 99
 Μπραΐμης 239
 Μυγιάκης Εἰθ. 93
 Μυλοποταμίτης Σπ. 112
 Μυλωνάκης Ἄνδρ. 93, 99
 Μυλωνογιάννης Μ. 93
 Μυλωνοκωστής 95
 Μύσων, περιοδικὸν 288
 Νάδης 249
 Νέγγης 72, 73
 Νικόλαος, παπᾶ 138
 Νίτσοι 282 σ.
 Ντελῆς, 98 Γιάννης, ὁ 279
 Ντουνῆ, ἀδελφοὶ 63
 Ξανθοῦδίδης Ἀντώνιος Ν. 105
 Ξανθοῦδίδης Στεφ. 10, 15, 28, 29,
 105, 106, 107, 111, 127, 127, σ.
 128, 130, 140, 285, 286, 287
 Ξενάκης Μ. 91, 179, 180, 285
 Ξενιτεῖας τραγοῦδι 286 (διόρθωσις χωρίων)
 Ξεπατέρας Ἰωσήφ 7
 Ξηρουχάκης Ἀγαθάγγ. 14, 15, 26, 118 σ.,
 127, σ. 285
 Ὅβραῖοι, οἱ 281 βλ. καὶ ἑβραῖοι
 Ὅλεϊ 42
 Ὅμερ πασᾶς 41
 Ὅσμάν πασᾶς 7
 Ourbanovitz 74, 97, 98, 100, 181
 Παναγία, ἡ 219, 221, 231, 233, 248,
 272, 281, 209, 212. μοιρολόγια τῆς
 —288
 Παναγιώτης (Νικουσίος) 131
 Πανᾶρετος 107
 Παντελάκης Ἰω. 63, 72, 74, 86
 παπᾶ Βοριῆς 239
 Παπαγιαννάκης Ἀ. Ἰ. 62, 73, 82, 90, 91
 Παπαδάκη, τὸ 255
 Παπαδάκης (βαφιανός) 95
 Παπαδάκης Ἐ. Ἰ. 74
 Παπαδάκης Εὐμένιος προηγ. Γουβερνέτου 15
 Παπαδάκης Εἰστ. 74

Παπαδάκης Ἰωάν. 81, 82, 86
 Παπαδάκης Ν. Ἀ. 169
 Παπαδάκις Ν. Ἰ. 7, 18, 155, 157
 Παπαδερός Ἐμμ. 62, 71, 72, 81, 90, 95,
 99
 Παπαδιαμαντόπουλος 88
 Παπαδογιαννάκη ἀδελφὰ 169
 Παπαδογιάννης Ἀναγ. 182. Μ:ζ. 181,
 182
 Παπαντωνιάκης Γ. Ἐ 62, 110
 Πάπας 114
 Παπᾶ Χατζῆς 236
 Παρίτης Ἰωάννης 138
 Παρασκάκης, Γιάννης 98, 100. Παναγ.
 91, 98
 Παρθένιος (Περίδης) 7
 Pashley 105
 Πασσαγιάννης Κ. 282 σ.
 Passow 190 κ. εἰ 282 σ.
 Παστρεγάκη 257, 259
 Πασχαλίγο 120
 Παυλιδοπούλου Κατερίνα 125
 Παυλίνης, Ἀντώνιος, Ἰωάννης, Νικόλαος
 124
 Παυλίνος, Ζανονίκης Πιέρου 124
 Παυλίνος Ἰωάννης 124
 Παυλίνος Μᾶρκος 124
 Παυλίνος, Μᾶρκος Κοκόλη 125
 Παῦλος 281
 Pauly Wissova 105
 Πενταράκης Ἄντ. 242
 Pernet H. 140 σ., 190
 Περούλης 92
 Περσεφώνη 289
 Περτζιθάλης Ἀ. 289
 Πετράκης Νικ. 181
 Πέτρος 281
 Πέτρου Π. 190
 Πετρόφ 178
 Πετυγάκης 95
 Πηγυδοῦλης Δημ. 138
 Πιακουλάκης Γ. 100
 Πιθαράς Ν. 78
 Πίλατος, ὁ καὶ Πιλᾶτος 231, 281
 Πιστολάκης Ν. 73, 90, 91, 96
 Πλιεῖας, Πούλια ἢ Πουλιὰ ἢ Πειλιά 132
 Πλουμίδης Γ. 90, 91
 Πλουμίδης Μανούσος Γ. 16, 62, 112, 285

- Ποντικᾶκης Γιάννης 98, 100
 Potier 181
 Πουλαῖά βλ. Πλειᾶς
 Πεζικειδῆς Ζαχ. ἑλέπε Τσιριγιώτης
 Πλωτόπαπας 249
 Πυθίου Ἀπόλλωνος ναός 287
 Πύργος Ἰηρόνερος 63
 Πωλιουδόβαρδας 246
 ράπτη: Θεογάρης 42
 Paulin Victor 30
 Ρεούφ πασᾶς 22, 23
 Ρούφος, Λουκᾶς Κανακάρης 180
 Ρούσσοι: τῷ Σρακιῶ, ὁ 249
 ρούσσοι, ὁ (ἢ Ρωσία) 237
 Σάββα πασᾶς 161
 Σάθα: Κ. 107
 Σακίρης 259
 Σακίρ πασᾶς 159, 254
 Σακκόπουλος: Ν. 164
 Σακλαμπάνης 90, 93
 Σαλαμών Μάρκος: 123 Πιέρος: 123
 Σαλι Τζεβερέμης 253, 254
 Σάλτα, ἡ 231
 Σαμῆ πασᾶς 158
 Σαρτίνσκη Νικ. πασᾶς 23
 Σαφῆτ πασᾶς 22
 Seager R. 287
 Σεραδομανόλης 263
 Σερέλλα Ζουάνε 123, Ματθαῖος 123
 Σήφακας Ἀναγ. 256, Γ. Α. 287
 Σηφογιωργάκης 249
 Sieber 155
 Σιδεροπούλα Μαρία 138
 Scaffini G. 118 σ.
 Σαλιδῆς 245
 Σκίννερ Ἰλαρ. 181
 Σκλέντζος, Φραγκίσκος: Ματθ. 123
 Σκουλάς 93
 Scrydloff Nic. 181
 Σκωτάκης Νικηφόρος μητροπ. Κρήτης: 8, 15
 Sleil Ἰωάννης: 124, Μιχ. 124
 Σολωμός Διον. 140 σ.
 Σούλης Χρ. 282 σ.
 Σουλτάνος 22
 Σουμάνη: 239
 Σούτσος 76, 253
 Σοφία βασίλισσα 180
 Σπανδωνίδου Εἰρ. 285
 Spratt 105, 180
 Σπυριδάκης Γ. Κ. 45, 288, 289
 Σπυρίδολος Ἀντώνιος Δημ. 124
 Σταμοίλη: Ἐ. 282 σ.
 Σταυριανίδη: Ὀδυσσεύς 168, 169
 Σταυριανός, ὁ 93
 Στρατηγός, Νικόλαος Ἀντ. 123
 Συντακτικὴ Συνέλευσις Κρητῶν 181
 Σιραμβίδης Γεώρ. 28
 Σρακιανᾶκης Ἀμβρόσιος ἐπίσκοπος Ἱερωση
 τείας 166, 180
 Σρακιανᾶκης Ἰωάννης Κ. 166, 180
 Σρακιανᾶκης Κ. 165
 Σρακιανᾶκης Ν. 91
 Σρακιανός, ὁ 236, 237
 Σωφρόνιος μητροπ. Κρήτης 24
 Ταζεδάκης Π. 181, 182
 Ταλαπιέρας Νικόλαος 122
 Tea Eva 118 σ.
 Τζαγκαρογιώργης 95
 Τζαγκαρόλος Βενέδικτος, Ἱερεμίας Λαυ-
 ρέντιος 8
 Τζαγκαρόλος Ζαχαρίας 121
 Τζαμπι, ἡ 262
 Τζάνες: 14, 15, 100, 127 διορθοῦνται γω-
 ρία τοῦ Κρητικοῦ Πολέμου 127—132
 Τζανουδάκης Νικ. 113
 Τζανοβαρδας 263
 Thomas 118 σ.
 Τζιρακόπουλος 285
 Τιμόθεος Καστρινογιαννάκης μητροπ. Κρή-
 τῆς 181
 Τιτόνι 73
 Τοπλοῦ μονή 169
 Τουρκιά, ἡ καὶ Τουρκία 257, 239, 257
 τουρκικὸς στρατὸν Ἡρακλείου 136, 137
 τοῦρκοι 136, 137
 Τριανταφυλλίδης 110
 Τριβάν Ἀντ. 26, 27, 31, 156
 Τρεβιζάν γενικὸς προβλεπτής 120
 Τρεβιζάνος, Φραγκίσκος Ἰακώβου 123
 Τρεβιζάνου Μαρτίττα Φρ. 124
 Τρικούπης Σπ. 163
 Τριχῆς Θεοτόκη: 124
 Τρουλιτάκης Κωστής 98, 99, 100
 Τομπάζης Ἰ. Ν. 163 σ.
 Τομπάζης Μανόλης 163 σ.

Τσαγοῦς 91
 Τσακαλός 258
 Τσαρδινάκης Γεώργιος 98
 Τσιβουράκης Γιάννης 98
 Τσιριγιώτης Ζαχ. ἢ Πρακτικίδης 164
 Τσιτερῆς 93
 Τσουδερὸς Γεώργιος 167
 Τσουδερὸς Ἐμμανουὴλ 167, 285
 Τσουδερὸς Ἰάκωβος 167
 Τσουδερὸς Μελετισδὲκ 167
 Τσουδερὸς Μεγαλὴ 166, 167
 Τσουῦρος 82. Μανόλης 256, 257, 259
 Τωμαδάκης, Νικ. Β. 16, 25, 51, 62, 63,
 105, 108, 109, 110, 111, 112,
 156, 256, 289
 Ὑψηλὴ Πύλη 159, 160
 Φαλιέρ Ἰωάννης 125
 Φανδριδῆς Νικολ. 169
 Φαρφουράκης Νεσιμῆ 179
 Φασιώτης 78
 Φασούλης Ἰω., Δεληγιαννάκης 181
 Φασουλοδημητρίου 260
 Φιλαιπαιδευτικὸς Σύλλογος Ἡρακλείου 287
 Φιλήντας 110
 Φίντακας 254
 Φλεμές, ὁ 32
 Φλωμές, ὁ 29
 Φοίνικες, οἱ 187
 Φοσκαρίνη 125
 Φούμης Γ. 73, 60
 Φούμης Κ. Μ. 28, 26, 68, 71, 73, 81, 91

Φουντάλης Ν. 93
 Φουνταλίδης Ἐμ. 166
 Φουρναράκης Κ. Γ. 41, 42, 108, 109,
 156
 Φαγκιζιάδης 109
 Φωκῆς Νικηφόρος 27, 28
 Χαβρὸς Κ. 98 Χαβροδάκης 100
 Χαλεκατεβάκης 254
 Χάλης Βασίλειος Ἰωάννης 169
 Χαμητβετζαδὲς Μ. 183
 Χαροφύλας Ἰωάννης 8, 68
 Χαιρετάκης Βασίλειος 100
 Χάροντας 233, 234, Χάρος 233
 Χασανίης 35
 Χατζάκης Γ. 254 Μεγ. 93
 Χατζῆ Λευτέρης 93, 99
 Χατζημιχαήλ 102
 Χατζιδάκης Ἰωσ. 287
 Χατζιδάκης Γ. Ν. 3, 110
 Χορτάκης 106, 107 Χορτάσαι 27
 Χουσεγίν 129
 Χριστοδουλάκης Ν. 181, 256
 Χριστός 231 233, 243, 245, 281
 Χρυσοπηγῆς μονὴ 166
 Χουση πάσης μουσικῆς 42, 43, 153
 Χορλακάκης Ἄγγ. 91
 Ψαρουδάκης Ἰω. καὶ Τιμόθεος Γ. 168
 Ψιλάκης Β. 156, 163
 Verona, Νικολῆς dx 124
 Wagner, 287

II ΠΙΝΑΞ ΛΕΞΕΩΝ

Πίναξ λέξεων, καίτοι κατηρτίσθη δὲν ἐτυπώθη, διὰ τὴν περιληφθῆναι αἱ λέξεις τοῦ εἰς γενικώτερον γλωσσάριον δημοσιευθσόμενον ἀργότερον εἰς τὰ «Κρητικά». Τότε θὰ παραπέμφωμεν καὶ εἰς τὰς σελίδας, εἰς ἃς ὑπήντησαν αἱ λέξεις, θὰ σημειώσωμεν δὲ καὶ τὴν σημασίαν ἣν ἔχουν ἐν τῷ κειμένῳ καὶ τῷ κρητικῷ ἰδιώματι.

ΠΙΝΑΞ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ Α! ΤΟΜΟΥ

Α' Ἔργασια

Γ. Ν. Χατζιδάκι Γλωσσολογικά. Περί τῆς ἀρχῆς καὶ ἀναπτύξεως τῆς γλώσσης.	σ.	3—4
Ἑμμ. Γενεράλι Ἡ Ἱερά Μογὴ τῆς Κρήτης Γουβερνέτο	»	5—15
Ν. Β. Τωμαδάκη Ἐνθύμημα περὶ πείνης 1655.	»	16—17
Νικ. Ἰω. Παπαδάκι Ποίημα Ἱστορικόν.	»	18—24
Ν. Β. Τωμαδάκη Συμβολὴ εἰς τὰς τοπωνυμίας τοῦ Σελίνου. Εἰσαγωγή.	»	25—31
Ἰ. Ἐ. Μαθιουδάκη Τοπωνυμία τῆς Κοινότητος Σκάφης.	»	32—35
τοῦ οὐτοῦ Τραγοῦδια Σελίνου.	»	36—40
Κ. Κ. Φουρναράκη Ἐλιτσάβητ Κονταξάκη ἢ Βασιλακοπούλα.	»	41—44
Γεωργίου Κ. Σπυριδάκι Λαογραφικὰ Σύμμεικτα ἐκ Κατσιδονίου Σηπειάς.	»	45—49
Ν. Β. Τωμαδάκη Λαογραφικὰ Σύμμεικτα. Α' δίπτυχα ἐκ Κισάμου.	»	50—54
Ἄγ. αἴας Κιρμιζάκη Λαογραφικὰ διάφορα Α' Παροιμίας.	»	55—61
Ν. Β. Τ. καὶ Μ. Γ. Π. Ἐγγραφοὶ καὶ ἔντυπα σχετικὰ μετὰ τὸ Θέριτον	»	62—103
Γ. Ν. Χατζιδάκι Ἐπειόδιον ἐκ τῆς Κρητικῆς τραγωδίας:	»	113
Ἀρχ. Ἄγαθ. Ξηρουχάκη Ἱστορικὰ σημειώματα καὶ στατιστικαὶ πληροφορίες περὶ Κρήτης κατὰ τὸν Καττροφύλακα. Α'	»	114—126
Ν. Β. Τωμαδάκη Διορθωτικὰ εἰς τὸν Κρητικὸν Πόλεμον τοῦ Τζάνη.	»	127—132
Διον. Παπαγιαννοπούλου Ἀνέκδοτον χειρόγραφον Κρητικῆς Μουσικῆς	»	133—134
Νικ. Πλάτωνος Ἐνετικὴ Ἐπιγραφή ἐκ τοῦ παλαιοῦ στρατώνος Ἡρακλείου	»	135—137
Γ. Κ. Σπυριδάκι Ἀνέκδοτον Κρητικὸν ἔγγραφον ἐκ τῆς Τουρκοκρατίας.	»	138
Εὔμορφη Βοτσκοπούλα ὀρθογραφούντος Ἄντ. Γιάνναρη.	»	139—154
Ν. Β. Τωμαδάκη Γενικὴ Κεφαλαϊώδης καταγραφή τοῦ ἐν τῷ Ἱστορικῷ Ἀρχεῖφ Κρήτης ἔγγράφων καὶ ἀντικειμένων Μουσείου.	»	155—188
Μ. Γ. Ξενάκη Κάντανος, Μπαρμπάρτζα Πατέλλα	»	185—188
Γ. Κ. Σπυριδάκη Λαογραφικὰ Σύμμεικτα ἐκ Κατσιδονίου Σηπειάς. I Συλλογὴ διστίχων, II δημοτικὰ ἄσματα.	»	189—241
Ἰ. Ἐ. Μαθιουδάκη Δημοτικὰ τραγοῦδια Σελίνου.	»	242—284

Β' Κρητικὰ καὶ Βιβλιοκριτικὰ Σύμμεικτα

Ἰωάννου Καλιτσουνάκι Βιβλιοκριτία (δύο διατριβῶν τοῦ Greutzburg σ.	104—105
Σ. Π. Β. Βιβλιοκρισία (Ν. Β. Τωμαδάκη Στέφανος Ξανθουδίδης 1928)	» 105—106
Ν. Β. Τ. Βιβλιοκριτία (Στεφ. Ξανθουδίδου Ἐρωφίλη, — Κ. Γ. Φουρναράκη, Τὰ Χανιά μας. — τοῦ αὐτοῦ, Διοίκησις καὶ Δικαιοσύνη ἐπὶ Τουρκοκρατίας. — Μιχαὴλ Δέφνερ, Ὀδοιοπορικὰ Ἐντυπώσεις. —)	» 106—109

27-12	τῷ αὐτῷ	Περὶ τὴν ὀρθογραφίαν ἑνὸς ἐπιθέτου	»	409--110
22-3	" "	Βιβλιοκρισίαι (Γ. Παπαντωνάκη , Πολιτικὴ Σταδιοδρομία Ἑλ. Βενιζέλου. Κορνάρου , Ἐρωτόκριτος (μικρὰ ἐκδ. Ξανθουδίδου) . — Γ. Δελεδάκη , Ἱστορία τῆς Ἀρχαίας Κυδωνίας.)	»	410—411
17/7	ΔΙΕΥΘΥΝΣΕΩΣ	Προκήρυξις Καλοκαιρινοῦ Λαογραφικοῦ Διαγωνισμοῦ 1930,		
4/8	"	Γενικὴ περὶ Κρήτης Βιβλιογραφία.	»	111—112
15/6	"	(Περὶ τῆς ἐπιανεκδόσεως τοῦ Περιοδικοῦ.)	»	285—
3/14/1	Μ. Γ. Πλουρίδη	Παρατήρησις εἰς ἐπιγραφήν.	»	285
3/11	Ν. Β. Τ.	Διόρθωσις εἰς ἐνθύμημα.	»	286
13/9	"	Βιβλιοκρισίαι (Ή. Καλιτσουνάκι , Ποίημα περὶ Ξενιτείας. — Ή. Χατζιζάκη Ἱστορία Μουσείου Ἡρακλείου. Κρητικαὶ Μελέται , περιοδικόν).	»	286—288
26/6	Σ. Π. Βογιατζάκη	Βιβλιοκρισία (Μῦθων, περιοδικόν, ὑπὸ Μιχαὴλ Καταπότη).	»	288—290
"	ΔΙΕΥΘΥΝΣΕΩΣ	Προκήρυξις Καλοκαιρ. Λαογρ. Διαγωνισμοῦ 1933	»	290

Γ' Πίνακες

1)	Πίναξ Τοπωνυμικός	»	291—297
2)	» Ὄνομάτων καὶ πραγμάτων	»	297—304
3)	» Λεξεων	»	304—
4)	» Περιεχομένων	»	305—306

Τέλος τοῦ Α' τόμου

Ὁ πρῶτος τόμος τῶν **Κρητικῶν** συνετάχθη καὶ ἐτυπώθη ἐπιμελείᾳ καὶ φροντίδι **Ν. Β. Τομαδάκη**

9/8

